

HEYDƏR ƏLİYEV

MÜSTƏQİLLİYİMİZ

ƏBƏDİDİR

iyirmi yeddinci kitab

aprel, 2000 - iyun, 2000

AZƏRNƏŞR
BAKİ-2009

HEYDƏR ƏLİYEV

çıxışlar • nitqlər

bəyanatlar • müsahibələr

məktublar • məruzələr

müraciətlər • fərmanlar

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin

İdarəsi

PREZİDENT KİTABXANASI

AZƏRNƏŞR

BAKİ-2009

BBK 32
Ə 56

Buraxılışına məsul
akademik

RAMİZ MEHDİYEV

ƏLİYEV HEYDƏR

Ə 56 Müstəqilliyimiz əbədidir. B., Azərnəşr, 2009, 496 səh.

Müasir Azərbaycan dövlətinin banisi Heydər Əlirza oğlu Əliyevin oxuculara təqdim olunan «Müstəqilliyimiz əbədidir» çoxcildliyinin növbəti – 27-ci cildi ulu öndərin fəaliyyətinin 2000-ci il aprelin 28-dən iyunun 2-dək olan dövrünü əhatə edir.

Kitabda dahi dövlət xadiminin bir sıra xarici dövlət və hökumət nümayəndələri ilə danışıqları və söhbətləri verilmiş, Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlər sistemində yeri və rolundan, Dağlıq Qarabağ probleminin həlli və münaqişənin nizama salınması ilə əlaqədar ölkəmizin prinsiplial mövqeyindən, dost və qonşu ölkələr arasında ənənəvi qarşılıqlı faydalı əlaqələrin daha da möhkəmləndirilməsi və genişləndirilməsindən bəhs edən materiallar öz əksini tapmışdır.

Burada, həmçinin, ulu öndərin Gəncəyə səfəri zamanı, Yenikənd SES-in açılışı mərasimindəki, «H» hərbi hissənin şəxsi heyəti və şəhər sakinləri ilə görüşlərdəki nitq və çıxışları, informasiya vasitələrinə müsahibələri, bəyanatları və s. verilmişdir.

Ə 0801000000
M – 651(07) – 2009

BBK-32

© Azərnəşr, 2009

BAKININ BİNƏQƏDİ RAYONU ƏRAZISİNDƏ AKADEMİK ZƏRİFƏ ƏLİYEVƏ ADINA İSTİRAHƏT PARKININ AÇILIŞI MƏRASİMİNDƏ NİTQ

28 aprel 2000-ci il

Əziz həmvətənlər!

Bacılar, qardaşlar, əziz balalar!

Əziz dostlar!

Mən sizi – Bakının Binəqədi rayonunun sakinlərini səmimi-qəlbdən salamlayıram, bu gün sizinlə görüşümdən çox böyük sevinc hissi keçirdiyimi bildirirəm.

Binəqədi rayonu Bakının böyük sənaye rayonlarından biridir. Ancaq son onilliklərdə Binəqədi rayonunda çoxlu yaşayış binaları, evlər tikilibdir və onun əhalisi artıbdır. Vaxtilə Binəqədi rayonu ancaq Binəqədiddə çıxarılan neftlə əlaqədar, neft buruqları, neft mədənləri ilə tanınırdı. Ancaq indi Binəqədi, dediyim kimi, əhalisinə görə Bakının ən böyük rayonlarından biri olubdur. Burada Azərbaycanın, Bakının çox dəyərli vətəndaşları yaşayırlar.

Sevindirici haldır ki, bizim vaxtilə, otuz il bundan öncə başladığımız inşaat işləri, Bakının genişlənməsi, yaşayış binalarının tikilməsi və paytaxtımızın inkişaf etməsi proqramı yerinə yetirilib, çox işlər görülüb və son illərin çətinliklərinə baxmayaraq yenə də çox işlər görülməkdədir.

Bunlarla bərabər, mənə bu gün ən çox sevindirən odur ki, sizi çox gözəl əhval-ruhiyyədə görürəm. Bu hər şeydən üstündür. Bizim ölkəmiz Azərbaycan müstəqillik dövrünün ilk illərini yaşayır. Ölkəmiz demokratiya yolu ilə gedir, hüquqi döv-

lət qurmaq yolu ilə gedir, dünyəvi dövlət qurmaq yolu ilə gedir. İqtisadiyyatımız bazar iqtisadiyyatı yolu ilə inkişaf edir.

Bütün bunlar, təbiidir ki, Azərbaycanda, o cümlədən onun hər bir guşəsində bir çox problemlər yaradıbdır. Biz bu problemlərin öhdəsindən gəlməyə çalışırıq. Bu problemlər insanların bir hissəsinin həyat tərzinə mənfi təsir göstərmişdir. Biz bunları aradan qaldırmaq istəyirik. Bunları aradan qaldırmaq, vətəndaşlarımızın hamısının həyat tərzini yaxşılaşdırmaq istəyirik. Bunlar hamısı da indi bizim apardığımız iqtisadi siyasət vasitəsilə ola biləcəkdir. Bu iqtisadi siyasət Azərbaycanın iqtisadiyyatını ardıcıl olaraq inkişaf etdirəcək, Azərbaycanda hər bir vətəndaş işləmək, yaxşı yaşamaq üçün şərait əldə edəcəkdir. O günlər də uzaqda deyildir.

Son illərdə iqtisadiyyat sahəsində gördüyümüz işlər, ölkəmizdə ictimai-siyasi sabitliyin təmin olunması, vətəndaşlarımızın rahat, sakitlik şəraitində yaşaması – bunlar hamısı Azərbaycanın, bizim paytaxtımızın, o cümlədən Binəqədi rayonunun böyük insan potensialının, böyük iqtisadi potensialının hərəkətə gətirilməsini təmin edəcəkdir. Biz artıq bunları görürük.

Mən buradan baxıram, keçmişdə tikdiyimiz binaları görürəm. Onlar 70-ci illərdə tikilmişdir. Onlarla yanaşı, burada yeni tikilən binaları da görürəm. Burada gözəl bir park salınmışdır, bu parkı görürəm. Burada aparılmış abadlıq işlərini görürəm. Bunlar hamısı sizin zəhmətinizin, fədakarlığınızın nəticəsidir. Bütün bunlar dövlətimizin, müstəqil Azərbaycan dövlətinin apardığı siyasətin və həyata keçirdiyi tədbirlərin nəticəsidir.

Mənim buraya gəlməyimin əsas səbəbi sizin yaratdığınız yeni parkla tanış olmaqdan ibarətdir. Təbiidir ki, parkla tanış olarkən onu quranlarla, yaradanlarla, onun ətrafında yaşayanlarla və bu parkdan istifadə edənlərlə, faydalananlarla da görüşmək nəzərdə tutuldu və bu mənə nəsib olubdur.

Bilirsiniz ki, 30 il bundan öncə mən Azərbaycanda birinci növbədə paytaxtımızın – Bakının yaşıllaşdırılması proqramını irəli sürmüşəm. O illərdə – 70-ci illərdə və 80-ci illərin sonuna qədər bu proqram ardıcıl surətdə yerinə yetirilibdir. Həm ayrı-ayrı guşələrdə, həm böyük prospektlərin sağ-sol tərəfində, həm də küçələrdə tikilmiş yaşayış evlərinin önündə, ətrafında, müxtəlif yerlərdə ağaclar əkilib və bunlar 20–30 il ərzində böyüyüb, Bakı şəhəri yaşıllaşıbdır.

Buraya yığışanların içərisində bütün nəsillərin nümayəndələri var: yaşlı nəslin də, orta nəslin də nümayəndələri var, gənc nəslin də, uşaqların da nümayəndələri var. Biz – yaşlı nəsil 30 il bundan öncə başladığımız işləri hansı şəraitdə başladığımızı yaxşı bilirik. O, nə şərait idi? Bakı – gözəl şəhər, böyük sənaye şəhəri yaşıllıqdan məhrum idi. Keçmiş zamanlardan, əsrin əvvəllərindən Bakıda bir neçə yerdə ağaclar əkilmiş, onlar böyümüşdü və Bakının bir neçə guşəsində ayrı-ayrı bağlar və kiçik parklar var idi. Onlardan ən böyüyü, təbii ki, əsrin əvvəlində yaranmış Dənizkənarı bulvarı idi. O vaxt, o illər – təkcə əsrin əvvəlində yox, sonrakı illərdə, 30-cu, 40-ci illərdə – bu şəxsən mənim xatirimdədir – Bakı əhalisinin ən böyük istirahət yeri, yəni ağac altında, kölgədə oturub istirahət etmək yeri, hava udmaq, təmiz havada olmaq yeri Bakının Dənizkənarı bulvarı idi.

Biz onu yaradanlara minnətdar olmalıyıq. Bilirsiniz ki, bulvarı yüksək qiymətləndirərək, mən ona Milli park statusu vermişəm, xüsusi fərman imzalamışam. Əminəm ki, bundan sonra bizim Milli parkımız daha da gözəlləşəcək, inkişaf edəcək və bütün Azərbaycan üçün nümunə olacaqdır.

Ancaq şəhər əsrin əvvəlində olan şəhər deyildir. Hec 40-cı, 50-ci illərdə olan şəhər də deyildir. Şəhər böyüyüb, yeni-yeni mikrorayonlar yaranıb, həddindən çox yaşayış binaları tikilib, insanlar burada yaşayırlar. Ancaq insana təkcə mənzil lazım deyil, yaşamaq üçün yer lazım deyil – o azdır. İnsanın

gərək istirahət etmək üçün də imkanı olsun. Onun üçün yarlanmış mikrorayonlarda yaşıllıq işlərinin aparılması, hər evin qarşısında ağaclar əkilməsi və hər mikrorayonda müəyyən bir sahədə yeni parkların yaranması mənim 70 ci ildən başladığım həmin proqramın həyata keçməsidir.

Mən qeyd etdim ki, 80-ci illərin axırına qədər bu proqram yerinə yetirilibdir. Ancaq sonra Azərbaycanda, o cümlədən Bakıda hərc-mərclik dövrü, hakimiyyətsizlik dövrü və müxtəlif cinayətkarların, cinayətkar dəstələrin cəmiyyətdə özlərinə yer tutaraq cəmiyyəti dağıtmaq prosesi, dövrü idi – o vaxt nəinki ağaclar basdırmırdılar, hətta əkilmiş ağacları da qırırdılar, kəsirdilər, yandırırdılar, yaxud başqa məqsədlər üçün istifadə edirdilər.

Mən 1993-cü ildə yenidən Bakıya qayıdarkən öyrəndim ki, bizim yaratdığımız bəzi böyük mikrorayonlarda, parklarda ayrı-ayrı mafioz adamlar ağacları kəsib özləri üçün evlər tikmişlər. Demək, bu insanlar öz şəxsi mənaflərinə görə xalqın, dövlətin, millətin, vətəndaşların mənaflərini tapdalanmışlar, hüquqlarını tapdalanmışlar. Bu işə cəmiyyətdə qəbul oluna bilməz. Cəmiyyət buna dözmə bilməz, cəmiyyət bununla razı ola bilməz və dözmədi, razı ola bilmədi. Xalqa, millətə, vətəndaşlarımıza zərər gətirən, onlara qarşı cinayət edən və deyə bilərəm ki, xəyanət edən bütün o qruplar, dəstələr – hamısı bizim tərəfimizdən ləğv olundu. Biz Azərbaycanı bu cinayətkar dəstələrdən təmizlədik, cinayətkar ünsürlərdən təmizlədik, cinayətkarların vətəndaşlar üzərində olan hakimiyyətini aradan götürdük və indi gözəl, sakit, sərbəst yaşamağa imkan yaratmışıq.

Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitlik bərpa olubdur və Bakıda, Azərbaycanın bütün yerlərində hökm sürür. Demək, belə bir şəraitdə indi quruculuq prosesi gedir və quruculuq prosesinin də bir hissəsi, dediyim kimi, Bakıda yaşıllaşdırmanı davam etdirmək, yeni-yeni parklar salmaq, yaşayış binalarının ətrafında ağaclar əkməkdir. Bunların hamısı Bakını yaşıl

bir şəhərə döndərir. Ancaq gələcəkdə Bakı bundan da gözəl şəhər olacaqdır. Çünki hər bir şəhər nə qədər çox yaşıl olsa, o qədər də gözəldir.

Ancaq mən 30 il öncə bu proqramı başlayarkən bunu təkcə gözəllik naminə etməmişəm. Bakı sənaye şəhəridir. Hər bir sənaye şəhərində, təbiidir ki, ətraf mühit, xüsusən hava, xüsusən su sənaye müəssisələrindən müxtəlif maddələr atılması nəticəsində müəyyən qədər çirklənir, müəyyən qədər zəhərlənir. Ona görə də havanın təmizlənməsi üçün, ətraf mühitdə təmiz havanın təmin olunması üçün yaşıllıqdan, ağaclardan faydalı, səmərəli vasitə yoxdur.

Havanın təmizlənməsini ağaclardan başqa heç bir yol ilə, heç bir vasitə ilə təmin etmək olmaz. Yəni bunu heç bir şeylə əvəz etmək olmaz. Ağacların, yaşıllıqların havanı təmizləməsi heç bir başqa vasitə ilə əldə oluna bilməz. Yəni başqa bir üsul bunun əvəzini verə bilməz. Məhz buna görə də mən Bakının yaşıllaşması işinə başlamışam.

O vaxt mən müraciət etdim ki, hər bir Bakı sakini iki ağac əksin və böyütsün. Çoxları bunu etdilər və kim etmədisə, onun əvəzinə başqaları iki yox, üç, dörd, beş, on, on beş ağac əkdilər, yetişdirdilər. İndi görürsünüz, buradan bu ağaclara baxın. İndi burada yaratdığınız parka baxın! Ora baxın, bura baxın! Bunlar hamısı insan zəhmətinin işidir, sizin əlinizin zəhmətinin bəhrəsidir. Sizin fədakarlığınızın nəticəsidir. Bax, bu mənə sevindirir.

Mən burada, yenə də deyirəm, bu parka baxmağa gəlmişdim, amma sizi görməkdən daha da şadam. Təbiidir ki, bu park da mənə sizi görmək kimi sevindirir.

İnanmayanlar da, anlamayanlar da, dərk edə bilməyənlər də artıq inanmalıdırlar, anlamalıdırlar, dərk etməlidirlər ki, insan gərək öz ətrafını həmişə gözəl etsin. İnsan yaşadığı evin ətrafını, öz evinin içini də, eşiyini də, yaşadığı rayonu, yaşadığı şəhəri gözəlləşdirməlidir, təmizləməlidir.

Bilirəm, indi bizim yerli hakimiyyət orqanlarının bəlkə də böyük imkanları yoxdur ki, hər yerdə təmizlik işi aparsınlar. Ancaq əgər hər bir vətəndaş, hər bir Bakı sakini öz evinin ətrafında, yaşadığı binada təmizlik işləri aparsa və buna nail olsa, ərazini yaşıllaşdırsa, öz binasını gözəlləşdirsə, bilin ki, bu bizim hakimiyyət orqanlarına da kömək olacaqdır. Ancaq bunun nəticəsi xalq üçün, sizin üçün və vətəndaşlar üçün olacaqdır.

Mən sizi bax, bu yola dəvət edirəm. Mən sizdən bu cür fədakarlıq gözləyirəm və məmnunam ki, Bakıda bu iş son illər çox böyük vüsət alıbdir, bir çox belə parklar yaranıbdir, hər birində insanlar istirahət edir. İndi baxıram, o tərəfdə də, bu tərəfdə də, sol tərəfdə də, sağ tərəfdə də, arxada da, öndə də – hamısında yaşayış evləri var. Amma insan gəlib elə öz mənzilinin içərisində istirahət edə bilməz. Buradan durub gedəsən Dənizkənarı bulvara, bizim Milli parka – buna nə qədər vaxt sərf etmək lazımdır. Bakının hamısı ora yığılsa, onda orada yer olmayacaqdır. Amma öz evinin yanında, öz ərazisində hər bir vətəndaşın parkda istirahət etmək imkanı əldə etməsi – bu, böyük nemətdir və mənim də məqsədim bundan ibarətdir.

İndi görürəm, burada nə qədər çox gənc var, nə qədər gözəl uşaqlar var. Bu məni nə qədər sevindirir. Amma mən bir də ona görə sevinirəm ki, bu gənclərin, bu uşaqların bax, bu ağacların altında, bu çiçəklərin arasında, bu parkda istirahət etməyə, oynamağa imkanları vardır. O ki qaldı yaşlı nəsle, bizim təqaüdcülərə – onlar üçün mütləq belə yerlər lazımdır. Çünki onlar işləyiblər, çalışıblar, haqq qazanıblar ki, istirahət etsinlər. Amma istirahət etmək elə evində oturub, çarpayının üzərində uzanmaqdan ibarət olmamalıdır. İstirahət etmək üçün gərək təmiz hava alsın, qonşusu ilə görüşsün, danışsın, nə bilim, nərd oynasın, qeybət etsin.

Görürəm ki, bu söz hamısından çox xoşunuza gəldi. Qeybət edin, qeybət ümumi mənada pis şey deyildir: fikrini deyirsən, başqasının fikrini öyrənirsən. Amma biri onun-bunun dalınca danışır, biri düz danışır, biri yalan danışır. Bunlar hamısı bizim insan cəmiyyətində əsrlər boyu mövcud olan bir haldır. Biz bunu nə dəyişdirə bilərik, nə də bundan xilas edə bilərik və buna ehtiyac da yoxdur. Ancaq mən hamınızdan xahiş edirəm ki, qeybət edəndə ədalətli olun və ədalətsiz qeybətçilərə qarşı mübarizə aparın.

Mən əminəm ki, Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti və Bakı şəhəri rayonlarının icra hakimiyyətləri tərəfindən son illər aparılan bu işlər davam edəcəkdir. Mən bu işləri – həm Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin fəaliyyətini, həm də şəhərimizin rayonlarının icra hakimiyyətlərinin fəaliyyətini yüksək qiymətləndirirəm. Ancaq təbiidir ki, onlar bu işləri təkcə özləri görə bilməzlər. Onlar bu işləri müəyyən müəssisələr, təşkilatlar vasitəsilə görürlər. Onlar bu işləri ayrı-ayrı mikrorayonlarda yaşayan vətəndaşlar vasitəsilə, sizinlə birgə görürlər. Yəni öz torpağına, öz elinə, öz rayonuna xoş münasibət, ürək yangısı göstərən insanlarla, sizinlə birgə görürlər.

Bir halda siz buraya yığışmısınız, mən hesab edirəm ki, siz hamınız bu gözəl parkın yaradılmasının iştirakçısısınız. Ona görə də mən hakimiyyət orqanlarına da, sizə də bu gözəl, xeyrxah işlərinizə görə təşəkkür edirəm.

Bizim heykəltəraşlar, memarlar təşəbbüs göstəriblər – akademik, professor Zərifə xanımın, mənim mərhum həyat yoldaşımın büstünü bu parkda qoyublar. Doğrudur, mən bunu bilmirdim. Bu onlar tərəfindən göstərilən təşəbbüsdür. Mən bu təşəbbüse görə çox məmnunam. Bu işdə təşəbbüs göstərənlərin, mənim ailəmə münasibət göstərənlərin hamısına dərinədən minnətdarlığımı bildirirəm. Çox sağ olun.

Mən burada çoxlu gənclər görürəm. Yenə də deyirəm, bu məni sevindirir. Çünki gənclər müstəqil Azərbaycanın, ölkə-

mizin gələcəyidir. Mən gənclərdə xoş əhval-ruhiyyə görürəm. Hər bir insanın sifətinə, geyiminə, paltarına baxıram – Allaha şükürlər olsun, görürəm ki, pis deyil. Təbiidir ki, bundan da yaxşı olmalıdır. Mən istəyirəm bundan da yaxşı olsun. Bax, bugünkü bu mənzərənin hamısı məni sevindirir. İnanıram ki, heç kəs xüsusi bayram paltarı geyib buraya gəlməyibdir. Burada hər kəs öz adi paltarındadır.

Respublikamıza bəzən xarici ölkələrdən qonaqlar, dövlət başçıları gəlir. Mən hava limanmda onları qarşılayıram, sonra şəhərə gətirirəm. Onlar şəhərdə gəzərkən fikir verirlər ki, xalqımızın əhval-ruhiyyəsi, xarici görünüşü, geyimi, paltarı necədir. Mən onlara şikayət edirəm ki, bizim ölkənin bəzi çətinlikləri vardır – torpaqlarımızın 20 faizi işğal olunubdur, işğal edilmiş torpaqlardan bir milyondan çox azərbaycanlı yerindən-yurdundan qaçqın düşübdür, çadırlarda yaşayırlar. Bunlar həqiqətdir. Yurdlarından didərgin düşərək çadırlarda yaşayan insanlar çox ağır vəziyyətdədirlər. Biz onların yaşayışım müəyyən səviyyədə saxlamaq üçün nə mümkündür edirik. Mən xarici ölkələrin dövlət başçılarına müraciət edirəm ki, bizə yardım göstərin.

Onların çoxu həmin çadırları görmür, amma şəhərimizin küçələrində, prospektlərində insanlarımızı – gənclərimizi, qadınları, qızları, oğlanları görürlər və deyirlər ki, sizin insanlar belə gözəldirlər, gözəl əhval-ruhiyyədədirlər, yaxşı geyimləri vardır, siz niyə belə çox narahatlıq keçirirsiniz? Mən isə onlara deyirəm ki, bizim xalqın bir xüsusiyyəti var – onlar heç vaxt öz çətinliklərini başqalarına göstərməzlər. Onlar öz çətinliklərini özləri həll edirlər və heç vaxt göstərməzlər ki, çətinlikləri var. Bu bizim xalqımızın xüsusiyyətidir.

Ancaq bununla bərabər, görürəm və sevinirəm ki, hamınız yaxşısınız. Gənclərimiz, uşaqlar çox gözəldirlər. Bu məni sevindirir. Çünki Azərbaycanın prezidenti kimi, mən təkcə bu gün haqqında yox, gələcək haqqında da düşünürəm. Mən ina-

nıram ki, bir müstəqil dövlət kimi, Azərbaycan daim müstəqil, xalqımız həmişə azad yaşayacaqdır. Bizim gördüyümüz bu işlər xalqımızı gələcəkdə daha da yaxşı yaşadacaqdır. Biz bunları gənclərə əmanət edirik, etibar edirik. Ona görə də gənclərimiz bu gün həm fiziki, həm zehni cəhətdən nə qədər sağlam olsalar, Azərbaycanın gələcəyi də o qədər etibarlı əllərdə, o qədər gözəl olacaqdır. Mən buna inanıram.

Mən sizin hamınıza cansağlığı, işlərinizdə uğurlar arzu edirəm. Problemlərə, çətinliklərə gəldikdə isə onu demək istəyirəm ki, bilin, inanın – biz gecə də, gündüz də bu çətinliklərlə vuruşuruq, mübarizə aparırıq və onları ilbəl aradan qaldırıırıq. Bilin ki, biz onları aradan qaldıracağıq.

Bizim əsas problemimiz işğal olunmuş torpaqlarımızı Ermənistan silahlı qüvvələrindən azad etmək və yerindən-yurdundan didərgin düşmüş soydaşlarımızı öz elinə, obasına qaytarmaqdır. Biz buna mütləq nail olacağıq, sülh yolu, danışıq yolu ilə nail olacağıq. Mən müharibənin başlanmasının, gənclərimizin yenidən gedib şəhid olmasının tərəfdarı deyiləm. Mən bu məsələnin sülh yolu ilə həll edilməsinə çalışıram və əmin ola bilərsiniz ki, biz bu məsələni həll edəcəyik, qaçqınlar, köçkünlər öz yerlərinə qayıdacaqlar, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa olunacaqdır. Ölkəmizin başqa problemləri də həll ediləcəkdir.

Bilirsiniz ki, neft sərvətlərimizin istifadə edilməsi barədə son beş ildə apardığımız işlər artıq öz gözəl nəticələrini verir. Dünyanın ən böyük neft şirkətləri Azərbaycana gəlir. Onlar bizimlə bərabər Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda böyük işlər görürlər. Bunlar ölkəmizin gələcəyinə çox böyük əsas yaradıbdır. 5–10 ildən sonra Azərbaycan dünyanın iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ən zəngin ölkələrindən biri olacaqdır. Biz bunu sizin üçün, xalqımız, millətimiz üçün, gələcək nəsillər üçün edirik.

Mən sizinlə bu görüşümdən sevinc hissi keçirdiyimi bir daha bildirirəm. Sizin hamınıza cansağlığı, səadət, bütün işlərinizdə uğurlar arzu edirəm. Mənə göstərdiyiniz bu məhəbbətə, Azərbaycan prezidenti kimi, mənə göstərdiyiniz bu etibara, dəstəyə görə hamınıza səmimi-qəlbdən təşəkkür edirəm. Sağ olun.

**ALMANİYA FEDERATİV RESPUBLİKASI
BUNDESTAQININ XARİCİ ƏLAQƏLƏR
KOMİSSİYASININ SƏDRİ HANS-ULRİX
KLOZENİN BAŞÇILIQ ETDİYİ NÜMAYƏNDƏ
HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

Prezident sarayı

28 aprel 2000-ci il

Heydər Əliyev: Hörmətli qonaqlar, Azərbaycana xoş gəlmisiniz! Mən sizi səmimi-qəlbdən salamlayıram. Almaniya ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələrin inkişaf etməsində sizin bu ziyarətinizi mühüm hadisə hesab edirəm.

Təəssüflər olsun ki, xeyli zamandır Almaniya parlamentinin nümayəndələri Azərbaycana gəlməmişlər. Doğrudur, sizin parlamentin bir deputatı – cənab Vimmer əvvəllər bura tez-tez gəlirdi. Cənab səfir, elədir, yoxsa yox?

Kristian Zibek (*Almaniyanın Azərbaycandakı səfiri*): Cənab Prezident, bəli, elədir.

Heydər Əliyev: Amma belə geniş tərkibdə parlament nümayəndələri çoxdandır gəlmirdi. Mən bilirəm, sizin özünüzdən də başınız qarışıq idi – seçkilər keçirirdiniz, yeni hökumət qururdunuz, yeni parlament yaratmışınız. Ancaq biz arzu edirik, istəyirik ki, Almaniya ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələr daim inkişaf etsin. Bir vaxt var idi ki, bu əlaqələr çox intensiv inkişaf edirdi. Almaniyanın Xarici İşlər naziri cənab Xangel bura gəlmişdi, parlament nümayəndələri gəlmişdilər.

Mən 1996-cı ildə Almaniya rəsmi səfər etdim və çox dəyərli görüşlər keçirdim. Bizim parlamentin, Milli Məclisin sədri Mur-

tuz Ələsgərovun da sizin parlamentin sədri ilə görüşü olubdur. Amma bunlar azdır. Biz istəyirik ki, bu görüşlər daha çox olsun və bir daha qeyd edirəm ki, biz Almaniya ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələrə xüsusi əhəmiyyət veririk. Buyurun.

Hans-Ulrix Kloze: Cənab Prezident, səmimi sözlərinizə görə Sizə öz minnətdarlığımı bildirirəm. Bu bizim üçün çox böyük şərəfdir ki, Siz bizi qəbul etmək üçün vaxt tapa bilmisiniz. Mən Sizin sözlərinizlə razıyam. Biz öz münasibətlərimizi gücləndirməliyik. Əgər bilmək istəsəniz, bizim bugünkü görüşümüz də Azərbaycana ardı-arası kəsilməyən marağımızın bir təzahür formasıdır.

Biz son iki ildə Balkandakı və Kosovodakı problemlərlə ciddi məşğul idik. Bunlar elə problemlərdir ki, əfsuslar olsun, bizi hələ uzun müddət məşğul edəcəkdir.

Keçmiş kanslerimiz cənab Şmidt ilə söhbətim zamanı o bizim orada qalma müddətimizi, bu məsələ ilə məşğulolma müddətimizi təqribən 25 il müəyyənləşdirdi. Yəni biz hələ 25 il bu məsələ ilə məşğul olacağıq.

Heydər Əliyev: Hansı məsələ ilə?

Hans-Ulrix Kloze: Yəni Balkanda neçə il qalacağımız məsələsini ki, biz orada bütün problemləri yoluna qoya bilək.

Heydər Əliyev: Hansı kansler?

Hans-Ulrix Kloze: Keçmiş kansler cənab Şmidt.

Heydər Əliyev: Cənab Şmidt – bəli, bilirəm. Hələ o vaxt bunu deyibdir?

Hans-Ulrix Kloze: Xeyr, mən onunla on gün bundan qabaq görüşmüşəm, onda deyirdi.

Heydər Əliyev: Bəli, bu onun fikridir.

Hans-Ulrix Kloze: Əgər biz bu hadisələrdən nəticə çıxarsaq, onda belə demək olar ki, yaranmaqda olan böhranla yaranmamışdan qabaq, meydana gəlməmişdən əvvəl məşğul olmaq daha sərfəlidir, nəinki sonrakı mərhələlərdə

ona hərbi güclə təsir edəsən. Bu da o deməkdir ki, siyasət ümumiyyətlə, hərbdən qabağa düşməlidir və ondan əvvəl həll etməlidir. Əgər siyasətlə mümkün olursa, onda hər b öz sözünü deməli olur.

Hazır Çeçenistanda böhran vardır. Əfsuslar olsun ki, biz buna heç nə edə bilmirik. Bizim narahatlığımız ondan ibarətdir ki, bu böhran cənuba doğru genişlənə bilər və onda narahatlığımız daha da artar. Bütün bunlara görə biz qərara gəldik ki, müəyyən müddət geri qalmağımıza, buradan kənarda qalmağımıza baxmayaraq, indi Qafqaza bir daha səfər edək. Biz burada iqtisadi maraqları təmsil etmirik. Bu, parlamentin xarici əlaqələr komissiyasının işi, səlahiyyəti deyildir. Biz sadəcə olaraq, öyrənmək istəyirik ki, ümumiyyətlə, Qafqazdakı dövlətlərin bir-birinə münasibətləri necədir və eləcə də şimaldakı və cənubdakı böyük qonşu dövlətlərlə münasibətləri nə şəkildədir.

Cənab Prezident, bizimlə gələn nümayəndə heyətinin tərkibində bir çox partiyaların nümayəndələri təmsil olunublar. Burada həm Xristian Demokrat İttifaqının, həm sosial-demokratların, həm də ASP-nin, yəni keçmiş Almaniya Vahid Sosialist Partiyasının yerinə yaranan Sosialist Partiyasının.

H ə y d ə r Ə l i y e v: Keçmiş Kommunist Partiyası?

H a n s – U l r i x K l o z e: Bəli. Onların nümayəndəsi vardır. Bununla göstərmək istəyirik ki, bizim xarici siyasət məsələlərinə bütün partiyaların necə böyük marağı vardır.

Cənab Prezident, Siz çox təcrübəli bir siyasətçisiniz. Biz də Sizin bu təcrübənizdən özümüz üçün, daxili siyasətimiz üçün müəyyən biliklər götürmək istəyirik.

Cənab Prezident, nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm ki, Azərbaycan sonra biz Gürcüstana, Tbilisiyə gedəcəyik və görüşlərimizi Ermənistanda – Yerevanda tamamlayacağıq. Bu region barədə biz bura gəlməzdən qabaq Moskvada Rusiya siyasətçiləri ilə söhbət aparmışıq. Eləcə də Tehranda İran

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin
İşlər İdarəsi

PREZİDENT KİTABXANASI

siyasətçiləri ilə bu məsələni müzakirə etmişik. Biz maraqlanı-
rıq ki, bu regionda, bu geniş əhatə dairəsində nələr baş verir.

Çeçenistanda baş verən hadisələrə biz çox diqqətlə yanaşı-
rıq, onu çox diqqətlə izləyirik. Ümumiyyətlə, belə qərara gəl-
mişik ki, orada baş verənlər dinc əhali üçün çox dəhşətli olay-
lardır. Cənab Prezident, zəifliyimiz ondadır ki, ümumiyyətlə,
biz siyasi məsələnin nə olmasına, görünür, düzgün tərif verə
bilmirik. Əsas diqqətimiz bundan ibarətdir ki, Rusiyanın
Çeçenistandakı uğurları bu hərbi tamaşanın artistlərini cənu-
ba doğru yeriməyə sövq edə bilər, onlar cənuba doğru yeriyə
bilərlər. Onda bütün region üçün çətinliklər, ağır nəticələr baş
verə bilər. Biz rusiyalı həmkarlarımıza bu barədə danışanda
həmişə demişik ki, mütləq bundan qaçmaq lazımdır. Amma
ümumiyyətlə, Rusiyanın maraq dairəsi barədə aydın təsəv-
vürümüz yoxdur. Bizim buraya gelişimizin səbəbi də elə
budur.

H e y d ə r Ə l i y e v: Təşəkkür edirəm. Mən bir də qeyd
etmək istəyirəm ki, müstəqil Azərbaycan Almaniya ilə əlaqə-
lərinə xüsusi əhəmiyyət verir. bütün sahələrdə – həm siyasi
sahədə, həm iqtisadi sahədə, həm humanitar sahədə. Biz bili-
rik və bu, məlum bir şeydir ki, Almaniya dünyada böyük
dövlətlərdən, iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş, böyük iqtisadi
potensiala malik olan dövlətlərdən biridir. Almaniya Avro-
pada ən böyük – həm əhalisinə görə, həm də iqtisadi poten-
sialına görə böyük bir dövlətdir.

Biz bilirik ki, Almaniya Avropa Birliyində, Avropa Şura-
sında çox mühüm rol oynayır və buna görə də biz həmişə he-
sab etmişik ki, Almaniya Qafqaz məsələləri ilə yaxından məş-
ğul olmalıdır və burada səmərəli iş görə bilər. Hətta Ermənis-
tan – Azərbaycan münaqişəsi – yəqin ki, sizə bu məlumdur –
onun sülh yolu ilə həll olunması prosesində biz Almaniya
bu işə ciddi cəlb etməyə çalışdıq.

Siz bilirsiniz ki, Almaniya ATƏT tərəfindən təşkil olunmuş Minsk qrupunun üzvüdür. 1996-cı ilin dekabr ayında ATƏT-in Lissabon zirvə görüşündə Ermənistan–Azərbaycan münasibətlərinin həll olunması üçün mühüm bir bəyanat qəbul edildi. O vaxt da ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrlərində dəyişiklik aparılırdı. ATƏT-in Minsk qrupuna Rusiya və bir də Finlandiya sədrlik edirdi. Finlandiyanın vaxtı qurtardı. Biz çox istəyirdik ki, Finlandiyanın yerinə Rusiya ilə bərabər, Almaniya Minsk qrupunun həmsədri olsun.

Minsk qrupunda sizin ölkənin səfiri var idi – Lambax. O bu problemləri çox yaxşı bilirdi. Vaxtaşırı Ermənistana, Azərbaycana gəlirdi və biz görürdük ki, o, ədalətli mövqe tutur. Amma bir ona görə yox. Təbiidir ki, öz şəxsi mövqeyini tutmurdu, öz ölkəsinin mövqeyini təmsil edirdi. Ona görə biz təklif etdik ki, Rusiya ilə bərabər, Almaniya Minsk qrupuna həmsədrlik etsin. Ancaq hansısa proseslər getdi. Mən belə hiss etdim ki, Rusiya bunu istəmədi və Almaniya da özü bu təklifdən imtina etdi. Yəni mən bunu sizə çatdırmaqla – bəlkə bu sizə məlum deyil, ancaq hörmətli səfir bilir – onu demək istəyirəm ki, biz Almaniya ilə nə qədər ümid bəsləyirik, nə qədər etibar edirik. Almaniya namizədliyini geri götürəndən sonra Minsk qrupuna üç ölkə – Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları, Fransa sədrlik etdi.

Mən keçən ilin noyabr ayında İstanbulda ATƏT-in zirvə görüşündə sizin ölkənin federal kansleri hörmətli Şröder ilə görüşdüm. Vaxtın az olmasına baxmayaraq biz onunla bu məsələ barəsində fikir mübadiləsi apardıq. Amma bütün bunlara baxmayaraq, mən sizə deyirəm – biz hiss edirik ki, Almaniya bizim bu problemə əvvəlkinə nisbətən daha soyuq yanaşır. İndi Lambax da yoxdur. Heç olmasa o, hərdənbir bura gəlirdi, regionda olurdu – Ermənistanda, Azərbaycanda olurdu. İndi bu da yoxdur. Təbiidir ki, biz bundan narazıyıq.

Siz dediniz ki, Kosovo, Balkan problemləri ilə məşğul olursunuz və dediniz ki, sizi Çeçenistan problemi çox narahat edir. Mən sizin bu fikirlərinizlə razıyam. Həqiqətən, bu problemlər dünya üçün, Avropa üçün çox ciddi problemlərdir.

Sizi narahat edir ki, Rusiyanın hərbi hissələri Çeçenistanda insan hüquqlarını pozur. Mən bununla da razıyam. Bizi həmişə təəccübləndirir ki, bu problemlərə siz ciddi münasibət göstərsiniz, ancaq artıq 12 il davam edən Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinə belə münasibət göstərmirsiniz.

Milošević Kosovoda etnik təmizləmə aparırdı. Siz, yəni Avropa ölkələri onun əleyhinə qalxdınız. Amerika Birləşmiş Ştatları da bu işə qoşuldu. Amma məsələni sülh yolu ilə həll edə bilmədiniz, misli görünməmiş bir hərbi aksiya keçirdiniz. Biz sizin bu hərəkətinizi dəstəklədik. Mən düz bir il bundan əvvəl Vaşinqtonda NATO-nun 50 illik yubileyi mərasimində çıxış edərkən bunu rəsmi olaraq bəyan etdim. Çünki o cür vəhşicəsinə həyata keçirilən etnik təmizləmənin qarşısını siz ala bilmədiniz, güc tətbiq etdiniz. Təbiidir ki, orada vəziyyəti tamamilə normallaşdırmasanız da, onu müəyyən qədər dayandırdınız.

Lakin Ermənistan və onlarla bağlı olan Dağlıq Qarabağ erməniləri 1989-cu ildən başlayaraq Azərbaycana qarşı təcavüz ediblər. Dağlıq Qarabağdan bütün azərbaycanlıları çıxarıb, etnik təmizləmə aparıblar, xalqımıza qarşı soyqırımı ediblər, ondan sonra müharibəni genişləndiriblər. Aparılan müharibə nəticəsində Ermənistan guya Dağlıq Qarabağı müdafiə edərək, Azərbaycan ərazisinin 20 faizini işğal edibdir və işğal olunmuş torpaqlardan bir milyon azərbaycanlı zorla çıxarılıb. Həddindən çox insan şəhid, tələf olubdur. Yerindən-yurdundan zorla qovulmuş azərbaycanlılar 8 ildir çadırlarda ağır şəraitdə yaşayırlar.

1994-cü ildə müharibəni saxlayandan sonra biz bu münaqişəni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik, amma bizim harayımıza gələn yoxdur. Orada da insan hüquqları həddindən artıq po-

zulubdur. Bəs niyə Avropa ölkələri, siz bu məsələyə münasibət göstərmirsiniz? Bütün bunlara baxmayaraq biz məsələni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Biz 1994-cü ildə Ermənistanla atəşkəs haqqında saziş imzalamışıq və atəşkəsi qoruyuruq, bu sazişə sadıq. Biz müharibənin yenidən başlanması üçün əleyhinəyik, münaqişəni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Amma sülh yolu ilə həll etmək üçün burada adicə beynəlxalq hüquq normalarından istifadə etmək lazımdır. Beynəlxalq hüquq normaları tələb edir ki, hər bir ölkənin ərazisi, sərhədləri toxunulmazdır. Azərbaycanın ərazi bütövlüyü Ermənistan tərəfindən pozulub. Dediyim kimi, Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır.

ATƏT-in Lissabon zirvə görüşündə qəbul olunmuş bəyənətdə bu məsələnin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün göstərilmişdir ki, birincisi, Azərbaycanın və Ermənistanın ərazi bütövlüyünü təmin etmək lazımdır; ikincisi, Dağlıq Qarabağa Azərbaycanın tərkibində yüksək dərəcəli özünüidarə hüququ verilməlidir; üçüncüsü, Dağlıq Qarabağın həm erməni, həm də azərbaycanlı əhalisinin təhlükəsizliyi təmin olunmalıdır.

Biz bunu qəbul edirik, amma Ermənistan qəbul etmir. Ermənistan nə istəyir? Dağlıq Qarabağa dövlət müstəqilliyi statusu istəyir. Birincisi, bu, beynəlxalq hüquq normalarına ziddir; ikincisi, biz buna razı ola bilmərik. Çünki Dağlıq Qarabağ Azərbaycan torpağıdır. Münaqişə başlanana qədər Dağlıq Qarabağda əhalinin 70 faizi ermənilər, 30 faizi azərbaycanlılar idi. Hələ 1989–90-cı illərdə oradan azərbaycanlılar tamamilə çıxarılıbdır. İndi orada ermənilər yaşayır, onların da sayı azalıbdır. İndi orada cəmi 60 min erməni yaşayır.

Bu ədalətsiz iddiaya görə biz indiyə qədər sülh əldə edə bilmirik və bir milyondan çox azərbaycanlı çadırlarda yaşayır. Yenə də deyirəm, biz məsələni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Şərtlər də məlumdur, mən onları sizə dedim. Ancaq Ermənistan bu şərtləri qəbul etmir. ATƏT-in Minsk qrupu və

onun həmsədrələri də bu məsələni həll etməkdə passivlik göstərirlər.

Belə vəziyyəti görərək və görərək ki, illər keçir, məsələ həll olunmur, mən Ermənistan prezidenti Robert Koçaryanla birbaşa görüşlər keçirməyə başladım. Biz 1999-cu ildə bir neçə dəfə təkbətək görüşdük, o cümlədən iki dəfə Cenevrədə, yəni Avropada görüşdük. Belə fikrə gəldik ki, həm onlar, həm də biz müəyyən kompromislərə getməliyik.

Bu görüşlər faydalı oldu. Mən ümid edirdim ki, biz hansısa razılığa gələ biləcəyik. Ancaq keçən il oktyabr ayının sonunda Ermənistanda böyük terror hadisələri baş verdi. Ondan sonra Ermənistanda daxili sabitlik pozuldu. Bir ay bundan öncə Dağlıq Qarabağda terror hadisəsi baş verdi. Dağlıq Qarabağda bir-birinə zidd olan qüvvələr silah işlətdilər və oranın başçısını ağır yaraladılar. O indi Yerevanda xəstəxanada yatır.

İndi Dağlıq Qarabağda da, Ermənistanda da sabitlik müəyyən qədər pozulubdur. Amma biz səbrlə gözləyirik ki, sabitlik təmin olunsun, bundan sonra sülh danışıqlarını yenə də bərpa edək.

Mən sizə bu tarixi qısaca dedim. Sizə açıq-aydın deyirəm ki, münaqişənin həll olunmamasının günahkarı Ermənistandır. Ermənistan böyük iddialar edir, amma Minsk qrupu, yaxud başqa qüvvələr ona lazımi təsir göstərmirlər ki, o bu iddialardan əl çəksin. Ona görə də mən deyirəm ki, siz Balkanlarda bir münasibət, Çeçenistanda bir münasibət, amma burada – Cənubi Qafqazda başqa cür münasibət göstərirsiniz.

Cənubi Qafqaz dünyanın ən mühüm bölgələrindən biridir. O, böyük strateji əhəmiyyətə malik olan bir yerdir. Əgər Cənubi Qafqazdakı üç ölkə arasında sülh, əmin-amanlıq yaranmasa, burada işlər daha da pis olacaqdır. Biz Gürcüstanla çox yaxşı dostluq əlaqəsindəyik. Gürcüstanla Azərbaycan arasında nəinki problem yoxdur, bizim çox yaxın, mehriban dostluq əlaqələrimiz vardır. Amma Cənubi Qafqazda sülhü

təmin etmək üçün gərək Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinə son qoyulsun.

Biz bunu istəyirik. Biz istəyirik ki, Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh yaransın, iqtisadi, ticarət əlaqələri bərpa olunsun. Bu, birinci növbədə Ermənistana çox fayda verəcəkdir. Ancaq Cənubi Qafqazda sülh yaranacaqdır. Buna nail olmaq üçün biz müəyyən kompromislərə gedirik. Lakin xalqımızın, ölkəmizin milli maraqlarım qurban verə bilmərik.

Mən bütün bunları sizə açıqca deyərək bildirirəm ki, gərək sizin kimi dövlətlər, Avropa Birliyi bütün ölkələrə, regionlara eyni münasibət göstərsinlər. Cənubi Qafqaz bölgəsi Avropaya daxildir. İndi biz Avropa Şurasına daxil olmaq ərəfəsindəyik. Üç ildir namizədlik dövrü keçiririk. Gürcüstan Avropa Şurasına qəbul olundu, amma Azərbaycan və Ermənistan hələ qəbul edilməyibdir.

Biz bunu nə üçün istəyirik? Çünki biz Avropa qitəsində olduğumuza görə istəyirik ki, Avropa Birliyində olaq, öz işimizi Avropa dəyərləri əsasında quraq.

Siz sual verdiniz, şimal, cənub qonşularımız haqqında məndən məlumat almaq istədiniz. Biz sülhsevər siyasət aparırıq. Biz istəyirik ki, böyük şimal qonşumuz Rusiya ilə sağlam və çox sıx əlaqələrimiz olsun. Eləcə də istəyirik ki, cənub qonşumuz İranla da bizim çox yaxşı əlaqələrimiz olsun. Biz bunun üçün çalışırıq. Amma Ermənistan ilə Rusiya arasında olan əlaqələr xüsusi xarakter daşıyır. Bu nədən ibarətdir? Rusiya Ermənistanda külli miqdarda hərbi qüvvələr – ordu, hərbi bazalar saxlayır. Təkcə ona görə deyil ki, bunu Rusiya istəyir. Bunu Ermənistan da istəyir. Rusiya ildən-ilə, ardıcıl olaraq Ermənistanda öz silahların sayını artırır.

Azərbaycanda Rusiyanın, yaxud da başqa bir ölkənin heç bir ordusu, heç bir hərbi bazası yoxdur. Bu bizim müstəqilliyimizi nümayiş etdirən əsas amillərdən biridir. Biz bu sahədə öz müstəqilliyimizi qoruyuruq. Amma Ermənistanda vəziyyət

belə deyildir. Ermənistan Rusiya ilə hərbi ittifaq haqqında müqavilə imzalayıbdır.

Biz Ermənistanda Rusiyanın silahlarının artmasına etiraz edirik. Mən bu etirazları Rusiyanın keçmiş prezidenti Boris Yeltsinə və yeni seçilmiş prezident Vladimir Putinə bildirmişəm. Amma onlar buna fikir vermirlər. Soruşanda ki, ordu, bu qədər silah, raket, təyyarə Ermənistanda nəyə lazımdır? – bizə deyirlər ki, bunlar Azərbaycana qarşı yönəldilməyibdir, NATO-ya qarşıdır. Mən təəccüb edirəm ki, Ermənistanla NATO arasında böyük məsafə olduğu halda, Ermənistandakı bazalar Rusiyanı NATO-dan qorumaq üçündür.

Hans – Ulrix Kloze: Bəs Türkiyə?

Heydər Əliyev: Siz hesab edirsiniz ki, Türkiyə Ermənistana hücum edəcəkdir?

Hans – Ulrix Kloze: Mən düşünmürəm ki, Türkiyə Ermənistana hücum edəcək, amma o, Ermənistanın birbaşa qonşusudur və Türkiyə NATO-nun üzvüdür. Ermənistan ilə Türkiyə arasındakı münasibətlər sevgi üzərində qurulmamışdır. Keçmiş təcrübəyə əsasən, ermənilərin türklərlə münasibətləri həmişə gərgin vəziyyətdə olubdur.

Heydər Əliyev: Mən sizinlə razı deyiləm. Əgər siz hesab edirsiniz ki, Rusiya Ermənistanda bu qədər silahlar, hərbi bazalar saxlamalıdır və bu da NATO-nun, Türkiyənin əleyhinədir – bu sizin fikriniz ola bilər. Amma mən bununla razı deyiləm.

Hans – Ulrix Kloze: Bu mənim fikrim deyildir. Mən bunu ona görə dedim ki, siz bildirdiniz ki, qonşu deyilərlər. Mən isə demək istədim ki, NATO-nun üzvü olan Türkiyə Ermənistanla qonşudur. Mən sadəcə olaraq izah edirəm. Bu mənim baxışım deyil. Türkiyə NATO-nun üzvü olan qüdrətli dövlətlərdən biridir və Amerika Birləşmiş Ştatlarının ən birinci partnyorudur. Bunu Rusiya belə düşünür. Düşünür ki, bir vaxt vəziyyət pisləşə bilər, NATO-nun üzvü və ABŞ-ın ən yaxın müttəfiqi kimi, Türkiyə təhlükə törədə bilər.

Heydər Əliyev: Bəs Almanıyanın müttəfiqi deyilmi?

Hans – Ullix Klose: Mən sadəcə olaraq faktları ortaya qoymaq istəyirəm. Əgər müəyyən məsələləri təhlil etmək istəyirəmsə, faktlara əsaslanıram. Mən bu məsələyə Rusiyanın baxışı ilə yanaşdım. Təbiidir ki, mən bunu dəyərləndirmirəm. Təbiidir, Rusiya deyir ki, Türkiyə NATO-nun üzvü olduğuna və mən də NATO-ya qarşı çıxış etdiyimə görə orada öz silahlarımı və bazalarımı yerləşdirirəm.

Mən peşə etibarilə hüquqşünasam. Qədim Romadan gələn ənənədir, hüquqşünaslar müəyyən bir şey haqqında hökm vermək üçün mütləq ikinci tərəfi də dinləməli olurlar.

Bir məsələni də nəzərinizə çatdırım. Filosofların böyük əksəriyyəti ona görə filosof olublar ki, onlar birinci növbədə şəkkak olublar. Mən öyrənmişəm ki, siyasətdə tək halda həqiqət yoxdur, cəm halda həqiqətlər vardır.

Mən ikili standartlar barədə sizin gileylərinizə münasibətimi bildirmək istəyirəm. Hesab edirəm ki, siz öz tənqidinizdə tamamilə haqlısınız. Bu, doğrudan da ikili standartlardır. Təbiidir ki, dünyada çox böyük kütləvi qırğınlar və digər hadisələr də olmuşdur. Yəni onlar yazılanlardan, deyilənlərdən də böyük olmuşdur.

Kosovoda baş versiş hadisələr zamanı oraya qoşun yeridilməsinə mən tamamilə razılığımı bildirirəm və onu dəstəkləyirəm. Amma açıq surətdə demək istəyirəm ki, bu məsələyə ürəyimdə münasibətim 50,1 faizlə 49,99 faiz nisbətində idi. Əgər ikili standartlar varsa, biz onun olmadığını deyə bilmərik. Bu, doğrudan da vardır. Biz nə Tibetdə, nə Anqolada, nə də Efiopiyada, eləcə də Çeçenistanda heç nə edə bilmirik. Elə bunun özü ikili standartdır. Çünki biz Kosovoda bu işi yerinə yetirdik.

Mən bilmirəm, jurnalistlərin yanında hər şeyi açıq demək mümkündürmü?

Heydər Əliyev: Yaxşı, jurnalistləri buraxıram.

**SYERRA-LEONE RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ƏL-HACI ƏHMƏD-TECAN KABBAHA**

Hörmətli cənab Prezident!

Syerra-Leone Respublikasının milli bayramı – Müstəqillik günü münasibətilə Sizi və dost Syerra-Leone xalqını salamlayır və ürəkdən təbrik edir, Sizə cansağlığı və səadət, ölkənizə sülh və tərəqqi arzulayıram.

Ümidvaram ki, Azərbaycan Respublikası ilə Syerra-Leone Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq əlaqələri inkişaf edib genişlənərək xalqlarımızın rifahının yüksəlməsinə, ölkələrimizin çiçəklənməsinə xidmət edəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 28 aprel 2000-ci il

**NATO-nun HƏRBİ KOMİTƏSİNİN SƏDRİ,
İTALİYA HƏRBİ DƏNİZ QÜVVƏLƏRİNİN
ADMİRALI QUIDO BENTURONİ BAŞDA
OLMAQLA BU TƏŞKİLATIN NÜMAYƏNDƏ
HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

Prezident sarayı

28 aprel 2000-ci il

Heydər Əliyev: Hörmətli qonaqlar, Azərbaycana xoş gəlmisiniz! «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramının həyata keçirilməsi ilə əlaqədar son zamanlar NATO ilə Azərbaycan arasında görüşlər və müvafiq tədbirlər intensivləşir. Mən bunu dəstəkləyir və alqışlayıram. Sizin tərəfinizdən Azərbaycana belə ziyarətlər, təbiidir ki, Azərbaycanda mövcud olan real vəziyyəti özünüzdən görməyiniz, bilməyiniz deməkdir. Təbiidir ki, bunlar da bizim əməkdaşlığımıza müsbət təsir göstərə bilər.

Düzdür, siz Azərbaycanda olmağa az zaman ayırmısınız. Ancaq bizim Müdafiə naziri mənə məlumat verdi ki, bir neçə işlər görə bilmişiniz. Əsas odur ki, danışıqlar aparmısınız, Milli Ordumuzun hərbi məktəbləri ilə tanış olmuşunuz. Güman edirəm ki, bu, birinci dəfə üçün bəsdir. Ancaq bu görüşləri, danışıqları daha da genişləndirmək lazımdır. Buyurun.

Guido Benturoni: Cənab Prezident, hər şeydən əvvəl şəxsən Sizə minnətdarlığımı bildirirəm ki, bu gün məni və məni müşayiət edən nümayəndə heyətini qəbul edirsiniz. Eyni zamanda bir qədər əvvəl adını çəkdiyiniz «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramına dəstək verməyinizə görə Sizə minnətdaram.

Mən bilirəm ki, həm NATO, həm də Azərbaycan bu proqramı böyük əhəmiyyət verirlər. NATO-nun bildir Vaşinqton-da keçirilmiş sammitinin əsas məqsədlərindən biri də bu proqramı mümkün qədər genişləndirmək olmuşdur.

Brüsseldə, NATO-nun baş qərargahında bizim əsas planlarımızdan, məqsədlərimizdən biri də ondan ibarətdir ki, dövlət rəhbərləri ilə, müvafiq həmkarlarımızla görüşlər keçirək, onların fikirlərini öyrənək və bu proqram çərçivəsində planlarımızı, məqsədlərimizi müəyyənləşdirək və bunları genişləndirək. Bütün bunlar bu təşəbbüsləri bir yerə cəmləşdirməyə yönəldilibdir.

Bu səfər qısa olmasına baxmayaraq, zənnimcə, bizim üçün çox maraqlı, eləcə də çox xeyirli olmuşdur. Mən bu səfərim zamanı sizin Müdafiə naziri ilə, Baş nazirlə görüşlər keçirdim, onlardan xeyli məlumat əldə etdim. Eyni zamanda ordu hissələrinə gedə bildim və hərbi akademiya da oldum.

Bu yalnız məlumat əldə etmək deyildi, eyni zamanda sizin ölkədə birbaşa təcrübə keçmək idi. Tam əminəm ki, burada keçirdiyim görüşlərin gələcək işim üçün böyük əhəmiyyəti olacaqdır.

NATO çərçivəsində əməkdaşlığımıza dair hansısa sualınız, fikirləriniz olarsa, mən bu suallara cavab verməyə, fikirlərimi bölüşməyə hazıram.

Heydər Əliyev: Bəli, mənim bəzi suallarım, fikirlərim var. Amma onlara keçməmişdən öncə bir daha bəyan edirəm ki, «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramının daha da sürətlə həyata keçirilməsinin tərəfdarıyıq. NATO-nun keçirdiyi tədbirlərin hamısında Azərbaycanın nümayəndələri – Xarici İşlər Naziri, Müdafiə naziri, başqa nümayəndələrimiz fəal iştirak edirlər.

Mən özüm bir neçə dəfə Brüsseldə, NATO-nun baş qərargahında olmuşam. Havyer Solana Azərbaycam iki dəfə ziyarət etmişdir və onunla çox geniş danışıqlar aparmışıq. Tə-

biidir ki, yeni Baş katib cənab Robertsonun da qısa zamanda Azərbaycana gəlməsi lazımdır.

Mən Madriddə NATO-nun keçirdiyi böyük tədbirdə də – orada dövlət başçılarının hamısı iştirak edirdi, zirvə görüşü idi – fəal iştirak etdim və Azərbaycanın mövqelərini çox açıq-aydın bildirdim. Bir il bundan öncə, Vaşinqtonda NATO-nun 50 illik yubileyində dövlət başçılarının görüşündə mən Azərbaycanın prezidenti olaraq yenə də NATO-nun fəaliyyətinə və bizim əməkdaşlığımıza aid prinsipial məsələlər barəsində öz fikirlərimi, mövqelərimi bildirdim.

Bir sözlə, siz özünüz də gəldiniz və gördünüz ki, burada olan əməli işlər də dediyimiz sözləri təsdiq edir. Ona görə də bu proqramın yerinə yetirilməsi bizdən də asılıdır, sizdən də. Amma hesab edirəm ki, indi daha çox sizdən asılıdır. Biz öz üzərimizə düşən vəzifələri, öhdəlikləri yerinə yetiririk. Siz bunlara diqqətlə, qayğı ilə yanaşmalıyıq və sizin üzərinizə düşən vəzifələri də yerinə yetirməlisiniz.

Quido Benturoni: Cənab Prezident, çox sağ olun ki, Azərbaycanın NATO ilə əməkdaşlığa başladığı gündən indiyədək atdığı bütün addımları bizim xatirəmizə bir də saldınız. Əlbəttə, Azərbaycanın bu günə qədər atdığı addımları biz daim nəzərdə saxlayırıq, bunlar daim yadımızdadır. Gələcək planlarımızı qurarkən bu söylərdən istifadə edirik ki, möhkəm baza yaradaq, fəaliyyətimiz, birgə işlərimiz daha sürətlə gətsin.

Bizim yaxşı, sıx əməkdaşlığımıza misal olaraq Azərbaycanın sülhyaratma qüvvələrinin Kosovodakı əməliyyatlarda iştirakını xüsusi qeyd etmək istəyirəm.

Heydər Əliyev: Bu bizim təşəbbüsümüzdür.

Quido Benturoni: Bəli, buna görə sizə minnətdarlıq və bilirik ki, sizin əsgərləriniz orada özlərini çox yaxşı göstərmişlər.

Cənab Prezident, Sizin dediyiniz kimi, mənim öhdəliklərimə gəldikdə isə, Sizə söz verirəm ki, Azərbaycan öz öhdəliklərini yaxşı yerinə yetirdiyi kimi, mən də çalışacağam ki, öhdəliklərimi yaxşı yerinə yetirim.

Dünən axşam Müdafiə naziri ilə görüşdən əvvəl mən bir neçə günlüyə buraya gəlmiş nümayəndə heyətinin rəhbəri ilə görüşdüm. O dedi ki, çox yaxşı iş görülübdür.

Proqramlarımız var, məqsədlərimiz müəyyən olunub, davamlı fəaliyyətimiz vardır. Ona görə də gələcəkdə işimizi daha yaxşı qurmaqdan ötrü, əlaqələrimizi genişləndirmək üçün şəxsən məndən nə asılıdırsa edəcəyəm.

Cənab Prezident, bundan əlavə, Sizin nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm ki, bu səfər mənə ölkəniz haqqında birbaşa məlumat əldə etməyə, hər şeyi gözlərimlə görməyə imkan verdi. Burada gördüklərim, öyrəndiklərim NATO-nun baş qərargahında məruzə olunacaq və sonra bu, bütün iştirakçılar arasında yayılacaqdır. Əlbəttə ki, mən birbaşa Baş katibə də məruzə edəcəyəm.

NİDERLANDIYANIN KRALIÇASI ÜLYAHƏZRƏT BEATRİKSƏ

Ulyahəzrət!

Niderlandiya Krallığının milli bayramı - Kraliçanın təvəllüdü günü münasibətilə Sizi, kral ailəsinin üzvlərini və dost Niderlandiya xalqını səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

Mən Azərbaycan Respublikası ilə Niderlandiya arasında hərtərəfli əlaqələrin inkişafına böyük əhəmiyyət verirəm. İnanıram ki, ölkələrimizin dostluq və əməkdaşlıq əlaqələri xalqlarımızın mənafeyi naminə getdikcə möhkəmlənəcəkdir.

Fürsətdən istifadə edib Sizə cansağlığı və səadət, ölkənizə əmin-amanlıq və daimi tərəqqi arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 29 aprel 2000-ci il

**NİDERLANDİYA KRALLIĞININ BAŞ NAZİRİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB VİM KOKA**

Hörmətli cənab Baş nazir!

Niderlandiya Krallığının milli bayramı – Kraliçanın təvəllüdü günü münasibətilə Sizə və dost Niderlandiya xalqına salamlarımı və təbriklərimi yetirir, Sizə cansağlığı və uğurlar, ölkənizə daimi firavanlıq və tərəqqi arzulayıram.

Mən Azərbaycan Respublikası ilə Niderlandiya arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərini yüksək qiymətləndirirəm.

Əminəm ki, qarşılıqlı səylər sayəsində ölkələrimizin əlaqələri getdikcə yaxşılaşacaq, xalqlarımızın mənafeyinə, ümumi sülhə və sabitliyə xidmət edəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 29 aprel 2000-ci il

AZƏRBAYCANIN PRAVOSLAV XRİSTİANLARINA

Hörmətli həmvətənlər!

Sizi xristianların müqəddəs Pasxa bayramı münasibətilə ürəkdən təbrik edir, hər birinizə cənsağlığı, səadət və bayram əhval-ruhiyyəsi arzulayıram.

Dilindən, dinindən, etnik mənsubiyyətindən asılı olmayaraq bütün vətəndaşların mehriban dostluq və qardaşlıq şəraitində yaşadığı müstəqil Azərbaycan Respublikasında hökm sürən tolerantlıq, konfessiyaların azad fəaliyyəti, dini bayram və mərasimlərini sərbəst şəkildə qeyd etməsi günümüzün gerçəklidir. Hər il ölkəmizdə geniş qeyd olunan Pasxa bayramı da belə dini mərasimlərdəndir.

Pasxa sülh, əmin-amanlıq, həmrəylik və mərhəmət bayramıdır. Ölkəmizin pravoslav vətəndaşları digər dini konfessiyaların nümayəndələri ilə birlikdə bu amalların gerçəkləşməsi uğrunda həmişə var qüvvələrini sərf etmişlər. Onlar bu gün də doğma Azərbaycanın müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi, onun ərazi bütövlüyünün təmin olunması, ölkəmizdə hüquqi demokratik dövlət quruculuğu prosesinin uğurla həyata keçirilməsi işində böyük əzmkarlıq, əsl vətəndaşlıq mövqeyi nümayiş etdirirlər.

Ümidvaram ki, xristian həmvətənlərimiz müstəqil Azərbaycan Respublikasının qarşısında duran mühüm vəzifələrin yerinə yetirilməsi, cəmiyyətdə vətəndaş həmrəyliyi, ictimai-siyasi sabitliyin bərqərar olunması yolunda bundan sonra da əllərindən gələni əsirgəməyəcək, xalqımızın xoşbəxt gələcəyi naminə öz səylərini daha da artıracaqlar.

Bu ilki Pasxanın bəşər tarixində əlamətdar bir hadisəyə – İsa peyğəmbərin mövludunun 2000-ci ildönümünə təcadüf etməsi bayram şənliklərinə xüsusi rəvnəq verir, arzu və istəklərin gerçəkləşməsinə olan inamı daha da gücləndirir.

Qoy bu bahar bayramı günlərində etdiyiniz bütün xoş diləklər, xeyir-dualar yerinə yetsin, ailələrinizə firavan və xoşbəxt həyat nəşib olsun!

Bayramınız mübarək olsun!

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 29 aprel 2000-ci il

İRAN İSLAM RESPUBLİKASININ AZƏRBAYCANDA VIII SƏRGİSİNİN AÇILIŞI* MƏRASİMİNDƏ NİTQ

Bakı İdman və Sərgi Kompleksi

29 aprel 2000-ci il

Hörmətli Ağayi Şafei!

İran İslam Cümhuriyyətindən Azərbaycana təşrif gətirmiş hörmətli nümayəndə heyətinin üzvləri!

Hörmətli iş adamları!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən sizin hamınızı bu gün Azərbaycanda, Bakıda İran İslam Respublikasının VIII sərgisinin açılışı münasibətilə təbrik edirəm. Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bu sərgi İran ilə Azərbaycan arasında olan iqtisadi əlaqələrin inkişafında böyük rol oynayacaqdır.

Ölkələrimiz arasında bütün sahələrdə geniş əməkdaşlıq vardır. Ancaq təbiidir ki, ölkələr arasında bütün sahələrdə əməkdaşlığın inkişaf etməsində iqtisadi əlaqələr xüsusi yer tutur. Bu, bütün dünyada, bütün ölkələr arasında, o cümlədən İran ilə Azərbaycan arasında da belədir.

Hesab edirəm ki, İran ilə Azərbaycan arasında olan əlaqələr İranın bir çox başqa ölkələrlə və Azərbaycanın bir çox başqa ölkələrlə əlaqələrindən fərqlidir. Doğrudur, burada, tə-

* Sərginin açılışında İranın Azərbaycandakı səfiri Əlirza Bıkdəli, İranın sənaye naziri Qulamrza Şafei, İran sərgisinin sədri cənab Siməti çıxış etdilər.

biidir ki, iqtisadiyyat, ticarət, mal dövriyyəsi xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Amma bizim üçün bütün əlaqələrimizin əsasını təşkil edən xalqlarımızın bir-birinə dost, qardaş olması, bizim ümumi mənəvi, milli dəyərlərə, dinə, müştərək tarixi keçmişə mənsub olmağımızdır. Ona görə də İran ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələr çox fərqlənir.

Təbiidir ki, bütün bunların hamısını nəzərə alaraq, iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsi, inkişaf etdirilməsi bizim əlaqələrimizi həm İranın, həm də Azərbaycanın bütün başqa ölkələrlə əlaqələrindən daha da yüksək səviyyələrə qaldırır. Buna görə də mən hesab edirəm ki, bu sərgi, yəni İran İslam Respublikasının Azərbaycanda açılmış VIII sərgisi bu işdə böyük rol oynayacaq, ölkələrimiz arasındakı iqtisadi əlaqələrin inkişafına, xüsusən özəl sektorun, iş adamlarının, biznesmenlərin bir-biri ilə daha da sıx əlaqələrinin yaranmasına kömək göstərəcəkdir.

Azərbaycan müstəqil bir dövlət olduğuna, ölkəmizdə geniş özəlləşdirmə proqramı həyata keçirildiyinə, respublikamızda dövlət mülkiyyəti şəxsi mülkiyyətə verildiyinə, Azərbaycanda torpaq islahatı aparıldığına və torpaqların hamısı keçmiş sahibinə, yəni torpaqda yaşayan, işləyən vətəndaşlara verildiyinə görə indi Azərbaycan bütün sahələrdə bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedir və bu da ölkəmizin iqtisadiyyatının əsasını təşkil edir. Əgər hazırda biz iqtisadiyyatımızın bir qismini hələ özəlləşdirə bilməmişiksə, bu ona görə deyil ki, biz bu məsələdə hansısa bir geriyyə yol veririk – yox, bu iş planla gedir və planla da gedəcəkdir.

Bir sözlə, Azərbaycan bazar iqtisadiyyatı yolu tutaraq bütün mülkiyyəti özəlləşdirir. Təbiidir ki, dövlətin də əlində müəyyən bir mülkiyyət qalmalıdır. Ancaq o, dövlətə məxsus olan mülkiyyətdir. Qalanların hamısı özəlləşdiriləcəkdir, xalqa veriləcəkdir. Onun çoxu da özəlləşdirilibdir.

Ona görə də indi İranın və Azərbaycanın iş adamlarının bir-biri ilə sıx əlaqəsi və mal dövriyyəsi, ticarəti həm İran üçün, həm də Azərbaycan üçün çox faydalıdır. İndi Azərbaycanda xarici ticarət tam liberallaşdırıldığına, sərbəstləşdirildiyinə görə ölkəmizə dünyanın hər yerindən mal gəlir. Uzaq-uzaq ölkələrdən Azərbaycana su gətirib satırlar. Su hər yerdə var. Amma bu suyun keyfiyyəti yüksək olduğuna görə gətirirlər, satırlar, burada onun alıcıları vardır. Həmin adamlar da qazanırlar. Əgər hansısa bir iş adamı gördüyü işdən qazanc götürməsə, təbiidir ki, bu işi görməyəcəkdir. Əgər uzaq ölkədən butulkalarda su gətirib Azərbaycanda satırsa, demək, bundan mənfəət götürür.

Məsələn, Azərbaycana istehlak, geyim mallarının çoxu Avropa ölkələrindən – İtaliyadan, başqa ölkələrdən gəlir. Respublikamızın mağazaları, dükanları, bazarları həmin mallarla doludur. Bizdə bütün ticarət özəlləşdirilibdir, ayrı-ayrı insanların əlindədir, sahibkarlara verilibdir. Onlar haradan istəyirlər, oradan da mal gətirirlər. Amma uzaq ölkədən gələn malın, təbiidir ki, xərci çox ola bilər, qazancı da az olur. Yəni hər bir biznesmen üçün nəqliyyat xərci həmişə böyük əhəmiyyət daşıyır. Anıma təbiidir ki, yaxın ölkədən, qonşu ölkədən gələn malın xərci az, tacirin, iş adamının da gəliri çox olacaqdır.

Bununla onu demək istəyirəm ki, İran ilə Azərbaycan bir-biri ilə bağlıdır. Bizim bir sərhədimiz var. Buradan tullansan İrana düşəcəksən. İrandan da tullansan buraya düşəcəksən. Sadəcə, bəzi idmançılar bunu edə bilirlər. Yəni məsafə çox kiçikdir, azdır. Əlbəttə, bu da İranın, həm də Azərbaycanın tacirlərinə, iş adamlarına böyük imkanlar yaradır. Ona görə də mən hesab edirəm ki, gərək Azərbaycanın ticarət əlaqələri birinci növbədə onun qonşu ölkələri ilə, o cümlədən xüsusən İranla aparılsın. Əlbəttə, İranın tacirləri, iş adamları da birinci növbədə Azərbaycanla əlaqələr qurmalıdırlar. Çünki İranın Azərbaycandan yaxın qonşusu yoxdur. Doğrudur,

Türkmənistan da, ərəb ölkələri də İranın qonşusudur. Amma ən yaxın qonşu Azərbaycandır.

Ticarətdə, iqtisadiyyatda rəqabət var. Həm İrandan Azərbaycana, həm də Azərbaycandan İrana gətirilib satılan malm keyfiyyəti əsas məsələdir. Təbiidir ki, bu sərgi İranda istehlak, yaxud sənaye mallarının bugünkü səviyyəsi, keyfiyyəti haqqında Azərbaycan ictimaiyyətinə, ölkəmizin iş adamlarına, tacirlərinə və dövlətə yeni imkanlar yaradacaqdır ki, baxıb görək sərgidə nə var, hansı keyfiyyətdədir, bu malları İrandan almaq, yaxud İtaliyadan, Fransadan gətirmək faydalıdır.

Yenə də deyirəm, keçmişdə İran həmişə bazar iqtisadiyyatı prinsipi ilə yaşayıbdır. Ona görə də bu onlar üçün yenilik deyildir. Amma Azərbaycan keçmişdə sovet sistemində yaşadığı zaman iqtisadiyyat da, ticarət də, hər şey dövlətin əlində olubdur. Dövlət nə istehsal edibsə, onu da satıbdır. Bu malların keyfiyyəti xarici ölkələrdəkindən aşağı keyfiyyətdə olsa da onu satıbdır. Bu malları da alıblar. Çünki hər bir insan, vətəndaş bundan istifadə etməlidir. Yeni onun yüksək keyfiyyətli mal almağa imkam yoxdursa, bunu alır və qane də olur.

Beləliklə, mən onu izah etmək istəyirəm ki, İran ilə Azərbaycan arasında olan iqtisadiyyat, ticarət əlaqələri, mal dövriyyəsi həm İran, həm də Azərbaycan üçün çox əlverişlidir.

Hörmətli nazir Ağayi Şafei İranda sənayenin inkişafı, yeni-yeni müəssisələrin yaranması, bir çox xarici ölkələrdə onların apardıqları işlər, həyata keçirdikləri layihələr haqqında danışdı. Bunlar çox sevindirici haldır. Demək, İranın iqtisadiyyatı, texniki və texnoloji səviyyəsi elə mərtəbəyə qalxıbdir ki, İran xarici ölkələrdə də öz sənayesini tətbiq edə bilir və həmin dövlətlər buna maraq göstərirlər.

Təbiidir ki, İran sənayecə inkişaf etmiş böyük bir ölkədir. Biz görürük və müşahidə edirik ki, son 20 il ərzində İranda iqtisadiyyat sahəsində, xüsusən sənaye sahəsində böyük inkişaf vardır. Burada dünyanın müasir texnika və texnologi-

yası tətbiq olunubdur, bir çox müəssisələr artıq dünya standartları səviyyəsində iş görür və məhsul buraxırlar. Ona görə də İran bizim üçün yaxşı bir bazardır. Yəni oradan mal alıb gətirmək bizim üçün əlverişlidir.

Azərbaycan mallarının İrana ixrac edilməsi də çox mühüm məsələdir. Təbiidir ki, Azərbaycan keçmişdən böyük sənaye mərkəzidir, xüsusən Bakı keçmiş Sovetlər İttifaqının ən böyük sənaye mərkəzlərindən biri olubdur və burada həddindən çox sənaye müəssisələri vardır. Ancaq həmin sənaye müəssisələri keçmiş Sovetlər İttifaqının ümumi sənaye kompleksinə daxil idi. Həmin sənaye kompleksində Azərbaycanın sənaye müəssisələri Sovetlər İttifaqının tələbatının bir qismini yerinə yetirirdi, yaxud istehsal olunacaq hansısa məhsulun ilkin istehsalını təmin edirdi. Amma son istehsal üçün onu başqa yerə göndərirdi. Ona görə də Azərbaycanın sənaye müəssisələri keçid dövründə çox çətin bir vəziyyətə düşüblər.

Məsələn, Ağayi Şafei burada kimya sənayesi haqqında danışdı. Azərbaycanda çox böyük kimya sənayesi yarımbdır. Kimya sənayesinin əsasını təşkil edən əsas xammal neft və qazdır. Azərbaycanda neft və qaz həmişə olubdur. Buna görə də kimya sənayesi keçmiş Sovetlər İttifaqının başqa respublikalarından bəlkə də daha çox Azərbaycanda inkişaf etmişdi. Bizim Sumqayıtda böyük kimya kompleksləri yaradılıbdir.

Təəssüflər olsun ki, sovet hökumətinin bir siyasəti var idi. Həmin siyasət də respublikaların, o cümlədən bizim kimi respublikaların xeyrinə yox, zərərinə idi. Amma ittifaqın, yaxud da Rusiyanın xeyrinə idi.

Məsələn, kimya sənayesində buraxılan malların ilkin məhsulu Azərbaycanda istehsal olunurdu, sonra isə Rusiyanın uzaqda olan hansısa bir şəhərinə göndərilirdi və orada son məhsula çevrilirdi. Təbiidir ki, ilkin məhsulun qiyməti son məhsulun qiymətindən azdır. Ona görə də biz az qazamırdıq,

onlar çox qazamrdı. Bu, məsələnin bir tərəfidir. İkinci tərəfi isə ondan ibarət idi ki, biz onlardan asılı qalmışdıq.

Vaxtilə Azərbaycanın kimya sənayesi üçün xammalı – apatiti Murmanskdan gətirirdilər. İndi Murmanskdan buraya xammal – apatit gətirmək ondan məhsul istehsal edib qazandığın gəlirdən beş dəfə baha olacaqdır. Amma o vaxt vahid bir sənaye sistemi olduğuna görə, gələn apatitin qiymətini yəqin heç Fikrət Sadıqov da bilmirdi. Apatit Murmanskdan buraya gəlirdi, burada məhsul istehsal edirdiniz, amma onu son məhsula çatdırı bilmirdiniz. Elədimi?

Fikrət Sadıqov (*«Azərikimya» Dövlət Şirkətinin prezidenti*): Bəli.

Heydər Əliyev: Bunlar burada yarımçıq məhsul istehsal edib yenə də Rusiyanın başqa bir şəhərinə göndərirdilər və orada o, son məhsula çevrilirdi.

Neft maşınqayırma sənayesində də belə idi. Azərbaycanda neft maşınqayırma sənayesi çox inkişaf edibdi. Keçmiş Sovet İttifaqında neft avadanlığına olan tələbatın 70 faizini ödəyən məhsullar Azərbaycanda istehsal olunurdu. İstehsal edilən məhsul neft sənayesi olan yerlərə – həm Rusiyaya, uzaq Sibirə, həm də Orta Asiya ölkələrinə göndərilirdi. Ona görə də bu zavodlar çox gözəl işləyirdi. Hər bir zavodda 4,5,6 min insan çalışırdı, yaxşı pul qazanırdı.

O illərdə – 1970-ci illərdə Azərbaycana başçılıq etdiyim zaman mən həmin zavodların yaranmasında, keçmişdə tikilmiş zavodların modernləşdirilməsində, yəni müasirləşməsində çox iş gördüm. O zavodlar bizim hamımızın fəxri idi. Fəxr edirdik ki, bizim belə zavodlarımız vardır. Onlar bu gün də var. Amma bu gün həmin zavodlar üçün bazar yoxdur.

Çünki Rusiya və başqa ölkələr indi bu avadanlığı özləri istehsal edirlər. Başqa ölkələrdə də biz istənilən bazarı tapa bilmirik. Çünki onlar özləri də belə yüksək keyfiyyətli məhsullar istehsal edirlər.

Mən Azərbaycan sənayesinin başqa sahələri haqqında da bu sözləri deyə bilərəm. Vaxtilə Azərbaycan sənayesi çox böyük və məhsuldar olubdur. Amma Sovet İttifaqı dağıldığına, Azərbaycan müstəqillik qazandığına, bazar iqtisadiyyatı yolunu seçdiyinə görə, indi müəyyən çətinliklər vardır. Vaxtilə biz bazarın nə olduğunu bilmirdik. Əsas vəzifə o idi ki, sən məhsul istehsal etməlisən. Sənin istehsal etdiyin malın haraya gedəcəyi qabaqcadan planlaşdırılırdı. Buraxılan məhsul son məhsul idisə, o, ticarətə verilirdi və keyfiyyəti yaxşı, yaxud pis olsa da hamı onu almalı idi. Çünki başqası, yaxud xarici ölkədən gələn mal yox idi.

Yenə də deyirəm, Azərbaycanın sənaye potensialı var. Bizim bu sənaye potensialımız belə qalmayacaqdır. Təbiidir ki, biz get-gedə onları yeni şəraitə uyğunlaşdıracaq və hər birinin inkişafını təmin edəcəyik.

Bütün bu səbəblərə görə də indi biz çoxlu sənaye məhsulları ixrac edə bilmirik. Vaxtilə Azərbaycan İrana xeyli neft məhsulları ixrac edirdi. Amma indi İran bu məhsulları almır. Biz isə onu başqa ölkələrə ixrac edirik. Bu da bizim ölkələrin mal dövriyyəsinə müəyyən qədər təsir edir. Buna baxmayaraq, Azərbaycanın xarici mal dövriyyəsində İran yüksək yerlərdə durur. İran bir neçə il bundan əvvəl bu sahədə lap birinci yerdə idi. Ona görə ki, biz İrana çoxlu neft məhsulları ixrac edirdik. İndi gərək ki, İran üçüncü yerə düşübdür, lakin yenə də birinci yerə çıxa bilər. Əgər biz İrana çoxlu mal ixrac edə bilmiriksə, onda qoy İran Azərbaycana çoxlu mal ixrac etsin və biz mal dövriyyəsini yenə də artıraraq.

İranın Azərbaycana mal ixrac etmək imkanları böyükdür. Bu sərgi də ona görə burada təşkil olunubdur ki, Azərbaycanın iş adamları, tacirləri baxıb görsünlər, həm keyfiyyətinə, həm də nəqliyyat xərclərinin az olmasına görə, sərfəli malları İrandan almaq mümkündürsə, gedib onu İtaliyadan, Fransadan, yaxud Rusiyanın uzaq bir şəhərindən almasmlar. Təbiidir

ki, bütün bunlar iqtisadçıların, tacirlərin, iş adamlarının işidir. Mən bu işə qarışmıram, sadəcə, öz fikrimi söyləyirəm.

Mən bunları deyərək, belə hesab edirəm ki, İran ilə Azərbaycan arasında iqtisadi əlaqələrin genişlənməsi və inkişaf etməsi üçün hələ böyük imkanlar vardır. Həm İran, həm də Azərbaycan tərəfi bu imkanlardan istifadə etməlidir. Biz bu imkanlardan nə qədər çox istifadə etsək, təbiidir ki, ölkələrimizin iqtisadi əlaqələrini də o qədər çox inkişaf etdirəcəyik. Mən sizə bəyan edirəm ki, Azərbaycan bu sahədə öz üzərinə düşən işləri görəcəkdir. Bizim iqtisadiyyatla məşğul olan bütün nazirliklərə tapşırıram və iş adamlarına tövsiyə edirəm ki, mənim bu sözlərimdən özləri üçün nəticə çıxarsınlar və lazımı işlər görsünlər.

Azərbaycanın neft sənayesi həmişə olduğu kimi, yenə də inkişaf edir. Azərbaycan qədim neft ölkəsidir. Dünyada ilk dəfə Azərbaycanda sənaye üsulu ilə neft hasil olunubdur. Əgər suyun dərinliklərindən neft çıxarılmasını, hasil edilməsini götürsək, Azərbaycan bu sahədə də dünyada birinci yeri tutur. 50 il bundan öncə Azərbaycan Xəzər dənizindəki Neft Daşlarından ilk dəfə neft hasil edibdir. Ondan sonra oradan həddindən çox neft əldə olunubdur. Amma vaxtilə bu məhsulun hamısı Sovet İttifaqının, necə deyərlər, ümumi qazanına gedirdi. Azərbaycan sadəcə, nefti hasil edirdi, hara lazımdırsa ora göndərirdi.

Bilirsiniz ki, müstəqil bir dövlət kimi, Azərbaycan indi öz sərvətlərinin sahibi olduğuna görə bu sərvətlərdən necə istifadə etməyi özü müəyyən edir. Əgər Sovetlər İttifaqı dövründə Azərbaycanın nə qədər neft hasil etdiyini və onun nə qədərini Sovetlər İttifaqına verdiyini hesablasaq görərik ki, bu ittifaqa daxil olmuş respublikalardan heç biri sovet hökumətinə bu qədər xeyir verməyibdir.

Bir şey məlumdur ki, çar dövründə Rusiya aqrar bir ölkə olubdur. Sovet İttifaqı yaranandan sonra bu aqrar ölkə qısa

bir müddətdə sənaye ölkəsinə çevrildisə, SSRİ-də sənayeləşdirmə aparıldısa, bunun əsas səbəblərindən biri də o idi ki, Azərbaycan, Bakı nefti var idi. Əgər Bakı nefti olmasaydı, bunlara nail olmaq mümkün deyildi. Yaxud, İkinci dünya müharibəsi, alman faşistləri ilə müharibə dövründə əgər Azərbaycan nefti olmasaydı, həmin müharibənin nə ilə qurtaracağı məlum deyildi. Bu bizim sözüümüz deyil. Moskvada oturan, indi də yaşayan, o vaxt bu işlərlə məşğul olan böyük şəxsiyyətlər dəfələrlə deyiblər ki, İkinci dünya müharibəsi zamanı əgər Azərbaycan nefti olmasaydı – təbiidir ki, neftsiz nə təyyarə, nə tank, nə avtomobil, nə də başqa texnika işləyə bilməz – Sovetlər İttifaqı digər müttəfiqləri ilə birgə alman faşizminə bəlkə də qalib gələ bilməzdi.

Xalqımız neft sənayesi sahəsində böyük işlər görübdür. Təəssüflər olsun ki, keçmişdə əldə etdiyi məhsulların əksəriyyətinin sahibi özü olmayıbdir. Amma biz indi öz sərvətlərimizin sahibiyik və bu sərvətlərimizdən istədiyimiz kimi istifadə edirik. Biz bunun üçün bu yolu seçdik ki, xarici şirkətləri Azərbaycana dəvət edək, onlar burada bizimlə müştərək iş görsünlər, sərmayə gətirsinlər, Xəzər dənizindəki zəngin neft və qaz yataqlarımızdan məhsul hasil edək və ölkəmizin iqtisadiyyatını inkişaf etdirək.

Bəzən deyirlər ki, dünyanın və xüsusən Qərb ölkələrinin şirkətləri nə üçün Azərbaycana gəldilər və onlar nə üçün buradadırlar? Bunu anlamaq lazımdır və onun cavabı çox sadədir. Azərbaycan müstəqil bir dövlət kimi, keçid dövrü yaşadığı bir zaman həmin yataqların heç birindən özü istifadə edə bilmirdi. Biz hətta keçmişdən yaranmış neft mədənlərimizdə öz imkanlarımızla onları yalnız işlədə bilirdik. Amma suyun 200–300–400 metr dərinliyində quyu qazmağa və oradan neft çıxarmağa, müasir texnikam, texnologiyam tətbiq etməyə, təbiidir ki, bizim vəsaitimiz yoxdur. Demək, bu vəsait haradansa gəlməlidir. Ona görə də biz xarici sərmayəni ölkəmizə

cəlb etmişik və bu gün də hesab edirəm ki, çox düz etmişik. Bu xarici sərmayə artıq Azərbaycana gəlibdir. Son beş ildə Azərbaycana beş milyard dollar həcmində xarici sərmayə gəlibdir. Bunun nəticəsində də biz həmin yataqlardan hazırda məhsul alırıq.

Məsələn, 1994-cü ildə imzaladığımız ilk böyük müqavilədən – «Əsrin müqaviləsi»ndən biz 1997-ci ildən neft hasil edirik və onu ixrac edirik. Biz 19 müqavilə imzalamışıq. Bu müqavilələrdən də böyük miqdarda neft və qaz gözləyirik.

İkinci müqaviləni bağladığımız «Şahdəniz» yatağında biz gözlədiyimizdən həddindən çox qaz olduğunu müəyyənləşdirmişik. Biz indiyədək hasil etdiyimiz nefti necə ixrac edəcəyimiz barədə düşünürdük, ona görə də bir sıra boru kəmərlərinin çəkilişi ilə məşğul idik. İndi isə hasil olunacaq qazın ixrac edilməsi haqqında düşünürük. Çünki həmin yataqda həddindən çox qaz olduğu aşkar edilibdir.

Bütün bunlar ancaq «Şahdəniz» yatağına aiddir. Başqa yataqlarda da xeyli neft və qaz vardır. Ona görə də bir neçə ildən sonra Azərbaycan dünya bazarına xeyli miqdarda həm neft, həm də qaz çıxarmaq imkanına malik olacaqdır. Təbii ki, indi biz bunların hansı yollarla, necə çıxarılması barədə düşünürük.

Biz bu sahədə bir çox şirkətlərlə, o cümlədən İranın OİEK şirkəti ilə də əməkdaşlıq edirik. Buradakıların bəlkə də çoxları bilmir, bəlkə də Ağayi Şafeinin də yadından çıxıb, amma ona demişəm – OİEK şirkətini «Şahdəniz» müqaviləsinə mən özüm cəlb etmişəm. Çünki biz birinci müqaviləni imzalayan sonra hiss etdim, İranda bəzi fikirlər oyanıb ki, bu müqavilədə nə üçün İran iştirak etməyibdir? Ona görə də biz «Şahdəniz» yatağı barədə müqaviləni hazırlayarkən mən İran hökumətinə müraciət etdim ki, siz öz şirkətlərinizdən birinin nümayəndəsini göndərin, gəlib bu işdə bizimlə bərabər iştirak etsinlər.

«Şahdəniz» yatağında payın 10 faizi İranın OİEK şirkətinə məxsusdur. Demək, bu qaz həm bizim və həm də o müqavilədə iştirak edən bütün xarici ölkələrin, o cümlədən İranındır. İran da bu yatağa sərmayə qoyubdur.

Burada bir məsələ də var. Konsorsiumlar yarananda bəzi şirkətlər sərmayə qoyurlar, amma texnikanın, texnologiyanın, avadanlığın alimb gətirilməsində o qədər də yaxından iştirak etmirlər. Çünki, adətən, bu vəzifəni aparıcı şirkət, yəni işlərə rəhbərlik edən şirkət öz üzərinə götürür. Digər şirkətlər isə sərmayə qoyur və bunun da nəticəsində öz qazancını, payını alır.

OİEK şirkətinin başqa bir müqavilədə də 10 faizlik payı vardır. Biz bunu etmişik. Amma hesab edirəm ki, biz bundan sonra da geniş əməkdaşlıq edə bilərik. Ağayi Şafei buradakı çıxışında neft və qaz sahəsində əməkdaşlığımızın genişləndirilməsi məsələlərinə toxundu. Hesab edirəm ki, biz bunu edə bilərik.

Mən bayaq dedim, bir daha təkrar edirəm ki, Xəzərin Azərbaycan sektorundakı yataqların birgə işlənilməsi barədə imzaladığımız müqavilələrə əsasən 5, 10, 15 il sonra biz həmin yataqlardan çox böyük miqdarda neft və qaz əldə edəcəyik. Hasil ediləcək nefti dünya bazarına çıxarmaq üçün 2–3 kəmər yox, daha çox kəmər lazımdır. Yəni bizə alternativ yollar da lazımdır. Əlbəttə, bu sahədə biz hər bir ölkə ilə, o cümlədən İranla əməkdaşlıq edə bilərik.

Bütün bunlar böyük, qlobal, dövlətlə dövlət arasında olan məsələlərdir. Hesab edirəm ki, biz bu məsələlərin həll olunmasına bundan sonra da diqqət yetirməliyik. Ancaq geniş mənada ticarət, iqtisadi əlaqələr hamıya, xüsusən iş adamlarına aiddir. Təbiidir ki, bugünkü sərgi bu işə yardım göstərəcəkdir.

Bu gün mən bu sərginin açılışına gəldim. Mənim buraya gəlməyimi bəlkə də gözləməirdilər. Çünki mən belə sərgilərin

açılışında, adətən, iştirak etmirəm. Belə sərgilərdə bizim müvafiq nazirlər, başqaları iştirak edirlər. Ancaq İran–Azərbaycan iqtisadi əlaqələrinə xüsusi diqqət yetirərək, ona xüsusi əhəmiyyət verərək mən buraya gəldim ki, bu sərginin açılışında iştirak edim və sərginin iştirakçıları ilə, İrandan gəlmiş qonaqlarımla görüşüm – baxmayaraq ki, bu gün mənim onlarla rəsmi görüşüm də var – bəzi fikirlərimi deyim.

Bu fikirlərdən biri də ondan ibarətdir ki, İran ilə Azərbaycan arasında iqtisadi əlaqələri inkişaf etdirərək, biz bütün sahələrdə əməkdaşlığımızı genişləndirməliyik. Azərbaycan bu mövqedə durubdur. Mən İslam Konfransı Təşkilatının son dəfə Tehranda keçirilən zirvə toplantısında prezident cənab Xatəmi ilə görüşərkən biz bu barədə ətraflı danışdıq. Mən bundan sonra Azərbaycana gəlmiş İran nümayəndələrinə də öz fikrimi demişəm və bu gün də deyirəm ki, gərək biz bütün sahələrdə əlaqələri, əməkdaşlığımızı genişləndirək. Çünki İran Azərbaycan üçün, birincisi, yaxın qonşudur, ikincisi də dost, qardaş ölkədir. Bizim xalqlarımızı birləşdirən, doğma edən böyük tariximiz vardır. Bunları heç vaxt unutmaq lazım deyil.

Hər bir ölkənin özünəməxsus sistemi vardır. Dünya belədir. İndi dünyada bütün ölkələri bir qəlibə yerləşdirmək olmaz. Hər bir ölkə özü müəyyənləşdirir, özü seçir ki, hansı iqtisadi sistemdə yaşayacaq, hansı siyasi sistemi, dövlət quruluşu olacaqdır. Biz özümüzdən asılı olmayaraq 70 il məcburən Sovet İttifaqına daxil olmuşduq. Buna məcbur idik, çünki başqa əlacımız yox idi, həmin sistemin içərisində yaşayırdıq, müstəqil deyildik, sovetlər ölkəsinin bir hissəsi idik. Ola bilərdi ki, get-gedə milliliyimizi də itirərdik.

Ən böyük nailiyyətimiz ondan ibarətdir ki, bu 70 il müddətində biz milliliyimizi qoruyub saxlaya bildik. Yəni dilimizi qoruyub saxlaya bildik. Baxmayaraq ki, bütün Sovetlər İttifaqında rus dili dövlət dili idi. Baxmayaraq ki, SSRİ rəhbərliyi çalışırdı ki, hamını, bütün millətləri rus dilindən istifadə etmə-

yə məcbur etsin. Baxmayaraq ki, assimilyasiya prosesi aparırdılar. Hətta belə bir anlayış – «insanların yeni tarixi birliyi, sovet xalqı» anlayışı meydana atılmışdı. Amma Sovet İttifaqında 100-dən artıq millət, xalq var idi.

Sovetlər İttifaqının tarixinin son 10 ilində belə bir şüar ortaya atılmışdı ki, artıq bütün millətlər bir-birinə yaxınlaşdır. Keçmişdə Leninin, Stalinin bir nəzəriyyəsi var idi ki, vaxt gələcək, dünyada bir millət olacaq. Yəqin ki, o da sovet milləti hesab edilirdi. Guya bütün millətlər get-gedə bir-birinə yaxınlaşacaq, bir dil, bir millət olacaqdır. Bu, komünunist ideologiyasının, sovet ideologiyasının əsaslarıdır.

Görürəm ki, burada alimlər, professorlar oturublar. Onlar bu işləri yaxşı bilirlər. Bəlkə də gənclər bunu o qədər də bilmirlər. Bu belə idi, bu cür idi. Amma biz belə bir şəraitdə dilimizi qoruyub saxladıq. Azərbaycan dili yaşadı, yaşayır və təbiidir ki, bizim dövlət dilimiz kimi, bundan sonra da yaşayacaqdır.

Biz milli ənənələrimizi qoruyub saxladıq. Məsələn, o dövrdə Novruz bayramını ümumi bayram etməyə imkan vermirdilər. Yəni bu, ümumxalq bayramı idi, amma onu ümumxalq bayramı kimi keçirmirdilər. Lakin hər kəs, hər bir azərbaycanlı, müsəlman öz evində Novruz bayramını keçirirdi.

Mən gözümü açandan bunu öz evimdə görmüşəm. Kimin imkam çox idi, bu bayramı daha da zəngin keçirirdi, kimin də imkanı yox idisə, heç olmasa 10 dənə yumurta boyayırdı, 3–4 dənə paxlava, yaxud şəkərbura bişirirdi. Bəziləri də bunu çatdırmırdı – bizim Naxçıvan tərəfdə «kökə» deyirlər, bunu Bakıda bilmirlər, Bakıda ancaq paxlava, şəkərbura bilirlər, ancaq bizim tərəfdə, Naxçıvanda «kökə» deyirlər və onu tən-dirə yapırırlar – o, bundan bir az ucuzdur.

Bəli, Novruz bayramında hər kəs kökə yapardı, yaxud şəkərbura bişirərdi. Bir dənə də toyuğu olsaydı, ilin axır günü, yaxud bayram gecəsi ailəsi üçün plov bişirməli idi. Bu bayra-

mı insanların qəlbindən çıxara bilmədilər. Bizim dinimizi insanların qəlbindən çıxara bilmədilər. Nə qədər ateizm siyasəti apardılarsa, bizi dindən məhrum etmək istədilərsə, dinimizi qəlbimizdən çıxara bilmədilər.

Kommunist ideologiyasının əsası o idi ki, din xalqın tiryəkidir, insanlar ondan uzaqlaşmalıdırlar. «Din xalqın tiryəkidir» sözləri Leninin idi. Bizi dindən ayırmaq istədilər, amma bunu edə bilmədilər. İnsanların hər biri bu dini qəlbində saxladı. Allaha şükürlər olsun ki, bəzi məscidlərimiz də yaşadı, durdu, saxlandı. İndi onların hamısı özümüzün əlimizdədir. Mədəniyyətimizi, milli ənənələrimizi itirmədik. Mədəniyyətimizi nəinki itirmədik, əksinə, milli mədəniyyətimizi inkişaf etdirdik.

Biz belə bir dövr yaşayaraq öz milliliyimizi saxladıq. İtkilərimiz də, nailiyyətlərimiz də oldu. Dost və qardaş ölkə olan İrandan 70 il ayrı düşməyimizə baxmayaraq, xırda bir imkan yaranan kimi, sərhədlər açılan kimi insanlar bir-birinə qovuşdu. Arazın o tayından, bu tayından insanlar bir-birini görmək üçün özlərini suya atdılar. Hətta bəziləri qışın o soyuq vaxtında özünü suya atdı ki, qardaşı, əmioğlu, dayıoğlu ilə görüşsün. İranda nə qədər insanlar var idi ki, qohumları Azərbaycanda yaşayırdı. O cümlədən Azərbaycanda da çoxlu insanlar var idi ki, qohumları İranda yaşayırdı. Amma vaxt ilə, sovet hakimiyyəti dövründə yoxlayırdılar – kimin İranda qohumu varsa, onu nəzarət altına almağa başlayırdılar, onları təqib, sürgün edirdilər. Belə hallar çox idi və biz bunu yaşamışıq.

O dövrdə nə qədər insan sürgün olunubdur ki, nə var, onun qohumu İrandadır. Nə olsun ki, İrandadır? Ola bilər, casus olsunlar, gəlib Sovet İttifaqında iş görsünlər və sair.

Biz bu dövrü yaşamışıq. Amma Azərbaycan xalqı bu dövrü yaşayaraq öz milli mənliliyini, məziyyətlərini, qururunu saxlayıbdir və bundan sonra da saxlayacaqdır.

Biz indi müstəqil dövlətlik, müstəqil xalqıq, sərbəstik. Çətinliklərimiz çoxdur. Ən böyük çətinliyimiz, problemimiz, yaramız odur ki, torpaqlarımızın 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilibdir. İşğal olunmuş torpaqlardan bir milyondan artıq soydaşlarımız zorla çıxarılibdir. Onlar 7–8 ildir ki, çadırlarda ağır şəraitdə yaşayırlar. Amma buna baxmayaraq, 1994-cü ildə biz atəşi dayandırdıq. Biz məsələni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. İnamram ki, biz bu münaqişəni sülh yolu ilə həll edəcəyik. İnanıram ki, biz Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarını azad edəcəyik və Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü bərpa edəcəyik.

Ancaq bunlar hamısı bizim həyatımızı, iqtisadiyyatımızı, təbiidir ki, onun inkişafını çətinləşdirir. Bunlara baxmayaraq, iqtisadiyyatımız inkişaf edir. 1995-ci ilə qədər Azərbaycanda məhsul istehsalı ilbəl aşağı düşürdü. Yəni iqtisadiyyatın bütün sahələrində tənəzzül var idi. Özü də bu tənəzzül böyük idi. 1990-cı ildən başlayaraq Azərbaycanda hər il sənaye məhsulu istehsalı 20–25 faiz aşağı düşürdü, həmçinin kənd təsərrüfatı məhsulu istehsalı belə idi. İqtisadiyyatın başqa göstəriciləri də aşağı düşürdü.

1995-ci ildə biz vəziyyəti sabitləşdirdik və ondan sonra inkişaf başlandı. Təsəvvür edin, biz torpaqları kənddə sahibinə paylayandan, şəxsi mülkiyyəti təmin edəndən sonra Azərbaycanda ərzaq problemi yoxdur. Amma yadımdadır ki, – 1970-ci illərdə mən Azərbaycana rəhbərlik etdiyim zaman görmüşəm – biz əti, yağı gərək Ukraynadan, südü Ukraynadan, yaxud Belorusiyadan, Rusiyadan gətirəydik. Həmin respublikalarda da istehsal ilbəl aşağı düşürdü, onlar plana əsasən bizə ayrılmış ərzağı vermirdilər. Ona görə də Azərbaycanda ət, süd, yağ çətin tapılırdı. İndi hər şey var, küçələr doludur.

Bunlar göstərir ki, biz düz yoldayıq. Biz bazar iqtisadiyyatı, şəxsi mülkiyyətin yaranması yolundayıq. Amma bu yol elə deyil ki, onu bir gündə, bir ildə keçəsən. Yox, bunun üçün

zaman lazımdır. Biz bunun üçün zaman lazım olduğunu bilməliyik. Bu vəziyyətə bir tərəfdən dözməliyik, eyni zamanda bütün tədbirləri görməliyik ki, bu məsafəni tez keçək. İnandırırım ki, biz onu tez keçəcəyik.

Məsələn, son vaxtlar bizdə hər il inkişaf var. Keçən il ümumi daxili məhsul 7 faiz, bu ilin birinci rübündə yenə də 7 faiz artıbdır. Sənaye məhsulu istehsalı keçən il 3,5 faiz, kənd təsərrüfatı məhsulu istehsalı təxminən 6–7 faiz artıbdır. Bu, 4–5 il bundan qabaq yox idi, əksinə, hamısı azalırdı.

Biz bu artımın nəticəsində insanların rifah halım yaxşılaşdırırıq, bir çox təbəqələrin maaşlarını bir neçə dəfə qaldırmışıq, bundan sonra da qaldıracağıq.

Beləliklə, mən bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan bu ağır dövrü yaşayır və bu ağır dövrü uğurla keçəcəkdir. Bunu etmək üçün biz gərək bütün ölkələrlə iqtisadi əlaqələrimizi inkişaf etdirək və bu istiqamətdə birinci növbədə İran İslam Respublikası ilə iqtisadi əməkdaşlığımızı genişləndirək. Biz İranla iqtisadi əlaqələrimizi genişləndirməklə bərabər, mədəni, elmi, siyasi əlaqələrimizi və bütün əlaqələrimizi genişləndirməliyik.

Mən hiss edirəm ki, İran hökuməti də mənim bu fikirlərim mövqeyindədir. Yenə də deyirəm, mən bunu hörmətli prezident Xatəmi ilə Tehranda görüşüm zamanı onun sözlərindən bildim. Güman edirəm ki, bu yaxın vaxtlarda bizim görüşlərimiz də olacaqdır və bu məsələlərdə yeni uğurlar əldə etmək üçün müəyyən tədbirlər də görə biləcəyik. Beləliklə də bizim ölkələrimiz arasındakı dostluğu, əməkdaşlığı və qardaşlığı möhkəmləndirəcəyik.

Mən İran xalqına səadət, xoşbəxtlik, bütün işlərində uğurlar arzu edirəm. İran tacirlərinə və Azərbaycanın iş adamlarına bazar iqtisadiyyatının inkişaf etdirilməsində, İran ilə Azərbaycan arasında ticarətin, mal mübadiləsinin genişləndirilməsində uğurlar arzulayıram. Bu sərgini təşkil edənlərə təşəkkürümü bildirirəm. Sağ olun.

İRAN İSLAM RESPUBLİKASININ SƏNAYE NAZİRİ QULAMRZA ŞAFEİNİN BAŞÇILIQ ETDİYİ NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

29 aprel 2000-ci il

Heydər Əliyev: Hörmətli Ağayi Şafei!
Hörmətli qonaqlar!

Sizi Azərbaycanda bir daha salamlayıram. Sizin bu səfərinizdən çox məmnunam. Bu gün iki saat bir yerdə olmuşuq, birlikdə İranın Azərbaycanda VIII sərgisinin açılışında iştirak etmişik. Sərgi mənə çox yaxşı təsir bağışlayıbdir. Siz xüsusən bir neçə çox mühüm sahədə – avtomobil istehsalı, avtobuslar istehsalı, başqa maşınlar istehsalı və bütün başqa sahələrdə böyük nailiyyətlər əldə etmişiniz. Ona görə də hesab edirəm ki, sizin bu sərginiz burada yaxşı təəssürat yaradacaqdır və Azərbaycanla İranın iqtisadi əlaqələrinin daha da inkişaf etməsinə kömək edəcəkdir. Mən çox məmnunam. Buyurun.

Qulamrza Şafei: Mən, əvvəlcə, bizi qəbul etdiyinizə və bugünkü sərgimizin açılışına təşrif gətirdiyinizə görə çox təşəkkür edirəm. Mümkün deyildir ki, Azərbaycanda prezident gəlib hər sərgiyə baxsın. Amma bu gün mənə, İrana böyük minnət qoydunuz, zəhmət çəkib gəldiniz. Buna görə təşəkkür edirəm.

Cənab Prezident, bir neçə il idi ki, Sizinlə görüşə bilməmişdim. Əlbəttə, hər zaman Yaşar müəllimi görəndə, səfir Abbasəli Həsənov ilə, bizim səfir ilə görüşəndə onların vasitəsilə

salam göndərirdim, əhvalınızı soruşurdum. Amma görüşmək tamam başqa bir şeydir və nəhayət, Sizi gördüm, əhvalınız da yaxşıdır. Sizin salamatlığınızdən və əhvalımın yaxşı olmasından çox məmnunam. Bu gün sərginin açılışında bir saata yaxın çıxış etdiniz, çox əhəmiyyətli fikirlər söylədiniz. Bunlara görə də təşəkkür edirəm.

Mənim Bakıya səfərimin bir neçə səbəbi var. Biri odur ki, bu sərgidə iştirak etmək və eyni zamanda cənab Ağayi Xatəminin dəvətnaməsini Sizə təqdim etmək. Bu dəvətnamədə qeyd edilibdir ki, iyunun 21-də Tehrandə EKO-nun iclası olacaqdır.

Heydər Əliyev: EKO?

Qulamrza Şafei: Bəli. İranın prezidenti cənab Ağayi Xatəmi Sizi də dəvət edibdir ki, orada iştirak edəsiniz. Eyni zamanda onu da deməliyəm ki, Azərbaycan indi iclasın sədri olacaqdır, işləri çox diqqətlə və səmimiyyətlə aparacaqdır, səfir Abbasəli Həsənov İranda çox fəaldır. O, EKO ölkələrinin səfirləri ilə birlikdə müfəssəl işlər görür.

Cənab Prezident, icazə verin, bu dəvətnaməni Sizə çatdırım.

Cənab Şafei İran prezidenti cənab Xatəminin dəvətnaməsini prezident Heydər Əliyevə təqdim etdi və sözüne davam edərək dedi:

Bu gün Siz sərgidə bir çox mətləblərə toxundunuz. Orada iştirak edən şirkətlərin nümayəndələrini düşündürən bir məsələ var və hesab edirəm, bu, EKO-nun iclasında müzakirə oluna bilər. Bu da ondan ibarətdir ki, komitələr, nazirliklər ölkələrimizin yaxınlığından bəhrələnərək öz aralarında vergi və s. məsələləri müzakirə etsinlər. MDB ölkələri bu sahədə razılıq əldə ediblər. Razılığa görə, əgər Azərbaycandan həmin ölkələrə hər hansı bir şey ixrac olunsa, ona vergi tutulmur və ya o ölkələrdən Azərbaycana məhsul gəlsə, vergi alınmır. Bu, imkan yaradır ki, ölkələr öz aralarında ticarət edə bilsinlər. Zənnimcə, bu işi EKO ölkələri arasında da yaratmaq olar.

H e y d ər Ə l i y e v: Yəni EKO-ya, EKO ölkələrinə də bu prinsipi tətbiq etmək olar?

Q u l a m r z a Ş a f e i: Bəli, bu prinsipi orada da tətbiq etmək olar. Məsələn, İran, Azərbaycan, Türkiyə, Pakistan, Əfqanıstan və Orta Asiya ölkələri – Qazaxıstan, Türkmənistan və s. öz aralarında müəyyən qərara gələ bilərlər. Bu ölkələrin bəziləri MDB-nin üzvüdürlər – Azərbaycan, Orta Asiya ölkələri.

H e y d ər Ə l i y e v: Azərbaycan və Orta Asiya ölkələrinin hamısı MDB-dədir. MDB-də olmayan İrandır, Türkiyədir. Pakistandır və Əfqanıstandır.

Q u l a m r z a Ş a f e i: Bəli, bunu EKO çərçivəsində etmək olar. Təklifim odur ki, əgər məsləhət bilsəniz, EKO-nun iclasında bu məsələ müzakirə olunsun.

Başqa bir xahişimi də Sizə bildirmək istəyirəm. Əlbəttə, vaxt ayırıb, hörmət göstərib sərgimizə gəldiniz. Amma orada digər xidmət sahələri də var idi, onları görmədiniz. İstəyirəm o sahələr barədə danışım.

Məsələn, orada tibbi cihazlar istehsal edən ayrı-ayrı zavodlar, şirkətlər də təmsil olunmuşdu. Onların nümayəndələri deyirlər ki, Azərbaycanla İran arasında bu sahədə əlaqələri daha da genişləndirmək olar. Ərzaq, ev əşyaları istehsalı ilə məşğul olan şirkətlər də var idi. Vaxt olmadı ki, onların təmsilçiləri Sizinlə görüşsünlər.

Sərgidə gördüyünüz kimi, İran keçən illərə nisbətən yaxşı inkişaf edibdir. Novruz bayramında beşillik planımız başa çatdı. Sənaye sahəsində 11 faiz artım var idi.

H e y d ər Ə l i y e v: Yəni inkişaf.

Q u l a m r z a Ş a f e i: Bəli. İndi imkan yarambıdır ki, avtomobil istehsalı, digər sahələr – neftdən tutmuş zavod tikməyə qədər – bunların hamısı üzrə əlaqələr qurulsun və səmərəli istifadə edilsin. Bu sizin ixtiyarınızdadır. Elə etmək olar ki, İranın imkanlarından Azərbaycanda istifadə edilsin.

Bilirəm ki, Azərbaycan 70 il rusların, Kommunist Partiyasının əlinin altında qalmışdır, indi isə müstəqillik əldə edibdir. Biz də istəyirik ki, bu daha da inkişaf etsin. Əsas iş odur ki, dağılanlar yenidən qurulsun.

İranda iyirmi, on, beş min işçisi olan bəzi zavodlar var. Əgər lazım olsa, bu sahədə əməkdaşlıq etmək üçün Sizin ixtiyarınızdayıq. Hər nə kömək lazımdır, etməyə hazırıq.

Xəzər dənizi bir dostluq dənizidir. İran və Azərbaycan neft, qaz, gəmiçilik sahələri üzrə əməkdaşlıq edə bilirlər. İnşallah, gərək elə edək ki, bütün bu işlər yerinə düşsün, hər kəsin nə iş görməsini müəyyənləşdirək, həmkarlıq edək.

Avtomobil sənayesinə aid mənim bir şəxsi təklifim vardır. O da EKO-nun iclası zamanı iştirakçı ölkələr arasında müştərək bir iş görülməsinə aiddir. Keçən görüşlərdə qərara gəlinmişdi ki, İran ilə, Türkiyə ilə Pakistan və bəzi ölkələr təyyarə istehsal etsinlər. Amma bu iş qabağa getmədi. Çünki o şirkətlər ki, gərək təyyarəni alsınlar, onlar dövlətdən asılıdırlar. Amma avtomobil belə deyil, onu müstəqil alırlar. Avtomobil bazarı geniş bir bazardır. Bu sahədə müştərək iş görmək lazımdır. Vacib deyil ki, bu iş ancaq bir ölkədə olsun. Avtomobil istehsal edən zavodlar tikmək olar, iş görmək olar. Bu mənim təklifimdir və əgər razı olsanız, ikitərəfli iş görməklə müəyyən nailiyyət əldə etmək olar. Əlbəttə, İran və Azərbaycan tərəfdən bəzi şirkətlər əlaqə qurublar, həmkarlıq edirlər. Lakin işi genişləndirmək lazımdır.

Digər təklif ondan ibarətdir ki, gərək İran ilə Azərbaycan üçüncü bazarlarda müştərək işlər görsünlər. Yəni İranla müştərək konsorsium, ya şirkət quraraq hər iki tərəf işə başlasın. Onların sahələri də çox müfəssəldir. Həm zavod qurmaq, həm neft, həm qaz sahəsində müştərək çalışmaq mümkündür. Hər iki tərəfin iştirakı ilə digər ölkələrdə müəyyən işlər görmək olar.

Mən Sizə zəhmət verdiyimə görə üzr istəyirəm. Sağ olun.

H e y d ər Ə l i y e v: Sağ olun, təşəkkür edirəm. Əvvəla, cənab prezident Xatəminin bu dəvətini mən qəbul edirəm. Mən mütləq Tehrana gələcəyəm, EKO zirvə görüşünü bir yerdə keçirəcəyik. Çünki biz bu təşkilatı möhkəmləndirməliyik və çalışmalıyıq ki, bizim bütün əlaqələrimizin, xüsusən iqtisadi əlaqələrin inkişaf etdirilməsi üçün bu təşkilatdan səmərəli istifadə edək.

Orada, sərgidə də bunu dedilər, indi siz burada da məsələ qaldırdınız – bu vergi, rüsum məsələlərini. Mənə belə gəlir ki, əgər biz EKO dövlətlərinə MDB dövlətləri ilə indi olan prinsipi tətbiq etsək, bu variant qəbul oluna bilən bir variant olar. Mən bu barədə bizim Baş nazirə, nazirliklərə göstəriş verəcəyəm. Onlar da fikirləşsinlər, hazırlaşsınlar. Bizim başqa təkliflərimiz vardır. İkiqat vergi ilə bağlı – məsələn, biz o məsələni də qoyuruq ki, bu barədə işləri müəyyən qədər yüngülləşdirmək lazımdır. Hər halda, sizin təkliflərinizi də nəzərə alaraq mən göstəriş verəcəyəm ki, bizimkilər də öz təkliflərini versinlər. Güman edirəm ki, biz Tehrandə bu barədə, bir neçə məsələ üzrə müəyyən bir razılığa gələ bilərik.

Digər məsələlər – hansılar ki, siz qaldırdınız və dünən mənə Baş nazir dedi ki, onun da yanında bu barədə çox ətraflı danışmışımız – bunların hamısı mənim tərəfimdən bəyənilən məsələlərdir və bir çox sahələrdə əməkdaşlıq etməliyik. İndi mən siz dediyiniz məsələlərin, sadəcə, hər birinə cavab vermək istəmirəm. Amma demək istəyirəm ki, bu təklifləri prinsip etibarilə qəbul edirəm. Mən bizim Baş nazirə və nazirliklərə göstəriş verirəm ki, bunların hər birini sizin nümayəndələrlə birlikdə ayrı-ayrı araşdırsınlar, təhlil etsinlər və bizim təkliflərimizi versinlər.

Mən bu gün sərgidə də dedim, indi də deyirəm ki, bizim siyasətimiz bundan ibarətdir ki, İran ilə bütün əlaqələri gücləndirmək lazımdır, inkişaf etdirmək lazımdır. İqtisadi əlaqələr burada xüsusi yer tutur. O cümlədən, Xəzər dənizi haq-

qında da – siz dəryayi-Xəzər deyirsiniz – mənə belə gəlir ki, bir çox işlər görmək olar.

Məsələn, mənə bizim Baş nazir dedi ki, siz gəmiçilik barəsində, gəmi istehsalı barəsində də əməkdaşlıq etmək istəyirsiniz. Bu da mümkündür. Bizim burada imkanlarımız vardır, gəmi təmiri zavodlarımız vardır, bundan da istifadə etmək olar. Amma o iki təklif ki, var, sizin avtomobil sənayesinin bizim bəzi təşkilatlarla müştərək iş görməsi barədə – mən bunu dərhal bəyənirəm və bunların həyata keçirilməsi üçün lazım olan tədbirləri öz tərəfindən edəcəyəm, göstəriş verəcəyəm.

Bir sözlə, mən fikirlərimin çoxunu bu gün sərgini açanda dedim. Təkrar etmək istəmirəm. İran–Azərbaycan əlaqələri genişlənməlidir, inkişaf etməlidir və bəzi ayrı-ayrı bədxahların, bizim əlaqələrə zərər gətirmək istəyən qüvvələrin, yaxud da bunu mənfi şəkildə göstərmək istəyən qüvvələrin biz qarşısını almalıyıq.

Bilirsiniz, bizim yaşadığımız region indi dünyada çox böyük diqqət cəlb edir. İran da böyük bir dövlət kimi, böyük iqtisadi potensiala malik olan ölkə kimi, böyük diqqət cəlb edir. İranın dostları da var, amma İranı istəməyənlər də var.

Azərbaycan bir müstəqil dövlət olandan sonra, təbiidir ki, Azərbaycana maraq çox böyükdür. Çünki, birincisi, Azərbaycanın çox əlverişli strateji mövqeyi var, yəni o, Şərqlə Qərbin, Asiya ilə Avropanın arasında duran bir ölkədir və xüsusən Avropa ilə Asiya arasındakı nəqliyyat vasitələrinin keçəcəyi ən qısa bir yerdir. Azərbaycan burada xüsusi yer tutur. Ondan sonra – Azərbaycanın enerji ehtiyatlarının işlənilməsi, bunların gələcək perspektivləri. Başqa cəhətlər də var: ona görə də bəzi qüvvələr ayrı-ayrı ölkələrdə məqalələrlə, yazılarla belə bir fikir yaratmaq istəyirlər ki, guya İran ilə Azərbaycan arasında əlaqələr soyuqdur. Soyuq deyil, yaxşıdır, amma daha da isti olmalıdır.

Mən – Azərbaycanın prezidenti, Azərbaycanın siyasətini təyin edən və onu həyata keçirən adam belə fikirdəyəm. Amma kənar adamlar çox şey deyə bilirlər. İndi biz elə bir dövrdə yaşayırıq ki, hərə öz fikrini deməyə haqlıdır, ixtiyarı var – yalan da olsa, doğru da olsa, düz də olsa, əyri də olsa. Ancaq biz bunlara fikir verməməliyik. Biz əlaqələrimizi inkişaf etdirməliyik.

Mənim İrana rəsmi səfərim də gündəlikdə durur. Çünki mən prezident cənab Xatəmidən dəvət almışam. İndi bu səfər də ortaya düşür. Ola bilər ki, mən bu il İrana iki dəfə səfər edim – bir dəfə EKO-nun zirvə görüşünə gəlim, bir dəfə də rəsmi səfərə gəlim.

Qulamrza Şafei: İran Sizin öz evinizdir. Hər zaman gələ bilərsiniz.

Heydər Əliyev: Ondan sonra da mən cənab Xatəminin Azərbaycana gəlməsini gözləyəcəyəm. Bunlar – məsələn, sizin kimi nümayəndə heyətlərinin Azərbaycana gəlməsi, bizim nümayəndə heyətlərimizin İrana getməsi, bizim Xarici İşlər naziri son vaxtlar İranda oldu, görüşlər keçirdi, sizin Xarici İşlər naziri bir müddət bundan öncə gəlmişdi, indi Nyu-Yorkda İranın və Azərbaycanın Xarici İşlər nazirləri görüşüblər. Çünki mən ora gedəndə ona göstəriş vermişdim ki, ola bilər, Nyu-Yorkda görüşlər çox olsun, amma mütləq İranın Xarici İşlər naziri ilə görüş. O da görüşübdür, danışıbdır, geriye dönəndən sonra mənə məlumat verəcəkdir – yəni hesab edirəm, bütün bu vasitələrdən hər iki tərəf istifadə etməlidir ki, bizim əlaqələrimiz daha da geniş olsun, daha da sıx olsun.

Cənab Şafei, mən sizinlə köhnə dostam.

Qulamrza Şafei: Naxçıvandan.

Heydər Əliyev: İndi düşünürəm ki, səkkiz il bundan öncə Naxçıvanda görüşdük və sizinlə ilk dəfə Naxçıvana elektrik xəttinin çəkilməsini orada bayram etdik. Xatirinizdədir, biz nə ağır şəraitdə idik. Ancaq o vaxt İrandan elektrik

xəttini çəkdik və o bizə xeyli yardım etdi. Biz Türkiyədən bir elektrik xətti çəkdik, sonra İrandan çəkdik və sizinlə birlikdə görüşdük.

Xatirindədir, getdik Şahtaxtıda Poldəşt körpüsünü açdıq və orada sərhədyam bazar təşkil etməyə çalışdıq. O günlər yadımdan çıxmır. Çünki o günlər Naxçıvan üçün və Naxçıvana başçılıq edən bir şəxs kimi, mənim üçün ağır günlər idi, bizim üçün çox ağır günlər idi. Amma biz onları yaşadık.

Məsələn, indi Naxçıvanda vəziyyət... Doğrudur, indi Naxçıvanın Azərbaycanla əlaqələri bir təyyarə vasitəsilə, bir də ki, İran ərazisindən gedən avtomaşınların, avtomobillərin vasitəsilə olur. Başqa əlaqələrimiz yoxdur. Ancaq İran ilə Naxçıvan arasındakı əlaqələr – ticarət əlaqələri, insanların gedib-gəlməsi – bunlar indi çox yaxşı səviyyədədir və mən bunlardan məmnunam. Hesab edirəm ki, bu da İran-Azərbaycan əlaqələrinin inkişaf etməsinə çox böyük kömək göstərir.

Mən 1994-cü ildə İrana gələndə, yadımdadır, siz məni müşayiət edirdiniz. İranda, Tehranda bir yerdə gəzirdik. Bunlar hamısı xatirimdədir və ona görə də bütün rəsmi münasibətlərdən başqa, dostluq münasibətləri də yaranıbdir, şəxsi münasibətlər, şəxsi məhəbbət yaranıbdir. Mən məmnunam ki, siz İran İslam Cümhuriyyətində yenə də nazirsiniz – keçmişdə kooperasiya naziri, indi sənaye naziri. Arzu edirəm ki, bundan da yüksək vəzifələrə çatasınız. Çünki bilirəm ki, siz İran-Azərbaycan əlaqələrinin sağlam vəziyyətdə olmasına və inkişaf etməsinə can yandıran bir insansınız. Bu, həm İran üçün lazımdır, həm də Azərbaycan üçün lazımdır. Mən sizi bir daha salamlayıram, sizinlə görüşməyimdən məmnun olduğumu bir daha bildirmək istəyirəm. Sağ olun.

**POLŞA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ALEKSANDR KVASNEVSKIYƏ**

Hörmətli cənab Prezident!

Polşa Respublikasının milli bayramı – Konstitusiya günü münasibətilə Sizi və dost Polşa xalqını səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

Mən Azərbaycan Respublikası ilə Polşa Respublikası arasında təşəkkül tapmış münasibətlərin inkişafını yüksək qiymətləndirirəm.

İnanıram ki, ölkələrimiz arasındakı əlaqələr genişlənərək xalqımızın rifahının yüksəlməsinə, regionda sülhün və sabitliyin möhkəmlənməsinə xidmət edəcəkdir.

Fürsətdən istifadə edib Sizə cansağlığı və səadət, ölkənizə əmin-amanlıq və daimi tərəqqi arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 1 may 2000-ci il

AZƏRBAYCANIN YƏHUDİ İCMASINA

Hörmətli həmvətənlər!

Hər il yəhudi xalqının ümummilli matəm günü kimi qeyd olunan «Holokost» günü münasibətilə günahsız qurbanların xatirəsini ehtiramla yad edərək sizə və bütün dünya yəhudilərinə dərin kədər və hüzn hisslərimi ifadə edirəm.

Faşistlərin Almaniyada hakimiyyətə gəlməsi ilə başlanmış və İkinci dünya müharibəsinin sonuna qədər davam etmiş «Holokost» siyasəti nəticəsində altı milyon insan yalnız yəhudi olduqlarına görə qətlə yetirilmişdir. Həmin illərdə yəhudilərin kütləvi şəkildə təqib olunması və məhv edilməsi siyasəti bəşər tarixinin ən müdhiş səhifələrindən birini təşkil edir.

Belə müsibətlər təkcə soyqırım siyasətinə məruz qalmış xalqın milli faciəsi hesab edilə bilməz və bütün bəşəriyyətə qarşı ağır cinayət kimi qiymətləndirilməlidir. Zorakılıq, irqçilik, soyqırım kimi antihumanist siyasətin bütün təzahürlərinə qarşı birmənalı mövqe bildirmək, onların qarşısının alınması yolunda qətiyyət və həmrəylik nümayiş etdirmək yüksək bəşəri ideallara sadıq olan hər bir insanın ali vəzifəsi və borcudur.

Azərbaycanda tolerantlıq, dözümlülük və qarşılıqlı hörmət şəraitində yaşayan bütün xalqlar bir-birinin sevincinə də, dərdinə də həmişə şərik olmuşlar. Yəhudi həmvətənlərimiz də Azərbaycanın müxtəlif konfessiyalara mənsub olan digər vətəndaşları kimi, ölkəmizdə bütün hüquqlara və azadlıqlara tam malikdirlər. Onlar müstəqil respublikamızda gedən siyasi, sosial-iqtisadi və mədəni proseslərdə yaxından iştirak edirlər. Yəhudi icması Azərbaycan xalqına qarşı mərhələ-mərhələ həyata keçirilmiş soyqırım və deportasiya siyasətini, zəbt edilmiş ərazilərimizdə baş alıb gedən erməni vandalizmini, azərbaycanlıların tarixi torpaqlarından di-

dərgin salınmasını, qətl və qırğınları, misli görünməmiş vəhşilikləri və talanları həmişə pisləmiş, buna qarşı etiraz səslərini həm Ölkəmizin daxilində, həm də beynəlxalq aləmdə ucaltmışdır.

Əziz həmvətənlər!

Yəhudi xalqının müsibəti günündə – bu hüznü anlarda Azərbaycan xalqı adından kədərinizə bir daha şərik olduğumu bildirim. Qoy belə müsibətlər heç bir xalqın həyatında bir də təkrar olunmasın.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 1 may 2000-ci il

**BEYNƏLXALQ VALYUTA FONDUNUN
II AVROPA DEPARTAMENTİNİN DİREKTORU
CON ODUNQ-SMİ BAŞDA OLMAQLA BU
MALİYYƏ QURUMUNUN NÜMAYƏNDƏ
HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

Prezident sarayı

1 may 2000-ci il

H e y d ə r Ə l i y e v: Azərbaycana yenidən xoş gəlmisiniz! Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə Azərbaycan arasındakı əməkdaşlıq artıq böyük tarixə malikdir. Biz bu əməkdaşlığı yüksək qiymətləndiririk və hesab edirik ki, o daha da sürətlə inkişaf etməlidir.

Son illər Azərbaycanda həyata keçirdiyimiz iqtisadi siyasətimizdə, maliyyə siyasətimizdə, iqtisadi islahatların aparılmasında Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə əməkdaşlığımızın çox böyük əhəmiyyəti var.

Eyni zamanda, Beynəlxalq Valyuta Fondunun bizə göstərdiyi yardımları da qiymətləndiririk. Güman edirəm ki, gələcəkdə də bizim əməkdaşlığımız uğurlu olacaqdır. Ona görə də sizin buraya yenidən gəlməyinizi məmnuniyyətlə qəbul edirəm.

Bilirəm ki, burada bizim Maliyyə Nazirliyi ilə, Milli Bankla, Baş nazirlə, digərləri ilə maraqlı görüşləriniz olubdur. Mən də sizi dinləməyə hazıram.

C o n O d u n q – S m i: Çox sağ olun, cənab Prezident. Buraya yenidən gəlmək, həqiqətən, xoşbəxtlikdir. Mənim son dəfə buraya gəlməyimdən, demək olar ki, iki il keçir. Lakin özümü elə hiss edirəm ki, heç vaxt buradan uzaq düşməmi-

şəm. Çünki həmkarlarım burada çox çalışıblar, sizin nazirlərlə, Milli Bankın rəhbəri ilə görüşüblər. Biz də onlarla vaxtaşırı Avropada da, Vaşinqtonda da görüşmüşük. Ona görə də burada işlərin gedişi haqqında tam məlumatım vardır.

Mən bilirəm ki, son iki il sizin üçün heç də asan illər olmamışdır. Hər şeydən əvvəl, neftin qiyməti aşağı düşmüşdür. Baxmayaraq ki, son vaxtlar qiymətlər bir qədər yuxarı qalxıb, lakin neftin qiymətinin aşağı düşməsi, ümumiyyətlə, iqtisadiyyata çox təsir edir. Ancaq xoşbəxtlikdən, sizin iqtisadi siyasətinizdə elə bir böyük problem olmamışdır.

Deməliyəm ki, həm hökumətiniz, həm Maliyyə Nazirliyi, həm Milli Bankınız, həm də Baş nazir bizimlə həmişə əla əməkdaşlıq etmişlər. Elə bilirəm, nəticə hər iki tərəf üçün xeyirli olubdur və indiyə qədər verdiyimiz məsləhətlər, tövsiyələr Sizə də kömək edibdir.

Mən Sizinlə bir qədər spesifik məqamları müzakirə etmək istəyirəm və zənnimcə, bunları bir az sonraya saxlaya bilərik.

H ə y d ə r Ə l i y e v: Bəli, siz doğru dediniz, dünya bazasında neftin qiymətinin düşməsi çox ölkələrin iqtisadiyyatına, o cümlədən bizim iqtisadiyyatımıza da mənfi təsir göstərdi. Ancaq, görünür, biz iqtisadiyyatımızı elə qurmuşuq ki, mənfi təsir oldu, amma iqtisadiyyatımızda böyük, çətin dəyişikliklər olmadı.

Rusiyada olan iqtisadi böhran həm Rusiyanın özünün iqtisadiyyatına böyük zərər vurdu, həm də bir çox MDB ölkələrinin və başqa ölkələrin iqtisadiyyatına zərər vurdu. Ondan öncə Cənub-Şərqi Asiyada olan iqtisadi böhran bir çox ölkələrə zərər vurdu. Ancaq biz öz iqtisadiyyatımızı bütün bu təsirlərdən qoruyub saxlaya bildik. Bu ona görədir ki, biz düzgün iqtisadi siyasət aparırıq, sizin məsləhətlərinizdən istifadə edirik və iqtisadi islahatlar həyata keçiririk.

Düzdür, siz çox ölkələrə məsləhətlər verirsiniz. Rusiyaya və başqalarına da çoxlu məsləhətlər verirsiniz, bizə də məsləhət-

lər verirsiniz. Amma onlar bu böhrana, neftin qiymətinin düşməsinə dözə bilmədilər. Biz dözdük. Bununla mən özümü-zü tərifləmək istəmirəm, sadəcə, bunu qeyd edirəm. Ancaq problemlərimiz çoxdur və mən razıyam ki, bu barədə sizinlə ətraflı danışqlarımız olsun.

"BAKILI OĞLANLAR" ŞƏN VƏ HAZIRCAVABLAR KOMANDASININ KONSERTİNDƏN SONRA KOMANDANIN ÜZVLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Respublika sarayı

5 may 2000-ci il

H e y d ə r Ə l i y e v: Sizi təbrik edirəm, yenidən gözəl bir proqramla çıxış etdiniz. Anar deyir ki, anşlaqla keçir, yaqin ki, başqalarına stimül vermək istəyirsiniz. Hər dəfə olduğu kimi, indi də çox gözəl çıxış etdiniz. Mənim heç xatirimdə deyil ki, artıq beş il keçibdir. Beş ildir ki, siz inkişaf edirsiniz, istedadınız get-gedə artır.

Burada daha çox rus dilində danışdınız, proqramın da çox hissəsi rus dilindədir. Amma Azərbaycan dili tədricən tətbiq olunur, bu çox yaxşıdır. Ümumiyyətlə, Azərbaycanda çox adamlar iki dili – Azərbaycan və rus dillərini bilirlər. Bununla belə, bizim ölkəmiz müstəqildir, suveren dövlətdir, dövlət dilimiz Azərbaycan dilidir. Mən rəhbər vəzifədə olan bütün işçilərimizə iki-üç dəfə xəbərdarlıq etmişəm – kim öz Azərbaycan dilini öyrənməsə, onu işdən azad edəcəyəm. Yəqin Anar da deyə bilər ki, kim öyrənməsə, komandadan çıxaracaqdır. Lakin birinci növbədə o özü öyrənməlidir, mənəvi hüququ olmaq üçün özü öyrənməlidir.

Çox yaxşı çıxış etdiniz. Baxıram, çox istedadlı uşaqlarsınız, yaxşı gənclərsiniz. Mənim aeroporta gəlməyimi yaxşı göstərdiniz. (*Murad Dadaşova müraciətlə*): Sən idin, deyilmi? Hər şeyi yaxşı göstərirsən, amma boyun mənimki qədər deyildir.

Yaxşı göstərdiniz. Mən həmişə xaricə gedib-gələndə görürsünüz, ona görə də göstərməyinizdə elə bir təəccüblü şey yoxdur.

A n a r M ə m m ə d x a n o v (*Komandanın kapitanı, Milli Məclisin deputatı*): Cənab Prezident, Siz yumoru, parodiyanı həmişə normal qəbul edirsiniz. Bu bizim üçün doğrudan böyük şərəfdir. Həddindən artıq böyük şərəfdir. Məmurlar yaxınlaşıb deyəndə ki, niyə bizə sataşmısınız, demişik ki, Prezident haqqında danışanda o heç vaxt heç nə demir, siz nəyə görə belə narahatsınız?

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən onu görəndə hamıdan çox gülürəm. İstəyirəm sizə bir fikir deyəm: Əvvəl mənim barəmdə yumoru göstərin, sonra müxalifəti. Əgər onlar bir söz desələr, deyərsiniz ki, biz Prezidenti də göstəririk, bərabərlik eləmişik.

A n a r M ə m m ə d x a n o v: Sizi zahirən göstəririk, onların isə içini. Bunlar ayrı-ayrı anlayışlardır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Çox gözəl. Aşığı oynayan hansı idi?

A n a r M ə m m ə d x a n o v: Bəstəkar Süleyman Ələsgərovun nəvəsidir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Allah ona rəhmət eləsin, yaxşı bəstəkar, yaxşı insan idi. Mən onunla 50-ci illərdən yaxın tanış idim.

T a h i r v ə C a b i r İ m a n o v l a r: Babalarımızın Fəxri xiyabanda dəfn olunmasına görə Sizə ailələrimiz adından minnətdarlığımızı bildiririk.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəs necə, mən eşidən kimi qəzetdə başsağlığı verdim, göstəriş verdim ki, Fəxri xiyabanda dəfn olunsun. Yaxşı bir insan, yaxşı bəstəkar idi. Mən onu hər dəfə görürdüm, çox sağlam idi. Amma nədənsə, birdən, qəfildən oldu.

T a h i r İ m a n o v: Nənəmiz rəhmətə getdi, bir ay sonra isə babamız.

H e y d ə r Ə l i y e v: Nənənin adı gərək ki, Ağgül idi, yadımdadır. Siz onun qızının uşaqlarısınız? Çox yaxşı. İstedadlı

uşaqlardır, bunların üstünlüyü ondadır ki, həm Azərbaycan dilində, həm də rus dilində eyni səviyyədə danışirlar.

Anar Məmməd xanov: Şuşada böyüyüblər.

Heydər Əliyev: Amma rus dilini də yaxşı bilirlər.

Anar Məmməd xanov: (*Elçin Bağırzadəni dövlətimizin başçısına təqdim edərək*): Bizim yeni opera səsimizdir.

Heydər Əliyev: Doğrudan, sizin yaxşı səsiniz də var, Bilalı keçəcəksiniz. O indi sizin komandadadır?

Anar Məmməd xanov: Bəli. Bilalı Amerikaya aparmışdıq. Orada muğam nömrəsini göstərəndə zəncilər məəttəl qalmışdılar.

Heydər Əliyev: İlham haradadır, buraya gəl. Mən onu bir də öpürəm ki, gələn dəfə daha yaxşı göstərsinlər.

Sizi bir də təbrik edir, yeni uğurlar arzulayıram. Sözüünüzün üstündə durun – dediniz ki, qalib gələcəksiniz. Deyiləni həyata keçirmək, verilən sözü yerinə yetirmək lazımdır. Mən buna ümid bəsləyəcəyəm. Yaxşı kollektiv yaranmışdır. Siz səhnədə düzüləndə görünür ki, çox böyük kollektivsiniz. Daha da sıx birləşməyə çalışın. Azərbaycanda sizin böyük nüfuzunuz var, məşhursunuz. Konsertiniz anşlaqla keçir, hamı gülür. Mən özüm o qədər güldüm ki, gözlərim yaşırdı. Sağ olun, gecəniz xeyrə qalsın.

**TÜRKİYƏ RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ƏHMƏD NECDƏT SEZƏRƏ**

Hörmətli cənab Prezident!

Türkiyə Respublikasının prezidenti seçilməyiniz münasibətilə Sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Xalqlarımız arasında dərin tarixi kökləri olan dostluq və qardaşlıq münasibətlərini Türkiyə–Azərbaycan əlaqələrinin sarsılmazlığının və dönməzliyinin mühüm şərti hesab edirəm. Əminəm ki, ölkələrimiz arasındakı strateji tərəfdaşlıq münasibətləri xalqlarımız arasında rifahı naminə daim genişlənəcək və inkişaf edəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, qardaş Türkiyə xalqına sülh, əmin-amanlıq və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 6 may 2000-ci il

YENİ AZƏRBAYCAN PARTİYASI SİYASİ ŞURASININ İCLASINDA NİTQ

Bakı,

Rəşid Behbudov adına Mahnı Teatrı

6 may 2000-ci il

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Hörmətli dostlar!

Yeni Azərbaycan Partiyası Siyasi Şurasının üzvləri!

Bu gün həqiqətən əlamətdar bir gündür. Biz partiyamızın qurultayından keçən dövrə müəyyən qədər yekun vururuq, Siyasi Şuranın ilk iclasını keçiririk. Partiyanın hər bir üzvü üçün onun partiyağa mənsubiyyətini təsdiq edən partiya vəsiqələri təqdim olunacaqdır.

Ən əsası odur ki, bizim partiyamız birinci qurultaydan sonra daha da fəallaşıbdır. Sayca artıb, hesab edirəm ki, keyfiyyətə də artıbdır. Bunlar hamısı sevindirici hallardır. Ancaq – bu barədə qurultayda da danışılmışdı, bu gün də demək istəyirəm – bizim partiyanın qarşısında çox böyük vəzifələr durur. Partiyanın hər bir üzvü, xüsusən partiyanın rəhbər orqanları – idarə heyəti, Siyasi Şura, yerlərdə partiyanın orqanları gərək bu vəzifələri ardıcıl olaraq həyata keçirsinlər.

Bizim partiyanın həm proqramı, həm nizamnaməsi, həm də birinci qurultayda aparılmış müzakirələr, danışqlar – bunlar hamısı eyni məzmunudadır. Bu da ondan ibarətdir ki, Yeni Azərbaycan Partiyası yaranandan onun məqsədi Azərbaycanın müstəqilliyi, suverenliyi, demokratiya yolu ilə getməsi, insan hüquqlarının tam qorunması, Azərbaycanda iqtisadi

islahatların aparılması, bazar iqtisadiyyatının yaranması və inkişaf etməsindən, beləliklə də Azərbaycanın demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət olaraq Dünya Birliyində özünə layiq yer tutmasından ibarətdir. Partiyayı yaradan zaman da biz bu məqsədlərimizi partiyanın proqramında, nizamnaməsində əks etdirmişdik və ondan sonrakı dövrdə də bu istiqamətdə fəaliyyət göstəririk. Yeni partiya bu istiqamətdə fəaliyyət göstərir.

Beləliklə, Yeni Azərbaycan Partiyasının həm siyasi xətti, həm də əməli fəaliyyəti Azərbaycanda mövcud olan demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlətin siyasi xətti və əməli fəaliyyəti ilə eynidir.

Ancaq bu o demək deyil ki, biz bu proqramı bəyan edərək, onun Azərbaycanda dövlət tərəfindən həyata keçirilməsində bir çox nailiyyətlər əldə edərək, hesab etməliyik ki, hər şeyə nail olmuşuq.

Bizim qarşımızda, yeni Azərbaycan dövlətinin, hökumətinin qarşısında bu yolla getmək üçün və tamamilə demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət, vətəndaş cəmiyyəti, demokratik cəmiyyət yaratmaq üçün hələ çox işlər görmək vəzifəsi durur. Bu proses heç vaxt qurtarmayacaqdır. Çünki insan cəmiyyəti canlı bir orqanizm olduğu kimi, bu proses də canlı bir prosesdir. Müəyyən mərhələyə çatandan sonra heç vaxt dayanmaz, hesab edilməz ki, bəli, artıq bir məsafəyə çatdıq və hər şeyi həll etmişik. Bu heç vaxt heç bir ölkədə olmayıb və bizim ölkədə də olmayacaqdır.

Ancaq, təbiidir ki, yeni müstəqil dövlət kimi, ölkəmizdə demokratiyanın qurucusu olaraq gənc bir dövlət kimi, biz nə qədər sürətlə hərəkət etsək, o qədər də çox şeylərə nail olacağıq. Bu baxımdan partiyanın qarşısında duran vəzifələr – bu gün də dedim, bunların bir hissəsi həll olunubdur – Azərbaycan dövlətinin, bugünkü iqtidarın qarşısında duran vəzifələrlə eynidir. Mən hesab edirəm ki, bu yol bizim üçün müqəddəs yoldur, bu yolla bu gün də gedirik, gələcəkdə də gedəcəyik.

Partiyamızın genişlənməsi, partiyamıza yeni üzvlərin daxil olması da yalnız bu prinsiplər əsasında və onlara uyğun olmalıdır.

Məmnuniyyətlə qeyd edirəm ki, Yeni Azərbaycan Partiyası yaranandan indiyə qədər, xüsusən 1993-cü ildən sonra bu sahədə çox iş görübdür. Bizim əldə etdiyimiz, dövlətin əldə etdiyi bu nailiyyətlərdə Yeni Azərbaycan Partiyasının çox dəyərli payı var. Ancaq bunlar bugünkü mərhələyə qədər olan məsələlərdir. Bundan sonra dövlətin qarşısında duran vəzifələr eyni zamanda Yeni Azərbaycan Partiyasının qarşısında duran vəzifələrdir. Bizim siyasi xətt-hərəkatımız, dövlətin daxili və xarici siyasəti eynən Yeni Azərbaycan Partiyasının siyasi xəttidir. Bu siyasi xətti də daim inkişaf etdirmək lazımdır.

Bu baxımdan, yeni seçilmiş idarə heyəti, Siyasi Şura, yerli partiya təşkilatları, onların rəhbərləri əvvəlkindən çox iş görməli və daha da fəal olmalıdırlar. Əgər bizim partiyanın ötən dövrdəki tarixini müəyyən dərəcədə təhlil etsək, biz onu yara-danda, bəllidir ki, hakimiyyətdən çox uzaq idik, ağır şəraitdə yaratmışdıq. Ancaq bu partiyanı çox inamla yaratdıq.

1993-cü ildən sonra partiyanın sədri, Azərbaycanın prezidenti, dövlət başçısı çox ağır, çətin bir dövr yaşadı, ölkəmizi böyük fəlakətlərdən qurtardı. Təbii ki, bu dövrdə də Yeni Azərbaycan Partiyası, onun üzvləri dövlətlə bir yerdə idilər və biz hamımız birlikdə bu məsələləri həyata keçirdik. Bu dövrdə də Yeni Azərbaycan Partiyası daha da saflaşmış, inkişaf etmiş, genişlənməmişdir.

Ancaq qurultay Yeni Azərbaycan Partiyasının həyatında yeni bir mərhələ açdı. Birincisi, qurultayın özünün keçirilməsi yeni bir mərhələnin başlanğıcıdır. İkincisi, biz qurultayda böyük tərkibli Siyasi Şura seçdik, idarə heyəti seçdik. Üçüncüsü, partiyanın əməli fəaliyyəti, yəni cari işləri ilə daim məşğul olmaq üçün partiyanın sədr müavinlərindən əlavə, daimi fəaliyyət göstərən icra katibi seçdik. Bunlar hamısı təşkilati

nöqteyi-nəzərdən partiyanın strukturunu müəyyən qədər yeniləşdirdi, eyni zamanda partiyanın fəaliyyətinin daha da səmərəli olması üçün çox gözəl əsas yaratdı. Burada Əli Əhmədovun verdiyi məlumat da onu göstərir ki, Yeni Azərbaycan Partiyasının qurultayında bu barədə qəbul etdiyimiz qərarlar həqiqətən zəruridir və öz nəticəsini verir.

Partiyanın rəhbər orqanlarına seçilmiş adamların gərək hamısı bu məsələdə çox fəal olsunlar, partiya işi ilə daim məşğul olsunlar, partiyamın işini ikinci dərəcəli, üçüncü dərəcəli iş hesab etməsinlər. Bizim ilk konfransımızda seçdiyimiz Siyasi Şura həm sayca az idi, həm də, təbii ki, seçdiyimiz o dövrlə əlaqədar olaraq, onun o qədər də böyük fəallığını təmin edə bilmədik.

İdarə heyəti yaxşı tərkibdə idi. Ancaq mən bu gün açıq deməliyəm ki, idarə heyətinin bir qismi passivlik göstərirdi, bir qismi də partiyanın işlərini aparmırdı. Yəni o zamanlar, belə bir dövrdə və ümumiyyətlə, Azərbaycanda 1993-cü il, ondan sonrakı illər və ölkəmizdə gedən proseslər nə qədər ağır, çətin olduğu halda – siz xatırlayırsınız – o dövrdə belə vəziyyət bizim ümumi işimizə xeyir verməyərək bəlkə də müəyyən qədər təbii idi. Xüsusən ona görə də mən partiyanın sədri kimi, bu ağır işlərlə çox məşğul olduğum üçün bu məsələlərə o qədər də müdaxilə etmək imkanına malik deyildim. Ancaq bunlar hamısı təbiidir: heç bir siyasi təşkilat yaranan kimi çox mütəşəkkil olmur, bir təşkilatlanma dövrü olur. Bu dövrü də bizim Yeni Azərbaycan Partiyası keçdi – birinci qurultaya qədərki dövrü keçdi və birinci qurultaydan sonra həm təşkilatlanmanı, həm mütəşəkkilliyi, həm də fəallığı təmin etmək üçün bütün imkanlar yarandı. Bu imkanlardan indi bizim partiyanın hər bir üzvü və xüsusən partiyamın rəhbər orqanlarına daxil olanlar gərək çox səmərəli istifadə etsinlər.

Bir sözlə, mən sizin hamınızı Yeni Azərbaycan Partiyasının işlərində fəallığa dəvət edirəm. Hesab edirəm ki, qurultaya qədər bəzi partiya üzvləri tərəfindən, yaxud da ki, rəhbər orqanlara daxil olan şəxslər tərəfindən müşahidə olunan passivlik bundan sonra yolverilməzdir. Hərə öz sahəsi ilə ciddi məşğul olmalıdır. Amma təkcə öz sahəsi ilə yox, hərə bizim partiyanın ümumi problemləri ilə yaşamalındır və çalışmalıdır ki, partiyanın işinin inkişaf etdirilməsi, gücləndirilməsi üçün əlindən gələni etsin. Mən ümidvaram ki, bunlar hamısı olacaqdır və bu ümidlərlə də mən sizə deyirəm.

Mən qeyd etdim ki, Azərbaycanda dövlətin qarşısında duran vəzifələr eyni zamanda Yeni Azərbaycan Partiyasının qarşısında duran vəzifələrdir. Doğrudur, dövlətin çox problemləri var, çox böyük problemləri var. Bunların hamısı ilə Yeni Azərbaycan Partiyası məşğul ola bilməz. Ancaq eyni zamanda Yeni Azərbaycan Partiyası dövlətin bir çox istiqamətlərdə fəaliyyətinin daha da uğurlu olması üçün öz xidmətlərini göstərə bilər. Bunlardan ən əsası Azərbaycanda daxili ictimai-siyasi sabitliyin qorunub saxlanmasıdır, Azərbaycanda demokratiyanın inkişaf etdirilməsidir, Azərbaycanda vətəndaş cəmiyyətinin daha da inkişaf etməsidir, siyasi plüralizmin, söz azadlığının təmin olunmasıdır. Bu hesabdən partiya çox şeyləri öz təşəbbüsünə götürməlidir, çox şeylərdə təşəbbüs göstərməlidir. Bir çox hallarda bizim partiya üzvləri, yaxud təşkilatları dövlətin gördüyü işlərin uğurlu olduğunu görərək, «onsuz da bunu dövlət edəcəkdir, iqtidar edəcəkdir, mənim burada iştirakıma o qədər ehtiyac yoxdur, ya lazım deyildir» deyə düşünlər. Yaxud da bəziləri hesab edirlər ki, özlərini əziyyətə salmaq lazım deyil, hər şeyi dövlət edəcəkdir.

Təbiidir ki, dövlətin bir çox vəzifələri vardır. Bizim partiyanın üzvləri mənsub olduqları dövlət qurumlarında, yaxud da ki, təşkilatlarında öz fəallığı ilə bu dövlət işlərinin daha da uğurlu olmasını təmin edə bilərlər. Elə sahələr də var ki,

burada onların imkanları yoxdur. Amma əsas sahədə, yəni bizim hüquqi, demokratik dövlət quruculuğu prosesində, ölkəmizdə demokratiyanın inkişaf etdirilməsi prosesində, ölkəmizdə insanların demokratiyanı dərk etməsində və demokratiyanı təhrif edənlərə qarşı, demokratiya anlayışından sui-istifadə edənlərə qarşı, demokratiya adı ilə Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitliyi pozmaq istəyənlərə qarşı və başqa bu cür qüvvələrə qarşı partiya çox fəal olmalıdır. Partiya burada artıq özünü qabağa verməlidir və iqtidarın, dövlətin kölgəsində durmamalıdır.

Mən bunu ona görə deyirəm ki, Azərbaycan demokratik bir cəmiyyət yaradıbdır. Azərbaycan dövləti demokratik bir cəmiyyət yaradıbdır. Bu demokratik cəmiyyətdə demokratiyanın tələb etdiyi bütün amillər mövcuddur: söz azadlığı, mətbuat azadlığı, insanın bütün azadlıqları, vicdan azadlığı, ayrı-ayrı siyasi təşkilatlar yaratmaq, partiyalar yaratmaq, tamamilə sərbəstlik – yəni demokratiyanın tələblərinə uyğun olan bütün amillər Azərbaycanda bu gün mövcuddur. Bəlkə də ölkəmizi bizimlə bərabər müstəqillik əldə etmiş başqa ölkələrlə müqayisədə, yəni Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil olan ölkələrlə müqayisə edəndə burada bu azadlıqlar daha da çox yer alıbdır. Əgər elə olmasaydı Azərbaycanda bu qədər siyasi partiya olmazdı, Azərbaycanda mətbuat bu qədər azad olmazdı, qəzetlər bu sayda olmazdı və qəzetlərə, mətbuata bu qədər azadlıq verilməzdi. Yəni «bu qədər» deyəndə, bu azadlıq hədsizdir. Hansı siyasi təşkilat hansı fikri irəli sürürsə, hansı fikri qəbul edirsə, onun qarşısı nəinki alınmır, buna heç kəs mane olmur. Hansı qəzet nə yazırsa-yazır, heç kəs ona mane olmur. Kim cəmiyyətdə hansı dünyabaxışına malikdirsə, ona heç kəs bir söz demir. Bunlar hamısı demokratiyanın Azərbaycanda mövcud olmasıdır.

Ancaq burada o tərəfini də demək lazımdır ki, heç bir şey ifrat dərəcəsinə çatdırılmamalıdır. Dünyada demokratiya sa-

həsində inkişaf etmiş ölkələri biz görürük. Orada bir tərəfdən, çox demokratiya təcrübəsi var, ikinci tərəfdən də, demokratiya tərbiyəsi var, demokratiya mədəniyyəti var, demokratiya əxlaqı var.

Demokratiya əxlaqsızlıq demək deyil. Demokratiya mədəniyyətsizlik demək deyil. Demokratiya qanunları pozmaq deyil. Demokratiya qanun çərçivəsində olmalıdır.

Dövlətin vəzifəsi ölkədə qanunun aliliyini təmin etməkdir, insanların hüquq bərabərliyini təmin etməkdir, insanların azadlığını təmin etməkdir. Vətəndaşın da vəzifəsi bütün hərəkətləri, bütün fəaliyyəti, işləri qanunun çərçivəsində görməkdir. Bax, belə olan halda – bir tərəfdən, dövlət qanunun aliliyini təmin edirsə və ikinci tərəfdən, hər bir vətəndaş öz həyat tərzini ilə, davranışı ilə, fəaliyyəti ilə qanunun aliliyinin təmin olunmasına öz payını verirsə və qanunun aliliyindən istifadə edərək öz hüquqları çərçivəsində fəaliyyət göstərsə, onda demokratiya həqiqi demokratiyadır.

Demokratiya heç də xaos demək deyil, özbaşınalıq demək deyildir. Əgər elə olsa, onda dövlət olmaz. Elə olsa, onda qanun lazım deyil. Bunlar ümumiyyətlə, çox aydın məsələlərdir. Ancaq ola bilər ki, bizim ölkəmiz bütün bu prosesləri indi az bir zamanda həyata keçirdiyinə görə, bu sahədə gənc olduğuna görə, bəlkə də bu eynəcərliklər müəyyən qədər təbii qəbul edilə bilər. Ancaq eyni zamanda, bunlar get-gedə islah olunmalıdır. Yəni Azərbaycanda demokratik cəmiyyət eyni zamanda yüksək mədəniyyətə, yüksək əxlaqa, yüksək siyasi mədəniyyətə, yüksək siyasi əxlaqa layiq, malik olmalıdır.

Bütün bu işlərdə bizim Yeni Azərbaycan Partiyasının üzvləri aktiv fəaliyyət göstərməlidirlər. Bu prosesin sağlam məcrada inkişaf etməsinə hərə öz payını verməlidir və bunları edərək, təbii ki, Yeni Azərbaycan Partiyasının mövqelərini müdafiə etmək, dövlətin mövqelərini müdafiə etmək və ölkəmizdə qanunu pozan, yaxud demokratiya prinsipindən sui-

istifadə edən və ictimai-siyasi sabitliyi pozmaq istəyən qüvələrə qarşı Yeni Azərbaycan Partiyası öz fəaliyyətini göstərməlidir. Bunlar hamısı siyasi fəaliyyətdir, ictimai fəaliyyətdir. Demək, beləliklə, siyasi-ictimai nöqteyi-nəzərdən Yeni Azərbaycan Partiyası daha da fəal olmalıdır.

Bu il Azərbaycanda yeni parlament seçkiləri olacaqdır. Çünki Milli Məclisin Konstitusiya ilə müəyyən edilmiş beş illik səlahiyyəti payızda bitir. Dünən Milli Məclisdə seçki qanunu və Mərkəzi Seçki Komissiyası haqqında qanunda dəyişikliklər edilməsi barədə müzakirələr başlanıbdır. Güman edirəm ki, müzakirələr konstruktiv prinsiplər əsasında, konstruktiv şəraitdə, təbiidir ki, demokratiya şəraitində keçəcəkdir və Yeni Azərbaycan Partiyasının Milli Məclisdə olan nümayəndələri də bu qanunların tam demokratik olması uğrunda, eyni zamanda Azərbaycanın bugünkü reallığının əks etdirilməsi prinsipləri əsasında bu qanunların müzakirə olunmasına və qəbul edilməsinə öz xidmətlərini göstərəcəklər.

Ancaq qanunların qəbul olunması bu işin başlanğıcıdır. Payızda seçkilər keçiriləcəkdir. Azərbaycanda siyasi partiyalar sayca çoxdur. Ancaq siyasi partiyalar heç də Azərbaycan cəmiyyətinin böyük bir hissəsini əks etdirmir. O cümlədən, ən böyük siyasi partiya – Yeni Azərbaycan Partiyası, 180–200 minə qədər üzvü olan bu siyasi partiya Azərbaycanın bütün vətəndaşlarının, yəni seçmək hüququna malik olan vətəndaşlarının çoxluğunu, yaxud əksəriyyətini təmsil etmir. Çünki bu təbiidir və belə də olmalıdır. İndi ölkələr var ki, onlarda əlli ildir, yüz ildir demokratiya prinsipləri hökm sürür, orada əhali çox siyasiləşibdir və partiyalar əhalinin, demək olar ki, əksər hissəsini təmsil edir. Bir ölkədə parlamentdə beş partiya, bəzi ölkələrdə iki, üç partiya var. Amma bizdə – Azərbaycanda, yenə də deyirəm, partiyaların sayı böyük demokratiya yolunu çoxdan keçmiş ölkələrə nisbətən həddindən artıq çoxdur. İndi bəzən 10–15 adam bir yerə yığılır, partiya yara-

dır. Eləcə də qəzetlərin sayı çoxdur. Amma partiya­ların hamısı, o cümlədən, Yeni Azərbaycan Partiyası bütün cəmiyyəti təmsil etmir. Bizim cəmiyyətdə heç bir siyasi partiya­ya mənsub olmayan vətəndaşlar əksəriyyət təşkil edir.

Ona görə də partiya­ların heç biri bizim cəmiyyətdə hökm edə bilməz. O cümlədən, Yeni Azərbaycan Partiyası da heç bir hökm edə bilməz. Amma hər bir partiya özünə üzvlərindən savayı nə qədər tərəfdar cəlb edə bilsə, yəni o partiya­ya nə qədər çox rəğbət göstərən, dəstək verən olsa, o partiya­ların nümayəndələri də, təbiidir ki, parlament seçkilərində uğur qazanacaqlar və parlamentə seçiləcəklər.

Yeni Azərbaycan Partiyası sayca çoxdur, amma eyni zamanda, artıq ölkəmizdə – Azərbaycanda böyük hörmət qazanmış bir partiya­dır. Məsələn, çox adamlar, çox vətəndaşlar var ki, onlar partiya­ya daxil deyillər və özlərini təşkilati nöqteyi-nəzərdən partiya ilə bağlamaq istəmirlər. Ancaq onlar Yeni Azərbaycan Partiyasının tərəfdarı, Azərbaycanın bugünkü iqtidarının tərəfdarıdır. Əgər belə olmasaydı son yeddi ildə Azərbaycan bu ağır proseslərdən keçərək indiki səviyyəyə gəlib çıxa bilməzdi.

Ona görə də Yeni Azərbaycan Partiyası payızda keçiriləcək parlament seçkilərinə gərək ciddi hazırlaşsın. Hazırlaşma da ondan ibarət olmalıdır ki, yerlərdə müəyyən etmək lazımdır ki, Yeni Azərbaycan Partiyası nə cür, hansı vasitələrlə – təbii ki, təbliğati vasitələrdən, siyasi vasitələrdən istifadə edərək – seçki prosesində iştirak edəcək və Milli Məclisin tərkibində öz üzvlərinin təmsil olunmasına nail ola biləcəkdir.

İndi bizim partiyanın qarşısında duran əsas vəzifə budur. Ancaq mən bu vəzifəni sizə deyərək, xəbərdar etmək istəyirəm ki, Azərbaycanda indiyə qədər olan seçkilər də demokratik keçibdir. Başqa fikirlərin əsası yoxdur. İndiyə qədər olan seçkilər demokratik keçib və keçən parlament tam demokratik seçilibdir. Əgər demokratik seçilməsəydi, o qədər

müxalifət nümayəndələri və o qədər də bitərəf nümayəndələr indi Milli Məclisin tərkibində olmazdı. Ancaq beş il keçəndən sonra, beş illik təcrübə əldə edəndən sonra, beş il demokratiya yolu ilə gedəndən sonra, təbiidir ki, bu seçkilər demokratiyanın səviyyəsi nöqteyi-nəzərindən keçən seçkilərdən qat-qat üstün olmalıdır. Ona görə yox ki, keçən seçkilər – indi bəzi qüvvələrin dediyi kimi – demokratik olmayıbdır, amma demokratik olubdur.

Bilirsiniz, demokratiyanın son həddi yoxdur. Bax, bu prinsipi əsas tutaraq gerek bizim partiyamız arxayın olmasın ki, partiya böyük partiyadır, partiya hörmətli partiyadır, partiya iqtidardadır, Azərbaycan prezidenti bu partiyanın sədridir. Bax, bu arxayınçılığı kənara qoymaq lazımdır və seçkilərdə işləyən bütün qüvvələrlə bərabər şəraitdə, bərabər hüquqda bizim partiya öz nümayəndələrinin Milli Məclisdə təmsil olunmaq üçün seçilməsinə çalışmalıdır. Bu, indiki mərhələdə qarşıda duran əsas vəzifədir və bu vəzifəni yerinə yetirmək üçün bizim partiyamız, partiyanın təşkilatları, partiyanın hər bir üzvü Azərbaycanın son illərdə əldə etdiyi nailiyyətləri təbliğ etməlidir, bu nailiyyətlərin əldə olunmasında dövlətin, partiyanın xidmətlərini göstərməlidir.

İndi müxalifətdə olan qəzetlər əksəriyyət təşkil edir, amma qüvvələr yox. Qüvvələr azlıq təşkil edir, amma qəzetlər əksəriyyətə malikdir. Onlar ağa qara deyirlər, qaraya da ağ deyirlər. Amma onlara cavab vermək lazımdır. Cavab da elə həy-küylə yox, hansısa bir sərt üsul ilə yox, argumentlə, konkret faktlarla verilməlidir.

On gün bundan öncə mənə Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafı ilə əlaqədar böyük bir arayış verdilər. Deyəcəyəm bu günlərdə onu mətbuata versinlər. Siz ondan da istifadə edə bilərsiniz. Azərbaycanda çox problemlər var və onları heç kəs inkar etmir. Ancaq Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafının göstəriciləri Azərbaycanla eyni səviyyədə olan, yəni eyni vaxt-

da dövlət müstəqilliyi əldə etmiş, Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil olan ölkələrlə müqayisədə hamısından yüksəkdir. Bunu bu günlərdə Beynəlxalq Valyuta Fondunun burada olan nümayəndələri bir daha göstərdilər – çünki o rəqəmlər, başqa ölkələrin rəqəmləri onların əlində var – hamısından yüksəkdir.

Eyni zamanda, əlbəttə ki, hələ bir çox problemləri həll etməmişik. Amma bunları həll etməyə bizim böyük imkanlarımız var. Bizə bərabər ölkələr var ki, orada səkkiz aynan maaşlar verilmir, doqquz aynan pensiyalar verilmir. Hətta dövlət orqanlarında, məsələn, polis orqanlarında, orduda olan zabitlər dörd-beş aynan maaş almırlar. Biz bunları təmin edirik. Mən bununla onu demək istəmirəm ki, bunlar Azərbaycanda əhalinin hamısının sosial-iqtisadi vəziyyətini istənilən səviyyəyə qaldırıbdir. Amma hər şey müqayisə ilə ölçülür, qiymətləndirilir. Muxalifətdə bəziləri deyirlər ki, onu niyə etmədilər, bunu niyə etmədilər? O sözləri deyən adamlar özləri anlamırlar ki, onu nə cür etmək olar. Başa düşürsünüz. «Niyə sənaye müəssisələri istənilən səviyyədə işləmir?» Bu sözləri deyən adamların heç birinin sənaye işi ilə, sənaye müəssisəsi ilə heç bir tanışlığı yoxdur, bəlkə kitablardan da oxumayıbdır. Amma bu sənaye müəssisələrinin işini bilən adamlar bu gün bizim hakimiyyət orqanlarında çalışırlar.

Bu sənaye müəssisələrinin əksəriyyəti 70-ci illərdə mənim Azərbaycana rəhbərlik etdiyim dövrdə yaranıbdir. Əgər o vaxt biz bunları tikib, yaradıb çox gözəl, səmərəli istifadə edə bilmişiksə, indi niyə etmirik? Sumqayıtda boru-prokat zavodu var. Bu təxminən 1953–1954-cü illərdə tikilməyə başlanıbdir. 70-ci illərdə o zavodun bir çox problemləri var idi. Biz bunları həll etdik. Orada səkkiz, doqquz, bəzən on min adam işləyirdi. Metalı əritmək, borunu qaynaq etmək, filan etmək – bu, böyük bir proses idi. Oraya çox yüksək səviyyəli avadanlıq lazım idi.

Məni düzgün başa düşün. Məsələn, mən özüm şəxsən bu prosesi əvvəldən-axıra qədər bilirəm. Çünki mən dəfələrlə bu zavodun problemlərinin həll olunması üçün lazımi müzakirələr aparmışam, mütəxəssislərlə danışmışam, getmişəm, görmüşəm – hansı sex nə iş görür, hansı sexin işləməsi üçün nə lazımdır. Orada marten peçləri var. Hələ 70-ci illərdə marten peçlərinin bəziləri köhnəlmişdi. Artıq o vaxtlar elektrik peçləri daha səmərəli idi. Ona görə də biz öz tələbatımızı təmin etmək üçün – özümüz üçün, ola bilər, orada beş-altı elektrik peçi qoyacaqdıq – həm də bütün SSRİ-nin tələbatını təmin etmək üçün burada – «Azelektroterm» zavodunda böyük-böyük sexlər yaratdıq. Həmin o elektrik peçlərini yaratmaq üçün.

Bu çox ağır bir prosesdir. Sexləri qurduq, binalar qurduq. Mən Azərbaycandan gedəndən sonra bu bir az davam etdi. Amma Sovetlər İttifaqı dağılandıqdan sonra bu tamamilə dağıldı. İndi həmin o qurğuların bəzilərini biz özəl sektora veririk ki, onların içərisində işlər görsünlər.

Demək, biz o peçləri də istehsal edirdik. Onların alınıb gətirilməsi də çox baha idi. Həmin o 70-ci illərdə artıq köhnəlmiş marten peçləri indi daha da köhnəlibdir. Bu, zavodun vəziyyətinin bir tərəfi. O biri tərəfini götürsəniz, o vaxtlar biz o boruları istehsal edirdik, Sovetlər İttifaqının müxtəlif yerlərinə göndərirdik və biz heç bilmirdik ki, bu hara gedəcəkdir. Çünki mərkəzdən ayrılırdı. Bəli, Sumqayıt zavodunda istehsal olunan borular filan vilayətdə filan zavoda gedəcəkdir, filan vilayətdən filan yerə gedəcəkdir. Bu bizim problemimiz deyildi. Amma indi, təsəvvür edin, bizim yeni peçlərimiz də olsa, o zavodun vəziyyətini bərpa etmiş olsaq belə, indi orada o boruları istehsal etmək üçün metal lazımdır.

Bizim Daşkəsən filiz yataqlarımız var. Biz oradan müəyyən qədər filiz çıxarırdıq və Rustaviyə göndərirdik. Onlar onu əridirdilər, polad edirdilər, sonra bizə – Sumqayıta verirdilər. Biz də bunu boru edirdik. İndi bunlar da mümkün deyil.

Amma o da bizim xammalın az bir hissəsini təşkil edirdi. Əksəriyyətini Rusiyadan alırdıq. İndi xammal da almaq mümkün deyil. Üçüncüsü, yaxşı, bunu da tapdıq. Bazar? O vaxtkı bazar indi yoxdur. Mən deyirəm, o vaxt bu bizim üçün heç problem deyildi. Mən o vaxt Azərbaycanın başçısı kimi, heç vaxt narahat olmurdum ki, burada istehsal olunan məhsul hara gedəcəkdir. Çünki bunlar hamısı mərkəzdən müəyyən olunurdu. İstehsal olundu getdi. Adətən, bəzən deyirdilər ki, keyfiyyət yaxşı olsun. Bəli, keyfiyyət üçün tənqid edirdilər, çalışırdılar ki, keyfiyyəti düzəldək. Biz də çalışırıdık keyfiyyəti artıraraq. Amma indi bunların hamısı da olsa, bəs bazar?

Xatirimdədir, o vaxtlar Sovetlər İttifaqında bir çox, xüsusən Uralda, Ukraynada boru-prokat zavodları var idi. Sovetlər İttifaqında onlara çox böyük ehtiyac var idi. Ancaq ən keyfiyyətli boruları o vaxtlar Sovet İttifaqı Avstriyadan alırdı. Yəni özü öz tələbatını təmin edirdi, amma tam təmin edə bilmirdi. Bu bir. İkincisi də, yer var idi ki, orada yerli istehsaldan gəlmiş borulardan istifadə edilirdi, amma yer də var idi ki, daha yüksək keyfiyyətli boru lazım gəlirdi. Avstriyada istehsal olunan boruların keyfiyyəti isə Sovetlər İttifaqının hər yerində – əsasən Uralda çox keyfiyyətli istehsal var idi – istehsal olunandan da qat-qat üstün idi.

İndi bunlar hamısı pozulubdur. Belə bir vəziyyətdə küçədə qışqırmaq olar – «Nə üçün bu zavod işləmir?». Bəli, orada işsizlər də var – bu bizi narahat edir, incidir – maaş da almırlar. Bəzi işlər görürlər. İndi son vaxtlar biz Taqanroq zavodu ilə əlaqə qurmuşuq, Sumqayıtda bir sexi müştərək işlətmək istəyirik.

Bilirsiniz, mən sizə bu sənaye müəssisələri haqqında vəziyyəti saatlarla anlada bilərəm. O cümlədən, neft maşınqayırma zavodları haqqında. Neft maşınqayırma zavodları Azərbaycanda, keçmiş Sovetlər İttifaqında ən qədim sənaye müəssisələrindədir. Ancaq onların da texnologiyası artıq köhnəlmişdir. 70-ci illərdə onları yeni modern texnologiyaya keçirmək üçün

biz SSRİ dövlət büdcəsindən həddindən çox vəsait aldıq. Çünki onların hamısı birbaşa SSRİ-nin dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilirdi. Vəsait aldıq, onları modernləşdirdik, yüksək səviyyəyə qaldırdıq. Onların bəziləri indi də yüksək səviyyədədir. Ancaq iş burasındadır ki, o vaxtlar istehsal olunan bütün avadanlıq Sovet İttifaqının neft hasil edən regionlarının hamısına gedirdi. Məlumdur – bu o vaxtlar statistika-da dəfələrlə yazılmışdı ki, SSRİ-nin neft avadanlığına tələbatının 70 faizi Azərbaycanda istehsal olunur.

İndi vəziyyət nə cürdür? İndi bu zavodlar var, bunların bir çoxu daha da modernləşdirilibdir, bundan da artıq məhsul istehsal edə bilər. Ancaq, birincisi, yenə də burada xammal məsələsi var. İkincisi, bazar məsələsi var. Artıq Rusiya bizdən bunu almır. Çünki Rusiyanın həddindən çox hərbi məhsul istehsal edən zavodları var, onlar konversiya prosesi apardılar və o zavodların bir çoxunda istehsalı dəyişdirdilər. Çünki artıq hərbi sənaye Rusiyaya o qədər lazım deyil. Hərbi sənayeyə mənsub olan zavodların bir çoxunun profilini dəyişdirdilər və orada indi bu gün lazım olan avadanlığın istehsalını təmin etmək üçün lazımi tədbirlər görülür. Ona görə də indi Rusiya bütün neft regionları üçün neft avadanlığının təmin olunmasını özü təşkil edir, bizimkiləri almır. Hətta bizim qonşu Orta Asiya ölkələri də bizim neft avadanlığını almırlar.

Bizim zavodlar bunu cüzi bir miqdarda sata bilirlər. Yəni indi keçmiş vaxt deyil, sərbəst iqtisadiyyatdır, başa düşürsünüz, sərbəst iqtisadiyyatdır. Sərbəst iqtisadiyyat bazarla bağlıdır. Əgər bazarın varsa, sən istehsal edə bilərsənsə, xammal ala bilərsənsə və bu xammalı gətirib istehsal edəndən sonra həmin məhsuldan qazanacaqsansa, bunu edərsən. Əgər bunların biri yoxdursa, bunu edə bilməzsən. Lap tutaq ki, xammal da var, istehsalın da var, bazarın da var, amma bazarda o mal sən istədiyin qiymətə satılmayacaqsə, burada qazancın olmayacaq, əksinə, zərərin olacaqdır.

Bazar iqtisadiyyatının prinsipi budur. İndi orda-burda, nə bilim, islahatlar keçirmək, bazar iqtisadiyyatına keçmək haqqında qışqıranlar bunları bilmirlər. Bəlkə bunları bir az qəzətlərdən, kitablardan oxuyublarsa da, ancaq bu məsələnin real həll olunması yolunu bilmirlər.

Məsələn, 70-ci illərdə Sovetlər İttifaqında elektron sənayesi çox inkişaf etmişdi. Özü də bu o vaxt çox dəb idi. Nə üçün? Birincisi, bu, yüksək səviyyəli sənayedir, onun məhsulu da çox yüksək səviyyədədir – integral sxemlər və s. Onlar bunun başlanğıcı idi, riyaziyyatçılar bunu bilirlər. Bunların da əksəriyyəti, demək olar ki, 90 faizi hərbi sənaye üçün lazım idi.

Moskvanın yanında bir Zelenoqrad şəhəri var. Bəlkə tanıyanlar var – kiçik bir qəsəbə idi. Amma orada gətirib həmin o elektron zavodlarını yerləşdirdilər. Zavodlar o qədər işçi qüvvəsi tələb etdi ki, orada böyük evlər tikdilər və Moskvanın yanında Zelenoqrad gözəl bir şəhərə çevrildi. Hamı ora ziyarətə gedirdi. Mən özüm iki dəfə ora getmişəm. Məni o zavodlarla, o proseslərlə tanış ediblər, o şəhəri görmüşəm. Bunları görərək hər respublika, xüsusən biz də çalışırıdık ki, bu elektron sənayesinin zavodlarından Azərbaycana da gətirək. Bu da asan deyildi. Çünki bu zavodlar həm hörmətli zavodlar idi, həm məhsulu o qədər böyük həcmdə deyildi, həm də orada çox gəlir əldə etmək mümkün idi. Ona görə bunu hər yere vermirdilər.

Məsələn, Azərbaycana bunu vermirdilər və bəhanə edirdilər ki, «istehsalı təmin etmək üçün çox yüksək səviyyəli mütəxəssislər lazımdır. Nəinki mühəndis, nəinki texnik, hətta fəhlə də gərək yüksək səviyyəli olsun. Azərbaycanda bu yoxdur». Neçə illər lazım oldu mən sübut edim ki, Azərbaycanda bu var və bunu təşkil edə bilərik. Mən bu zavodların bir neçəsinin tikilməsinə nail oldum. Deyəsən, Yasamal rayonundadır «Azon» zavodu. O «Azon» zavodunu tikmək üçün mən nə qədər çətinlik çəkdim. İndi çoxları bilmirlər ki, «Azon» zavo-

dunun texnikasını, texnologiyasını nə qədər yüksək tələblərlə qurduq, tikdik. Orada integral sxemlər istehsal edirdilər – işləyirdi, hamısı da yaxşı idi. Amma indi hərbi sənaye yox, onlara tələbat yox, heç bir şey yoxdur. O sxemləri istehsal edirdilər, yaxud başqa şeylər hazırlayırdılar, hərbi sənaye zavodlarına göndərirdilər, onlardan orada istifadə edilirdi. İndi bu «Azon» zavodunu əvvəlki kimi nə cür işlədəsən?

Yaxud, Tbilisi prospektində mən o vaxtlar bir «İskra» zavodu yaratmışdım. Yəqin ki, onu bilən var. Adını «İskra» qoyduq, o da həmin bu tipli zavodlardandır. Yaxud da ki, keçmiş Moskva prospektinin sağ tərəfində Radiotexnika Sənayesi Nazirliyinin zavodlarını yaratdıq. Gəncədə büllur zavodu yaratdıq. Əli Bayramlıda bir neçə belə zavod yaratdıq və üç-dörd nazirlik buna cəlb olundu – Elektron Sənayesi Nazirliyi, Radiotexnika Sənayesi Nazirliyi, sonra bir nazirlik də var idi ki, onun adına Xüsusi Maşınqayırma Nazirliyi deyirdilər – bu nazirləri mən dəfələrlə buraya dəvət etdim, onlarla ciddi işlər gördüm və təbiidir ki, o vaxtlar SSRİ rəhbərliyinin də nazirlərə təsiri və bizə köməyi nəticəsində biz bunları əldə etdik.

Amma indi bunlara tələbat yoxdur. Buzovnada, Vişnyovka deyirlər, orada kiçik bir zavod vardı, SSRİ Aviasiya Sənayesi Nazirliyinə tabe idi. Mən gedib oraya baxdım, gördüm ki, çox kiçik bir yerdir. SSRİ-nin Aviasiya Sənayesi naziri Dementyevi çox çətinliklə Azərbaycana gətirdim. Oraya getdik, baxdıq, danışdıq. Dedim ki, sən burada bir zavod tikməlisən və biz gərək burada təyyarələr istehsal edək. Nə qədər çətin idi! Bilirsiniz, bir tərəfdən, onların beyninə girmişdi ki, Azərbaycanda o səviyyədə adam yoxdur – keçən keçib, ancaq həqiqəti demək lazımdır. Digər tərəfdən də, ümumiyyətlə, SSRİ rəhbərliyi belə yüksək səviyyəli və hərbi sənayeyə mənsub olan zavodları ancaq Rusiyada və Ukraynada, bir də

Belorusiyada yerləşdirirdi. O biri ölkələrə, xüsusən Azərbaycana, Orta Asiyaya bunları vermirdilər.

Dementyev mənimlə şərt kəsdi – 50 faizini mən verəcəyəm, 50 faizini də Azərbaycanın büdcəsindən ödəyin. Azərbaycanın büdcəsinin isə buna imkanı yox idi. Amma mən buna da razı oldum. O zavodu genişləndirdik. Orada, Zuğulbaya gədən yolun sağ tərəfində doqquzmərtəbəli evlər var. Biz o evləri tikdirdik ki, kənardan, yəni SSRİ-nin başqa yerlərindən gələn mütəxəssislər yaşasınlar və bizim mütəxəssisləri öyrətsinlər. İndi ora böyük bir ərazidir. Son vaxtlarda da orada olmuşam. Müəyyən məhsullar istehsal edirlər. Amma o planı ki, biz qarşımıza qoymuşduq, onu edə bilmədik. Etmiş olsaq da, bu gün yenə də həyata keçirə bilməyəcəkdik.

Bilirsiniz, mən Azərbaycanın sənayesi haqqında sizə yüzlərlə misal deyə bilərəm. Bununla onu demək istəyirəm ki, əgər biz – bu işləri təşkil edən, quran, bu texnologiyanı bilən adamlar o vaxtlar bunu etmişiksə, indi niyə etmirik? Niyə o səviyyədə edə bilmirik? Bunun səbəbləri məlumdur. Amma böhtan, yalan danışanların isə bunların birindən də xəbəri yoxdur. Bu proseslərin birini də bilmirlər. Nəinki onun texnologiyasını, texnikasını, istehsal etdiyi məhsulu, hətta onun iqtisadiyyatını da bilmirlər. Amma bəzi qəzetlərdə yazırlar ki, «ora niyə işləmədi, bura niyə işləmədi, Azərbaycan, bugünkü iqtidar...».

Əvvəl bizim neft siyasətimizə də etiraz edirdilər. İndi görürlər ki, bir şey çıxmadı. Deputatlar buradadır, xatirinizdədirmi, müxalifət qüvvələri bizim ilk müqavilələrimizə parlamentdə etiraz edirdilər, təsdiq etmək istəmirdilər. Bəziləri deyirdi ki, yox, bunları biz özümüz eləməliyik, gözləyək, nə vaxt Azərbaycanın vəsaiti olacaq, o vaxt da edərik. Ağilsız bir sözdür! İş bilməyən, neft sənayesini bilməyən adamlardır.

Mən neft strategiyasını yaratdım və bunu həyata keçirirəm. Axı bilirəm ki, neft sənayesi nədir. Mən Azərbaycanın

neft sənayesi ilə 40 il məşğul olmuşam. Nəinki buradakı sənaye ilə, SSRİ-nin bütün neft regionlarının hamısı ilə məşğul olmuşam. Mən bilirəm ki, nə lazımdır. Bilirdim ki, bizim bundan başqa yolumuz yoxdur. Görürsünüz, bu da öz nəticəsini verdi.

Bunu elədik, ağızlarmı yumublar. «Niyə başqa sahələri inkişaf etdirmirsiniz?» deyirlər. Necə inkişaf etdirək, nə mümkündür, onu edirik. Keçən il Azərbaycana gəlmiş xarici investisiyanın 60 faizi qeyri-neft sektoruna gəlmişdir. Bunlar hamısı reallıqdır. Siz bunları bilməlisiniz, bundan da çox bilməlisiniz. Bu barədə geniş danışmağa vaxtım yoxdur – ola bilər, bunun üçün on-on beş saat lazımdır. Amma siz bunu bilməlisiniz. Yəqin ki, bizim aparatın işçiləri də bu barədə arayışlar toplayıb verməlidirlər ki, o yalan, böhtan, əsassız uydurma, əlbəttə, işi bilməyən adamlarda müəyyən fikir yaratmaq məqsədi daşıyan məqalələrə, çıxışlara biz cavab verək.

Beləliklə, mən sizə dedim – Azərbaycanın iqtisadi potensialında nə mümkündürsə, biz ondan maksimum istifadə etməyə çalışırıq. İndi bəziləri qəzetlərdə yazırlar ki, niyə o vaxtlar pambıq çox idi, indi yoxdur? Bəzilərinin də ağzına söz düşmüşdü ki, o vaxtlar «pripiska» var idi. Bəli, Azərbaycanda pambıq çox idi, «pripiska» da yox idi. Yəni «pripiska» nə deməkdir – kolxozda biri bir balaca «pripiska» edirdi, bunu heç kəs görə bilmirdi və bu, ümumi işə təsir edə bilməzdi. Bu, dövlət iqtisadiyyatında hər yerdə mövcuddur, hər yerdə.

Özəl sektorda «pripiska» etmək lazım deyildir. Nə istehsal eləsə, onu da satacaq, pulunu da qazanacaqdır. Amma kolxozda istehsal elədiyini bir az artırırды və ona görə pul alırdı. Tutaq ki, 100 ton pambıq yığılıbsa, bəzən yazırdı ki, 105 ton, çünki o 5 ton üçün artıq pul alırdı. Əgər plandan artıq idisə, ikiqat alırdı. Belə hallar istisna olunmur, amma bunlar bizim ümumi nəticələrimizə heç də təsir etmirdi.

Bəli, 70-ci illərdə Azərbaycanda orta hesabla ildə 800–850 min ton pambıq yığılırdı. Amma buna nə qədər vəsait gedirdi. Torpaqların hər il yuyulmasına, gübrənin verilməsinə, toxumların, texnikanın səpin üçün hazırlanmasına, səpindən sonra müxtəlif aqrotexniki tədbirlərin görülməsinə, ziyanvericilərlə mübarizə üçün kimyəvi maddələrdən istifadə olunmasına, yığım vaxtı defoliasiya aparılmasına, sovkanın məhv edilməsinə, maşınlarla yığımın təşkilinə nə qədər vəsait sərf olunurdu!

Bu prosesi Azərbaycanda bəlkə pambıqçılar da mənim qədər bilmir. Çünki mən bu işlə o qədər məşğul olmuşam ki... Çoxlarının yadındadır ki, demək olar, hər il mövsüm vaxtı, yəni çiyid səpinin başlandığı aprel ayından yığma– sentyabr, oktyabr aylarına qədər mənim vaxtımın çoxu pambıq rayonlarında keçirdi. Ona görə mən bunun hamısını bilirəm. Toxumların sortunu da bilirəm. Gəncədə Pambıqçılıq üzrə Elmi Tədqiqat İnstitutu var, orada dəfələrlə olmuşam. Oradakı tədqiqatçılar, bir tərəfdən, yeni toxumlar yetişdirir, digər tərəfdən də, ziyanvericilərlə mübarizə aparırdılar. Orada da olmuşam, hamısını görmüşəm. Bütün mütəxəssislərlə danışmışam, kənddə işləyən hər bir pambıqçı ilə dəfələrlə danışmışam. Bunları çox yaxşı bilirəm.

Amma indi? Birincisi, bunu özəlləşdirmişik, torpağı kəndliyə vermişik. Pambıq zavodları özəlləşdirilibdir. İkincisi, onlar nə qədər gübrə ala, nə qədər torpağa gübrə verə biləcəklər, nə qədər toxum toplaya, nə qədər əkə, bunu nə cür becərə, pambığı ziyanvericilərdən nə cür qoruya biləcəklər – bəzən yığım vaxtı yağış olur – pambığı nə qədər tez yığa biləcəklər. Bunlar hamısı böyük bir prosesdir.

Amma bunlara baxmayaraq, həmin o özəl sektor 800 min ton yox, 100–120 min ton pambıq toplayır. Mənə dedilər ki, keçən il pambıq toplayıblar, ancaq dünyada pambığın qiyməti aşağı düşüb, ona görə pambığı satmayıblar, gözləyirlər ki,

qiymət qalxsın. O vaxt biz bilirdik ki, topladığımız pambıq hansı qiymətə satılır? Heç kim bilmirdi. Toplayırdıq, yığırdıq, hər il əvvəlcədən Moskvadan tapşırıq gəlirdi ki, filan qədər filan vilayətə, filan qədər Almaniya Demokratik Respublikasına, filan qədər Bolqarıstana, filan qədər Rumıniyaya mahlıc göndərilsin. Pullarını alırdıq, bununla da iş bitirdi.

Görürəm, Dilruba Camalova mənə baxır – dünən, ya srağagün onunla telefonla danışmışam. Sevinə-sevinə deyir ki, keçən il 100 min ton tərəvəz istehsal etmişik. Amma əvvəllər 200 min ton istehsal edirdilər, elədimi? Azərbaycan 700 min ton tərəvəz istehsal edirdi, özü də faraş tərəvəz. Niyə? Bunun hamısı özümüzlə lazım deyildi ki. Bunun 90 faizi Rusiyaya – Arxangelskə, Murmanskə, Moskvaya, Urala və sairəyə gedirdi. Onların tələbatı üçün gedirdi.

İndi bu mümkündürmü? Mümkün deyildir. Əgər keçən il 100 min ton toplayıblarsa, mən soruşdum ki, nə etdiniz? Deyir ki, bir hissəsini konserv zavoduna verdik, bir hissəsini kəndlilər aparıb Rusiyada satdılar.

Torpağı paylamışıq. Torpağı paylamağımız çox gözəl nəticələr verir. Amma torpağı alan kəndlinin yüksək səviyyəli fermerə çevrilməsi üçün çox vaxt lazımdır. Onun gərək o qədər artıq vəsaiti, sərmayəsi toplansın ki... Ola bilər, bir il böyük xeyir götürsün, o biri il zərər çəksin. Bilirsiniz, bunlar hamısı mürəkkəb proseslərdir. Bunu da bilən yoxdur. Hətta kənddən çıxıb müxalifətdə olan adamlar da bilmirlər. Çünki onlar gedib pambıq tarlalarında işləməyiblər. Əgər pambıq tarlalarında işləsəydilər, o yolla getməzdilər. O yola düşən adamlar baş gırləyən adamlardır.

Ona görə siz bunları və bunların fonunda da bizim, Azərbaycan dövlətinin son illər əldə etdiyi konkret nailiyyətləri bilməlisiniz. Yenə də deyirəm, mən tapşıracağam bu arayışları vaxtaşırı sizə versinlər, mətbuatda dərc olunsun ki, bunlardan istifadə edə bilərsiniz. Bunlar hamısı ona görə lazımdır

ki, cəmiyyətimizdə demokratiya, söz azadlığı, plüralizm şəraitində gedən proseslərdə o yalançıların, böhtançıların, ayrı-ayrı şeyə uyduranların qarşısını sərt sözlə yox, konkret arqumentlərlə aləsiniz, kütləyə, əhaliyə, xalqa, millətə həqiqəti çatdırasınız. Bu, indiki mərhələdə və gələcəkdə də bizim partiyanın ən əsas vəzifəsidir.

Biz xarici siyasəti aparırıq. Lazım olan halda xalqla da məsləhətləşəcəyik. Amma indiki mərhələdə elə bir ehtiyac yoxdur ki, bu gün yığışaq, xalqla məsləhətləşək. Çünki prinsiplər məlumdur. Başqa böyük işləri də görürük. Ona görə də dövlətin gördüyü işlər çoxdur. Amma partiyanın gördüyü işlər ondan az olsa da, çox əhəmiyyətlidir.

Mən bu gün bu sözləri sizə deyərək ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Yeni Azərbaycan Partiyası, siz – Siyasi Şuranın üzvləri, idarə heyətinin üzvləri, partiyanın rəhbərliyində olan şəxslər yeni mərhələdə, birinci qurultaydan keçən dövrdə partiyanın işi ilə ciddi məşğul olacaqsınız. Gərək heç kəs özünü kənara çəkməsin. Mən hiss edirəm, bizim partiya da rəhbər vəzifədə olan, eyni zamanda, başqa vəzifə tutan bəzi adamlar artıq özlərini kənara çəkirlər. Mən bunu bəyənmirəm. Əgər sən doğrudan da qəlbən partiyanın üzvüsənsə, gərək heç vaxt heç kim özünü kənara çəkməsin. Qəlbən bu partiyanın üzvüsənsə, vaxt tap, həm dövlət işi ilə məşğul ol, həm də partiyanın işi ilə. Elə bilirsiniz ki, mənim işim azdır? Bu gün buraya gəlmişəm, sizinlə görüşürəm, buna vaxt sərf edirəm. Hesab edirəm ki, bu lazımdır, çünki mən bu partiyanın sədriyəm. Mən də istəyirəm ki, hamı fəal olsun.

Ümidvaram ki, mənim dediyim bu sözlər sizə faydalı olacaq və bunlardan özünüz üçün nəticələr çıxaracaqsınız, partiyanın işi bundan sonra da fəallaşacaqdır. Hesab edirəm ki, bütün partiya miqyasında partiya vəsiqələrinin verilməsi çox böyük hadisə olacaq və bu iş bizim icra katibliyi tərəfindən dayanmadan həyata keçirilməlidir.

Bizim icra katibliyinin bu müddətdə hazırladığı sənədlər də, təbii ki, diqqətəlayiqdir. Bunlar haqqında Əli Əhmədov öz çıxışında dedi. Mən baxdım – Siyasi Şuranın üzvlərinə partiya vəsiqələri, Yeni Azərbaycan Partiyası birinci qurultayının stenoqrafik hesabatı, partiyanın nizamnamə və proqramı veriləcəkdir. İki dənə də nişan hazırlanıbdır. Biri Yeni Azərbaycan Partiyasının əvvəllər qəbul etdiyimiz rəmzidir. Bu yaxşıdır. Amma görürəm ki, hazırlanmış ikinci nişan mənim portretimdir. Mən buna etiraz edirəm. Əhmədova deyirəm – bunu yığışdırsınlar. Mən bu şeylərin əleyhinəyəni. Heç kəsin döşündə mənim portretim olan nişan lazım deyildir. Bizim partiyanın nişanı var – kim taxmaq istəyirsə, taxsın. Bu partiyaya mən də mənsubam, sən də mənsubsan. Ona görə, bunların hamısını yığ, qoy kənara, heç kəsə vermə. Bəzi adamlar özfəaliyyətlə məşğuldurlar, yaradırlar, taxırlar. Mən kiminsə döşündə gördüm, dedim, niyə taxmısan? Deyir ki, yox, mən bunu istəyirəm. Deyirəm, ay qardaş, sən məni məndən çox istəyə bilməzsən! Bu ola bilməz. Əgər sən məni istəyirsənsə, mən bunu istəmirəm. Yox, sən hesab edirsən ki, məni məndən çox istəyirsən, mən də buna inanmıram.

Ona görə, siz mənim sözlərimi səmimi qəbul edin. Mən bu nişana etiraz edirəm, onu qoyun kənara.

Hamınıza cəsağlığı, səadət, işlərinizdə uğurlar arzulayıram. Sağ olun.

**CƏFƏR CABBARLININ ANADAN OLMASININ 100
İLLİK YUBİLEYİ MÜNASİBƏTİLƏ GÖRKƏMLİ
DRAMATURQUN «AYDIN» PYESİNİN YENİ
QURULUŞDA TAMAŞASI ZAMANI
SƏNƏTKARLARLA SÖHBƏT**

Azərbaycan Akademik Milli Dram Teatrı

7 may 2000-ci il

**Fasilə zamanı görkəmli səhnə ustası, xalq artisti
Nəsibə Zeynalova və xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə ilə
söhbət**

H e y d ə r Ə l i y e v (*Nəsibə Zeynalovaya müraciətlə*):
Necəsiniz, nə var, nə yox?

N ə s i b ə Z e y n a l o v a: Şükür, yaxşıyam.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sizi televiziya da hərdən bir görürəm
və sevinirəm. Maşallah, yaxşısiniz.

N ə s i b ə Z e y n a l o v a: Özüm yaxşıyam, amma ayaqla-
rım məni incidir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Ayaqlarını möhkəmləndir. Sizi bu-
rada gördüyümə görə çox sevinirəm. Bəxtiyar müəllimi salon-
da gördüm, amma sizi görmədim. Yaxşıdır ki, indi televiziya
verilişlərində iştirak edirsiniz. Bir müddət fasilə olanda, sizi
görməyəndə darıxırıq.

N ə s i b ə Z e y n a l o v a (*İlham Əliyevə müraciətlə*): Sizi
hərdən bir görürəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Gənc vaxtlarında İlham sizin teatrın
ən böyük pərəstişkarı idi. O, başqa teatrlara getməzdi, rəh-

mətlük Zərifə xanımı həmişə məcbur edərdi ki, gedək Musiqili Komediya Teatrına. Həmin teatr uşaq vaxtından İlhamın ən çox sevdiyi teatr idi. O sizin tamaşalara daha çox gedərdi.

Nə s i b ə Z e y n a l o v a: Zərifə xanım da həmişə teatra gələrdi, mənim sözlərimi eşidərdi. O mənə deyərdi ki, səndən ayrılmayacağam. O, həyatdan tez getdi. Heyf, heyf, heyf...

H e y d ə r Ə l i y e v: O sizi də, teatrımızı da çox sevirdi, uşaqlarım da çox sevirdilər – oğlum da, qızım da. Mən də teatrı sevirəm, amma bir o qədər vaxtım olmur. Onlar məni də dartıb aparırdılar. Gözəl-gözəl komediyalar, gözəl-gözəl rollar vardı.

İ l h a m Ə l i y e v: Sizin tamaşalara biz bir neçə dəfə gəldirdik.

H e y d ə r Ə l i y e v: Uşaq belə olur da: bir dəfə gedir, sonra hər dəfə getmək istəyir. «Hicran», «Qayınana»...

N ə s i b ə Z e y n a l o v a: «Qayınana», «Hicran», «Altı qızın biri pəri» tamaşaları, Cəhrə arvad obrazı... Mənim ən çox xoşuma gələn Cəhrə arvad obrazıdır.

B ə x t i y a r V a h a b z a d ə: Cəhrə arvad deyir ki, val-lah, imanımı yandıra bilmərəm – bilmirəm vedrə sol əlimdə idi, yoxsa sağ əlimdə. Çox incə detaldır.

N ə s i b ə Z e y n a l o v a: «Bir qəzetlik sözüm var, amma deməyəcəyəm. Nə dərdimə qalıb, imanımı yandırım».

Tamaşa başa çatdıqdan sonra yaradıcı heyətlə söhbət

M i k a y ı l M i r z ə (*Tamaşanın quruluşçu rejissoru, xalq artisti*): Əziz Prezidentimiz, bu gün bizim sevincimizin həddi-hüdudu yoxdur. Bu, ürəkdən gələn sözdür. Siz bizə həmişə sevinc bəxş etmisiniz. Siz tamaşaya gəlməklə teatrımıza, bizim boynumuza böyük minnət qoydunuz. Sizi bir daha ürəkdən təbrik edirik. Sizə cənsağlığı arzu edirik və mən bu gül dəstələrinin üzərinə Azərbaycanın bütün güllərini qoyaraq Sizə

ərmağan edirəm. Ədəbiyyat və incəsənət xadimləri ilə görüşləriniz barədə bu toplunu mən tamaşaçıların qarşısında Sizə təqdim edirəm. Bu toplunu Elmlər Akademiyasının Ədəbiyyat İnstitutu buraxmışdır. Bu, signal nüsxəsidir, iki saat bundan əvvəl çap edilmişdir. Tamaşaçıların adından mən bu kitabı Sizə bağışlayıram. Kitabın müəllifi böyük elmi işçi Asif Rüstəmlidir. Özü buradadır. Bu kitaba görə ona eşq olsun. Bu kitabı teatr kollektivi, incəsənət işçiləri adından da Sizə bağışlayıram.

H ə y d ə r Ə l i y e v: Əziz və hörmətli Milli Dram Teatrımızın böyük sənətkarları! Mikayıl Mirzə həmişə çox orijinallığı ilə hamıdan fərqlənir. Mikayıl, mən təşəkkür edirəm. Ancaq mənim bura gəlməyimin əsas məqsədi bu tamaşanı yenidən görməkdir, bizim Milli Dram Teatrımızı təbrik etməkdir.

Bu gün sizin tərəfinizdən xalqımıza, vətəndaşlarımıza təqdim olunan bu tamaşa bizim üçün iki cəhətdən əhəmiyyətlidir. Birincisi, bu tamaşa bizim böyük dramaturqumuz, yazıçımız, böyük mütəfəkkirimiz Cəfər Cabbarlının 100 illik yubileyinə həsr olunubdur. İkincisi də, bu gözəl teatrın və ümumiyyətlə, Azərbaycanda dünyəvi teatrın yaranmasının 125 illiyinə həsr olunubdur. Bilirsiniz ki, bu məsələlərə xüsusi qiymət verərək və xüsusi hörmət göstərərək, Azərbaycan Milli Teatrının, dünyəvi teatrın yaranmasının 125 illiyi və böyük Cəfər Cabbarlının anadan olmasının 100 illik yubileyi münasibətilə mən xüsusi sərəncamlar imzalamışam. Bu yubiley mərasimləri, demək olar ki, 1998–1999-cu illərdən keçir. Çünki mən 1998-ci ildə teatr haqqında sərəncam imzalamışdım, 1999-cu ildə isə Cəfər Cabbarlının 100 illiyi haqqında sərəncam imzalamışdım. Yubiley tədbirləri keçir və keçəcəkdir. Çünki həm bizim teatrın yaranması, həm də Cəfər Cabbarlı kimi böyük bir şəxsiyyətimiz layiqdirlər ki, onların yubileyləri bir gündə yox, bir ayda yox, bir ildə yox, uzun müddətdə ke-

çirilsin. Ona görə sizin bu gün təqdim etdiyiniz tamaşa bizim üçün qiymətlidir, xalqımız, vətəndaşlarımız üçün qiymətlidir.

Beləliklə, siz həm teatrınızın 125 illik yubileyinə öz töhfənizi verirsiniz, ikinci tərəfdən də Cəfər Cabbarlının 100 illiyinə öz töhfənizi verirsiniz və onun xatirəsinə böyük hörmətinizi göstərirsiniz. Mən çox sevinirəm ki, bizim teatr 125 illik böyük yol keçərək bu gün də yüksək səviyyədədir.

Ümumiyyətlə, Azərbaycan teatri, o cümlədən Milli Dram Teatri yaşayır, inkişaf edir. Onu yaşadan, inkişaf etdirən sizin kimi gözəl sənətçilərimizdir.

«Aydın» tamaşasını mən keçmiş zamanlarda da görmüşəm. Bizim böyük sənət ustalarımız Ələsgər Ələkbərovun – görə ki, o Fatma Qədri ilə birlikdə oynayırdı – onların ifasında görmüşəm. Bu tamaşam Bakı teatrında, həm də Naxçıvan teatrında görmüşəm.

Ümumiyyətlə, Cəfər Cabbarlının bu pyesi Azərbaycanın bütün teatrsevərləri, sənətsevərləri üçün həmişə qiymətli, əziz olmuşdur, bu tamaşa həmişə sevinclə qarşılanmışdır. Uzun bir fasilədən sonra siz yenidən bu əsərə qayıtmısınız. Bəlkə burada yenə mənim də bir az xidmətim var ki, mən Cəfər Cabbarlının 100 illik yubileyi münasibətilə sərəncam imzaladım, siz də bu sərəncama cavab olaraq onun gözəl əsərlərindən birini hazırladınız və bu gün təqdim etdiniz.

Cəfər Cabbarlı haqqında çox danışmaq olar. Mən çox məmnunam ki, onun qızı Gülarə də bu gün buradadır. Çoxdandır ki, mən onunla görüşməmişdim. Sevinirəm ki, bu gün gördüm və yenə də görüşəcəyik.

Cəfər Cabbarlı mədəniyyətimizin, ədəbiyyatımızın böyük, dahi insanlarından biridir. Təsadüfi deyil ki, – mənim xatirimdədir – biz onun 80 illik yubileyini çox təntənəli keçirdik. Azərbaycanda, Bakının ən gözəl guşələrindən birində Cəfər Cabbarlının heykəlini ucaltdıq. Mən bu barədə danışmışam. İndi insanlar ayaqüstə durublar, mən istəmirəm vaxt alım, o

heykəlin yaranması tarixi çoxlarına məlumdur. Çox xoşbəxtəm ki, onu mən yaratdım, onun yaradılması haqqında mən qərar qəbul etdim, heykəltəraş Mirqasımovun qarşısında duran bütün çətinlikləri həll etdim, o heykəli ucaltdıq. O da indi Azərbaycanda, Bakıda ən gözəl heykəllərdən biridir. Cəfər Cabbarlı qoyduğu böyük irsə görə buna layıqdır.

Bu gün sizin bu tamaşanız da, hesab edirəm ki, Cəfər Cabbarlının xatirəsinə layıqdır. Yenə də deyirəm, bizim milli teatrın 125 illik yubileyinə gözəl bir töhfədir.

Xatırlatdım ki, bu tamaşanı mən keçmişdə də görmüşəm. Bu bir az yeni quruluşdadır, müəyyən qədər müasirləşdirilibdir, gördüyümdən bir qədər fərqlidir. Ancaq hər bir yeni mərhələ, təbiidir ki, bizi irəliyə aparır. Mikayıl Mirzə görə ki, ilk dəfədir rejissorluq işinə başlayıbdır. Bu onun ilk rejissorluq əsəridir və hesab edirəm ki, bu əsər də çox uğurludur. Ona görə mən səni təbrik edirəm. Əgər bu yolla gedəcəksənsə, mən sənə bu yolda da uğurlar arzulayıram. Baxmayaraq ki, sən bizim dram teatrının, demək olar ki, ən yüksək səviyyədə duran aktyorusan, ümumiyyətlə, bizim mədəniyyətimizin ən yüksək sənətkarlarından birisən.

Burada sizin hamınız mənə tanışsınız, yeni adamlar yoxdur. 25 il bundan öncə gördüyüm adamlar da burada vardır – görə ki, o Hacıbəylidir, orada durubdur. Sənin isə adın yadımdan çıxıbdır.

Y e r d ə n s ə s : Rafiq Əzimovdur.

H e y d ə r Ə l i y e v : Onlar elə o vaxt da var idilər. O vaxt Mikayıl Mirzə səhnəyə yeni-yeni çıxırdı. Amma Rasim Balayev də elə o illərin yetirməsidir. «Babək», «Nəsimi» filmlərində çəkilibdir. Xatirimdədir, biz Nəsiminin 600 illik yubileyini keçirirdik. Rəhmətlik Həsən Seyidbəyli «Nəsimi» filmini yaradırdı və Nəsimi roluna aktyor axtarırdı. Mənimlə məsləhətləşirdi. Təbiidir ki, mənim məsləhətlərim, ola bilərdi ki, səthi olsun. Çünki bunu sənətkar tapa bilər. Ancaq bir gün

mənimlə görüşəndə dedim ki, nə oldu bəs sənın əsərin? Dedi ki, tapmışam.

Soruşdum ki, nəyi tapmışın? Dedi ki, Nəsimi roluna yeni bir aktyor tapmışam. Soruşdum ki, hardan tapmışın? Dedi ki, ya İncəsənət İnstitutunu bitirib, ya da orada oxuyur, gənc, çox istedadlı aktyordur.

Filmi çəkdi. Təbiidir ki, mən də himayədarlıq etdim, o filmin çəkilməsində öz xidmətlərimi göstərdim. Rasim Balayev də ilk dəfə orada Azərbaycana təqdim olundu. Görürəm ki, indi gəlmişən, Dövlət bəyi oynayırsan. Nəsimidən, Babəkdən, başqalarından sonra. Ancaq hər artist, aktyor üçün hər bir rol əhəmiyyətlidir.

Görürəm, o şəkilini. Onun adı da, familiyası da yadımdan çıxıbdir.

Y e r d ə n s ə s: Hacı İsmayılovdur.

H e y d ə r Ə l i y e v: Şəkili. Bəxtiyar da buradadır. Lakin Hacı Şəki ləhcəsində elə danışır ki, heç Bəxtiyar Vahabzadə də elə danışa bilməz.

Mən bizim yeni, gənc, istedadlı insanları görürəm. Gültəkin rolunu Məleykə xanım çox gözəl, məharətlə ifa etdi. Deyə bilərəm ki, onun ifası heç Fatma Qədrinin də ifasından geri qalmır. Nurəddin Mehdiqanlı Aydın rolunu çox gözəl ifa etdi. Burada da yenə müqayisə üçün Ələsgər Ələkbərovu deyə bilərəm. Çünki Ələsgər Ələkbərov mənim hafizəmdə, deyə bilərəm ki, gördüyüm bütün aktyorlardan – mən hətta Abbas Mirzə Şərifzadəni də görmüşəm – onların hamısından mənim üçün yüksəkdir. Doğrudur, qoy Həsən Turabov inciməsin, bu rolu o da oynayıbdır, onu da bilirəm. Ancaq hər dövrün öz hökmü var. Tamaşanı təqdim edənlər, baş rolları oynayanlar öz üzərlərinə düşən vəzifəni çox gözəl yerinə yetirdilər. Ona görə də bu yaradıcılıq uğuru münasibətilə mən sizi təbrik edirəm. Sizə yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

Mən Milli Dram Teatrını sevirəm və daim sevəcəyəm. Onun 100 illik yubileyini mən etmişəm, 125 illik yubileyini də mən təşkil etmişəm. Hesab edirəm ki, 150 illik yubileyini də mən təşkil edəcəyəm. Təbiidir ki, sizin hamınızla birlikdə. Mən sizin hammıza cansağlığı arzulayıram.

Tamaşa çox dinamik keçdi, çox böyük enerji tələb edirdi, xüsusən baş rollarda oynayanlardan. Bilirəm ki, indi onlar yorulublar. Amma görürəm ki, o qədər də yorulmayıblar. Təbiidir ki, aktyor üçün rolunu istədiyi kimi ifa etmək hər şeydən üstündür. Onda onlar yorulmur, dincəliirlər. Hesab edirəm ki, siz hamınız dincəlmisiniz, xüsusən baş rolları oynayanlar.

Mən sizin hamınızı təbrik edirəm. Sizə yeni-yeni sənət uğurları arzulayıram. Sağ olun.

**İTALİYA RESPUBLİKASININ BAŞ NAZİRİ
ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB CULİANO AMATOYA**

Hörmətli cənab Baş nazir!

İtaliya Respublikasının Baş naziri təyin edilməyiniz münasibətilə Sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Azərbaycan Respublikası ilə İtaliya Respublikası arasında təşəkkül tapmış münasibətlərə böyük əhəmiyyət verirəm. Ümidvaram ki, ölkələrimiz arasındakı əlaqələr xalqlarımızın rifahı naminə daim genişlənəcək və inkişaf edəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost İtaliya xalqına sülh, əmin-amanlıq və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 8 may 2000-ci il

**BÖYÜK VƏTƏN MÜHARİBƏSİNDƏ, İKİNCİ
DÜNYA MÜHARİBƏSİNDƏ FAŞİZM ÜZƏRİNDƏ
QƏLƏBƏNİN 55-ci İLDÖNÜMÜ – QƏLƏBƏ
BAYRAMI MÜNASİBƏTİLƏ KEÇİRİLƏN
MƏRASİMDƏ NİTQ ***

*Bakı, İki dəfə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı
Həzi Aslanovun məzarı önü*

9 may 2000-ci il

Əziz veteranlar!

Əziz dostlar!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Bu gün biz İkinci dünya müharibəsində, Böyük Vətən müharibəsində əldə olunmuş qələbənin 55-ci ildönümünü qeyd edirik. İkinci dünya müharibəsi bəşər tarixində ən dəhşətli müharibə olubdur. İkinci dünya müharibəsində Avropa-nın bir çox xalqları, keçmiş Sovetlər İttifaqına mənsub olan xalqlar, o cümlədən də Azərbaycan xalqı alman faşizminə qarşı mübarizəyə qalxıb. Ağır müharibə gedib və müharibə bir çox ölkələrə, bir çox xalqlara, o cümlədən Azərbaycan xalqına da böyük itkilər verib, böyük zərblər vurubdur. Ancaq faşizmə qarşı, alman faşizminə qarşı olan bu müharibə mütərəqqi qüvvələrin qələbəsi ilə sona çatıbdir.

* Mərasimdə Heydər Əliyev Həzi Aslanovun məzarı önünə toplaşmış müharibə veteranları, ictimaiyyətin nümayəndələri, xarici ölkələrin Bakıdakı səfirləri, ölkəmizin dövlət və hökumət xadimləri ilə səmimiyyət-lə görüşdü, onları bayram münasibətilə təbrik etdi.

Ola bilər ki, çox yüzillik bəşər tarixində XX əsrin İkinci dünya müharibəsinə bənzər müharibə olmayıb. Dediymim kimi, müharibədə həm Avropanın, demək olar ki, bütün ölkələri – həm Sovetlər İttifaqı, həm də Amerika Birləşmiş Ştatları – hamısı birləşib alman faşizminin qarşısını almışdır. O vaxt Sovetlər İttifaqı Amerika Birləşmiş Ştatları ilə, İngiltərə ilə, Avropada faşizmə qarşı müharibə aparan bütün vətənpərvər qüvvələrlə sıx əməkdaşlıq etmişdir. Bütün bu ölkələrin hamısının birləşməsi və birgə müharibə aparması onu göstərir ki, alman faşizmi bütün bəşəriyyət üçün nə qədər təhlükəli bir hadisə idi. Ancaq biz indi, 55 il keçəndən sonra bir daha, bir daha onu deməliyik ki, alman faşizminə qarşı aparılan müharibə, onun məhv edilməsi dünyanı, bəşəriyyəti təkcə bu əsrdə yox, gələcək əsrlərdə də böyük faciələrdən xilas etdi.

Faşizm bütün insanlar üçün təhlükəli bir hadisə idi. Təəsüflər olsun ki, o vaxt – 20-ci, 30-cu illərdə faşizm meydana çıxdı və qısa bir zamanda öz mürtəce ideologiyasını həyata keçirmək, dünyaya hakim olmaq iddiası ilə belə bir müharibəyə başladı. Sovetlər İttifaqı bu müharibədə, alman faşizminin məhv olunmasında, qələbənin əldə edilməsində xüsusi rol oynamışdır.

Alman faşizminin təhlükəsini hiss edərək böyük ittifaq yaratmış SSRİ, Amerika Birləşmiş Ştatları və Böyük Britaniyanın müttəfiqliyinin böyük əhəmiyyəti olduğunu biz bu gün məmnuniyyətlə qeyd edirik. Ancaq Avropanın böyük bir hissəsini zəbt edəndən sonra alman faşizmi, Hitler orduları bütün qüvvələrini SSRİ-yə qarşı yönəltdi.

Təbii ki, alman faşizminin bu cəbhədə apardığı müharibə onun nəinki Avropaya, Avropanın şərq hissəsinə, sonra isə Asiyaya doğru irəliləmək iddialarının ifadəsi idi. Ona görə də alman faşizminə qarşı ən böyük müqavimət və İkinci dünya müharibəsində alman faşizmi ilə gedən ən dəhşətli, ən

qanlı döyüşlər məhz bizim o illər mənsub olduğumuz Sovetlər İttifaqının ərazisində idi.

Xatirinizdədir, SSRİ-nin böyük bir hissəsi – Belorusiya, Ukrayna işğal olunmuşdu və Hitler ordusu artıq Qafqaza doğru irəliləyirdi, Stalinqradı zəbt etmək cəhdi göstərirdi. Bunlar hamısı da, təbiidir ki, həm Qafqazı, həm Xəzər dənizini, həm də ondan sonra Şərqə gedərək Orta Asıyanı, Sibiri zəbt etmək və nəhayət, Asiyanın başqa ölkələrinə çıxmaq məqsədi daşıyırdı.

Bu həqiqətdir ki, biz o vaxtkı böyük ittifaqın xidmətlərini qeyd edərək, eyni zamanda xüsusən sovet ordusunun, sovet xalqının və Sovetlər Birliyinə daxil olan hər bir xalqın qəhrəmanlıq, rəşadət göstərdiklərini bu gün qeyd etməliyik. Azərbaycan da bu müharibədə – Böyük Vətən müharibəsində öz payını vermişdir. Azərbaycanın qəhrəman oğulları vuruşmuş, döyüşmüş, canlarını vermiş, həlak olmuşlar. O vaxt Azərbaycandan 600 minə qədər vətəndaşımız cəbhəyə gedib vuruşmuşdur. Onların təxminən 300 mini geri qayıtmamış, alman faşizmi üzərində qələbə çalmaq üçün canlarını qurban vermişlər, həlak olmuşlar. Azərbaycan xalqının dəyərli nümayəndələri, igid oğulları bu vuruşlarda böyük qəhrəmanlıq nümunələri göstərmişlər. Bu gün burada döşləri ordenlərlə, medallarla, müxtəlif nişanlarla bəzənmiş veteranlar qələbə əldə olundandan sonra 55 il yaşayıb və bu gün də yaşayan veteranlar mən dediyim bu sözləri təsdiq edirlər.

O vaxt Azərbaycan ayağa qalxmışdı. Azərbaycanın bir hissəsi cəbhədə, ikinci hissəsi isə respublikanın ərazisində – arxada qələbənin əldə olunması üçün gecə-gündüz çalışıb, vuruşub fədakarlıq göstərmişdir. Azərbaycan xalqının igid, mərd oğulları bu müharibədə qəhrəmanlıq nümunələri göstərərək fərqlənmişlər, yüksək adlar, Sovet İttifaqının orden və medalları ilə təltif edilmişlər. Onlardan qələbəni əldə edib öz Vətə-

ninə dönənlər də olmuşdur, ancaq qəhrəmanlıq göstərib, böyük nümunələr göstərib həlak olanlar da olmuşdur.

Bu gün biz Azərbaycanın qəhrəman oğlu, iki dəfə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı Həzi Aslanovun məzarının önündə toplaşmışıq. Həzi Aslanov Böyük Vətən müharibəsində mərdliklə döyüşən, vuruşan Azərbaycan xalqının nümayəndələrindən ən görkəmlişidir. O bu döyüşlərdə həlak olmuş, ancaq öz vətəndaşlıq borcunu yerinə yetirmiş, Azərbaycan xalqının hansı yüksək mənəvi xüsusiyyətlərə malik olduğunu dünyaya nümayiş etdirmişdir. O, Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adını alıb sonra da döyüşərək, general rütbəsinə çatıb, ondan sonra da döyüşərək qəhrəman kimi həlak olmuşdur. Biz bu gün bu məzarın önündə – Azərbaycan xalqının qəhrəman oğlu Həzi Aslanovun məzarının önündə Azərbaycan xalqının bütün qəhrəmanlarının, həyatım qurban vermiş igid oğlan və qızlarının xatirəsini yad edirik.

Bizim bugünkü toplantımız həyatını İkinci dünya müharibəsində, Böyük Vətən müharibəsində qurban vermiş hər bir Azərbaycan vətəndaşının xatirəsinə hörmətimizin rəmzidir. Nə qədər sevindirici haldır ki, qələbənin 55 illik yubileyini biz bu qələbənin iştirakçıları ilə birgə keçiririk. Onların bir qismi buradadır, bir qismi Bakının başqa yerlərində – Böyük Vətən müharibəsində həlak olmuş insanların məzarları ətrafında toplaşblar, bu gün Azərbaycanın bütün şəhərlərində, rayonlarında, hər bir guşəsində də Böyük Vətən müharibəsində həlak olmuş qəhrəman Azərbaycan övladlarının xatirəsi münasibətilə görüşlər keçirilir.

Ancaq bu gün eyni zamanda bayram günüdür, 1945-ci il may ayının 9-da əldə edilmiş qələbənin bayramıdır. Biz o günü xatırlayırıq. Buradakı veteranlar o günün bütün dünya xalqları üçün, bizim üçün nə qədər əziz və qiymətli olduğunu xatırlayırlar. Biz o illər o günü gözləyirdik. Hər bir məhrumiyyətlərə dözərək, böyük itkilər verərək, ağır bir dövr yaşa-

yaraq o günü gözləyirdik və o gün də gəldi: 1945-ci il may ayının 9-da. Xatirimdədir, o gün insanlar nə qədər sevinirdilər. 55 ildir ki, biz bu günü unutmuruk, bu günlə fəxr edirik və bu günü hər il bayram edirik.

Mən bütün Azərbaycan xalqını bu bayram münasibətilə təbrik edirəm. Azərbaycanın veteranlarını təbrik edirəm: həm cəbhədə vuruşmuş veteranlarımı, həm də qələbənin əldə olunması üçün arxada fədakarcasına çalışmış veteranlarını təbrik edirəm.

İkinci dünya müharibəsində, Böyük Vətən müharibəsində Azərbaycanın iştirakı birincisi, ondan ibarətdir ki, Azərbaycan vətəndaşları, Azərbaycan xalqının mərd övladları alman faşizminə qarşı müharibədə vuruşublar, döyüşüblər, qəhrəmanlıq nümunələri göstəriblər. İkincisi isə, Azərbaycan o vaxt qələbənin əldə edilməsi üçün Sovetlər İttifaqının ən mühüm bir hissəsi idi. Çünki Azərbaycan o illər Sovetlər İttifaqında hasil olunan neftin 70 faizindən çoxunu verirdi. Əgər o müharibə zamanı Azərbaycan nefti olmasaydı qələbə əldə etmək çox çətin olardı və o dövrdə bu işlərlə məşğul olan bəzi çox böyük mütəxəssislər, tarixçilər də deyirlər ki, bəlkə də qələbəni əldə etmək mümkün olmayacaqdı.

Bu, təsadüfi deyildi ki, Hitlerin planında Qafqazı əldə etmək və xüsusən Bakını ələ keçirmək birinci yerdə dururdu. 1942–1943-cü illərdə Hitler ordusu bütün gücü ilə cənubda Xəzər dənizinin ətrafını, Qafqazı və xüsusən Bakını əldə etməyə, zəbt etməyə çalışırdı. Ancaq qəhrəman ordumuz, sovet ordusu bunun qarşısını aldı.

Eyni zamanda o illər Azərbaycan ağır vəziyyətdə, demək olar ki, ölkənin şimal tərəfindən tamamilə təcrid olunmuş bir vəziyyətdə Azərbaycan neftçiləri buruqlarda gecə-gündüz canını fəda edərək neft hasil edib cəbhəyə göndərirdilər. Dəmir yolu bağlı olduğuna görə, nefti Xəzər dənizindən o biri

sahilə – Orta Asiyaya, oradan isə müxtəlif vasitələrlə cəbhəyə çatdırmaq mümkün idi.

Bəzi kinoxronikalar var: hətta tankerlər olmadığı halda, o vaxt fədakar insanlar müxtəlif ixtiralar etmişdilər, o cümlədən, çənləri neftlə doldurub onların bir neçəsini dənizdə gəmiyə qoşaraq, çəkib o biri sahilə aparırdılar. Belə fotosəkillər, xronikalar bizim arxivlərimizdə var.

Amma təkcə neft yox, o vaxt Azərbaycanda silah istehsalına da başlanmışdı, başqa işlər də görülmüşdü. Yəni bütün Azərbaycan xalqı, Azərbaycanın bütün vətəndaşları həm cəbhədə, həm arxada bu qələbənin əldə olunmasına öz dəyərli töhfəsini vermişdir və ona görə də biz bu gün bu qələbəni böyük qürur hissi ilə qeyd edirik və bizim buna da mənəvi haqqımız vardır.

Bu, Azərbaycanın keçmişidir. Azərbaycan bu gün də böyük çətinliklərlə rastlaşmışdır. Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edən zaman artıq müharibə vəziyyətində idi. 1987-ci ildən Ermənistan Azərbaycana torpaq iddiası ilə, Azərbaycan ərazisinin bir hissəsini – Dağlıq Qarabağı əlinə keçirmək üçün hərbi təcavüz etmiş, müharibə başlamışdır. Azərbaycan xalqı öz torpaqlarını, öz ərazisini qorumaq üçün bu müharibəyə qoşulmağa məcbur olmuşdur. Qanlı döyüşlər gedibdir. Azərbaycanın qəhrəman oğulları bu döyüşlərdə Azərbaycan torpaqlarını müdafiə ediblər, canlarını qurban veriblər, şəhid olublar. Ancaq müxtəlif səbəblərdən Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuşdur. Azərbaycanın ərazi bütövlüyü pozulmuşdur.

Bunlar müvəqqəti haldır. Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqları azad ediləcək, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü təmin olunacaq və müstəqil Azərbaycan dövləti bütün ərazisinin sahibi olacaq, hakimi olacaqdır. Amma bizim itkilərimiz də ürəyimizi yandırır.

Biz 1941–1945-ci illərdəki müharibədə həlak olmuş soydaşlarımızı indiyə qədər unuda bilmirik. Ona görə də bu gün onların xatirəsini yad edirik. Ancaq 1987–1988-ci illərdən başlanmış müharibədə həlak olmuş bizim övladlarımız, şəhidlərimiz ürəyimizdə daim qan sızlayan yaradır.

Görürsünüz, burada, sağ tərəfdə qəhrəman Həzi Aslanovun məzarı, sol tərəfdə Şəhidlər xiyabanı. 1990-cı il 20 Yanvarda Azərbaycan xalqına qarşı edilmiş hərbi təcavüz zamanı canlarını şəhid etmiş Azərbaycan övladlarının məzarları. Azərbaycan torpaqlarının müdafiəsində vuruşmuş, qəhrəmanlıq göstərmiş Azərbaycan övladlarının məzarları – hamısı birlikdə Şəhidlər xiyabanı və orada indi yandırıdığımız əbədi məşəl və şəhidlərin xatirəsinə ucaltığımız o böyük abidə. Beləliklə, Bakının bu yüksək hissəsi, gözəl bir hissəsi özündə böyük xatirələr saxlayır. Burada da müəyyən rəmzi əlaqə vardır. 1941–1945-ci illərdə də bizim övladlarımız həlak olub, şəhid olublar – onların xatirəsi burada qeyd olunur və son illərdə də övladlarımız şəhid olublar, həlak olublar – onların məzarları da bizim önümüzdədir.

Mən Böyük Vətən müharibəsində şəhid olmuş Azərbaycan övladlarının xatirəsi qarşısında baş əyirəm və onlara bir daha, bir daha Allahdan rəhmət diləyirəm. Azərbaycan torpaqlarını erməni təcavüzkarlarından qoruyaraq, müdafiə edərək şəhid olmuş qəhrəman övladlarımızın xatirəsi qarşısında baş əyirəm və bir daha əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, onların şəhidliyi onların öz xalqına, öz millətinə olan sədaqətinin rəmzidir. Azərbaycan torpaqları azad olunan, Azərbaycanın ərazisi bərpa olunan zaman, təbiidir ki, onların qəhrəmanlığı daha da çox qiymətləndiriləcəkdir.

Bu gün bayramdır, qələbə bayramıdır. Xalqımız bu bayramı iftixar hissi ilə qeyd edir. Ona görə ki, Azərbaycan xalqı bu qələbənin əldə edilməsində böyük xidmətlər göstərmişdir. Bizim veteranlarımız – İkinci Dünya müharibəsinin veteran-

ları, Böyük Vətən müharibəsinin veteranları bu gün də Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında fəal iştirak edirlər, öz xidmətlərini göstərirlər və gənc nəsə öz təcrübələrini verirlər, gənc nəslin qəhrəmanlıq əhval-ruhiyyəsində, vətənpərvərlik əhval-ruhiyyəsində tərbiyə olunması işində fəal iştirak edirlər. Bütün bunlara görə, əziz veteranlar, mən sizə təşəkkür edirəm. Əmin ola bilərsiniz ki, Azərbaycan xalqı, müstəqil Azərbaycanın dövləti sizin xidmətlərinizi heç vaxt unutmayacaqdır. Bu gün sizin hər biriniz bizim üçün, gənclər üçün, gələcək nəsillər üçün böyük qəhrəmanlıq nümunəsidir. Sizin bu gün cəmiyyətimizdə gördüyünüz iş yüksək qiymətə malikdir. Mən sizə səmimi-qəlbədən təşəkkür edirəm.

Alman faşizmi üzərində qələbənin 55-ci ildönümü münasibətilə sizi, bütün Azərbaycan xalqını, Azərbaycanın vətəndaşlarını təbrik edirəm. Xalqımıza, millətimizə, hər bir vətəndaşımıza səadət, xoşbəxtlik arzu edirəm. Xalqımıza müstəqil Azərbaycanın dövlət quruculuğunda fəal iştirak etmək və bu müstəqil dövləti qurmaq, yaratmaq üçün yeni-yeni uğurlar arzulayıram. Əmin ola bilərsiniz ki, Azərbaycan dövləti Azərbaycanın müstəqilliyini, suverenliyini, xalqımızın azadlığını daim qoruyacaq və müstəqillik yolu ilə gedərək, demokratiya yolu ilə gedərək Azərbaycan xalqı yeni-yeni nailiyyətlər əldə edəcəkdir.

Bayramınız mübarək olsun!

Hər birinizə cansağlığı, səadət, uzun ömür arzu edirəm. Sağ olun.

* * *

Mərasimdən sonra jurnalistlərin suallarına cavab

J u r n a l i s t: Cənab Prezident, bəzi qəzetlər yazırlar ki, Siz guya ayın 3-də Daxili İşlər naziri Ramil Usubovu danladığınıza görə o, işə çıxır, yəni istefa verəcəkdir.

Heydər Əliyev: Mən ayın 3-də onu necə olub danlamışam, harada danlamışam?

Jurnalists: Cənab Prezident, mətbuatda belə yazıblar.

Heydər Əliyev: Mətbuat yazır ki, işə çıxmır? Bəs Ramil Usubov burada yoxdur? Ramil Usubov, buraya gəl görüm. Səni nə vaxt danlamışam?

Ramil Usubov: Cənab Prezident, mən belə şey bilmirəm.

Heydər Əliyev: Bəs onlar bunu haradan yazırlar?

Ramil Usubov: Bilmirəm, haradan yazırlar.

Heydər Əliyev: Mən də eşitmişəm, hansısa qəzetdə yazırlar ki, Heydər Əliyev Ramil Usubovu işdən çıxaracaqdır.

Bilirsiniz, jurnalistlərə mənim böyük hörmətim var. Ancaq bir neçə dəfə demişəm, bu bayram günündə bir daha demək istəyirəm: mən çox arzu edirəm ki, jurnalistlərimiz peşəkar, vicdanlı, səmimi olsunlar. Təbiidir ki, jurnalistin fəaliyyətinin əsas istiqaməti həqiqəti tapmaq, nöqsanları açmaq, tənqid etməkdir. Hər bir cəmiyyətdə mətbuat belə işlərlə dövlətə, hakimiyyətə kömək göstərir.

Mən bu yaxınlarda bir yerdə dedim ki, -- keçmişdə də belə bir söz var idi -- əgər hansısa bir tənqidin yüzdə beş faizi düzdürsə, onu qəbul etmək lazımdır. Sən tənqidin düz olanını qəbul et, onu düzəlt, əgər 95 faizi düz deyilsə, ona fikir vermə. Amma çox təəssüf edirəm ki, qəzetlərimiz, o cümlədən jurnalistlərimiz -- indi qəzetlərin əksəriyyəti, jurnalistlərin bir hissəsi müxalifət mövqeyindədir -- yollarını bir az əyiblər. Onlar hesab edirlər ki, bununla da cəmiyyətdə özlərini daha yaxşı göstərirlər. İndi bu, bəlkə də kiməsə xoş gəlir, kiminsə acığına gəlir. Bəzi jurnalistlər bunun hesabına özlərinə müəyyən bir yer qazanırlar. Ancaq bunlar müvəqqəti haldır.

Jurnalist peşəsi çox şərəflidir. Bilirsiniz ki, mən Azərbaycanda milli mətbuatın yaradılmasının 125 illiyi haqqında xüsusi böyük fərman verdim. Mətbuatımızın banisi Həsən bəy Zərdabi bizim üçün həqiqətən bir idealdır. Çünki, təbiidir ki,

o vaxt da cəmiyyətdə həm nöqsanlar, həm çətinliklər, həm də ədalətsizliklər çox idi. Həsən bəy Zərdabi özünün ilk yazılarında bu barədə yazmışdı.

Mən bunları ümumən deyirəm. Ola bilər ki, səhvlər olsun, o bağışlanılsın. Ancaq bilirsiniz, narahatedici odur ki, bəzi jurnalistlər, qəzetlər ayrı-ayrı şayiələr yaratmaqda, uydurmaqda və yaymaqda artıq ixtisaslaşıblar. Bəlkə də onlar bununla da bizim dövlətə, hakimiyyətə qarşı müəyyən qədər təxribat törətməyə çalışırlar. Mən onu da deyə bilərəm ki, bəzən də bu təxribatı edə bilirlər.

Onlar bir gün yazırlar ki, filankəsi işdən çıxarırlar, o biri gün yazırlar ki, nə bilim, filankəsi həbs edəcəklər və sairə. Ancaq bizim bəzi vəzifəli şəxslər – deyə bilmərəm ki, onlar iradəsizdirlər – oturub fikirləşirlər ki, bəlkə bunu düz yazıblar, ona görə də narahat olmağa başlayırlar. Gedib ona-buna deyirlər ki, bu nədir, bəlkə bir şey var? Mən açıq danışiram, bu da həmin adamların işinə müəyyən qədər təsir edir. Ayrı-ayrı jurnalistlər bəlkə də dövlətimizin işinə zərər vurmaq üçün belə bir üsuldan istifadə edirlər. Ancaq onlar bilsinlər ki, birincisi, bunun heç əhəmiyyəti yoxdur, belə şeylərdən istifadə edə bilməzlər. İkincisi, mən Respublika Baş Prokurorluğunun rəhbərlərini vəzifədən azad edəndə hansısa qəzet yazdı ki, – bu bir az doğru sözdür – «Heydər Əliyev gözlənilməyən qərarlar qəbul etdi. Amma bu, Heydər Əliyevin xasiyyəti, iş üslubu üçün xarakterik olan bir məsələdir». Burada həqiqət var. Əgər mən kimisə işdən çıxarmaq istəyirəmsə, bunu heç kəs bilmir. Amma qəzetdə yazırlar ki, kimsə işdən çıxarılaçaqdır – bilsin ki, onun vəziyyəti daha da yaxşılaşır. Mən onu işdən çıxarmayacağam. Əgər həmin adama mənim bir balaca iradəm də olsa, qəzetdə haqqında yazıldığına görə mən iradə həmin adama bağışlayacağam ki, qoy bu cür yolla getməsin. Bu mənim ümumi sözümdür.

O ki qaldı Ramil Usubova, o, 1994-cü ildə Daxili İşlər naziri vəzifəsinə təyin olunubdur. Yadımızdadır ki, həmin dövr çox ağır idi. Ötən bu dövrdə biz çox ağır bir yol keçmişik, cinayətkarlığa qarşı mübarizə aparmışıq, dövlət çevrilişinə cəhdlərin qarşısını almışıq, Azərbaycandan qaçıb gedən cinayətkarları orada-burada tapmışıq. Daxili İşlər Nazirliyinin fəaliyyəti nəticəsində elə keçən il onlar Rusiyada gizlənən 500-ə qədər qatı cinayətkarı yaxalayıb, gətirib burada cəzalandırıblar. Necə ola bilər ki, mən bu cür xidmətlər göstərən adamlara mənfi münasibət bəsləyim?!

General Ramil Usubov çox dəyərli insandır və çox da yaxşı işləyir. Mən ümumiyyətlə, Daxili İşlər Nazirliyinin işindən razıyam. Siz bilin, polisi danlamaq da olar, ondan narazı qalmaq da olar. Bəlkə də kimsə subyektiv fikirlərə görə polisi söysün. Amma polisi sevmək lazımdır. Polis olmasa sizin heç biriniz rahat yaşaya bilməyəcəksiniz.

Baxın, indi ölkəmizdə ictimai-siyasi sabitlik vardır, rahat yaşayırısmız, cavansınız, çıxıb axşam gəzirsiniz. Kim istəyir – kafeyə, kim istəyir – restorana gedir, kim istəyir – gecə disko-tekaya gedir, rəqslərə baxır və sair. İnsafımız olsun, axı dörd-beş il bundan qabaq bunlar yox idi, qapıdan çıxı da bilmirdiniz. Təbiidir ki, bizim apardığımız ümumi işlərin, siyasətimizin, əməli fəaliyyətimizin nəticəsində indi ölkəmizdə sabitlik yaranıbdir. Burada polisin də böyük rolu vardır.

Polis kiməsə qarşı ədalətsizlik edir, kimisə incidir. Mən bunu açıq demişəm – polis bəzən də vəzifəsindən sui-istifadə edir, bəlkə də kimsə rüşvət alır – mən bunları inkar etmirəm. Amma ümumiyyətlə, hər bir dövlətdə polis yüksək hörmətə layiqdir və ona hörmət etmək lazımdır. Əgər bunlar olmasa biz şəhərdə yaşaya bilmərik. Bəlkə də mən yaşayaram, çünki mənim xüsusi mühafizəm var, amma siz yaşaya bilməzsiz.

Mən fürsətdən istifadə edib bu sözləri ümumiyyətlə, polis haqqında demək istəyirdim. Amma yenə də deyirəni, mən

Ramil Usubova etibar etmişəm və etibar edirəm. Güman edirəm, o öz işləri ilə özünü elə göstərəcəkdir ki, mən bundan sonra da ona etibar edəcəyəm. Nə qədər ki, mən varam, Ramil Usubov da var. Mənim də varlığımıza sizin heç biriniz şübhə edə bilməzsınız.

S u a l: Cənab Prezident, mayın 10-da Sizin ad gününüzdür. Hamı Sizi təbrik edir, biz də təbrik edirik. Özünüz özünü nə arzu edirsiniz və Sizə hansı hədiyyə verilməsini istərdiniz?

C a v a b: Təbrikinizə görə sağ olun, təşəkkür edirəm.

Mən özüm özümə nəyi arzu edirəm? Özüm özümə arzu edirəm ki, mən Azərbaycan xalqına, millətimə, doğma Vətənimə indiyə qədər xidmət etdiyim kimi, bundan sonra da xidmət edə bilim. Amma inanıram ki, bunu da edəcəyəm. Çünki bəziləri mənim səhhətimə şübhə edirdilər. Gördünüz, mən ağır bir əməliyyat keçirdim. İndi istəyirsiniz gəlin, sizinlə burada ya qaçısaq, ya da döyüşək, yaxud da gülüşək – bunlar hamısı yerindədir.

Qaldı ki, mənim iş təcrübəm günü-gündən artır. Amma mən hesab etmirəm ki, Azərbaycan hələ ağır vəziyyətdən çıxıbdır. Azərbaycanın çoxlu problemləri vardır. Hesab edirəm ki, gərək mən bu problemləri həll edim. Bu problemlərin əsasını həll edəndən sonra bəlkə mən özüm bir gün deyərəm ki, bilirsiniz, qoy indi bu estafeti başqa adamlara verim, kənara çəkilib, yaxud gedib bir balaca istirahət edim. Amma istirahətim yoxdur. Görürsünüz ki, mən gecə də, gündüz də işləyirəm. Başa düşürsünüz, bir bazar günü olmayıb ki, mən işə gəlməyim.

Doğrudan da mayın 10-da mənim doğum günüdür. Arzu edirəm ki, mən bundan sonra da xalqıma xidmət edim və Azərbaycanı bu ağır problemlərini həll edim.

S u a l: Cənab Prezident, biz Sizi bir daha təbrik edirik. Çeçenistanın prezidenti Aslan Məshədov bizə verdiyi müsahibədə Sizi Qafqazda ən böyük siyasi xadim kimi qəbul etdiyini

bir daha bildirdi. O belə bir fikir söylədi ki, mən çox şad olardım və istərdim ki, Heydər Əliyev və Eduard Şevardnadze bu münaqişənin tənzimlənməsinə yaxından kömək göstərsinlər.

Cənab Prezident, Siz belə bir kömək edəcəksinizmi? Çünki çeçenlər bu iki siyasi liderdən kömək gözləyirlər.

C a v a b: Təbiidir ki, mən bu arzunu onların mənim şəxsiyyətimə, necə deyərlər, inamı kimi qiymətləndirirəm. Mən Aslan Məshədovla bir neçə dəfə görüşmüşəm. O buraya gəlmişdir. Mənim 75 yaşım tamam olanda Qafqazın bütün respublikalarının prezidentləri yığılıb Azərbaycana gəlmişdilər. Onların mənə həqiqətən böyük hörmətləri var. Hesab etməyin ki, mən təvazökarsızlıq edirəm – indi təkcə Qafqazda, keçmiş SSRİ-də yox, başqa ölkələrdə də Heydər Əliyevin kim olduğunu çox yüksək qiymətləndirirlər.

Mən əlimdən nə gəlir, onu etməyə hazıram ki, Çeçenistanda sülh təmin olunsun. Çünki ümumiyyətlə, daxili mənəviyyətimlə mən həmişə sülhün tərəfdarı olmuşam, istəmişəm ki, sülh təmin edilsin. Ancaq bilirsiniz, orada vəziyyət olduqca mürəkkəbdir. Amma nə qədər mürəkkəb olsa da ümitsiz yaşammaq olmaz. Əgər indi nə mümkünsə, mən onu edə bilərəm ki, orada sülh olsun.

Daha bir sözünüz varmı?

Mən də sizə cansağlığı arzu edirəm. Sizin təmsalinızda bütün jurnalistlərə, lap mənim əleyhimə yazanlara da, böhtan uyduranlara da cansağlığı arzulayıram. Təbiidir, arzu edirəm ki, jurnalistlərimiz mənəviyyətə daha da bağlı jurnalistlər olsunlar. Sağ olun.

**AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARI DÖVLƏT
DEPARTAMENTİNİN REGIONAL
MÜNAQİŞƏLƏR ÜZRƏ XÜSUSİ NÜMAYƏNDƏSİ
SƏFİR KERİ KAVANO VƏ ONU MUŞAYİT
EDƏN ŞƏXSLƏRLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

Prezident sarayı

9 may 2000-ci il

H e y d ə r Ə l i y e v: Hörmətli cənab Kavano!

Hörmətli səfir!

Hörmətli qonaqlar!

Sizinlə yenidən görüşməyimdən məmnunam. Azərbaycana xoş gəlmisiniz! Ümidvaram ki, sizinlə bu görüşümüzdə bizim üçün çox mühüm olan məsələləri müzakirə edə biləcəyik.

Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında əlaqələr çoxsahəlidir. Bu əlaqələrin həm iqtisadi, həm siyasi, həm ictimai, başqa sahələri də var. Amma sizinlə, cənab Kavano, bizim bir sahəmiz var ki, bu, bütün sahələrdən vacibdir. O da Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin həll olunması, sülh prosesinin davam etdirilməsidir. Güman edirəm ki, bu barədə biz sizinlə ətraflı danışa biləcəyik. Buyurun.

K e r i K a v a n o: Siz doğru qeyd edirsiniz, Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında əlaqələr çox zəngin və çoxtərəflidir. Mən sülh prosesinin inkişaf etdirilməsi ilə əlaqədar buraya növbəti səfərimdən və dialoqu davam etdirməyimdən çox məmnunam.

Biz bu gün Sizinlə sülh barədə danışırıq. Sabah Amerika Birləşmiş Ştatlarından gələcək növbəti nümayəndə heyəti isə

Sizinlə ölkələrimiz arasında iqtisadi əməkdaşlıq mövzusunda söhbət aparacaqdır.

Mən hesab edirəm ki, bu gün sülh haqqında danışmaq üçün uğurlu gündür. Bu gün biz qələbə bayramını qeyd edərkən müharibənin nəyin hesabına başa gəldiyini, sülhün hansı qiymətdə olduğunu, necə dəyər kəsb etdiyini bir daha xatırlayırıq.

Mən bilirəm ki, Azərbaycan xalqı da müharibənin vurduğu itkini, zərəri və sülhün dəyərini çox gözəl anlayır. Biz inanırıq ki, qarşıdakı aylar ərzində sülh prosesini inkişaf etdirmək üçün imkanlar vardır. Regiona bu həftə etdiyim səfər də məhz o məqsədi daşıyır. Bu səfərim zamanı həm Yerevanda və həm də Azərbaycanda olmuşam. İcazə verin, onu da əlavə edim ki, prezident Klinton və dövlət katibixanım Olbrayt da bu məsələ ilə çox yaxından məşğuldurlar və bu işlə çox maraqlanırlar.

Biz prezident Klintonun gələn ay Moskvaya səfərini hazırlayırıq. O bu səfər ərafəsində bizim münasibətlərimizi bir daha nəzərdən keçirmək və qeyd etdiyim məqsədlərə Moskvada nail olmaq üçün bundan istifadə etmək istəyir.

İcazə verin, onu da Sizə çatdırım ki, bir həftədən sonra mən Minsk qrupunda olan digər həmsədr həmkarlarımla birlikdə Cenevrədə görüş keçirəcəyəm. Biz həmin görüş zamanı sülh prosesini irəli aparmaq məqsədi ilə yeni təkliflər barədə fikir mübadiləsi edəcəyik.

Həmsədrlərin görüşündən sonra, növbəti gün hər üçümüz birlikdə beynəlxalq təşkilatların nümayəndələri ilə görüş keçirəcəyik. Bu görüşün də əsas məqsədi bərpa işlərinin aparılması üçün zəruri ehtiyacların müəyyənləşdirilməsi və qiymətləndirilməsinin təşkil olunmasıdır. Cenevrədə keçiriləcək həmin görüşdə 12-dən çox beynəlxalq təşkilatın nümayəndələri iştirak edəcəklər və biz işğaldan azad olunacaq torpaqlarda qaçqınların məskunlaşdırılmasına yardım göstərmək planları barədə danışacağıq. Bu görüş zamanı həmçinin, işğaldan

azad olunacaq ərazilərdə dəmir yollarının, elektrik stansiyalarının, kəndlərin, şəhərlərin bərpa edilməsi barədə geniş fikir mübadiləsi aparılacaqdır. Onlar anlayırlar ki, bu çox böyük bir vəzifədir.

Onu da dərk edirlər ki, tam sülh əldə olunmayıbdır. Amma hesab edirik ki, sülhün əldə olunmasına hazırlaşmaq üçün əlverişli vaxt çatmışdır. Sülh əldə olunarsa, insanların öz yurdlarına qayıtması dərhal təmin edilməlidir.

İnsanların həyatını yenidən normallaşdırmağın, bu işi təmin etməyin vaxtı gəlib çatmışdır. Həm Azərbaycanda, həm də Ermənistanda. Biz bu aylar ərzində həmin məsələlərlə də ciddi məşğul olacağıq.

H e y d ə r Ə l i y e v: Həqiqətən, bu gün çox əlamətdar bir gündür. 55 il bundan öncə böyük koalisiya – Sovet İttifaqı, Amerika Birləşmiş Ştatları, Böyük Britaniya, təbiidir ki, Avropanın vətənpərvər qüvvələri ilə bərabər, alman faşizmi üzərində son qələbə əldə etdi. Mən bu gün veteranlarla görüşümdə və Azərbaycanın həlak olmuş vətəndaşlarının xatirəsini qeyd edəndə dediyim sözlərdə də məhz qələbənin nə qədər əhəmiyyətli olduğunu və o müharibənin təkcə XX əsrdə yox, bəlkə də bəşər tarixində nə qədər dəhşətli olduğunu bir daha yada saldım. Sevindirici haldır ki, İkinci dünya müharibəsi qurtarandan sonra 55 il keçibdir, yenidən dünya müharibəsi başlanmayıbdır. Amma Birinci dünya müharibəsindən heç 20 il keçməmiş bizim əsrdə İkinci dünya müharibəsi başlandı. Bu onu göstərir ki, insan cəmiyyəti, bəşəriyyət sülhə daha çox meyl edir, sülhə doğru gedir.

İkinci dünya müharibəsindən sonra «soyuq müharibə» başlandı. O da xeyli bir zaman çəkdi. Ancaq ona da son qoyuldu. Sovet İttifaqı dağıldı, Varşava paktı dağıldı. Bizim ölkələr, o cümlədən Azərbaycan müstəqilliyini əldə etdi. Bunların hamısı bu sülh prosesinin nəticəsidir. Biz bunları çox yüksək qiymətləndiririk. Amma eyni zamanda lokal mühari-

bələr hələ də ləğv olunmayıbdır. Dünya müharibəsinin olması bizi sevindirdiyi qədər, eyni zamanda, lokal müharibələrin, münaqişələrin olması bizi həddindən artıq narahat edir. Xüsusən Azərbaycanı. Çünki ölkəmiz Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsindən çox böyük zərər çəkmişdir. Bütün bunlara görə də biz Azərbaycanda sülhü bəlkə də dünyanın digər ölkələrindən, insanların hamısından çox istəyirik.

Artıq altı ildir, mayın 14-də altı il tamam olacaqdır ki, biz atəşkəs rejimində yaşayırıq. Bu, Azərbaycanın nə qədər sülhsevər siyasət apardığını və sülhə nə qədər bağlı olduğunu göstərir.

Bilirsiniz ki, sizin Minsk qrupunun, onun həmsədrlərinin Amerika Birləşmiş Ştatları, Rusiya və Fransa'nın iştirakı ilə son illər biz sülhə nail olmaq üçün çox addımlar atdıq. Nəhayət, bilirsiniz ki, keçən il Ermənistan prezidenti ilə Azərbaycan prezidenti arasında bilavasitə bir neçə görüş keçirilibdir. Bu gün mən deyə bilərəm ki, bu görüşlər bizi sülhə doğru aparırdı. Siz bunu yaxşı bilirsiniz. Ancaq bu sülh prosesinin dayanmasında yenə də Azərbaycanın günahı yoxdur. Keçən ilin oktyabr ayında Ermənistanda sizə məlum olan hadisələrin baş verməsi ilə əlaqədar sülh prosesi dayandı. Mən bir neçə dəfə bunu sizə bildirmişəm, Davosda görüşümüz zamanı, fevral ayında Vaşinqtonda sizinlə görüşümdə demişəm. Həmin vaxt Vaşinqtonda prezident Bill Klinton ilə, xanım Olbraytla, başqa şəxslərlə – orada siz də iştirak edirdiniz – dövlətinizin başqa rəhbərləri ilə görüşlərimin hamısında mən Azərbaycanın mövqeyini bildirmişəm. Bu da ondan ibarətdir ki, biz sülh prosesini davam etdirmək istəyirik.

Bu münasibətlə mən çox məmnunam ki, siz bu prosesə yeni bir impuls vermək fikrindəsiniz. Sizin həm Ermənistana, həm Azərbaycana səfəriniz bunu nümayiş etdirir. Mən bunu alqışlayıram. Sizin bildirdiyiniz kimi, Cenevrədə həmsədrlərin nümayəndələrinin görüşü və ondan sonra həmsədrlərin birlik-

də beynəlxalq maliyyə təşkilatları ilə görüşü də, təbiidir ki, artıq sizin bu barədə çox ciddi fikirlərinizin olmasını göstərir. Sizin bu planlarımıza mən çox ümidlə baxıram.

Siz buyurdunuz ki, prezident Bill Klintonun Moskvaya səfərini hazırlayırsınız. Bu səfər çərçivəsində Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin həll olunması məsələsi də gündəlikdədir. Mən arzu edərdim ki, həmin məsələ gündəlikdə birinci yerdə dursun. Xahiş edirəm prezident Bill Klintonla çatdırasınız ki, fevral ayında onunla danışığımızı bir də yadına salsın. Söhbət zamanı o mənə bir daha dedi ki, bu məsələnin sülh yolu ilə həll olunması üçün əlindən gələni edəcəkdir. Sizin bu barədə fəaliyyətinizin nəticələrini bilməyə biz hazırıq. Şübhə etmirəm ki, sizin indi yenidən fəaliyyətə başlamağınız meydana elə təkliflər çıxaracaqdır ki, onlar məsələnin uzadılmasını yox, qısa müddətdə həllini təmin edəcəkdir.

Biz sizinlə oktyabr ayında da görüşərkən sülhün artıq mümkün olmasını görərək – bu sizin təklifinizdir – bərpa məsələlərini gündəliyə gətirdik.

Noyabr ayında İstanbulda prezident cənab Bill Klintonla görüşərkən – siz də bu görüşdə iştirak edirdiniz – bu məsələlər yenidən gündəlikdə idi. Orada mən Minsk qrupunun həmsədrilərindən biri olan Fransanın prezidenti Jak Şirakla da görüşəndə o, mütləq bu maliyyə ehtiyatlarını, Avropa Birliyini səfərbər edib, bərpa işləri ilə məşğul olunması haqqında çox ciddi fikirlər söyləyirdi. Bunlar belə bir təəssürat yaradır ki, demək, yəqin ki, yaxın vaxtlarda biz sülh əldə edə biləcəyik. Ona görə də indi biz bərpa məsələləri haqqında müzakirə aparırıq. Keçmiş illərdə bərpa məsələləri heç vaxt gündəlikdə durmamışdı. Çünki indi belə demək olar ki, o vaxtlar sülhün əldə olunmasının reallığı hələ yaxında deyildi. İndi isə, güman edirəm ki, bu yaxınlaşır. Hər şey sizdən asılıdır. Bizdən nə asılıdırsa, bilirsiniz ki, biz bunların hamısını edəcəyik. Ona görə mən sizin bu məlumatlarınızdan çox məmnunam.

Keri Kavano: Mən Sizin ümidlərinizi və inamınızı bölüşürəm ki, biz bu gün sülhə daha çox yaxınlaşmışıq. Amma bu da məhz Sizin liderliyinizdən asılı olmuşdur, Sizin səbrliliyinizdən çox asılı olmuşdur.

Oktyabr ayından ötən müddət Ermənistan üçün çətin bir dövr olmuşdur. Amma mən inanıram və deyərdim ki, Ermənistana, Yerevana bu həftə etdiyim səfər bunu bir daha təsdiqlədi ki, orada vəziyyət sabitləşibdir. Mən Yerevanda rəhbərlikdən də sülhə eyni sədaqəti eşitdim və bu prosesi irəli aparmaq arzularını duydum.

Bu fürsətdən istifadə edib, Sizin veteranlar barədə də bir neçə kəlmə demək istəyirəm. Alman ordusu tərəfindən istehsal olunmuş bir filmdən aldığım təəssüratları heç vaxt unuda bilmirəm. Həmin film Hitlerin ad günündə çəkilmişdi. Filmə həmin gün Hitlerə hədiyyə olaraq gətirilmiş tort göstərilir. Xəritəyə oxşadılmış tortdan Hitlerə çatacaq pay məhz tortun Bakını əks etdirən hissəsi idi. Hitlerin müharibəni udması üçün alman ordusu Bakıya «brilyant» kimi baxırdı. Amma o heç vaxt Xəzər dənizini gəlib görə bilmədi. Onun buraya uzanan yollarının qarşısını sizin xalqınızın mərdliyi, cəsurluğu kəsdi. Biz hesab edirik ki, onun «brilyantı» ələ keçirə bilməməsi məhz müharibənin müddətini azaltdı.

Biz amerikalılar almanlarla ilk dəfə Belçikada rastlaşdıq, qarşılaşdıq. Həmin müharibədə, döyüşlərdə biz ona görə qalib gəldik ki, praktiki olaraq onların benzini qurtarmışdı. Biz o müharibədə ona görə qalib gəldik ki, hamımız bir idik. Siz Amerika Birləşmiş Ştatlarının Sovetlər İttifaqı, Böyük Britaniya və digər ölkələrlə alyansma toxundunuz. Bu baxımdan, müəyyən mənada desək, bu gün Minsk qrupunda da həmin alyans mövcuddur. Rusiya, ABŞ, Avropa Birliyi – hamı eyni məqsədə xidmət üçün səylər göstərməkdədir. Allahın köməyi ilə indi təhlükə də əvvəlkindən fərqlidir. Amma sülhün dəyəri və qiyməti əvvəlki kimi önəmlidir.

Ümidvaram ki, birgə söylərimiz nəticəsində əvvəllər olduğu kimi, bu dəfə də biz sülh əldə edilməsinə nail olacağıq. Anlayırıq ki, sülhün əldə edilməsi uzun çəkibdir. Bunu Sizin bir daha dərk etməyinizi, Sizin səbrinizi yüksək qiymətləndiririk. Anlayırıq ki, bu məsələnin uzanması Sizin xalqınız üçün çətindir.

Bilirsiniz ki, keçən ilin dekabrında mən Minsk qrupundan olan həmkarlarımla bərabər, qaçqın düşərgələrində olmuşam. Biz qaçqınların ehtiyaclarını anlayırıq. Həmin o qaçqınlarla düşərgələrdə görüşlərimiz, onların ehtiyaclarını öz gözlərimizlə görməyimiz sanki bizim daha fəal çalışmağımız üçün «yanacaq», «benzin» rolunu oynayıbdir. Başqa sözlə desək, sülhün əldə olunması, qaçqınların öz yurd-yuvalarına dönməsi üçün enerjimizin və söylərimizin artırılmasında bizə güc veribdir.

Sizin və Ermənistanın yardımı olmadan biz bu prosesi irəli apara bilmərik. İndi biz münaqişədə olan ölkələr tərəfindən sülh əldə olunmasının mümkünlüyünə sadıqlıyı görürək daha da ruhlanmışıq.

İcazə verin, prezident Bill Klintonla bağlı bir məsələyə də toxunum. Sizinlə fevral ayında görüşən zaman cənab Klintonun Sizə söylədiklərini mənim yenidən ona xatırlatmağıma heç ehtiyac yoxdur. Çünki Dağlıq Qarabağ münaqişəsi və onun ətrafında yaranmış vəziyyət mütəmadi olaraq onun diqqətindədir, yaddaşındadır. O hər zaman istəmişdir ki, burada – Qafqazda münaqişələrin həlli təmin olunsun.

Amma Sizə onu da demək istəyirəm ki, İstanbulda Sizinlə və prezident Köçəryanla keçirdiyi görüşlərdən sonra cənab Bill Klinton bu məsələyə xüsusi enerji ilə qoşulubdur. Siz də bilirsiniz, o da əlindən gələn hər şeyi etməyə hazırdır ki, bu məsələnin həllində yardımçı olsun.

Son olaraq, icazə verin səfərimin başqa məsələyə də aid olmasına toxunum. Bu gün – bu Qələbə bayramı günü Sizin ölkənizdə olsaq da, amma bilirik ki, sabah Sizin üçün xüsusi bir gündür – Sizin ad gününüzdür. Biz düşünürdük ki, Sizə xü-

susi bir hədiyyə gətirək. Sizə layiq hədiyyəni seçmək bizim üçün çətin oldu. Sülh prosesinə Sizin verdiyiniz böyük töhfənin müqabilində bizim gətirəcəyimiz hədiyyənin ölçüsü də çox böyük olmalı idi, amma təyyarə balacadır. Sonra düşündük ki, hədiyyə kiçik ölçüdə olsa da, onun mənası və dəyəri olduqca böyük olmalıdır. Ona görə də mən Sizə balaca bir hədiyyə gətirmişəm.

Heydər Əliyev: Bu nədir?

Keri Kavano: Bu, Ağdam məscidinin kiçik bir parçasıdır, balaca bir hissədir. Amma bu, balaca olsa da, Sizin bərpa etmək arzusunda olduğunuz torpağın bir hissəsidir. Biz ümid edirik ki, bir gün gələcək, o böyük məscidin özü tamamilə geri qayıdacaqdır. Biz də onun bərpa olunmasında yardımçı olub insanların orada dua etməsi üçün şərait yaratılmasına nail olacağıq.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun. Sizə təşəkkür edirəm. Siz məni çox mütəəssir etdiniz. Düzü, bu qədər orijinallığı mən təsəvvür edə bilməzdim.

Mən bilirəm ki, Siz Ağdamda dekabr ayında olmusunuz. Əgər oradan, o məsciddən bir parça qoparıb özünüzdə saxlamısınızsa və bunu da bu gün, doğum günüm ərəfəsində mənə verirsinizsə, siz doğrudan da qəlbən sülhə bağlı insansınız və Azərbaycanın sülhə çatmasına qəlbən çalışırsınız. Bu o qədər gözlənilməz şeydir ki, bilirsiniz, məni çox təsirləndirdi. Mən sizə çox-çox təşəkkür edirəm. Arzu edirəm ki, sizin köməyinizlə, bizim ümumi işlərimizin nəticəsində biz Ağdama gedək, o məscidi bərpa edək, bütün işğal olunmuş yerləri bərpa edək.

Mən bu hədiyyəni saxlayacağam. Ağdam işğaldan azad olunandan sonra xahiş edəcəyəm ki, sizinlə bir yerdə oraya gedək və bunu dəyərli bir muzey eksponatı kimi məscidə verəcəyəm ki, orada saxlasınlar. Bu mənə daha da çox ümid verir ki, tezliklə sülhə nail olacağıq.

Siz bizim veteranlar və 1945-ci ildə əldə etdiyimiz ümumi qələbə haqqında çox dəyərli sözlər dediniz. Hitlerə ad günündə təqdim olunmuş tort bizə də məlumdur, onu filmlərdə görmüşük. Həqiqətən, həmin tortda Bakı xüsusi göstərilmişdi və onlar da Bakını, Azərbaycanı ələ keçirmək istəyirdilər.

Mən bu gün veteranlar qarşısında çıxış edərkən onu da xatırlatdım ki, o vaxt Azərbaycan Sovetlər İttifaqının istehsal etdiyi neft və neft məhsullarının 70 faizini verirdi. Əgər Bakı, Azərbaycan nefti olmasaydı, qələbəni əldə etmək çox çətin olardı.

Belçika kiçik bir yerdir. Orada almanların benzini qurtardığına görə, siz qələbəni əldə etdiniz. Hesab edin ki, Sovetlər İttifaqı kimi böyük ərazidə əgər doğrudan da benzin qurtarsaydı, alman faşizmi üçün qələbə əldə etmək çətin olmayacaqdı. Bəli, o vaxt biz Qafqazı, Azərbaycanı qoruyub saxladığımız, nefti qoruyub saxladığımız, Xəzər dənizini qoruyub saxladığımız.

İndi Azərbaycanın böyük neft sərvətlərini sülh naminə, demokratiya naminə, Azərbaycanın müstəqilliyi naminə, sizinlə – Amerika Birləşmiş Ştatları ilə və Qərb ölkələri ilə birlikdə hasil etməyə çalışırıq. Bu sahədə biz yaxşı nailiyyətlər əldə etmişik.

İndi bizim üçün ən əsas məqsəd sülh əldə etməkdir. Sübuta ehtiyac yoxdur ki, sülh əldə ediləndən sonra burada hər şey tamamilə başqa cür olacaqdır. Ona görə də mən budəfəki səfərinizə görə, sülh prosesinin inkişaf etdirilməsi üçün bizə verdiyiniz məlumatlara görə sizə bir daha təşəkkür edirəm. Bir də deyirəm ki, sizinlə bu yolda əməkdaşlıq etməyə və məqsədimizə nail olmağa biz hazırıq. Sağ olun.

KANADA PARLAMENTİNİN XARİCİ İŞLƏR VƏ BEYNƏLXALQ TİCARƏT KOMİTƏSİNİN SƏDRİ BİLL QREHEM BAŞDA OLMAQLA BU ÖLKƏNİN NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

10 may 2000-ci il

Heydər Əliyev: Hörmətli qonaqlar, Azərbaycanca xoş gəlmisiniz, mən sizi salamlayıram. Əgər səhv etmirəmsə, Kanada parlamentinin nümayəndə heyəti Azərbaycana ilk dəfə gəlir. Bu çox sevindirici haldır. Kanada böyük dövlətdir və dünyada, xüsusən Amerika qitəsində çox mühüm rol oynayır. Ona görə də biz Kanada ilə əlaqələrimizə xüsusi əhəmiyyət veririk, bütün sahələrdə əlaqələrimizin olmasını istəyirik. Bu baxımdan parlamentin təşəbbüsü, təbiidir ki, bizim ürəyimizdəndir.

Ancaq Azərbaycana səfərə az vaxt ayırmısınız. Eyni zamanda – mən sizin proqramınıza baxdım – mənə çox sevindirən odur ki, Ermənistan – Azərbaycan münəqişəsi nəticəsində işğal olunmuş torpaqlardan didərgin düşmüş qaçqınlarımızın yaşadığı Bərdə rayonuna getmək istəyirsiniz. Sizin proqramınızda mənə ən çox sevindirən budur. Çünki buraya gələn nümayəndələr çox vaxt ancaq Bakıda olurlar, çox az hallarda Bakıdan kənara çıxır, qaçqınlar, köçkünlər yaşayan düşərgələrə gedirlər. Halbuki bu bizim həm siyasi, həm iqtisadi baxımdan ən ağır, ən çətin, həm də çox ağırlı problemimizdir.

Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü, münəqişə nəticəsində bir milyondan artıq Azərbaycan vətəndaşı işğal olunmuş Azər-

baycan torpaqlarından zorla çıxarılıbdır. Artıq yeddi-səkkiz ildir ki, onlar çadırlarda ağır şəraitdə yaşayırlar. Bunu görmək lazımdır. Görənlər dəhşətə gəlirlər ki, insanlara nə qədər zülm oluna bilər və insanlar nə qədər belə ağır vəziyyətdə yaşaya bilərlər?! Bu təşəbbüsünüzdə görə çox sağ olun.

Ancaq hesab edirəm, sizin bu səfəriniz, təbiidir ki, Kanada ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin bütün sahələrdə inkişaf etməsi üçün əsas yaradacaqdır. Xoş gəlmisiniz!

Bill Qreham: Cənab Prezident, bizi hərərətlə salamladığınıza görə Sizə təşəkkürümü bildirirəm. Cənab Prezident, bizim bütün nümayəndə heyətinin adından Sizi ad gününüzün münasibətilə təbrik edirəm.

Heydər Əliyev: Sağ olun, təşəkkür edirəm.

Bill Qreham: Çox minnətdarıq ki, Sizin üçün belə əlaqədar gündə vaxt ayıraraq bizi qəbul edirsiniz.

Siz çox doğru dediniz, bizim nümayəndə heyəti Kanadanın parlament nümayəndə heyətidir. Nümayəndə heyətimizə əsasən Kanada parlamentinin İcmalar Palatasını ticarət, xarici siyasət komissiyalarını təmsil edən deputatlar daxildir. Bizim heyətdə Liberal Partiyadan iki deputat, habelə müxalifət partiyasını təmsil edən iki deputat vardır.

Bizim iş qaydamızla Sizi tanış etmək istəyirəm. Ölkəmizə qayıtdıqdan sonra səfərin yekunları ilə əlaqədar xüsusi hesabat hazırlayacağıq. Həmin hesabat hökumətə təqdim olunacaq və onun əsasında bu region barəsində hansı siyasəti müəyyənləşdirməyin lazım olması barədə fikirlərini bizimlə bölüşəcəkdir. Ona görə də təşəkkür edirik ki, Siz həm özünüz bizi qəbul edirsiniz, həm də ölkənizin rəsmi dairələrində görüşlər keçirməyimiz üçün imkan yaradılmışdır. Xüsusilə qaçqın düşərgələrində olmağımız üçün şərait yaradıldığına görə təşəkkür edirik. Fikrimizcə, bu cür görüşlər ölkəniz barədə daha dolğun təsəvvür əldə etməyə imkan yaradacaq və Vətənə qayıtdıqdan sonra həm hökumət, həm də Kanada

ictimaiyyəti Azərbaycanca olan problemlərlə tanış etməyə, bu bölgə barəsində hansı siyasətin formalaşdırılması haqqında öz sözümlərini deməyə imkan verəcəkdir.

Fikrimizcə, biz səfərimizin yekunları əsasında çox ətraflı məruzə, hesabat hazırlamağa nail olacağıq və bu hesabat hökumətimiz üçün bir növ bələdçi rolunu oynayacaq ki, Azərbaycan barəsində siyasətini müəyyənləşdirsin. Eyni zamanda hesab edirik ki, bizim hazırlayacağımız hesabatdan Kanadanın işgüzar dairələrinə mənsub şəxslər, habelə Azərbaycanı ziyarət etmək istəyən adi Kanada vətəndaşları da fayda götürə biləcəklər. Zənnimizcə, belə bir hesabat Azərbaycanda mövcud olan əlverişli kommertiya şəraitindən bəhrələnməklə burada işgüzar əlaqələrin qurulması üçün istifadə ediləcəkdir. Qloballaşma proseslərinin gətirdiyi dünyada hamımızın birlikdə çalışdığımız demokratikləşmə, Dünya Ticarət Təşkilatı ilə ayrı-ayrı ölkələrin münasibətləri və digər məsələlər barəsində fikir mübadiləsi aparılmasına da yardımçı olacaqdır.

Cənab Prezident, təəssüf edirəm ki, bu, Kanadadan Azərbaycana gələn birinci nümayəndə heyətidir, amma əminəm ki, sonuncu nümayəndə heyəti olmayacaqdır. Biz ATƏT-in Parlament Assambleyasında sizin nümayəndə heyəti ilə bərabər çalışmışıq. Ümidvarıq ki, gələcəkdə sizin parlamentin üzvləri ilə daha ətraflı əməkdaşlıq münasibətləri qurmağa nail olacağıq.

Heydər Əliyev: Təşəkkür edirəm. Bir daha deyirəm ki, sizin Azərbaycana gəlişinizi çox məmnuniyyətlə qəbul edirəm. Sizin dediyiniz kimi, Kanada parlamentinin Qafqaz regionunu öyrənmək və hökumətə müvafiq məlumat və təkliflər vermək təşəbbüsü də çox qiymətliidir.

Qafqaz, xüsusən Cənubi Qafqaz regionu çox maraqlı, eyni zamanda çox mürəkkəb regiondur. Bizim ölkənin bir tərəfdən, çox zəngin təbii sərvətləri var, çox əhəmiyyətli coğrafi-strateji vəziyyəti var. Azərbaycan Avropa ilə Asiyamn, Şərqlə

Qərbin qovuşuğunda yerləşərək, böyük İpək yolunun bərpa-sında xüsusi rol oynayır. İkinci tərəfdən də, 12 ildən çoxdur ki, Ermənistanla Azərbaycan arasında hərbi münəqişə möv-cuddur.

Mən bildiyimə görə, siz Gürcüstanda, Ermənistanda da olacaqsınız. Güman edirəm, bu ölkələrin hər birində onların problemləri haqqında lazımi məlumat toplaya biləcəksiniz. Amma mən sizə bildirmək istəyirəm ki, Cənubi Qafqaz bölgəsində – Azərbaycan, Gürcüstan, Ermənistan müstəqil dövlətləri haqqında deyirəm – gərginliyin əsas səbəbi Ermənistan – Azərbaycan münəqişəsidir. Bu münəqişənin də səbəbləri, faciəli nəticələri haqqında, güman edirəm, parlament sədri sizə geniş məlumat veribdir.

Murtuz Ələsgərov: Arif Rəhimzadə ilə görüşüblər.

Heydər Əliyev: Parlamentin sədri deyir ki, onun müavini ilə görüşmüşünüz. İndi isə mən şərait yaratmışam ki, özünü görəsiniz. Hər halda, güman edirəm, siz məlumat almı-sınız. Ona görə də bu barədə geniş məlumat vermək fikrində deyiləm.

Ancaq əsas məsələ ondan ibarətdir ki, Ermənistan Azər-baycana qarşı torpaq iddiası ilə hələ 1987-ci ildə çıxış edibdir. Azərbaycanın torpağı, ərazisi olan, Azərbaycanın tərkib hissəsi olan Dağlıq Qarabağ Vilayətini Azərbaycandan ayırıb Ermənistana birləşdirmək cəhdi göstərilibdir. Təbiidir ki, Azərbaycan tərəfi bununla razılaşmayıb. Münəqişə sonra bö-yük hərbi münəqişəyə çevrilibdir. Yəni bu münəqişənin gü-nahkarı Azərbaycan tərəfi deyildir. Azərbaycan Ermənistana heç bir təcavüz etməyib, heç bir torpaq iddiası etməyibdir – baxmayaraq ki, torpaq iddiası etmək üçün Azərbaycanın əsasları çoxdur. Ancaq Azərbaycan həmişə hesab edib ki, XX əsrdə meydana gəlmiş reallıqlarla hesablaşmaq lazımdır. Xüsusən Sovetlər İttifaqı dağılan zaman Ermənistanla Azər-baycan dövlət müstəqilliyi əldə edərkən Azərbaycanın da əra-

zisi müəyyən olunub və Ermənistanın da ərazisi, sərhədləri müəyyən olunubdur.

Müharibə nəticəsində bəzi səbəblərdən Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycan ərazisinin 20 faizini işğal edibdir. İşğal olunmuş bu ərazilərdən bir milyona qədər azərbaycanlı zorla çıxarılıb, demək, etnik təmizləmə tədbiri həyata keçirilibdir. İşğal edilmiş torpaqlardakı bütün varidat dağıdılıb, viran olunubdur. Oradan çıxarılmış insanlar isə çadırlarda çox ağır vəziyyətdə yaşayırlar.

Bütün bu itkilərə baxmayaraq, biz 1994-cü ilin may ayında Ermənistanla atəşkəs haqqında saziş imzalamışıq. Üç gündən sonra atəşkəs haqqında saziş imzalanmasının altı ili tamam olur. Biz məsələni sülh yolu ilə həll etməyə çalışmışıq və bu gün də çalışırıq. Ancaq buna nail ola bilmirik. Çünki Ermənistan qeyri-konstruktiv mövqe tutur və Dağlıq Qarabağı, Azərbaycanın onun ətrafında olan, Dağlıq Qarabağa daxil olmayan böyük bir hissəsini işğal edərək, yalnız və yalnız Dağlıq Qarabağa dövlət müstəqilliyi statusu verilməsini tələb edir.

Sizə bu xəritələri verdilər, yaqin ki, onları indiyədək görməmişsiniz. Bu xəritələri görmüsünüzmü?

B i l l Q r e h e m: Bu gün səhər görmüşük, amma ondan əvvəl heç vaxt görməmişdik.

H e y d ə r Ə l i y e v: Amma görmüsünüzsə, görünür, izahata ehtiyac yoxdur. Baxın, burada qırmızı rənglə Dağlıq Qarabağın ərazisi rənglənilibdir. Dağlıq Qarabağ 1923-cü ildə Azərbaycanın tərkibində muxtar vilayət statusu alıbdir. Buradakı əhalinin 70 faizi erməni millətinə, 30 faizi isə Azərbaycan millətinə mənsub olub. Münaqişə başlanan zaman əhalinin ümumi sayı təxminən 170 min nəfər idi.

Ermənistan Dağlıq Qarabağı ələ keçirmək üçün müharibəyə başlayıbdir. Əvvəl Dağlıq Qarabağı işğal edib, sonra isə

onun ətrafındakı əraziləri – Azərbaycanın xəritədə yaşıl və sarı rənglə rənglənmiş bölgələrini işğal edibdir.

1996-cı ildə ATƏT-in Lissabon zirvə görüşündə bir qərar qəbul olundu. Orada göstərilirdi ki, Ermənistan silahlı qüvvələri işğal olunmuş torpaqlardan çıxmalı, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa edilməlidir, Dağlıq Qarabağa isə Azərbaycan dövlətinin tərkibində yüksək dərəcəli özünüidarə statusu verilməlidir. Biz bu təklifi qəbul etdik və onu icra etməyə hazırıq. Amma Ermənistan tərəfi bununla razı olmadı. Onlar Dağlıq Qarabağa yalnız və yalnız dövlət statusu vermək şərti ilə Azərbaycanın digər rayonlarının ərazisini işğaldan azad etmək haqda bəyanat verirlər.

Siz xəritəyə baxın – Ermənistan ərazisinin bir qarışı da Azərbaycan tərəfindən işğal olunmayıbdır. Ona görə də kim ədalətlidir, kim ədalətsizdir – bunu sübut etməyə ehtiyac yoxdur.

Biz bu gün də məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasının tərəfdarıyıq. Yenidən müharibə aparmaq, müharibə yolu ilə istədiyimizə nail olmaq fikrində deyilik. Ümid edirik ki, beynəlxalq təşkilatların köməyi ilə, xüsusən ATƏT-in Minsk qrupunun fəaliyyəti nəticəsində hansısa bir razılığa gəlib Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh yarada bilərik.

Əgər Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh yaransa, Ermənistan daha çox udacaqdır. Çünki o bu münaqişə ilə və vəziyyəti belə gərgin saxlamaqla Cənubi Qafqazın bir çox iqtisadi proseslərində iştirakdan özü-özünü məhrum edibdir.

Bilirsiniz ki, Azərbaycanın böyük neft və qaz yataqları var. Biz 1994-cü ildən başlayaraq dünyanın böyük neft şirkətlərini Azərbaycana dəvət etmişik və artıq onlar çoxlu investisiya gətiriblər. İndi 12 dövlətdən 32 neft şirkəti respublikamızın Xəzər dənizindəki sektorunda Azərbaycanla birlikdə müştərək işlər görür. O cümlədən, Kanadanın da bir şirkəti burada fəaliyyət göstərir – siz bunu bilirsiniz. Ona görə də Azərbaycanın inkişafı çox gözəldir. Doğrudur, keçid dövründə biz bir çox

ağır problemlərin qarşısını alırıq. Amma eyni zamanda Azərbaycan böyük investisiyalar gəlir.

Biz xarici neft şirkətləri ilə birlikdə hasil etdiyimiz nefti 1997-ci ildən ixrac etməyə başlamışıq. 1994-cü ildən indiyə qədər biz 19 müqavilə imzalamışıq. Bunlar nəzərdə tutur ki, Azərbaycan 60 milyard dollar həcmində investisiya gələcək, Azərbaycandan milyonlarla ton neft və milyardlarla kubmetr qaz hasil edilib dünya bazarlarına çıxarılacaqdır.

Biz – yəni Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistan Cənubi Qafqazda çox yaxşı iqtisadi əməkdaşlıq edə bilərik. Amma Ermənistan bunun qarşısını alır. Beləliklə o, Cənubi Qafqazda olan iqtisadi proseslərdən özü-özünü məhrum edir. Güman edirəm, siz Ermənistanda öz gözünüzlə görəcəksiniz ki, orada iqtisadi vəziyyət çox ağırdır. Ancaq əgər sülh əldə olunsay, Azərbaycan torpaqları Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalından azad edilsə, Cənubi Qafqaz ölkələri arasında çox səmərəli iqtisadi əməkdaşlıq ola bilər.

Məsələn, vaxtilə - elə indi də var - Bakı ilə Ermənistanın paytaxtı Yerevan arasında gözəl bir dəmir yolu vardı. Bu dəmir yolu eyni zamanda Bakıdan şimala, Rusiyaya - Moskva-yə, Peterburqa, başqa şəhərlərə gedir. Vaxtilə Ermənistan öz ehtiyaclarını ödəmək üçün məhz bu dəmir yolundan istifadə edirdi. İndi isə bu dəmir yolu bağlıdır, onu da Ermənistan bağlayıbdir.

Xəritəyə baxsanız görürsünüz - yaşıl rənglə İranın sərhədini ayıran bu dəmir yoludur. Dəmir yolu Azərbaycanın İranla sərhədindən keçir, sonra Naxçıvana, oradan Yerevana gedir. Amma ermənilər bizim ərazini işğal etdiklərinə görə dəmir yolunun da 130 kilometri onların əlindədir. İndi bu dəmir yolu bağlıdır. Bu bizə də zərər verir, amma daha çox Ermənistanə zərər verir.

Təkcə bu deyil, başqa çoxlu faktlar da var. Ona görə də gərək Ermənistan, nəhayət, anlasın ki, bu cür zorakılıqla heç bir şeyə nail olmaq olmaz.

Təbiidir ki, Azərbaycan da keçid dövrünü yaşayaraq, böyük iqtisadi problemlərlə rastlaşıbdır. Ancaq bununla yanaşı, bizim böyük təbii sərvətlərimiz və Avropa ilə Asiya arasındakı, yəni Avropa ilə Orta Asiya arasındakı yolun üzərində olmağımız bizə çox böyük faydalar verir. Amma Ermənistan bunlardan təcrid olunubdur.

Biz bu çətinliklərin öhdəsindən gələcəyik, belə ağır vəziyyətdə də Azərbaycanın iqtisadiyyatı sürətlə inkişaf edəcəkdir. Ermənistanın isə iqtisadi vəziyyəti get-gedə daha da xarablaşacaqdır.

Bilirəm ki, siz Gürcüstana gedəcəksiniz. Bildirmək istəyirəm ki, Gürcüstanla Azərbaycan arasında çox səmimi dostluq və mehriban əməkdaşlıq mövcuddur. Bizim münasibətlərimizdə heç bir problem yoxdur.

İndi Gürcüstan ərazisində yarım milyon azərbaycanlı yaşayır. Onlar Gürcüstana qarşı heç bir separatçılıq etmirlər. Özü də bildirmək istəyirəm ki, azərbaycanlılar Gürcüstanın Azərbaycana bitişik hissəsində yaşayırlar, yəni Gürcüstan ərazisinin bizim ərazimizdən o tərəfdəki hissəsində ancaq azərbaycanlılar yaşayırlar. Ora onların tarixi Vətənidir. orada da yaşayırlar. Biz bunda heç bir problem görmürük və bu, dostluğumuza mane olmur, əksinə, kömək edir.

Doğrudur, Gürcüstanın da bir neçə problemi var: gürcü-abxaz münaqişəsi var, Osetiya münaqişəsi var. Gürcüstanda iqtisadi vəziyyət də çətinidir. Biz onlara imkan dairəsində yardım edirik.

Bilirsiniz ki, Azərbaycanda hasil olunan neftin ixracı üçün biz Bakıdan Gürcüstanın Qara dənizdəki limanı Supsaya 800 kilometrədən artıq neft kəməri çəkdik. Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft kəməri barədə müqavilə bağlandıqdan sonra onun

kommersiya məsələləri həll olunub və bu yaxınlarda biz onun inşasına başlayacağıq. Bu da Gürcüstan ərazisindən Türkiyə ərazisinə – onun Aralıq dənizindəki Ceyhan limanına gedəcəkdir.

Biz bu neft kaməri ilə ildə 60–70 milyon ton neft ixrac edəcəyik. Bunlar hamısı Gürcüstanla Azərbaycan arasında iqtisadi əməkdaşlığın bundan sonra da inkişaf etdirilməsi üçün çox əhəmiyyətlidir. Beləliklə, biz Gürcüstanın da iqtisadiyyatındakı problemlərin həll olunması üçün əlimizdən gələni edirik. İndi görürsünüz, Cənubi Qafqazda Azərbaycanla Gürcüstan arasında dostluq əlaqələri hər iki ölkəyə yardım edir. Ermənistan ilə Azərbaycan arasındakı münaqişə isə hər iki ölkəyə zərər gətirir, daha çox Ermənistana iqtisadi cəhətdən çox zərər gətirir və ümumiyyətlə, Cənubi Qafqazda təhlükəsizliyin təmin edilməsinə mane olur.

Mən bir daha deyirəm, siz Ermənistana gedəcəksiniz. Biz Ermənistanla münaqişəni sülh yolu ilə həll etməyə çalışırıq və etibarlı sülh yaratmaq istəyirik. Bunun da əsas şərti ondan ibarətdir ki, işğal edilmiş torpaqlar görək Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalından azad olunsun, bir milyondan çox azərbaycanlı öz yerlərinə, yurdlarına qayıtsın. Hesab edirəm ki, gələcəkdə Ermənistan ilə Azərbaycan arasında, ümumiyyətlə, Cənubi Qafqazda çox səmərəli əməkdaşlıq yarana bilər.

B i l l Q r e h e m: Cənab Prezident, çox tarixi və bizim üçün maraqlı fikirlərinizə görə Sizə təşəkkürlərimizi bildiririk. Bilirik ki, bu regionda sülhün bərqərar olunması üçün şəxsən Siz səylər qoyursunuz. Biz bu səylərinizdə Sizə uğurlar arzulayırıq.

Mən ixtisasca tarixçiyəm. Siz Cənubi Qafqaz ölkələri arasında iqtisadi əməkdaşlığın perspektivləri barədə danışarkən 1956-cı ildə yaradılmış Avropa Birliyi ölkələrinin durumu bir anlığa mənim yadıma düşdü. Həmin dövrdə, belə demək mümkünsə, filiz və dəmir icması ölkələr arasında qarşıdurma-

nı məhz iqtisadi əməkdaşlıq vasitəsilə aradan qaldırmaq yolunu tutmuşdur. Biz kanadalılar bu problemlərinizin həll edilməsində Sizə yardımçı olmağa hazırıq. Mən hesab edirəm ki, biz öz hökumətimizə də lazımi tövsiyələr verəcəyik. Əminəm ki, ölkəmizin səfiri də, biz də bundan sonra bu sahədə istər ekspertlər səviyyəsində, yaxud hansısa başqa bir formada Sizə əlimizdən gələn köməyi göstərməyə hazır olacağıq.

Sizin parlament sədrinin müavini bu gün bizə bildirdi ki, ölkənizdə yeni seçki qanunu hazırlanır. Azərbaycan Avropa Şurasına qəbul edilmək ərafəsindədir, respublikamızda çox böyük dəyişikliklər baş verməkdədir. Sizə deyim ki, bizim cəmiyyətimizdə də çoxlu dəyişikliklər baş verir və bütün bunlar təkamül yolu ilə olur. Ona görə də biz Sizinlə birgə çalışmağa və daha yaxşı cəmiyyət quruculuğu istiqamətində əməkdaşlıq etməyə həmişə hazırıq.

Bildirdiyim kimi, bizim nümayəndə heyətinin tərkibində müxalif partiyaları təmsil edən millət vəkilləri də vardır. Əgər vaxtınız olsaydı, istərdim ki, onlar da öz sözlərini qısaca bildirsinlər.

Göstərilən qonaqpərvərliyə və onlara vaxt ayırdığına görə dövlətimizin başçısı Heydər Əliyevə minnətdarlığını bildirən cənab **Q u r m a n Q r e v a l** (*komitənin üzvü*): Zati-aliləri, Siz yaxşı bilirsiniz ki, Kanada dünyanı daha yaxşı vəziyyətə gətirmək üçün güc mərkəzi olubdur.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bir dəqiqə bağışlayın, mən indi çox təcili telefona getməliyəm. Siz burada bir az gözləyin, mən gedib gəlirəm...

Üzr istəyirəm ki, bir az fasilə verdim. Ancaq sizdən gizlətmək istəmirəm: Rusiyanın prezidenti Vladimir Putin telefon edib, siz məni təbrik etdiyiniz kimi, doğum günü münasibətilə məni təbrik edirdi. Bu münasibətlə bizim aramızda Rusiya ilə Azərbaycan əlaqələri barədə çox əhəmiyyətli söhbət oldu.

Bill Qreham: Ümidvaram, Siz Putinə söylədiniz ki, kanadalılar onu qabaqladılar.

Heydər Əliyev: Elədir. Buyurun.

Qurman Qrevəli: Cənab Prezident, biz bu günün Sizin üçün xüsusi bir gün olduğunu anlayırıq. Bizə vaxt ayırdığınıza görə Sizə bir daha təşəkkür edirik.

Bildirmək istəyirəm ki, Kanada dünya ictimaiyyətinə çox böyük töhfələr vermiş bir ölkədir. Muxalifət nümayəndəsi olaraq biz hesab edirik ki, Kanada digər dövlətlərlə münasibətlərini genişləndirməli və öz müttəfiqlərinin sayını artırmalıdır. Biz Kanadanın daha uzun zaman çərçivəsi üçün hesablanmış inkişaf, əməkdaşlıq strategiyasının işlənib hazırlanmasını istəyirik. Biz Kanadanın dünyada oynadığı rolu genişləndirməklə, uzun illərdən bəri Kanadaya məxsus idealizmin, insan haqlarına hörmətin, insan hüquqlarının qorunmasının, azad cəmiyyət və hüququn aliliyinin təmin edildiyi cəmiyyət quruculuğunun və bəşəri dəyərlərin bütün dünya ölkələrinə yayılmasını arzulayırıq.

Cənab Prezident, mən Sizə bir sualla müraciət edəcəyəm. Amma bu sualı verməmişdən öncə onu deyim ki, bizim sabiq baş nazirlərimizdən biri olmuş Pirson regional münaqişələrin həllində xüsusi rol oynadığına görə Nobel mükafatı almışdır.

Zati-aliləri, bilmək istədim ki, Siz bu regionda sabitliyin və təhlükəsizliyin bərqərar olunmasına öz töhfəsini verməsi üçün Kanadanın rolunu nədə görürsünüz? Azərbaycanın Kanada ilə siyasi, diplomatik, iqtisadi münasibətlərinin möhkəmləndirilməsində Sizin hansı ideyalarınız, təklifləriniz, məsləhətiniz vardır ki, biz bunları da öz ölkəmizin hökumətinə çatdıra bilək?

Heydər Əliyev: Bu gün söhbətimizin əvvəlində də dedik ki, biz Kanada ilə bütün sahələrdə – həm iqtisadi, həm siyasi, həm də humanitar, elm, mədəniyyət sahələrində əlaqələrin genişləndirilməsini və inkişaf etdirilməsini istəyirik.

Dünya dövlətləri içərisində Kanada bizim üçün çox vacib və əhəmiyyətli dövlətlərdən biridir. Mən bildirdim ki, Kanadanın bir neft şirkəti Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda başqa ölkələrin şirkətləri ilə birlikdə bizimlə müştərək neft hasil edilməsi işi ilə məşğuldur. Kanadanın bir sıra başqa şirkətləri də burada işləyirlər. Güman edirəm ki, cənab səfir sizə bu barədə məlumat veribdir. Ancaq bunlar hələ azdır. Biz daha da geniş əlaqələr yarada bilərik. Biz bunun tərəfdarıyıq.

Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin həll olunmasında Kanadanın iştirak etməsinə gəldikdə isə onu deyə bilərəm ki, əlbəttə, biz hər bir təklifi məmnuniyyətlə qəbul edərək.

Bilirsiniz ki, bu münaqişənin sülh yolu ilə həll olunması üçün ATƏT-in Minsk qrupu yaradılıb. Minsk qrupuna ATƏT-in üzvü olan 12 dövlət daxildir. Ancaq Minsk qrupunun üç həmsədri vardır. Bunlar Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları və Fransadır. Biz əsasən bu təşkilat vasitəsilə münaqişənin həll olunmasına çalışırıq. Biz eyni zamanda, imkanı olan hər bir başqa ölkənin təşəbbüsünü alqışlayırıq. Kim bu münaqişənin həll edilməsində bizə yardım göstərsə, o iki dəfə Nobel mükafatı ala bilər. Ona görə də təklifinizi verin.

Bill Qrehem: Cənab Prezident, bilirəm ki, Siz dünən Minsk qrupunda Amerika Birləşmiş Ştatlarının həmsədrini qəbul etmişiniz. Həmin görüş səmərəli oldumu?

Heydər Əliyev: Bəli, yaxşı, səmərəli görüş idi. O buraya gəlməmişdən əvvəl Ermənistanda da olmuşdu. Biz dünən onunla ətraflı söhbət etdik. Görüşümüz çox səmərəli oldu.

Bill Qrehem: Cənab Prezident, xanım Lalond da Sizə bir sualla müraciət etmək istəyir. Xanım Lalond və mən ATƏT-in Parlament Assambleyasında iştirak edəcəyik və bu məsələlərlə əlaqədar orada gələcəkdə də fəaliyyət göstərəcəyik.

Xanım **Fransin Lalond** (komitənin üzvü): Cənab Prezident, bizi qəbul etdiyiniz üçün Sizə minnətdarlığımızı bildirirəm. Mən Kvebek əyalətini təmsil edirəm, yəni oradan

deputat seçilmişəm. Demək istəyirəm ki, kvebeklilər bu əsrdə iki dəfə öz müstəqilliyini qazanmış Azərbaycan xalqına pərəstiş etdiklərini heç vaxt gizlətmirlər. Biz sizin ölkənin nə qədər zəngin potensiala malik olduğunu yaxşı bilirik.

Bildirmək istəyirəm ki, üzv olduğumuz komitədə biz bir-birimizlə anlaşıma şəraitində əməkdaşlıq edirik. Mən buradan öz ölkəmə o fikirləri aparacağam ki, Azərbaycan həm zəngin ehtiyatlara malikdir, həm də onun çox yüksək intellektual potensialı vardır.

Cənab Prezident, mən bütün bunlarla bağlı öz ölkəmdə – həm parlamentdə, hökumətdə, həm də əhali arasında hamını inandırmağa çalışacağam ki, dövlət adamları, iş adamları, ayı-ayrı müəssisələr Azərbaycanla əməkdaşlığı daha da genişləndirsinlər.

Cənab Prezident, mənim bir sualım vardır. Azərbaycan Avropa Şurasına qəbul olunmaq arəfəsindədir. Bu barədə nə deyə bilərsiniz?

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən onu deyə bilərəm ki, bu sözlərinizə görə sizə təşəkkür edirəm. Biz çox istəyirik ki, Azərbaycan haqqında obyektiv həqiqətlər dünyanın hər yerinə yayılsın. Bu sahədə öz xidmətlərinizi göstərsəniz, mən sizə çox minnətdar olacağam.

Sualınız belədir ki, Azərbaycan Avropa Şurasına daxil olur, mən bu barədə nə deyə bilərəm? Mən onu deyə bilərəm ki, biz üç ildir Avropa Şurasında namizəd sifəti ilə iştirak edirik.

F r a n s i n L a l o n d: Biz də Avropa Şurasında müşahidəçiyik.

H e y d ə r Ə l i y e v: Siz Avropa Şurasında müşahidəçisiniz, biz isə qonağıq. Biz Avropa Şurasına qəbul olunmağa namizədik. Çünki biz Avropa ölkəsiyik.

Görünür ki, ötən bu üç ildə biz imtahandan keçmişik və Avropa Şurasının həqiqi üzvü olmağa layiqik. Biz gözləyirik ki, bu yaxın vaxtlarda Azərbaycanı Avropa Şurasının həqiqi üzvü

qəbul etsinlər. Dərk edirik ki, bu bizim üzərimizə çox böyük məsuliyyət qoyur. Çünki Avropa Şurasının özünəməxsus prinsipləri vardır. Bu üç il müddətində çalışmışıq və artıq sübut etmişik ki, biz dövlətimizi bu gün də, gələcəkdə də Avropa Şurasının bu prinsipləri əsasında iştirak etdirə bilərik.

Bernard Patri (*komitənin üzvü*): Zati-aliləri, mənim sualım yoxdur, amma qısaca iki şərh vermək istəyirəm.

Onu bildirmək istəyirəm ki, bizim səfərimiz çox uğurlu olmuşdur. Səfərimizin məqsədi Azərbaycanı öyrənmək idi. İndi tanışlıq prosesi davam edir.

İstəyirik biləsiniz – biz yaxşı anlayırıq ki, Sizin liderliyiniz sayəsində atəşkəs əldə olunubdur. Anlayırıq ki, Siz münaqişənin sülh yolu ilə, diplomatik vasitələrlə həll olunması üçün ciddi səylər göstərirsiniz.

Bildiyimizə görə, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının üç qətnəməsi və BMT Təhlükəsizlik Şurasının bir qərarı olmuşdur. Bu qətnamələr və qərar işğal edilmiş torpaqların azad olunmasını və Azərbaycana qaytarılmasını tələb edir.

Mən Sizin ölkənin xarici işlər nazirinin müaviniindən öyrəndim ki, gələn il Azərbaycanda yeni Mülki Məcəllə qəbul olunacaqdır. Sizin parlament sədrinin müaviniindən onu da öyrəndim ki, Azərbaycanın Milli Məclisində 10 müxtəlif partiya təmsil olunubdur və bu payız ölkənizin parlamentinə seçkilər keçiriləcəkdir. Biz bu məsələlərdə də sizinlə əməkdaşlıq etmək istərdik.

Cənab Prezident, çox sağ olun.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun. Mən çox məmnunam. Təşəkkür edirəm.

**SENEQAL RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB ABDULLA BEYDƏ**

Hörmətli cənab Prezident!

Seneqal Respublikasının prezidenti seçilməyiniz münasibətilə Sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Azərbaycan Respublikası ilə Seneqal Respublikası arasında təşəkkül tapan münasibətlərə böyük əhəmiyyət verirəm. Əminəm ki, ölkələrimiz arasındakı əlaqələr xalqlarımızın rifahı naminə daim genişlənəcək və inkişaf edəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost Seneral xalqına sülh, əmin-amanlıq və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 11 may 2000-ci il

**AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARI DÖVLƏT
DEPARTAMENTİNİN YENİ MÜSTƏQİLLİK
QAZANMIŞ DÖVLƏTLƏRƏ YARDIM ÜZRƏ
ƏLAQƏLƏNDİRİCİSİ SƏFİR UİLYAM
TEYLORUN BAŞÇILIQ ETDİYİ NÜMAYƏNDƏ
HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

Prezident sarayı

11 may 2000-ci il

H e y d ə r Ə l i y e v: Hörmətli cənab Teylor!

Hörmətli cənab səfir!

Hörmətli qonaqlar!

Mən sizi səmimi-qəlbdən salamlayıram və Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında iqtisadi əlaqələri inkişaf etdirmək üçün yaradılmış ikitərəfli dövlətlərarası işçi qrupunun birinci iclasının Bakıda keçirilməsi münasibətilə sizi təbrik edirəm. Biz Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələrin bütün sahələrdə sürətlə inkişaf etdirilməsinin tərəfdarıyıq və bunun üçün öz tərəfimizdən mümkün olan tədbirləri həyata keçiririk. Ancaq bu baxımdan iqtisadi əlaqələrin inkişaf etdirilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Hörmətli cənab Teylor, bu barədə biz sizinlə keçən görüşlərimizdə dəfələrlə danışmışdıq və hörmətli cənab səfir Eskudero da bunu yaxşı bilir. Ona görə də indi bu məsələlərin müəyyən qədər təşkilatlanması, belə ikitərəfli dövlətlərarası işçi qrupunun yaranması və sizin əməli fəaliyyət göstərməyiniz, təbiidir ki, bizim tərəfimizdən çox böyük ruh yüksəkliyi ilə qəbul olunur.

Düşünürəm ki, siz bu gün ilk görüşü çox uğurlu keçirmisiniz. Ona görə də sizin fikirlərinizi bilmək istədim. Buyurun.

Uilyam Teylor: Cənab Prezident, giriş sözünüzlə bizi Bakıda salamladığınıza görə təşəkkürümüzü bildiririk. Biz Azərbaycana gəlməyimizdən çox məmnunuq.

Mən Sizin Vaşinqtonda olan çoxsaylı dostlarınızın birindən Sizə salamlar gətirmişəm. Bizim ölkəmizin vitse-prezidenti doğum gününüzün münasibətilə Sizi təbrik edir və bu münasibətlə Sizə xüsusi məktub göndərmişdir. Mən o məktubu özümə gətirmişəm.

Heydər Əliyev: Çox təşəkkür edirəm.

Səfir **Uilyam Teylor** ABŞ-ın vitse-prezidenti Albert Qorun təbrik məktubunu Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevə təqdim etdi və dedi:

Cənab Prezident, o, ad gününüzün münasibətilə göndərdiyi məktubda Sizə ən xoş arzuları ilə bərabər, həmçinin bizim işçi qrupunun fəaliyyətinə uğurlar arzuladığını bildirir.

Siz çox haqlı olaraq qeyd etdiniz ki, bu gün biz sizin maliyyə nazirinizlə keçirdiyimiz ilk görüşümüzü çox uğurlu görüş kimi qiymətləndiririk.

Cənab Prezident, bu gün mənimlə Sizin bu görüşümüzdə böyük bir nümayəndə heyəti iştirak edir və bu nümayəndə heyətini Sizə təqdim etmək istəyirəm. Mənim rəhbərlik etdiyim ofisdən cənab Cerri Oberndorfer burada əyləşibdir. Xanım Katlin Treyl bu regionla əlaqələrdə çox məsul olan şəxslərdən biridir və buradakı işlərin görülməsində artıq onun özünün müəyyən təcrübəsi də vardır.

Heydər Əliyev: Burada çox xanım var, ona görə deyirəm. Bu xanımı tanıyıram. Buyurun.

Uilyam Teylor: Cənab Cak Brayer bizim Ticarət Nazirliyimizi təmsil edən mütəxəssisdir. Cənab Prezident, Siz Ticarət Nazirliyinin müşaviri cənab Yan Kalitskini yaxşı tanıyırsınız. O burada dəfələrlə olubdur. Cak Brayer cənab

Yan Kalitski ilə bərabər çalışır. Cənab Teodor Kyem mənim müşavirimdir və bizim işçi qrupunun fəaliyyətinin təşkil olunmasında iştirak edənlərdən biridir.

Heydər Əliyev: Bunu tanımıram. Bunu ilk dəfədir görürəm.

Uilyam Teylor: Cənab Prezident, Cozef Qrəndmeyson bizim nümayəndə heyətinin ən mötəbər şəxsidir. O, Amerika Birləşmiş Ştatlarının Ticarət və İnkişaf Agentliyinin rəhbəridir. Bu vəzifəsində o, belə demək mümkündürsə, bütün dünyaya cavabdeh olan şəxsdir.

Heydər Əliyev: Böyük adamdır.

Uilyam Teylor: Cənab Corc İnqram Amerika Birləşmiş Ştatlarının Yardımlar Təşkilatının və Beynəlxalq İnkişaf Agentliyinin direktorunun müavini. O bu regionda Amerika Birləşmiş Ştatları tərəfindən göstərilən bütün yardımlara cavabdeh olan şəxsdir. Cənab Uilyam Makkinni də buradadır. Xanım Şeltonu da Siz tanıdığınızı artıq qeyd etdiniz.

Heydər Əliyev: Xanım Elizabet Şeltondur. Amma Elizabet Teylor deyildir. Siz Teylorsunuz. Siz o biri xanımın adını mənə demədiniz?

Uilyam Teylor: Xanım Culiya Panaro «Eksimbank»dandır. O, «Eksimbank»ın Türkiyədəki «Xəzər» mərkəzini təmsil edir.

Heydər Əliyev: O da mühüm adamdır. Özü də gözəl bir qadındır.

Uilyam Teylor: Bütün amerikalı xanımlar gözəl xanımlardır.

Heydər Əliyev: Təbiidir. Amma azərbaycanlı xanımlar da gözəldirlər. Ora baxın, görün nə qədər gözəl xanımlar vardır.

Uilyam Teylor: Biz Bakını ziyarət etməkdən həmişə məmnunluq duyuruq.

Heydər Əliyev: Xanımlara görə.

Uilyam Teylor: Cənab Prezident, bu gün səhərdən başlayaraq sizin Maliyyə naziri ilə çox gözəl görüş keçirmişik. Birinci sessiyamız baş tutubdur və istərdim ki, birinci iclasımız barədə Sizə qısa məlumat verim.

Heydər Əliyev: Buyurun.

Uilyam Teylor: Ümidvarıq ki, ilk görüşümüz Amerika – Azərbaycan müştərək dövlətlərarası işçi qrupunun çoxsaylı görüşlərinin başlanğıcıdır. Bu görüş dövlət məmurlarımız arasında təmasların qurulması baxımından çox önəmli idi. Biz ölkələrimiz arasında iqtisadi əməkdaşlığa yönəlmiş gələcək növbəti çoxsaylı görüşlərin planlaşdırılmasını da müzakirə etdik.

Cənab Ələkbərov Azərbaycanın iqtisadi durumunun bugünkü vəziyyəti barədə bizə hərtərəfli təhlil verdi və eyni zamanda Azərbaycanda investisiya şəraitinin yaxşılaşdırılması məqsədi ilə hökumətin həyata keçirmək niyyətində olduğu tədbirlər planı ilə bizi tanış etdi. Hesab edirik ki, bu planlar həm Amerikanın Ticarət və İnkişaf Agentliyi, həm də «Ek-simbank»ı tərəfindən dəstəklənə biləcək layihələr baxımından da çox əhəmiyyətlidir. Görüşümüz və müzakirələrimiz zamanı bizim iqtisadiyyatımızın da özəyini təşkil edən və indi sizin iqtisadiyyat üçün əsas fundamental prinsip kimi qəbul ediyiniz məsələlər ətrafında eyni fikir olduğu tam müəyyənləşdi. Bu prinsiplər bazar prinsipləri, bazar iqtisadiyyatının qurulması və özəl sektorun inkişafına yardımçı olmaq üçün hökumətin fəaliyyətinin məhdudlaşdırılmasının təmin olunmasıdır.

Biz həmçinin islahatların həyata keçirilməsində struktur dəyişiklikləri aparılması və bu islahatların həyata keçirilməsinin zaman çərçivəsinin müəyyənləşdirilməsi sahəsində də razılığa gəldik. Biz hazırda hökumət tərəfindən son qiymətləndirilməsi aparılan, parlamentdə artıq ilkin müzakirələri gedən özəlləşdirmə haqqında qanun sahəsində, deyərdim ki, konkret inkişafa nail olduq və dərin fikir mübadiləsi apardıq.

Sizə bir fikri bildirim ki, məsələn, bizim işçi qrupunun keçirdiyi görüşün davam etdiyi müddət ərzində özəlləşdirmə haqqında qanun layihəsinin indiyə qədər bizdə olmayan variantının, son variantının müzakirəsinə başladıq. Bunu deməklə göstərmək istəyirəm ki, daha səmərəli fəaliyyətə başlamışıq.

Biz qeyri-neft sektoru sahəsində əməkdaşlığımızın perspektivləri barədə də fikir mübadiləsi apardıq. Cənab vitse-prezident Qor Sizə göndərdiyi məktubunda ölkələrimiz arasında enerji sektorunda artıq mövcud olan yaxşı əməkdaşlıqdan söhbət açır. Ona görə də bir daha vurğulayıram ki, biz bugünkü müzakirələrimizdə qeyri-dövlət sektorundakı əməkdaşlığımıza daha çox diqqət yetirdik və Azərbaycanın uzunmüddətli inkişafı, sabitliyi üçün qeyri-enerji sektorunun inkişafının əhəmiyyətindən danışdıq.

Biz müzakirələrimiz zamanı son olaraq Amerika Birləşmiş Ştatlarından Azərbaycana göstərilən yardımın proqramlarını təhlil etdik. Düzdür, bu yardım proqramlarının həyata keçirilməsində məlum fakta görə müəyyən məhdudiyyətlər olsa da, biz Amerika Birləşmiş Ştatları Yardım və İnkişaf Agentliyinin, o cümlədən cənab Cozef Qrəndmeysonun rəhbərlik etdiyi Ticarət və İnkişaf Agentliyinin Azərbaycanda həyata keçirdiyi layihələr barədə də ətraflı fikir mübadiləsi apardıq. Sizin Maliyyə naziriniz bizə gələcəkdə hansı sahələrdə əməkdaşlıq etməyin mümkünlüyü barədə sahələrin, sektorların siyahısını, layihələr təqdim etdi. Biz də bu layihələri gözdən keçirib gələcək əməkdaşlığımızda onları nəzərə almağa çalışacağıq.

Cənab Prezident, fəaliyyətimizin daha bir konkret nəticəsini Sizə bildirmək istəyirəm. Xanım Katlin Treyl sizin dövlət məmurları ilə birgə çalışaraq, regionda standartlaşdırmanın həyata keçirilməsi üçün və bu regionun dövlətlərində qəbul olunacaq müəyyən standartın formalaşdırılması barədə çoxlu təmaslar qurdu, fikir mübadiləsi apardı. Biz bu mövzunu da inkişaf etdirəcəyik.

Ölkələrimiz arasında əməkdaşlığın və Azərbaycana yardımın konkret cəhətlərindən biri olan azərbaycanlı tələbələrin Amerika Birləşmiş Ştatlarında təhsil alması və gənclərin təhsilinin davam etdirilməsi sahəsində mümkün perspektiv əməkdaşlıq barədə də fikir mübadiləsi apardıq. Əgər sülh əldə olunsaydı, bu sülhün beynəlxalq icma tərəfindən dəstəklənməsinin yolları barədə də fikir mübadiləsi apardıq və beynəlxalq ictimaiyyətin bu sülhün daimi olmasına yardım üçün maliyyə dəstəyi vermək imkanları barədə də geniş müzakirələr keçirdik.

Son olaraq qeyd etmək istəyirəm ki, sözümlün əvvəlində bildirdiyim kimi, biz bu müzakirələri, bu görüşləri başlanğıc hesab edərək, onların davam etdirilməsi arzusu ilə işçi qrupunun növbəti görüşünün, iclasının payızda Vaşinqtonda keçirilməsi barədə də razılığa gəldik və bu barədə əlavə məsləhətləşmə aparacağıq. Ümidvarıq ki, sizin maliyyə nazirini Vaşinqtonda salamlaya biləcəyik.

Cənab Prezident, beləliklə, biz dövlətlərarası işçi qrupunun indiki fəaliyyətini uğurlu hesab edirik və ümidvarıq ki, bu əməkdaşlıq gələcəkdə daha da gücləndiriləcəkdir.

H e y d a r Ə l i y e v: Sağ olun, təşəkkür edirəm. Əvvəlcə vitse-prezident, hörmətli cənab Albert Qorun doğum günüm münasibətilə mənə göndərdiyi təbrik ilə əlaqədar təşəkkürümü bildirirəm və xahiş edirəm, minnətdarlığımı ona çatdırasınız. Vitse-prezident Albert Qorun məktubunda Amerika Birləşmiş Ştatları Azərbaycan iqtisadi əməkdaşlığı üzrə ikitərəfli işçi qrupunun işinə aid də mülahizələri var. Bunlarla da tanış olacağam və təbii ki, əvvəldən deyə bilərəm ki, mən bunları bəyənirəm. Çünki mən bu gün görüşümüzdə də dedim, ondan əvvəlki görüşlərimizdə də dedim ki, indi bu tədbir, yəni dövlətlərarası iqtisadi əməkdaşlıq üzrə ikitərəfli işçi qrupunun yaranması özü-özlüyündə, hesab edirəm, irəliyə doğru bir addımdır.

Siz bu gün gördüyünüz işlər haqqında çox ətraflı məlumat verdiniz. Ona görə də sizə təşəkkür edirəm. Bilirəm, bizim

Maliyyə nazirinin bu məlumatla əlavələri var, yoxsa yox. Yəni onun da, sizin də verdiyiniz məlumatlar eynidir. Belədirsə, demək, birincisi, qarşılıqlı anlaşma, ikincisi, çox səmərəli əməkdaşlıq var. Siz gələcək üçün çox yaxşı əsaslar yaratmışınız.

Bu işçi qrupunun fəaliyyəti iqtisadiyyatın çox sahələrini əhatə edir. Mən onlarla tanışam və sizin bu gün keçirdiyiniz görüşün proqramını bilirəm. Siz onların haqqında çox geniş və maraqlı məlumat verdiniz. Mənim arzum o olacaqdır ki, bu iş, bu başlanğıc sürətlə irəliləyə getsin. Çünki Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycanın iqtisadi əməkdaşlığını iki hissəyə bölmək olar. Birincisi, çox məmnunam ki, Azərbaycanın neft sektorunda işləyən Amerika şirkətləri ilə ölkəmizin əməkdaşlığı çox uğurla gedir. Biz yaxşı nəticələr əldə etmişik və gələcəyə çox gözəl perspektiv açmışıq. Bunların da son nəticəsi Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac neft kəməri barədə keçən il İstanbulda imzaladığımız sazişin kommersiya məsələlərinin həll edilməsi və son olaraq, mayın 9-da bütün sənədlərin, protokolların İstanbulda imzalanması oldu.

Mən Baş nazirin müavini Abid Şərifovu oraya göndərmişdim. Əvvəlcə belə bir fikir də var idi ki, bəlkə üç ölkənin prezidentləri – Süleyman Dəmirəl, Eduard Şevardnadze və Heydər Əliyev bu imzalanma mərasimində iştirak etsinlər. Amma sonra biz – üç ölkənin prezidentləri bir-birimizlə danışdıq və prezident Süleyman Dəmirəldən xahiş etdik ki, o öz ölkəsindən əlavə, Azərbaycanı və Gürcüstanı da orada bir dövlət başçısı kimi təmsil etsin. Orada sənədlər imzalandı, sonra prezident Süleyman Dəmirəl mənə telefon edərək dedi ki, mən sizin xahişinizi yerinə yetirdim. İndi artıq bu məsələyə son nöqtə qoyulubdur. İndi gərək biz, xüsusən şirkətlər bu layihə üzrə, təbiidir ki, inşaat işlərinə başlasınlar. Güman edirəm, bunlar hamısı uğurlu olacaqdır. Bir sözlə, neft sektorunda bizim işlərimiz yaxşı gedir.

Azərbaycanın qeyri-neft sektoru üzrə iqtisadiyyatında da böyük irəliləyiş vardır. Məsələn, keçən il Azərbaycana xarici investisiyanın 40 faizi neft sektoruna, amma 60 faizi qeyri-neft sektoruna gəlir. Bu o demək deyildir ki, Azərbaycanın neft sektoruna investisiya azalıb. Bu onu göstərir ki, qeyri-neft sektoruna investisiya o qədər artıb ki, onu üstələyib. Ancaq təbiidir ki, bu sektorda imkanlar böyükdür və bizim gördüyümüz işlər kafi deyildir. Mən hesab edirəm. Amerika Birləşmiş Ştatları ilə bizim xüsusən bu sahədə iqtisadi əməkdaşlığımız indiyə qədər kafi deyildir. Bilirsiniz, 907-ci düzəliş həmişə sizə mane olubdur. Yəni bizə heç bir şey mane olmayıb. Biz Amerika Birləşmiş Ştatlarının iş adamlarım, bütün investorlarını Azərbaycanın ən müxtəlif sahələrində iş görməyə dəvət etmişik. Amma 907-ci düzəliş sizin işinizi məhdudlaşdırıb.

Mən məmnunam ki, indi siz hətta 907-ci düzəliş aradan götürülmədiyi şəraitdə də belə bir işçi qrupunun yaranmasının təşəbbüskarı olmusunuz. Siz 907-ci düzəlişin qoyduğu qadağalara baxmayaraq, bu işçi qrupu vasitəsilə müxtəlif yollarla Azərbaycanla iqtisadi əməkdaşlıq etmək proqramınızı yaratmısınız.

Bildirdiniz ki, sizin bugünkü birinci görüşünüz uğurlu olubdur. Ümid edirəm ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarında – Vaşinqtonda payızda keçiriləcək görüş də uğurlu olacaqdır. Amma bu görüşlər məqsəd deyil, vasitədir. Gərək biz əməli nəticələr əldə edək. Bunun üçün imkanlar çox böyükdür.

Siz bütün sahələr haqqında fikirlərinizi dediniz. Mən onların üzərində dayanmaq istəmirəm. Sadəcə, demək istəyirəm ki, mən sizin fikirlərinizin hamısı ilə razıyam. İşçi qrupunun Azərbaycan tərəfindən sədri – Maliyyə naziri də bunlara heç bir şey əlavə etmədi.

Mən bir məsələni bildirmək istəyirəm. Biz Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatını sürətlə, tamamilə bərqərar etmək istə-

yirik. Sizin dediyiniz kimi, bu sahədə hökumətin fəaliyyətini məhdudlaşdırmaq istəyirik. Yəni bu, bazar iqtisadiyyatının tələbatı, tələbidir. Bu nə sizin, nə də bizim hökmümüz deyildir. Biz yaxşı anlayırıq ki, özəl sektor nə qədər geniş inkişaf etsə, iqtisadiyyatın – həm istehsalın, həm də bütün başqa sahələrin yükünü öz üzərinə götürsə, onda hökumətin işi yüngülləşəcək və istər-istəməz onun işi də məhdudlaşacaqdır. Mənim üçün vacibdir ki, prezidentin də işi yüngülləşəcəkdir, azalacaqdır. Ona görə də bunu biz hamımız istəyirik. Bəlkə hamı istəməsə də, mən hamıdan çox istəyirəm.

Dediniz ki, siz özəlləşdirmə haqqında qanun layihəsi ilə tanış oldunuz. Bu qanun tezliklə qəbul ediləcəkdir. Artıq özəlləşdirmə proqramı hazırlanır. Qəbul edilən kimi, mən proqram haqqında fərman imzalayacağam. Azərbaycanda özəlləşdirmənin geniş miqyasda yeni mərhələsi başlanacaqdır.

Cəmiyyətdə müəyyən psixoloji hazırlıq da lazım idi. İnsanlar bu işə alışmalı idilər. İndi biz hiss edirik ki, insanlar buna alışırlar. Təbiidir ki, özəlləşdirmə çox çətin bir prosesdir. Sizin ölkənin iqtisadiyyatı, ümumiyyətlə, özəl sektor üzərində qurulubdur. Amma ona baxmayaraq, sizin hökumətiniz 1930-cu illərdə nə qədər ağır vəziyyətə düşmüş, özəlləşdirmə sahəsində yeni tədbirlər həyata keçirməyə məcbur olmuşdu. Bizim ölkəmizin iqtisadiyyatı isə dövlət sektoru üzərində qurulubdur. Ona görə də özəlləşdirmə aparmaq asan məsələ deyildir.

Mən bunları deməklə onu izah etmək istəyirəm ki, əgər biz müəyyən sahələrdə bunu istədiyimiz zaman edə bilməmişiksə, bu, obyektiv səbəblərdən irəli gəlir. Amma bizim strategiyamız dönməzdir. Təbiidir ki, bu da özəl sektorun inkişaf etdirilməsinə çox geniş imkanlar yaradacaqdır. Sizin ölkə ilə bizim ölkə arasındakı əməkdaşlıq daha da uğurlu olacaqdır.

Mən baxdım – siz burada özəl sektora kiçik kreditlər vermək haqqında da lazımi tədbirlər görürsünüz. Bu da çox yaxşıdır. Çünki Azərbaycanda özəl sektor birdən-birə çox böyük

miqyasda ola bilməz. Ona görə də sərbəst işləməyə qadir olan hər bir iş adamına şərait yaratmaq lazımdır. Biz öz tərəfimizdən yaradıırıq, amma maliyyə məsələlərində onlara ayrılan kreditlər çox əhəmiyyətli olacaqdır.

Bir sözlə, mən çox şadam ki, Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasındakı iqtisadi əməkdaşlıq artıq bir təşkilat çərçivəsində həyata keçirilir. Bir neçə ay bundan öncə biz Amerika – Azərbaycan Ticarət Palatasının nümayəndələri ilə də burada görüşdük və onlar da artıq yaxşı fəaliyyətə başlayıbdır. Bunlar hamısı böyük canlanmanın nümunəsidir. Mən bunları alqışlayıram. Ona görə də sizə gələcək işlərinizdə uğurlar arzulayıram və Azərbaycanın prezidenti kimi, öz tərəfimdən həm bu məsələyə nəzarətimi artıracağam, həm də olimdən gələn köməyi edəcəyəm.

Bir şeyi də sizə xatırlatmaq istəyirəm. Siz ilk dəfə Azərbaycana gələndə Qafqaz forumu və Qafqaz iqtisadi əməkdaşlığı haqqında məsələ qaldırdınız. O vaxt mən bunu qəbul etmədim. Çünki bu, real deyildi. Amma indi sizin bu proqramınız çox realdır. Ona görə gələcəkdə də hər şey reallıq əsasında qurulsun. Sağ olun.

**İSRAİLİN MİLLİ BAYRAMI –
MÜSTƏQİLLİK GÜNÜ MÜNASİBƏTİLƏ
İSRAİL DÖVLƏTİNİN AZƏRBAYCANDAKI
SƏFİRLİYİNİN TƏŞKİL ETDİYİ RƏSMİ
QƏBULDA NİTQ**

«Gülüstən» sarayı

11 may 2000-ci il

Hörmətli cənab səfir!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

İsrail dövlətinin yaranmasının 52-ci ildönümünü münasibətilə, İsrail xalqının milli bayramı münasibətilə sizi ürəkdən təbrik edir, sizə və dost İsrail ölkəsinin bütün vətəndaşlarına sülh, əmin-amanlıq və səadət arzulayıram.

52 il bundan öncə İsrail dövlətinin yaranması dünyada böyük bir hadisə olmuşdur. Ötən illər İsrail dövlətinin yaşaması, inkişaf etməsi və yəhudi xalqının çoxəsrlik vəziyyətlərdən sonra nəhayət, özünün ölkəsi, dövləti olması bu hadisənin – yəni 52 il bundan öncə baş vermiş hadisənin yəhudilər üçün və bütün bəşəriyyət üçün nə qədər əhəmiyyətli olduğunu göstərmişdir.

Biz bilirik və hörmətli səfir burada düzgün qeyd etdi ki, İsrail dövlətinin yaranması ağır şəraitdə keçmişdir. Ancaq o dövlətin bugünkü səviyyəyə gəlib çatması da asan olmamışdır. Bu bir daha onu göstərir ki, dünyada hər bir millət, hər bir xalq müstəqil, azad olmaq istəyir, öz torpağında, öz Vətəninə sərbəst yaşamaq istəyir. Yəhudi xalqı uzun əsrlər boyu belə bir imkandan məhrum olmuşdur. Ancaq onlar öz milli

xüsusiyyətlərini, milli ənənələrini heç vaxt unutmamışlar və öz müstəqil dövlətinin olacağına ümidlərini də heç vaxt kəsməmişlər.

Yaxın Şərqdə İsrail dövlətinin yaranması ilə və sonra gedən müxtəlif proseslərlə əlaqədar hərbi münaqişələr baş vermiş, müharibə getmiş, qanlar tökülmüşdür. Ancaq İsrail dövləti öz müstəqilliyini qoruyub saxlaya bilmiş və bu münaqişələrə də get-gedə son qoyulub və qoyulmaqdadır.

Biz Azərbaycanda İsrail dövlətinə bir dost dövlət və yəhudi xalqına dost xalq kimi baxırıq. Eyni zamanda, İsrailin qonşuları olan ərəb ölkələri də bizim dostlarımızdır. Biz çox arzu edirik ki, Yaxın Şərqdə İsrailin ətrafındakı münaqişə tezliklə başa çatsın və İsrail ilə onun ətrafında olan bütün ərəb ölkələri arasında sülh, əmin-amanlıq yaransın. Bunun üçün gözəl nümunə var. 20 il bundan öncə Misirlə İsrail arasında, ondan sonra isə İordaniya ilə İsrail arasında sülh müqaviləsi imzalanmışdır. Biz istəyirik ki, o bölgədə İsrail öz müstəqilliyini qoruyub saxlasın, İsrail dövləti bundan sonra da güclənsin və inkişaf etsin. Eyni zamanda biz istəyirik ki, fələstinlilər də, ərəblər də öz istəklərinə, arzularına çatsınlar, onlar da öz torpaqlarında müstəqil yaşamaq, müstəqil dövlət əldə etmək hüququna nail ola bilsinlər.

Yəhudi xalqı dünyada, demək olar, ən çox əzab-əziyyət çəkmiş və böyük soyqırımlarına məruz qalmış xalqdır. İkinci dünya müharibəsi, alman faşizmi dünyanın bir çox xalqlarına faciələr gətirmişdir. Ancaq ən çox faciəyə yəhudilər məruz qalmışlar.

Amma bu itkilər, yəhudilərə qarşı edilmiş bu vəhşilik, vandalizm heç də onların iradəsini sındırmamışdır. Onlar öz dövlətini qurmuşlar və onun hüdudlarından kənarda da dünyada elmin, mədəniyyətin, iqtisadiyyatın inkişafında çox görkəmli yer tuturlar.

Azərbaycan ilə İsrail arasında olan dostluğun dərin kökləri var. Azərbaycanda yəhudilər əsrlər boyu yaşamış, Azərbaycanın bərabərhüquqlu insanları kimi yaşamışlar. Azərbaycanlılar heç vaxt onları burada hansısa əcnəbi xalqın nümayəndəsi kimi hesab etməmişlər. Bizim xalqımız heç vaxt unutmayacaqdır ki, Azərbaycanda yaşayan yəhudilər XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəlindən başlayaraq indiyə qədər Azərbaycan elminin, mədəniyyətinin, səhiyyəsinin, iqtisadiyyatının, sənayesinin inkişafında böyük xidmətlər göstərmiş və çox silinməz izlər qoymuşlar.

Bunlar ona görə mümkün olmuşdur ki, Azərbaycan xalqı sülhsevər xalqdır. Azərbaycan xalqı heç vaxt heç bir millətə qarşı pis niyyətlər, mənfi münasibət göstərən xalq deyildir. Məhz buna görə də yəhudilər Azərbaycanda əsrlər boyu sərbəst yaşamış, öz həyatlarını qurmuş, Azərbaycanın həyatının bütün sahələrində fəaliyyət göstərmiş və Azərbaycanın inkişafında fəal iştirak etmişlər. Bu gün də müstəqil dövlətimizdə yəhudilər Azərbaycanın bərabərhüquqlu vətəndaşları kimi yaşayırlar. Onlar burada öz ölkələri, Vətənləri kimi yaşayırlar.

Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra ölkəmiz ilə İsrail arasında hökumətlərarası, dövlətlərarası əlaqələr daim inkişaf etmişdir. İsrail hökumətinin, dövlətinin bir çox nümayəndələri Azərbaycanda səfərlərdə olmuş, biz bir çox işgüzar görüşlər keçirmişik. Dövlətlərarası, hökumətlərarası əlaqələrin inkişaf etdirilməsi üçün məsləhətləşmələr aparmış, lazımi tədbirlər görmüşük. 1997-ci ildə İsrailin Baş naziri cənab Netanyahu Azərbaycanda qısamüddətli səfərdə oldu, onu qəbul etdik. Bizim çox əhəmiyyətli danışıqlarımız oldu və təbiidir ki, bu danışıqlar İsrail–Azərbaycan əlaqələrinin inkişafına həsr edilmişdi.

Keçən ilin noyabr ayında İstanbulda ATƏT-in zirvə görüşündə İsrailin Baş naziri cənab Barak ilə mənim görüşüm olmuşdur. Biz çox səmərəli danışıqlar aparmış və İsrail–Azər-

baycan əlaqələrinin inkişafı haqqında çox əhəmiyyətli fikir mübadiləsi etmişik.

Azərbaycan–İsrail əlaqələrinə xüsusi əhəmiyyət verərək, mən beynəlxalq təşkilatlarda İsrail hökumətinin, dövlətinin başçıları ilə həmişə görüşlər keçirmişəm. Amerika Birləşmiş Ştatlarında, başqa ölkələrdə beynəlxalq təşkilatların sammitləri keçirildiyi zaman mənim keçmiş baş nazirlərlə də çox səmərəli görüşlərim olmuşdur.

1997-ci ildə Amerika Birləşmiş Ştatlarına rəsmi səfər etdiyim zaman Nyu-Yorkda ABŞ-ın yəhudi təşkilatlarının, Amerikanın bütün ştatlarında olan yəhudi icmalarının yüksək səviyyəli konfransı toplanmışdı. Biz çox əhəmiyyətli görüş keçirdik, danışıqlar apardıq. Sonra onlardan Azərbaycana gələnlər də oldu. Bütün bu görüşlər, danışıqlar zamanı onlar hamısı Azərbaycanın mövqelərini, xüsusən Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin, Dağlıq Qarabağ probleminin həll olunması istiqamətində ölkəmizin mövqelərini dəstəklədiklərini bildirmişlər və bu gün deyə bilərəm ki, bizə həmişə yardımçı olmuşlar.

Bu faktlar İsrail ilə Azərbaycan arasında, Azərbaycan ilə bütün dünya yəhudiləri arasında dostluq əlaqələrinin mövcud olduğunu çox parlaq nümayiş etdirir. Biz bu əlaqələrin gələcəkdə də inkişaf etməsini istəyirik, bunun üçün öz tərəfimizdən lazımı tədbirlər görürük və görəcəyik. Ümidvaram ki, İsrail–Azərbaycan əlaqələri get-gedə genişlənəcək və hər iki tərəfə fayda verəcəkdir.

Səfir cənab Milman burada bəyan etdi ki, onun Azərbaycanda səfirlik səlahiyyəti sona çatıb və bir neçə həftədən sonra Azərbaycanı tərk edəcəkdir. Bu münasibətlə onu deyə bilərəm ki, birincisi, mən təəssüf edirəm. Ona görə ki, səfir cənab Milman bu üç il müddətində İsrail–Azərbaycan əlaqələrinin inkişaf etməsində, genişlənməsində çox işlər görmüşdür. Təbiidir ki, öz ölkəsinə çox dəyərli xidmətlər etmiş və İsrail–

Azərbaycan əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi istiqamətində gördüyü işlərə görə Azərbaycan üçün də çox faydalı olmuşdur.

Cənab səfir Milman, bu böyük xidmətlərinizə görə mən sizə təşəkkür edirəm və gələcək işlərinizdə yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

Bu əlamətdar gün, bayram münasibətilə sizin hamınızı bir daha təbrik edirəm. İsrail dövlətinə, İsrail xalqına müstəqillik yolunda, qarşısında duran böyük və ağır problemlərin həll olunması yolunda uğurlar arzulayıram. İsrail xalqına səadət, xoşbəxtlik arzu edirəm. Sağ olun.

YENİYETMƏLƏRİN II RESPUBLİKA OYUNLARININ AÇILIŞI MƏRASİMİNDƏ NİTQ

Tofiq Bəhramov adına Respublika stadionu

12 may 2000-ci il

Əziz yeniyetmələr, əziz uşaqlar, əziz gənclər, əziz balalar!

Yeniyetmələrin II respublika oyunlarının bu qədər uğurlu keçirilməsi münasibətilə sizi təbrik edirəm. Sizə, Azərbaycanın bütün uşaqlarına, bütün yeniyetmələrinə, bütün gənclərinə şən, xoşbəxt həyat və gözəl gələcək arzulayıram.

Milli Olimpiya Komitəsinin, Gənclər və İdman Nazirliyinin, həmkarlar ittifaqlarının təşəbbüsü ilə keçirilən və ənənə halını alan yeniyetmələrin respublika oyunları Azərbaycanda əlamətdar bir hadisəyə çevrilmişdir. Bu, ikinci oyunlardır. Əziz balalar, əziz gənclər, siz birinci oyunlarda da və bu gün ikinci oyunlarda da çox yüksək istedad, fiziki hazırlıq, böyük ruh yüksəkliyi nümayiş etdirirsiniz. Bu da bu gün Azərbaycan gənclərinin, uşaqlarının həyat tərzini, təhsilini, tərbiyəsini, fiziki hazırlığını göstərir. Bu bizi sevindirir və əminəm ki, televiziya vasitəsilə bu oyunları müşahidə edən hər bir Azərbaycan vətəndaşı bu gün sevinc hissi keçirir. Çünki hər bir insan üçün uşaq, gənc onun ən əzizi, ən sevimlisidir, onun üçün ən qiymətlidir.

Azərbaycanın dövləti üçün, müstəqil Azərbaycan üçün Azərbaycanın uşaqları, yeniyetmələri, gəncləri Azərbaycanın əvəzsiz sərvətidir, böyük nemətidir. Çünki siz Azərbaycan xalqının nəslinin, millətimizin nəslinin davamçılarısınız, mil-

lətimizin, xalqımızın gələcəyisiniz. Biz də istəyirik ki, xalqımızın gələcəyi, ölkəmizin, müstəqil Azərbaycanın gələcəyi bundan da gözəl, bundan da yaxşı olsun. Xalqımız bundan da firavan, xoşbəxt yaşasın, sevinc içində olsun.

Bu gün sizin nümayiş etdirdiyiniz oyunlar, hər birinizin göstərdiyi məharət, çeviklik, istedad – bunlar hamısı birlikdə bizə ümid verir ki, Azərbaycanın gələcəyi həqiqətən parlaqdır, gözəldir. Çünki siz bunu bu gün nümayiş etdirirsiniz. Sizin kimi uşaqları, gəncləri, sizin kimi övladları olan millət, xalq fəxr edə bilər. Azərbaycanın prezidenti kimi, mən bütün Azərbaycan xalqı adından, bütün millətimiz adından bu gün böyük iftixar hissi keçirdiyimi bildirirəm. Çox məmnunam ki, siz həm gözəlsiniz, həm yüksək fiziki sağlamlığınız var, həm də gözəl istedadınız var, idmana, incəsənətə, gülməyə, çalıb-oynamağa məhəbbətiniz, sevginiz var.

Təbiidir ki, sizin hamınızın ən böyük məhəbbətiniz, ən böyük sevginiz məktəbədir, təhsilədir, elmə, biliyədir. Ancaq bunlar bir-biri ilə vəhdət təşkil edir, bir-biri ilə sıx bağlıdır. Siz fiziki cəhətdən nə qədər sağlam olsanız, nə qədər xoş əhval-ruhiyyədə olsanız, nə qədər istedadlı olsanız o qədər də tez bilik, təhsil alacaqsınız, böyüyəcəksiniz. Hərtərəfli inkişaf etmiş azərbaycanlı kimi böyüyəcəksiniz və Azərbaycanın xoşbəxt gələcəyini, ölkəmizin yüksəlməsini təmin edəcəksiniz.

Bu gün sizin göstərdiyiniz oyunlar, stadiondakı bu əhval-ruhiyyə, təkcə meydandakı çıxışlar deyil, tribunalarda oturan gənclərin də sizin idman nümunələrinizi, incəsənət nümunələrinizi böyük həvəslə, sevinclə alqışlaması – bütün bunlar hamısı birlikdə bizim Azərbaycan gəncliyinin nə qədər gözəl, qüvvətli və nə qədər istedadlı olduğunu bir daha nümayiş etdirdi.

Mən sizi bir daha, bir daha təbrik edirəm. Sizə və sizin simanızda Azərbaycanın bütün uşaqlarına, bütün gənclərinə öz sevgimi, məhəbbətimi bildirirəm. Sizə bəyan edirəm ki, Azər-

baycanın prezidenti kimi, mənim həyatım xalqımızın bu gününə, gələcəyinə həsr olunubdur. Əziz uşaqlar, mənim həyatım sizin xoşbəxt gələcəyinizə həsr edilibdir. Sizi əmin edirəm ki, gördüyümüz bütün işlər Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini, Azərbaycanın iqtisadiyyatını inkişaf etdirəcək, Azərbaycanın hər bir vətəndaşının rifah halının yaxşılaşmasını təmin edəcəkdir. Bunlar hamısı birlikdə sizə gələcəkdə daha da xoşbəxt, fərvan həyat bəxş edəcəkdir.

Siz Azərbaycan gəncliyinin Azərbaycan dövlətçiliyinə, Azərbaycanın müstəqilliyinə, gələcəyinə sədaqətli olduğunu bir daha nümayiş etdirdiniz. Bu ən sevindirici haldır. Mən sizi bir daha təbrik edirəm. Sizin hər birinizi öpürəm, bağrıma basıram. Hər birinizə xoşbəxt həyat, gözəl gələcək arzulayıram. Sağ olun.

**SANKT-PETERBURQ ŞƏHƏRİNİN
QUBERNATORU CƏNAB VLADİMİR
YAKOVLEVƏ**

Hörmətli Vladimir Anatolyeviç!

Sankt-Peterburq şəhərinin qubernatoru vəzifəsinə yenicən seçilməyiniz münasibətilə Sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Xalqlarımız arasında dostluğun və hərtərəfli əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsi sahəsində Sizin səylərinizi yüksək qiymətləndirirəm.

Sizə möhkəm cansağlığı, səadət və dövlət fəaliyyətinizdə yeni böyük uğurlar arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 13 may 2000-ci il

TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİNİN PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB SÜLEYMAN DƏMİRƏLƏ

Hörmətli cənab Prezident!

Əziz dostum və qardaşım!

Mayın 5-də mənə yazdığınız məktuba görə Sizə təşəkkür edir, dərin minnətdarlığımı bildirirəm. Qafqaz regionunda çoxtərəfli əməkdaşlıq forumunun yaradılması ilə əlaqədar Sizin təşəbbüsünüzdə dünyanın bir çox dövlət başçılarının müsbət cavab verməsi barədə məlumatlar məni məmnun etdi.

Hesab edirəm ki, belə bir forumun yaradılması Qafqaz regionunda sülhün və təhlükəsizliyin bərqərar olmasında mühüm rol oynaya bilər. Eyni zamanda Sizinlə tam razıyam ki, regionda real, səmərəli və uzunmüddətli əməkdaşlığa nail olmaq üçün ilk növbədə Cənubi Qafqazdakı hərbi münaqişələri, xüsusilə Ermənistan – Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsini aradan qaldırmaq, bölgədə daimi sülhü təmin etmək lazımdır.

Bu baxımdan Türkiyənin Cənubi Qafqazda sülhün və təhlükəsizliyin bərqərar olması üçün göstərdiyi davamlı səyləri yüksək qiymətləndirirəm.

Dünyanın aparıcı dövlətlərinin və Türkiyənin Balkanlarda uğurlu əməkdaşlığına istinad edərək beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətini Cənubi Qafqazın təhlükəsizlik problemlərinə yönəltmək istiqamətindəki səyləriniz xüsusilə təqdirəlayiqdir.

Cənubi Qafqazın üç ölkəsi ilə yanaşı, Türkiyənin, Amerika Birləşmiş Ştatlarının, Rusiyanın, Fransanın, İngiltərənin, Almaniyanın, Avropa Birliyinin marağı olan digər dövlətlərinin, habelə nüfuzlu beynəlxalq maliyyə qurumlarının səylərini birləşdirərək regionun bütövlükdə dirçəlişinə və inkişafına

nail olmaq, bərpa və quruculuq işləri aparmaq üçün dünya dövlətlərinin başçılarına və beynəlxalq təşkilatların rəhbərlərinə müraciətlərinizi alqışlayıram.

Bir daha bəyan edirəm ki, biz bölgəmizdə və beləliklə də, bütün Avroatlantika məkanında sülhün və əmin-amanlığın bərqərar olması üçün konstruktiv əməkdaşlığa hazırıq.

Əziz qardaşım Süleyman Dəmirəl, bir neçə gündən sonra Siz Türkiyə Cümhuriyyətinin prezidenti kimi fəaliyyətinizi başa vuracaqsınız.

Hər şeydən öncə, qardaş Türkiyə dövlətinə rəhbərlik etdiyiniz dövrdə Azərbaycana və Azərbaycan xalqına göstərdiyiniz daimi diqqətə və qayğıya görə xalqımız adından Sizə dərin-dən təşəkkür edirəm.

Türkiyə Cümhuriyyətinin prezidenti vəzifəsini çiyinizdə daşdığınız ötən illərdə Türkiyənin dünyada hörmətini qaldırmaq, türk xalqının rifahını yüksəltmək, Türkiyənin iqtisadiyyatını inkişaf etdirmək, həm də Türkiyəni daha əzəmətli, qüdrətli və çiçəklənən dövlət etmək üçün Siz çox böyük işlər görmüsünüz.

Siz bir daha nümayiş etdirdiniz ki, böyük Mustafa Kamal Atatürkün sədaqətli və etibarlı davamçısısınız.

Bütün başqa keyfiyyətlərinizlə yanaşı, Siz böyük dövlət xadimi, böyük siyasət adamı, həm də çox etibarlı, sədaqətli dostsunuz.

Müstəqilliyini əldə etdiyi vaxtdan bəri Siz daim Azərbaycan xalqının yanında olmusunuz, onun haqq işini yorulmadan müdafiə etmiş, xalqımıza qarşı törədilən ədalətsizliyə, soyqırımına, etnik təmizləməyə qarşı öz etiraz səsini ucaltmışınız.

Mən Türkiyə – Azərbaycan əlaqələrinin möhkəmləndirilməsi və inkişaf etdirilməsində Sizin xidmətlərinizi yüksək qiymətləndirirəm. Sizinlə birgə fəaliyyətimiz nəticəsində Azərbaycan ilə Türkiyə, iki qardaş ölkə, xalq və dövlət arasında qarşılıqlı faydalı münasibətlər, hərtərəfli əməkdaşlıq ən yük-

sək səviyyəyə çatmış və Türkiyə – Azərbaycan dostluğu, qardaşlığı dönməz, əbədi və sarsılmaz olmuşdur.

Xalqımız Sizin xidmətlərinizi heç vaxt unutmayacaqdır, Azərbaycana hər gəlişiniz zamanı Sizi öz oğlu kimi təkrar-təkrar bağrına basmağa şad olacaqdır. Mən isə şəxsən Sizinlə dostluğumuzdan qürur duyuram və bu dostluğa daim sadıq qalacağam.

Əziz qardaşım, bir daha şəxsiyyətinizə dərin hörmət və ehtiramımı bildirir, Sizə və ailənizə cansağlığı, uzun ömür, işlərinizdə müvəffəqiyyətlər, qardaş Türkiyə xalqına sülh, əmin-amanlıq, firavan və xoşbəxt həyat arzulayıram.

Dərin hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 13 may 2000-ci il

**YAPONİYANIN BAŞ NAZİRİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB YOŞİRO MORİYƏ**

Hörmətli cənab nazir!

Yaponiyanın keçmiş Baş naziri, görkəmli siyasi xadim Keydzo Obutinin vəfatı xəbəri məni dərinləndirdi.

Bu ağır itki ilə əlaqədar Sizə, mərhumun ailəsinə və bütün Yaponiya xalqına dərin hüznə başsağlığı verirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 15 may 2000-ci il

NİDERLANDIN KRALİÇASI ÜLYAHƏZRƏT BEATRİKSƏ

Ülyahəzrət!

Ensxede şəhərində baş vermiş partlayış nəticəsində insan tələfatı və dağıntılar barədə xəbər məni ürəkdən kədərləndirdi.

Bu faciə ilə əlaqədar Sizə, həlak olanların ailələrinə dərin hüznə başsağlığı verir, fəlakətin nəticələrinin tezliklə aradan qaldırılmasını arzu edirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, *15 may 2000-ci il*

RUSİYA FEDERASIYASININ MDB-nin İŞLƏRİ ÜZRƏ NAZİRİ LEONİD DRAÇEVSKI VƏ ONU MÜŞAYİT EDƏN ŞƏXSLƏRLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

15 may 2000-ci il

Heydər Əliyev: Hörmətli Leonid Vladimiroviç, hörmətli qonaqlar, mən sizin gəlişinizə şadam. Baş nazir mənə məlumat verdi ki, siz artıq görüş, söhbət keçirmisiniz. Hiss edilir ki, MDB fəallaşır, canlanır.

Leonid Draçevski: Çalışırıq, Heydər Əliyeviç. Demək istəyirəm ki, indiki halda Azərbaycan ona görə seçilməmişdir ki, əlifbada birinci gəlir. Ona görə seçilmişdir ki, biz Abbas Aydmoviç Abbasovla konkret nöqtələr tapmışıq və bunlar üzrə irəliləməyi qərara almışıq. Zənnimcə, bu hamı üçün bir növ meyar olacaq və biz buradan başlayıb hərəkət edəcəyik.

Heydər Əliyev: Bu yaxşıdır. Biz Azərbaycan ilə Rusiya arasında fəal iqtisadi əməkdaşlıq mövqelərində həmişə qəti şəkildə dururuq. Siz əvvəllər, Xarici İşlər Nazirliyində siyasi işlərlə daha çox məşğul olurdunuz. İndi isə hər şeyi, lakin mənə elə gəlir ki, daha çox iqtisadi məsələləri əhatə edirsiniz. Biz bu mövqelərdə ona görə möhkəm dururuq ki, lazımı səviyyədə əməkdaşlığın, iqtisadi əlaqələrin olmaması təbii ki, nə Azərbaycanın xeyrinədir, nə də Rusiyanın.

Bir çox onilliklər ərzində iqtisadi integrasiya ilə, iqtisadi əlaqələrlə, vahid iqtisadi komplekslə sıx çulğalaşmış olan

ölkələrimiz təbii ki, bu gün də bir-birinə ehtiyac duyurlar. Əvvəla, iqtisadi əlaqələr qırıldıqdan sonra hələ əvvəlki bir çox əlaqələr, necə deyirlər, heç cür özünə gələ bilmir. İkinci, yeni şəraitdə – Rusiyada da, Azərbaycanda da iqtisadi islahatların aparıldığı, özəl sektorun inkişafda olduğu şəraitdə qarşılıqlı fəaliyyəti və sıx iqtisadi əməkdaşlığı təmin etmək çox vacibdir.

Məsələn, Rusiya bizim üçün həmişə böyük bazar olmuşdur. Doğrudur, o vaxtlar biz bazar demirdik, o zaman vahid iqtisadi kompleks vardı. Biz çox böyük miqdarda pambıq istehsal edərək, Sovet İttifaqının müxtəlif regionlarına göndərirdik. Əlbəttə, onun əksər hissəsindən Rusiyada istifadə olunurdu, müəyyən hissəsi Şərqi Avropa ölkələrinə göndərilirdi.

Yaxud, məsələn, biz təxminən 2 milyon ton üzüm istehsal edirdik. Onun yalnız 5 faizi Azərbaycanda istehlak olunurdu, qalanı Moskvaya, Rusiyaya göndərilirdi. Belə ki, məsələn, Ukraynanın, Moldovanın öz üzümü var. Biz öz məhsulumuzu satmaq üçün Rusiyanın müxtəlif guşələrində beş şərab zavodu tikmişdik.

Bizdə çoxlu meyvə, tərəvəz var. Bir vaxtlar Azərbaycanı ümumittifaq bostanı adlandırırdılar, çünki burada fərəş tərəvəz yetişdirilir və bu məhsul ən əvvəl Rusiyanın şimal vilayətlərinə göndərilirdi. Bu fərəş tərəvəzi Azərbaycandan əvvəl başqa yerdə yetişdirmək mümkün deyildi. İndi biz bu imkandan da məhrum olmuşuq. Düzdür, mənə dedilər ki, bu il xurma göndəriblər.

A b b a s A b b a s o v (*Azərbaycan Respublikasının Baş nazirinin birinci müavini*): 30 min ton.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bir vaxtlar, 70-ci illərin axırlarında bizim özəl sektorda ildə təxminən 50 min ton nar tədarük edilirdi. Azərbaycanda nə qədər nar yeyə bilərlər? Rusiyada isə nar delikatesdir. Həkimlər demişlər və bu gün də deyirlər ki, nar müalicəvi xassələrə malikdir. Bizdə indi də nar var və

özü də daha böyük miqdarda, çünki özəl sektor kənd təsərrüfatının əsas hissəsini təşkil edir.

Əgər bütün bu iş qaydaya salınsa, təşkil edilsə, onda Rusiya özündə olmayan məhsulları alacaqdır – indiki halda, mən kənd təsərrüfatı məhsullarını deyirəm, Azərbaycan isə öz mallarını satacaqdır. Bunları Rusiya malları, yəni taxıl, ət, yağ, konserv məhsulu, qənnadı məmulatı barəsində də demək olar. Yəni ticarət canlana bilər və adamlar bunun hesabına qazana bilərlər. Bu hər iki tərəf üçün sərfəli olacaqdır. Təbii ki, bütün bunlar iki suveren dövlət arasında qarşılıqlı münasibətlərdə daha yaxşı mühit yaradacaqdır.

Leonid Draçevski: Heydər Əliyev, biz buraya məhz elə bir heyətlə gəlmişik ki, MDB çərçivəsində, ümumi azad ticarət zonası yaradılması çərçivəsində, necə deyirlər, ilk nümunə yaradaq, dolayısı vergilər tutulmasının yeni qaydası haqqında saziş imzalayaq. Bu qayda dünyada qəbul olunmuşdur və biz onu rüsum alınmalı olan malların siyahısını nəzərdən keçirmək və azaltmaq, sonra da bu siyahıdan tamamilə imtina etmək üçün uzaq xarici ölkələr barəsində tətbiq edirik. Zənnimcə, bununla da biz ticarət əməkdaşlığımızı genişləndirmək üçün perspektivlər yaradacağıq. Çünki hər necə olsa da, ölkələrimiz arasında qarşılıqlı münasibətlər təkcə sözlə və bəlkə də hər hansı qadağalarla, o cümlədən də bəzən meydana çıxan ticarət qadağaları ilə deyil, insanların özləri tərəfindən müəyyən edilir.

Bu baxımdan belə bir rəqəm – xəcalət çəkirəm ki, mən onu özüm üçün yalnız bu yaxınlarda aydınlaşdırmışam – çox maraqlıdır – Bakı ilə Moskva arasında həftədə 31 aviareys həyata keçirilir. Bizimlə Ukrayna arasında cəmi 17 reys, Gürcüstanla cəmi 12 reys, Belarusla cəmi 14 reys yerinə yetirilir. Yəni əlaqələrimiz real surətdə o dərəcədə güclü və o dərəcədə irəliləyir ki, biz geridə qalırsınız və bu əlaqələrin təmin olunması üçün adamlar qarşısında məsuliyyət hiss edirik. Eləcə də

Rusiyada yaşayan 2,5 milyon azərbaycanlı qarşısında. Nə deyirlərsə, desinlər, kimlərin bazarlarda olmasına, kimlərinə olmasına istehza edib-etməsələr də, adamlar bazarlarda da gərəkdir. Bu bazarı təmin edən adamlar...

Heydər Əliyev: Bazarsız həyat yoxdur.

Leonid Draçevski: Məhz belədir. Onlardan əlavə, tanınmış mədəniyyət, elm, texnika xadimləri, müəllimlər, müxtəlif sahələrdə işləyən çoxsaylı adamlar da var. Buna görə də biz əmtəə dövriyyəimizin həcminin cəmi 212 milyon dollar olmasından da razı qala bilmərik. Əlbəttə, bu, kiçik əmtəə dövriyyəsidir. Bununla əlaqədar, bizə elə gəlir ki, bu gün gördüyümüz və elə bu gün də başa çatdıracağımız iş elə bir bazisə çevriləcəkdir ki, biz ticarət-iqtisadi əməkdaşlıqda bütün gələcək işlərimizin genişləndirilməsinə ondan başlayacağıq.

Bu gün Baş nazirlə və Abbas Aydınoviçlə o barədə də danışdıq ki, biz energetika sahəsində çox böyük ehtiyatlara malikik. Təkcə yanacaq-energetika kompleksində deyil, elektrik elektroenergetikada da. Sənayenin başqa sahələrində də çox böyük ehtiyatlar var. Sizin haqqında danışdığımız sahələrdə əlaqələr qalmışdır, lakin onlar yarıbayarı kəsilmişdir. Bunlar elə istiqamətlərdir ki, onları bu iş üçün bilavasitə məsuliyyət daşıyan adamlar olaraq biz canlandıрмаğa və normal məcraya yönəltməyə borcluyuq.

Bir sözlə, hər nə desələr də, iqtisadi və humanitar əməkdaşlıq, sadə insanların əlaqələri möhkəm münasibətlərimizin qarşısındakı bir çox əsrlər üçün rəhnidir. Biz bu gün məhz bunu əsas tuturuq.

Heydər Əliyev: Doğrudur. Bu baxımdan biz yekdil rəydəyik.

Azad iqtisadi zona haqqında qərarımız barədə, yanvarda MDB Dövlət Başçıları Şurasının axıncı iclasında bu məsələ yenidən qaldırıldı. Amma həll edilməmiş qaldı. İndi MDB dövlət başçılarının görüşü iyunun 21-də olacaqdır. Görünür

həmin vaxtadək hazırlaşmaq lazımdır. Biz bu müqaviləni ratifikasiya etmişik. Hesab edirik ki, gərəkdir.

Xatirimdədir, bu məsələni Qazaxıstan prezidenti Nazarbayev çox fəal qaldırmışdı. O həmin məsələni hər dəfə qaldırır və hətta gileylənir ki, nə üçün həll edilmir. Artıq burada Rusiya qəti bir qərara gəlməlidir.

Leonid Draçevski: Bax, biz də məhz bütün ölkələrlə ikitərəfli sazişlər bağlamaq istəyirik ki, onları bir yerdə toplayıb ratifikasiyaya çıxaraq. Biz onları tez ratifikasiya edirik və ümidvarıq ki, iyunun 21-də bu sənədlərlə gələcəyik.

Heydər Əliyev: Yaxşı. Bir daha deyirəm ki, Azərbaycan Rusiya ilə bütün əlaqələri, xüsusən iqtisadi əlaqələri genişləndirmək mövqelərində möhkəm dayanmışdır. Hər şeyin əsasını iqtisadi əlaqələr təşkil edir, iqtisadi əlaqələr lazımi səviyyədə olarsa, qalan hər şey olacaqdır.

Aydındır ki, bizim mədəniyyət, elm, təhsil xadimləri çox ünsiyyətdə olurlar. Bütün bunlar çox yaxşıdır, ölkələrimiz arasında dostluq şəraiti yaradır. Lakin Rusiya üçün də, Azərbaycan üçün də real olan hər halda, iqtisadi əməkdaşlıq, iqtisadi əlaqələr, dediyiniz o əmtəə dövriyyəsidir. Ona görə də biz bunun üzərində möhkəm dururuq. Mən həmişə belə təlimatlar vermişəm, elə səfəriniz ərəfəsində də Baş nazirə tapşırıdım ki, sizinlə danışsın. Bir sözlə, biz bu işə hazırıq.

Leonid Draçevski: Humanitar əlaqələr barədə danışmaq istəyirəm. Biz burada da Sizin dəstəyinizi, Sizin göstərdiyiniz istiqamətləri hiss edirik. Deməliyəm ki, Mədəniyyət naziri Polad Bülbüloğlu Sizin təbrikinizi İrina Konstantinovna Arxipovaya gətirdikdə və o, təbriki oxuduqda onun reaksiyası tamamilə heyrətamiz oldu. Sizin təbrik göndərməyiniz, Poladın özünün gəlməsi, bunu çox gözəl, nəzakətlə etməsi – o, diz çöküb İrina Konstantinovnanın əlini öpdü – onu çox həyəcanlandırdı. Onu da demək lazımdır ki, İrina

Konstantinovna heç də sentimental qadın deyildir, kifayət qədər sərt adamdır.

Ötən il Rüstəm İbrahimbəyovun filmlərinin retrospektivi, bu il «Rossiya» konsert salonunda Polad Bülbüloğlunun 55 illiyinin qeyd edilməsi, Tahir Salahovun sərgiləri – bütün bunlar böyük əməkdaşlığı zənginləşdirən amillərdir. Əgər buna iqtisadi bazanı da əlavə etsək, zənnimcə, qarşıda bizi yaxşı gələcək gözləyir.

Mən bir ildir Bakıda olmamışam və indi sadəcə heyranam. Necə gözəl, yeni binalar var, necə qəşəng şəhərdir! Bunlar yaxşı təsir bağışlayır.

Abbas Abbasov: Dünən biz bulvarda gəzdik.

Leonid Draçevski: Heyranedicidir!

Heydər Əliyev: Bu sözləri eşitmək xoşdur. Yeri gəlmişkən, bizim bütün mikrorayonlarımızda böyük, çox gözəl parklar yaradılmışdır.

Bulvarın əsası əsrin əvvəllərində qoyulmuşdur və o vaxtlar bütün şəhər mərkəzi hissədən ibarət idi. Bu binadan yuxarıda heç bir ev yox idi və indi parlamentimizin, Şəhidlər xiyabanının olduğu yer şəhərin kənarı sayılırdı. Adamlar oraya istirahətə gədirdilər. Bu, şəhərin başqa hissələrinə də aiddir.

Buna görə də o vaxtlar bulvar, əlbəttə, yeganə istirahət yeri idi. Yadımdadır, uşaq ikən Bakıya ilk dəfə gəldikdə mən bulvarda çox həvəslə gəzirdim. Yeri gəlmişkən, o vaxtlar orada dəniz hamamında çimmək olardı. Mən orada çimmişəm.

Cümə günü mən Hollandiyanın ölkəmizdəki səfirini qəbul etdim. O, bulvarın 1926-cı ildə çəkilmiş fotosəklini mənə göstərdi. Onu görmək mənə çox xoş idi. Onlar Bakı buxtasını təmizləmək layihəsini təklif edirlər ki, özünün dediyi kimi, adamlar burada çimə bilsinlər. Mən isə ona dedim: bax, siz 26-cı ili deyirsiniz, mən isə burada 39-cu, 40-cı illərdə dəniz hamamında çimmişəm. Bunun qiyməti 20 qəpik idi.

Xatirimdədir, hətta bir dəfə – o vaxtlar mənim hələ 13 yaşımdı, Naxçıvandan gəlmişdim, qardaşımgildə yaşayırdım – vaxt yadımdan çıxmış və mən çox gecikmişdim. Evdə narahat olmağa başlamışdılar ki, görəsən mən haradayam. Yaxşı ki, qardaşım mənim dəniz hamamında olduğumu bildirdi. Artıq qaranlıq düşürdü. Qardaşım gəlib mənə oradan çıxartdı, orada həddindən çox olduğuma görə mənə hətta cəzalandırdı. Bir sözlə, o vaxtlar bulvarda su çox təmiz idi.

Bulvar bakılıların həqiqətən sevimli yeridir. İndi biz ona Milli park statusu vermişik, onu abadlaşdırırıq. Bizdə son bir neçə ildə hər bir mikrorayonda yaradılmış çoxlu gözəl parklar var. Elə mikrorayonlar var ki, hərəsində iki park salınmışdır. Adamlar orada istirahət edirlər. Odur ki, bu baxımdan mən öyünə bilərəm.

İftixar hissi ilə deyirəm ki, mən Bakı şəhərinin kütləvi surətdə yaşıllaşdırılmasının banisiyəm. Axı Bakıda yaşıllıq yox idi. Ağaclar yalnız bulvarda və şəhərin mərkəzi hissəsində vardı. Hətta Maksim Qorkinin belə bir ifadəsi var – o, əsrin əvvəllərində burada olmuş və yazmışdı ki, Bakıda cəmi bir ağac var. Çünki Bakı neft və küləklər şəhəridir. Su yoxdur, burada çaylar yoxdur, ağac isə suvarılmasa bitməz. O Rusiyadadır ki, hər tərəfdə meşələr var və sair – onları nə suvarmaq lazımdır, nə də qulluq etmək.

70-ci illərdə mən Bakı şəhərinin yaşıllaşdırılmasına dair böyük proqram həyata keçirməyə başladım və belə bir şüar irəli sürdüm: hər bakılı iki ağac əkib becərməlidir. Məsələn, siz hava limanından şəhərə gəlirsiniz, yolun hər iki tərəfində ağaclar görürsünüz, 26 il əvvəl bu ağaclar yox idi. Hər yan çıpaq idi. O vaxtlar mən həmin yolu sahələrə ayırdım, hərəsini rayon partiya komitələrinin birinə tapşırdım, onların arasında yarış təşkil etdim.

Mən yay aylarında, adətən, şəhər kənarında yaşayırdım və həmişə də bu yol ilə gedib-gəlirdim. Şəhər işə gedərkən görür-

düm ki, ağacların biri solub, başqa birisi isə quruyubdur. İşə gələn kimi zəng vurub tapşıırırdım – gedin yoxlayın, nə üçün bu ağac belə olmuşdur. Bax, təxminən on beş il, nə qədər ki, burada yaşayırdım, bu işlə məşğul oldum. Doğrudur, məndən sonra bu hərəkət zəiflədi. Hərənin bir şeyə həvəsi var, mənim isə meylim bunadır. Odur ki, qayıtdıqdan sonra, əvvəla, olmadığım dövrdə kəsilmiş ağacları, yaşıllıqları bərpa etdirdim, ikincisi isə, bu işi daha da genişləndirdim. Buna görə də indi bizdə bulvar kimi yerlər çoxdur. Düzdür, bulvar dəniz sahilidir, ancaq bizdə başqa gözəl yerlər də var. Bu dəyişiklikləri gördüyünüzdə görə sağ olun.

O ki qaldı sizin dediyiniz humanitar, insani əlaqələrə, bilir-siniz, bəxtimizdən, bu əlaqələrimiz əslində pozulmayıbdır. Rusiyanın, Moskvanın burada nə qədər mədəniyyət günləri keçirilibdir, orada bizim mədəniyyət günlərimiz keçirilibdir. Bizdə keçirilmiş tədbirlərdən birində siz də iştirak etmişiniz.

Leonid Draçevski: Bu, Rüstəm İbrahimbəyovun yubileyi idi.

Heydər Əliyev: Görün, biz Rüstəmə necə yubiley düzəltmişdik.

Leonid Draçevski: Heyranedicisi idi!

Heydər Əliyev: Yadıma düşdü ki, o vaxt siz bizim «Güləstan» sarayında olmuşdunuz. Siz mənim Arxipovaya göndərdiyim təbrikdən danışdınız. Mən təkcə ona deyil, lap çoxdan, hələ Bakıda, sonralar isə Moskvada işlədiyim vaxtlarda tanış olduğum bir çox digər görkəmli incəsənət adamlarına da təbriklər göndərirəm. Mən Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini olarkən bir çox sahələrlə yanaşı, mədəniyyətin də kuratoru idim.

Leonid Draçevski: Yadımdadır. O vaxtlar mən idmanda işləyirdim.

Heydər Əliyev: Mən idmanın da kuratoru idim. Dəmir yolunun, dəniz donanmasının, yüngül sənayenin, mədə-

niyyətin, səhiyyənin, təhsilin də kuratoru idim və s. Ona görə də mən həmin sahələrdə də onlarla çoxlu ünsiyyətdə olurdum. Mən onları unutmuram və onlar da bizi yaddan çıxarmırlar. Yeri gəlmişkən, onlar burada tez-tez olurlar. Onların, demək olar, hamısı burada olub, böyük konsertlər veriblər. Biz onlar üçün çoxlu tədbirlər təşkil etmişdik. Həmyerlimiz Rostropoviç hər il buraya gəlir, burada ustad dərsləri keçir.

Bir sözlə, bu sahə bizdə yaxşı qalıbdır. Çox yaxşı qalıbdır. Amma gərək iqtisadi hissə də bu səviyyədə olsun.

Leonid Draçevski: Tamamilə doğrudur.

Heydər Əliyev: Hər halda, əmin ola bilərsiniz ki, biz Rusiya ilə Azərbaycan arasında səmərəli əməkdaşlığın inkişafına yönəldiləcək bütün tədbirləri qətiyyətlə dəstəkləyəcəyik.

İkitərəfli əlaqələr barədə qərarlarımız çox düzgündür. Çünki biz, dövlət başçıları bir yerə toplaşdıqda bütün məsələləri bir gündə həll etmək mümkün deyildir. İkitərəfli müqavilələr olduqda isə, məsələlər həll edilir. Bu bizə məsələləri dövlət başçıların görüşündə həll etməyə imkan verəcəkdir.

Vladimir Pokrovski (*RF MDB-nin işləri üzrə nazirinin müavini*): Heydər Əliyev, yadımdadır, Siz nəinki bir çox sahələrin kuratoru idiniz, həm də müəssisə haqqında ilk ittifaq qanunu hazırlanarkən Nazirlər Sovetindən rəhbər idiniz.

Heydər Əliyev: Siz iştirak edirdiniz?

Vladimir Pokrovski: Mən bu işdə Sizə kömək edirdim. Sizi indiyədək xatırlayırlar, o mənada ki, bu, həqiqətən ilk addım idi.

Heydər Əliyev: Bəs siz hansı səviyyədə iştirak edirdiniz?

Vladimir Pokrovski: Mən Prostyakovun müavini idim.

Heydər Əliyev: Hə, Prostyakov. İndi o harada işləyir?

Leonid Draçevski: O bizdə nazir müavini.

Heydər Əliyev: Mən Prostyakovu yanvarda MDB dövlət başçılarının görüşü zamanı gördüm. O mənə yaxınlaşdı, ondan soruşdum: Sən haradasan? O dedi: dövlət xidmətinə qayıtmağı qərara almışam.

Siz deyən 1983-cü ildə olub. Bu, əmək kollektivi haqqında qanun, sonralar isə dövlət müəssisəsi haqqında qanun hazırladığımız vaxtlarda ilk addım idi. Birinci addımı 1983-cü ildə, ölkəyə Andropovun rəhbərlik etdiyi vaxtlarda atmışdıq. İkinci addımı isə 1985-ci ildə atdıq. Birinci halda mən Siyasi Büronun üzvü kimi, həmin komissiyanın sədri idim, ikinci halda sədr Rıjkov olmuşdur, mən onun müavini idim. Amma əsas işi mən aparırdım.

Xoşdur ki, mən bu qədər adamla işləmişəm. Doğrudur, vaxt keçib getmişdir. Lakin onlarla görüşmək mənə xoşdur.

Vladimir Pokrovski: Heydər Əliyeviç, xatırlatmaq istəyirəm ki, burada ağacları heç də təkcə sizin adamlar əkmirdilər. Bakıda təbliğatçıların və təşviqatçıların qurultayı keçirilərkən biz də ağac əkmışdıq.

Heydər Əliyev: Mənim proqramımı yerinə yetirirdiniz. Çox xoşdur.

BİRLƏŞMİŞ MİLLƏTLƏR TƏŞKİLATININ İNSAN HÜQUQLARI KOMİSSİYASININ İŞGƏNCƏLƏRƏ QARŞI XÜSUSİ MƏRUZƏÇİSİ NAYCEL RODLI VƏ ONU MÜŞAYİT EDƏN ŞƏXSLƏRLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

15 may 2000-ci il

H e y d ə r Ə l i y e v: Hörmətli qonaqlar, mən sizi salamlayıram. Azərbaycana xoş gəlmisiniz. Bilirəm ki, bir neçə gündür ki, buradasınız. Mən buna şadam. Çünki gələn qonaqların Azərbaycanda çox olması bizim üçün nə qədər əhəmiyyətlidir. Ölkəni tanımaq üçün, ölkə ilə tanış olmaq üçün bir gün, iki gün o qədər yetərli deyil. Siz bu barədə bizim ölkəmizə gələn başqa adamlardan fərqlənirsiniz. Çox görüşlər keçirmisiniz. Amma hesab edirəm ki, yaqin bizim cəmiyyətimizlə, şəhərlə də tamş olmusunuz. Buyurun.

N a y c e l R o d l i: Cənab Prezident, mənı qəbul etdiyinizə görə çox sağ olun. Həqiqətən, bizim burada keçirdiyimiz vaxt, səfərimiz çox maraqlı olmuşdur. Təmasda olduğum həmkarlarım əllərindən gələnı etmişlər ki, biz yalnız intensiv görüşlər keçirməyək, yalnız ofislərin içərisini görməyək, həbsxanalarda, zindanlarda olmayaq, eyni zamanda şəhərin görkəmli yerlərini də görək. Praktiki olaraq onlar bizi şəhərin gözəl yerlərinə aparmışlar. Onlar əllərindən gələnı etmişlər ki, mən az da olsa Azərbaycan mədəniyyəti haqqında məlumat alım.

Heydər Əliyev: Bu çox yaxşıdır. Çünki Azərbaycana gələnlərdən həbsxanalara, zindanlara gedən yalnız sizsiniz. Onların heç biri zindanı görmür. Ona görə sizin üçün başqa yerləri görmək daha çox lazımdır ki, bir az balans yaratsın.

Naycel Rodli: Hər şeydən əvvəl, rəsmi dövlət sektorundan olan həmkarlarıma əməkdaşlığa görə minnətdarlığımı bildirmək istəyirəm. Bilirəm ki, cənab Fuad Ələsgərov səfərin proqramını hazırlamaq, nümayəndələrin buraya gəlməsi və burada hansı planlar üzrə işləməsi üçün həddindən artıq çox iş görmüşdür. Xarici İşlər Nazirliyində insan haqlarına cavabdeh şəxs də səfər vaxtı bizimlə çox sıx işləmişdir. Praktiki olaraq, burada olduğum müddətdə mənə maraqlandıran bütün nazirlərlə görüşlərim təşkil edildi. İstədiyim bütün təcridxanalara, həbsxanalara baş çəkə bildim. Mənim üçün bu şərait yaradıldı və istədiklərimizin hamısına nail olduq.

Burada olduğumuz müddətdə bütün lazımi yerlərə getdik və gördük ki, keçmiş SSRİ-nin digər yerlərində olduğu kimi, burada da müəyyən dəyişikliklər baş verməkdədir. Bütün bunlara görə, mənimlə təmasda olan həmkarlarıma minnətdarlığımı bildirirəm. Onlar əllərindən gələni etdilər ki, bizim bu səfərimiz səmərəli olsun.

Hazırda, bugünkü vəziyyətdə mən hələ ki, heç bir nəticə çıxarmaq istəmirəm, heç bir şərh vermək, yaxud da məsləhət vermək fikrində deyiləm. Bizim proqramımız o qədər sıx idi, aldığımız məlumat o qədər çoxsahəli idi ki, yəni biz həm rəsmi, həm də qeyri-rəsmi – müxtəlif mənbələrdən aldığımız məlumatların hamısı haqqında yenidən fikirləşməliyik, onlardan nəticə çıxarmalıyıq. Lakin qeyd etmək istəyirəm ki, ölkədə gedən ümumi inkişaf artıq bizim məşğul olduğumuz sahəyə də toxunmuşdur və bu, çox vacibdir.

Əlbəttə, bu mənim vəzifəmə birbaşa daxil olmasa da, lakin böyük məmnuniyyətlə bildirmək istəyirəm ki, Sizin ölkədə ölüm hökmü ləğv edilmişdir və buna tam əməl olunur. Bili-

rəm ki, insan hüquqlarının qorunmasına dair Sizin bir neçə qərarınız olmuşdur və eyni zamanda işgəncələrə qarşı cəmiyyətin verdiyi məsləhətlərə də lazımi qaydada əməl edilir. Hazırda Siz və ofisiniz əsas hüquqi islahatlar üzərində işləyirsiniz və bunun ən böyük kulminasiyası Cinayət Prosessual Məcəlləsinin qəbul edilməsi olacaqdır. Əlbəttə, çox istərdim səfərim bir qədər sonra olaydı ki, mən bütün bunların nəticəsini görə biləydim. Lakin artıq indidən əminəm ki, onların çox böyük təsiri olacaqdır.

Cənab Prezident, Siz cinayətkarların saxlanıldığı yerlərə getmək haqqında danışdınız. Mən böyük məmnuniyyətlə qeyd etmək istəyirəm ki, Siz beynəlxalq təşkilatlarla, Qızıl Xaç Komitəsi ilə razılığa gəlmisiniz ki, onlar gəlib zindanlarda saxlanılan adamları görə bilsinlər.

Ümumiyyətlə, mən əsas etibarilə vəziyyəti bu cür qiymətləndirirəm. Lakin əgər siz hansısa spesifik məsələlərə toxunmaq istərsinizsə, bunu bir qədər dar çərçivədə müzakirə etməyə hazıram.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sizə təşəkkür edirəm. Sizin verdiyiniz bu məlumatlar, təbiidir ki, məndə böyük məmnuniyyət hissi doğurur.

Siz artıq qeyd etdiniz ki, bu sahədə biz bir çox qərarlar qəbul etmişik və bir çox tədbirlər həyata keçirmişik. Ancaq başqa sahələrdə olduğu kimi, bu sahədə də indi beynəlxalq hüquq normalarına uyğun, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının sənədlərinə uyğun iş aparmaq bizim üçün yenidir. Təbiidir, mən hesab etmirəm ki, burada biz hər şeyə nail olmuşuq. Amma eyni zamanda çox məmnunam ki, siz qeyd etdiniz – xeyli işlər görüldür və düz istiqamətdə gedir.

Sizin bu səfəriniz bizim üçün çox əhəmiyyətlidir. Çünki indi sizin burada məşğul olduğunuz sahə elə bir sahədir ki, bunu biz özümüz dərinədən təhlil etmək imkanında deyilik.

Mən bir prezident kimi, iqtisadi islahatları keçirəndə onların nəticəsini özüm görürəm, istədiyim şey ilə də tanış oluram və bunu bilirəm. Kənd təsərrüfatı, sənaye, maliyyə sistemi – bunlar hamısı bizim üçün tanış sahələrdir. Amma mən şəxsən prezident kimi, yaxud da ki, mənim aparatımın başqa işçiləri həbsxanaya gedib orada olan vəziyyəti siz öyrəndiyiniz kimi öyrənə bilmərik.

Mən qərarlar qəbul edirəm və tələb edirəm ki, müvafiq icra orqanları o qərarları yerinə yetirsinlər. Bilirəm ki, onlar yerinə yetirməyə çalışırlar. Bu barədə mənə məlumatlar verirlər. Amma bu nə qədər bizim istədiyimiz səviyyədədir, yaxud da ki, beynəlxalq hüquq normalarının tələbi səviyyəsindədir – biz onu müəyyən edirik, amma sizin kimi müəyyən edə bilmərik. Ona görə sizin bu səfəriniz çox əhəmiyyətlidir.

Mən sizə açıq deyə bilərəm ki, sizin bu barədə müşahidə etdiyiniz bütün nöqsanların aradan qaldırılmasına biz hazırıq. Siz demədiniz, amma bilirəm ki, siz nöqsanlar müşahidə etmişiniz. Mənə deməyə o əsas verir ki, siz artıq qeyd etdiniz ki, son vaxtlar bizim qəbul etdiyimiz qərarlar nəticəsində müəyyən işlər görülüb və müəyyən nailiyyətlər əldə olunur. Buna görə sizin bu səfəriniz çox əhəmiyyətlidir. Mən sizə təşəkkür edirəm. Çox iş görmüsünüz.

O ki qaldı – deyirsiniz, Cinayət Prosessual Məcəlləsinin qəbul olunmasını görmək istərdiniz – dəvət edirəm, ikinci dəfə gələsiniz, həmin məcəllə qəbul olunandan sonra ikinci dəfə gəlib bunlara baxasınız. Onda hər şey tamam olar. Mən təşəkkür edirəm. Ola bilər, bəzi məsələləri mənə demək istəyirsiniz.

NORVEÇİN KRALI ƏLAHƏZRƏT V HARALDA

Əlahəzrət!

Norveç Krallığının milli bayramı – Konstitusiya günü münasibətilə Sizə, kral ailəsinin üzvlərinə və dost Norveç xalqına səmimi salamlarımı və təbriklərimi yetirir, Sizə möhkəm cansağlığı və səadət, ölkənizə sülh, tərəqqi və əmin-amanlıq arzulayıram.

Mən Azərbaycan Respublikası ilə Norveç Krallığı arasında hərtərəfli əlaqələrin inkişafına böyük əhəmiyyət verirəm.

İnanıram ki, ölkələrimizin dostluq və əməkdaşlıq münasibətləri xalqlarımızın mənafeyi naminə getdikcə möhkəmlənəcəkdir.

Hörmətlə və ehtiramla,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 15 may 2000-ci il

**NORVEÇ KRALLIĞININ BAŞ NAZİRİ
ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB YENS STOLTENBERQƏ**

Hörmətli cənab Baş nazir!

Norveç Krallığının milli bayramı – Konstitusiya günü münasibətilə Sizi və dost Noveç xalqını ürəkdən təbrik edirəm.

Mən Azərbaycan Respublikası ilə Norveç Krallığı arasında dostluq və hərtərəfli əməkdaşlıq münasibətlərinin inkişafını yüksək qiymətləndirirəm. Əminəm ki, xalqlarımızın mənafeyi naminə biz bu əlaqələrin genişlənməsinə nail olacağıq.

Cənab Baş nazir, Sizə cansağlığı və fəaliyyətinizdə uğurlar, ölkənizə əmin-amanlıq və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 15 may 2000-ci il

RESPUBLİKA MİLLİ TƏHLÜKƏSİZLİK NAZİRLİYİNDƏ İDMAN-SAĞLAMLIQ KOMPLEKSİNİN AÇILIŞI MƏRASİMİNDƏ NİTQ

16 may 2000-ci il

Hörmətli zabitlər!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Əziz dostlar!

Mən sizi – Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin bütün əməkdaşlarını, bütün kollektivini bugünkü hadisə münasibətilə idman-sağlamlıq kompleksinin tikilib başa çatması və onun istifadəyə verilməsi münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Arzu edirəm ki, bu idman-sağlamlıq kompleksindən Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin hər bir əməkdaşı səmərəli istifadə etsin, öz sağlamlığını möhkəmləndirsin və öz ömrünü uzatsın.

Tikmək, yaratmaq, qurmaq, abadlaşdırmaq həmişə cəmiyyətdə, xalqda böyük minnətdarlıq hissi doğurmuşdur. Bu gün də belədir, gələcəkdə də belə olacaqdır. Ona görə də burada son illər aparılan bu işlər, tikilmiş bu gözəl binalar, doğrudan da gözəl bir idman-sağlamlıq kompleksinin yaranması və sizin əsas binanın ətrafının abadlaşması, gözəlləşməsi təqdirəlayiqdir.

Mən bunu yüksək qiymətləndirirəm və bu münasibətlə sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Bu gün müstəqil Azərbaycan dövlətinin Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi əməkdaşlarının yaxşı işləməsi, yaxşı fəaliyyət göstərməsi, öz fiziki sağlamlığını daim saxlaması, hətta möhkəmləndirməsi, yaxşı istirahət etməsi üçün çox gözəl imkanlar yaranıb. Bu imkanlar göz qabağındadır. Bu məni sevindirir. Çünki təhlükəsizlik orqanlarının əməkdaşları həmişə gör-

gin işləmişlər. Bu gün isə – Azərbaycan dövlət müstəqilliyi əldə edəndən sonra, müstəqil dövlət olandan sonra milli təhlükəsizlik orqanlarının işçiləri daha da çox işləməlidirlər və onlardan daha da gərgin iş tələb olunur. Gərgin iş tələb olunmaqla yanaşı, onlara qayğı göstərilir, onların həm şəxsi həyatının, həm də iş şəraitinin bu gərgin işə dözmək üçün layiqli olması təmin edilir.

Bu baxımdan hesab edirəm ki, indi Azərbaycan Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin böyük bir kompleksi var və bu kompleks həm yaxşı işləməyə, həm də yaxşı istirahət etməyə böyük imkanlar yaradır. Bir daha qeyd etmək istəyirəm ki, burada son illər görülən işləri mən yüksək qiymətləndirirəm. Bunların hamısı səmərəli iş üçün lazımdır. Bu işlərin belə səviyyədə aparılması münasibətilə Milli Təhlükəsizlik naziri Namiq Abbasovun fəaliyyətinə yüksək qiymət verirəm.

Qurmaq, yaratmaq, abadlaşdırmaq ənənəsi Azərbaycanda həmişə olubdur. Kim ki bunu edibdir, o həmişə insanların hörmətini qazanıbdir və izlər qoyubdur.

Burada qeyd edildiyi kimi, vaxtilə – 70–80-ci illərdə görülən işlər Azərbaycanın hər yerində bütün insanlara məxsusdur, ölkəmizin vətəndaşlarına, bu gün bizim müstəqil dövlətimizə, onun azad vətəndaşlarına məxsusdur. Bu, böyük nailiyyətdir. Bu işlərdə mənim xidmətim olduğuna görə, mən bununla həmişə fəxr etmişəm və fəxr edirəm.

Mən bu gün burada ətrafa baxarkən keçmişə xatırlayıram. Keçən dəfə görüşümüzdə biz Azərbaycanın təhlükəsizlik orqanlarının tarixi haqqında danışdıq. Bu tarixin bir hissəsində mən bu orqanların tərkibində olmuşam, işləmişəm, zəhmət çəkmişəm və əlimdən gələni etmişəm. Ancaq o vaxtlar bizim belə imkanlarımız, belə şərait yox idi. Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinə indi də məxsus olan o bina – vaxtilə ona sadəcə olaraq deyirdilər «dəniz kənarındakı bina», gənclər bunu bilmirlər, insanlar bir-biri ilə damşanda, «NKVD», «KQB»

haqqmda deyəndə bu təşkilatların adlarını çəkmirdilər, «də-niz kənarındakı bina» deyirdilər. O vaxt həqiqətən, 37–38-ci illərin repressiyasına, ondan sonrakı bəzi bir çox əyintilərə görə, ora qorxulu bir bina idi və insanlar oradan çox qorxurdular – o bina keçmişdə, əsrin əvvəllərində tikilmiş bir bina-dır. Hansısa sahibkarlara məxsus olmuşdur. Gərək ki, Xəzər dənizi gəmiçilərinə, ya kimlərəsə məxsus olmuşdur, onu tikib-lər. Azərbaycanda sovet hakimiyyəti qurulandan sonra o bi-na təhlükəsizlik orqanlarına verilmişdi. O binada bir çox nə-sillər işləmişdir. O binada işləmək mənə də nəsib olmuşdur. Mən 26 il təhlükəsizlik orqanlarında işləmişəm. Onun, demək olar ki, 19 ilini o binada işləmişəm.

O vaxtlar biz heç zaman çox böyük tələblər irəli sürmürdük. O vaxtlar – mən 50-ci ildə o binaya gəlmişdim – mənə elə gəlir-di ki, bu çox gözəl bir binadır, gözəl şəraitdir, yaxşı işləyirik və bina da yaxşıdır, otaqlar da, kabinetlər də, hər şey də yaxşıdır. İşləmək lazımdı, biz də işləyirdik. Amma təhlükəsizlik orqan-ları əməkdaşlarımnın istirahətini təmin etmək üçün o vaxtlar da, demək olar ki, bir yaxşı təşəbbüs irəli sürülmüşdü.

Bu təklif təxminən 50-ci ildə irəli sürülmüşdü ki, Bilgəhdə ilk dəfə bizim təhlükəsizlik orqanlarının istirahət evi tikilsin. Xatirimdədir, o istirahət evi hələ yox idi. Orada abadlıq işləri aparırdıq. Biz də bazar günləri gedib orada iş görürdük, yer qazırdıq, ağac əkirdik. Haradasa mənim arxivlərimdə gərək ki, bir neçə fotosəkil olmalıdır – həmin o 50–51-ci illərdə biz orada ağaclar basdırırdıq. Onda bina da yox idi, heç bir şey yox idi.

Ancaq xatirimdədir, 1952-ci ildə orada ilk bina tikildi. Artıq 1953-cü ildə insanlar orada istirahət etməyə başladılar. Ondan sonra hər il, xüsusən yay vaxtı bizim işçilərimiz orada istirahət edirdilər. Biz Azərbaycandakı bütün başqa təşkilat-lardan fərqlənirdik. Ona görə ki, bizim özümüzün istirahət evimiz vardı, gəlib orada istirahət edirdik. Çoxları da çalışırdı

ki, yay vaxtı ora putyovka alsınlar. Bu da böyük bir problem idi. Çünki putyovka çatmırdı. Amma kimsə, bizim təhlükəsizlik orqanlarında işləməyən adamlardan – alimlərdən, yaxud da vəzifəli adamlardan – ora putyovka ala bilirdisə, özünü çox xoşbəxt hesab edirdi.

Mən işləyərək uzun illər orada istirahət etmişəm. Mənim belə xasiyyətim olubdur ki, bəziləri kimi, mən ayrı-ayrı kurortlara, sanatoriyalara gedən adam olmamışam. Mən həmişə o minimumla kifayətlənmişəm. Demək olar ki, o illər mənim həyatımın yay dövrü orada keçibdir. Bir müddət olurdu ki, bir aylıq putyovka götürüb orada istirahət edirdim. Sonra da rəhbər vəzifədə olanda – orada ayrı-ayrı evlər vardı – o evlərdə bizə bir, yaxud iki otaq verirdilər, orada yaşayırdıq. Sonra isə yenə də mənim təşəbbüslə orada, dəniz kənarında ilk istirahət korpusu tikildi. Köçdük, orada yaşadıq. Bundan sonra isə mən, bilirsiniz ki, Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin sədri oldum, köçdüm o biri evə. İndi orada Namiq Abbasov yaşayır.

Yəni bunları niyə xatırlayıram? Bu gün buraya gəlib kollektivi görəndə bunlar mənim yadıma düşdü.

Məsələn, mənim övladlarım – İlham buradadır, qızım Sevil ondan böyükdür – anadan olandan böyüyənə qədər onların yay dövrü həyatı həmişə orada keçibdir. Amma tək mən deyildim, bizim bütün kollektiv, çoxları putyovka alıb, yayda gəlib orada dincəlirdi. Bazar günləri, altıncı günlər çoxları, demək olar ki, hamı ora gəlirdi, dənizin kənarında yer tuturdu, istirahət edirdi, özləri ilə yemək – yumurta, kotlet və sairə gətirirdilər, istirahət edirdilər, çimirdilər. Biz özümüzü xoşbəxt bir adam kimi hiss edirdik. Yəni biz milli təhlükəsizlik orqanlarının – o vaxt «milli» sözü yox idi – işçilərinin istirahətini o vaxtdan təşkil etməyə başladıq. O vaxt mən həmin istirahət evinin genişləndirilməsi və abadlaşdırılması ilə bağlı xeyli işlər də gördüm.

Orada bir damba vardı, dağılmayıb ki? Siz ondan istifadə edirsinizmi?

Namiq Abbasov: Dağılıbdır.

Heydər Əliyev: Dağılıbdır, təəssüflər olsun. Amma son vaxtlaradək dağılmamışdı. Çünki mən burada Mərkəzi Komitənin birinci katibi işləyərkən yay vaxtı bir-iki dəfə oraya getmişdim. Onda hələ var idi. Təxminən 1980–1981-ci illərdə yay vaxtı hərdən mən o istirahət evi üçün darıxırdım, oraya gedirdim. Bəzən də qayıqla gedirdim, orada çimərliyə çıxırdım. Bizim uşaqlar oraya o qədər öyrənmişdilər ki, mən Zugulbaya, dövlət bağına köçəndən sonra da çox vaxt oraya gedirdik – İlham da, Sevil də. Çünki ora bizim üçün doğma olmuşdu.

Ancaq o vaxt başqa imkanımız yox idi. Sonra isə mən Azərbaycanın rəhbəri olduğum zaman, təbiidir ki, biz orada bir çox binalar tikdirdik, yaratdıq və bizim Təhlükəsizlik Komitəsinin binasının tikintisi gündəlikdə durdu. Dedim, yer tapın və bu işə başlayın. Gəlib bu yeri tapdılar. O vaxt layihəni hazırladılar. Mən də bunu öz himayəmə götürdüm və bu binanı tikdirdik.

Doğrudur, o vaxt mərkəzdən – çünki bu təşkilat həmişə mərkəzdən maliyyələşdirilirdi – layihələri və sair sənədləri apararaq müəyyən vəsait aldılar. Amma o vəsait çatmadı, yetərli deyildi. O vaxt mən Azərbaycanın yerli, respublika büdcəsindən daim buraya vəsait ayırırdım. İnşaatçılara həmişə nəzarət edirdim ki, bu bina tikilib hazır olsun. Azərbaycanda mənim belə əsərlərim çoxdur. Bu bina mənim üçün daha da əzizdir. Çünki mən gəncliyimi sizin indi işlədiyiniz təşkilatda keçirmişəm, həmin çətin dövrləri görmüşəm. Ona görə də imkanım olduğu vaxtda mənim üçün doğma, gəncliyimi keçirdiyim, vaxtilə işlədiyim bir təşkilata daha da yaxşı şərait yaratmaq üçün çalışmışam, bunu etmişəm. Mənə doğma olan təş-

kilat üçün, sizin üçün, gələcək nəsillər üçün bu binanı mən yaratmışam.

Təəssüf ki, sonra bu bina başqa əllərə düşdü, hansılar ki, bunun nə qədrini, nə də qiymətini bilirdilər, bundan başqa məqsədlər üçün istifadə edirdilər. Məsələn, təəssüflər olsun ki, 1990-cı ildə Azərbaycana sovet ordusunun böyük qoşun hissələrinin gəlməsini təmin edən qərargah bu binada yerləşibdir. Təəssüf olsun ki, bu binada işləyən adamların bəziləri o vaxt böyük cinayətlər də ediblər. 1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə televiziyanın partladılması planının həyata keçirilməsinə də bu binadan rəhbərlik olunubdur. Bunlar da həqiqətdir.

Ancaq görürsünüz ki, bunlar müvəqqəti hallar idi. Tarixin müəyyən, ağır mərhələləri idi. Xalqımız o dövrü yaşadı. İndi bu bina artıq müstəqil Azərbaycanın milli təhlükəsizliyini təmin edən nazirliyə məxsusdur.

Demək, o illər – sovet hakimiyyəti illərində bizim gördüyümüz işlər bu günümüz üçün faydalıdır. O vaxt bəlkə də çoxları düşünmürdü ki, bu böyük binalar, qurğular, böyük fabriklər və zavodlar bir ilə, iki ilə, üç ilə deyil, on illərə, yüz illərə lazımdır.

Siz buraya neçənci ildə köçdünüz?

Namiq Abbasov: 1989-cu ildə.

Heydər Əliyev: Təsəvvür edin, məsələn, 1920-ci ildən 1989-cu ilə qədər bu təşkilat həmin o köhnə binada yerləşibse və əgər bu binanı biz tikib yaratmasaydıq indi müstəqil dövlətimiz belə böyük bir sərvətə malik olmazdı. Açığını deyim ki, indi belə bir binanı tikməyə bizim imkanımız da yoxdur. Yəni o illərdə bizim gördüyümüz işlər Azərbaycanın bu gün müstəqil dövlət kimi öz fəaliyyətini həyata keçirməsi, öz istədiyini yerinə yetirməsi, öz siyasətini aparması üçün gözəl şərait yaradıbdır. İndi siz nazirliyin binasını genişləndirmisiniz, inkişaf etdirmisiniz. Yəni vaxtilə bizim yaratdığımız

binanın əsasında siz – yeni nəsil yeni işlər görmüsünüz. İndi, Allah belə gətiribdir ki, bu işlər yenə də Azərbaycana mənim rəhbərlik etdiyim dövr ilə əlaqədardır, yeni mənim himayəm altında olubdur. Bu da məni sevindirir.

Namıq Abbasov: Sizin sayənizdə mümkün olmuşdur.

Həydr Əliyev: Bəli, təbiidir. Ona görə də bütün bunların hamısı birlikdə çox sevindirici haldır. Keçmişə nəzər salaraq demək istəyirəm ki, tarixdə Azərbaycanın təhlükəsizlik orqanları işçilərinin belə iş şəraiti, belə istirahət şəraiti heç vaxt olmayıbdır.

İndi burada idman-sağlamlıq kompleksi yaranıbdır. Bizim təşkilatda o vaxtlar da idman-sağlamlıq proqramı var idi. Moskvadan əmr vardı ki, hər bir çekist gərək mütləq daim fiziki hazırlıqla məşğul olsun. Yadımdadır, məcburi olaraq, bilmirəm həftədə iki dəfə idi, yoxsa üç dəfə idi – yəqin Yusifzadənin yadındadır – mütləq fiziki hazırlıqla məşğul olmaq üçün iş vaxtından bir saat ayrılırdı. Mənim özüm də həmin o proqram çərçivəsində çalışan adamlardan olmuşam.

Ancaq o vaxt bizim nə imkanımız vardı? O vaxt bizim o binanın yanında «Dinamo» klubu vardı, onu da bizə həmişə vermirdilər. Çünki o həm bizim idi, həm də Daxili İşlər Nazirliyinin idi. Orada başqa idmançılar da olurdular. Məsələn, işimiz saat 9-da başlayırdı, biz saat 8-də oraya gəlirdik. Kimi voleybol oynayırdı, kimi basketbol oynayırdı, kimi ştanq qaldırırdı, sonra kim isə adicə gimnastika edirdi. Mən özüm bunların hamısını keçmişəm. Düzdür, bəziləri zorla gəlirdilər. Hətta proqramın bu hissəsini buraxanları o vaxt cəzalandırırdılar. Bu məcburi idi. Nəyə görə məcburi idi? Çünki hərbi qulluqda olan belə adamlar mütləq gərək fiziki cəhətdən sağlam olsun, möhkəm olsunlar.

O vaxt bizim belə çarhovuzumuz, belə imkanlarımız da yox idi. Yenə də deyirəm, «Dinamo»nun bir zalında hamımız yığışırıdık, kim ora düşə bilmirdisə ətrafda – bulvarda qaçırdı.

Yaxud da, bizim orada bədən tərbiyəsi təlimatçımız vardı, o bizi dəstə ilə düzürdü, gimnastika üzrə ayrı-ayrı təmrinləri yerinə yetirməyimizə rəhbərlik edirdi. Ona görə də o vaxt biz bu çətinliklər içərisində yaşamışıq, gərgin işləmişik. Amma indi isə müstəqil Azərbaycanda sizin üçün çox gözəl imkanlar yaranıbdir.

Yenə də deyirəm, mən bu gün bütün bunlarla tanış olaraq sizə görə sevinirəm. Çünki Azərbaycanın prezidenti kimi, mən istəyirəm ki, ölkəmizin vətəndaşlarının hamısı sağlam, hamısı yaxşı fiziki hazırlıqlı olsun. Xüsusilə, dövlət işində, hərbi işdə, təhlükəsizlik orqanlarında işləyənlər. Siz fiziki cəhətdən nə qədər sağlam olsanız, o qədər də yaxşı işləyəcəksiniz. Təbiidir ki, həm fiziki hazırlığımız, həm də ümumi hazırlığınız olmalıdır. Amma fiziki hazırlıq əsas şərtlərdən biridir.

Ona görə də mən əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, siz bu imkanlardan səmərəli istifadə edəcəksiniz və daha da yaxşı işləyəcəksiniz. Amma burada bir təhlükə var. Belə gözəl bir yer bəzən adamları çaşdırır – işi qoyub gedir, orada məşğul olur. Soruşanda da deyir ki, «mən fiziki hazırlığımı, fiziki vəziyyətimi möhkəmləndirirəm». Belələri də olubdur. Vaxtilə, biz işləyən vaxtlarda içərimizdə belələri də vardı. Mən bunların hamısını görmüşəm. Ona görə mən belə mücərrəd söz danışmıram, həyatda gördüklərimi danışiram. İndi də belələri ola bilər. Ona görə də hesab edirəm ki, müəyyən rəislər nəzarət edəcəklər ki, belə imkanlardan sui-istifadə olunmasın. İş vaxtı işləmək, istirahət vaxtı istirahət etmək lazımdır. Fiziki hazırlıq tədbirlərini vaxtında aparmaq lazımdır. Bunu mənim sizə deməyim bəlkə də artıqdır. Başqa adam olsaydı, bunu deməzdi. Amma mən həyatımda bunu, belə faktları gördüyüm üçün və rəhbər vəzifədə olduğuma görə bəzən ayrı-ayrı işçiləri buna görə cəzalandırdığım üçün bunları sizə deyirəm ki, biləsiniz.

Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin qarşısında çox böyük vəzifələr durur. Məni sevindirən hal budur ki, indi görürəm ki, böyük bir kollektiv, gənc insanlar və hamısı da azərbaycanlı, bizim bu vacib təşkilatımızda – Milli Təhlükəsizlik Nazirliyində işləyirlər, çalışırlar.

Doğrudur, 1987-ci, 1988-ci illərdən sonra bizim təhlükəsizlik orqanlarında bu təşkilata zərbə vurmaq halları olmuşdur. Amma ona baxmayaraq, 1993-cü ildən sonra Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin tərkibi sağlamlaşdı, təmizləndi, layiqli olmayan adamlar bu təşkilatdan kənarlaşdırıldılar. İndi mən belə hesab edirəm ki, burada sağlam bir kollektiv yaranıbdir. Bu sağlam kollektiv Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin üzərinə düşən vəzifələri yerinə yetirməyə qadirdir.

Bu indi artıq bizim – bilavasitə müstəqil Azərbaycanın, Azərbaycan dövlətinin mühüm orqanıdır. Məni sevindirən odur ki, bu millidir. Milli adıdır, amma tərkibi də millidir. Mən bunu nə üçün deyirəm? Çünki biz sizinlə təhlükəsizlik orqanlarının yaranmasının yubileyini qeyd edərkən o tarix haqqında demişik. O tarix bir tərəfdən, şərəfli tarixdir, çünki orada da çox şərəfli insanlar olub. Amma eyni zamanda çox əzab-əziyyətli, faciəli tarixdir. Çünki o repressiyalar və başqa ədalətsizliklər ki, bu orqanlarda olubdur, bizim xalqımıza, millətimizə böyük zərbələr vurubdur. Bunların da səbəbləri çoxdur. Çünki bu repressiyalar o vaxtkı hakimiyyətin, kommunist rejiminin siyasəti idi. İkinci tərəfdən, mən onu da xatırlayıram ki, o vaxt bizim bu təşkilatda milli kadrlar çox az idi, demək olar ki, yox idi.

Mən 1950-ci ildə burada, Bakıda işə başlayarkən, xatirimdədir ki, yerli kadrlar – azərbaycanlılar on faizdən çox təşkil etmirdi. Qalanların hamısı başqa millətlərə mənsub idi. Özü də hər millətdən var idi. Amma – indi adlarını çəkmək istəmirəm – çoxluğu təşkil edən millətlər də vardı. Azərbaycanlılar həm az idi, olanların da bəziləri bacarıqsız idi. O vaxtkı

siyasəti mən xatırlayıram. Bəzən rəhbər vəzifəyə bacarıqsız bir azərbaycanlıны təyin edirdilər ki, sonra desinlər – görürsünüz mü, azərbaycanlı bu işi bacarmır, ona görə də bu vəzifəni başqasına vermək lazımdır.

Mən 1950-ci ildə – o vaxt əks-kəşfiyyat şöbəsi vardı, elə indi də var – o şöbədə işə başladım. Şöbənin altı bölməsi vardı. Altı bölmədən yalnız birinin rəisi – təkcə mən azərbaycanlı idim. Qalanları başqa millətlərdən idi. Şöbənin rəisi azərbaycanlı idi, o qədər də bacarıqlı adam deyildi. Onun üç müavindən biri də azərbaycanlı deyildi. Bax, 1950-ci ildə buranı mən bu vəziyyətdə görmüşəm. Təbiidir ki, hər şey onların əlində idi.

Ancaq onu da xatırlayıram ki, 1953-cü ildə Stalin rejimi, buradakı Bağirov rejimi başa çatdıqdan sonra bir az imkanlar yarandı. Mən 1953-cü ildə həmin o əks-kəşfiyyat şöbəsinin rəisi təyin olundum. Bu imkandan istifadə edib şöbəni milliləşdirməyə çalışdım və xeyli iş gördüm. Ancaq eyni zamanda cəzalandım da. İki ildən sonra məni cəzalandırdılar, vəzifədən çıxartdılar. Şöbə rəisliyindən baş əməliyyat müvəkkilliyinə qədər vəzifəmi aşağı saldılar. Nəyə görə? Apardığım həmin o milliləşmə siyasətinə görə. Çünki onlar o qədər güclü idilər ki, mən azərbaycanlıların sayını artırıb şöbədə onları azaltdığıma görə bir bəhanə tapıb məni işdən çıxartdılar. Ancaq onlar istədiklərinə nail olmadılar. Sonra yenə məcbur olub məni pillə-pillə, üç ildən sonra öz vəzifəmə qaytardılar. Buna məcbur oldular. Ona görə yox ki, onlar bunu istəyirdilər, amma iş bunu tələb edirdi, bu lazım idi.

Bu milliləşdirmə üzündən mən bir dəfə cəzalanmışam. Sonra biz xeyli milliləşdirmə apara bildik. Xüsusən mən Azərbaycanın başçısı olduğum dövrdə biz xeyli işlər görə bildik. Təhlükəsizlik Komitəsinin tərkibini xeyli milliləşdirə bildik, dəyişdirə bildik. Ancaq Yusifzadənin xatirindədir ki, mən Moskvaya gedəndən sonra – sən bir neçə dəfə gəlib Moskva-

da mənə məruzə etmişdin ki, yuxarıdan məcbur edirlər, başqa vilayətlərdən 10–15 nəfər adamı göndəririlər ki, biz onları yerləşdirək. Yadındadırmı?

Amma mənim vaxtında bu yox idi. Mən Azərbaycana rəhbərlik edəndə bu yox idi. Mən respublikadan gedəndən sonra bu proses başlandı. Yusifzadə sədr idi, Moskvada Kremlə mənim yanıma gəlirdi və bir-iki dəfə bunu mənə dedi. Ancaq bu, təkcə təhlükəsizlik komitəsində deyildi. Bütün respublika belə idi. Məsələn, məndən sonra Kamran Bağirov da bir-iki dəfə gəldi ki, məcbur edirlər ki, başqa-başqa vilayətlərdən kadrlar gətirək. Adını da «kadrlar mübadiləsi» qoymuşdular: guya siz azərbaycanlıları verin, getsinlər Ryazanda işləsinlər, oradan da gəlib Azərbaycanda işləsinlər. Buradan Ryazana gedən azərbaycanlı o qədər yox idi. Getmək istəyən də, təbii ki, az idi. Amma Ryazandan, ya Bryanskdan, o biri, bu biri yerlərdən Azərbaycana gəlmək istəyən çox idi. Ona görə də, əlbəttə ki, burada müvazinət pozulurdu və bunu da bilirdilər. Amma adını «kadrlar mübadiləsi» qoyurdular. Bunu həm Təhlükəsizlik Komitəsinin tərkibində, həm də respublikanın başqa sahələrində edirdilər.

Mən bunları xatırlayıram. 1988-ci ildə Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi başlayandan sonra təkcə sizə yox, Daxili İşlər Nazirliyinə də nə qədər adam gətirib doldurdular. Nəçinci ildə səni sədr təyin etdik?

Ziya Yusifzadə: 1980-ci ildə.

Heydər Əliyev: 1980-ci ildə. Mən böyük çətinliklə bu Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin sədrliyinə azərbaycanlı təyin edilməsinə nail oldum. 1988-ci ildə yenə də Moskvadan başqa millətə mənsub olan adamı bura gətirdilər. Gətirən də, təşəbbüskar da o vaxt burada Azərbaycanın rəhbəri olmuşdu. O demişdi ki, burada azərbaycanlılar dövlətə sədaqətli deyillər, gərək Moskvadan adam gəlsin. Bunlar da burada işləyənlərin bəzilərinin xatirindədir.

1987-ci ildə mən bir daha Kommunist Partiyasının milli siyasəti haqqında öz fikirlərimi dediyimə və bir çox tədbirlərin əleyhinə çıxdığıma görə – elə əsas səbəblərdən biri bu oldu – istefa verməli oldum.

Bələliklə, bir dəfə Azərbaycanda bu milli siyasəti həyata keçirmək, milliləşdirmək üstündə 1955-ci ildə cəzalandım, bir dəfə də Sovet İttifaqının rəhbərlərindən biri olarkən başqa millətlərin hüquqlarını qoruduğuma görə, məsələn, Şimali Qafqazda respublikaların başında yerli, həmin millətə mənsub olan adamı çıxarıb onun yerinə Moskvadan və ya başqa vilayətlərdən adam gətirib qoyduqlarına görə, yaxud da Qazaxıstanda Kunayevi vəzifədən çıxarıb onun yerinə Moskvadan bir adam gətirib qoyulmasına etiraz etdiyimə görə, mən 1987-ci ildə istefa verməyə məcbur oldum.

Burada tarixdən bəzi epizodları mən ona görə yada salıram ki, indi bizə heç kəs deyə bilmir ki, hansı millətdənsə kimi hara qoymalısan. Bu məni sevindirir.

Təbii ki, indi Azərbaycanda başqa millətlər də var, onların nümayəndələri də işləyirlər və işləyə bilirlər. Ancaq o vaxt biz öz Vətənimizdə, ölkəmizdə, torpağımızda öz millətimizin inkişafını, xüsusən bu dövlət orqanlarında, dövlət təhlükəsizlik sistemində bunu təmin edə bilmirdik. İndi isə bu, təmin olunubdur. Görürsünüz, buradakıların hamısı milli kadrlardır. Mən buna sevinirəm.

Arzum, istəyim nədir? Bu ondan ibarətdir ki, bizim milli kadrlar gərək yüksək səviyyəli olsunlar. Onlar həm bilikli, həm peşəkar, həm də işə can yandıran, qəlbən işə bağlı adamlar olmalıdırlar.

Sizin peşəniz elə peşədir ki, burada hər adam özünə yer tapa bilməz. Ola bilər, bu işdə işləməyə kiminsə həvəsi olsun, amma onun xüsusiyyətləri buna çatmasın. Ona görə də kadrların seçilməsində, yeni gənclərin işə qəbul olunmasında və kadrların irəli çəkilməsində çox həssas, diqqətli olmaq

lazımdır. Burada kadrları təmsilqlə, dostluqla təyin etmək gərək olmasın. Təəssüf ki, bu qüsurlar bizdə, Azərbaycanda hələ var. Amma burada olmamalıdır. Çünki, yenə də deyirəm, bir Təsərrüfat Nazirliyində, yaxud da başqa bir nazirlikdə müəyyən bir vəzifəni tutan adam, ola bilər, öz peşəsini bəlkə o qədər də bilməsin. Amma burada, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyində – mən bunu öz təcrübəmə, keçdiyim yola görə deyirəm – gərək bu peşəni daxilən sevən adam olsun, öz şəxsi xüsusiyyətlərinə görə bu peşəyə gərək yararlı adam olsun, eyni zamanda yüksək bilikli, işə sədaqətli adam olsun. Bu peşəni sevrək, heç bir şeylə hesablaşmayaraq gecə-gündüz çalışmağa qadir adam olsun. Burada belə kadrlar olmalıdır.

Ümidvaram ki, belə kadrlar get-gedə yaranacaqdır. Çünki sizin qarşınızda çox böyük vəzifələr durur. Keçmişdə biz Sovetlər İttifaqının Təhlükəsizlik orqanlarının bir hissəsi idik. Biz Sovetlər İttifaqının təhlükəsizliyini qoruyurduq və bu orqanlarda xarici ölkələrin kəşfiyyatçıların casuslarını axtarırdıq, yaxud da ki, daxilə bəzi problemlərlə məşğul olurduq.

Amma Sovetlər İttifaqı böyük idi. Mən indi bəzən xatırlayıram – bəlkə heç Azərbaycanda o vaxt Amerikanın, yaxud da o vaxtkı Sovetlər İttifaqının başqa düşmənlərinin təsəvvür edilən qədər casusları yox idi. Bizim beynimizə yerləşdirildilər ki, axtarmalısınız, tapmalısınız. O vaxt, məsələn, bəlkə də xarici kəşfiyyat orqanlarının əsas istiqaməti o yerlərə idi ki, orada həqiqətən Sovetlər İttifaqının xüsusi sirləri – hərbi və başqa sirləri var idi.

Ona görə də o vaxtkı işlə indiki iş arasında fərq böyük olmalıdır. İndi müstəqil Azərbaycana xarici ölkələrin xüsusi xidmət orqanlarının marağı hədsizdir, çoxdur. Bunu siz özünüz bilirsiniz. Amma mən də bunu yaxşı bilirəm. Bəlkə də siz bunu əlinizdə olan faktlarla, sənədlərlə bilirsiniz. Mən isə bunu o ölkələrin siyasi fəaliyyəti, siyasi xətti ilə bilirəm.

Azərbaycana indi çox böyük maraq var. İqtisadi maraq bizi sevindirir, başqa dostluq maraqları bizi sevindirir. Amma Azərbaycanda təxribat aparmaq, ölkəmizin müstəqilliyinə zərbə vurmaq, daxili ictimai-siyasi vəziyyəti pozmaq, terror aktları həyata keçirmək, başqa bu cür hərəkətlər həyata keçirmək istəyən və bu istiqamətdə fəaliyyət göstərən xarici ölkələrin xüsusi xidmət orqanları var və artıq sizdə olan bir neçə faktlar da bunu sübut edir.

Ona görə də bu gün sizin işiniz o dövrdəki işdən tamamilə fərqlidir. Bu gün siz Azərbaycanın müstəqilliyini qoruyanlarınsınız. Azərbaycan xalqının azadlığını qoruyanlarınsınız. Bizim dövlətimizə xarici ölkələrdən və daxili düşünən qüvvələr tərəfindən yönəldilmiş təxribatların qarşısını alanlarınsınız. Belə halları aşkara çıxarıb, onları ifşa edənlərsiniz. Ona görə də sizin işiniz çoxdur. Bir də deyirəm, sizin işiniz keçən dövrlərdən fərqlidir. Azərbaycanın bu keçid dövrü və xüsusən Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ilə əlaqədar torpaqlarımızın işğal edilməsi ilə bağlı yaranmış ağır vəziyyət xarici ölkələrin xüsusi xidmət orqanlarının Azərbaycanda fəaliyyət göstərməsi üçün daha da əlverişli şərait yaradır.

Məsələn, bizim neft strategiyamız dünyada böyük əks-səda, böyük maraq yaradıbdır. Neft strategiyamızın, təbiidir ki, Azərbaycanın bu günü, gələcəyi üçün hədsiz qiyməti var. Azərbaycan xalqının gələcək xoşbəxt həyatı üçün bu, böyük imkanlardır. Ancaq bunu istəməyənlər, bunun əleyhinə çıxanlar da vardır. Bizim bu siyasətimizlə razı olmayan başqa ölkələr də vardır. Onlar bizim bu siyasətimizi pozmaq istəyirlər. Bu siyasətimizə görə onlar bizə zərbə vurmaq istəyirlər. Bunlar da vardır. Mən bu sahəni ona görə deyirəm ki, bu sahə Azərbaycana ən çox maraq cəlb edən bir sahədir. Amma tək bu sahə deyil.

Müstəqillik əldə etmək bizim üçün çətin deyildi. Çünki Sovetlər İttifaqı dağıldı və müstəqillik əldə olundu. Bəziləri he-

sab edir ki, onlar Azərbaycanın müstəqilliyi üçün vuruşublar və müstəqilliyi onlar əldə ediblər. Bu, yanlış fikirdir, yalandır.

Sovetlər İttifaqı dağıldı. İstəsəydin də, istəməsəydin də gərək sən öz müstəqilliyini elan edəydin. Sovetlər İttifaqı dağılandan sonra sən durub deyəsən ki, yox, mən müstəqil olmuram, Sovetlər İttifaqının tərkibində olmaq istəyirəm – bu, mümkün deyil.

Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə edəndə çox ağır bir vəziyyətdə idi. Həm Ermənistanla müharibə vəziyyətində idi, həm də daxili ictimai-siyasi sabitlik pozulmuşdu. Amma bu, həqiqətən tarixi bir hadisədir ki, Azərbaycan nəhayət, müstəqilliyini əldə etdi. Müstəqilliyi yaşatmaq, qorumaq, müstəqilliyimizi əbədi və dönməz etmək – bu, əlbəttə ki, asan iş deyildir. Bu, müstəqilliyi əldə etməkdən qat-qat çətindir. Yəni də deyirəm ki, müstəqillik bizə verildi. Bu, dünyada gedən ictimai-siyasi proseslərin məntiqi nəticəsi idi. Sovetlər İttifaqı dağılmalı idi: ola bilər, bir il tez, bir il gec. Sovetlər İttifaqı dağılanda, demək, bu ittifaqı qurmuş, yaratmış respublikaların hər biri mütləq ayrılmalı idi. Yəni bu, tarixin hökmü idi.

Buna görə də Azərbaycan xalqı Sovetlər İttifaqına daxil olan başqa respublikalar kimi, bu imkanı əldə etdi və bu bizim üçün tarixi hadisədir. Amma indi bəzi yerlərdə proseslər gedir ki, bu müstəqillik niyə, nə üçün verildi. Bu müstəqilliyi məhdudlaşdırmaq istəyənlər, yaxud bu müstəqilliyi pozmaq istəyənlər, sadəcə, Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi yaşamasına mane olmaq istəyənlər var. Ona görə də indi bu müstəqilliyi yaşatmaq, inkişaf etdirmək və onu dönməz etmək ən çətin vəzifədir, amma eyni zamanda şərəfli vəzifədir. Bu bizim üzərimizə düşən tarixi missiyadır. Biz bu tarixi missiyanı həyata keçiririk və keçirəcəyik.

Bu gün mən bir daha bəyan edirəm ki, Azərbaycan müstəqillik yolundan heç vaxt dönməyəcəkdir, müstəqilliyini göz

bəbəyi kimi qoruyacaqdır. Buna heç kəsin şübhəsi olmasın. Bunun keşiyində bizim xalqımız və xalqın seçdiyi prezident durur. Ancaq bu, hamıdan asılıdır. O cümlədən, birinci növbədə bizim xüsusi orqanlarımızdan, hüquq-mühafizə orqanlarımızdan, ordumuzdan, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyindən, sizdən asılıdır. Bax, buna görə də indi sizin işiniz daha da çətinləşir, eyni zamanda çoxdur. Həm də indi sizin işiniz konkret nəticələri ilə üzə çıxıb bilər. Yəni müstəqilliyimizə qarşı xarici və daxili qüvvələrin hərəkətlərinin indi bir müstəqil nazirlik kimi, heç bir ölkədən asılı olmayan təşkilat kimi araşdırılmasına, aşkar edilməsinə sizin imkanlarınız daha da çoxdur. Mən arzu edirəm ki, siz bu imkanlardan səmərəli istifadə edəsiniz və bu vəzifələri layiqincə yerinə yetirəsiniz.

Mən bizim Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinə etibar edirəm, inanıram. Başqa cür də ola bilməz. Əgər mən sizə inanmasam, etibar etməsəm, birincisi, siz işləyə bilməzsiz, ikincisi, mən də işləyə bilmərəm. Çünki əgər mən belə bir təşkilata, onun rəhbərliyinə, burada olan adamların bəzilərinə inanmıramsa, onda mən dövlət başçısı kimi necə işləyə bilərəm? Ona görə də mənim sizə etibarım o vaxta qədərdir ki, nə qədər ki, siz bu etibarı doğruldacaqsınız. Sizin də vəzifəniz ondan ibarətdir ki, hər gün, hər dəqiqə çalışsınız ki, bu inamı, bu etibarı doğruldasınız. Mən inanıram ki, siz həmişə Azərbaycan dövlətinin, Azərbaycan prezidentinin etibarlı əsgərləri olacaqsınız.

Bugünkü görüşümüz idman-sağlamlıq kompleksinin açılışı ilə əlaqədar idi. Ancaq mən hesab edirdim ki, burada sadəcə, idmandan, sağlamlıqdan danışmaq az olar. Ona görə də bu fürsətdən istifadə edib, mən sizə öz fikirlərimi və bir az da tarixdən olan bəzi faktları dedim. Bir də ona görə ki, yenə də deyirəm, düzdür, o vaxtlar, mənim dövrümdə işləyən adamlar, görürəm, burada azdır. Təbiidir, yeni-yeni nəsillər gəlir. Ancaq bu ənənələr yaşayır, ənənələr davam edir. Mən sizin

hammızı, elə o vaxt işlədiyim kimi, özümə doğma insanlar hesab edirəm.

Sizin hamınıza cansağlığı arzu edirəm və cansağlığınız üçün yeni imkanlar əldə etmişiniz. Sizə bütün işlərinizdə uğurlar arzulayıram. Ümidvaram ki, sizin hamınız – Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin hər bir əməkdaşı, nazirdən tutmuş lap kiçik əməliyyat müvəkkilinə, adi işçiyə qədər – Azərbaycanın dövlətçiliyinə, müstəqilliyinə və Azərbaycanın prezidentinə sadıq olacaqsınız. Sağ olun.

QƏTƏR DÖVLƏTİNİN NƏQLİYYAT VƏ KOMMUNİKASIYA NAZİRİ ŞEYX ƏHMƏD BİN NASİR BİN FƏLİH ƏL-TƏNİ BAŞDA OLMAQLA BU ÖLKƏNİN NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

16 may 2000-ci il

Heydər Əliyev: Azərbaycanca xoş gəlmisiniz, mən sizi salamlayıram. Güman edirəm ki, bu sizin ölkədən Azərbaycana gəlmiş yüksək səviyyəli ilk nümayəndə heyətidir. Mən bundan çox məmnunam. Qətlə Azərbaycan arasındakı əlaqələr dostluq əlaqələridir. Bu dostluğu daha da inkişaf etdirmək və genişləndirmək lazımdır. Bu mənada sizin səfərinizin əhəmiyyəti var.

Şeyx Əhməd bin Nasir əl-Təni: Cənab Prezident, ikinci Vətənimiz olan Azərbaycanda belə gözəl qarşılandığımıza görə təşəkkürümüzü bildirirəm. Buraya gələndə tikintisini bu yaxınlarda başa çatdırdığınız möhtəşəm, gözəl hava limanı kompleksi məni heyran etdi. Yol boyu Sizin nazirlə söhbət zamanı gələcəkdə bir çox sahələrdə Azərbaycanla ölkəmiz arasında əlaqələrin genişləndirilməsi yollarını müzakirə etdik.

Mənim buraya səfərimin əsas məqsədi ölkəmizin başçısı əmir Həmad əl-Təninin məktubunu Sizə yetirməkdir. Əlahəzrət əmir Sizi İslam Konfransı Təşkilatının Dohada keçiriləcək iclasına dəvət edir. Bu iclas ilin sonunda keçiriləcəkdir. İcazənizlə, məktubu Sizə təqdim edirəm.

Heydər Əliyev: Mən sizi bir də salamlayıram və bu dəvətə görə də təşəkkür edirəm. Biz islam ölkələri olaraq bir təşkilatdayıq – İslam Konfransı Təşkilatıdayıq.

Azərbaycan prezidenti kimi, mən İslam Konfransı Təşkilatının zirvə görüşlərində iştirak etmişəm. Son zirvə görüşü 1996-cı ilin sonunda İranda – Tehranda olmuşdur. Orada sizin ölkənin əmirinin başçılığı ilə böyük nümayəndə heyəti də vardı.

Biz orada qərar qəbul etdik ki, növbəti zirvə görüşü Qətərdə keçirilsin. Bu barədə sizin ölkənin müraciəti olmuşdu. Biz də bu müraciəti qəbul etdik, mən də bu qərarın qəbul olunmasına məmnuniyyətlə səs verdim. Çox məmnunam ki, siz zirvə görüşünün keçirilməsinə ötən illərdə hazırlıq görmüsünüz və bu ilin sonunda sizin ölkədə – Qətərdə İslam Konfransı Təşkilatının yeni zirvə görüşü keçiriləcəkdir.

Bir də qeyd edirəm ki, biz İslam Konfransı Təşkilatına çox böyük əhəmiyyət veririk, bu təşkilatın daha da möhkəmlənməsi və inkişaf etməsi üçün çalışırıq. Şübhə etmirəm ki, sizin ölkənin paytaxtında yeni zirvə görüşünün keçirilməsi üçün imkanlar yaranıbdir.

Mən ümid edirəm ki, konfrans yüksək səviyyədə keçəcək və uğurla başa çatacaqdır. Bu dəvəti məmnuniyyətlə qəbul edirəm və mütləq konfransa gələcəyəm. Əlahəzrət Qətər əmirinin mənə Qətərə rəsmi səfər etmək barədə dəvəti var.

Təəssüf ki, mən indiyə qədər bu dəvətdən istifadə edə bilməmişəm. Bu ilin sonunda konfransda iştirak edərkən sizin ölkənizdə ilk dəfə olacağam. Ondan sonra isə, şübhəsiz, biz əlaqə saxlaya bilərik ki, sizin ölkəyə rəsmi səfərimi də həyata keçirmək mümkün olsun.

Mən məmnuniyyətlə izləyirəm, müşahidə edirəm ki, sizin ölkənizdə ictimai-siyasi sabitlik bərqərarıdır. Sizin ölkənizin çox güclü iqtisadiyyatı var, çox şeylər qurub-yaratmışınız. Əraziniz, əhaliniz çox olmasa da, eşitdiyimə görə, qurub-yaratdıqlarınız çox əzəmətlidir. Allah sizə çox neft bəxş edibdir,

ona görə də çox zənginsiniz. Arzu edirəm ki, Allah sizin ölkənizin üzərindən əlini heç vaxt çəkməsin.

Əhməd bin Nasir əl-Təni: Biz bu gün Azərbaycan Respublikasının prezidenti zati-aliləri Heydər Əliyev ilə görüşümüzdən olduqca məmnunuq. Eyni zamanda İslam Konfransı Təşkilatının bu ilin sonunda keçiriləcək zirvə görüşündə iştirak üçün ölkəmizin əmirinin göndərdiyi dəvəti qəbul etdiyinizə görə Sizə təşəkkürümüzü bildiririk. Onu da bəyan edirik ki, biz bütün səviyyələrdə – həm rəsmi, həm də qeyri-rəsmi səviyyələrdə həmişə Sizin qulluğunuzda hazırıq.

Heydər Əliyev: Sağ olun, təşəkkür edirəm.

Əhməd bin Nasir əl-Təni: Eyni zamanda Sizə bildirmək istəyirəm ki, Qətər əmiri İslam Konfransı Təşkilatının zirvə görüşünün Dohada keçirilməsi ideyasına dəstək verdiyinizə və bu dəstəyi ilk verənlərdən biri olduğunuza görə Sizə öz minnətdarlığını ərz edir.

Məlumdur ki, müsəlmanlar xüsusən son illərdə dünyanın bir çox yerlərində müxtəlif sınaqlarla üzləşirlər. İslam Konfransı Təşkilatının da qarşısında bu problemlərin, müsəlmanların mənafeələrinin müdafiəsi məsələlərinin müzakirəsi mühüm vəzifə kimi durur. Azərbaycan Respublikasının prezidenti zati-aliləri Heydər Əliyevin bu zirvə görüşündə iştirak edəcəyi bizi sevindirir. Bizə göstərilən səmimiyyətə görə bir daha təşəkkürümü bildirirəm.

Heydər Əliyev: Sağ olun. Siz doğru buyurdunuz ki, dünyanın müxtəlif yerlərində müsəlman ölkələri bir çox problemlərlə üzləşirlər. Belə ağır problemlərlə üzləşmiş ölkələrdən biri də Azərbaycan və onun müsəlmanlarıdır.

Bilirsiniz ki, 12 il bundan öncə qonşu Ermənistan Azərbaycanın torpaqlarının bir qismini ələ keçirmək üçün ölkəmizə hərbi təcavüz edibdir. Bu təcavüz nəticəsində müharibə başlanmış, 1994-cü ilə qədər müharibə gedibdir. Bu müharibədə Ermənistan silahlı qüvvələri müxtəlif səbəblərdən Azər-

baycan ərazisinin 20 faizini işğal ediblər. İşğal olunmuş torpaqlardan bir milyon azərbaycanlı, müsəlman zorla yerindən-yurdundan çıxarılıb və 7–8 ildir ki, onlar çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayırlar. Təsəvvür edin, ölkənin 8 milyon əhalisinin bir milyonu qaçqın vəziyyətindədir.

1994-cü ildə biz Ermənistanla atəşkəs haqqında saziş imzalamışıq. O vaxtdan indiyə qədər müharibə getmir, məsələni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Sülh yolu da ondan ibarətdir ki, Ermənistan silahlı qüvvələri işğal olunmuş torpaqlardan çıxmalı, yerindən-yurdundan didərgin düşmüş müsəlmanlar, azərbaycanlılar öz yerlərinə qayıtmalıdır, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa edilməlidir. Ancaq altı il gedən sülh danışıqları hələ ki, bir nəticə verməyibdir. Ermənistan bəzi ölkələrin dəstəyindən istifadə edərək böyük iddialar irəli sürür. O cümlədən, Azərbaycanın torpağı olan Dağlıq Qarabağın Azərbaycandan qoparılıb Ermənistanla birləşdirilməsini tələb edir.

Biz Dağlıq Qarabağa özünüidarə statusu verməyə hazırıq. Amma öz torpağımızı başqa ölkəyə verə bilmərik. Mən inanıram ki, sülh danışıqları, nəhayət, məsələlərin həll olunmasını təmin edəcəkdir. Ancaq hələlik bizim böyük problemimiz odur ki, bir milyon qaçqının çoxu çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayır.

İslam Konfransı Təşkilatının zirvə görüşlərində–Mərakeşdə də, İranda da bu barədə çox ciddi, yəni Ermənistanı təcavüzkar kimi məhkum edən və Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarından qeyd-şərtsiz çıxması haqqında qətnamələr qəbul olunmuşdur. Amma hələ ki, vəziyyət dəyişməyibdir.

Sizin ölkəniz Azərbaycandakı müsəlman qardaşlarına, qaçqınlara müəyyən humanitar yardım göstərilibdir. Burada sizin ölkənin bir xeyriyyə təşkilatı da var. 1996–1997-ci illərdə ildə təxminən 250 min ABŞ dolları məbləğində humanitar yardımlar edilmişdir. Amma axır zamanlar bu yardım azalıbdır. Ona görə xahiş edirəm ki, hökumətinizə, xüsusən əlahəz-

rət əmirə çatdırasınız ki, qaçqınlar hələ çadırlarda yaşayırlar, onlara əvvəlkindən də çox yardım lazımdır. Gərək yardımlarınızı nəinki azaltmayasınız, hətta artırasınız. Bizim dinimizin, müsəlmanlığın, Qurani-şərifin tələbləri bundan ibarətdir.

Əhməd bin Nasir əl-Təni: Zati-aliləri cənab Prezident, Azərbaycanın, onun xalqının üzləşdiyi problemlər haqqında və bugünkü söhbətimizdə bu məsələ ilə bağlı müzakirə barədə mən mütləq xüsusi bir məruzə hazırlayıb hökumətimizə və zati-aliləri əmirə yetirəcəyəm ki, Azərbaycanda müsəlman qardaşlarımızın böyük bir hissəsi yenə də çadır şəhərciklərində, ağır məişət şəraitində yaşayır. Mən bu məruzəni mütləq təqdim edəcəyəm və vəziyyət haqqında onlara məlumat verəcəyəm.

Həydər Əliyev: Sağ olun. Bir şeyi də bilin və əlahəzrət əmirə də çatdırın ki, keçmiş Sovetlər İttifaqı dağılandıqdan sonra müstəqillik əldə etmiş 15 cümhuriyyətdən biri Azərbaycandır və yeganə müsəlman ölkəsidir ki, belə hərbi təcavüzə məruz qalıbdır.

**İRAN İSLAM RESPUBLİKASININ
XARİCİ İŞLƏR NAZİRİNİN MÜAVİNİ
MURTUZA SƏRMADİ VƏ ONU
MÜŞAYİƏT EDƏN ŞƏXSLƏRLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

Prezident sarayı

17 may 2000-ci il

H e y d ə r Ə l i y e v: Hörmətli cənab Sərmadi!

Hörmətli səfir!

Hörmətli qonaqlar!

Mən sizi salamlayıram. Azərbaycana xoş gəlmisiniz!

Sizin bu səfəriniz İran–Azərbaycan əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi yolunda əhəmiyyətli bir səfərdir. Siz burada bir çox görüşlər keçirmisiniz və güman edirəm ki, müəyyən nəticələr, müsbət nəticələr əldə olunubdur. Mən də sizi dinləməyə və sizinlə bəzi məsələləri müzakirə etməyə hazıram.

M u r t u z a S ə r m a d i: Sizə çox təşəkkür edirəm. Mənə və məni müşayiət edən nümayəndə heyətinə bəzi məsələləri müzakirə etmək üçün yaratdığınız imkana görə təşəkkür edirəm. Eyni zamanda cənab prezident Xatəminin səmimi, isti salamlarını Sizə çatdırıram. Biz 9–10 iyunda EKO-nun Teh-randa keçiriləcək iclasında Sizi gözləyirik.

Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin ildönümü mü-nasibətilə öncədən Sizi və Sizin simanızda bütün Azərbaycan xalqını təbrik etmək istəyirəm. Xoşbəxtlikdən, iki ölkənin əla-qələrindəki ab-hava qəbul oluna biləcək səviyyəyə yüksəlmiş-dir. Nümayəndə heyətlərinin mübadiləsi, keçirilən görüşlər,

sərginin təşkili – bunlar iki ölkənin əlaqələrində baş verən müsbət hərəkətlərin göstəricisidir. Əlaqələrin genişlənməsi, ticarət mübadiləsinin artması, İranın iqtisadiyyat sektorunun, xüsusilə də sənayeçilərinin Azərbaycana marağının çoxalması bu istiqamətdə baş verən müsbət göstəricilərdir. Eyni zamanda iki ölkənin vətəndaşları arasında gediş-gəlişin artması – bizim konsulluq sahəsində olan statistikamız buna dəlalət edir – bunlar da iki ölkə arasında olan xoşagəlimli münasibətlərdən xəbər verir.

Mənim Azərbaycana səfərim, Sizin buyurduğunuz kimi, çox münasib bir vaxtda həyata keçirildi və mən Azərbaycanın Xarici İşlər Nazirliyində, eləcə də digər qurumlarda öz həmkarlarımla çox faydalı və gözəl danışıqlar apardım. Xarici İşlər Nazirliyində, eləcə də digər orqanlarda məsul şəxslərlə Dağlıq Qarabağ probleminə, Qafqazda təhlükəsizlik məsələlərinə dair gözəl danışıqlar apardım.

Biz bu fikirdəyik ki, regional təhlükəsizlik məsələsi daşdığı, malik olduğu strateji əhəmiyyəti ilə birlikdə bütün bölgə ölkələrinin ciddi yanaşmalı olduğu məsələdir. Həmçinin bu fikirdəyik ki, regional təhlükəsizlik regiondakı ölkələrin, eyni zamanda qonşu ölkələrin birgə tərəfdaşlığı sayəsində təmin edilməlidir.

Müzakirələrin digər tərəfi iki ölkənin imkanlarından daha faydalı istifadə etmək olmuşdur. Xüsusilə də enerji, neft, qaz məsələlərinə aid olan sahələr, eyni zamanda enerjinin daşınması məsələsi üzrə.

Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin birinci vitse-prezidenti cənab İlham Əliyevlə çox faydalı danışıqlar aparmışıq. Hörmətli Baş nazirlə görüşdə iki ölkənin maraq doğurduğu layihələr və digər sahələrə aid məsələlər müzakirə obyektinə olmuşdur. Milli Məclisin hörmətli sədri ilə görüşdə parlamentlərarası əlaqələr, Qarabağ probleminin tənzimlənməsi prosesi müzakirə edilmişdir. Bizim fikrimizcə, İran–Azərbaycan əla-

qələrinin genişlənməsi ölkələrimiz arasındakı münasibətlərin möhkəmlənməsinə gətirib çıxaran bir işdir. Ümidvaram ki, bu münasibətlər elə istiqamətə yönələcəkdir ki, xalqlarımızın dəstəyinə nail olacaqdır.

Bizim ölkənin malik olduğu böyük, geniş potensial Azərbaycanla çox məzmunlu əlaqələr qurmağa imkan verir. Biz öz əlaqələrimizə elə məzmun verməliyik ki, bu, heç bir təsirlər altında dəyişikliklərə uğramasın, təsir altına düşməsin. İran İslam Respublikasının iqtisadiyyat sahəsində əməkdaşlığa dair irəli sürdüyü təkliflər, xüsusilə enerji daşınmasına aid təkliflər iqtisadi məziyyətlərindən əlavə, Azərbaycanın iqtisadi inkişafı üçün tələb olunan xərcləri də azaltmış olur. Bu yalnız həmin xərclərin azaldılması ilə deyil, Azərbaycanın regional və beynəlxalq səviyyələrdə manevr imkanlarını artırması ilə də müşayiət olunur. Bu, eyni zamanda İranın mehriban qonşuluq siyasətinin prinsiplərinə uyğun olmaqla yanaşı, bizim mənafelərimizi də təmin edir. Yaratdığınız imkana görə Sizə bir daha öz təşəkkürümü bildirirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sağ olun, təşəkkür edirəm. Əvvəla, mən çox məmnuniyyətlə prezident cənab Xatəminin salamlarını sizdən qəbul edirəm və öz tərəfimdən xahiş edirəm ki, mənim hərarətli salamlarımı, səmimi salamlarımı və ən xoş arzu-larımı prezident cənab Xatəmiyə çatdırasınız.

Gələn ayın 9–10-da Tehranda keçiriləcək EKO zirvə görüşündə mən mütləq olacağam, Tehrana gələcəyəm və güman edirəm ki, həm EKO təşkilatı çərçivəsində bizim əməkdaşlığımız üçün faydalı işlər görəcəyik, həm də ki, İranda xüsusən prezident cənab Xatəmi ilə görüşüb lazım olan bütün məsələləri müzakirə etmək fikrindəyəm.

Bilirsiniz ki, bu il mənim bundan əlavə, İrana rəsmi səfərim də nəzərdə tutulubdur. Güman edirəm ki, bu rəsmi səfər zamanı bizim daha da geniş imkanlarımız olacaqdır ki, həm bir

çox məsələləri müzakirə edək, həm də rahat-rahat söhbət edək.

Verdiyiniz məlumatdan mən görürəm ki, siz burada artıq çox iş görmüsünüz. Çox faydalı görüşlər keçirmisiniz və bu da sizin Azərbaycana səfərinizin çox əhəmiyyətli olduğunu bir daha sübut edir. Sizin toxunduğunuz məsələlər elə bizi də maraqlandıran məsələlərdir. Yəni burada İranın və Azərbaycanın maraqları tamamilə üst-üstə düşür. Bunlar o məsələlərdir ki, biz onları həll edə bilsək, irəliyə apara bilsək, təbiidir ki, İran-Azərbaycan əlaqələrini daha da genişləndirə bilərik və daha da yüksəldə bilərik.

Mən onu bəyan etmək istəyirəm ki, biz Azərbaycan hökuməti, Azərbaycanın prezidenti İran ilə Azərbaycanın əlaqələrinə xüsusi əhəmiyyət veririk. Mən Azərbaycanda, Bakıda İran sərgisinin açılışı mərasimində çıxış edərək öz nitqimdə bu barədə fikirlərimi açıqca bəyan etdim. Bu fikirlər dəyişməzdir. Yəni bu, Azərbaycan prezidenti kimi, mənim dəyişməz siyasətimdir və bu siyasət də heç bir başqa təsirə görə dəyişə bilməz. Yəni biz müstəqil dövlətlik, biz özümüz öz siyasətimizi müstəqil olaraq aparırıq.

Mən bu gün bir də bəyan edirəm ki, İran bizim üçün dost ölkədir, qardaş ölkədir. İran bizim üçün bütün sahələrdə əməkdaşlıq edilməsi üçün çox vacib bir ölkədir. Biz dərk edirik ki, İran böyük iqtisadi potensiala malikdir və bu iqtisadi potensial dünyanın bütün ölkələri ilə yanaşı, qonşu, dost Azərbaycan ilə də əməkdaşlıq etmək üçün böyük imkanlar yaradır. Biz burada, Azərbaycanda İrandakı iqtisadi inkişafı görürük, İranda mövcud olan dövlət üçün çox əhəmiyyətli ictimai-siyasi vəziyyəti görürük və biz İran ilə bütün sahələrdə əməkdaşlıq etmək istəyirik.

İran bizim yaxın qonşumuzdur. Biz çox dərin köklərlə bir-birimizə bağlıyıq və bu gün də biz İranın inkişaf etməsinin,

İran hökumətinin qarşısında qoyduğu bütün məqsədlərin həyata keçirilməsinin tərəfdarıyıq.

İqtisadi sahədə əməkdaşlığımızı genişləndirmək üçün həqiqətən çox böyük imkanlar var. Bu barədə sizin apardığınız söhbətlər, danışıqlar həqiqətən çox əhəmiyyətlidir. Mən bu fikirlərlə razıyam. Sizin dediklərinizi təkrar etmək istəmirəm. Ancaq sizin burada danışıqlar apardığınız zaman müzakirə etdiyiniz bütün məsələlərin həm İran üçün, həm də Azərbaycan üçün vacib olduğunu mən də təsdiq edirəm.

İranın daxilində gedən müsbət prosesləri də biz məmnuniyyətlə izləyirik. İranın fəal xarici siyasətini də məmnuniyyətlə müşahidə edirik. Yəni İranın mövqelərinin möhkəmlənməsini. Bir dost ölkə kimi, biz sizin bu nailiyyətlərinizə görə sevinirik və arzu edirik ki, ölkənizdə gedən bu müsbət proseslər davam etsin, İran öz xarici siyasətində və başqa ölkələrlə iqtisadi əlaqələrində daha da yaxşı uğurlar əldə etsin.

Bilirsiniz ki, bizim üçün ən böyük məsələlərdən biri Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin həll olunmasıdır. Bu barədə biz sizinlə əməkdaşlıq etmişik və bundan sonra da əməkdaşlıq etməyə hazırıq. Bu baxımdan, bizim bölgədə sülhün, təhlükəsizliyin, əmin-amanlığın təmin olunması ilə əlaqədar vaxtilə mənim İstanbulda irəliyə sürdüyüm fikir və ümumiyyətlə, bir çox ölkələr tərəfindən irəliyə sürülmüş fikirlər də çox əhəmiyyətlidir. Mən bunu bəyan etmişdim və bu gün də bəyan edirəm ki, bizim bölgədə sülh, əmin-amanlıq və təhlükəsizlik paktı yaratmaq üçün və bunu təmin etmək üçün İran heç vaxt kənarda qala bilməz. İran bu prosesin iştirakçısı olmalıdır.

Biz Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunmasına çalışırıq. Bilirik ki, siz Azərbaycanın bu məqsədlərini dəstəkləyirsiniz. Çünki Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin ləğv olunması, sülhün yaranması, Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş torpaqların azad edil-

məsi və qaçqınların öz yerlərinə qayıtması bizim bölgədə, xüsusən İran–Azərbaycan sərhədində təhlükəsizliyin, sülhün təmin edilməsi üçün əsas şərtlərdəndir. Bu bizim iqtisadi əməkdaşlığımız üçün də çox böyük imkanlar açacaqdır. Buna görə hesab edirəm ki, İran indiyə qədər olduğu kimi, bu gün də, gələcəkdə də bu işlərə çox maraq göstərməlidir.

Mən sizə bu səfərinizə görə bir daha təşəkkür edirəm. Əgər hansı bir məsələni xüsusi müzakirə etmək lazımdırsa, mən sizi dinləyə bilərəm.

**NORVEÇİN MİLLİ BAYRAMI –
KONSTITUSIYA GÜNÜ MÜNASİBƏTİLƏ
NORVEÇİN AZƏRBAYCANDAKI
SƏFİRLİYİNİN TƏŞKİL ETDİYİ
RƏSMİ QƏBULDA NİTQ**

«Həyat park» mehmanxanası

17 may 2000-ci il

Hörmətli cənab səfir!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən sizi Norveç xalqının milli bayramı – Konstitusiya günü münasibətilə, Konstitusiyanın qəbul olunmasının 186-cı ildönümü münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm, Norveç xalqına sülh, əmin-amanlıq və rifah arzu edirəm.

Norveç xalqı 186 il bundan öncə öz Konstitusiyasını qəbul edərək, öz müstəqilliyinə nail olaraq böyük səadətə çatmış və sevindirici haldır ki, ötən illər ərzində Norveç bir ölkə kimi, dövlət kimi sürətlə inkişaf etmişdir.

Norveç–Azərbaycan əlaqələri Azərbaycan dövlət müstəqilliyi əldə etdikdən sonra yaranıbdır və sevindirici haldır ki, qısa bir müddətdə sürətlə inkişaf edibdir. Azərbaycan əhalisinin əksəriyyəti keçmişdə Norveç haqqında az məlumata malik idi. Bəlkə də coğrafiya kitablarında, xəritələrdə Norveçi görüb tanıyırdı. Norveçdə isə Azərbaycan haqqında, demək olar ki, heç bir məlumat yox idi. Çünki Azərbaycan müstəqil dövlət deyildi, Sovetlər İttifaqının tərkibində idi.

Biz Norveçi bu ölkədən Azərbaycana ilk səyahətə gəlmiş Tur Heyerdalin adı ilə tanıyırdıq. Azərbaycanı da Norveçdə

tanıdan ilk şəxslərdən biri böyük səyyah Tur Heyərdal olmuşdur. Amma indi nə qədər xoşbəxtlikdir ki, bizim ölkələrimiz arasında qısa bir zamanda belə geniş əlaqələr yaranıb. Biz dostluq, əməkdaşlıq edirik, biz öz həyatımızı eyni ümumbəşəri dəyərlər əsasında qururuq.

Norveç ilə Azərbaycan arasında iqtisadi əməkdaşlıq, deyə bilərəm ki, başqa ölkələrlə müqayisədə çox görkəmli yer tutur. Nəzərə alsaq ki, Norveç o qədər də böyük ölkə deyil, həm əhalisinə, həm də ərazisinə görə kiçik ölkədir, ancaq onun şirkətləri Azərbaycana gəlmiş investorlar içərisində böyük ölkələrin iri şirkətləri ilə çox cəsarətlə rəqabət aparırlar.

Mən bu bayram günü böyük məmnuniyyət hissi ilə bildirmək istəyirəm ki, biz bu əməkdaşlıqdan çox razıyıq və Norveç şirkətlərinin Azərbaycandakı fəaliyyətinə mən yüksək qiymət verirəm. Ancaq bizim əməkdaşlığımızın gələcəkdə yaxşı perspektivləri də vardır. Səfir bu barədə bir balaca işarə vurdu. Mən bilirəm o nə deyir, nə istəyir. Güman edirəm ki, o istəklərə də gəlib çatacağıq.

Beləliklə, qeyd etdiyim kimi, bizim ölkələrimiz qısa bir zamanda dostluq və sağlam iqtisadi əməkdaşlıq əlaqələri yaradıblar. Bu əlaqələrimizin əsasını iqtisadiyyat təşkil etsə də, bizi bir-birimizlə təkcə iqtisadiyyat bağlamır. Bizi bir-birimizlə bağlayan, münasibətlərimizi inkişaf etdirən demokratiyaya, bazar iqtisadiyyatına, ümumbəşəri dəyərlərə hər iki ölkənin, hər iki dövlətin sadıqlıyidir. Təbiidir ki, bütün bunlar bizim gələcək əlaqələrimizin daha da sağlam, daha da geniş olacağından xəbər verir.

Cənab səfir çox düzgün qeyd etdi ki, may ayı həqiqətən çox xoşbəxt aydır. Ona görə ki, səfirin dediyi kimi, 186 il bundan öncə may ayında Norveç xalqı öz Konstitusiyasını qəbul edərək müstəqilliyinə çatıbdir.

Azərbaycan xalqı 1918-ci ilin may ayında ilk dəfə dövlət müstəqilliyini əldə edib və xalq cümhuriyyəti yaradıbdır. Altı

il bundan öncə may ayında Ermənistanla Azərbaycan arasında uzun illər davam edən münaqişədə atəşkəs əldə olunubdur və altı ildir ki, xalqımız atəşkəs şəraitində yaşayır.

Norveç xalqı da 186 il bundan öncə öz Konstitusiyasını qəbul edən zaman sülhün, əmin-amanlığın əsasını qoyubdur. Bunların hamısı göstərir ki, bizim tariximizdə də çox bənzərlik vardır. Bunlar da bizi bir-birimizə bağlayan amillərdir.

Bu bayram günü münasibətilə mən sizin hamınızı bir daha təbrik edirəm. Azərbaycanda iş görən Norveç vətəndaşlarına işlərində uğurlar arzulayıram. Norveç xalqına sülh, əmin-amanlıq və daim inkişaf arzulayıram.

Sağ olun!

**TÜRKİYƏ RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ƏHMƏD NECDƏT SEZƏRƏ**

Hörmətli cənab Prezident!

«Qalatasaray» futbol klubunun UEFA kuboku uğrunda yarışlarda parlaq qələbəsi məni ürəkdən sevindirdi.

Bu qələbə münasibətilə Sizi və qardaş türk xalqını təbrik edir, sevincinizə qoşulur, «Qalatasaray» futbolçularına yeni-yeni uğurlar diləyirəm.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 18 may 2000-ci il

**VATİKAN DÖVLƏTİNİN BAŞÇISI
PAPA II İOANN PAVEL HƏZRƏTLƏRİNƏ**

Əlahəzrət!

80 illik yubileyiniz münasibətilə Sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Siz yer üzündə sülhün və əmin-amanlığın, insanlar arasında dostluq və qardaşlıq münasibətlərinin bərqərar olunması məqsədlərinə fədakarcasına xidmət edirsiniz.

Sizə möhkəm cansağlığı, uzun ömür, nəcib amallar uğrunda yorulmaz fəaliyyətinizdə uğurlar diləyirəm.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 18 may 2000-ci il

AZƏRBAYCAN ELMI-TƏDQIQAT ƏKİNCİLİK İNSTITUTUNUN ƏMƏKDAŞLARINA

Sizi institutunuzun 50 illik yubileyi münasibətilə səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

Azərbaycanda kənd təsərrüfatının tarlaçılıq sahəsinin elmi əsaslarla inkişaf etdirilməsində Elmi-Tədqiqat Əkinçilik İnstitutunun böyük xidmətləri olmuşdur. Bitkilərin məhsuldarlığının yüksəldilməsi və keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması, torpağın becərilməsi, əkin dövriyyəsi, texnoloji proseslərlə bağlı institutda aparılan elmi araşdırmaların nəticələri ölkəmizdə qədim ənənələri olan əkinçiliyin bir çox sahələrinin sürətli inkişafına təkan vermişdir. İnstitutun alimlərinin gərgin əməyi sayəsində əldə olunmuş dənli və dənli-paxlalı bitkilərin bir çox yeni yüksək məhsuldar növü ölkəmizdə və onun hüdudlarından kənarda tətbiq edilərək ona əkinçilik məsələləri üzrə sanballı elmi-tədqiqat mərkəzi kimi böyük nüfuz qazandırmışdır.

Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Əkinçilik İnstitutu öz yarım-əsrlük fəaliyyəti dövründə kənd təsərrüfatının aktual məsələləri ilə məşğul olan mütəxəssis-alimlərin böyük bir nəslinin yetişməsində, yeni elmi-tədqiqat mərkəzlərinin yaranıb inkişaf etməsində mühüm rol oynamış güclü bazaya çevrilmişdir. Fərəhli haldır ki, institutun müxtəlif bölgələrdə yaradılmış yardımçı təcrübə təsərrüfatı, dayaq məntəqəsi və zona-təcrübə stansiyaları son dövrlərin ağır sınaqlarından ləyaqətlə çıxaraq bu gün də öz səmərəli fəaliyyətini davam etdirirlər.

Azərbaycan öz iqlimi və təbii şəraiti baxımından kənd təsərrüfatı üçün dünyanın olduqca əlverişli bölgələrindən biridir. Dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra öz təbii sərvətlərinin tam sahibinə çevrilmiş Azərbaycan xalqı həyatın

bir çox sahələrində olduğu kimi, kənd təsərrüfatında da köklü dəyişikliklər, dərin islahatlar həyata keçirir. Bu prosesin uğurla başa çatdırılmasında institutunuzun da üzərinə ciddi vəzifələr düşür. İnanıram ki, zəngin təcrübəyə malik olan bu elmi-tədqiqat mərkəzi öz fəaliyyətini yaşadığımız dövrün tələblərinə, təşəkkül tapmaqda olan müasir iqtisadi münasibətlərə uyğun quraraq yeni elmi nailiyyətləri ilə kəndli təsərrüfatlarına yaxından kömək edəcək, müstəqil respublikamızda kənd təsərrüfatı məhsulları bolluğu yaradılması işinə öz layiqli töhfəsini verəcəkdir.

Sizə cənsağlığı və xoşbəxtlik, ölkəmiz üçün gərəkli fəaliyyətinizdə yeni uğurlar arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 18 may 2000-ci il

"JURNALİST"İN BAŞ REDAKTORU GENNADİ MALTSEVİN SUALLARINA CAVAB

«Azərbaycan» qəzeti

18 may 2000-ci il

- İyirmi il əvvəl bizim «Jurnalist» jurnalında «Kütləvi informasiya və təbliğat vasitələrinin səmərəliliyini və təsirini yüksəltməli» adlı məqaləniz dərc edilmişdi. Ötən müddət ərzində çox böyük dəyişikliklər baş vermişdir. Bu gün Siz cəmiyyətin həyatında KİV-in rolu barədə nə düşünürsünüz?

- Həqiqətən, heyrətamiz dəyişikliklər baş vermişdir. Cəmiyyət totalitar sistemdən çıxaraq demokratiya həddəsinə keçmişdir. Mətbuatın funksiyaları da dəyişmişdir. Yadımızdadır ki, «sosialist ideologiyası» kütləvi informasiya vasitələrinin vəzifələrini müəyyənləşdirərkən klassik tərifin əhkamına əsaslanırdı: «Qəzet yalnız kollektiv təbliğatçı və kollektiv təşviqatçı deyil, habelə kollektiv təşkilatçıdır». Leninin bu tərifini qanun halına salınmışdı və uzun illər mətbuata rəhbərlik sahəsində partiyanın göstərişinə çevrilmişdi. «Partiya-dövlət» hibridinin mətbuatı inhisara aldığı şəraitdə ona bu üç funksiyanın verilməsi hökmran siyasi-ideoloji təsisatların mütləq hakimiyyətinə təminat yaradır, onların qərarlarını əslində alternativsiz edirdi. Mətbuatın rəhbərlik və idarəetmənin sırf ideoloji (çox vaxt da birbaşa, direktiv şəkildə idarəetmə) vasitəsinə, ictimai şüurun manipulyasiya edilməsi mexanizminə çevrilməsi mətbuatı deformasiyaya uğratmaya,

onu başlıca sosial vəzifədən – cəmiyyətdə gedən proseslər barədə məlumat vermək, auditoriyanı maksimum tam həcmdə xəbərlərlə təmin etmək vəzifəsindən məhrum etməyə bilməzdi.

Yada salaq, keçmiş ittifaqın informasiya məkanı necə idi? Bu məkan əzəl başdan cəmiyyətin komanda-signal sistemi kimi formalaşmışdı. Qəzet və efir partiya və hökumətin fərmanlarını, direktivlərini auditoriyaya çatdırır, növbəti təbliğat-təşviqat müddəalarını adamların şüuruna yeridir, «sosialist yarış»nın gedişinə nəzarət edir, «xalq düşmənləri»ni gözədən qoymur və şəxsiyyətə pərəstişin xronikasını yaradırdı. Lakin ideoloji senzorların aradan qaldıra bilmədikləri başqa hal da vardı: sırası insana, vətəndaşa, onun ehtiyac və qayğılarına diqqət yetirilməsi. KİV ilə auditoriya arasında birbaşa və əks-əlaqə yaranmışdı. Hər bir böyük və kiçik qəzetdə məktublar şöbəsi vardı. Vətəndaşlar haqlı olaraq qəzetə ən mötəbər instansiyalardan biri kimi baxır, öz problemlərini onlara etibar edir, öz fikir və düşüncələrini, təkliflərini bölüşürdülər. Kütləvi informasiya vasitələrindəki tənqiddən otdan qorxan kimi qorxurdular. Bununla yanaşı, mətbuatda tərif ən yüksək mükafat kimi qarşılamrdı. Bu mənada sovet dövrünün kütləvi informasiya vasitələri yüksək səmərəliliyə malik idi. Məsələn, respublikamızda mətbuat korrupsiya, oğurluq, yerlibazlıq, mənəvi düşgünlük və s. eybəcər hallara qarşı çox fəal mübarizə aparırdı. Mən iyirmi il əvvəl sizin jurnalımızda dərc edilmiş məqaləmdə məhz bütün bunların barəsində yazmışdım.

İndi mətbuat özünün təbliğat funksiyalarını itirmişdir. O, sərbəst olmuşdur: həm siyasi, həm ideoloji mənada, həm də maliyyə baxımından. Demokratik mətbuat nə deməkdir? Çox ümumiləşdirilmiş şəkildə desək, bu, rəsmi və sırf fərdi nöqtəyi-nəzərlərin ifadəsi üçün hüquqların bərabərliyinə nail olmaqdır, hakimiyyətin müxtəlif qollarının (o cümlədən də «dördüncü» qolunun, yəni mətbuatın özünün) fəaliyyəti haq-

qında operativ xəbərlər axınıdır. Nəhayət, mətbuat dövlətlə cəmiyyəti birləşdirən canlı əlaqə vasitəsidir, fasiləsiz ikitərəfli əlaqə kanalıdır. Yalnız bu şərtlər təminat yaradır ki, hökumət xalqın iradəsinə uyğun olaraq hərəkət edəcəkdir.

- Azərbaycan informasiya baxımından həmişə zəngin region olmuşdur. Kütləvi informasiya vasitələri bazarında vəziyyət necədir? Respublikada müxalifət mətbuatı deyilən mətbuat varmı?

- Cənubi Qafqazda ən iri qəzet-nəşriyyat kompleksi Azərbaycandadır, biz onu hələ sovet dövründə tikdirmişdik. Təkcə Bakıda – mən hələ rayonları demirəm – beş yüzədək qəzet çıxır. Onlardan yalnız üçü – «Xalq qəzeti», «Azərbaycan» və «Bakinski raboçi» rəsmi qəzetdir. Mətbuatın qalan hissəsi müstəqil, necə deyirlər, kommersiya və müxalifət mətbuatından ibarətdir. Respublikada müstəqil agentliklər («Trend», «Turan», «Assa-İradə», «Şərq» və digərləri), telekanallar («ANS», «Space») fəaliyyət göstərirlər.

Qeyd etməliyəm ki, Azərbaycanda KİV-in azad fəaliyyət göstərməsi Konstitusiyamın müvafiq maddələri ilə, KİV haqqında qanunla, nəhayət, senzuranın hədsiz hakimiyyətinə son qoyulması ilə təmin olunmuşdur. On illər ərzində hər bir mətbu nəşrin buraxılışını nəzarət altında saxlayan, ictimaiyyətə yönəldilmiş hər bir sözü az qala zərrəbinlə yoxlayan qlavlit mənim fərmanımla qəti şəkildə ləğv edilmişdir. Biz bütün bunları Azərbaycan cəmiyyətinin Qərbin demokratiya standartlarına yaxınlaşdığını sübut edən müsbət əlamətlər sayırıq.

Əlbəttə, KİV-in demokratikləşməsi prosesi mürəkkəbdir, birmənalı getmir. Biz mətbuatın və elektron informasiya vasitələrinin müstəqilliyinin hədudlarını genişləndirməkdən danışarkən, jurnalistlərin hüquq və vəzifələrini uyğunlaşdırmağın zəruriliyini də unutmamalıyıq. Söz azadlığı məsələlərinə ictimai məqsədəuyğunluq mövqeyindən, dövlətin maraqları və milli rifah baxımından yanaşmaq lazımdır.

Azərbaycan jurnalistləri yeni mövzular, janrlar, faktların şərhı metodlarının axtarışında təkcə Qərbin kütləvi informasiya vasitələrinin təcrübəsini öyrənib mənimsəməli deyil, həm də Azərbaycan demokratik mətbuatının baniləri H.Zərdəbinin, C.Məmmədquluzadənin, Sabirin, Üzeyir Hacıbəyovun və bir çox başqalarının dərslərini hökmən nəzərə almalıdırlar.

Respublikada müxalifət qəzetlərinin spektri kifayət qədər genişdir. Mən bunu normal hal hesab edirəm – demokratik cəmiyyətdə müxalifət mövcud olmalı və öz nöqteyi-nəzərini bildirmək, hakimiyyət orqanlarını və onların həyata keçirdikləri tədbirləri tənqid etmək hüququna malik olmalıdır. Biz konstruktiv və obyektiv tənqidi nəzərə alırıq, sivil müxalifətlə dialoqa gedirik.

Lakin təəssüflər olsun, plüralizm vasitəsi bəzi nəşrlərin redaktor və jurnalistlərinin əllərində demokratik təsisatların möhkəmlənməsinə deyil, hərdən tamam zidd məqsədlərə xidmət edir. Totalitar rejim mətbuatının ənənələrində fəaliyyət göstərən, opponentləri barəsində siyasi dözümsüzlük, davakarlıq, öz baxışlarının müdafiəsində hansısa neobolşevik fanatizmi nümayiş etdirən müxalifət qəzetləri az deyildir. Onlar demokratiya qanunlarını pozaraq, öz səhifələrində hakimiyyəti ələ keçirməyin yol verilməyən, Konstitusiyaya zidd metodlarını təbliğ edirlər. Azərbaycan xalqı hakimiyyətə hər cür vasitələrlə gəlmək cəhdlərinin nə kimi avantürizm ilə nəticələndiyini Xalq Cəbhəsi Partiyasının hakimiyyəti illərində başa düşmüşdür.

Bəzi müxalifət qəzetləri iqtidarla və rəqib radikal partiyaların liderləri ilə barışmaz mübarizəyə başlayaraq, siyasi duel digər partiyalarla açıq-aşkar haqq-hesab çəkmək vasitəsinə çevrilmişdir. Siyasi diskussiyalar aparmaq metodlarında çox vaxt mənəvi məhdudiyyətlər, əxlaq normaları pozulur. Məsələn, bu yaxınlarda müxalifətçi Müsavat Partiyasının mətbu orqanı Naxçıvandakı Nəhrəm kəndi sakinlərinin ünvanına

təhqiramiz yazı dərc etmişdi. Azərbaycanlı temperamentini və mentalitetini nəzərə alaraq, onların buna necə münasibət göstərəcəyi qabaqcadan belli idi – onlar «Yeni Müsavat» qəzetinin redaksiyasına gələrək, öz etirazlarını kifayət qədər emosional şəkildə bildirmişdilər.

Lakin, əlbəttə, ən çox da Azərbaycan prezidentinin payına düşür. Hətta ürəyimdə cərrahiyyə əməliyyatı aparılması ilə əlaqədar ABŞ-da olanda da müxalifət mətbuatı mənə də rəhm etmədi.

Mətbuat azadlığı müxtəlif baxışları, nöqteyi-nəzərləri, ideyaları, rəyləri açıq ifadə etməyi nəzərdə tutur. Amma bəla burasındadır ki, tənqid bəzən tənqidbazlığa çevrilir, belə olanda isə konstruktivlik, obyektivlik itirilir. Aşkar dezinformasiya, böhtan, şantaj, şişirdilmiş sensasiyalı ifşalarla birlikdə bu cür siyasi nihilizm cəmiyyətə, insanların mənəvi sağlamlığına, demokratiya mədəniyyətinin özünə ağır ziyan vurur.

Nəşrlərin başqa bir tipi də var. O, ancaq kommersiya mənafehlərinə yönəldilmiş qəzetləri birləşdirir: onlar ideoloji amirlikdən bəzən ən bəsit instinktlərlə oynamağa keçmişlər. Belə münasibət olanda Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin nizama salınması yolları, bir milyondan artıq qaçqının sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılması, Xəzər neftinin hasilatına və nəqli-nə dair global layihələrin həyata keçirilməsi və sair kimi respublika üçün aktual problemlər diqqətdən kənarda qalır.

Bəzi nəşrlərdə geniş auditoriya üçün nəzərdə tutulan informasiyanın keyfiyyəti tələbatın yanlış yozulmuş strukturu, problemin qətiyyənlə öyrənilməməsi əsasında formalaşdırılır: oxucu, tamaşaçı, dinləyici bu gün nəyə xüsusilə kəskin ehtiyac duyur? Onu əsasən nələr düşündürür, o, qəzet səhifələrində və efirdə nə axtarır? Bəzi redaktorlar və jurnalistlər bu sualların cavablarını bilmirlər və bilmək də istəmirlər. Onları yalnız bir şey maraqlandırır – mənfəət! Onlar diqqəti özlərinə çəkmək və öz nəşrlərinə reklam yaratmaq üçün söz azadlığından açıq-

aşkar sui-istifadə edirlər. Tam bir sıra bu cür nəşrlər öz vəzi-fəsini sensasiya, «yağlı faktlar» ardınca qaçmaqda, respubli-kanın tanınmış şəxslərini nüfuzdan salmaq məqsədi ilə böh-tanlar, uydurma ifşalar yaymaqda görürlər. Oxucu faktları riyakarcasına saxtalaşdıran, kriminal əhvalatlardan ləzzət alan, özlərindən toxuduqları uydurmalarla adamların beynini dolduran bu qəzetlərin təsiri altına düşür. Nədənsə, onlar bunların hamısını nöqsanların tənqidi və mənəviyyatı düzəlt-mək metodu adlandırırlar.

- Yeri gəlmişkən, tənqid haqqında. Siz Rusiya mətbuatında Azərbaycan Respublikasının siyasi, iqtisadi və mənəvi həyatına həsr edilmiş yazılara necə yanaşırsınız? Rusiyanın kütləvi in-formasiya vasitələrində öz ünvanımıza olan tənqid Sizə toxu-nurmu?

- Tənqiddə normal yanaşıram, hesab edirəm ki, o, cəmiyyə-tin demokratik inkişafının ən mühüm şərtlərindən biridir. Tənqidsiz heç bir irəliləyiş, heç bir tərəqqi ola bilməz. Mən Rusiyanın və ya bizim, Azərbaycanın kütləvi informasiya va-sitələrində öz ünvanıma olan tənqidi qeydlərə müsbət yanaşı-ram. Lakin, təkrar edirəm, bir şərtlə ki, bu, xeyirxah, konstruk-tiv tənqid indi gənc müstəqil dövlətin üzləşdiyi mürəkkəb keçid dövründə Azərbaycana, onun xalqına, onun liderinə ürəkdən kömək etmək arzusundan irəli gələn tənqid olsun.

Sirr deyil ki, Rusiya mətbuatında verilən bir sıra məqalələ-ri sifarişlə yazılmış məqalələr, onların müəlliflərini isə müəy-yən siyasi qüvvələr tərəfindən ələ alınmış adamlar adlandır-maq olar. Həm də belə bir qanunauyğunluq özünü göstərir: Şəxsən mənim ünvanıma heç bir aşkar tənqidi iradlar tutul-mur, əvəzində, respublikanın xarici siyasətindəki hər şey amansızcasına inkar edilir, Azərbaycanın enerji ehtiyatlarının qiymətləndirilməsinin reallığı şübhə altına alınır, Bakının Böyük İpək yolunun dirçəldilməsinə yönəldilmiş təşəbbüsləri zaman-zaman Rusiyanın mənafeələrini məhdudlaşdırmaq,

onu Qərblə, ən əvvəl ABŞ-la toqquşdurmaq cəhdləri kimi qələmə verilir.

Mən dəfələrlə bəyan etmişəm və indi də deyirəm: Müstəqil Azərbaycan müxtəlif dövlətlərin mənafehləri ilə oynamır, o öz xarici siyasətində «soyuq müharibə» dövründən miras qalmış metodları tətbiq etməyəcəkdir. Suveren respublika heç bir ayrı dövləti yeni «böyük qardaş» rolunda görmək istəmir, lakin ona xeyirxahlıqla yanaşanların, əməkdaşlığın əsarətli rejimini ona zorla qəbul etdirməyənlərin və bərabər hüquqlu, qarşılıqlı surətdə faydalı şərtlər seçənlərin, nəhayət, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsindən Azərbaycan ilə Rusiya arasında süni surətdə yaradılmış qarşıdurmanı sərtləşdirmək üçün sui-istifadə edənlərlə deyil, bu münaqişənin tezliklə ədalətli şəkildə nizama salınmasına həvəs göstərənlərin hamısı ilə tərəfdaşlığa hazırdır.

Bəli, bu gün Rusiya kütləvi informasiya vasitələrinin bəzi vicdansız jurnalistləri azərbaycanlılardan düşmən obrazı yaradılmasında, azərbaycanlılar barəsində aşkar mənfi rəy və onlara qarşı etimadsızlıq doğurmalı olan mənfi stereotiplərin formalaşdırılmasında yarışır. Bu belədir. Lakin Rusiya KİV-nin əksəriyyətində vicdanlı jurnalistlər işləyirlər. Azərbaycan ərazisinin beşdə bir hissəsini işğal etmiş Ermənistanla Rusiya tərəfindən təmənnəsiz olaraq bir milyard dollarlıq ağır silahlar verilməsi kimi görünməmiş faktdan dünya bu jurnalistlərin sayəsində xəbər tutmuşdur. Azərbaycan ərazisində guya çeçen yaraqlılarının düşərgələrinin olduğu barədə, respublikamız vasitəsilə Çeçenistanla silah ötürüldüyü barədə uydurmanı Rusiya mətbuatı hamıdan daha fəal yayır və hamıdan da fəal ifşa edir.

Rusiyanın bir sıra iri qəzetləri və agentliklərinin rəhbərləri bu yaxınlarda respublikamızın qonağı oldular. Özlərinin dediklərinə görə, onlar Cənubi Qafqazın bəzi moskvalı «biliciləri» tərəfindən yaradılmış mənfi Azərbaycan obrazı ilə res-

publikamn bugünkü reallıqları arasındakı təzadı gördükdə yaxşı mənada təəccübləndilər. Onlar azərbaycanlıların Rusiyaya, ruslara meyl göstərdiklərini hiss edə və bunu təsdiqləyən minlərlə misal tapa bildilər. Rusiya jurnalistlərinin hamısı deyirdi ki, Azərbaycan postsovet məkanında yeganə respublikadır ki, burada ruslar özlərini yad hiss etmir, çoxlu rus məktəbi fəaliyyət göstərir, hətta ayrıca rus dili institutu var və rus dilində çoxlu qəzet çıxır.

Mən dəfələrlə bəyan etmişəm ki, Rusiya bizim strateji tərəfdaşımızdır. Ölkələrimiz integrasiya, kooperasiya prosesinə tarixən cəlb olunmuşlar. Bu, sübuta ehtiyacı olmayan həqiqətdir.

SSRİ-nin dağılmasının mənfi nəticələrindən biri də respublikalar arasında iqtisadi və mədəni əlaqələrin bünövrəsini sarsıtması olmuşdur. Bu süqut Rusiya ilə Azərbaycan arasında münasibətlərə də mənfi təsir göstərmişdir. Lakin, gəlin hələ bu yaxınlaradək ümumi olmuş tariximizdən haqq-hesab istəməyək. Yaxşısı budur düşünək: Keçmiş mehriban qonşuluq münasibətlərini necə dirçəltməli, etimadsızlığı necə aradan qaldırmalı, maddi və mənəvi sahələrdə ənənəvi əməkdaşlığı necə bərpa etməli? Əminəm ki, bu nəcib vəzifənin həllində jurnalistlərdən, onların istedadından və Azərbaycanın həyatının müxtəlif sahələrində gedən proseslər barədə məlumat verərkən nə dərəcədə obyektiv, səmimi və ədalətli olmalarından çox şey asılıdır.

- Heydər Əliyev, söhbətə görə sağ olun.

*(«Jurnalist» jurnalı, nömrə 5,
may, 2000-ci il)*

QAÇQINLARIN VƏ MƏCBURİ KÖÇKÜNLƏRİN VƏZİYYƏTİNƏ HƏSR OLUNMUŞ «İNKİŞAF PROBLEMLƏRİ VƏ STRATEJİ PROBLEMLƏR» MÖVZUSUNDA BEYNƏLXALQ KONFRANSDA NİTQ

«Gülüstan» sarayı

18 may 2000-ci il

Hörmətli xanımlar və cənablar, konfrans iştirakçıları!

Hörmətli qonaqlar!

Sizi, Azərbaycanda qaçqınların və məcburi köçkünlərin vəziyyətinə həsr olunmuş «İnkişaf problemləri və strateji istiqamətlər» mövzusunda keçirilən beynəlxalq konfransın iştirakçılarını səmimi-qəlbdən salamlayıram və konfransın işində sizə uğurlar arzulayıram.

Bu konfrans Azərbaycan üçün çox böyük əhəmiyyətə malikdir. Çünki müstəqil Azərbaycanın həyatında keçid dövrünün problemləri içərisində ən ağır problem, ən əzab-əziyyətli problem və ən çətin problem Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə son qoymaqdır; Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş Azərbaycan torpaqlarının azad edilməsidir; işğal olunmuş torpaqlardan zorla çıxarılmış, öz ölkəsinin daxilində yaşadığı yerlərdən məhrum olmuş, məcburi köçkün vəziyyətinə düşmüş insanların problemi; qaçqınların, Ermənistandan qaçqın düşüb Azərbaycanda yaşayan vətəndaşlarımızın problemi. Ona görə də bu problemlərin bir hissəsi olan qaçqınların və ölkə daxilində öz yaşayış yerlərindən məhrum olmuş məcburi köçkünlərin vəziyyətinə həsr

olunmuş konfrans, təbiidir ki, bizim üçün, bir daha qeyd edirəm, çox əhəmiyyətlidir. Konfransın keçirilməsi münasibətilə irəli sürülmüş təşəbbüs çox təqdirəlayiqdir. Konfransın başlanğıcı bunu göstərir ki, o bizim üçün nə qədər zəruridir, nə qədər də vacibdir.

Konfransda Baş nazirin müavini Əli Həsənov, hörmətli Şərif Amin Zaher, hörmətli Təvfik Yaprak, hörmətli Uilyam Holbruk bu problemə əlaqədar çox ətraflı, geniş məlumatlar verdilər və bu problemlərin həll olunması ilə bağlı öz fikirlərini, təkliflərini irəli sürdülər. Eyni zamanda bu çıxışlarda bu sahədə indiyə qədər görülmüş işlər və əldə olunmuş nailiyyətlər haqqında danışıldı. Bu çıxışlarda gələcək üçün hansı işlər görülməlidir və nə etmək lazımdır – bu barədə təkliflər və fikirlər irəli sürüldü. Güman edirəm ki, bunlar konfransın işinin əsasını təşkil edir və bundan sonra da konfransda məhz bu məsələlərin ətrafında müzakirə getməlidir. Ancaq konfransın məqsədi təkcə fikir mübadiləsi aparmaq, müzakirə etməkdən ibarət deyil, məsələlərin həll olunması üçün əlverişli yollar tapmaq və xüsusən o yollarla gedərək məsələləri həll etməkdən ibarətdir.

Azərbaycanda qaçqınların və məcburi köçkünlərin öz ölkəsi daxilində yerlərindən məhrum olmuş vətəndaşlarımızın, yəni bu problemin tarixi böyükdür. Burada müxtəlif rəqəmlər deyildi, amma mən bunu dəqiqləşdirmək istəyirəm.

Bunun 12 illik tarixi vardır. Çünki 12 il bundan öncə – 1987-ci ilin sonunda və 1988-ci ilin ilk aylarında Ermənistan Azərbaycana qarşı torpaq iddiası ilə çıxış edərək, Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan ayıraraq Ermənistana birləşdirmək məqsədi ilə bu münaqişəni başlamışdır. Bu münaqişə get-gedə dərinləşmiş, kəskinləşmiş, sonra isə böyük bir müharibəyə çevrilmişdir.

İlk köçkünlər, qaçqınlar Azərbaycana Ermənistandan 1988-ci ildə gəlmişlər və demək olar ki, o il Ermənistanda ya-

şayan bütün azərbaycanlılar oradan zorla çıxarılmış, böyük məhrumiyyətlərə, böyük itkilərə məruz qalmış və məcburi olaraq onların hamısı Azərbaycana köçmüşlər, burada müxtəlif yerlərdə yerləşdirilmişlər. Onlar indiyə qədər də çox ağır vəziyyətdə yaşayırlar.

Demək, beləliklə, bu problem 12 il bundan öncə başlamışdır. Onda hələ Azərbaycan müstəqil dövlət deyildi, Sovetlər İttifaqı mövcud idi və Ermənistan, Azərbaycan Sovetlər İttifaqının daxilində müttəfiq respublikalar idi. Ondan sonrakı dövrdə – ilk növbədə münaqişə get-gedə genişləndiyinə görə – Dağlıq Qarabağda yaşayan azərbaycanlılar öz yerlərindən-yurdlarından zorla çıxarılmışlar və itkilər də vermişlər. Heç kəs unutmamalıdır ki, 1990-cı ildə Dağlıq Qarabağın mərkəzi Xankəndidə azərbaycanlıların evlərinin hamısı yandırılmışdır. Xatirimdədir, gərək ki, 250 ev yandırılmış və orada yaşayan azərbaycanlılar oradan qovulmuşdular.

Bundan öncə də Dağlıq Qarabağın ərazisində ayrı-ayrı kəndlərdə münaqişələr baş vermiş, itkilər olmuş və bəzi kəndlərdən – ermənilər üstünlük təşkil edən kəndlərdən – azərbaycanlılar zorla çıxarılmışlar. Dediym kimi, 1990-cı ildə azərbaycanlılar Xankəndidən də zorla çıxarılmışlar. Bundan sonra gedən proseslərdə isə 1990-1991-ci illərdə artıq Dağlıq Qarabağın ərazisində, demək olar ki, azərbaycanlılar çox az qalmışdır.

Nəhayət, bu günlər biz bu faciəli hadisənin səkkiz illiyini qeyd edirik. Dağlıq Qarabağda yalnız Şuşada və onun bir neçə kəndində yaşayan azərbaycanlılar 1992-ci ilin may ayında Şuşa işğal olunduğuna görə oradan da zorla çıxarılmışlar. Sonra, 1992-ci ilin may ayında məhz bu gün Laçın rayonu, yəni Dağlıq Qarabağla Ermənistanı ayıran ərazi, Azərbaycan ərazisi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuşdur və Laçın rayonunun 50 mindən artıq əhalisi də belə bir vəziyyətdə öz yaşayış yerlərindən məhrum olaraq, böyük itki-

lər verərək, öz var-yoxlarından məhrum olaraq Azərbaycanın başqa bölgələrinə köçmüşlər.

Bu mərhələlərin tarixini davam etdirmək olar. Ancaq he-sab edirəm buna ehtiyac yoxdur. Çünki bunlar məlumdur. Mən bu nöqtələrə, bu tarixlərə nəzər salaraq bildirmək istəyi-rəm ki, Azərbaycanda köçkün problemi 12 il bundan öncə yaranıbdır və bəlkə də dünyada çox nadir bir hal olan – öz ölkəsinin içərisində öz daimi yaşayış yerindən məhrum olmaq problemi Azərbaycanda 1989–1990-cı illərdən başlayıbdır.

Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın ərazisidir, Azərbaycanın tor-pağıdır. Dağlıq Qarabağda azərbaycanlılar əsrlər boyu yaşa-mışlar. Sonralar ora ermənilər də gəlib azərbaycanlılarla bəra-bər yaşamışlar. Amma 1989–1992-ci illərdə oradan – Dağlıq Qarabağ ərazisindən azərbaycanlılar tamamilə çıxarılmışlar.

Sonra isə məlumdur ki, Dağlıq Qarabağın ətrafında olan başqa rayonlar da Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən iş-ğal edilmiş və beləliklə, Azərbaycan ərazisində, öz torpağında yaşayan azərbaycanlılar öz yaşayış yerlərindən məhrum ol-muşlar. Bunların da sayı 700–800 minə qədərdir və indi Azər-baycanda belə vəziyyətdə yaşayan bir milyona qədər insan vardır. Bunların bir hissəsi on iki ildir belə vəziyyətdə yaşayır. digər hissəsi isə səkkiz, altı ildir belə vəziyyətdə yaşayırlar.

Biz altı il bundan öncə – 1994-cü ilin may ayında Ermənis-tan–Azərbaycan münaqişəsində atəşkəs sazişi əldə etdik. Bundan sonra artıq bu proses dayanmışdır. Ancaq 1988-ci ildən 1994-cü ilə qədər – altı il müddətində bu proses çox sü-rətlə inkişaf etmiş və bir milyona qədər azərbaycanlı ağır bir vəziyyətə düşmüşdür.

Biz bilirik ki, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi indi dünyada mövcud olan yeganə münaqişə deyildir. İndi dünya-da, dünyanın bəzi məntəqələrində, bəzi bölgələrində münaqi-şələr var. Ancaq bu münaqişəyə bənzər münaqişə, mən bu gün cəsarətlə deyərəm ki, yoxdur.

Beynəlxalq humanitar təşkilatlar Azərbaycanda belə vəziyyətə düşmüş insanlara yardıma xeyli gec başlamışlar. Xüsusən, bu proses Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra başlanmışdır. Bu proses 1993–1994-cü illərdə genişlənmiş, yəni beynəlxalq təşkilatların, ayrı-ayrı qeyri-dövlət təşkilatlarının, yaxud ayrı-ayrı ölkələrin Azərbaycandakı qaçqınlara, məcburi köçkünlərə humanitar yardımını prosesi 1992-ci, 1993-cü, 1994-cü illərdə başlanmışdır. O zaman bu yardımlar böyük həcmdə olmuş və bizim ölkəmizə, bizim xalqımıza yardım etmişdir. Bu yardımlar indiyə qədər də davam edir. Ancaq artıq burada deyildi ki, bu yardımlar ilbəil azalır və hətta beynəlxalq təşkilatların nümayəndələri burada açıq bəyan etdilər ki, dünyanın başqa bölgələrində münaqişələr olduğuna görə, bu yardımlar bundan sonra da azalacaqdır.

Təbii ki, bu bizi çox narahat edir. Ona görə yox ki, Azərbaycan müstəqil dövlət olaraq ömür boyu, daim Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, onun Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığının, başqa beynəlxalq təşkilatların, donorların, qeyri-dövlət təşkilatlarının yardımları ilə yaşamaq istəyir. Yox. Ancaq vəziyyət hələ dəyişilməyibdir. Yəni 1992–1993–1994-cü illərdə olan vəziyyət indi də mövcuddur. Bəlkə də bu kəskinləşibdir. Çünki o ilk illərdə insanlar hələ belə bir vəziyyətdə yaşamağa dözümlü idi, ümid var idi ki, bu dövr az olacaqdır. Bununla yanaşı, o illərdə humanitar yardımlar indikindən xeyli çox idi. Amma indi humanitar yardımlar azalıb və eyni zamanda insanlar altı, yeddi, səkkiz il belə bir vəziyyətdə yaşayaraq, təbii ki, daha da çox əzab-əziyyət çəkirlər, daha da böyük çətinliklər içindədirlər. Ona görə də bu məsələ bizim üçün bu gün də aktualdır. Mən hesab edirəm ki, konfrans bu məsələnin həll olunmasında ciddi addımlar atacaqdır.

Ancaq bu barədə öz fikirlərimi deməzdən əvvəl, istəyirəm Azərbaycanın ağır vəziyyətdə yaşayan qaçqınlarına və məc-

buri köçkünlərinə, yerlərindən-yurdlarından didərgin düşmüş insanlara bir daha dərin hörmət və ehtiramımı bildirim, belə bir ağır vəziyyətdə, ağır şəraitdə yaşamağa dözümlü olduqları üçün, öz torpaqlarına qayıtmaq ümidlərini daim qəlblərində saxladıqları üçün onlara təşəkkür edirəm. Onları əmin edirəm ki, Azərbaycanın dövləti indiyə qədər apardığı ardıcıl və gərgin siyasəti bundan sonra da davam etdirəcək və işğal olunmuş torpaqların hamısının azad edilməsinə, sülh yolu ilə azad edilməsinə nail olacaqdır və onlar belə bir ağır vəziyyətdən xilas olacaqlar, öz yerlərinə-yurdlarına qayıdacaqlar.

Konfransın əsas mövzusu humanitar yardım prosesi ilə bərabər, inkişaf problemləri və bunun strateji istiqamətləridir. Mən bu fikirlərlə razıyam. Ancaq hesab edirəm ki, belə bir məsələnin qoyuluşunda da biz hamımız gecikmişik. Çünki əgər indi əsas istiqamət götürülürsə ki, qaçqın vəziyyətində yaşayan, yaxud məcburi köçkün vəziyyətində yaşayan insanlara yardımı azaldıb, onları işə cəlb etmək vasitəsilə maddi vəziyyətlərini təmin etmək lazımdır – bunu elə bir neçə il bundan öncə də etmək olardı. Burada mən, təbiidir ki, bizim özümüzü də, Azərbaycanın hökumətini də tənqid edirəm. Amma eyni zamanda beynəlxalq təşkilatlara da deyirəm ki, siz bu məsələləri daha da erkən, bir neçə il bundan öncə qaldıra bilərdiniz.

Qaçqınlara və məcburi köçkünlərə iş yerləri açmaq, təbiidir ki, lazımdır. Ancaq bu, asan məsələ deyil və bu iş yerləri elə olmalıdır ki, onlar müvəqqəti xarakter daşmalıdır. Bəzən ayrı-ayrı xarici ölkələrdən gələn nümayəndələr elə fikirlər söyləyirlər və bu fikirləri daha da çox Ermənistan təbliğatı beynəlxalq təşkilatlarda, yaxud ayrı-ayrı ölkələrdə olan dairələrdə yayır ki, nə üçün Azərbaycan dövləti öz daxilində yerlərindən məhrum olmuş insanları daimi yaşayış yerlərinə müəyyən etmir, onlar üçün daimi yaşayış binaları tikmir, yaratmır və onları məskunlaşdırmır. Bu, Azərbaycana qarşı olan zidd

fikirlərdir. Bu o deməkdir ki, bu insanlar əsrlər boyu yaşadıkları torpaqlardan uzaqlaşmalıdırlar, Azərbaycanın başqa yerlərində məskunlaşdırılmalıdırlar.

Birincisi, Azərbaycanın ərazisinin başqa yerlərində belə imkanlar yoxdur. İkincisi isə, Azərbaycanın işğal edilmiş torpaqları azad olunmalıdır və azad olunmuş yerlərə Azərbaycanın başqa bölgələrindən vətəndaşlar köçməyəcəklər, oranın öz qədim sakinləri öz yerlərinə, dədə-baba yurdlarına köçəcəklər və orada həyatlarını davam edəcəklər. Başqa cür ola bilməz. Bu, təkcə mənim fikrim deyil. Mən qaçqınlarla, məcburi köçkünlərlə dəfələrlə görüşürəm. Onlar bütün bu ağırqlara dözürlər, amma öz doğma torpaqlarının həsrəti ilə yaşayırlar. O doğma torpağın hər bir daşının, hər bir qayasının, hər bir bulağının, hər bir bağçasının həsrəti ilə yaşayırlar. Doğma yurdlarında əsrlər boyu torpağa verilmiş əcdadlarının, qəbiristanlıqların xatirələri ilə yaşayırlar. Onları uzun müddət belə ağır şəraitdə dözümlü etmək amili budur.

Buna görə də onlar mütləq öz yerlərinə qayıdacaqlar. Əgər kim istəməsə də, onlar öz yerlərinə qayıdacaqlar. Təbiidir ki, o yerlər işğaldan azad olunandan sonra onları zorla saxlasan da qalmayacaqlar. Çünki hər insan üçün dədə-baba yurdu hər şeydən əzizdir.

Ona görə də o fikirlər yanlış fikirlərdir və mən onları tamamilə rədd edirəm. Amma eyni zamanda, məcburi köçkünlərin, qaçqınların məskunlaşdığı ərazilərdə onlara müəyyən iş yerləri açmaq, onları işlə məşğul etmək zəruri bir vəzifədir.

Əli Həsənov burada məlumat verdi ki, bu barədə müəyyən işlər görüldür. Məcburi köçkünlərin, qaçqınların bir qismi belə işlərə cəlb olunub və bundan müəyyən fayda götürürlər. Ancaq bu, az hissəsidir. Əgər bu gün desək ki, hamını belə işlə təmin etmək mümkün olacaq, bu da real olmaz, buna da inanmaq olmaz. Ancaq müəyyən bir hissəsini bu işlərlə təmin etmək olar. Xüsusən kənd təsərrüfatı işləri ilə. Həsənov bəyan

etdi ki, onların orada işləməsi üçün 47 min hektar torpaq ayrılıbdır. Bu, müsbət haldır. Ancaq 47 min hektar torpağı üç il, dörd il, beş il bundan öncə də ayırmaq olardı. Yəni o torpaqlar yeni torpaqlar deyil. O torpaqlar mövcud olan torpaqlardır. Əgər bunu üç il, dörd il bundan öncə ayırsaydıq, onlar o torpaqlarda, təbiidir ki, müəyyən kənd təsərrüfatı işləri görərdi, oradan lazımi gəlir əldə edərdi və öz maddi vəziyyətlərini müəyyən qədər yüngülləşdirərdilər. Yəni təəssüflər olsun ki, bizim hökumətimiz, müvafiq təşkilatlarımız bu qərara, bu fikrə də çox gec gəliblər.

Ancaq gec də olsa, indi bu, gündəlikdə duran bir məsələdir. 47 min hektar torpaq ayrılıbdır. Bu bir az yaxşı səslənir. Ancaq indi yaz mövsümü keçibdir. Bu il üçün bu torpaqlarda nə etmək olar? Heç bir şey. Orada bir az mal-heyvan saxlayıb, yem götürüb heyvandarlıq məhsulları almaq olar. Yəni bu torpaqların istifadə edilməsi üçün gərək payız olsun, torpaqlar hazırlansın, ondan sonra qış olsun, yaz gəlsin və əkin əkilsin, ondan sonra yay gəlsin, payızda məhsul götürülsün. Kənd təsərrüfatı prosesi bundan ibarətdir.

Mən bununla heç də bədbin olduğumu bildirmək istəmirəm. Mən bu gün sadəcə, vəziyyətin reallığını açmaq istəyirəm. Çox arzu edirəm və bu gün qəti tapşırıq verirəm ki, ayrılmış torpaqlardan indi mümkün qədər istifadə olunmağa başlansın.

Başqa iş yerləri açmaq. «Başqa iş yerləri» deyəndə, bu infrastrukturdur, sənayedir, ticarətdir, başqa sahələrdir. Təbiidir ki, bunların bir qismi müəyyən xırda ticarət işləri və s. ilə məşğul ola bilərlər və məşğul olurlar. Bunu da təşkil etmək olar. Ancaq onlar üçün sənaye istiqamətli, sənaye xarakterli iş yerləri açmaq çətindir. Bunu açıq demək lazımdır. Təbiidir ki, bu barədə səylər göstərmək lazımdır. Ancaq illüziya yaratmaq lazım deyil ki, burada hansısa böyük iş yerləri açmaq olar. Bizim böyük sənaye müəssisələrində işləyən adamların çoxu indi

şəhərlərdə işsizdirlər – Bakı şəhərində, Sumqayıt şəhərində, Gəncə şəhərində, Mingəçevir şəhərində, Əli Bayramlı şəhərində, Lənkəran şəhərində. Çünki o müəssisələrin bir çoxu əvvəlki gücü ilə işləmir. Nəinki əvvəlki gücü ilə işləmir, çox cüzi bir güclə işləyir. Ona görə də bizdə işsizlik problemi var.

Amma bu, təkcə Azərbaycanda deyil. Sovetlər İttifaqı dağılandan sonra müstəqillik əldə etmiş bütün dövlətlərin, ölkələrin hamısında bu işsizlik problemi vardır. Xüsusən sənaye sahəsində. Məsələn, kənd təsərrüfatı sahəsində indi, deyə bilərik ki, bizdə problemlər yoxdur. Biz torpaq islahatını 1996-cı ildən çox cəsarətlə, radikal addımlar atmaqla həyata keçirərək kənd təsərrüfatında vəziyyəti artıq tamamilə dəyişdirmişik. Bu hamısı göz qabağındadır. Torpaqların paylanması, özəlləşdirilməsi, kənd təsərrüfatı müəssisələrinin hamısının özəlləşdirilməsi kənd şəraitində yaşayan, kənd təsərrüfatı işləri ilə məşğul olan və kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı ilə məşğul olan insanların hamısının səmərəli iş görməsi üçün və kənd təsərrüfatını inkişaf etdirməsi üçün, kənd təsərrüfatı məhsullarını artırması üçün, öz gəlirlərini artırması üçün şərait yaradıbdır.

Məsələn, təsadüfi deyil ki, keçən il də, bu il də kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı təxminən yeddi faiz artıbdır. Bu, ölkə üçün ümumi rəqəmdir. Amma bizim kənd təsərrüfatı rayonlarının hansı nümayəndəsi ilə danışarsan, soruşursan – mal-qaramın sayı iki-üç dəfə artmışdır. Torpaqlardan istifadə indi sərbəstdir. Keçmişdəki kimi deyil ki, «sən mütləq pambıq əkməlisən, yaxud mütləq taxıl əkməlisən, yaxud da mütləq başqa bitki əkməlisən». Torpağın sahibi baxır ki, burada hansı bitkini əksə daha da səmərəlidir. Amma bəzisi isə heç başqa bitki də əkmir, yem bitkisi əkir, mal-heyvan saxlayır. Yem bitkisinin yaratdığı imkanlar onun mal-heyvan bəsləməsindən böyük gəlir gətirdiyinə görə, o, bununla məşğuldur. Ona görə də burada problem yoxdur.

Əgər bu çadır şəhərciklərinin ətrafında, başqa yerlərdə torpaqların məcburi köçkünlərə vaxtında ayrılması təmin olunsaydı, onlar da bundan çox səmərəli istifadə edə bilərdilər.

Ancaq şəhərlərdə sənaye müəssisələrində olan işçilərin indi hamısının işlə təmin edilməsi çox böyük bir problemdir. Biz bu problemin həlli üzərində işləyirik.

Məsələn, keçən il də, ondan öncəki il də, bu il də sənaye istehsalı orta hesabla üç faiz artıbdir. Azərbaycanda keçən il ümumi daxili məhsul yeddi faiz artmışdır, bu ilin dörd ayında da yeddi faiz artıbdir. Yəni Azərbaycanın iqtisadiyyatı 1996-cı ildən inkişaf dövrü keçirir. Amma bu, ümumi rəqəmlərdir və bu ümumi rəqəmlər bir çox sahələrin sürətlə inkişaf etdirilməsi nəticəsində əldə olunmuşdur. Əgər biz bu gün bütün böyük sənaye potensialımızı heç olmasa 50 faiz, 60 faiz həcmində hərəkətə gətirə bilsək, işsizliyin çoxunu ləğv edə bilərik və insanların əksəriyyətini işlə təmin edə bilərik.

Bu bizim respublikada olan ümumi vəziyyətdir. Mən bu barədə ona görə məlumat verirəm ki, yenə də deyirəm, məcburi köçkünlərin işlə təmin edilməsi məsələsində hansısa sənaye müəssisələrinə böyük ümid bəsləmək bir az reallıqdan kənar olardı. Mən demirəm ki, bunu etmək lazım deyil. Nə mümkündür – onu etmək lazımdır. Ancaq reallığı da unutmamaq lazımdır. Ona görə də biz mütləq bundan sonra da humanitar yardıma möhtacıq.

Bu gün verilən təkliflər ki, Azərbaycana gələn yardımlar inkişaf problemlərinin həll edilməsinə sərf olunsun-bu, tamamilə doğrudur və əsaslıdır. Ancaq bu inkişaf bir gündə təmin olunmur. Bu inkişafı təmin etmək üçün gərək maliyyə gəlsin, müəyyən bir sahəyə bu vəsait qoyulsun, sonra inkişaf əldə edilsin, o inkişafın nəticəsində gəlir əldə olunsun və bu gəlir də məcburi köçkünlərə, qaçqınlara çatsın. Bu proses qısamüddətli proses deyildir. Mən yenə də deyirəm, bu prosesin əleyhinə çıxmıram. Mən bunu dəstəkləyirəm, hesab edi-

rəm ki, bu proqramı həyata keçirmək lazımdır. Ancaq təkcə buna ümid bəsləmək olmaz. Ona görə də bizim humanitar yardımlara ehtiyacımız var.

Mən bütün illərdə, indiyə qədər Azərbaycana humanitar yardım göstərən bütün ölkələrə, bütün dövlətlərə, bütün humanitar təşkilatlara – Birləşmiş Millətlər Təşkilatına və onun humanitar yardım göstərən təşkilatlarına, başqa donorlara – hamısına təşəkkürümü, minnətdarlığımı bildirirəm və bəyan edirəm ki, biz bu yardımları heç vaxt unutmayacağıq, yüksək qiymətləndirəcəyik. Azərbaycanın bu ağır dövrünün tarixində bu təşkilatların, ölkələrin Azərbaycana göstərdiyi yardımlar mütləq həkk olunacaq və gələcək nəsillərə çatdırılacaqdır. Eyni zamanda hesab edirəm ki, bizim bu əməkdaşlığımız bundan sonra da davam etməlidir.

Azərbaycanın iqtisadi vəziyyəti haqqında doğru-düzgün məlumatlar vermək lazımdır. Bəli, son vaxtlar erməni təbliğatının, yaxud da ayrı-ayrı ölkələrdə olan müxtəlif dairələrin irəli sürdükləri əsassız fikirlərdir ki, guya Azərbaycan neft müqavilələrindən artıq indi böyük gəlirlər götürür, ona görə də Azərbaycana yardım etmək lazım deyil. Bunlar tamam əsassızdır. Bizdə hər şey şəffafdır, hər şey açıqdır. Biz ilk neft müqaviləsindən ancaq bu il gəlir əldə etməyə başlamışıq və cəmi 52 milyon dollar miqdarında gəlir gəlir. Amma Azərbaycanın nə qədər problemləri var. Bu gəlirin – 52 milyon dolların harada istifadə olunması da böyük bir problemdir. Yaxın illərdə, yəni qarşıda duran illərdə bu gəlir az miqdarda olacaqdır.

Bəli, dörd-beş ildən sonra bu gəlir artacaqdır. Amma güman edirəm ki, dörd-beş ildən sonra biz bu qaçqınlar problemini də həll edəcəyik. Həll edəcəyik, sülh yaradacağıq, insanlar öz yerlərinə qayıdacaqlar. Hörmətli Təvfik Yaprak indi burada bərpa işləri haqqında danışdı. Mən buna da toxuna-

cağam. Orada da bizim qarşımızda çox böyük vəzifələr durur. Ona görə bu fikirlər də yanlışdır.

Ümumiyyətlə, mən bu gün konfransda bir daha bildirmək istəyirəm ki, təəssüflər olsun, Azərbaycan, qeyd etdiyim kimi, 12 ildir Ermənistan tərəfindən hərbi təcavüzə məruz qalır və hərbi münaqişəyə cəlb olunubdur. Bu müddətdə Azərbaycanın torpaqlarının 20 faizə qədəri işğal edilibdir və işğal olunmuş torpaqlarda hər şey dağıdılıbdir. Hörmətli Təvfik Yaprak bildirdi ki, beynəlxalq təşkilatlardan oraya gedən nümayəndələr məlumat verirlər. Sizin bu məlumatınıza görə çox təşəkkür edirəm. Orada daş üstündə daş qalmayıbdir. Bu həqiqətdir. Bu, həqiqətin bir tərəfi. İkinci tərəfi isə budur ki, oradan, o torpaqlardan zorla yerindən çıxarılan, öz ölkəsinin daxilində köçkün vəziyyətinə düşən insanlar ağır vəziyyətdə yaşayırlar. Amma bu reallığı biz təəssüf ki, dünyanın bir çox ölkələrində, demək olar ki, hamısında həqiqi təbliğ edə bilməmişik və həqiqəti çoxları bilmirlər. Təbiidir, burada təmsil olunan təşkilatlar bilirlər. Amma çoxları bilmirlər.

Bir-iki gün bundan qabaq Kanadanın parlament nümayəndə heyəti Azərbaycanda olmuşdur.

Onlarla mən də görüş keçirdim. Məni çox sevindirən hal o oldu ki, onlar özləri məcburi köçkün düşərgələrinə getmək arzularını bildirdilər və getdilər, gördülər, həmin yerlərdən göz yaşları ilə çıxdılar. Respublika televiziyası onların bu təəssüratı haqqında məlumat verdi. Onlar bəyan etdilər ki, biz insanların belə şəraitdə yaşadığını təsəvvür edə bilməzdik. Amma bunlar yeganə nümayəndə heyəti deyil. Azərbaycana gələn bir çox xarici ölkələrin nümayəndələri çadır şəhərciklərinə gedirlər, vəziyyəti gözləri ilə görürlər və hamısı beləcə hiddətlənir, təəccüblənir, təsirlənir.

Ancaq təəssüflər olsun ki, bununla bərabər, müxtəlif ölkələrdən Azərbaycana gələn bir çox nümayəndələr bizim təkidlərimizə baxmayaraq, həmin yerlərə getmirlər. Onlar gəlib

Bakıda bizimlə danışığ aparırlar, şəhərlə tanış olurlar, bundan sonra Azərbaycan haqqında öz təəssüratlarını toplayırlar. Bakıda məskunlaşmış qaçqınların məkanlarına bəzi hallarda gedirlər.

Mən heç kəsi günahlandırmıram. Mən özümüzü günahlandırmıram. Bu, Azərbaycan hökumətinin, bütün təşkilatların, hər bir Azərbaycan vətəndaşının günahıdır ki, biz indiyə qədər ölkəmizin bu faciəli vəziyyətini, Ermənistan təcavüzünün Azərbaycana vurduğu bu zərbələri və yerindən-yurdundan didərgin düşmüş insanların nə qədər dözülməz şəraitdə yaşadığını dünyada, beynəlxalq təşkilatlarda, xüsusən Avropada, Amerikada, başqa yerlərdə əslində olduğu kimi göstərə bilməmişik. Mən demirəm ki, geniş təbliğ etməmişik, vəziyyəti olduğu kimi göstərə bilməmişik. Bundan da nəticə çıxartmaq lazımdır.

Bu məsələ hələ sona çatmayıbdır. Biz hələ qarşıdakı illərdə bu problemlərlə məşğul olacağıq. Ona görə də bu barədə fikirlərimi bildirərək, mən Azərbaycan hökumətindən və bütün təşkilatlardan, nazirliklərdən, hökumət üzvlərindən, hər bir dövlət adamından, ictimai təşkilatlardan tələb edirəm ki, onlar bu sahədə öz fəaliyyətlərini göstərsinlər.

Müəyyən qədər arxayınlaşma əmələ gəlir. Azərbaycan da insanların çoxu altı ildir atəşkəs, sülh şəraitində yaşayır, döyüşlər yoxdur, qan tökülmür. Ölkəmizin bir çox sahələrində iqtisadiyyat inkişaf edir, insanların həyat tərzı yaxşılaşır və çoxları da bu bazar iqtisadiyyatı prosesində daha yaxşı yaşayır, zənginləşir. Ancaq gərək heç kəs unutmasın ki, bizim əhalimizin belə təbəqəsi ilə yanaşı, başqa təbəqəsi də vardır. Onlar yerindən-yurdundan zorla çıxarılarq çadırlarda ağır şəraitdə yaşayanlardır. Onlar on illərlə, yüz illərlə, nəsillər boyu topladıqları mülkdən, varidatdan məhrum olan insanlardır. Onlara qayğı göstərmək lazımdır.

Bu problemi ümumiyyətlə, dünya miqyasında daha da uğurla həll etmək üçün Azərbaycanın hər bir vətəndaşı gərək bu sahədə fəal iştirak etsin, ona öz payını versin. Əgər o özü yaxşı yaşayırsa, düşünsün ki, çadırlarda məskunlaşan adamlarla onun yaşayışı arasında yerlə-göy qədər fərq vardır. Düşünsün ki, qaçqınların bu vəziyyətdə yaşaması onu incitməlidir. Əgər incidərsə o öz tərəfindən müxtəlif tədbirlər görə bilər.

Mən bu gün bu konfransda Azərbaycan hökumətinə – Nazirlər Kabinetinə, bütün nazirlərə, dövlət orqanlarına göstəriş verirəm ki, beynəlxalq təşkilatların nümayəndələrinin və Əli Həsənovun çıxışlarında göstərilən nöqsanları aradan qaldırsınlar. Mən təəccüb edirəm, əgər Azərbaycana humanitar yardım gəlirsə, gərək hər kəs əllərini qaldırsın, onun üçün yaşıl işıq göstərsin. Amma bu humanitar təşkilat Azərbaycana gələndə ona sərhəddə maneçilik edirlərsə, gömrük, nə bilim, polis, DYP buna maneçilik edirsə və bəzi hüquq-mühafizə orqanları humanitar yardımın içinə burnunu soxurlarsa ki, guya orada nə işə axtarırlar, təbiidir ki, bu, dözülməz haldır. Əgər sənin özün yararlı bir iş görə bilmirsənsə, xaricdən gələn beynəlxalq təşkilatların, müxtəlif təşkilatların, donorların humanitar yardımını sən gərək başında aparıb yerinə çatdırasan ki, doğrudan da bu yardım sahibinə tez çatsın. Buna görə də mən bu nöqsanları tamamilə dözülməz hesab edirəm. Bir də qəti tələb edirəm ki, bu nöqsanlar aradan qaldırılsın.

Beynəlxalq təşkilatların nümayəndələrinin buradakı çıxışlarında da bildirildi ki, gələcək bərpa işlərinə hazırlaşmaq lazımdır. Bəli, biz hazırlaşmalıyıq. Nəyə görə bu məsələ indi gündəliyə gəlibdir? Çünki 1999-cu ildə apardığımız danışıqlar və xüsusən Azərbaycan prezidenti ilə Ermənistan prezidenti arasında bilavasitə danışıqlar bizi sülhün əldə olunmasına xeyli yaxınlaşdırır.

Deyə bilərəm ki, keçən ilin oktyabr ayında biz bu nöqtəyə çox yaxın idik. Ancaq sonra Ermənistanda baş vermiş hadisə-

lər bu danışıqlar prosesini dayandırdı. Bu, sadəcə, dayanıbdır, davam edəcəkdir. Biz danışıqları aparıb sülhə nail olmalıyıq. Mən bu gün bir də bəyan edirəm ki, sülhə nail olmaq üçün hər iki tərəf kompromislərə, güzəştlərə getməlidir. Bunsuz sülhə nail olmaq mümkün olmayacaqdır. Biz bunsuz bundan sonra da neçə il belə vəziyyətdə yaşamalı olacağıq. Bu da ki, dözülməzdir.

Doğrudur, Azərbaycanda bəzi qüvvələr, xüsusən, müxalifət mənim bu siyasətimə, fəaliyyətimə nəinki çox tənqidi yanaşır, böyük etirazlarla çıxış edirlər. Ancaq mən bu gün bəyan edirəm ki, onların çiyində heç bir məsuliyyət yoxdur. Yeddi ildir ki, bu ölkənin məsuliyyətini biz daşıyıraq, respublikanın problemləri ilə, qaçqınların və öz ölkəsinin daxilində yerindən-yurdundan məhrum olub məcburi köçkün vəziyyətinə düşmüş insanların problemləri ilə biz məşğul oluruq.

Hansı tədbirlər gördüyümüz haqqında buradakı çıxışlarda deyildi. Biz iki ildə vəsaiti üç dəfə artırmışıq. Bunlarla biz məşğul oluruq və bilirik ki, vəziyyət necədir. Amma kənarda oturub, qəzetlərdə müxtəlif məlumatlar yazıb, siqaret çəkib küçələri gəzməklə Azərbaycanın bu problemlərini həll etmək olmaz. Hər şeyə etiraz etmək olar, hər bir fikrə müxalif çıxmaq çətin bir şey deyildir. Heç müxalif olmasan da deyərsən ki, «mən bunu istəmirəm», olarsan müxalif. Ancaq sən müxalifsənsə, gəl bunun yolunu göstər. Bəziləri deyirlər ki, «bəli, yolu budur – gedək müharibə edək, yenə də müharibəyə başlayaq, işğal olunmuş torpaqlarımızı azad edək».

Mən açıq deyə bilərəm ki, bu, ağilsız fikirdir, hətta cəfəngiyyətdir. Altı il atəşkəs dövrü yaşayandan sonra əgər Azərbaycan müharibəni başlasa, bunun birinci günahkarı Azərbaycan olacaqdır və müharibə yeni itkilər verəcək, qan töküləcəkdir. Müharibə ilə nəyəsə nail olmaq olar, bəli, torpaqları da işğaldan azad etmək olar. Amma bu nəyin bahasına olacaqdır? Bunu ölçüb-biçmək, düşünmək lazımdır.

Mən ona görə də münaqişənin sülh yolu ilə həll olunmasını əsas imkan hesab edirəm və məsələnin sülh yolu ilə həll olunması üçün də müəyyən addımların atılmasını zəruri hesab edirəm. Hər iki tərəfdən güzəştlər olmalıdır. Bunların nəticəsində də biz sülh əldə edə bilərik.

Məhz bu ab-havam görə, hiss edən beynəlxalq təşkilatlar. ATƏT-in Minsk qrupu, onun həmsədrləri keçən ilin oktyabr ayından yeni bir prosesə – işğal olunmuş torpaqlar azad edildəndən sonra onların bərpa olunması prosesinə başladılar. Təsəvvür edin, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin on illik dövründə bu, ilk belə təşəbbüs idi. Bəli, beynəlxalq təşkilatların böyük bir qrup nümayəndələri Ermənistandan Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərinə getdilər. Doğrudur, onlar həmin rayonların hamısını ziyarət edə bilmədilər, ancaq Ağdam rayonunda oldular. Sən oraya getmişdin?

T e v f i k Y a p r a k (*Dünya Bankının Azərbaycandakı nümayəndəsi*): Xeyr.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sən getməmişdin, amma başqaları var idi. Onlar Ağdam rayonunda oldular. Bir sıra başqa təşkilatların nümayəndələri də ayrı-ayrı rayonlarda olublar və vəziyyətin necə olduğunu görüblər. Görüblər ki, bu bərpa işləri nə qədər vəsait, nə qədər zaman tələb edir. İndi bunlar hamısı aydındır. Ona görə də bərpa işlərinin proqramı da paralel olaraq hazırlanmalıdır.

Mən burada bir məsələni xüsusi vurğulamaq istəyirəm. Bərpa işləri proqramını hazırlayaraq heç kəsdə arxayınlıq olmamalıdır ki, nə bilim, torpaqlar bu yaxınlarda azad ediləcək, biz bərpaya başlayacağıq, humanitar təşkilatlar və humanitar yardımlar daha lazım deyildir.

Mən sizə demək istəyirəm – sülhün əldə olunması çox ağır və çətin prosesdir. Mən yeddi ildir ki, bu işlə məşğul oluram və bunu bilərəm. Bəlkə də bunu mən bildiyim qədər Azərbaycanda heç kəs bilmir. Bu, ağır, çətin bir prosesdir. Əgər biz

buna nail olarıqsa, o, tarixi bir hadisə olacaqdır. Ancaq buna nail olandan sonra bu sülh sazişinin həyata keçirilməsi öz-özlüyündə çox çətin bir proses olacaqdır və böyük bir zaman tələb edəcəkdir. Bu zaman da onun üçün lazım olacaqdır ki, gərək Ermənistan silahlı qüvvələri işğal edilmiş torpaqlardan çəkilsin, burada deyildi ki, həmin torpaqlar minalardan təmizlənsin, orada ilkin bərpa işləri başlansın və o torpaqların sahibləri öz yerlərinə-yurdlarına qayıtsınlar. Amma burada doğru deyildi – həmin ərazilərdə yüz illərlə yaranmış varidatı indi qısa müddətdə yaratmaq mümkün deyildir.

Bizim özümüz Azərbaycanda 30–40 ili götürsək – həmin dövrü mənim kimi müşahidə edən adamlar çoxdur – bilir ki, məsələn, Ağdam rayonu 1940-cı ildə, 1960-cı ildə, 1970-ci ildə, 1980-ci ildə, 1990-cı ildə nə vəziyyətdə idi. Bütün bunlar mənim gözümlün qabağındadır. Mən oraya 1950-ci illərdə də, 1960-cı illərdə də və nəhayət, 1970-ci illərdə və 1980-ci illərin əvvəllərində Azərbaycanın başçısı olduğum zaman da getmişəm. Biz həmin dövrdə Ağdam rayonunu xeyli inkişaf etdirmişik, orada böyük müəssisələr, məktəblər, xəstəxanalar, sənaye müəssisələri yaratmışıq. İnsanlar palçıq evlərdən daş evlərə köçüblər, özləri üçün gözəl-gözəl imarətlər tikiblər, təsərrüfat inkişaf edib, təsərrüfatın infrastrukturunu yaranıb, yollar – dəmir yolları, avtomobil yolları salınıb, telefon, elektrik, qaz şəbəkələri qurulubdur – saymaqla qurtarmaq olmaz. Bunların hamısı məhv olubdur. Təbiidir ki, o səviyyəyə çatmaq bir ilin, iki ilin işi deyildir. Bu, böyük bir zaman tələb edəcəkdir. Mən ona görə də deyirəm ki, sülhə nail olmaq lazımdır.

Biz bu vəziyyətdə nə qədər yaşasaq, ölkəmizin, millətimizin və xüsusən işğal olunmuş torpaqlardan didərgin düşmüş insanların həyatı – onlar 8–10 ildir ki, belə ağır vəziyyətdə yaşayırlar – sülh əldə ediləndən sonra da hələ elə bu qədər də ağır vəziyyətdə olacaqdır. Ancaq üstünlük ondan ibarət olacaqdır ki, onlar öz doğma torpaqlarına dönəcəklər. Doğma

torpağında o, əvvəlki evini, xəstəxanayı, məktəbi 1–2 ildə əldə edə bilməyəcəkdir, amma get-gedə əldə edəcəkdir. Minimumdan başlayıb müəyyən bir mərhələdə lazım olan səviyyəyə gəlib çatacaqdır. Ona görə də buna həm böyük vəsait, həm zaman, həm də bunları dərk etmək və ona hazırlaşmaq lazımdır.

Mən beynəlxalq təşkilatların, xüsusən beynəlxalq maliyyə qurumlarının bu barədə təşəbbüslərini və bizə göstərdikləri münasibəti yüksək qiymətləndirirəm. Minsk qrupunun həmsədrlərinin dünən Cenevrədə görüşü keçirilibdir. Bu gün isə onların beynəlxalq maliyyə qurumlarının, donorların nümayəndələri ilə birlikdə görüşü keçirilir ki, bu bərpa məsələləri ilə əlaqədar hansı hazırlığı görmək, hansı vəsaiti haradan almaq mümkündür.

Sizə deyə bilərəm ki, mən sülh prosesini bu səviyyəyə çatdırdığımız zaman və xüsusən ATƏT-in İstanbul zirvə görüşündə Avropanın bir neçə ölkəsinin, Avropa Birliyinin rəhbərləri ilə, Amerika Birləşmiş Ştatlarının və digər dövlətlərin prezidentləri ilə görüşdüm. Onların hamısı bu məsələdə bütün səylərini qoymağa, maliyyə imkanlarını səfərbər etməyə söz verdilər.

Bizim üçün birinci növbədə sülh lazımdır. Ancaq mən bilərəm ki, Avropa dövlətləri də, qonşu dövlətlər də – Rusiya, İran, Türkiyə – Amerika Birləşmiş Ştatları da və bu bölgəyə marağı olan ölkələr, dövlətlər, insanlar da istəyirlər ki, sülh yaransın. Onlar sülh yaranmasını istəyərək, müxtəlif yardımlar etməyə hazır olduqlarını bildirirlər. Bu da bizim üçün çox sevindirici haldır.

Mən bu gün sizə deyə bilərəm ki, əgər beynəlxalq yardım olmasa, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, dünyanın maliyyə mərkəzləri, Avropa Birliyi və müxtəlif donorlar bu işə səfərbər olmasa işğal edilmiş torpaqlar azad olunandan sonra həmin yerlərdə bərpa işləri aparılmasında böyük çətinliklərlə rəsləşəcəyik və bəlkə də bu bizim üçün qeyri-mümkün olacaqdır.

Torpaq azad ediləcək, amma bərpanı təmin etmək asan olmayacaqdır.

Məsələn, Horadizdə, yaxud Ağdam, Tərtər rayonlarının bəzi kəndlərində aparılan bərpa işləri barədə burada danışıldı. Bir məsələni unutmaq lazım deyildir ki, Horadiz qəsəbəsi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən 1993-cü ildə işğal olundu, amma biz altı aydan sonra onu azad etdik. Orada da çoxlu dağıntılar baş vermişdi. Amma başa düşürsünüz, oranı o qədər də dağıda bilmədilər. O cümlədən, elə Ağdam rayonunun bəzi kəndləri də belə oldu. Ermənistan silahlı qüvvələri Ağdam rayonunun bəzi kəndlərini işğal edirdilər, sonra bizim silahlı qüvvələr gedib oranı yenə də azad edirdilər, amma Ermənistan silahlı qüvvələri yenə də gəlib zəbt edirdilər. Əlbəttə, bu döyüşlər zamanı binalar və sairə müəyyən zərər çəkirdi. Ancaq həmin kəndlər işğalçıların əlində az müddət olmuşdur. Lakin qalan yerlərdə 1991-1992-1993-cü illərdə tamamilə işğal olunmuş və indiyə qədər işğal altındakı ərazilərdə hər şey sökülüb, dağıdılıbdır. Bu məlumdur. Yenə də deyirəm, hörmətli Təvfiq Yaprak burada çox düzgün bir ifadə işlətdi ki, «daş daş üstündə qalmayıbdır». Əgər altı ayda oradakıların hamısı sökülübse, indi başa düşün ki, həmin yerlərdə nə var.

Ona görə biz bu bərpa işlərinə hazır olmalıyıq. Hazırlıq işləri getməlidir. Mən konfransın bu istiqamətdə işini, fəaliyyətini çox yüksək qiymətləndirirəm və qeyd edirəm ki, biz doğrudan da sülhə nail ola bilərik, bərpa işlərinə başlaya bilərik.

Nəhayət, mən əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, konfrans çox əhəmiyyətli olacaqdır. Mən bu konfransın təşkil edilməsi üçün bütün təşəbbüskarlara bir daha təşəkkürümü bildirirəm. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, konfransın bundan sonrakı prosesində də bir çox vacib məsələlər müzakirə olunacaqdır. Ancaq yenə də deyirəm, mən bütün beynəlxalq təşkilatlardan xahiş edirəm ki, Azərbaycana hu-

manitar yardım azaldılmasın, bu inkişaf strategiyası birlikdə həyata keçirilsin, bərpa işlərinə başlamaq proqramı hazırlansın. Bizim də, şəxsən mənim də bunlarla bərabər, vəzifəm ondan ibarət olacaqdır ki, bundan sonra da çalışıb sülhün əldə edilməsinə nail olaq.

Mən sizin işinizə bir daha uğurlar arzulayıram. Beynəlxalq təşkilatlardan Azərbaycana gələrək bu konfransın işində iştirak edənlərə təşəkkür edirəm. Konfransda iştirak etdiklərinə görə xarici ölkələrin səfirlərinə təşəkkürümü bildirirəm. Ümid edirəm ki, xarici ölkələrin bütün nümayəndələri – həm səfirlər, həm də beynəlxalq təşkilatların nümayəndələri Azərbaycanın bu problemlərinin hamısının kompleks şəkildə həll olunması üçün öz səylərini əsirgəməyəcəklər.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm. Sağ olun.

KAMERUN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB POL BİYAYA

Hörmətli cənab Prezident!

Kamerun Respublikasının milli bayramı – Respublika elan edilməsi günü münasibətilə Sizi və dost Kamerun xalqını ürəkdən salamlayır və təbrik edirəm.

Ümidvaram ki, Azərbaycan Respublikası ilə Kamerun Respublikası arasındakı əlaqələr getdikcə genişlənərək xalqlarımızın rifahının yüksəlməsinə, ölkələrimizin tərəqqisinə xidmət edəcəkdir.

Cənab Prezident, Sizə möhkəm cansağlığı və uğurlar, xalqınıza sülh, səadət və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 19 may 2000-ci il

UKRAYNANIN HÖKUMƏT NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

19 may 2000-ci il

H e y d ə r Ə l i y e v: Salam, xoş gəlmisiniz. Hiss edilir ki, iqtisadi əməkdaşlıq məsələləri üzrə birgə komissiya işləyir və fayda gətirir.

Y u r i Y e x a n u r o v (*Ukrayna Baş nazirinin birinci müavini, həm də iqtisadi əməkdaşlıq məsələləri üzrə ikitərəfli hökumətlərarası Azərbaycan-Ukrayna komissiyasının həmsədri*): Bilirsinizmi, bu gün Ukraynada hansısa Azərbaycan dalğasından danışılar. Çünki bütün son həftə ərzində televiziya sizə Xarici İşlər nazirinin Kiyevə səfərini işıqlandırmışdır. Buraya gəldik və dərhal da çox mehriban qarşılandıq.

Dünən və bu gün biz çox fəal işlədik. Çox vacibdir ki, prezidentimizin bu ilin martında Bakıya səfəri zamanı Sizin verdiyiniz impuls əməli təcəssümünü tapsın.

Bakıya yola düşməzdən əvvəl mən prezidentin yanında oldum və Leonid Daniloviç Kuçma Sizə salamını və ona ünvanladığınız məktuba görə təşəkkürünü çatdırmağı xahiş etdi. Deyə bilərəm ki, «strateji tərəfdaş» anlayışını müxtəlif cür başa düşmək olar. Lakin prezident Azərbaycanla bağlı qarşıya konkret vəzifələr qoyduqda, ölkənizə də, şəxsən Sizə də xüsusi münasibət bəsləndiyini duyduam. Prezidentimiz bunu tam dəqiq və inandırıcı şəkildə nümayiş etdirdi.

Baş a düşürəm ki, bizim vəzifəmiz sizin imzaladığınız müqaviləni real işlərə çevirməkdən ibarətdir. Odur ki, bütün bu

günlər ərzində biz bu görüşü çox səylə hazırladıq və bu gün səmərəli işlədik. Deməliyəm ki, Ukrayna nümayəndə heyətinin başçısı olaraq mən görüşün nə dərəcədə yaxşı hazırlandığını, materialların nə dərəcədə yaxşı işləndiyini çox yüksək qiymətləndirirəm. Hələ dünən bizim məsələlərimiz vardı, lakin bu səhər biz onları razılaşdırıb bildik.

Bu gün biz bir neçə saziş imzaladıq və noyabrada qarşımaza vəzifələr qoyduq. Noyabrda görüş Kiyevdə olacaqdır. Zənnimcə, onda biz qarşımaza qoyduğumuz vəzifələrin yerinə yetirilməsinin növbəti mərhələsindən danışa bilərik.

Demək istəyirəm ki, əməkdaşlıq məsələləri var və onlar bununla bağlıdır ki, son il bizdə böhranla əlaqədar əmtəə dövriyyəsinin həcmi bir qədər azalmışdır. Buna görə də komissiyamızın başlıca vəzifəsi bunun səbəblərini araşdırmaqdan, yeni səviyyəyə çıxmaq üçün iş görməkdən ibarətdir. Bununla əlaqədar, bizim prezident qarşıımızda dəqiq və geniş vəzifələr qoyur. Bizim siyasi münasibətlərimizin səviyyəsi çox yüksəkdir. İqtisadi münasibətlərdə də belə səviyyəyə çıxmalıyıq.

Deməliyəm ki, prezidentlərimiz – siz və Leonid Daniloviç – münasibətlərimizin səviyyəsini çox yüksəyə qaldırmısınız. Odur ki, bu səviyyəyə çatmaq üçün bir çox işlər görməliyik.

Demək istəyirəm ki, bu gün məsələləri sadəcə vətəndaşlar üçün həll etməyimiz çox vacibdir. Ukraynada çoxlu azərbaycanlı yaşayır. Diasporun rəhbərləri bizimlə birlikdə gəliblər. Biz nə kimi işlər görülməsi barədə onlarla fikir mübadiləsi aparmışıq. Diasporun xahişi ilə biz vətəndaşların sərbəst gəlib-gələ bilməsi üçün vizasız rejimin mümkünlüyünü nazirlər səviyyəsində payızadək işləyib hazırlamağı qarşıımıza vəzifə qoyuruq.

İkincisi, təsərrüfatçılıq işi üçün şərait yaratmağımız bu gün çox vacibdir. Nümayəndə heyətimizə müəssisələrin direktorları və ticarət şirkətlərinin təmsilçiləri daxildirlər.

Deməliyəm ki, bizim yeni hökumətimiz, Baş nazir – Leonid Daniloviç mənə söhbəti məhz bundan başlamağı tapşırıdı – səpin kampaniyası zamanı yanacaq sarıdan kömək göstərdiyinizə görə Sizə çox minnətdardılar. İndi bu kömək payız üçün də nəzərdə tutulmuşdur. Bu kömək bizim yeni hökumətimiz üçün çox vaxtında edilmişdi. Çox mühümdür ki, işimiz üçün xüsusi rejim yaradılıb, indi yanacaq göndərilir.

Daha bir mühüm məsələ barəsində. Hazırda MDB çərçivəsində azad ticarətlə bağlı problemləri həll etmək lazımdır. Qarşıdakı yüksək səviyyədə görüş zamanı ölkələrimizin birgə mövqe tutması çox vacibdir. Azad ticarət zonası haqqında qərarlar artıq qəbul edilmişdir, amma istisnalarsız. Bilirəm ki, Azərbaycan bu barədə Rusiya ilə danışıqlar aparıbdır. Təsəvvür edin ki, bizdə 320 istisna var. Belə də azad ticarət zonası olar? Sizdən xahiş edərdik ki, MDB-nin zirvə görüşündə bu məsələdə birgə mövqe tutaq.

Bununla yanaşı, biz GUÖAM daxilində xüsusi münasibətlər məsələsinə baxılmasını təklif etmişik. Düşünürəm ki, Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələrinin nümunəsi maraqlıdır – mən Polşa, Slovakiya, Macarıstan və Çexiyanı nəzərdə tuturam. Onlar qarşılıqlı münasibətlərin xüsusi rejimini, xüsusi ticarət rejimi qəbul etmişlər. Bu onlara Avropa Birliyinin tələblərinə hazırlaşmağa, habelə öz təşkilatının daxilində daha yaxşı işləməyə imkan vermişdir. Biz bu barədə komissiya çərçivəsində də, Azərbaycanın Baş naziri ilə görüşdə də danışdıq. Zənnimcə, bu işi inkişaf etdirməli, sınaqdan çıxarmalıyıq ki, necə də bilərik ki, bütün ticarət-iqtisadi münasibətlərimiz işləsin.

Daha bir məsələ barəsində. Torpağınızda əmin-amanlığın nə demək olduğunu başa düşürük. Leonid Daniloviç deyirdi ki, Bakıya səfəri zamanı o, qaçqınların yaşadığı evlərin birində oldu və bu ona çox ağır təsir bağışladı. O, hökumətə yaxın vaxtlarda buraya 40 konteyner göndərmək barədə tapşırıq vermişdir.

Demək istəyirəm ki, mart ayında televiziyaımızda Azərbaycan haqqında, Ukrayna ilə Azərbaycan arasında münasibətlərdə Sizin rolunuz haqqında çox ciddi materiallar göstərildi. Bilirsinizmi, bu, komissiyamızın işinə təsir göstərir, işgüzar adamlar komissiyamıza müraciət edirlər.

Əlbəttə, bizi buraya nə kimi malların gətirilməsi, Ukraynaya nə kimi malların göndərilməsi maraqlandırır. Bilirsinizmi, nədənsə mağazalarınızda Ukrayna aragının olmaması bizə toxundu.

Heydər Əliyev: Bəli, ona burada tələbat olardı.

Yuri Yexanurov: Ona görə də biz buraya aragımızın bir neçə nümunəsini gətirmişik ki, camaat görsün. Danışacağı ki, onu burada, hər halda, satmaq lazımdır. Yəni bir çox elə mallar var ki, onların əsasında ağrısız-acısız, arxayın işləmək olar. Firmalarımız işləməlidir. Bunlar yeni reallıqlardır.

Başə düşürük ki, bu gün dövlət öz hökmünü yeridə bilməz. Lakin görək qarşılıqlı surətdə faydalı münasibətlər olsun. Elə bu gün imzalanmış sənədlər də göstərir ki, ticarət-iqtisadi münasibətlərdə mövqelərimizi yaxınlaşdırmaq üçün real addımlar atılmışdır. Mən çox ümid edirəm ki, sizinlə görüşümüz, komissiyamızın işi münasibətlərimizə yeni təkən verməyə imkan yaradacaqdır.

Heydər Əliyev: Hər şeydər əvvəl, dostum Leonid Daniloviç Kuçmanın mənə yetirdiyiniz salamına görə çox minnətdaram. Xahiş edirəm mənim də salamımı və ən xoş arzularımı ona yetirəsiniz. Mart ayında onun Azərbaycana rəsmi səfər etməsi bizim üçün çox mühüm və əlamətdar hadisə oldu. Xüsusən o baxımdan ki, biz burada dövlətlərimiz arasında dostluq, əməkdaşlıq və tərəfdaşlıq haqqında çox mühüm sazişlər, iqtisadi münasibətlərimizin inkişafı üçün bir sıra əhəmiyyətli sənədlər imzaladıq. Bundan əlavə, biz ikitərəfli münasibətlərimizin bir çox məsələləri barəsində, Ukraynanı

və Azərbaycanı maraqlandıran digər məsələlər barəsində bir daha fikir mübadiləsi apardıq.

Siz haqlısınız ki, Ukrayna ilə Azərbaycan arasında siyasi münasibətlər indi çox yüksək səviyyədədir. Biz həqiqətən strateji tərəfdaşlarıq, beynəlxalq həyatın bir çox məsələləri, ətrafımızda baş verən proseslər barəsində baxışlarımızın çoxu uyğun gəlir. Ona görə də biz Ukrayna ilə münasibətlərimizi yüksək qiymətləndiririk. Biz bu münasibətləri daha yüksəyə qaldırmaq üçün, iqtisadi münasibətlərin siyasi münasibətlər səviyyəsinə qalxması üçün hər şey edəcəyik.

Sizdə məhsul yığılarkən və sizi ağır vəziyyətə saldıqları zaman Leonid Daniloviç mənə müraciət etdi və mən Ukraynaya kömək göstərilməsi üçün hər şeyi səfərbər etdim. Şadam ki, biz sizə kömək göstərə, ölkənizi bu ağır vəziyyətdən çıxara bildik.

Lakin məsələ heç də bir bu işdə deyildir. Biz Leonid Daniloviçlə daim əməkdaşlıq və dostluq edirik. Mən bunu çox yüksək qiymətləndirirəm.

Birgə komissiyamızın uğurla işləməsi yaxşıdır. Sizin məlumatınız mənə razı salır. Ancaq, görünür bu, əsla kifayət deyildir. Bizim daha fəal iqtisadi əlaqələrimiz ola bilər. Yeri gəlmişkən, təkcə araq deyil, digər başqa məhsullar da göndərmək olar.

Sizin ölkəniz də, bizim ölkəmiz də islahatların həyata keçirilməsi mərhələsindədir, bunun öz çətinlikləri olması ilə yanaşı, böyük üstünlüyü də var. Biz çətinlikləri aradan qaldıracaq və daha yaxşı iqtisadi və sosial vəziyyətdə olacağıq.

Əməkdaşlığımızın inkişafı üçün Azərbaycan hər şey edəcəkdir. Bu yaxınlarda bizim Xarici İşlər naziri Ukraynada olmuşdur, mən burada ölkənizin Xarici İşlər nazirini qəbul etdim. Ukraynada – Yaltada, Kiyevdə neçə dəfə olduğum artıq yadımda deyildir. Kiyevdə axırıncı dəfə Leonid Daniloviç Kuçmanın andiçmə mərasimi ilə əlaqədar oldum. Leonid Da-

niloviç burada olubdur. Bir sözlə, şəxsi ünsiyyətlərimiz tez-tez olur və bu dövlərlərarası münasibətlərimiz üçün bunların çox böyük əhəmiyyəti var.

Mən birgə komissiyanın işini tamamilə dəstəkləyirəm. Şadam ki, siz irəliləyirsiniz. Ümidvaram ki, razılaşdırdığınız işləri noyabradək yerinə yetirə biləcəksiniz və yeni, daha yüksək səviyyəyə çıxacaqsınız.

Mən problemləri, o cümlədən azad ticarət zonasına aid problemləri bilirəm. Ukrayna və Azərbaycan MDB-nin iclasında imzalanmış protokolu ratifikasiya etmişlər. Bu günlərdə mən Rusiyanın MDB işləri üzrə naziri Leonid Draqevski ilə görüşdüm, onunla söhbətimiz oldu. Dünən mən MDB-nin icraçı katibi Yuri Yarovu qəbul etdim. Biz gündəliyi müzakirə etdik, azad ticarət zonası məsələsi orada birinci yerdə durur. Demə, Rusiyadan başqa, qalan hamı razıdır. Dediğiniz kimi, Rusiya çox istisnalar edir.

Biz də bu fikirdəyik ki, müəyyən istisnalar etmək olar. Lakin bu qədər istisna edilərsə, onda azad ticarət zonası haqqında sənədin özünü boşa çıxarar. Adı olacaq, amma real nəticələr olmayacaqdır. Buna görə də əmin ola bilərsiniz və Leonid Daniloviç də çatdırın ki, MDB dövlətləri başçıları'nın qarşıdakı iclasında biz bu sənədin qəti şəkildə təsdiqlənməsi üçün mövqeyimizi möhkəm müdafiə edəcək və çoxsaylı istisnalara mane olmağa çalışacağıq.

Digər təklifləriniz barədə, Ukraynada təxminən yarım milyon azərbaycanlı yaşayır. Mən Kiyevdə olarkən onların nümayəndələri ilə görüşdüm. Leonid Daniloviç buraya gələndə o da Ukrayna diasporunun nümayəndələri ilə görüşdü. Bu çox müsbət amildir.

Mənə bəlli olduğuna görə, Ukraynada azərbaycanlılar ictimai-siyasi həyatda fəal iştirak edirlər və prezident seçkiləri zamanı onların hamısı Leonid Daniloviç Kuçmanın namizədliyinə səs veriblər. Bir sözlə, orada bizim dəstəyimiz çox

konkret, aydın və dəqiqdir. Bilirəm ki, onlar prezident seçkilərində Leonid Daniloviç Kuçmanın namizədliyini fəal dəstəklədiklərinə görə ondan təşəkkür məktubu almışlar. Buna görə də sizə təşəkkür edirik ki, Ukraynada onlara bərabərhüquqlu vətəndaşlıq və normal həyat üçün şərait yaradılmışdır.

Mən belə başa düşdüm ki, onlar öz vəziyyətindən, öz işindən və həyatından əsasən razıdırlar. Bu məni sevindirir. Şadam ki, biz Ukraynada belə diaspora malikik. Bu da Ukrayna ilə Azərbaycan arasında münasibətləri möhkəmləndirən amildir.

Ola bilsin ki, burada, bizdə ukraynalılar o qədər də çox deyildir. Səfir bilir – o, Azərbaycanda ən qocaman ukraynalıdır. Əvvəllər bizə elə gəlirdi ki, onlar çoxdur. Axı o vaxtlar Azərbaycanda rusları, ukraynalıları və belarusları çox da fərqləndirmirdilər. O vaxtlar sən (*Ukraynanın Azərbaycandakı səfiri Boris Aleksenkoya müraciətlə*) MK-da işləyərkən, mən bil-mirdim ki, sən ukraynalısan. Onda hamı – ukraynalılar, ruslar, belaruslar eyni qəbul edilirdi. Artıq indi fərqləndirməyə başlamışdıq. Buna görə də o vaxtlar mənə elə gəlirdi ki, bizdə çoxlu ukraynalı var. Onlar bu gün də kifayət qədərdir.

Boris Aleksenko (*Ukraynanın Azərbaycandakı səfiri*): 32 min nəfərdir.

Heydər Əliyev: O vaxtlar isə mənə elə gəlirdi ki, onlar 100 mindən artıqdır. Onlar yaxşı, normal yaşayırlar, heç bir problemləri yoxdur. Əgər siz buraya yenə ukraynalı köçürmək istəyirsinizsə, buyura bilərsiniz. Burada onların sayının artırılmasına etirazımız yoxdur. Açıqını deyim ki, xalqımız yaxşı xalqdır. Bizdə, bütövlükdə Azərbaycanda və şəxsən məndə əvvəllər də, indi – müstəqillik illərində də Ukraynaya. Ukrayna xalqına xüsusi rəğbət hissi olmuşdur və var.

Ona görə də biz MDB çərçivəsində başqa məsələlərdə də belə fəal əməkdaşlıq edir, bir-birimizi dəstəkləyirik, əlbəttə, nəinki öz ölkələrimizin, həm də bütövlükdə MDB-nin mənə-

feləri naminə eyni mövqelərdən çıxış etməyə çalışırıq. Çünki bəzən orada da çox da uğurlu olmayan təkliflər, cəhdlər və sair olur. Odur ki, artıq neçə illərdir bu mənada biz Leonid Daniloviçlə əməkdaşlıq edirik, nümayəndə heyətlərimiz əməkdaşlıq edirlər.

GUÖAM çərçivəsində iqtisadi əməkdaşlığı inkişaf etdirməyin mümkünlüyü barədə rəyiniz çox ağıllı və düzgün rəydir. Axı əslinə baxsan, biz bu təşkilatı daha fəal iqtisadi əməkdaşlıq üçün yaratmışıq. Hərçənd bəziləri bunu başqa cür başa düşür və bəzi yerlərdə bunu hətta az qala hərbi ittifaq kimi qələmə verməyə çalışırlar və s. Əlbəttə, biz bütün bunlardan uzağıq. Düşünürəm ki, biz GUÖAM çərçivəsində yaxşı əməkdaşlıq edirik, əməkdaşlığımızın perspektivi var.

GUÖAM ölkələri arasında öz xüsusiyyətləri olan iqtisadi əməkdaşlıq, şübhəsiz, bütün GUÖAM ölkələri üçün faydalı olacaq, bu təşkilatı möhkəmləndirəcəkdir. Çünki onun əsasını iqtisadi sahə təşkil edir.

Məhz bu istiqamətin daha da fəallaşdırılmasını sənə (*Baş nazirin birinci müavini Abbas Abbasova müraciət edir*) və Azərbaycanın Xarici İşlər nazirinə tapşırıram. Bunu iqtisadiyyat xətti üzrə də tapşıracağam ki, məhz bu istiqamət daha da fəallaşsın.

Bir sözlə, sağ olun.

Yuri Yexanurov: Cənab Prezident, onu qeyd etməliyəm ki, Leonid Kuçma yenidən prezident seçildikdən sonra Ukraynada iqtisadi və siyasi vəziyyət qeyri-müəyyən idi. Köməyinizə görə çox sağ olun. Leonid Daniloviçin dəstəklənməsi üçün Sizin – tanınmış liderin, bütün dünyada məşhur olan insanın söylədiyi sözlər onun üçün çox vacib idi.

Heydər Əliyev: Mən sizin televiziya ilə böyük bir çıxış etdim.

Yuri Yexanurov: Bəli, çox böyük çıxış idi. Bu çıxış prezident seçkiləri zamanı ukraynalıların rəyinə təsir göstərdi.

Seçkilər belə deməyə imkan verdi ki, Ukraynada cəmiyyət sıx birləşmişdir, biz yeni prezidentə və yeni xəttə malikik.

Pensiya təminatı probleminin həllindən danışarkən biz Azərbaycanın təcrübəsi ilə maraqla tanış olduq. Biz sizdən öyrənəcəyik.

Nümayəndə heyətimizə yetirilən diqqət məni mütəəssir etdi. Başa düşürəm ki, komissiyanın Azərbaycan tərəfindən rəhbəri ciddi işləmişdir. Kütləvi informasiya vasitələri, jurnalistlər böyük diqqət yetirdilər. Buna görə sağ olun.

Bizi qəbul etdiyinizə görə sağ olun. Bu bizim üçün böyük şərəfdir. Dünya miqyaslı liderlə hər gün görüşürsən. Çox sağ olun.

FRANSANIN «KASTEL» QRPUNUN YÜKSƏK SƏLAHİYYƏTLİ NÜMAYƏNDƏSİ JAN-POL LANFRANKİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

19 may 2000-ci il

Heydər Əliyev: Hörmətli cənab səfir!

Hörmətli qonaqlar!

Mən sizi salamlayıram. Belə başa düşürəm ki, bugünkü görüşümüz əsasən «Kastel» şirkətinin problemləri ilə əlaqədardır. Bayaq mənə bildirdilər ki, səfirin də nəşə bir məsələsi var. Mən sizi məmnuniyyətlə dinləyərəm. Ancaq əvvəlcə onu demək istəyirəm ki, vaxtilə «Kastel» şirkətinin prezidenti gəldi və biz görüşdük. Mən «Kastel» şirkətinin Azərbaycanda işinə çox böyük ümidlər bəslədim. Bir neçə dəfə maraqlandım ki, bu işlər necə gedir. Hər dəfə mənə deyirlər ki, gedir, gedir, Sizə son nəticəni deyəcəyik.

Xatirimdədir ki, bizim ilk danışığımızda təkcə Bakının pivə zavodu barədə yox, Azərbaycanda şərəbçilik zavodlarının işlədilməsi və ümumiyyətlə, şərəbçilik sənayesi sahəsində böyük işlər görülməsi haqqında «Kastel» şirkəti mənə ümidlər vermişdi. Amma deyəsən, hələ bu sahədə də iş görülməyibdir. Ona görə də siz mənə nə deyəcəksiniz – dinləyə bilərəm. Amma mən sizə öz sözlərimi dedim. Buyurun.

Jan Pyer Ginyut: Cənab Prezident, çox sağ olun. Bu gün Sizin bundan əvvəl bir neçə görüşünüz olubdur, bir neçə nümayəndə heyətini qəbul etmisiniz. Bizə vaxtınızı sərf

etdiyiniz üçün dərin minnətdarlığımızı bildiririk. Cənab Prezident, üzr istəyirəm, sanki buna adət etmişəm, bir vədiş halı alıb ki, mən həmişə Parisə çağırılanda Sizdən qəbul üçün vaxt istəyirəm ki, Sizinlə söhbət edim və sonra gedib orada hesabat vermək imkanım olsun.

Cənab Prezident, bu nümayəndələri sizə təqdim etmək istərdim. Birincisi, cənab Jan-Pol Lanfranki həm beynəlxalq dərəcəli vəkilidir, həm də «Kastel» qrupunun yüksək səlahiyyətli nümayəndəsidir. Cənab Gi Kübye isə hazırda Bakıda pivə zavodunun direktoru və «Kastel» qrupunun nümayəndəsidir. Nəhayət, mənim yeni əməkdaşım Mişel Jelenin Fransa səfirliyində iqtisadi məsələlər üzrə müşavirdir.

Cənab Prezident, Sizə demək istəyirəm ki, bizim səfirliyin işi, inkişafı ümumiyyətlə, regional xarakter daşıyır. Bununla bərabər, bildirmək istəyirəm ki, cənab Jelenin təkcə səfirliyimizdə iqtisadi məsələlər üzrə müşavir deyil, həm də Aşqabad-da və Gürcüstanda bu məsələlərlə bağlı müşavir missiyasını yerinə yetirəcəkdir. Amma əsas yeri Bakıda olacaqdır.

Əlbəttə, bu o deməkdir ki, doğrudan da indi bizim - Fransanın ən yüksək səviyyəli rəhbərləri bu addımla göstərmək istəyirlər ki, Azərbaycan onlar üçün ikitərəfli əməkdaşlıqda həmişə üstün xarakteri daşıyır. Bununla bərabər, demək istəyirəm ki, Azərbaycanda tikilmiş pivə zavodu bizim bu əməkdaşlığımızın ən gözəl nümunələrindən biridir.

Cənab Prezident, Siz 1993-cü ildə Fransaya səfəriniz zamanı Fransanın iş adamlarını qəbul edib onları Azərbaycana dəvət etmişdiniz və Azərbaycanla əməkdaşlığa dəvət etmişdiniz. Elə onun nəticəsi olaraq biz Azərbaycanla əməkdaşlığımızı davam etdiririk. Əgər belə desəm, mənəcə səhv etmərəm. Bildiyimə görə, «Kastel» qrupu Azərbaycana investisiyanı sizin dostunuz cənab Jak Şirakin məsləhəti ilə qoyubdur.

Heydər Əliyev: Tamamilə doğrudur.

Jan Pyer Ginyut: Cənab Prezident, neft və qaz sahəsini nəzərə almasaq, bu, Fransa tərəfinin Azərbaycana qoyduğu ən mühüm və böyük sərmayədir. Yəni demək istəyirəm ki, təkcə Azərbaycanda yox, ümumiyyətlə, Qafqazda. Bu, doğrudan da çox mühüm bir özəlləşmə əməliyyatıdır. Yəni Azərbaycanın köhnə zavodunun yenidən bərpa olunması və özəlləşdirilməsidir. Bir tərəfdən də bu zavodun inşa olunması və fəaliyyət göstərməsi həm də Fransa investorları, müəssisələri üçün çox gözəl bir nümunədir. Yəni onları bura cəlb etmək üçün bir nümunədir. Bundan əlavə, Azərbaycanla maraqlanan bütün investorlar üçün bu zavodun fəaliyyəti cəlbəedici bir nümunədir. Bununla bağlı olaraq bu yaxınlarda mən əmlak nazirini son zamanlar Azərbaycan parlamentində özəlləşdirmə ilə bağlı müzakirə olunan qanunun qəbul edilməsi münasibətilə təbrik etdim. Əlbəttə, biz belə hesab edirik ki, özəlləşdirmə prosesinin Azərbaycan iqtisadiyyatı üçün çox mühüm əhəmiyyəti var. Doğrudur, bu çətindir, asanlıqla getməyəcəkdir.

Biz bununla bərabər, bilirik ki, Azərbaycan doğrudan da çox möhtəşəm bir özəlləşdirmə prosesi dövründə yaşayır. Hətta bizim özümüzdə də hər hansı belə bir müəssisənin, milli, dövlət müəssisəsinin özəlləşdirilməsi prosesinə qədəm qoyduqda müəyyən problemlər əmələ gəlir.

Cənab Prezident, nəhayət, demək istəyirəm ki, bir səfir kimi, mən Azərbaycanda Sizin apardığınız bu özəlləşdirmə prosesinə böyük müvəffəqiyyətlər arzulayıram. Bunların içərisində pivə zavodunun özəlləşdirilməsinə uğurlar diləyirəm. Əlbəttə, bu özəlləşdirmə prosesində müəyyən məsələlər, problemlər qarşıya çıxdı. Amma bunlar ona görə qarşıya çıxır ki, onları həll etmək lazımdır. Bununla bağlı yaqın ki, cənab Lanfranki danışacaqdır.

Cənab Prezident, həmişə Sizin belə ümumi proseslərdən başqa, həm də bu pivə zavoduna olan diqqətinizi nəzərə ala-

raq, əmin olduğumuzu bildirmək istəyirəm ki, bu problemlər həll ediləcəkdir. İcazə versəydiniz, sözü cənab Lanfrankiyə verərdim.

Heydər Əliyev: Mən bir neçə kəlmə deyim.

Mən sizin bu sözlərinizlə tamamilə razıyam. Həqiqətən, biz indi Azərbaycanda özəlləşdirmənin yeni bir mərhələsini başlamışıq. Bizim Milli Məclis özəlləşdirmənin yeni mərhələsi haqqında qanun qəbul edibdir. Yaxın vaxtlarda özəlləşdirmə proqramı haqqında prezident fərmanı olacaqdır. Orada konkret məsələlər öz əksini tapacaqdır.

Siz doğru buyurdunuz, «Kastel» şirkətinin Azərbaycana gəlməsində mənim dostum prezident Jak Şirakın rolu var. Prezident Jak Şirakın mənimlə danışışqlarında həmişə ona deyirdim ki, siz Azərbaycana daha da çox investorlar göndərin. Neft şirkətləri – «Elf Akiten», «Total» artıq burada geniş işlər əldə ediblər. Ancaq Fransa iqtisadiyyatının çox mühüm sahələri var, onlar da burada özlərinə yer tapa bilərlər.

O vaxtlar mənə təqdim etdilər ki, «Kastel» Fransada şərab və başqa spirtli içkilər istehsalı üzrə çox böyük bir şirkətdir. Biz belə danışdıq ki, «Kastel» birinci addımı pivə zavodundan başlayır və onun ardınca Azərbaycanda yüksək keyfiyyətli şərablar istehsal edilməsi üçün müəssisələr yaradılacaqdır, üzüm plantasiyaları yaradılacaqdır. Bu məni çox sevindirdi. Çünki Azərbaycan üzümçülük ölkəsi olubdur. Burada yüksək səviyyəli şərablar istehsal etmək üçün yaxşı üzüm növləri var. Mən ona görə «Kastel»in Azərbaycandakı fəaliyyətinə bu cür perspektivdən baxıram. Ancaq onlar hələ ki, pivə zavodunun problemlərini həll edə bilməyiblər. Mən indi sizi dinləyəcəyəm.

Mən bizim əmlak nazirini və köməkçimi buraya dəvət etmişəm ki, lazım olan tapşırıqları onlara verim. Sonra isə sizin Parisə gəlməyinizlə əlaqədar danışarıq.

Jan Pyer Ginyut: Cənab Prezident, çox sağ olun.

**YƏMƏN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB ƏLİ ABDULLA SALEHƏ**

Zati-aliləri!

Yəmən Respublikasının milli bayramı – Milli birlik günü münasibətilə Sizi və qardaş Yəmən xalqını səmimi-qəlbdən təbrik edir, Sizə cansağlığı və uğurlar, ölkənizə sülh, əmin-amanlıq və tərəqqi arzulayıram.

İnanıram ki, Azərbaycan Respublikası ilə Yəmən Respublikasının dostluq və əməkdaşlıq əlaqələri xalqlarımızın rifahının yüksəlməsi naminə inkişaf edib genişlənəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 20 may 2000-ci il

AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDAKI SƏFİRİ STENLİ ESKUDERO İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

22 may 2000-ci il

Heydər Əliyev: Xoş gördük, hörmətli səfir. Sizi səmimi-qəlbdən salamlayıram. Necəsiniz?

Stenli Eskudero: Təşəkkür edirəm. Çox yaxşıyam və görürəm Sizin də kefiniz yaxşıdır.

Heydər Əliyev: Heç də pis deyildir.

Stenli Eskudero: Mən deyərdim ki, ondan daha yaxşı görünürsünüz.

Cənab Prezident, məni qəbul etdiyinizə görə çox təşəkkür edirəm. Bilirəm ki, sabah yeni su elektrik stansiyasının açılışında iştirak etməyə hazırlaşırsınız və çoxlu işiniz var. Belə gərgin vaxtda görüş üçün imkan yaratdığınıza görə Sizə təşəkkürümü bildirirəm.

Heydər Əliyev: Bəli, mən iki gün burada olmayacağam. Çox vacib işlərim var – həm su elektrik stansiyası, həm başqa işlər var, Gəncədə olacağam.

Stenli Eskudero: Cənab Prezident, fürsətdən istifadə edərək mən Sizi, hökumətinizi və həm də müxalifəti mayın 20-də baş tutmuş uğurlu nümayiş münasibətilə təbrik etmək istəyirəm. Məndə olan məlumata görə, bu nümayişdə 20 müxalifət partiyasının nümayəndələri – təxminən 3,5–4 min adam iştirak etmişdir. Nümayiş dinc şəraitdə keçmişdir. Bu, Azərbaycanda de-

mokratiyanın inkişafının, demokratikləşmə prosesinin sürətlə irəliləməsinin göstəricilərindən biridir.

Onu da bilirəm ki, Mərkəzi Seçki Komissiyasında da dəyişikliklər aparırsınız. Hesab edirəm ki, bu dəyişikliklərə də islahatlar prosesinin tərkib hissəsi kimi baxmaq lazımdır. Şübhəsiz ki, bu proses, baş verən dəyişikliklər bizi və Azərbaycanın bütün dostlarını çox məmnun edir. Azərbaycanın dostları ölkənizin demokratikləşməsini arzu edir və bu prosesdə yeni-yeni nailiyyətlər əldə olunmasını istəyir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sağ olun, cənab səfir, təşəkkür edirəm. Təbriklərinizi qəbul edirəm. Mən də öz adımdan müxalifəti təbrik edirəm. Əgər 20 partiya 3000-3500 adam toplayıb mitinq keçirə bilirsə, bu çox uğurlu nailiyyətdir.

Ancaq onu qeyd etmək istəyirəm ki, bizim işimizə, yəni demokratiya yolunda atdığımız addımlara sizin qiymət verməyinizdən çox məmnunam. Bu bizim üçün çox əhəmiyyətlidir. Çünki biz həqiqətən, demokratiyanı inkişaf etdirməyə çalışırıq və bundan sonra da çalışacağıq. Ona görə də bizim bu addımlarımıza sizin verdiyiniz qiymət çox əhəmiyyətlidir.

Əgər müxalifət may ayının 20-dəki kimi, qanunlara riayət etmiş olsa, əlbəttə ki, istənilən vaxt mitinq keçirə bilər. Ancaq, təbii ki, şəhər hakimiyyətinin müəyyən elədiyi yerdə. Şəhər icra hakimiyyətinin başçısı məlumat vermişdi ki, üç marşrut ayırıblar. Onlar üçündən birini seçib, bu marşrutla da yürüş ediblər və mitinq keçiriblər. Deyilənlərə görə, bütün liderlər də danışblar. Biz gələcəkdə də qanun çərçivəsində müxalifət üçün belə imkanlar yaradacağıq.

Seçki məsələlərində bəzi addımlar atılır. Mərkəzi Seçki Komissiyasının yeni təyin olunmuş sədri çox müasir adamdır, professordur. İngilis dilini yaxşı bilir, İngiltərədə, Amerika Birləşmiş Ştatlarında təhsil alıbdir. Bəzi müxalifət nümayəndələri bunu mənfi hesab edirlər. Çünki onlara qərribə gəlir ki, onların tanımadıqları, ümumiyyətlə, ictimaiyyətin tanıma-

diği bir adam birdən-birə belə vəzifəyə irəli sürülsün. Əgər o tanınmayıbsa, demək, tərəfsiz bir adamdır. Bizim hakimiyyətdə də onu tanıyan azdır. Ona görə də o tərəfsizdir – nə müxalifətə, nə də hakimiyyətə bağlıdır.

Güman edirəm ki, bu və seçki komissiyası ilə əlaqədar atacağımız digər addımlar gələcəkdə seçkilərin uğurla, tam demokratik şəraitdə keçirilməsinə kömək edəcəkdir. Siz də bizə kömək edərsiniz. O mənada ki, siz həmişə bizə demokratiyanı öyrədirsiniz və bundan sonra da öyrədəcəksiniz. Yəni bu barədə sizin təcrübəniz çoxdur.

Stenli Eskudero: Cənab Prezident, şübhəsiz ki, biz öz təcrübəmizi Çizirlə bölüşə bilərik. Amma siyasətdə Sizə dərs vermək – bu, ümumiyyətlə, mümkün olmayan bir işdir.

Heydər Əliyev: Mən elə təcrübəni deyirəm. Başqa bir şeyə ehtiyacım olmur. Başqa məsələləriniz varmı?

Stenli Eskudero: Bir sıra kommersiya məsələləri var, mən onları qaldırmaq istəyirəm. Birinci məsələ «Monkrif oyl» şirkəti ilə əlaqədardır. Xatırlayırsınızsa, keçən il Siz Vaşinqtonda olarkən ABŞ-ın «Monkrif oyl» şirkəti və Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti «Padar» yatağına dair müqavilə imzalamışlar.

Heydər Əliyev: Bəli, mənim iştirakımla. Mən bunu bilirəm, ona görə də vaxt itirməyəm. Hamısını bilirəm. Məsələ belədir. Mən bildirdim ki, siz bu məsələni qaldıracaqsınız. Ona görə də bu gün bu məsələ ilə məşğul oldum. Dövlət Neft Şirkəti mənə məlumat verdi ki, gecikmənin səbəbi odur ki, «Monkrif oyl» şirkətinin nümayəndələri Avropa Bankından kredit götürmək məsələsini indiyə qədər həll edə bilməmişdilər. Mən şəxsən özüm bu gün neft şirkəti ilə danışdım, onlar bu məsələni həll ediblər. Əmr verdim ki, müqavilə üçün təqdimat sabah burada olmalıdır və mən ayın 25-də onu imzalayıb Milli Məclisə göndərəcəyəm. Bu məsələni həll elədik.

Stenli Eskudero: Görürəm, doğru söhbətdir. İcazə versəydiniz, başqa bir məsələni qaldırardım. Amerikanın «Maqna» adlı şirkəti 400 meqavat gücündə elektrik stansiyasının tikintisinə Sizin dəstək verməyinizi istəyir. Onlar bunu yüz faiz özləri maliyyələşdirəcəklərini bildirirlər. Təklif edirlər ki, onların quracaqları zavodun xərcləri yanacağa qənaət nəticəsində əldə ediləcək vəsait hesabına sonradan ödənilsin.

Heydər Əliyev: Zavod, ya elektrik stansiyası?

Stenli Eskudero: Elektrik istehsal edəcək birləşdirilmiş zavod nəzərdə tutulur. Bəlkə mən səhv edirəm, amma mənə verilmiş məlumatda belə göstərilir.

Heydər Əliyev: Əgər elektrik enerjisi istehsalından söhbət gedirsə, bu, elektrik stansiyası olmalıdır. Əgər başqa bir şeydirsə, ola bilər, zavod olsun.

Stenli Eskudero: Başqa sözlə desək, onlar elektrik stansiyası qurmaq istəyirlər.

Heydər Əliyev: 400 meqavat elektrik enerjisi verən stansiya - əlbəttə ki, bu, böyük stansiyadır. Sabah açacağım Yenikənd su elektrik stansiyasının gücü 112 meqavatdır. Sizin dediyiniz böyük bir şeydir. Bu barədə məktub varsa, mənə verin. Müvafiq təşkilatlara əmr verim ki, onlar buna baxsınlar və mənə məruzə eləsinlər.

Stenli Eskudero: Diqqətinizə çatdırmaq istədiyim üçüncü məsələ «Boinq» təyyarələri ilə bağlıdır. Yəqin məlumatınız vardır ki, ABŞ-ın Eksimbankı və Böyük Britaniyanın bir bankı «Azərbaycan Hava Yolları» Dövlət Konserninə almaq istədiyi iki «Boinq» təyyarəsini maliyyələşdirmək qərarına gəlmişlər. Həmin təyyarələrdən biri buraya göndərilməyə hazırdır. Ümid edirik ki, bu ayın axırına qədər Vaşinqtonda görüş keçiriləcək, maliyyə sənədləri imzalanacaq və iyunda birinci təyyarəni Azərbaycana gətirmək mümkün olacaqdır.

Lakin bütün bunlar üçün müvafiq nazirliklərin razılığı lazımdır, suveren təminatlar verilməlidir. Bu da «Azərbaycan

Hava Yolları» Dövlət Konserni və müvafiq nazirliklər tərəfindən həyata keçirilməlidir. Görünür, bütün bu prosesin irəliləməsi üçün prezident fərmanı gərək olacaqdır. Şübhəsiz ki, gərək Nazirlər Kabineti belə bir fərman verilməsi üçün Sizə müraciət etsin. Lakin «Azərbaycan Hava Yolları» Dövlət Konserni və Azərbaycan Beynəlxalq Bankı sənədlər toplusunu hələ aprel ayında Nazirlər Kabinetinə göndərirlər və bunlar hələ də nəzərdən keçirilir. Vaxt isə ötür. Mən bildiyimə görə, «Boinq»lərin alınmasına Nazirlər Kabinetində prinsipə etiraz yoxdur. Sadəcə, bu işi sürətləndirmək üçün xahiş edərdik Nazirlər Kabinetinə tapşırıq verəsiniz ki, həmin sənədlər toplusunun imzalanıb qüvvəyə minməsi üçün fərman imzalamaq barədə xahişlə Sizə müraciət etsin.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən bu məsələni bilirəm. Baş nazir bu barədə mənə danışib və ona lazımı göstərişləri vermişəm. İş ondadır ki, bu ay müddətində gərək böyük məbləğdə vəsait keçirək. İndi o vəsait axtarılır ki, haradan alıb keçirək. Hər halda, mən bu işlə məşğul oluram. Bu gün Baş nazirə bu barədə bir daha göstəriş verəcəyəm. Bir halda ki, bu işi başlamışdıq, gərək onu axıra çatdıraq.

Doğrudur, mən əvvəldən bu məsələlərlə razı deyildim. Bilirdim ki, onlar bahadır və vəsait tapmaq bizə çətin olacaqdır. Ancaq bu işlə məşğul olan adamlar sübut edirdilər ki, kredit uzunmüddətli olacaq, biz vəsait tapıb verə bilərik. Biz bir hissəsini – 19 milyon dollar vermişik. İndi ondan da bir az çox verməliyik. İş bundadır.

Hər halda, biz bu işi başlamışdıq və axıra çatdırmalıyıq. Baxmayaraq ki, yenə deyirəm, mən əvvəldən bu işin başlanmasına razı deyildim. Məhz bu səbəblərə, indi meydana çıxan çətinliklərə görə razı deyildim. Amma arxayın olun, mən göstəriş verəcəyəm.

İORDANIYA HAŞİMİLƏR MƏMLƏKƏTİNİN MƏLİKİ ƏLAHƏZRƏT II ABDULLAYA

Əlahəzrət!

İordaniya Haşimilər Məmləkətinin milli bayramı - Müstəqillik günü münasibətilə Sizi, məlik ailəsinin üzvlərini və qardaş İordaniya xalqını ürəkdən salamlayıf və təbrik edirəm.

Məmnuniyyətlə qeyd edirəm ki, Azərbaycan Respublikası ilə İordaniya Məmləkəti arasında təşəkkül tapmış dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin inkişafı üçün yaxşı perspektivlər vardır. İnanıram ki, əlaqələrimiz daha da genişlənərək xalqlarımızın rifahının yüksəlməsinə, regionda sülhün və əməkdaşlığın möhkəmlənməsinə xidmət edəcəkdir.

Füsrətdən istifadə edib Sizə səadət və fəaliyyətinizdə uğurlar, ölkənizə sülh və tərəqqi arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 22 may 2000-ci il

GÜRCÜSTANIN PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB EDUARD ŞEVARDNADZEYƏ

Hörmətli Eduard Amvrosiyeviç!

Əziz dostum!

Gürcüstanın milli bayramı – Dövlət Müstəqilliyinin Bərpası günü münasibətilə Sizi və qardaş Gürcüstan xalqını səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

Ölkələrimiz və xalqlarımız arasındakı çoxəsrlik dostluq, qarşılıqlı yardım, əməkdaşlıq münasibətlərini yüksək qiymətləndirirəm. Çox məmnunam ki, dövlət müstəqilliyi qazandıqdan sonra Gürcüstanın və Azərbaycanın əlaqələri bütün sahələrdə inkişaf edir və möhkəmlənir, keçid dövrünün çətinliklərini aradan qaldırmaqda bizə kömək edir.

Əminəm ki, dostluq, mehriban qonşuluq və tərəfdaşlıq münasibətlərimiz, xalqlarımızın mənafeləri regionda sülh, sabitlik və tərəqqi naminə bundan sonra da inkişaf edəcək və möhkəmlənəcəkdir.

Fürsətdən istifadə edərək Sizə möhkəm cansağlığı və dövləti fəaliyyətinizdə daha böyük uğurlar, ölkənizə sülh, əmin-amanlıq və daimi tərəqqi arzulayıram.

Dərin hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 23 may 2000-ci il

YENİKƏND SU ELEKTRİK STANSİYASININ AÇILIŞI MƏRASİMİNDƏ VƏ DİGƏR TƏDBİRLƏRDƏ İŞTİRAK ETMƏK ÜÇÜN GƏNCƏ ŞƏHƏRİNƏ YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL BİNƏ HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB

23 may 2000-ci il

J u r n a l i s t: Cənab Prezident, Sizi Azərbaycanın hər bir bölgəsində səbirsizliklə gözləyirlər. Gəncəbasar bölgəsinə səfəriniz barədə bir neçə kəlmə deməyinizi xahiş edirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Məlumdur, mən dünən bu barədə demişəm. Biz çoxdandır ki, Yenikənd Su Elektrik Stansiyasını tikirik. Onun əsasını mən hələ vaxtilə Azərbaycana rəhbərlik etdiyim zaman 1979-cu ildə qoymuşduq. Sonra işlər dayanmışdı. Son illər biz çoxlu kreditlər götürdük. İndi stansiya tikilib başa çatıbdir. Mən onun açılışında iştirak etmək üçün oraya gedirəm. Təbiidir ki, həmin bölgədə insanlarla, əhali ilə görüşəcəyəm.

Biz 1975-ci ildə Kür çayının üzərində, Yenikənddən yuxarıda böyük bir elektrik stansiyasının təməlini qoyduq, o tikildi. İndi o bizdə ən böyük su elektrik stansiyasıdır. Mingəçevir Su Elektrik Stansiyasından da böyük olan həmin stansiya 360 meqavat elektrik enerjisi verir. Mən o vaxt oraya bir neçə dəfə getmişəm. Layihəçilər həmin yerləri mənə göstərirlər. Yəni həmin yerlər mənim üçün çox əzizdir.

Bəli, biz 1975-ci ildə böyük bir elektrik stansiyası tikməyə başladıq. Vaxtilə Mingəçevir Su Elektrik Stansiyası tikiləndə o, Sovetlər İttifaqında böyük bir tikinti hesab olunurdu, ona «böyük tikinti» deyirdilər. Yenə də deyirəm, biz yeni elektrik

stansiyasını da tıkdıq, istifadəyə verdik. O, Mingəçevir Su Elektrik Stansiyasından da çox enerji verir. Mən indi gedib oranı sadəcə, ziyarət etmək istəyirəm ki, baxım görüm orada işlər necə gedir. İşlər yaxşı gedir, amma yaratdığım şeydir, sadəcə, ürəyim istəyir ki, gedib onu görüm.

Səfərimin ikinci günü Gəncədə bəzi yerlərdə olacağam, insanlarla görüşəcəm, oradakı vəziyyətlə yaxından tanış olacağam. Görək nə etmək olar, nə etmək lazımdır ki, insanlar yaxşı yaşasınlar. Məqsədim bundan ibarətdir. Yəni bunların hamısı daxili məsələlərdir, xarici bir şey yoxdur.

J u r n a l i s t: Cənab Prezident, Nobel Sülh Mükafatı Komitəsinin seçmə komissiyası Sizin namizədliyinizi müzakirə edib.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bilirsiniz, mən bu məsələyə heç toxunmaq istəmirəm. Kim nə müzakirə edir, qoy etsin. Mənim belə arzum yoxdur.

S u a l: Parlament seçkiləri qarşısında müxalifətin fəaliyyətini necə qiymətləndirirsiniz?

C a v a b: Müxalifət mitinq etdi. Sən o mitinqi gördün? Sən bunları məndən yaxşı bilirən.

Mən dünən Amerika Birləşmiş Ştatlarının səfirini qəbul etdim. O məni təbrik etdi. Soruşdum ki, nə ilə təbrik edirsiniz? Dedi, ona görə təbrik edirəm ki, mayın 20-də 20 müxalifət partiyası mitinq keçirdi, orada 3500 adam iştirak edirdi, heç bir qanun pozuntusu olmadı və polis də heç bir pis iş görmədi. Cavab verdim ki, sağ ol, mən də müxalifəti təbrik edirəm ki, 20 partiya yığışb, 3500 adamı bir yerə toplaya bilib. Bu, böyük nailiyyətdir. Mən onları bu münasibətlə təbrik edirəm. Amma daha çox ona görə təbrik edirəm ki, onlar tərəfindən də qanun pozuntusuna yol verilmədi. Əgər mitinqlər belə keçəcəksə, nə qədər istəyirlər, keçirsinlər. İndi 20 partiya bu qədər adam yığa bilirsə, bəlkə 40 partiya bundan bir-iki dəfə artıq yığsın. Bunlara heç bir etiraz yoxdur, təbii şeydir – bu demokratiyadır. Sağ olun.

YENİKƏND SU ELEKTRİK STANSİYASININ TƏNTƏNƏLİ AÇILIŞI MƏRASİMİNDƏ NİTQ

23 may 2000-ci il

Əziz bacılar, qardaşlar!

Hörmətli inşaatçılar, energetiklər, şəmkiirlilər!

Əziz dostlar!

Mən sizi Azərbaycanın həyatında bu böyük və əlamətdar hadisə münasibətilə Kür çayının üstündə Yenikənd Su Elektrik Stansiyasının tikilib başa çatdırılması və istifadəyə verilməsi münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra Yenikənd Su Elektrik Stansiyasının tikilib bu gün istifadəyə verilməsi, demək olar ki, həqiqətən, birinci belə böyük tikintinin başa çatması və istifadəyə verilməsidir. Mən «böyük» deyəndə, əlbəttə, onun Azərbaycan üçün, dövlətimiz üçün, millətimiz, xalqımız üçün əhəmiyyətini nəzərdə tuturam. Əhəmiyyəti isə ondan ibarətdir ki, Azərbaycanın energetika sisteminə əlavə 112 meqavat elektrik enerjisi daxil oldu. Bu tikintinin son hissəsi, yəni dördüncü turbini, aqreqatı quraşdırılıb başa çatandan sonra biz 150 meqavat elektrik enerjisi alacağıq.

İndi Azərbaycanda elektrik enerjisi çox istehsal olunur, ancaq ölkəmizin bugünkü tələbatının hamısını ödəyə bilmir. Ona görə də təbiidir ki, belə bir su elektrik stansiyasının tikilib başa çatdırılması Azərbaycanda həm sənayenin, həm həyatın başqa sahələrinin, kənd təsərrüfatının, həm də xüsusən, insanların elektrik enerjisinə olan ehtiyaclarının böyük bir hissəsini təmin edəcəkdir.

Ümumiyyətlə, müasir dövrdə heç bir cəmiyyət, heç bir ölkə elektrik enerjisiz yaşaya bilməz. Son 40–50 ildə elektrik enerjisi, demək olar ki, həyatın bütün sahələrinə – ailənin evindən, mətbəxindən başlayaraq, nəqliyyata, sənayeyə, ticarətə, yola, kənd təsərrüfatına, bütün istehsal sahələrinə daxil olubdur.

Keçmişdə insanlar elektrik enerjisindən ancaq elektrik işığı almaq üçün istifadə edirdilər. Amma qədim keçmişdə bu da yox idi. Məsələn, 30-cu illəri götürsək, Azərbaycan əhalisinin 90 faizi elektrik enerjisindən məhrum idi, onlar ancaq neft lampalarından istifadə edirdilər. Mən özüm də bu həyatı yaşamışam. Mən orta məktəbi başa çatdırıb, ali məktəbə daxil olan zaman evimizdə heç vaxt elektrik enerjisi olmamışdır. Bütün dərslərimi kiçik bir kerosin, neft lampasının işığında hazırlayırdım. Yaşlı nəsiləndən olan adamlar bunu yaxşı xatırlayırlar. Gənclər bunu artıq bilmirlər. Onlar elə düşünürlər ki, həyat həmişə belə olubdur.

Ancaq sonralar elektrik enerjisi istehsalı artdı və onun tətbiqi də genişləndi. Nəhayət, təxminən 1950-ci illərdən Azərbaycanda elektrik enerjisindən yalnız evlərdə işıq üçün yox, başqa sahələrdə də istifadə olundu. Yenə də deyirəm, indi elektrik enerjisiz heç bir şey etmək mümkün deyildir. Yəni cəmiyyət, insan üçün, ölkə, dövlət üçün elektrik enerjisi ən vacib amillərdən biridir.

Biz bunları nəzərə alaraq, 1970-ci illərdə Azərbaycanın elektrik enerjisi ilə müstəqil təmin olunması üçün çox səylər göstərdik. Mən bu gün iftixar hissi ilə deyə bilərəm ki, yaxşı nəticələr əldə etdik.

Həmin illər biz Sovet İttifaqının tərkibində idik. Sovet İttifaqının da bir ümumittifaq proqramı – vahid energetika sistemi var idi. Həmin proqram da bundan ibarət idi ki, Sovet İttifaqının hər bir bölgəsini, şəhərini, rayonunu elektrik enerjisi ilə təmin etmək lazımdır, ancaq bu elektrik enerjisi

müxtəlif yerlərdə hasil edilib, vahid enerji sistemi ilə hər bir yerə çatdırıla bilər.

Bu baxımdan o vaxt bəlkə də həmin günün duyğuları ilə yaşasaydın, düşünmək olardı ki, şimaldan, Rusiyadan bizə elektrik enerjisi gəlir, Azərbaycanın özündə az-çox elektrik stansiyaları var, ona görə də narahat olmağa ehtiyac yoxdur. Ancaq 1970-ci illərin əvvəllərində biz, şəxsən mən Azərbaycanın gələcəyini düşünərək və bu mühüm sahədə respublikamızın asılı olmamağını təmin etmək üçün Azərbaycanda geniş elektrik enerjisi müəssisələri sisteminin tikilməsi, yaranması, istifadəyə verilməsi proqramı hazırladıq. Biz bu proqramı 1970-1980-ci illərdə uğurla həyata keçirdik. Bütün bunların nəticəsində Azərbaycanda 5000 meqavat elektrik enerjisi istehsal gücünə malik olan bir energetika sistemi yaratdıq. Bu bütün Azərbaycanı təmin edirdi.

Əgər nəzərə alsaq ki, o vaxt elektrik enerjisinin böyük bir hissəsindən sənaye müəssisələri istifadə edirdi, sənayecə daha çox elektrik enerjisi gedirdi və o zaman Azərbaycan bugünkü qədər tələbata malik deyildi, bizim əldə etdiyimiz nailiyyətlər Azərbaycanın elektrik enerjisi ilə tam təmin olunmasına imkan verdi. Hətta biz o illər Azərbaycanda mövcud olan elektrik stansiyalarının gücü ilə respublikamızdan kənara da elektrik enerjisi ixrac edirdik. Yəni o vaxt Azərbaycandan kənara 2 milyard kilovat elektrik enerjisi ixrac olunurdu. Bu o illər bizim əldə etdiyimiz böyük nailiyyət idi. Deyə bilərəm ki, bu, əldə etdiyimiz nailiyyətlər içərisində ən dəyərlilərindən biridir. Çünki əgər o illər biz bunu təmin etməsəydik, Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra bu cür yaşaya bilməzdik. Nəinki bu cür yaşaya bilməzdik, çox çətin bir vəziyyətə düşərdik. Keçmiş Sovetlər İttifaqına mənsub olmuş, bizə məlum olan bəzi respublikalar vaxtilə belə tədbirlər görmədiyinə görə – onlardan bizim qonşuluğumuzda da var – illər boyu ağır şəraitdə yaşayırlar.

Elektrik enerjisi sahəsini inkişaf etdirmək proqramının böyük bir hissəsi Mingəçevirdə iri bloklar yaratmaqdan ibarət idi. Burada deyildi – o vaxt bunları əldə etmək asan deyildi. Bilməlisiniz ki, bütün elektrik enerjisi sahəsi SSRİ-nin mərkəzi dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilirdi. Mərkəzi dövlət büdcəsi onun – SSRİ böyük bir ölkə idi – bir hissəsinə maliyyəni verirdi, o biri hissəsinə vermirdi. Respublikamıza belə məsələlərdən ötrü maliyyə almaq üçün çox işlər görmək, çox da bacarıq lazım idi. O vaxt bizdə də belə imkanlar var idi və biz bu imkanlardan istifadə edərək, böyük vəsaitlər alıb Mingəçevirdə 8 böyük enerji bloku – onların hər birinin gücü 300 meqavat idi – yaratdıq. Bu blokların doqquzuncusunu da yaratmalı idik, ancaq yarımçıq qaldı. Mən bu gün bəyan edirəm ki, biz vəsait axtarıb tapacağıq, həmin doqquzuncu bloku da tikib qurtaracağıq, istifadəyə verəcəyik.

Elektrik enerjisi istehsal olunmasında ən sərfəli və ən ucuz vasitə çaylardan, sudan istifadə etməkdir. Allah bu bərdə bizə vaxtilə xoş münasibət göstərmişdir. Respublikamızın ərazisindən keçən Kür çayı – insanlar bəlkə də buna öyrəniblər ki, Azərbaycanda əsrlər boyu Kür çayı vardır – Azərbaycan xalqı, torpağı üçün əvəzsiz bir nemətdir. Təbiidir ki, keçmiş zamanlarda insanlar Kür çayından müxtəlif məqsədlər üçün kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı, evdə sadəcə, su kimi və başqa məqsədlər üçün istifadə ediblər. Hətta Bakının su ilə təminatı üçün ondan əvvəlki vaxtlarda istifadə edilən Şollar su kəməri şəhər böyüdüüyü üçün onu təmin edə bilmədiyinə görə, 1970-ci ildə biz Kür çayından 135 kilometrlik su kəməri çəkib, paytaxtın təchizatı üçün ilk dəfə Kür çayının suyunu Bakıya gətirdik. Ondan sonra iki kəmər də çəkdik. İndi onlar Bakını su ilə təmin edir. Ancaq görürəm ki, hazırda bu da azdır, bəlkə başqa işlər də görmək lazımdır.

Yəni demək istəyirəm ki, Kür çayı Azərbaycanın hər bir hissəsi – Kürün keçdiyi və ya heç keçmədiyi hissəsi üçün də

faydalıdır. Mən sizə dedim – biz Bakıdan 135 kilometr aralı olan bir məsafədən – Kür çayından su kəməri çəkib paytaxtın su təchizatını təmin etmək üçün böyük qurğular yaratdıq. Fərsətdən istifadə edib onu da demək istəyirəm ki, biz Bakının su təchizatını, suyun keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq və artıq köhnəlmiş qurğuları dəyişdirmək üçün Dünya Bankından, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankından 90 milyon dollar həcmində kredit almışıq. Bu, xalq, millət, Azərbaycanın paytaxtı Bakı üçündür.

Elektrik enerjisi almaq üçün sudan istifadə etmək yeni bir şey deyildir. Azərbaycanda buna 1950-ci illərdə başlanıbdır və 1954-cü ildə ilk dəfə Mingəçevir Su Elektrik Stansiyası istifadəyə verilibdir. Amma bundan sonra, 1970-ci illərdə biz elektrik enerjisi almaq üçün Kür çayından istifadə etmək sahəsində axtarışlara başladıq.

Mən bu gün minnətdarlıq hissi ilə demək istəyirəm ki, o vaxt mühəndislərimiz, mütəxəssislərimiz, layihə institutlarımız bu sahədə çox səmərəli işlər gördülər və Kür çayının üzərində bir neçə su elektrik stansiyasının tikilməsi və xeyli müddətə elektrik enerjisi hasil olunması üçün bizə təkliflər verdilər. Yəni onlar bizim bu barədə irəli sürdüyümüz təşəbbüsləri qəbul etdilər və buna əməli cavab olaraq müəyyən layihələr təqdim etdilər. Bunlar çox dəyərli layihələr idi. Ancaq onları həyata keçirmək üçün böyük vəsait lazım idi. Biz Azərbaycanda elektrik enerjisi istehsal olunması üçün çayların imkanlarından istifadə etmək prinsipini əsas istiqamətlərdən biri hesab edərək, o vaxt bu işə başladıq və bu sahədə çox işlər gördük.

Kür Su Elektrik Stansiyası haqqında burada danışıldı. Bəli, 1970-ci illərdə mən həmin layihəni dəfələrlə müzakirə etmişəm. Xatirimdədir, bizim mütəxəssislər – mən bu gün minnətdarlıq hissi ilə xatırlayıram ki, Layihə İnstitutunun direktoru mərhum Bosovski idi – Kür qəsəbəsi olan yerdə, çayın

kənarında, bəndin qoyulacağı yerdə mənə bir neçə saat ərzində çox ətraflı məlumatlar verdilər. Mən bu gün gedib oraya baxacağam.

Onlar məni inandırdılar ki, burada böyük bənd tikmək və iri su elektrik stansiyası yaratmaq olar. Mən bununla razı oldum. Sonra hazırlıq işləri getdi. Burada deyildiyi kimi, 1975-ci ildə mən yenə də oraya, Kürün sahilinə getdim və Kür Su Elektrik Stansiyasının təməlini qoydum. İndi o, Mingəçevir Su Elektrik Stansiyasından da çox elektrik enerjisi verir. Amma vaxtilə, 1950-ci illərdə bizdə belə bir təsəvvür var idi ki, Mingəçevir Su Elektrik Stansiyasından böyük elektrik stansiyası ola bilməz.

Kür Su Elektrik Stansiyası Azərbaycan xalqına xidmət edir, 380 meqavat elektrik enerjisi verir. Amma Mingəçevir Su Elektrik Stansiyası bu gün 360 meqavat elektrik enerjisi verir. Baxın, o vaxt biz nə qədər böyük bir iş gördük! Bəli, o zaman proqram müəyyən olundu ki, Kür çayının bir neçə yerində, bir-birinin ardınca bir neçə su elektrik stansiyası tikilə bilər. Onlardan da biri Yenikənd Su Elektrik Stansiyasıdır.

Burada da deyildi, Kür çayının yuxarısında - çayın axarı ilə getsək yuxarıda - Tovuz Su Elektrik Stansiyası, sonra Poylu Su Elektrik Stansiyası tikilməsi barədə layihələr var idi. Demək, Tovuz, Kür, Yenikənd Su Elektrik stansiyalarının tikilməsi nəzərdə tutulmuşdu.

Mən Yenikənd Su Elektrik Stansiyasının tikilməsi üçün 1979-cu ildə qərar qəbul etdim və bu iş başlandı. Burada bu barədə danışıldı. Tikintidə işlər gedirdi və buraya xeyli vəsait də qoyulmuşdu. Ancaq sizə məlum olan səbəblərdən - onun səbəbini indi izah etdilər, bunu bir daha təkrar etməyə ehtiyac yoxdur - işlər dayandı.

Azərbaycan müstəqil dövlət oldu. Artıq başqa bir dövlət yox idi ki, oradan vəsait alasan və işlər görəsən. Ona görə də biz başqa yerlərdən vəsait axtarmağa başladıq. 1994-cü ildə

Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı ilə əlaqə yaratdıq, oradan 53 milyon dollar dəyərində kredit aldıq və Yenikənd Su Elektrik Stansiyasının inşasını davam etdirdik.

Təbiidir ki, işlərin çoxu ondan sonra görüldür. Mən indi sizin qarşınızda böyük iftixar, sevinc hissi ilə durmuşam. Mən 1970-ci illərdə səpdiyim toxumların bəhrəsini görürəm. Amma bu bəhrəni görmək üçün mən kənarda durub gözləməmişəm ki, görüm bu toxum nə vaxt cücərəcəkdir, nə vaxt qalxacaqdır, nə vaxt ağac, yaxud bitki olacaqdır. Onu sulamışam, bəsləmişəm, bütün işləri görmüşəm, burada bax, bu cür nəhəng su elektrik stansiyasının tikilməsinə nail olmuşam. Bu kimin üçündür? Bizim millətimiz üçündür, Azərbaycan xalqı, dövləti, müstəqil Azərbaycan üçündür. Biz məhz bu addımlarımızla, işlərimizlə Azərbaycanın müstəqilliyini günü-gündən möhkəmləndiririk, inkişaf etdiririk və onu dönməz edirik. Əgər biz bu işləri görməsək, Azərbaycan müstəqil dövlət kimi yaşaya bilməz. Təbiidir ki, bu işləri görmək üçün həm məharət, həm iradə, həm təcrübə, həm bacarıq, ən çoxu isə ürək yanğısı lazımdır.

Mən indi qədər gördüyüm bütün işlərin və bu gün gördüyüm işlərin xalq üçün gördüyüm işlərin hamısını ürək yanğısı ilə edirəm. Əmin ola bilərsiniz ki, mən bundan sonra da bu cür olacağam.

Mən Yenikənd Su Elektrik Stansiyasının tikilib qurtarması münasibətilə sizi bir daha təbrik edirəm. Burada 1979-cu ildən başlayaraq bu su elektrik stansiyasının tikilməsində və istifadəyə verilməsində əmək sərf etmiş, xidmət göstərmiş bütün vətəndaşlarımızın hamısının əməyini qiymətləndirirəm və hamıya səmimi-qəlbdən təşəkkür edirəm. Layihəçilərə də, inşaatçılara da, quraşdırıcılara da, energetiklərə də – hamıya bu münasibətlə təşəkkür edirəm. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bu su elektrik stansiyasının tikilib qurtarmasında iştirak etmiş gözəl kollektivin yaranmış mütəşək-

killiyi başqa sahələrdə də özünü göstərəcək və bu təcrübədən istifadə olunacaqdır. Əmin ola bilərsiniz ki, burada çalışan, inşaat işini başa çatdıran adamlar işsiz qalmayacaqlar.

Çıxış edənlər Tovuz Su Elektrik Stansiyası haqqında mənə müraciət etdilər. Siz bu haqda mənə indi müraciət edirsiniz, amma mən isə bunu 25 il bundan öncə düşünmüşəm. Elə ona görə orada hər şey – layihə də hazırdır, onu tikmək üçün yüksək təcrübəli insanlar da var. İndi bir şey – vəsait tapmaq lazımdır. Bu da indi hamısından çətindir.

Bilirsiniz, keçmişdə elektrik stansiyalarının, o cümlədən də su elektrik stansiyalarının inşasına, quraşdırma və başqa işlərə adətən, Rusiyadan, digər respublikalardan bir çox mütəxəssislər dəvət edilirdi. Yəqin bunlar xatirinizdədir. Belə bir təsəvvür var idi ki, bu işləri onlarsız görmək olmaz. Mühəndislər, texniklər, hətta fəhlələr, yəni təcrübəli fəhlələr də başqa respublikalardan dəvət olunurdu, onlar gəlib bizim bu tikintilərdə aylarla, illərlə işləyirdilər. Yenə də deyirəm, belə fikir yaranmışdı ki, biz onlarsız işləyə, yaşaya bilmərik.

Amma indi bu sahədə də bizim məhz o illərdə əldə etdiyimiz təcrübələr, hazırladığımız kadrlar, elektrik stansiyalarının tikilməsində ixtisaslaşmış inşaatçı kadrlar – quraşdırıcılar, qaynaqçılar, mühəndislər, texniklər – bizim milli kadrlarımız yaranıbdir. İndi burada çalışanların hamısı milli kadrlardır. Biz başqa ölkələrdən heç kimi buraya dəvət etməmişik. Buradakıların hamısı bizim – azərbaycanlılarıq, Azərbaycan millətiyik. İndi bu bizim ən böyük nailiyyətimizdir. Biz müstəqil dövlət olaraq hər şeyi öz kadrlarımızın, mütəxəssislərimizin imkanları ilə həyata keçiririk. Biz kənar yerdən heç kəsi dəvət etmirik.

Sizə deyə bilərəm – bilirsiniz ki, biz 1994-cü ildən Xəzərin Azərbaycan sektorunda dünyanın böyük neft şirkətləri ilə birgə neft hasilatı ilə məşğul oluruq, böyük işlər görürük. Azərbaycanda artıq 14 ölkədən 32 şirkət fəaliyyət göstərir. Res-

publikamıza xarici ölkələrdən böyük mütəxəssislər gəlirlər. Ancaq bütün sahələrdə çalışanların 90 faizi azərbaycanlılardır, bizim milli kadrlarımızdır. Şirkətlər sadəcə, az bir miqdarda öz mütəxəssislərini gətirirlər və qısa bir zamandan sonra görəndə ki, azərbaycanlı mütəxəssislərin səviyyəsi yüksəkdir, onda öz mütəxəssislərini ixtisar edirlər. Onlar mənimlə hər dəfə görüşərkən -- bilirsiniz ki, bəzi hallarda mərasimlər keçiririk -- xüsusi qeyd edirlər ki, Azərbaycanda yüksək səviyyəli mühəndis, texnik, fəhlə və başqa ixtisaslar üzrə kadrlar vardır. Neft sənayesində də, elektrik enerjisi, inşaat sahələrində də, hər yerdə belə kadrlar vardır. Yenə də deyirəm, bu bizim millətin ən böyük nailiyyətidir.

Mən Tovuz Su Elektrik Stansiyası haqqında sizin fikrinizlə razıyam. Onun tikintisinə başlamaq lazımdır.

Y e r d ə n s ə s : Azərbaycan xalqının qəhrəman oğlu Heydər Əliyevə eşq olsun! Türk dünyasının Mustafa Kamal Atatürk paşası Heydər Əliyevə eşq olsun!

H e y d ə r Ə l i y e v : Ancaq Tovuz Su Elektrik Stansiyasını tikmək üçün 220 milyon dollar vəsait lazımdır. Bilməlisiniz ki, elektrik enerjisi sistemini inkişaf etdirmək üçün son 4-5 il içərisində xarici banklardan -- Yaponiyadan, Dünya Bankından, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankından 500 milyon dollar miqdarında kredit almışıq. Həmin kreditlərin böyük bir hissəsi çox güzəştli kreditlərdir. Məsələn, «Şimal» Dövlət Elektrik Stansiyasının bərpası, yenidən qurulması və modernləşdirilməsi üçün Yaponiyanın ayırdığı kredit kompleks surətdə 332 milyon dollardır. Onlar bu krediti bizə 40 illiyə verirlər. Təbiidir ki, bu bizim üçün çox əlverişlidir. Həmin elektrik stansiyası da çox əhəmiyyətli bir elektrik stansiyasıdır. Biz orada bütün işləri görməliyik.

Bakıda 1 nömrəli Buxar İstilik Elektrik Stansiyası vardır. Həmin stansiya əsrin əvvəlində tikilibdir. Biz onu yenidən qurmaq üçün Almaniya bankından bir dəfə 50 milyon dollar

həcmində kredit aldıq, indi yenə də 50 milyon dollar kredit almışıq. Beləliklə, biz bu iş üçün 100 milyon dollar kredit götürmüşük. Yenikənd Su Elektrik Stansiyası üçün də kredit almışdıq. Görürsünüz, bunlar nə qədərdir? Mən inamram ki, biz bu kreditlərin hamısını qaytaracağıq. Çünki ölkəmizin sənayesi inkişaf edəcək, 3–4 ildən sonra neft sektorundan gəlirlər gələcək və biz bu kreditlərin hamısını vaxtında qaytaracağıq.

Biz Yenikənd Su Elektrik Stansiyası üçün aldığımız kreditin 12 milyon dollarını qaytarmışıq. Yəni biz bütün işlərimizə, verdiyimiz sözlərə cavabdehik. Ona görə də indi mənim də, sizin də arzunuz odur ki, Tovuz Su Elektrik Stansiyası tikilsin. Bəli, bu çox xeyirli olacaqdır. Çünki su elektrik stansiyası kimi xeyirli elektrik enerjisi mənbəyi yoxdur. Məsələn, Yenikənd Su Elektrik Stansiyasının tikilməsi nəticəsində indi 112 meqavat elektrik enerjisi verilir, sonra bu, 150 meqavat olacaqdır. Burada da deyildi, beləliklə, təsəvvür edin, 160 min ton yanacağa qənaət ediləcəkdir. Biz ildə 4 milyon yarım ton mazut sərf edirik ki, elektrik stansiyaları işləsin. 4 milyon yarım ton mazutun qiyməti nə qədərdir?

Y e r d ə n s ə s: Milyard manatdan çoxdur.

H e y d ə r Ə l i y e v: İndi təsəvvür edin, əgər bizim imkanımız olsaydı həmin miqdarda mazutu oraya sərf etməyək. onun heç olmasa bir hissəsini sataq – onda biz iki Tovuz Su Elektrik Stansiyası tikərdik. Amma nə etməli, respublikamızda istilik elektrik stansiyalarına ya qaz, ya da mazut lazımdır. Vaxtilə bizim qazımız çox idi, ona görə də qazdan istifadə edirdik. İndi qaz azalıb, mazut bizə çox baha başa gəlir. Bunları bilin. Siz bu incəlikləri bilməlisiniz. Başa düşürsünüz. millətimiz, xalqımız bilməlidir ki, bunlar göydən düşmür.

İndi biz çalışırıq, yeni bir qaz yatağı açmışıq. İnşallah, iki üç ildən sonra oradan böyük miqdarda qaz çıxacaqdır. Biz qaz ixrac edəcəyik, qaza olan tələbatımızı ödəyəcəyik. Siz

bilməlisiniz, bunlar bizim gələcəyimizdir. Amma görürsünüz, biz bu gələcəyə doğru addım-addım gedirik.

Əgər biz bu gün bu elektrik stansiyasında işi qurtardıqsa, sabah daha birini, o biri gün yenisini tikəcəyik. Keçid dövrünün özünəməxsus çətinlikləri vardır, amma biz öz fəaliyyətimizlə bu çətinliklərin öhdəsindən gəlirik və ilbəl işlərimizi, insanların rifah halını yaxşılaşdırırıq.

Tovuz Su Elektrik Stansiyası haqqında düşünürəm. Biz bu sahədə çalışacağıq. Amma mən sizə deyə bilmərəm ki, bu, sabah, yaxud da bir aydan sonra olacaqdır. Hər halda, mən sizə deyim — bu mənim doğma işimdir. Kür çayının üzərində bir neçə su elektrik stansiyasının tikilməsi 1970-ci ildən mənim təşəbbüsümlə yaranmış proqramdır. Bu mənim doğma işimdir. Allah bunu mənə qismət edibdir ki, 1970-ci illərdən bunlara başlamışam. Sonra buradan getmişəm, uzun müddət Azərbaycanda olmamışam, bu işlər dayanıb. İndi Allaha dua edirəm ki, mən gəlmişəm, bu işləri davam etdirmək mümkün olubdur və mənə nəsib olubdur.

Azərbaycanın elektrik enerjisi ilə təmin olunması bizim qarşımızda duran əsas məsələlərdən biridir. Xatirinizdədir, qış vaxtı bu məsələdə müəyyən gərginlik əmələ gəldi. Ona görə də mən çox ciddi bir müşavirə keçirdim, bəzi adamları cəzalandırdım. Mən əmr vermişəm, Nazirlər Kabineti proqram hazırlayıbdır. Bu proqram payıza qədər həyata keçirilməlidir ki, payız-qış mövsümündə Azərbaycanda elektrik enerjisi sahəsində heç bir problem olmasın. Həmin proqram real proqramdır. Onun müəyyən hissələri barədə mənə məruzə ediblər. Hər halda, əlavə 112 meqavat elektrik enerjisi daxil olubdur. İndi isə sizin, yəni «Azərenerji» Səhmdar Cəmiyyətinin, energetiklərimizin vəzifəsi ondan ibarətdir ki, itkiyə yol verməyəsınız, bu elektrik stansiyalarından səmərəli istifadə edəsiniz. Siz imkanlarınızı cəmləməlisiniz ki, bütün bu elektrik stansiyaların istehsal gücündən istifadə edib elektrik

enerjisi təminatı artırılсын. Xüsusən, payız-qış aylarında Azərbaycanca elektrik təminatı barəsində söz olmamalıdır. Mən burada, buraya toplaşanlar və bütün Azərbaycan xalqı qarşısında bu barədə sizə göstəriş verirəm və tələb edirəm ki, bunlar yerinə yetirilsin.

Bu gün biz, demək olar ki, inşaatçıların, energetiklərin bayramındayıq. Bu bizim ümumi bayramımızdır. Çünki – mən dedim – bu sahə hər bir insan üçün lazımlıdır. Ancaq eyni zamanda, biz Şəmkir rayonunun ərazisindəyik. Hesab edirəm ki, buraya toplaşanlar əsasən şəmkirlilərdir – təkcə inşaatçılar, energetiklər yox, Şəmkir rayonunun sakinləridir. Mən indi gələndə gördüm ki, ayrı-ayrı kəndlərdən insanlar yola çıxıb mənə salamlayırlar. Ona görə də mən Şəmkir rayonunun sakinlərini bir daha salamlayıram. Mən Şəmkir rayonuna öz hörmət və ehtiramımı bildirmək istəyirəm.

Şəmkir Azərbaycanın böyük kənd təsərrüfatı rayonlarından biridir. Biz vaxtilə bu rayonun inkişafına böyük səylər qoymuşuq. Burada pambıq əkilirdi, sonra pambığı götürüb üzüm plantasiyaları yaratdıq. Burada bol üzüm istehsal olunurdu. Bunların hamısı müəyyən səbəblərdən ixtisar olunub, dəyişilibdir. Mən keçmişə qayıtmaq istəmirəm. Hər halda, xatirinizdədir ki, Şəmkirdə ildə 120 min ton üzüm, 30-40 min ton pambıq istehsal olunurdu. Bunlar hamısı mənim xatirimdədir, beynimdədir. Bunlar mənim beynimdən çıxmayıbdır. Çünki mən buralara gəlmişəm, getmişəm, bu işlərlə məşğul olmuşam. Həm pambıq sahələrində, həm üzüm sahələrində olmuşam. O şeylər dəyişildi. İndi o barədə danışmağa ehtiyac yoxdur. Amma torpaq, insanlar yerindədir. Biz torpaq islahatı həyata keçirdik, torpağı kəndlilərə – sahiblərinə payladıq. İndi Azərbaycanda torpaqdan istifadənin səmərəsi xeyli artıbdir.

Şəmkir Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı Aslan Aslanov da burada məlumatlar verdi. Bu məlumatlardan görürəm ki,

bir sıra başqa rayonlarda artım bundan çoxdur. Sizdə də artım var. Ancaq hələlik bu sizin imkanlarınızın hamısından istifadə edilməsi demək deyildir. Hər halda, bir məsələ hamı üçün aydındır ki, bütün sahələrdə apardığımız islahatlar, o cümlədən, torpaq islahatı, torpağın şəxsi mülkiyyətə verilməsi bizim tərəfimizdən 1996-cı ildən başlayaraq həyata keçirilən radikal addımlardan biridir.

Bilməlisiniz ki, keçmiş SSRİ-yə mənsub olan bir neçə müstəqil respublikada, dövlətdə indiyə qədər torpaq kəndliyə verilməyibdir, bəzi yerlərdə kolxozlar, sovxozlar mövcuddur. Onlar gəlib bizimlə danışirlar. Biz bu sahədə gördüyümüz işləri və əldə etdiyimiz nəticələri onlara deyəndə heyran qalırlar.

Biz bütün bunları nə üçün etdik? Mən 1970-ci illərdə ictimai təsərrüfatda yüksək məhsul götürülməsinə nə qədər vaxt sərf edirdim. Bunu açıq demək lazımdır, biz yüksək məhsul da götürürdük və insanlar da yaxşı yaşayırdı. İndi Şəmkir rayonunda palçıqdan tikilmiş bir dənə ev tapa bilməzsən. Burada ücmərtəbəli evlər, villalar tikilibdir, hamısının da damı dəmirdəndir. Bunlar o vaxt da tikilirdi, amma indi ondan da çox tikilir. Elədir, yoxsa yox?

Yerdən səs: Elədir.

Heydər Əliyev: Bunlar haradan tikilir? Demək, biz imkan yaratmışıq, insanlar yaxşı yaşayırlar, öz təsərrüfatlarından məhsul alırlar, gəlir götürürlər və belə imarətlər tikirlər. Bu bizim məqsədimizdir.

Biz indi bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedirik, bütün sahələrdə islahatlar həyata keçiririk, özəlləşdirmə aparırıq. Ancaq kənd təsərrüfatı sahəsində özəlləşdirməni hər şeydən əvvəl saldıq, kənd əhalisinin rifah halını, vəziyyətini xeyli yaxşılaşdırdıq.

Hazırda şəhərlərdə müəyyən problemlərimiz vardır. Çünki sənaye müəssisələri əvvəlki gücündə işləmir, ona görə də fəhlələr ixtisar olunur, işsizlik vardır. Amma Şəmkir rayo-

nunda işsizlik yoxdur. Sizin rayonda torpaq gözəldir, hərənin öz torpaq sahəsi, təsərrüfatı, mal-qarası vardır. Kim işləyir, o da qazanır. Kim işləmirsə, təbiidir ki, o, qazana bilməyəcəkdir. İndi belədir, bazar iqtisadiyyatının tələbi bundan ibarətdir: sənə verilən imkanlardan – əlbəttə, qanunlar çərçivəsində, qanunlara riayət edərək – istifadə edib öz təsərrüfatını, iqtisadiyyatını inkişaf etdirə bilərsənsə, o qədər də yaxşı yaşayacaqsan, dövlətə də o qədər çox gəlir gətirəcəksən, vergi verəcəksən. Prinsip bundan ibarətdir.

Mən bu prinsipə riayət edərək, ümidvar olduğumu bildirirəm ki, siz Şəmkir rayonunun kənd təsərrüfatı sahəsində yeni nailiyyətlər əldə edəcəksiniz. Burada ayrı-ayrı sənaye müəssisələri də vardır. Özəlləşdirildikdən sonra onların səmərəli işləməsi üçün yaxşı imkanlar mövcuddur. Çünki belə kiçik sənaye müəssisələri dövlətin əlində olanda böyük müəssisələrin hesabına işləyirdi. Ancaq kiçik müəssisə özəlləşəndə, sahibkarın əlində olanda onu işlətmək, oradan gəlir götürmək üçün o bir çox vasitələrdən istifadə edə bilər. Mən arzu edirəm ki, siz bu sahəyə də diqqət yetirəsiniz və bu imkanlardan istifadə edəsiniz.

Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyinin doqquzuncu ilini yaşayır. May ayının 28-də biz müstəqillik günümüzü bayram edəcəyik. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin bərpa edilməsinin bu ilin sonunda 9 ili tamam olacaqdır. Bu, böyük bir hadisədir. Yəni tarixi nöqteyi-nəzərdən az olsa da, amma baxın, insan həyatı nöqteyi-nəzərindən böyük bir tarixdir. Biz bir çox problemlərin həll edilməsi, o cümlədən, Ermənistan-Azərbaycan münacişəsinin sülh yolu ilə həll olunması üzərində çalışırıq.

Biz 6 ildir ki, atəşkəs şəraitində yaşayırıq. Atəşi dayandırmışıq, torpaqlarımızı sülh yolu ilə azad etmək istəyirik və bunu da edəcəyik, buna nail olacağıq. Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş Azərbaycan torpaqları azad

ediləcəkdir. Şəmkirdə də, başqa yerlərdə də qaçqınlar yaşayır. Yerindən-yurdundan didərgin düşmüş insanlar öz torpaqlarına qayıdacaqlar. Biz o torpaqları yenidən canlandıracaq, həmin yerləri bərpa edəcəyik və Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təmin edəcəyik.

Azərbaycan müstəqillik yolu ilə inamla gedir. Azərbaycan demokratiya yolu ilə inamla gedir. Azərbaycan islahatlar yolu ilə inamla gedir. Bu bizim strateji yolumuzdur. Bu yoldan bizi heç kəs dayandıra bilməz, bizə heç kəs mane ola bilməz.

Azərbaycan daim müstəqil olacaqdır. Azərbaycan demokratik dövlət olacaqdır. Azərbaycanın hər bir vətəndaşının rifah halı günü-gündən yaxşılaşacaqdır.

Mən bugünkü bayram münasibətilə sizi bir daha təbrik edirəm. Həminizə cəsağlığı, bütün işlərinizdə yeni-yeni uğurlar arzulayıram. Sağ olun.

SƏMKİR SU ELEKTRİK STANSİYASININ FƏALİYYƏTİ İLƏ TANIŞLIQDA SÖHBƏT

23 may 2000-ci il

Heydər Əliyev (Ətrafı seyr etdi və «Azərenerjiktikintiqurashdırma» Səhmdar Cəmiyyətinin prezidenti *Rəsul Həmidov*ə müraciətlə): 1975-ci ildə biz bunun təməlini qoyanda sən burada var idin?

Rəsul Həmidov: Bəli.

Heydər Əliyev: Biz harada durmuşduq?

Rəsul Həmidov: Cənab Prezident, o qüllə görünən yerdə.

Heydər Əliyev: Əlbəttə, onda bura belə geniş deyildi.

Rəsul Həmidov: Düz deyirsiniz, bura boşluq idi. 1979-cu ildə beton qoymağa gəlməyinizi qeyd etmişik. Ora buradan təxminən 30 metr aşağıdadır. O şəkildə tam görünür.

Heydər Əliyev: Yox, şəklin biri sizdə yoxdur. Məndə evdə haradasa var. İlk dəfə ki, Kürün qırağına gəldik – onda hələ stansiyanın təməlini qoymamışdıq, sadəcə gəldik. Ba-sovski mənə layihəni göstərirdi ki, haradadır, nə cürdür. İzahat verirdi. Mən burada həmin layihələrə baxmışam. Məndə o şəkillərin hamısı var.

Rəsul Həmidov: Həmin layihələrə baxandan sonra bir neçə məsələni həll etdiniz.

Heydər Əliyev: Bəli, bəli.

Rəsul Həmidov: 1979-cu ildə isə stansiyanın tikintisinə başlandı.

Heydər Əliyev: Nə gözəl mənzərədir! O vaxt mənim planım var idi: necə ki, Mingəçevir Su Elektrik Stansiyasının

yanında şəhər yaratdıq, burada da bir şəhər yaradaq. İndi Kür qəsəbəsi deyirsiniz.

Rəsul Həmidov: Bəli.

Heydər Əliyev: Mənim planım var idi ki, Kür qəsəbəsində sənaye obyektləri tikək, yəni orada Mingəçevir kimi bir şəhər yaradaq. Yadıңызdadır, evlər də tikdik. Bəli, doqquzmərtəbəli evlər var.

Aslan Aslanov: Cənab Prezident, Şəmkinin özündə yoxdur, amma burada doqquzmərtəbəli bina var.

Heydər Əliyev: Mən orada xüsusi bir şəhər yaratmaq istəyirdim.

Rəsul Həmidov: Bəli, o, Yenikəndə kimi gəlməli idi.

Heydər Əliyev: Bəli, mən orada şəhər yaratmaq istəyirdim.

Rəsul Həmidov: Orada zavod da tikilməyə başlandı.

Heydər Əliyev: Bəli, yaxşı yadıma saldın, bir zavod tikməyə başladıq. Yəni bura elə gözəl yerdir ki, Mingəçevirdə olduğu kimi, istədim burada, gölün kənarında şəhər yaradaq. Sonra mən getdim və məndə olan entuziazm da onunla söndü. Ona görə də belə oldu. Amma indi çox sevinirəm.

Rəsul Həmidov: Möhtərəm Prezident, bu göl Tovuz Su Elektrik Stansiyasına qədər uzanır.

Heydər Əliyev: Əgər onu başlasaq, demək...

Rəsul Həmidov: Necə ki, Yenikənd SES bura birləşir.

Heydər Əliyev: Yenikənd aşağı hissədən Mingəçevirə birləşir.

Rəsul Həmidov: Bəli. Yoldaş İmanov daha buradan sanitariya suları buraxmır.

Heydər Əliyev: Görürsünüz, «cənablar» deməyə qorxur.

Rəsul Həmidov: Mən bunlara «cənablar» demirəm.

Heydər Əliyev: «Yoldaş İmanov» deyirsən?

Rəsul Həmidov: Bəli.

Müslüm İmanov: Cənab Prezident, hərdənbir «müəllim» də deyir.

Heydər Əliyev: «İmanov müəllim»...

Rəsul Həmidov: Möhtərəm Prezident, indi buradan sanitariya sular buraxılmaz. Onun hesabına da enerji istehsalı 20 meqavat artır.

Heydər Əliyev: Burada üzən var, ya yox? Yoxsa bunun üçün istifadə olunmur?

Rəsul Həmidov: Bu bölgədə istifadə olunmur.

Heydər Əliyev: Burada yox, qəsəbədə?

Aslan Aslanov: İcazə verilmir.

Heydər Əliyev: Niyə?

Aslan Aslanov: Həm şərait yoxdur, həm də Müslüm müəllim qəti qadağan edibdir.

Heydər Əliyev: Mingəçevirdə Dəryaça dairəsində üzürlər.

Aslan Aslanov: Ona görə gərək mən rəsmi müraciət etmə.

Heydər Əliyev: Balıq tutursunuz, yoxsa yox?

Aslan Aslanov: Tutanlar olur.

Rəsul Həmidov: 40 kiloqramlıq balıq tuturlar.

Heydər Əliyev: Yaxşı balıq var?

Rəsul Həmidov: 40, 60 kiloqramlıq balıqlar olur.

Heydər Əliyev: Hansı növ balıqlardır?

Rəsul Həmidov: Çapaq, sıf.

Heydər Əliyev: Nərə, uzunburun balıqlar yoxdur?

Rəsul Həmidov: Xeyr, yoxdur. Çoxlu çəki, şahmayı balıqları olur.

Heydər Əliyev: Şahmayı yaxşı balıqdır.

Rəsul Həmidov: Şahmayı Mingəçevirdə də çoxdur. Hazırda Yenikəndin gölündə olan balıq heç yerdə yoxdur.

Gölün ağzı bağlı olduğundan gedə bilmirlər. Adamlar tilov ilə nə qədər istəyirlər tuturlar.

Möhtərəm Prezident, o vaxt Sizin fikrinizcə göl qırağında sanatoriya salınmalı idi. Onun hamısını planda nəzərdə tutmuşdunuz.

Heydər Əliyev: Bəli, bəli. Burada sanatoriya, istirahət yerləri yaratmaq... Mənim böyük planlarım var idi.

Aslan Aslanov: Möhtərəm Prezident, Siz prezident seçildikdən sonra avqustun 11-də məni buraya təyin etdiniz. İndi baxdığımız Şəmkirdəki bu böyük energetika obyektləri cəbhəçilərin vaxtında bərbad hala salınmışdı. Bura pis gündə idi, tamam dağıtmışdılar.

Rəsul Həmidov: O vaxt biz camaatı saxlaya bilmirdik. Hamısı tüfənglə, avtomatla üstümüzə gəlirdi. Yenikənd SES-in açılışında çıxış edən Xəlil Məhərrəmovun üstünə o vaxt silah çəkmişdilər. Demək istəyirəm ki, o vaxt çox ağır vəziyyət idi.

Müslüm İmanov: Gəlib direktora deyirdilər ki, siz çıxın, burada biz oturacağıq.

Heydər Əliyev: Bunu nə cür idarə etmək olardı?

Rəsul Həmidov: Məsələn, burada, Şəmkir SES-də olanların birinin heç savadı yox idi, dördüncü sinfi qurtarmışdı. Deyirdi ki, biz edə bilərik. Keçmiş icra başçısı Tofiq var idi, mən ona dedim ki, bu hidrotexnikadır, buna dəymək olmaz.

Heydər Əliyev: Tofiq kimdir?

Aslan Aslanov: Məndən əvvəlki icra başçısı.

Rəsul Həmidov: Ona dəfələrlə dedim ki, bu avadanlığa toxunmaq olmaz – uça bilər, xalqa ziyan dəyər. Cavab verdi ki, nə olsun, bizim Daxili İşlər nazirinin birinci müavininin dördüncü sinif savadı var. Dedim ki, onun savadı o qədər ola bilər, amma bu hidrotexnikadır. Sonra fəlakət olar,

respublikamız üçün çətin olar. Dedi bilmirəm, nə deyirəm odur.

Heydər Əliyev: Bəs İmanov müəllim onda nə dedi?

Rəsul Həmidov: İmanovu işdən çıxartmamışdılar, sonradan çıxartdılar.

Müslüm İmanov: Bir gün Pənah bəy məni yanına çağırırdı. İçəri daxil olanda gördüm ki, mənim iki nəfər işçim – biri torpaqölçən idi, biri də layiq olmayan adam idi – oradadır. Mənə dedi ki, bunları özünə müavin qoyursan. Dedim, Pənah bəy, mən bunları necə müavin qoya bilərəm, 22 min energetik mənə nə deyər? Tez əlini telefona atdı ki, «Prokuro-ru çağırın. Mən sizi tutduracağam, siz dağıtmısınız». Dedim, tutdurursan tutdur, ancaq bunlardan mənə müavin olmaya-caqdır. Elə də möhkəm dayandım, onların heç birini qoymadım. Sonra gördülər ki, bir şey alınmır, özümü işdən azad etdilər.

Aslan Aslanov: Cənab Prezident, arxanızda dayanan Şəmkir SES-in rəisidir. Bu o vaxt da Şəmkir SES-in rəisi idi. Onu tutmuşdular ki, pul ver, pul verməsən səni buraxmırıq. O vaxt burada bir batalyon var idi.

Heydər Əliyev: Mən indi burada görülən işləri görüb çox sevinirəm.

Rəsul Həmidov: Möhtərəm Prezident, buradan yol saldıq. Aşağı hissədəki körpünü saxladıq. Həmin körpüdən siz o vaxt keçmişiniz. Ona görə saxladıq ki, mal-qara Ceyrançölə bu bəndin üstündən getməsin. Yoxsa bura pis vəziyyətə düşərdi.

Müslüm İmanov: Biz Ceyrançölə nə qədər elektrik xətləri çəkdik, bir ilin içərisində hamısını qırdılar.

Heydər Əliyev: Bəli, hamısını qırdılar, satdılar. Onu mən o vaxt Naxçıvanda da gördüm. Axşam yatırdın – səhər durub görürdün ki, elektrik xətlərini kəsiblər. Aparıb İrana satırdılar. Onları mən görmüşəm.

Burada jurnalistlərin suallarına cavab

S u a l: Cənab Prezident, dediniz ki, başladığınız işlər Siz Bakıdan gedəndən sonra yarımçıq qaldı. Bu işləri yaxın vaxtlarda davam etdirmək fikriniz varmı?

C a v a b: Birincisi, sən artıq gördün ki, mən bu işləri davam etdirmişəm. 1994-cü ildə böyük çətinlik var idi, amma biz 53 milyon dollar kredit aldığımız bu Yenikənd Su Elektrik Stansiyasını tikdik. Hazırda mənim üçün bu stansiyanın tikilib başa çatdırılmasından böyük hədiyyə yoxdur. Bu işi mən etmişəm.

Bu gün Tovuz Su Elektrik Stansiyasının tikintisi barədə məsələ qaldırdılar. Bu, bir qədər çətinlikdir, çünki onun tikintisinə 200 milyon dollar vəsait lazımdır. Amma həmin stansiyanın da gücü bu qədər olacaqdır.

Bilirsiniz, su elektrik stansiyası çox əlverişlidir, çünki ucuzdur, orada yanacaqdan istifadə olunmur. Mən Yenikənd Su Elektrik Stansiyasının açılış mərasimindəki nitqimdə də dedim ki, biz nə qədər yanacağa qənaət edirik. Əgər istilik elektrik enerjisinin alınmasında qazdan istifadə edilsə, bu nisbətən ucuz olar. Amma mazut bundan çox bahadır. Bayaq da dedilər, biz ildə mazuta 400 milyon dollar pul veririk. Bu bizim büdcənin yarısını təşkil edir. Görək biz bu işlərdən xilas olaq.

Təbii ki, Tovuz Su Elektrik Stansiyasını da tikəcəyik. Hazırda Mingəçevir Su Elektrik Stansiyasında da yenidənqurma işləri aparırıq ki, onun gücünü artıraraq. Ancaq görək indi 200 milyon dollar vəsait tapaq. Əgər indi kredit tapmasaq, bir neçə ildən sonra bizim özümüzdə bu pullar olacaqdır və biz bu işləri mütləq görəcəyik.

Mən bu işlərə o illərdən başlamışam. Yəni bu mənim üçün xırda bir şeydir. O mənada xırda yox ki, bu mənim üçün idmandır, yaxud əyləncədir. Bu mənim həyatımın mənasıdır.

Mən bunlarla yaşamışam, bunlarla da yaşayacağam. Məsələn, mən vaxtilə Şəmkir Su Elektrik Stansiyasını yaratdım, yaxud Yenikənd Su Elektrik Stansiyasının əsasını qoydum. Başqa tikintilər də var.

Mən bayaq dedim, biz Mingəçevir Su Elektrik Stansiyasında 8 blok qurmuşuq. Həmin blokların hər biri 300 meqavat enerji verir. Biz o vaxt birinci bloku quranda mən oraya getdim. Bu, böyük bir hadisə idi.

O dövrdə bizimlə nə qədər mübarizə aparırdılar ki, burada su elektrik stansiyaları yaratmaq olmaz. Tarixdir, fürsət düşüb, bir məsələni də bildirmək istəyirəm. Özü də bura gözəl yerdir, mənim də kefim bir az açılib. Hətta mənim doğma böyük qardaşım Həsən Əliyev akademik idi.

Y e r d ə n s ə s l ər: Allah rəhmət eləsin.

H e y d ər Ə l i y e v: O, Azərbaycan ekologiyasının birinci müdafiəçisi, Azərbaycan Təbiəti Mühafizə Cəmiyyətinin başçısı idi, həqiqətən də respublikamızın təbiətini çox gözəl bilirdi, necə deyirlər, canını buna – həm meşələrə, həm sulara, həm torpağa – hamısına sərf etmişdi.

Həsən Əliyev bunları eşidib mənim yanıma gəldi ki, sən nə edirsən, bunu belə etmək olmaz, bu stansiyalar havanı çirkəndirəcək, filan edəcək. Dedim ki, a kişi, bəs bizə elektrik enerjisi lazımdır. Dedi ki, qoy elektrik enerjisini ruslar versinlər. Bildirdim ki, ruslar elektrik enerjisi verirlər, amma mən istəyirəm bizim özümüzünkü olsun. Mən istəmirəm ki, həmişə onlara ümidli olaq. Bizim bir neçə dəfə belə söhbətimiz oldu. Hətta bir dəfə böyük bir iclasda mənim əleyhimə çıxış etdi. Hamı məəttəl qaldı ki, Azərbaycanın rəhbəri, Mərkəzi Komitənin birinci katibi iclas aparır, böyük qardaşı da durub onu tənqid edir. Yəqin Müslüm İmanovun xatirində olar. Hava məsələsindən sonra dedilər ki, Mingəçevir gölündən götürülən su elektrik stansiyasında dövr edib su kanalına verildəndə həmin suyun temperaturu iki dərəcə artacaq. Temperaturu

iki dərəcə artan həmin su kanal vasitəsilə tarlalara gedəcək və pambığa zərər verəcəkdir. Bu yadınızdadır?

M ü s l ü m İ m a n o v: Bəli. O vaxt bizi Özbəkistana göndərdiniz. Gedib gördük ki, orada da belə bir stansiya var, oradan çıxan suyu tarlalara verirlər.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəli, gəlib bunu mənə dedilər. Mənənim boğazımdan tutmuşdular ki, bunu etmə. Amma mən heç bir şeyə baxmadım. Yənə də deyirəm, hətta böyük qardaşımın da - mən ona çox böyük hörmət edirdim. O çox böyük alim idi - sözünə baxmadım. Biz həmin stansiyaları tikməyə başladıq. İndi təsəvvür edin, orada 8 blok var, onlar 2400 meqavat enerji verir. Yəni bütövlükdə Azərbaycanda istehsal edilən 5000 meqavat elektrik enerjisinin yarısını onlar verir. Başa düşürsünüz, əgər bu olmasaydı, indi Azərbaycan nə gündə idi? Əgər Şəmkir Su Elektrik Stansiyası - bu, 380 meqavat enerji verir - olmasaydı, indi Azərbaycan nə gündə idi?

Bütün bu imkanlarla hazırda Azərbaycanda qışda müəyyən çətinliklər yaranır. Doğrudur, insanlar bu çətinliyi başa düşür. Amma fürsətdən istifadə etmək istəyən bir qrup adam bunu başa düşmək istəmirlər. Hətta prezident seçkiləri zamanı namizədlərdən biri deyirdi ki, siz mənə səs verin, mən bir ildə hamınızı elektrik enerjisi və qazla təmin edəcəyəm. Mən fikirləşdim ki, görəsən bu adam bir dəfə elektrik stansiyasını, harada qaz hasil edildiyini görübdürmü? O heç birisini görməyibdir. Bütün bunları görməyən adam havadan danışır. İnsanlar belələrinə inanmaz. Ola bilər ki, bir-iki ağılsız adam inansın, amma qalanları inanmaz.

Mən isə bütün bu yerlərin hamısını qarış-qarış gəzmişəm. Mən 1982-ci ildə Azərbaycandan gedəndə biz 15 milyard kubmetr qaz hasil edirdik. Amma indi respublikamızda 6 milyard kubmetr qaz hasil olunur. Təsəvvür edin ki, 15 milyard kubmetr qaz nə deməkdir. O vaxt biz Rusiyadan iki milyard kubmetr qaz alırdıq. Bununla da biz Azərbaycanın bütün kəndlərini, hətta

ən ucqar dağ kəndlərini qazlaşdırdıq. Məsələn, Lerikin dağ kəndlərinə qədər hər yeri qazlaşdırdıq, hamı qaz alırdı. İndi isə qaz yoxdur, lakin həmin şəbəkələr qalıbdır. Nə edək, hazırda 6 milyard kubmetrdən artıq qaz çıxara bilmirik. Allah üzümüzə baxdı, «Şahdəniz» yatağında böyük miqdarda qaz ehtiyatı tapıldı. Gələcəkdə oradan qaz hasil edəcəyik, onu həm xaricə satacağıq, həm də əhalinin tələbatını ödəyəcəyik.

Bəli, biz bunları edirik və gördüyümüz işlərin də nəticəsi vardır. Amma bütün bunların heç birini bilməyən adam gəlib deyir ki, «siz mənə səs verin, mən prezident olum, bir ildən sonra sizə qaz da, elektrik enerjisi də verəcəyəm». Bunlar cəfəngiyatdır.

Bilirsiniz, mən bu gün həddindən artıq sevinirəm. Çünki gördüyümüz işlərin bəhrəsi vardır. Yəni mən bunları əzbər bilirəm, amma bir də var ki, gəlib özün görəsən. Məsələn, baxıram, görürəm ki, Yenikənd Su Elektrik Stansiyası nə qədər gözəldir, böyük bir abidədir. Mən oradakı nitqimdə vaxt sərf etmək istəmədim – onu da deyim ki, axı həm də bunlar bizim torpaqların böyük bir hissəsinin suvarılmasını təmin edəcəkdir. Görək ki, Yenikənd SES-dən altı min hektar sahənin suvarılması üçün su götürüləcəkdir. Aslanov, buradan nə qədər sahə suvarılır?

A s l a n A s l a n o v (*Şəmkir Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı*): 46 min hektar sahə suvarılır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Demək, 46 min hektar sahə buradan suvarılır. İndi Azərbaycanda problemlərdən biri də odur ki, kənd təsərrüfatı bitkiləri əkilən torpaqların çoxu susuzdur. Yenə də deyirəm, vaxtilə su çatmayan 46 min hektar sahə indi buradan su götürür.

Baxın, stansiyanın verdiyi enerji ucuzdur. Yəni bunun tək-cə istismarına xərc qoyulur, başqa bir xərc yoxdur, yanacaq, yaxud başqa bir şey verilmir. Ona görə də mən fəxr edirəm ki, bunları yaratmışıq. Bunlar hamısı Azərbaycanın müstəqilliyi

üçün yaradılıbdır. Əgər bunlar olmasaydı, biz yaşaya bilməzdik. Bəli, elektrik enerjisiz müstəqil yaşamaq mümkün deyildir. Bu elektrik enerjisini bizə kim verəcəkdi? Rusiya versəydi, pul istəyəcəkdi. Pulumuz isə yoxdur. Qonşu ölkələrdə vəziyyətin necə olduğunu bilirsiniz.

M ü s l ü m İ m a n o v: Cənab Prezident, Gürcüstanda da, Ermənistanda da vəziyyət çox ağırdır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəli, indi onları atom elektrik stansiyası xilas etdi. Əvvəl Ermənistanda bütün ağaclar kəsilmişdi, atom elektrik stansiyası işə düşəndən sonra onların vəziyyəti düzəldi. Amma bundan qabaq onların vəziyyəti çox ağır idi. O vaxt həmin atom elektrik stansiyasını tikməkdə uzaqgörənlik etdilər. Ancaq onun xatası -- o tərəfi də, bu tərəfi də var.

S u a l: Cənab Prezident, gələcəkdə Azərbaycanda atom elektrik stansiyasının olması barədə düşünürsünüzmü?

H e y d ə r Ə l i y e v: Yox, mən istəmirəm. Biz burada belə stansiya tikməyi planlaşdırırdıq, hətta yerini də müəyyən etmişdik -- Duvannının yanında. Orada bir az işlər də aparırdıq. Hətta o vaxt bunu bizə vermirdilər. Xatirinizdədir ki, Gürcüstan hətta gətirib Mingəçevirin yaxınlığında, yuxarıda, sərhəddə bir atom elektrik stansiyası tikmək istəyirdi. Biz buna etiraz etdik. Çünki belə çıxırdı ki, onlar bunu gətirib respublikamızın sərhədində tikmək istəyirdilər ki, tullantılar gəlib bizim əraziyə keçsin. Bizim Mingəçevir Su Anbarının zəhərlənməsi çox böyük təhlükə qarşısında idi.

Yenə də deyirəm, biz buna etiraz etdik, çoxlu çətinliklər çəkdik.

Amma fikirləşdik ki, gərək biz də bir atom elektrik stansiyası tikək. Ona görə də bu barədə məsələ qaldırdıq. Bizə icazə vermirdilər. Mən sizə deyim ki, bu məsələdə bir az yarış oldu. Bir tərəfdən gürcülər, bir tərəfdən də biz məsələ qaldırdıq. Amma mən buna nail oldum ki, atom elektrik stan-

siyasının layihəsi hazırlandı. Duvannıdan aşağıda, Navahıda onun üçün yer ayrıldı.

Mən Moskvada işləyəndə gürcülər gəlirdilər ki, kömək edin, bizim atom elektrik stansiyası tezliklə fəaliyyətə başlasın. Mən Energetika nazirinə bir-iki dəfə göstəriş də vermişdim. Amma sonra Çernobıl hadisəsi oldu. Gürcüstanın o vaxtkı birinci katibi Patiaşvili – o, prezident seçkilərində Eduard Şevardnadzeyə alternativ idi, prezident olmaq istəyirdi – mənim yanıma gəldi. Dedim ki, göstəriş verim, Gürcüstanda atom elektrik stansiyasının tikintisini gücləndirsinlər? Cavab verdi ki, yox, yox, lazım deyil.

Həmin Çernobıl hadisəsindən sonra hamı atom elektrik stansiyası tikməkdən çəkindi. Bəlkə də Allahın işiydi, görək belə olaydı ki, biz bu işə qarışmayaydıq. Çünki o vaxt hamını inandırırtdılar ki, bu çox təhlükəsizdir. Amma necə təhlükəli olduğunu, həm Ukraynanın, həm də Belarusun indiyədək bundan nə qədər əziyyət çəkdiyini, nə qədər insanın şikəst olduğunu görürsünüz.

S u a l: Cənab Prezident, Azərbaycanda fəaliyyət göstərən özəl türk liseylərinin məzunları Respublika sarayında görüş keçirirlər. Zati-aliləri, fəxri müəllimi olduğunuz həmin liseylərin şagirdlərinə və onların valideynlərinə nə arzulayırdınız?

H e y d ə r Ə l i y e v: Bilirsiniz, həmin lisey çox yaxşı məzunlar hazırlayır. Mən bu yaxınlarda təsadüfən televiziya da gördüm ki, onlar yenə də dünya olimpiadasında qızıl medallar qazanıblar. Həmin liseylə sənin əlaqən var?

J u r n a l i s t: Bizim televiziya şirkətinin həmin liseylə əlaqəsi vardır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sən hansı televiziya şirkətində işləyirsən?

J u r n a l i s t: Mən «Samanyolu» televiziya şirkətində çalışıram.

H e y d ə r Ə l i y e v: Doğrudan da həmin liseydə çox yaxşı işlər görürlər. Mən onların işindən razıyam. Mən bilmirəm ki, onlar Respublika sarayında hansı tədbir keçirirlər. Ancaq mən həmin liseyə həmişə yaxşı münasibət bəsləmişəm, onlara qayğı göstərmişəm. Doğrudur, onların qaldırdığı məsələni həll edəndən sonra yenisini tələb edirlər. Bir az da genişləndirənsə, yenə də tələb edəcəklər. Amma görürəm ki, yaxşı işləyirlər, ona görə də onlara həmişə kömək edirəm.

Arzu edirəm ki, onlar həmişə belə, əgər mümkün olsa, bundan da yaxşı işləsinlər və gənclərimizə daha da yaxşı bilik versinlər.

Yaxşı, bəlkə gedib burada çimək?

S u a l: Cənab Prezident, Şəmkir və Yenikənd Su Elektrik Stansiyalarını Siz yaratmışınız. Amma bu silsiləyə Sizin adınızın verilməsinə nə üçün razı olmadınız?

H e y d ə r Ə l i y e v: Əzizim, bilirənsə, bunu dəfələrlə demişəm – nə qədər ki, bu dünyada yaşayıram, mənim adıma heç nə vermək lazım deyil. Mən bunu istəmirəm.

Məsələn, Milli Məclisdə o qədər məktublar var ki, Heydər Əliyevə Milli Qəhrəman adı verilsin. Mən demişəm ki, həmin məktubları arxivə qoyun. Birincisi, mən Azərbaycanın prezidentiyəm, özüm-özümə mükafat verə bilmərəm. Çünki Milli Qəhrəman adı üçün gərək mən fərman verəm. Mən bunu edə bilmərəm. Ad vermək üçün də gərək mənim fərmanım olsun. Şəxsən mən fərman verməsəm də mənim idarəmdə olan adamlardan kimsə bunu etməlidir.

İkincisi, bu mənim təbiətimə uyğun deyil. Bu dünyada heç kəs daimi deyil. Vaxt gələcək, mən də bu dünyanı tərk edəcəyəm. Əgər xeyirxah insanlar mən dünyadan gedəndən sonra da indiki kimi belə düşünsələr, onlar nə etsələr, mənim ondan xəbərim olmayacaq. Onlar bu barədə sərbəstdirlər.

J u r n a l i s t: Amma xəbəriniz olsa yaxşıdır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəlkə o dünyaya kimsə gəlib məlumat verdi.

S u a l: Cənab Prezident, sizin təşəbbüsünüzlə Şəmkir-Tovuz bölgəsində üzümçülük böyük sürətlə inkişaf etmişdi. Lakin on il bundan əvvəl bir sıra problemlər üzündən – elektrik enerjisi, qaz olmadı – bütün bu sahələr məhv edildi. Bu sahəni dirçəltmək üçün yeni bir layihə olacaqdır mı?

C a v a b: Bunlar elektrik enerjisi, qaz olmadığına görə məhv edilmədi. Bu, sadəcə, Qorbaçovun antialkoqol proqramına görə məhv edildi. Gəlib burada üzüm bağlarını kəsməyi məcbur edəndə elə bil ki, mənim ürəyimə xəncər sancırdılar. Çünki mən həmin üzüm bağlarının yaradılması üçün 1970-ci ildən nə qədər əziyyət çəkmişdim. Mən fəxr edirdim.

Sən burada birinci katib idin?

Ə h m ə d Ə h m ə d z a d ə (*Meliorasiya və Su Təsərrüfatı Komitəsinin sədri*): Bəli, əvvəlcə Füzulidə, sonra isə burada katib olmuşam.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bilirəm, sonra bura gəlmisən. Elə bilirsən mənim yadımda deyil? Hamısı yadımdadır. Bayaq mən dedim, burada 120 min ton üzüm istehsal edilirdi.

Ə h m ə d Ə h m ə d z a d ə: Füzulidə 130 min ton üzüm istehsal olunurdu.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəli, Füzulidə 130 min ton üzüm istehsal edilirdi. Amma biz vaxtilə Füzulidə üzümçülüüyü inkişaf etdirməyə başlayanda orada ildə heç 10 min ton da üzüm əldə olunmurdu.

Ə h m ə d Ə h m ə d z a d ə: Bəli, əvvəllər orada ildə heç 10 min ton da üzüm istehsal olunmurdu.

H e y d ə r Ə l i y e v: Amma sonra ildə 130 min ton üzüm istehsal edilirdi. Şəmkirdə 120 min ton, Cəlilabadda 200 min ton üzüm əldə olunurdu. Azərbaycanda 2 milyon ton üzüm istehsal edilirdi.

Bu günlərdə Fransanın «Kastel» şirkətinin nümayəndələri gəlmişdi. Söhbət zamanı mən onlara dedim ki, vaxtilə Sovetlər İttifaqında ildə cəmi 6 milyon ton üzüm istehsal olunurdu. Amma o vaxt SSRİ-nin tələbatına görə, ildə 8-9 milyon ton üzüm lazım idi.

60 milyon əhalisi olan Fransa keçmiş SSRİ ilə müqayisədə kiçik bir ölkədir. Fransada da, İtaliyada da ildə 10 milyon ton üzüm istehsal edilir. Amma keçmiş SSRİ-də cəmi 6 milyon ton üzüm istehsal olunurdu. Vaxtilə mütəxəssislər müəyyənləşdirmişdilər ki, SSRİ-də üzüm istehsalı üzrə ən əlverişli yer həm torpağına, həm də hava şəraitinə görə Azərbaycandır. Yəni də deyirəm, o vaxt biz Azərbaycanda üzümçülüyn inkişaf etdirilməsi sahəsində böyük işlər gördük. Amma saldıığımız üzüm bağlarını sonra qırdılar. İndi bunları bərpa etmək olar, ancaq bu baha başa gəlir.

Üzüm bağlarını yaratmaq üçün basdırılan çubuqlar beş ildən sonra məhsul verir. Hökumət beş il pul verirdi. Yəni həmin çubuqlar alınır, götürülür, kəndlilər onun yerinin hazırlanmasından, əkilməsindən, becərilməsindən pul qazanırdı, beş ildən də sonra məhsul götürürdü. Amma məhsul götürülənə qədər kəndlilər oradan o qədər pul qazanırdılar ki, ondan sonra heç çox pul qazanmağa ehtiyac olmurdu. Bunların hamısını dövlət edirdi. İndi birincisi, dövlətin belə imkanları yoxdur. İkincisi, biz torpaqları kəndlilərə paylamışıq.

Yəni də deyirəm, mən bu yaxınlarda Fransanın «Kastel» şirkətinin nümayəndələri ilə danışdım. Prezident Jak Şirak vaxtilə bu şirkət barədə məndən xahiş etmişdi. «Kastel» şirkəti söz vermişdi ki, gəlib Azərbaycanda müəyyən sahədə yeni üzüm sortları əkəcəklər, şərab zavodu tikəcəklər. Amma hələ bunu etməyiblər. İndi onlar pivə zavodu qurmaqla məşğuldurlar.

Mən belə hesab edirəm ki, bizim iş adamları, torpaq sahibləri bir müddətdən sonra bu məsələni həll edəcəklər. Ancaq

burada bir rəqabət var. Bizim əsas bazarımız Rusiyadır. İş burasındadır ki, indi Rusiyadan, digər xarici ölkələrdən respublikamıza yüksək keyfiyyətli o qədər şərab gətirirlər ki, gərək bizim istehsal etdiyimiz şərablar onunla rəqabət apara bilsin.

Keçmiş üzüm bağlarının yenidən bərpa olunması hələ də qüvvədədir. Ancaq indi nə sovxoz, nə də kolxoz yoxdur, dövlət isə bu işi edə bilməz. Amma mən ümidvaram ki, torpağın sahibləri bu işi edəcəklər. Çünki respublikamızda üzümçülüüyü, şərabçılığı inkişaf etdirmək üçün çox yaxşı şərait vardır.

S u a l: Cənab Prezident, biz bir gündür ki, Sizinlə bir yerdəyik. Sizin gördüyünüz işlər hamının gözü qarşısındadır. Bəzi müxalifət partiyalarının rəhbərləri hazırda Amerika Birləşmiş Ştatlarındadırlar. Siz onların addımlarını necə qiymətləndirirsiniz?

C a v a b: Mən onların addımlarını heç qiymətləndirmək istəmirəm.

J u r n a l i s t: Cənab Prezident, mənim Moskvada tanışlarıam var, Bakıda istehsal olunan şərablar onların çox xoşuna gəlir.

İ r ş a d Ə l i y e v (*Kənd Təsərrüfatı naziri*): Bəli, Azərbaycanda istehsal olunan bir çox şərabların – «Mədrəsəli», «Qız qalası» və s. Rusiyada alıcıları çoxdur.

Cənab Prezident, Şəmkir bölgəsindəki süfrə üzümü bağlarının hamısı qalır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Burada «Şampan» sortları da var idi.

İ r ş a d Ə l i y e v: Bəli, onların bir qismi saxlanılır. Digər hissəsi isə vaxtilə sıradan çıxıbdir.

Ə h m ə d Ə h m ə d z a d ə: Cənab Prezident, «Şampan» sortları vaxtilə Sizin rəhbərliyinizlə əkilmişdi.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəli, vaxtilə biz gözəl bir «Şampan» zavodu tikdirmişdik. İndi əsas məsələ bazardır. Bazarı ələ alsaq digər işlər yaxşı gedəcəkdir. Əsas məsələ bazarın tapılmasıdır.

GƏNCƏ «BÜLLUR» ZAVODUNUN KOLLEKTİVİ QARŞISINDA NİTQ

23 may 2000-ci il

Əziz dostlar!

Mən sizin kollektiv haqqında hərdənbir danışırım. Çünki 70-ci illərdə Azərbaycanda, ümumiyyətlə, Sovetlər İttifaqında yeni sənaye sahələri yarandı. Bunun da əsasını təşkil edən mikroelektronika idi. O vaxt mikroelektronika möcüzə idi. Moskvada, Rusiyanın başqa şəhərlərində belə müəssisələr yarandı. Mikroelektronikanın müxtəlif sahələri var. İndi məişətdə işlədilən televizor və sairədən tutmuş, kosmik gəmilərə qədər, yaxud da hərbi raketlərə qədər – hamısı mikroelektronikanın əsasında yaradılır.

O vaxt biz çalışdıq ki, Azərbaycanda elektronika, radio-texnika sənayesi yaradaq. Keçmişdə Azərbaycan maşınqayır-mada, əsasən neft maşınqayırması sahəsində ixtisaslaşmışdı. Sonra elektrotexnika sahəsində ixtisaslaşdı, bir neçə elektrotexnika zavodu yaratdıq. Amma sonra istədik ki, ən mütərəqqi sənaye, yəni ən yüksək intellekt tələb edən və o vaxt çox tələbat olan sənaye yaradaq. Bu da elektronika sənayesi idi. Onunla həm elektronika sənayesi, həm radiotexnika sənayesi, həm də cihazqayırma sənayesi nazirlikləri məşğul olurdu. Bəzi nazirliklər vardı, adları qapalı idi – orta maşınqayırma sənayesi və sair, bunlar hərbi sahəyə, hərbi sənaye kompleksinə aid idi. Bütün bunlar hamısı elektronikanın əsasında idi.

Onda bu, dəb idi – hər bir respublika istəyirdi ki, belə müəssisə alsın. Moskvada isə belə meyl vardı ki, bunları ancaq SSRİ-nin mərkəzi rayonlarında – Moskvada, onun ətra-

fında, Rusiyanın digər ərazilərində yerləşdirsinlər. Biz də burada, Zaqafqaziyada rəqabət aparırdıq. Məsələn, gürcülər, ermənilər bir şey edəndə biz istəyirdik onlardan çox edək. Ukraynada bu sənaye vardı.

Mən çox cəhdlər göstərdim, o vaxtlar SSRİ-nin rəhbərlərinə müraciətlər etdim. Onların göstərişləri oldu. Elektronika Sənayesi naziri vardı – rəhmətlik Şokin, onun birinci müavini Kolesnikov. Şokin bir az xəstə idi, bu işlərlə, yəni gedib-gəlməklə o qədər də məşğul olmurdu. Amma Kolesnikovu yaqın ki, bir on dəfə buraya gətirmişdim. Radiotexnika naziri vardı – Pleşşakov, o da rəhmətə gedibdir. Onu buraya, yəni təkcə Gəncəyə yox, Azərbaycana çox gətirirdim.

Biz birinci dəfə Bakıda «Azon» zavodunu yaratdıq. Bu çox incə sənaye sahəsi olduğuna görə, onların şübhəsi vardı ki, ola bilər, Azərbaycanda buna yararlı mütəxəssislər olmasın. Mən isə sübut edirdim ki, Azərbaycan xalqı çox ağıllı xalqdır, bizim insanların arasında çox ağıllı mühəndislər, texniklər, keyfiyyətli işçi qüvvəsi var. Mən bunları sübut etdim. Əgər bunu onlara, təkcə onlara yox, lap yuxarılara qədər Brejnevdən tutmuş Kosiğınə qədər sübut edə bilməsəydim, bu zavodları ala bilməzdik.

Bu zavodlara çox böyük ümid bəslənirdi. Çünki, doğrudan da, bir var ki, traktor düzəldəsən, bir də var balaca bir şey, yəni inteqral sxem, mikroelektronikaya aid ayrı-ayrı hissələr – siz bunu məndən yaxşı bilirsiniz – hazırlayasan. Əlbəttə ki, bu, incə işdir, ziyalılıqla bir sərhəddə olan sahədir.

Ona görə də mən buna çox çalışırdım və nail də oldum: Bakıda həm elektronika sahəsinə, həm radiotexnika sahəsinə, həm də cihazqayırma sahəsinə aid zavodlar tikdik. Amma mən belə müəssisələri Bakıdan kənara da çəkmək istəyirdim. Gəncəyə aparırdım. Gətirdik, bu «Büllur» zavodunu da tikməyə başladıq. Deyəsən başqa işlər də görmək istəyirdik. planlarımız vardı. Sonra Əli Bayramlıda müəssisə yaratdıq.

Mən bunu bir neçə dəfə demişəm. Təbii ki, bu hərbi sənaye kompleksi dağılmısaydı... Burada əmələ gələn məhsulun 80–90 faizi hərbi kompleksə gedirdi – bu birincisi. İkincisi, bu sənaye dünyada çox inkişaf etmişdi. Məsələn, televizor, videomaqnitofon, cürbəcür məişət aparatları... O vaxtlar rəngli televizor çıxanda bu, böyük bir hadisə idi, indi adi bir şey olubdur. Yaxud da, videomaqnitofon çıxanda Yaponiyadan gəlirdi, SSRİ-də heç yox idi. Yəni bu sahə dünyada – həm Qərbdə, Avropada, həm Yaponiyada, həm də Amerikada çox sürətlə inkişaf etdi. Ona görə də Sovetlər İttifaqının bu sənayesi – mən bunu açıq deməliyəm dünyada sənayenin bu sahəsi ilə rəqabətə qalxa bilmədi, o keyfiyyətə nail ola bilmədi. Sonra da Sovetlər İttifaqı dağıldı, buna da tələbat azaldı.

Ancaq mən gördüyümüz bu işlərin heç birinə heyfslənmirəm. Əksinə, mən şadam ki, biz o illərdə irəlilə gedirdik, geridə qalmamışdıq. Yəni belə incə sənaye sistemi də yaratmağa qadir olduğumuzu göstərdik və «Büllur» kimi bir zavod yaratdıq. Mən bununla həmişə fəxr edirdim. Bunun təşəbbüs-karı da mənəm, əsasını da mən qoymuşam. Moskvadan o nazirləri çəkib buraya gətirən, məcbur edən də mənəm.

İndi bu zavod o vaxt istədiyimiz səviyyədə işləyə bilmir və mən bunu təbii hesab edirəm. Ancaq şadam ki, siz zavodu saxlayırsınız, yaşadırsınız, dağıtmamısınız. Azərbaycanda hakimiyyətsizlik, hərc-mərclik vaxtında bəzi yerlərdə çox şeyi dağıtdılar. Elə bu integral sxemlərin özünü – onların içində bir az qızıl var, elədirmi? Mən bunu bilirəm axı – bəzi yerlərdə əridib qızılı çıxarırlar, istifadə edirdilər. Bu texnologiya da məlumdur.

Yaxşı ki, bunu saxlamısınız, çox sağ olun, işləyirsiniz, nə mümkündür istehsal edirsiniz. Amma indi gərək həm sənaye, həm elm, həm də ticarətin dünya səviyyəsinə çatasınız. Əgər buna çatsanız, zavodunuz yenə də işləyəcəkdir. Çünki dünyada bu məhsullara tələbat azalmır və heç vaxt azalmaya-

caqdır. Bu gün bir şey var, amma beş ildən sonra elə bir şey icad ediləcək ki, o, geridə qalacaqdır.

Sən mənə mikrokalkulyatorları göstərdin. Siz onları istehsal edəndə bizim üçün böyük bir inqilab idi. Təkcə bizdə yox, Sovetlər İttifaqında böyük bir inqilab idi. Amma indi onlar... Məsələn, o vaxt təsəvvür etmək olardımı ki, cib telefonları çıxacaq? İndi çoxlarının var, yaqın sənin də cibində var. Azərbaycanda az adam taparsan ki, cib telefonu olmasın. Bircə məndən savayı – mənim yoxumdur. Çünki mənim buna ehtiyacım yoxdur. Cib telefonu ilə nə cür nömrə yığmaq olar – heç onu da bilmirəm. Mənə versən ki, bu cib telefonu ilə bir nömrə yığ, yığa bilmərəm, bunu bacarmıram. O vaxt bunu təsəvvür etmək mümkün deyildi. Heç adamın ağına gəlmirdi ki, belə şey olacaqdır.

Yeni texnika, elm, texnologiya çox sürətlə inkişaf edir. Ona görə gərək biz də Azərbaycanda çalışaq ki, bu inkişafda öz yerimizi tapaq, sürəti yavaş-yavaş artıraraq və qabaqda gedənlərin səviyyəsində olaq. Hesab edirəm ki, burada əvvəldən yaranmış potensial çox gözəldir. Siz bunun əsas hissəsini qoruyub saxlamısınız, zavod çox gözəl vəziyyətdədir. Mən bundan çox məmnunam. Doğrudan, bilmirdim ki, belə vəziyyətdədir. Çünki «Azon» zavodu yaxşı vəziyyətdə deyil, mən bunu bilirəm.

Zavodu belə vəziyyətdə saxlamısınız, sağ olun. Mən sizə təşəkkür edirəm. Bu, nə təhər deyərlər, mənim doğma işimdir, mənim yaratdığım müəssisədir. Azərbaycanda bunları çox yaratmışam. Şəmkir Su Elektrik Stansiyasına getmişdim – vaxtilə, 1975-ci ildə mən onun təməlini qoymuşdum – Kür çayının qırağında durmuşdum. Böyük, nəhəng bir su elektrik stansiyasıdır. 1979-cu ildə yeni bir su elektrik stansiyasının tikilməsi barədə qərar qəbul etdim, sonra başladım tikməyə. Mən gedəndən sonra yarımçıq qaldı. Gəldim, tikdik, istis-

mara verdik. İndi 112 meqavat elektrik enerjisi verir. Çox gözəl, nəhəng bir müəssisədir.

Yəni mən çox işlər görmüşəm. Amma hər birisinin də bu gün yaxşı səviyyədə olmağı məni sevindirir. Buna görə də sizə təşəkkür edirəm. Sizə cansağlığı arzulayıram. Qətiyyən ruhdan düşməyin, çalışın, işləyin. Bu sahə heç vaxt itməyəcək, cəmiyyətdə həmişə yerini tutacaqdır. Görürəm ki, sizin kollektiv də çox mehriban, yaxşı kollektivdir. Həm gözəl qadınlar var, həm gözəl, gənc oğlanlar, həm də yaxşı direktorunuz var. Mən sizi təbrik edirəm. Sağ olun.

DAHİ ŞAİR VƏ MÜTƏFƏKKİR NİZAMİ GƏNCƏVİNİN MƏQBƏRƏSİNİ ZİYARƏTİ ZAMANI NİTQ

Gəncə

24 may 2000-ci il

Əziz gəncəlilər!

Əziz bacılar, qardaşlar, xanımlar və cənablar!

Əziz dostlar!

Mən dünən Gəncə şəhərinə gəlmişəm. Ancaq bilirsiniz ki, mən dünən Yenikənd Su Elektrik Stansiyasının açılması münasibətilə Şəmkir rayonuna getmişdim. Orada stansiyanın açılış mərasimini keçirdik. Ondan sonra mən gedib Şəmkir Su Elektrik Stansiyasını, oraları bir də ziyarət etdim. Bunlar hamısı mənim üçün çox əziz işlərdir. Dünən mən Yenikənd Su Elektrik Stansiyasının açılışında olan mitinqdəki nitqimdə bunu söyləmişəm.

70-ci illərdə mən Azərbaycana rəhbərlik etdiyim zaman respublikanın müstəqil elektrik enerjisi sistemini yaratmaq üçün biz o vaxt düşünürdük və uzaqgörənlik edib bir çox işlər gördük. Buna baxmayaraq, bu gün bizim ölkəmizdə qış vaxtı elektrik enerjisi təminatı ilə bağlı bəzi çətinliklər olur. Ancaq əgər o vaxt biz bu işləri görməsəydik indi nə vəziyyətdə olardıq?! Mən dünən bu barədə orada geniş danışmışam – yaqın televiziya ilə verəcəklər, siz dinləyəcəksiniz, təkrar etmək istəmirəm. Ancaq o illərdə bizim apardığımız siyasət və həyata keçirdiyimiz əməli tədbirlər bu gün Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi yaşamasına, insanların həyatının təmin

olunmasına böyük şərait yaratdı. İndi Azərbaycanın artıq heç bir ölkədən asılı olmayan böyük elektrik enerjisi sistemi var.

Doğrudur, son illər stansiyaların bəziləri köhnəlib, təmirə ehtiyacları var, bəzən ehtiyat hissələri tapılmır. Ancaq bunların hamısının öhdəsindən gəlirik. Biz o vaxt o proqramı həyata keçirərkən Kür çayının üzərində bir-birinə yaxın bir neçə su elektrik stansiyasının tikilməsi barədə qərar qəbul etdik. Bu bizim Azərbaycanın bu günü üçün, gələcəyi üçün, on illər də, yüz illər də bundan sonra gələcəyi üçün çox əhəmiyyətli bir proqram idi. Çünki elektrik enerjisini istehsal etmək, təbiidir ki, böyük elektrik stansiyalarının qurulmasını tələb edir. Amma bununla yanaşı, o elektrik stansiyalarının yanacaqla təmin olunması lazımdır. O illər bizdə qaz ehtiyatı çox olduğuna görə, biz elektrik stansiyalarımızı əsasən qaz vasitəsilə işlətmək prinsipi ilə yaratmışıq. Eyni zamanda, qaz olmayan halda mazutdan da istifadə etmək texnologiyası – hamısı orada qurulmuşdu.

Təbiidir ki, dünyanın əksər yerlərində insanlar istilik elektrik stansiyalarından, yəni yanacaq vasitəsilə hərəkətə gətirilən elektrik stansiyalarından istifadə edirlər. Biz vaxtilə – keçmişdə Sumqayıtda, Əli Bayramlıda (Şirvan), Bakıda belələrini qurmuşuq. Ancaq Mingəçevirdəki su elektrik stansiyası ilə yanaşı, doqquz müstəqil istilik elektrik stansiyası yaratmaq proqramını başladırıq və artıq onun səkkizi yaranıb. Əgər onlar olmasaydı və bizim bu sahədə gördüyümüz başqa işlər olmasaydı, indi Azərbaycan tələbatının heç 20–30 faizini təmin edə bilməzdi.

Qışda bir az çətinliklər olduğu zaman biz çox insanların narazılığını eşitdik. Təbiidir, insanlar öyrənib ki, evində elektrik işığı da olsun, soyuducusu da işləsin, televizoru da işləsin, ütü-sü də işləsin, evindəki başqa elektrik cihazları da işləsin. Amma əgər indi 50 il bundan öncəni götürsək, elektrik enerjisindən sadəcə, evləri işıqlandırmaq üçün istifadə edirdik. O vaxt

heç soyuducular da yox idi. Onda, təbii ki, tələbat az idi. Amma indi insanların tələbatı artıbdır. Təkcə insanların yox, bütün həyatın tələbatı artıbdır. Sənayenin, kənd təsərrüfatının, nəqliyyatın tələbatı – hər şey elektrik enerjisi ilə bağlıdır. Ona görə – mən yenə də deyirəm – indi evdə elektrik enerjisi çatışmayanda narazılıq əmələ gəlir. Amma narazılıq edən Adamlar, yaqın ki, onların əksəriyyəti bilmirlər ki, bu elektrik enerjisi harada, nə çətinliklə, hansı imkanlarla istehsal olunur və indi bizim bu qədər elektrik enerjisi almağımızın əsası nədən ibarətdir.

Bunun əsası isə keçmişdə görülən işlər və xüsusən 70-ci illərdə bizim başladığımız və ardıcıl surətdə həyata keçirdiyimiz proqramdır. Bir də deyirəm, o proqram, onun məqsədi və son məqsədi ondan ibarət idi ki, Azərbaycanın elektrik enerjisindən asılısızlığını təmin edək. Bəlkə də o vaxt bunu anlayanlar o qədər yox idi. Çünki o vaxt SSRİ-nin vahid energetika sistemi var idi. Bəzi yerlərdə elektrik stansiyası var idi, amma bəzi yerlərdə yox idi. Ancaq vahid sistem olduğuna görə, SSRİ-nin bir yerində olan böyük elektrik stansiyasının istehsal etdiyi enerji başqa yerlərə də verilirdi. Yəni burada bir problem yox idi.

Biz onda Sovetlər İttifaqının tərkibində idik. Ancaq indi müstəqillik. İndi bizə heç kəs elektrik enerjisi vermir. Versə də, ona görə nə qədər pul ödəyək, vəsait ödəyək. Bax, buna görə də biz o proqramı hazırladıq, həyata keçirdik və o proqramın tərkib hissəsi, demək olar ki, vacib bir hissəsi də Kür çayının üzərində su elektrik stansiyaları yaratmaq idi.

Keçmişdə, 50–54-cü illərdə ilk dəfə Azərbaycanda Mingəçvir Su Elektrik Stansiyası yaradıldı. O, bizim həyatımızda böyük hadisə oldu. Onda Azərbaycanın elektrik enerjisində tələbatı indiki kimi deyildi. İlk dəfə belə bir su elektrik stansiyasının yaradılması, təbii ki, möcüzə kimi bir şey idi. Amma ondan sonra biz həmin Kür çayının üzərində – dünən

mən getmişdim – Şəmkir Su Elektrik Stansiyasını yaratdım. Onun gücü Mingəçevirdəki su elektrik stansiyasından bir xeyli çoxdur.

Bəli, o vaxt proqram belə idi ki, Şəmkir rayonunun ərazisində, Kür çayının üzərində elektrik stansiyası tikilsin. Ondan sonra Kürün axarlı yerində Yenikənd Su Elektrik Stansiyası tikilsin. Tovuz rayonunun ərazisində də bir su elektrik stansiyası tikilsin və bunlar ucuz elektrik enerjisi istehsal edərək Azərbaycanı elektrik enerjisi ilə təmin etsinlər.

Bu proqramın, demək olar ki, müəllifi, bu işləri başlayan mənəm. Ona görə o vaxt bu işləri başlayandan sonra da bir çox tədbirlər gördüm və onların bir hissəsini həyata keçirdik. Ancaq bilirsiniz ki, sonra mən Azərbaycandan ayrıldım. Doğrudur, mən Moskvada işləyən zaman bu işlərə tam nəzarət edirdim. Çünki bütün bu işlər mərkəzin, yəni sovet hökumətinin, mərkəzi hökumətin köməyi, vəsaiti olmadan həyata keçirilə bilməzdi. Ona görə ki, o illər bütün elektrik stansiyalarının tikintisi ancaq SSRİ büdcəsindən təmin olunurdu, Energetika Nazirliyi vardı, ona ayrılan büdcədən təmin edilirdi.

Mən də Moskvada həm Siyasi Büronun üzvü, həm də Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini olduğuma görə səlahiyyətlərim var idi ki, o işlərin davam etdirilməsi üçün vəsait ayrılmasını təmin edək və ayrı-ayrı tədbirlər görək. Bəlkə də bu sahədə mənim Moskvadakı imkanlarım Bakıda işlədiyim dövrdəkindən daha çox idi. Bunları da mən etdim.

Ancaq ondan sonra mən, bilirsiniz ki, bir neçə il tamamilə işdən də ayrıldım, uzaqlaşdım. Sonra Naxçıvanda yaşadım. 1993-cü ildə Bakıya döndüm – siz tələb elədiniz, xalq tələb elədi, mən də gəldim. Amma bizim qurduğumuz proqramlar o vaxt dayanmışdı, yaratdığımız elektrik stansiyalarının bəziləri də bərbad vəziyyətə düşmüşdü.

Ona görə də mən imkan tapıb bu işləri davam etdirmək

qərarını qəbul etdim. 1994-cü ildə Yenikənd Su Elektrik Stansiyasının tikintisi üçün – biz onun tikintisinə 70-ci illərin sonu – 80-ci illərin əvvəlində başlamışdıq, ancaq az bir iş görülmüş, sonra dayandırılmışdı – vəsait əldə etdik. Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankından 53 milyon dollar vəsait aldığımız və Yenikənd Su Elektrik Stansiyasını tikib qurtardığımız. İndi o, elektrik enerjisi verir. Demək, indiyə qədər aldığımız elektrik enerjisinə əlavə olaraq 115 meqavat enerji alır.

Dünən mən o elektrik stansiyasının açılışına getmişdim. Çox məmnun oldum ki, vaxtilə – 1979-cu ildə mənim qəbul etdiyim qərarımın həyata keçirilməsini, gec də olsa, Allah mənə nəsib edibdir. Mən bunu etdim. Yəni bunu göydən Allah göndərməyib, çalışıb sona çatdırmışıq.

Getdim ki, Şəmkir Su Elektrik Stansiyasının vəziyyətinə baxım. Orada, Şəmkir rayonunda Kür qəsəbəsi var. Vaxtilə yaratdığımız o stansiya da yaxşı işləyir, dediyim kimi, Mingəçevir Su Elektrik Stansiyasından daha çox elektrik enerjisi verir.

İndi bizim qarşımızda Tovuz Su Elektrik Stansiyasını tikmək durur. O da təxminən Mingəçevir Su Elektrik Stansiyası həcmində elektrik enerjisi verə bilər. Dünən orada mütəxəssislərdən soruşdum – buna 200 milyon dollar vəsait gərkdir. Bunu axtarmaq, tapmaq lazımdır. Bu işləri biz davam etdiririk.

Bir sözlə, bu çətin dövrdə Azərbaycanın iqtisadiyyatını inkişaf etdirərək, onun əsas sahəsi olan energetikanı təmin etməyə çalışırıq və çalışacağıq.

Bu gün isə mən Gəncədə olmaq fikrindəyəm. Təbii ki, ilk öncə Nizaminin məqbərəsinə gəlmişəm. Siz də buraya toplaşmışınız. Ancaq siz nə üçün buraya gəlmisiniz – mən bunu bilmirəm.

Y e r d ə n s ə s: Hörmətli Prezident, bu məqbərənin də müəllifi Sizsiniz. Nizaminin 840 illiyi münasibətilə qərar ver-

diniz, o vaxt pul ayrıldı ki, məqbərə tikilsin və tikildi.

H e y d ə r Ə l i y e v: Onu doğru deyirsən. Amma bu məqbərənin tarixi böyükdür. İlk dəfə burada, Nizami Gəncəvinin qəbri üzərində Abidə 1948-ci ildə tikilibdir. O vaxtlar Nizami Gəncəvinin 800 illik yubileyi keçirilirdi. Ancaq o vaxt yaranmış məqbərə Nizamiyə layiq deyildi. İkincisi, siz yəqin xatırlayırsınız, gəncəlilər bilir ki, burada yaxınlıqda gil-torpaq kombinatı tikildi. Kombinatanın işləməsi üçün əsas xammal alunit idi, texnologiyası da çox yüksək səviyyəli deyildi. Ona görə də orada – gil-torpaq kombinatında alunitin işlədilməsi zamanı toz çıxırdı və Nizami Gəncəvinin məqbərəsini də toz basırdı. Xatirinizdədirmi?

Bu bizi narahat edirdi. 70-ci illərdə mən Azərbaycana rəhbərlik etdiyim zaman bir çox ziyalılarımız – şairlərimiz, alimlərimiz gəlib Nizami Gəncəvinin məqbərəsini belə halda görəndə mənə bir neçə təklif verdilər. Təkliflər ondan ibarət idi ki, Nizami Gəncəvinin qəbrini başqa yerə köçürmək lazımdır. Bu, ziyalıların xatirindədir.

Mən çox fikirləşdim ki, axı necə ola bilər? 800 il bundan öncə bizim dahi şairimiz Nizami Gəncəvini burada torpağa veriblər. 800 ildən artıqdır ki, bu torpaqdadır, bu yerdə yatır. İndi onu narahat edib başqa bir yerə köçürmək nə qədər düzgün olar? Eyni zamanda bizim ziyalılarımız – şairlərimiz, mədəniyyət xadimlərimiz mənə sübut edirdilər ki, əgər köçürmək mümkün deyilsə...

Özlüyündə köçürmək çətin bir şey deyildi, texniki və ya maliyyə cəhətdən elə bir problem yox idi. Amma mənəvi baxımdan, tarixi-mənəvi baxımdan bu, nə qədər düzgün ola bilərdi? Ona görə bu məsələ mənə çox düşündürürdü. Bir neçə il bu işlə məşğul olmuşdum. Hər il də ziyalılarımız dəstə-dəstə gəlib mənə deyirdilər ki, gedib Gəncədə Nizaminin məqbərəsini elə görürük, ürəyimiz ağrıyır.

Doğrudan da, bax, oradan buranı toz vururdu və qurtar-

maq bilmirdi. Təbiidir ki, həmin gil-torpaq kombinatını Nizaminin qəbrinin yanında tikən adamlar böyük tarixi səhv buraxıblar, böyük günah eləyiblər. Gəncənin ətrafında nə qədər istəsən yer var, onu harada istəsəniz tikmək olardı. Onu yaradanlar da bilirdilər ki, bu istehsal elədir ki, toz buraxır. Onu bizim ən böyük, ən müqəddəs tarixi abidəmiz olan Nizami Gəncəvinin qəbrinin, məqbərəsinin yanında yerləşdirmək, mən deyərdim ki, vaxtilə mənəvi cinayət olmuşdur. Bu iş 50-ci illərin axırında başlanıbdir. O vaxt yaşayan adamlar yəqin ki, bunu bilirlər.

Bəli, bu iş 50-ci illərin sonunda başlanıbdir. Çünki mən 1969-cu ildə Azərbaycana rəhbər seçiləndə bir tərəfdən, gil-torpaq kombinatı hələ tikilirdi, digər tərəfdən də, onun tikilib istismara verilmiş hissəsi yaxşı işləmirdi və bu da bizim üçün ən böyük problem idi. Mən Moskvadan, başqa yerlərdən nə qədər mütəxəssis dəvət edirdim. Çünki bu bizim üçün yeni bir istehsal sahəsi idi, bizim adamlar bunu o qədər də yaxşı bilmirdilər. Burada işləyənlərin əksəriyyəti də azərbaycanlılar deyildi. Gəncəlilər bilər, son vaxta qədər oranın direktoru Yamov idi. Çünki yerli mütəxəssis tapılmırdı ki, bu işi aparsın.

Mən kombinatın tikilib qurtarması, xüsusən yeni texnologiya ilə, boksit xammalı ilə işləməsi üçün o illər nə qədər əziyyət çəkmişəm, nə qədər işlər görmüşəm. Bunu hesablamak da mümkün deyildir.

Bir halda ki, bu gün siz burada yığılmısınız, mən də keçmiş dərdlərimi deyirəm. Bu bizim üçün bir dərd olmuşdur. Yəni də deyirəm, belə böyük müəssisəni, bu cür texnologiyası, məhsulu olan müəssisəni gətirib Nizami Gəncəvinin qəbrinin, məqbərəsinin yanında tikmək tarixi, mənəvi cinayət olmuşdur. Ancaq nə etməli? O vaxt gərək ya bu müəssisəni dağıdaydıq – bu da mümkün deyildi, çünki Sovet İttifaqının böyük tikintilərindən biri idi – ya da, deyirdilər ki, əgər bu mümkün deyilsə, tədbir görün, Nizami Gəncəvinin məqbərəsini başqa yerə köçürək.

Onu da etmək mümkün deyildi, bunu da etmək mümkün deyildi. Biz neçə illər bu əziyyəti çəkdik. Sonra burada texnologiya dəyişildi, əsasən boksitə keçildi. İndi yenə alunit gəlir, ya yox?

Y e r d ə n s ə s: İndi boksit işlədilir. Sizin vaxtınızdan yandırma kükürdlə oldu, tozun miqdarı təxminən 1000 dəfə azaldı. Amma buna baxmayaraq, orada yenə tozlu proses var. Orada iki filtr sistemi var, onları dəyişdirsələr, tozu bir neçə dəfə də azaltmaq olar və şəhərə, ekologiyaya bu qədər zərər dəyməz.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəli, ümumiyyətlə, ekologiya nöqteyi-nəzərindən Gəncə şəhərinin gözəl iqlimi, təbiəti var. Bu tozun olması onun üçün zərərliidir. Amma müəssisə lazım idi. Çünki o vaxt alunit yatağının açılması böyük bir hadisə idi. Məsələn, mən 1970-ci illərdə Azərbaycanın rəhbəri olanda kombinatın işi ilə məşğul olarkən gedib SSRİ hökumətindən çox şeylər xahiş edirdim. Narazılığımı da bildirirdim ki, nə üçün belədir. Rəhmətlik Kosigin – o, uzun müddət SSRİ Nazirlər Sovetinin sədri olmuşdu, Stalinin vaxtında da işləmişdi – mənə belə bir hadisə danışmışdı və bu həqiqətdir. Deyirdi ki, 50-ci illərdə Azərbaycanın rəhbəri Mircəfər Bağirov Stalinin yanına gəldi, Daşkəsəndən gətirdiyi aluniti göstərdi ki, Azərbaycanda belə faydalı qazıntı var, bundan istifadə etmək lazımdır.

Təbiidir ki, o vaxt, müharibədən sonra SSRİ-nin ağır dövrü idi. Belə məhsula ehtiyac var idi. Çünki alunitdən alüminium oksidi, ondan da alüminium alınır. Alüminiuma da çox böyük ehtiyac var idi.

Kosigin o söhbətin şahidi olmuşdur. Xatırlayırdı ki, Stalin mənə çağırdı və dedi ki, bu işlə məşğul ol. Çünki mən gedib şikayətləndə ki, bu, Azərbaycana, ekologiyaya, təbiətə zərər vurur, o mənə dedi ki, özünüz günahkarsınız. Deyirəm ki, kim günahkardır? Deyir ki, mənim xatirimdədir, 1950-ci illə-

rin əvvəlində – deyəsən, 1950 və ya 1951-ci ildə idi – Mircəfər Bağirov Moskvaya, Stalinin yanına gəlib böyük təmtəraqla aluniti göstərdi və sübut etdi ki, orada böyük bir kombinat tikmək olar. O da mənə tapşırırdı, biz də başladırıq tikməyə.

Yəni bunlar tarixi səhvlərdir. Təbii ki, alunit bizim faydalı qazıntıdır və ondan istifadə etmək lazım idi – buna indi, 50 il keçəndən sonra da mənim etirazım yoxdur. Ancaq bilmək lazım idi ki, o vaxt bugünkü texnologiya da yox idi. Bunu hələdə yerləşdirməyi də bilmək lazım idi. Şəhərin yaxınlığında yerləşdirmək olmazdı. Elə yerlər var ki, orada yerləşdirmək olardı. Ancaq yaxınlıqda da yerləşdirməli olsaydılar, hər halda, onu Nizaminin qəbrinin yanında yerləşdirmək olmazdı.

Belə səhvlər buraxılmışdır. Mən bu işlərlə məşğul olmağa məcbur olmuşam. Birincisi, 1969-cu ildən bunun tikilməsi ilə məşğul olmuşam. Həmin Yamova nə qədər töhmətlər vermişəm. İkincisi, texnologiyanın boksitə keçirilməsi ilə məşğul olmuşam. Boksiti Qvineyadan alırdıq. Azərbaycanın bütün böyük müəssisələri kimi, bu da mənim üçün doğmadır. Biz bunlarla illərlə, aylarla məşğul olmuşuq.

Ancaq yenə də deyirəm, bu bizi narahat edirdi. İndi müəssisənin dayanması, yəni tam gücü ilə işləməməsi, əlbəttə ki, zərərdir. Çünki vaxtilə burada çox insanlar işləyib, pul qazamırdılar. İndi bu iş yerləri itirilibdir. Hələ bir qisim iş yeri var, mən bu gün oraya gedəcəyəm. Ancaq eyni zamanda, indi toz yoxdur, bunu da bilmək lazımdır. Görürəm ki, bura da tərtəməkdir. Yəqin ki, mən gəldiyimə görə təmizləməmişsiniz, həmişə belə təmizdir. Elədimi?

Bilirsiniz, biz çətinliklərə dözəcəyik, orada lazımi tədbirlər görəcəyik, buna şübhəniz olmasın. Bunun üçün zaman lazımdır. Amma Nizaminin məqbərəsini qorumaq bizim müqəddəs vəzifəmizdir. Siz də bunu etməlisiniz, biz də etməliyik. Gərək elə olsun ki, indiki nəsil də, gələcək nəsil də vaxtilə buraxılmış səhvləri buraxmasınlar.

Mən bu gün böyük hisslərlə Nizaminin məqbərəsini bir daha ziyarət etdim. Onu da sizə deyə bilərəm ki, Nizaminin 800 illiyi 1948-ci ildə keçirilmişdi. Amma 840 illik yubileyini mən böyük təntənə ilə keçirdim, yəni bu tədbiri həyata keçirməyə nail oldum. O vaxt buna da imkan vermirdilər. Mən Moskvada Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin qarşısında bu məsələni qaldıranda – çünki onlarsız bu işi görə bilməzdik – dedilər ki, «840 il yuvarlaq rəqəm deyildir. 800 illiyi qeyd eləmisiniz, 850 illik də ola bilər. Amma 840 olmaz, çünki sonra deyəcəksiniz ki, 845, nə bilim, 847». Xatirimdədir, Mərkəzi Komitənin ikinci katibi var idi – Suslov, Brejnevin dövründə ikinci katib idi – mənə dedi ki, bu, mümkün deyildir.

Mən isə dedim ki, siz Nizami Gəncəvini tanıyırsınızmı? Dedi ki, tanıyıram, yaxşı tanıyıram – Suslov keçmiş işçi idi, Stalinin yanında da işləmişdi, 1948-ci ildə onun yubileyinin keçirilməsindən də xəbərim var. Dedim, yaqın ki, tamam xəbəriniz yoxdur. Nizami Gəncəvi elə dahidir ki, onun nəinki 840 illiyini, onun yubileyini hər il keçirmək lazımdır.

Beləliklə, biz buna nail olduq, o vaxt Nizami Gəncəvinin 840 illik yubileyini keçirdik. Azərbaycanda, sonra Moskvada çox təntənə ilə keçirdik. O vaxt, yubiley ərəfəsində də qərar verdik ki, buradakı məqbərə yenidən qurulsun, Nizamiyə layiq bir səviyyəyə çatdırılsın.

Mən məmnunam ki, bunu etdik. Amma indi içərisinə də, çölünə də baxanda hesab edirəm ki, bundan da yaxşı edə bilərdik. Güman edirəm, əgər vaxt çatsa, biz bunu edəcəyik. Amma vaxt çatmasa, gələcək nəsillər bu məqbərəni bundan da gözəl edəcəklər. Mənim buna şübhəm yoxdur.

Bütün Azərbaycan xalqı Nizami Gəncəvi ilə fəxr edir. Ancaq gəncəlilər xüsusi iftixar hissi keçirirlər. Birincisi, ona görə ki, Nizami gəncəlidir, Gəncənin adını dünyada məşhur edibdir, bu torpaqda yaşayıbdır, bu torpaqda yazıbdır. Onun yazdığı əsərlər bütün dünyada məşhurdur. Təsəvvür edin, 850

il bundan öncə bu qədər böyük əsərlər yaratmaq!.. Bu əsərlər təkcə şeirdən ibarət deyildir, onların hər birində böyük elm var, böyük fəlsəfə, dahi fikirlər var. Buna görə onun əsərləri də yaşayır, özü də yaşayır.

Nizaminin xatirəsinə mənim bir xidmətim də olubdur. İndi burada fürsətdən istifadə edib onu da demək istəyirəm. Nizami Gəncəvinin əsərlərinin bir qismini 1948-ci ildə onun 800 illik yubileyi keçiriləndə rus dilinə tərcümə etmişdilər. Biz onun 840 illik yubileyini keçirəndə əsərlərinin tamamilə rus dilinə tərcümə olunması və Moskvada – əgər burada ədəbiyyatçılardan varsa, bilirlər, Moskvada «Xudojestvennaya literatura» nəşriyyatı var idi. O, ən yüksək səviyyəli, tarixi şəxsiyyətlərin kitablarını nəşr edirdi – böyük tirajla nəşr olunması barədə qərar qəbul etdik.

Bu asan bir iş deyildi. Mən buna da nail oldum, bu qərar da qəbul edildi. Ancaq elə oldu ki, bu qərar həyata keçirilənə qədər mən Bakıdan Moskvaya işə keçdim. Təbiidir ki, orada da mənim səlahiyyətlərim böyük idi. Bu işə nəzarət etdim və Moskvada «Xudojestvennaya literatura» nəşriyyatında Nizami Gəncəvinin beş cildədən ibarət poemalarının çox nəfis şəkildə nəşr edilməsinə nail oldum.

Bunun böyük əhəmiyyəti var. Çünki Nizamini biz tanıyırdıq. Şərq ölkələri tanıyır. Amma lazımdır ki, Avropa da yaxşı tanıсын. Avropada da tədqiqatçılar tanıyırlar, bir çox kitabxanalarda onun kitabları var. Ancaq rus dili böyük dil, Rusiya böyük ölkə olduğuna görə – o vaxtlar biz Sovet İttifaqının tərkibində idik – bu əsərlərin rus dilində yaxşı, yəni yüksək səviyyədə nəşr olunması o vaxt bizim üçün böyük bir nailiyyət, böyük bir hadisə idi.

Mən qürur hissi keçirirəm ki, Nizaminin yolunda az iş görməmişəm. Onun xatirəsini əbədləşdirmək, irsinin daha da təbliğ olunması, yayılması üçün, kitablarının nəşri üçün çox iş görmüşəm. Buna görə də mən Nizami Gəncəvinin qarşısında

öz borcumu yerinə yetirmişəm.

Ancaq mən hesab etmirəm ki, bütün borclarımı qaytar-mışam. Mən hələ çox illər yaşayacağam və bütün borclarımı da yerinə yetirəcəyəm. Yəni açıq desək, mənim borcum yoxdur. Amma borcum olmasa da, nə qədər ki, çalışıram, xalq mənə etimad göstərir, xalq, millət, ölkə, dövlət, doğma torpaq qarşısında o qədər də özümü borclu hesab edirəm.

Sizinlə bu gün burada görüşməkdən çox məmnunam. Doğrudur, mən Daşdəmirovu tənqid etdim. Ancaq görünür ki, onun fikri belə deyildi. Onun planında yox idi ki, burada söhbət eləyək. Planı belə idi ki, birlikdə gəlib buraya əklil qoyaq. Amma mən isə bu fürsətdən istifadə edib sizinlə belə səmimi söhbət apardım, ürək sözlərini dedim. Mən bu gün buradayam, yaqın ki, sizinlə hələ görüşəcəyik. Sağ olun, hamınıza cəsağlığı, bütün işlərinizdə uğurlar arzulayıram.

Heydər Əliyevin Gəncə şəhər sakinləri ilə söhbəti

Heydər Əliyev: Siz harada işləyirsiniz?

Kənd Təsərrüfatı Akademiyasının **Müəllimləri:** Cənab Pre-zident, Kənd Təsərrüfatı Akademiyasında işləyirik.

Heydər Əliyev: Siz hamınız müəllimsiniz?

Müəllimlər: Bəli.

Heydər Əliyev: Nə dərsi deyirsiniz?

Müəllimlər: Kənd təsərrüfatı müəssisələrində istehsa-
lın təşkili, marketinq, təbiət dərsləri deyirik.

Heydər Əliyev: Çox gözəl. Gəncənin gözəl qızları var. Gəncə qızları həmişə gözəl olublar. Təsədüfi deyil ki, Ni-zami Gəncəvi həmişə gözəlliyi vəsf edibdir. O vaxt da yaqın belə gözəl qızlar varmış ki, Nizami Gəncəvi onlardan ilham alıb o cür əsərlərini yazıbdır.

Gəncə 2 nömrəli uşaq xəstəxanasının **Həkimləri** ölkə-mizin rəhbərinə yaxınlaşaraq dedilər:

Cənab Prezident, bizim yurduмуza xoş gəlmisiniz!

Heydər Əliyev: Çox sağ olun. Harada işləyirsiniz, nə iş görürsünüz?

Səhiyyə işçiləri: 2 nömrəli uşaq xəstəxanasında həkim işləyirik. Hamımız Yeni Azərbaycan Partiyasının üzvüyük. Sizə dərin minnətdarlığımızı bildiririk. Təşəkkür edirik ki, bizi yada salıb gəlmisiniz. Siz bizim dayağımızsınız. Ömrünüz uzun olsun. Biz həmişə Sizinləyik.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun. Çox gözəl.

Gülüş Gözəlov: Cənab Prezident, mən Milli Olimpiya Komitəsinin Gəncə regionu üzrə nümayəndəsiyəm. Biz İlham müəllimlə fəxr edirik. Biz, Gəncə idmançıları var gücümüzlə çalışırıq ki, 2000-ci ildə Sidneydə keçiriləcək olimpiya oyunlarından ölkəmizə fəxrlə medal gətirək, Sizi, İlham müəllimi sevindirək. Biz həmişə Sizinlə fəxr edirik.

Ofelya Tahirova (*Goranboy rayonu Borsunlu kənd sakini, şəhid bacısı*): Yoldaş Əliyev, yoldaş Əliyev!

Heydər Əliyev: O kimdir, gəlsin bura. Onu bura gətirin.

Ofelya Tahirova: Yoldaş Heydər Əliyev, Sizdən kömək istəyirəm.

Heydər Əliyev: Nə olub, bacı?

Ofelya Tahirova: Goranboy rayonundan gəlmişəm. Üç uşağımın və mənim gözümün qarşısında, yatdığımız evin içində yoldaşımı qətlə yetiriblər.

Heydər Əliyev: Nə vaxt ediblər?

Ofelya Tahirova: Doqquz aydır.

Heydər Əliyev: Doqquz ay bundan qabaq?

Ofelya Tahirova: Bəli.

Heydər Əliyev: Bacı, narahat olma. Mən göstəriş verəcəyəm. Dilarə xanım Seyidzadə mənim köməkçimdir, onunla əlaqə saxlayarsan. Mən göstəriş verəcəyəm. Dilarə xanım, sən də onunla əlaqə saxlayarsan.

O f e l y a T a h i r o v a: Kömək olmasa, Sizi yenə görəcəyəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Kömək olar. Çalışaram. O qətlı edənler tapılmayıblar?

O f e l y a T a h i r o v a: Xeyr; tapılmayıbdır. Üç körpə uşaq, bir də özüm qalmışam. Uşaqlarım xəstəliyə tutulubdur. Onun günahı nədir? Mən ərimin günahını bilmək istəyirəm. Başqa heç nə istəmirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bacım, indi nə edək, kim qətlı edib, onu tapmaq lazımdır.

O f e l y a T a h i r o v a: Yoldaş Heydər Əliyev, onun günahı nə idi?!

H e y d ə r Ə l i y e v: Yəqin ki, öyrənərlər. Amma o qətlı edən cinayətkardır, təbiidir. Darıxmayın.

O f e l y a T a h i r o v a: Bir ata kimi, balalarımə kömək əlinizi uzadın.

H e y d ə r Ə l i y e v: Yaxşı, yaxşı.

Daha mənə bir sözünüz varmı?

S a k i n l ər: Sizə cansağlığı, uzun ömür arzulayırıq.

Z a u r H ü m b ət o v (*Gəncə Kənd Təsərrüfatı Akademiyasının müəllimi*): Hörmətli Prezident, Siz akademik Validə xanım Tutayuqu tanıyardmız. Siz onun əməyinə çox böyük qiymət vermisiniz.

H e y d ə r Ə l i y e v: Validə xanım Tutayuq.

Z a u r H ü m b ət o v: Bəli, Siz ona yaşıllaşdırma haqqında tapşırıq vermişdiniz. O mənim müəllimim olubdur. Buranın yaşıllaşmasında akademiyaımız müəyyən işlər görmüşdür. İndi çalışacağıq buranı daha da yaşıllaşdırıq.

H e y d ə r Ə l i y e v: Çox gözəl. Bu yaşıllaşdırma məsələsi mənim həyatımda ən birinci məsələlərdən biridir. Siz görürsünüz, Bakını necə yaşıllaşdırdıq.

Z a u r H ü m b ət o v: Bəli, akademik Həsən Əliyevin böyük xidmətləri olmuşdur.

Heydər Əliyev: Mən 70-ci ildən bu işə başlamışam. İndi, əlbəttə ki, buranın ətrafı gərək yaşıllaşsın. Yəqin ki, burada bu məsələ zəif gedir.

Zaur Hübətov: Cənab Prezident, diqqət göstərirlər. Biz özümüz də çalışırıq. Ancaq mən istəyirdim Sizin yadınıza salım – Siz mənim müəllimimə o vaxt çox böyük qiymət vermişdiniz.

Heydər Əliyev: Bəli, mən Validə xanımı yaxşı tanıyırdım. O çox böyük bir alim idi, ona böyük hörmətim var idi. Allah ona rəhmət eləsin!

Mən Naxçıvanda orta məktəbdə oxuyanda Validə xanımın böyük qardaşı Murad Tutayuqu mənim fizika müəllimim olubdur.

Zaur Hübətov: Bəli, Validə xanım söyləyirdi.

Heydər Əliyev: Murad Tutayuq çox yaxşı bir müəllim idi. Əlbəttə, onda mən Validə xanımı tanımırdım. Mən gənc idim. Orta məktəbi 16 yaşında bitirmişəm. Amma 16 yaşına qədər biz üç il fizika keçirdik – onu Validə xanımın qardaşı Murad Tutayuq aparırdı və mənə də çox yaxşı təhsil verdi. Çünki fizika, riyaziyyat, başqa elmləri, ümumiyyətlə, mən hamısını yaxşı öyrənmişdim. Amma onları daha da yaxşı bilirdim.

Zaur Hübətov: Cənab Prezident, Validə xanım o vaxt Sizin fenomenal qabiliyyətiniz haqqında biz aspirantlara söyləyirdi. O Sizinlə görüşəndə Sizə 11 kitab bağışlayıbdır. Akademiyanın yubileyində Siz çıxış edəndə onun haqqında demisiniz ki, Validə xanım 11 kitab yazıbdır.

Heydər Əliyev: Bəli... Yaxşı, başqa sözünüz varmı?

Sakinlər: Sizə cansağlığı arzulayıırıq. Allah Sizi xalqımızın üstündən əskik eləməsin. Çox razıyıq. Cənab Heydər Əliyevə eşq olsun!

GƏNCƏDƏKİ «N» HƏRBİ HİSSƏSİNİN ŞƏXSİ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ NİTQ

24 may 2000-ci il

Əziz əsgərlər, zabitlər, Azərbaycan Ordusunun qəhrəman döyüşçüləri!

Sizi səmimi-qəlbdən salamlayıram və sizə, Azərbaycan Ordusunun bütün əsgər və zabitlərinə bu şərəfli işinizdə yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

Azərbaycan Ordusu, ölkəmizin Silahlı Qüvvələri müstəqil Azərbaycan dövlətinin əsas sütunlarından biridir. Azərbaycan Ordusu ölkəmiz dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra ağır, çətin, eyni zamanda çox şərəfli yol keçmişdir. Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edən zaman respublikamızın nizami ordusu yox idi. Azərbaycan bir neçə il idi ki, Ermənistanın ölkəmizə təcavüzü nəticəsində hərbi münaqişəyə qoşulmuşdu, torpaqlarımızı qorumaq uğrunda döyüşürdü və onu müdafiə edirdi. Ancaq bilirsiniz ki, bunlar hamısı pərakəndə xarakter daşıyırdı.

Təəssüflər olsun ki, 1988-ci ildə Ermənistan Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzə başlayan zaman bu təhlükənin respublikamıza böyük zərərlər gətirəcəyini anlamadılar. Ermənilər Azərbaycan torpağı olan Dağlıq Qarabağı ələ keçirmək üçün uzun illər müxtəlif üsullara əl atmışdılar, ancaq buna nail olmamışdılar. Nəhayət, 1988-ci ilin əvvəlində yeni bir tərribat həyata keçirib münaqişəni başlamışlar. Ermənilər bu münaqişəyə hazırlaşarkən müəyyən silahlı dəstələr yaratmışdılar. Təəssüf ki, bu təhlükə Azərbaycan tərəfindən lazımi dərəcədə, bəlkə də tamamilə qiymətləndirilməmiş, ona görə də heç bir

hazırlıq işləri görülməmişdi. Azərbaycanın igid, mərd övladları hərbi hazırlığı, silahı olmadan, əlinə keçən silahla, vasitə ilə torpaqlarımızı Ermənistanın təcavüzündən qorumağa çalışmışlar.

Təbiidir ki, belə bir vəziyyətdə güclər, qüvvələr bərabər olmamışdır. Bunun da nəticəsində və bir çox başqa səbəblərə görə, Ermənistan təcavüzkarları Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə edəne qədər torpaqlarımızın bir qismini işğal etmiş, Dağlıq Qarabağı tamamilə öz idarəsi altına keçirmiş, Dağlıq Qarabağda olan azərbaycanlıların əksəriyyətini zorla oradan çıxarmışlar. Nəhayət, Dağlıq Qarabağın qorunması üçün ən vacib qala – Şuşa qalası 1992-ci il may ayının 8-də Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuşdur.

O vaxt, 1992-ci ildə Azərbaycanda ordu yaradılması prosesi başlanmışdır. Ancaq bu proses çox bacarıqsız aparılmışdır. Bəzi silahlı dəstələr, insanlar torpaqlarımızın müdafiəsində qəhrəmanlıqla vuruşmuşlar. Lakin bəzi silahlı dəstələr bir sıra cinayətkar qüvvələrin əlinə keçərək torpaqlarımızı qorumaq əvəzinə, ayrı-ayrı şəxslərə xidmət etmişdir. Ona görə də müstəqil Azərbaycan dövlətinin nizami ordusunun yaranması ağır və gərgin dövrdə olmuş, bir çox maneələrlə, çətinliklərlə rastlaşmışdır.

O vaxtkı vəziyyət Azərbaycan ictimaiyyətinə məlumdur. Bu gün mənim qarşımda sırada duran zabitlərin, əsgərlərin əksəriyyəti o dövrü yaşayıbdır. Yəni hamısı o dövrü yaşayıb və həmin dövrün ağır vəziyyətini bilir və unutmayıbdır.

Ölkəmizdəki belə ağır vəziyyətə və bəzi başqa səbəblərə görə Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycan torpaqlarının bir hissəsini işğal etməyə nail olublar.

Azərbaycanda milli, nizami ordunun qurulması, demək olar ki, 1993-cü ilin noyabr ayından başlanmışdır. Mən bu gün məmnuniyyət hissi ilə deyə bilərəm ki, o vaxtdan indiyə qədər keçən dövr ərzində Azərbaycanda ordu qurulmuş,

yarlanmış, güclənmiş, inkişaf etmişdir. Bu gün müstəqil Azərbaycanın dövlət mənafeələrini, ölkəmizin dövlətçiliyini, torpaqlarını qorumağa və işğal olunmuş ərazilərimizi azad etməyə qadir ordumuz vardır.

Bu illər Azərbaycanın Silahlı Qüvvələrinin, ordumuzun zabit heyətinin tərkibi keyfiyyətcə dəyişmiş və onların bilik, peşəkarlıq keyfiyyətləri yüksəlmişdir. Azərbaycan Silahlı Qüvvələrində, ordumuzda hərbi işi bilən, peşəkar keyfiyyətlərə malik olan və Azərbaycanın dövlətçiliyinə sadıq olan komandan, zabit korpusumuz var. Bu, ordumuzun onurğa sütunudur. Bu, ordumuzun əsasını təşkil edir və ordumuz təşkilatlamıbdır. İndi hər bir birləşmə, hər bir hissə öz yerini, vəzifəsini bilir və öz şərəfli borcunu yerinə yetirmək üçün lazım olan imkanlara malikdir.

Ordumuzda nizam-intizam yaramıbdır. Ordu, hansısa silahlı qüvvə nizam-intizamsız heç bir şeyə nail ola bilməz. Hərbi xidmətin əsas şərtlərindən biri nizam-intizamdır, hər bir əsgərin, zabitin, hər bir hərbi qulluqçunun nizamnaməyə, Konstitusiyaya, Azərbaycanın dövlətçiliyinə sədaqətidir, bu əsas sənədlərdən irəli gələn nizam-intizam qaydalarına riayət etməsidir.

Bu sahədə nöqsanlar da var, hər şey biz istədiyimiz kimi deyil. Ancaq orduda əsasən yaxşı səviyyədə nizam-intizam yaranıbdır. İndi vəzifə ondan ibarətdir ki, nöqsanlar aradan qaldırılsm, hər bir zabit, hər bir əsgər öz müqəddəs borcunu, vəzifəsini yaxşı dərk edə bilsin və ordumuzda, onun hər bir hissəsində – ən kiçik hissədən tutmuş, Müdafiə Nazirliyinin rəhbərliyinə qədər – dəmir intizam yaransın.

Bu, əsas şərtlərdən biridir. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi vətəndaşlarımızın dövlətçiliyə, millətimizə, xalqımıza, Azərbaycanın Konstitusiyasına sədaqətindən ibarətdir. Bu hər bir Azərbaycan vətəndaşının borcudur. Bu, hərbi qulluq-

çunun, əsgərin, zabitin, silahlı qüvvələrdə xidmət edən hər bir azərbaycanlının da müqəddəs borcudur.

Azərbaycanın Müdafiə Nazirliyi, hərbi hissələrin, birləşmələrin komandanları, bütün zabit heyəti bu sahədə fəaliyyətini gücləndirməli və lazımi təhsil, tərbiyə işlərini, təbliğat tədbirlərini həyata keçirərək, hər bir əsgərin, zabitin, hər bir hərbi qulluqçunun doğma torpağa, Vətənə, müstəqil Azərbaycan Respublikasına, dövlətimizə sədaqət ruhunda işləməsini və yaşamasını təmin etməlidirlər.

Hərbi xidmət şərəfli işdir. Bu peşə dünyada olan bütün peşələrdən şərəflidir – Vətəni, xalqı, torpağı qorumaq peşəsidir. Əziz əsgərlər, zabitlər, hərbi qulluqçular, ona görə də siz yüksək hörmətə layiqsiniz. Çünki siz özünüzü bu müqəddəs, şərəfli peşəyə həsr etmisiniz və həsr edəcəksiniz.

Azərbaycanın zabit heyəti gərək öz şəxsi hazırlığını gündü gündən təkmilləşdirsin. Bu gün əldə olan nailiyyətlər təbiidir ki, göz qabağındadır. Ancaq biz bununla heç vaxt qane ola bilmərik. Hələ dünya standartlarına çatmaq üçün, ordumuzu istənilən səviyyəyə qaldırmaq üçün Azərbaycan Ordusunun zabit heyəti bundan da keyfiyyətli, bacarıqlı, bilikli, rəşadətli, sədaqətli olmalıdır.

Mən bu gün sizi – Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin bütün zabitlərini bu vəzifələrin şərəflə icrasına çağırıram. Mənim sizə əmrim, tövsiyəm bundan ibarətdir. Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, siz Ali Baş Komandanın bu əmrini, tövsiyələrini ardıcıl surətdə yerinə yetirməyə çalışacaqsınız.

Azərbaycanda əsgərlik xidmətinin vaxtı indi çox da uzun deyildir. Ordu sıralarına bir il altı ay müddətinə gəlmiş hər bir Azərbaycan övladını, gənci, əsgəri zabitlər gərək tamamilə hazırlasınlar. Bir il altı ay ərzində gərək onlar hərbi peşəyə alıxsınlar, hərbi peşəni mənimsəsinlər, döyüş qabiliyyətinə malik olsunlar. Onlar həm orduda xidmət etdikləri zaman, həm də ordudan tərxis edildikdən sonra lazım olarsa yenidən

orduya çağırılarda Azərbaycan dövlətinin torpaqlarını, ölkəmizin müstəqilliyini qorumaq üçün gərək özlərini peşəkar hərbi kimi göstərə bilsinlər və üzərlərinə düşən vəzifəni yerinə yetirsinlər.

Dünyada hərbi peşə indi təkcə insanların şəxsi gücündən, fiziki imkanlarından asılı deyildir, müasir silahlardan, müasir hərbi texnikadan onların istifadə etmək qabiliyyətindən asılıdır. İndi müasir dünya hər bir ölkənin ordusuna, o cümlədən, Azərbaycanın Ordusuna bu günün tələblərinə uyğun olan silah, sursat, hərbi texnika və başqa vasitələr gətiribdir. Bunlarsız hərbi fəaliyyət göstərmək olmaz. Bunlarsız Azərbaycanın torpaqlarını qorumaq mümkün deyildir. Ona görə də gərək hər bir zabıt öz sahəsində bütün müasir silahları, hərbi texnikanı mənimsəsin, ondan səmərəli istifadə etməyi bacarsın, beləliklə də, ordumuzun gücünü, müdafiə, döyüş qabiliyyətini artırsın.

Azərbaycan dövləti olaraq biz böyük problemlə rastlaşmışıq. Bu da ondan ibarətdir ki, Ermənistanın Azərbaycana etdiyi təcavüz nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunubdur. İşğal olunmuş torpaqlar dağıdılıb, viran edilibdir. İşğal edilmiş torpaqlardan bir milyon soydaşımız zorla çıxarılıb, yerindən-yurdundan didərgin düşüb çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayır. Azərbaycanın ərazi bütövlüyü pozulubdur. Bu bizim Azərbaycan torpağına vurulan ən ağır yaradır.

Ancaq biz bu yaradan xilas olmalıyıq. Biz Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarını azad etməliyik. Biz Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təmin etməliyik, yerindən-yurdundan didərgin düşmüş soydaşlarımızı öz evinə, yurduna, elinə-obasına qaytarmalıyıq, onlar üçün normal yaşayış şəraiti yaratmalıyıq. Bunlar hamısı böyük vəzifələrdir. Bu vəzifələr Azərbaycan dövləti, hökuməti, xalqımız qarşısında, eyni zamanda ordumuz, Azər-

baycanın Silahlı Qüvvələri qarşısında durubdur. Bu vəzifələri biz hamımız birlikdə yerinə yetirməliyik.

Bilirsiniz ki, 1994-cü ilin may ayında Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsində, yəni hərbi döyüşlərdə biz atəşin dayandırılması haqqında saziş imzaladıq. Altı ildir ki, döyüşlər yoxdur, Azərbaycan xalqı atəşkəs şəraitində yaşayır. Bu altı il müddətində bizim ordumuz daha da güclənib, döyüş qabiliyyətini artırıb və istənilən vaxt döyüşə girib qalib olmağa qadirdir. Ancaq bildiyiniz kimi, biz məsələni ilk növbədə sülh yolu ilə həll etməyə çalışırıq. Bu barədə sizə məlum olan danışıqlar aparılır. Müxtəlif istiqamətlərdə müxtəlif vasitələrdən istifadə edərək, biz Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarını sülh yolu ilə azad etməyə və Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü bərpa etməyə çalışırıq. Altı il müddətində bu sahədə çox iş görüldür. Birinci növbədə, dünya ictimaiyyətinin diqqəti bu problemə cəlb olunubdur. Dünyanın böyük ölkələrinin bu məsələnin həll olunmasında iştirakı təmin edilibdir. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, ATƏT-in, başqa təşkilatların nümayəndələri bu məsələlərlə məşğul olurlar.

Bu məsələ ilə məşğul olmaq üçün ATƏT-in Minsk qrupu yaranıbdir. Minsk qrupunun vəzifəsi Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunmasından ibarətdir. Minsk qrupuna rəhbərlik edən Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları və Fransa dünyanın ən güclü, ən qüdrətli dövlətləridir. Biz onlarla mütəmadi iş aparırıq, onları bu məsələnin həll olunması üçün daha da fəal olmağa dəvət edirik, bunu onlardan tələb edirik. Bu işlər bizi irəliyə aparır. Güman edirəm ki, biz bundan sonra da irəliyə gedəcəyik.

Sülh danışıqlarımın bir hissəsi kimi, keçən il, 1999-cu ildə Ermənistan prezidenti ilə Azərbaycan prezidentinin bilavasitə görüşləri də olmuşdur. Bu görüşlər faydalı olmuşdur. Çünki biz təkbətək, üz-üzə oturaraq öz mövqelərimizi açıq-aydın bildiririk və məsələnin sülh yolu ilə həll olunması üçün

müxtəlif yolları müzakirə edirik. Təəssüflər olsun ki, oktyabr ayında Ermənistanda baş vermiş terror hadisələri bizim bu danışıqlarımızı kəsdi. Ancaq bu danışıqlar davam edəcəkdir. ATƏT-in Minsk qrupunun rəhbərləri ilə bərabər, onlarla birlikdə Ermənistan və Azərbaycan prezidentlərinin danışıqlarının davam etməsi məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasına bizi yaxınlaşdıracaq və inanıram ki, biz məsələnin sülh yolu ilə həll edilməsinə nail olacağıq.

Ancaq bu bizi, xalqımızı, Azərbaycanın vətəndaşlarını, o cümlədən Azərbaycan Silahlı Qüvvələrini heç də arxayın salmamalıdır. Onu da bilmək lazımdır ki, hər bir müstəqil dövlət daim öz ordusunu təkmilləşdirir, öz ordusunu gücləndirir, öz ordusunu müasir səviyyədə saxlamaq istəyir. Bu o demək deyil ki, o dövlətlər müharibə etmək istəyir. Sadəcə, bu ona görədir ki, hər bir dövlət öz dövlətçiliyini, öz torpaqlarını müdafiə etməyə qadir olsun və lazım olsa döyüşlərə girişsin. Bu, tarix boyu hər bir dövlətin vəzifəsi olubdur.

İndi Azərbaycan müstəqil dövlət olaraq, Azərbaycan xalqının bir çox problemlərini həll edərək, Azərbaycan Ordusunun, Silahlı Qüvvələrinin daim güclənməsini, daim inkişaf etməsini dövlətimiz özünün müqəddəs vəzifəsi hesab edir. Biz güclü dövlət olmalıyıq və güclü dövlət olmaq üçün bizim güclü ordumuz, silahlı qüvvələrimiz olmalıdır. Bu gün bu var və mən bundan çox məmnunam. Ancaq bu güc günü-gündən artmalıdır, döyüş qabiliyyəti artmalıdır, müdafiə imkanları artmalıdır və bizim ordumuz, yenə də deyirəm, daim elə səviyyədə olmalıdır ki, o, Azərbaycanın dövlətçiliyini, müstəqilliyini, Azərbaycan xalqının həyatını, Azərbaycan torpaqlarını qorumağa, müdafiə etməyə qadir olsun.

Hər bir sülhsevər dövlət, sülh siyasəti həyata keçirən dövlət eyni zamanda öz silahlı qüvvələrini gücləndirir. Bunlar bir-biri ilə vəhdət təşkil edir, bunlar bir-biri ilə bağlıdır. Çünki sülhü daim təmin etmək üçün, əmin-amanlığı daim təmin

etmək üçün, hansısa bir təhlükənin qarşısını almaq üçün hər bir dövlətin güclü ordusu olmalıdır. Dünyanın böyük dövlətləri də bunu nümayiş etdirirlər – keçmişdə də nümayiş etdiriblər, bu gün də nümayiş etdirirlər.

İkinci dünya müharibəsi qurtarandan sonra dünyada böyük müharibə olmayıbdir. Ancaq ayrı-ayrı lokal müharibələr, münaqişələr olubdur. Onlardan biri və ən ağırı Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsidir, müharibəsidir, Dağlıq Qarabağ münaqişəsidir. Bunları nəzərə alaraq, biz dünya təcrübəsindən istifadə edərək, dünyanın böyük, qüdrətli dövlətlərinin təcrübəsindən istifadə edərək Silahlı Qüvvələrimizi daim gücləndirməliyik, onların döyüş qabiliyyətini artırmalıyıq. Bizim Silahlı Qüvvələrimiz, bizim ordumuz sülhsevər siyasətimizlə yanaşı, hər dəqiqə, hər an Azərbaycan torpaqlarını qorumağa, işğal olunmuş torpaqlarımızın azad edilməsinə hazır olmalıdır.

Bu gün bizim ordumuz buna qadirdir. Mən inanıram ki, Azərbaycan Ordusunun şəxsi heyəti – zabitlər, əsgərlər, silahlı qüvvələrin bütün şəxsi heyəti daim bu gücə malik olacaqlar və Azərbaycan dövlətçiliyinin keşiyində şərəflə, qəhrəmanlıqla duracaqlar.

Mən dəfələrlə demişəm ki, Azərbaycan müstəqil bir dövlət kimi sülhsevər, sülhpərvər dövlətdir. Biz heç kəslə müharibə aparmaq istəmirik, heç kəsin torpağına göz dikməmişik. Biz istəyirik ki, bölgəmizdə sülh olsun, dünyada sülh olsun, hər yerdə sülh olsun. Çünki artıq sona çatan XX əsr sübut etdi ki, böyük müharibələr, kiçik müharibələr dağıntılardan savayı, insan tələfatından savayı dünyada cəmiyyətə və heç bir dövlətə heç bir şey verməyibdir.

İkinci dünya müharibəsinin qurtarmasının və alman faşizmi üzərində çalınmış qələbənin 55 illiyini biz bu ay qeyd etdik. Nə qədər dəhşətli bir müharibə idi! Biz – Azərbaycan Respublikası o vaxt Sovetlər İttifaqının tərkibində olarkən

600 min vətəndaşımızı cəbhəyə göndərdik. Onlardan 300 mini geriye qayıtmadı, həlak oldu. Sovetlər İttifaqı o müharibədə 27 milyon insan itirdi. O qədər də Avropa ölkələri itirdilər. Ancaq nəticə nə oldu? Nəticə yenə sülh oldu. Ancaq neçə illər, onilliklər lazım oldu ki, o müharibənin törətdiyi zərər, dağıdılmış şəhərlər, kəndlər bərpa olunsun və insanlar normal şəraitdə yaşaya bilsinlər.

55 il keçibdir, amma o müharibənin yaralarını özündə yaşadan insanlar hələ də var. Bir o deyil. Başqa müharibələr də olubdur. Onların hamısı sülhlə qurtarıbdır. Bunları bilərək, tarixdən dərs alaraq mən Azərbaycanın prezidenti kimi, bu gün də bəyan edirəm: Azərbaycan sülhsevər siyasət aparır və bundan sonra da sülhsevər siyasət aparacaqdır. Buna görə də bizim Azərbaycan xalqına, Vətənimizə, xalqımıza, vurulmuş bütün zərbələrə baxmayaraq, bütün itkilərimizə baxmayaraq, biz Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsini sülh yolu ilə həll etmək istəyirik. Yenə də deyirəm, mən ümid edirəm ki, apardığımız işlər bu nəticəni verəcəkdir. Ancaq əgər buna nail ola bilməsək, biz torpaqlarımızı işğal altında qoya bilmərik. Biz müharibə istəmirik. Amma kimsə bizi yenidən müharibəyə cəlb etsə, Azərbaycan xalqı, Azərbaycan ordusu, Azərbaycan Silahlı Qüvvələri öz torpaqlarını qorumaq üçün, öz dövlətçiliyini qorumaq üçün, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təmin etmək üçün hər bir belə hadisəyə hazırdır və hazır olmalıdır.

Bütün bu dediklərim Azərbaycan Silahlı Qüvvələrindən, Azərbaycan Ordusundan, bütün şəxsi heyətdən tələb edir: günü-gündən öz peşə qabiliyyətini artırmaq, döyüş qabiliyyətini gücləndirmək və hər an, hər dəqiqə döyüşə girib – əgər bizi buna məcbur etsələr – qalib gəlmək. Mən inamıram ki, Azərbaycan əsgərləri, Azərbaycanın igid oğulları bundan sonra daim qalib gələcəklər, heç vaxt məğlub olmayacaqlar.

Əziz əsgərlər, əziz zabitlər! Azərbaycanın əziz övladları!

Mən bir daha bəyan edirəm ki, sizin peşənizi – hərbi peşəni bütün xalqımız, dövlətimiz, mən çox yüksək qiymətləndiririk. Mən arzu edirəm və əminəm ki, siz bu peşəyə daim sadıq olacaqsınız, Azərbaycanın dövlətçiliyinə sadıq olacaqsınız, Azərbaycanın müstəqilliyinə sadıq olacaqsınız. Azərbaycan ordusu güclənərək, inkişaf edərək ən güclü ordulardan biri olacaqdır. Bu yolda mən sizə – Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin bütün əsgərlərinə, zabitlərinə yeni-yeni uğurlar arzulayıram. Sağ olun.

GƏNCƏ GİL-TORPAQ İSTEHSALAT BİRLİYİNDƏ NİTQ

24 may 2000-ci il

Əziz dostlar!

Əziz bacılar, qardaşlar!

Gil-Torpaq İstehsalat Birliyinin fəhlələri, işçiləri, mühəndisləri, texnikləri, burada xidmət edən vətəndaşlarımız!

Mən sizin hamınızı səmimi-qəlbdən salamlayır, sizə can-sağlığı, səadət arzu edirəm. Belə bir ağır, çətin müəssisədə sizə bütün işlərinizdə uğurlar arzulayıram.

Gəncə Gil-Torpaq Kombinatı 50-ci illərdən başlayaraq Azərbaycanda böyük sənaye müəssisələrindən biri olmuşdur. Bir neçə saat bundan öncə mən Nizaminin məqbərəsini ziyarət edərkən məqbərənin ətrafına toplaşmış ziyalılarla bir az söhbət etdim, bu müəssisənin yaranması tarixi haqqında geniş məlumat verdim. Ona görə ki, vaxtilə bu müəssisə havaya buraxdığı çoxlu tozla, zəhərləyici maddələrlə, birincisi, ətraf mühiti çirkləndirirdi, ikincisi də, Nizami məqbərəsinin üzərinə toz qonurdu və məqbərə ağır vəziyyətdə idi.

70-ci illərdə bizim ziyalılar, alimlər mənə dəfələrlə müraciət etmişdilər. Xatirimdədir, şəxsən şair Rəsul Rza, bəstəkarlar Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, şair Süleyman Rüstəm və bir çox başqaları mənə kollektiv məktub yazmışdılar. Öz narahatlıqlarını bildirirdilər ki, Nizaminin məqbərəsi ağır vəziyyətdədir. Çıxış yolunu da onda görürdülər ki, bir halda belə müəssisə tikilib, onun yerini dəyişdirmək olmaz, Nizaminin qəbri başqa yerə köçürülsün. Elə bir yerə ki, orada toz-torpaq onu çirkləndirməsin.

Bu çox çətin məsələ idi. Çünki 800 il keçəndən sonra Nizaminin qəbrini bir yerdən başqa yerə köçürmək bizim həyatımızda faciə kimi bir şey idi. Amma həqiqətən, kombinatda o qədər tullantılar – həm toz, həm də başqa kimyəvi maddələr var idi ki, bunlar təkcə ətraf mühiti yox, Nizaminin məqbərəsini də çox ağır vəziyyətə qoymuşdu.

Çıxış yolları axtarırdıq. Bəzən də şikayətlənirdik ki, belə bir müəssisə bizə nəyə lazımdır? Bu ki ətraf mühiti belə çirkəndirir, vaxtilə onu nə üçün tikmişdilər? Fikirlər müxtəlif idi. Ancaq hər halda, vaxtilə bunun əsasını qoyanlar da düşünmüşdülər, Azərbaycan üçün, onun iqtisadiyyatı üçün etmişdilər.

Mən orada dedim, indi vaxt alıb təkrar etmək istəmirəm. Ancaq hesab edirəm ki, bunun yerini düzgün seçməyiblər. Həm küləyin istiqamətini, həm də ətrafı nəzərə alaraq, müəssisəni başqa bir yerdə tikmək olardı. Gəncənin ətrafında, başqa bir yerdə tikmək olardı ki, ətraf mühitə də o qədər zərər verməsin, xüsusən Nizaminin məqbərəsi ilə yan-yanı olmasın.

Amma olan olub, keçən keçibdir. O vaxt bizim vəzifəmiz ondar ibarət idi ki, bu vəziyyətdən çıxacaq.

Mən 1969-cu ildə Azərbaycanın rəhbərliyinə seçildim. O vaxt bu kombinat ağır vəziyyətdə idi. Çünki bir tərəfdən, burada tikinti-quraşdırma işləri gedirdi – o vaxt çox sexlər hələ tikilməmişdi – digər tərəfdən də, kombinat işə başlamışdı. İş də o idi ki, Daşkəsəndən buraya alunit gətirilir, ondan gil-torpaq hasil olunur və Sumqayıtdakı alüminium zavoduna verilir ki, orada alüminium istehsal edilsin.

O vaxtlar mən, demək olar, hər ay tikintidə işin gedişini müzakirə edirdim. İndi mən direktordan soruşdum, dedi ki, ilk məhsul 1969-cu ildə almıbdır. Belə dediniz, elədirmi? Elə 1969-cu ildə də mən Azərbaycana rəhbərliyə başlamışam.

Burada proseslər çox ağır gedirdi. Yaxşı ki, indi belə kollektiv – mühəndislər, texniklər, yüksək səviyyəli fəhlələr, mü-

təxəssislər var. Amma o vaxt bunlar yox idi. Sən neçə ildir burada işləyirsən?

K a m a l İ b r a h i m o v (*Gəncə Gil-Torpaq İstehsalat Birliyinin Baş direktoru*): 31 ildir, cənab Prezident.

H e y d ə r Ə l i y e v: 31 ildir, onda sən bu işin tarixini bilirsən. Burada istehsalı təmin etmək üçün kadrlar yox idi. Kadrların əksəriyyətini Rusiyadan, yaxud da SSRİ-nin başqa yerlərindən gətirirdik. Yerli kadrlarımız yox idi. Mən orada yada saldım – o illərdə buranın direktoru da azərbaycanlı deyildi, Yamov familiarlı bir direktor vardı. Mütəxəssislərin çoxu yerli kadrlar deyildilər.

Ancaq işlər pis gedirdi. Mən buraya ardıcıl olaraq briqadalar göndərir, yoxlayırdım. Tikintinin gedişini bir neçə dəfə Mərkəzi Komitədə müzakirə etmişəm, bəzi adamları cəzalandırmışam. Yəni mənim fəaliyyətim dövründə bu müəssisə həmişə bizim işimizin mərkəzində olubdur.

Sonralar biz qərara gəldik ki, təkcə alunitdən yox, boksitdən də istifadə etmək lazımdır. Hətta o vaxt belə deyirdilər ki, alunitdən tamamilə imtina etmək, boksit gətirmək lazımdır. Xatirimdədir, o vaxt biz məsələ qaldırdıq, ilk dəfə buraya Qvineyadan boksit gəldi. Boksit xətti də yarandı ki, ondan gil-torpaq istehsal olunsun.

Yenə də deyirəm, bu kombinat bir tərəfdən işləyib, o biri tərəfdən də tikilibdir. Ancaq həqiqəti demək lazımdır, mən indi ətrafa baxanda da görürəm – bu texnologiya doğrudan da çox ağır texnologiyadır. Ümumiyyətlə, kimya müəssisələri – bu həm kimyadır, həm əlvan metaldir, qarışıq bir müəssisədir – həmişə çox çətin müəssisələr olublar. Görürəm ki, buradakı qurğular da ağır vəziyyətdədir. Çünki bunlar korroziyaya uğrayır, alınan məhsul, yaxud da istifadə olunan xammal və s. – hamısı bunlara təsir edir.

Ona görə də burada işləyən adamların da əksəriyyəti, demək olar, hamısı fədakar insanlardır ki, belə bir çətin eko-

loji şəraiti olan müəssisədə işləyir, fəaliyyət göstərirlər. O vaxt da işləyiblər, indi də işləyirlər və Gil-Torpaq Kombinatı bu gün də işləyir.

Artıq mən dedim, sualımı da verdim. O illərdə biz burada gübrə də istehsal edirdik. Ona görə bunu daha da faydalı hesab edirdik və o gübrə də bizə çox lazım idi. Çünki kənd təsərrüfatı istehsalında, xüsusən pambıqçılıq sahəsində o gübrənin çox böyük əhəmiyyəti var idi.

Beləliklə, bu kombinat quruldu, yaradıldı. Ancaq vaxt keçdi, burada lazımı müasirləşdirmə, modernləşdirmə işi, təmir işləri aparılmadı. Alunitdən istifadə məsələsi tamamilə kənara qoyuldu. Bir zaman, iki-üç il öncə elə oldu ki, sizin kombinat tamamilə dayanıldı. Vaxtaşırı Bakıda mənə xəbər verirdilər ki, Gil-Torpaq Kombinatının fəhlələri çıxıb Gəncə yolunu kəsirlər ki, kombinatımız işləmir, məvacibimiz yoxdur, yaşayışımız çətindir. Elədir, yoxsa yox? Belə bir qəbahətiniz də olubdur.

Mən bunları başa düşürəm: əgər insan öz müəssisəsində işləyə və maaş ala bilmirsə, yaşayışını təmin edə bilmirsə, təbiidir ki, narazı olacaqdır. O, razı ola bilməz, öz narazılığını da bildirməlidir. Ancaq məsləhət görürəm ki, bundan sonra narazılığımızı başqa cür bildirin, yolları kəsməyin. Çünki hər bir narazılığımız hökumətə, yəni bizə, o cümlədən şəxsən mənə çatır. Belə hallar dəfələrlə mənə məruzə olunub və göstəriş vermişəm, lazımı tədbirlər görülübdür.

İndi mən çox məmnunam ki, kombinat müəyyən qədər işləyir. Boksitin alınması, gətirilməsi, gil-torpağın istehsal edilməsi və onun bazarının olması və satılması, təbiidir ki, bu günün tələblərinə uyğun bir haldır. Direktor mənə məlumat verdi ki, alunitdən istifadə etmək üçün də hazırlıq işləri görülüb və bu yaxınlarda ondan da istifadə olunacaqdır. Bu da yaxşıdır. Ancaq alunit burada daha tozu artırmayacaq ki? O illərdə biz bu məsələləri həll elədik.

K a m a l İ b r a h i m o v: Bəli, o vaxt Siz bunu həll edəndən sonra elektrik sobaları qurduq.

H e y d ə r Ə l i y e v: O vaxtlar bunu həll elədik. Bir də deyirəm, mənim xatirimdədir, bizim qarşımızda məsələ qoyulmuşdu ki, ya Nizaminin məqbərəsini köçürün, ya da kombinatı dağıdın. Belə kombinatlar qurula da, dağıla da bilər. Amma Nizami bizim üçün elə bir sərvətdir ki, onun qiyməti heç bir şeylə bərabər tutula bilməz. Ona görə də Nizaminin məqbərəsini köçürmək bizim üçün mənəvi cəhətdən böyük bir cinayət ola bilərdi, bunu edə bilməzdik. Amma məqbərə elə vəziyyətdə idi ki, üzərində azı bir neçə millimetr toz görünürdü və ətraf da toz idi, insanlar məqbərəni ziyarət edə bilmirdi. Biz buna da yol verə bilməzdik.

Ona görə tədbirlər gördük, daha toz yoxdur, ətraf mühit çirklənmir. Deyə bilmərəm ki, tamam çirklənmir, amma müəyyən qədər, yəni normada nəzərdə tutulan qədər qorunur. Alunıtdən də istifadə olunacaqdır.

Mən Nizaminin məqbərəsinin yanında dedim, amma tarix üçün bir də demək istəyirəm ki, bu kombinatın tarixi nədən ibarətdir. Çünki həmin o 70-ci illərdə bu kombinat məni çox narahat edirdi. O illərdə biz çox işlər, uğurlu işlər görürdük. Yaxşı da nəticələr əldə edirdik – yeni-yeni zavodlar tikdik, istehsal inkişaf etdi. Bilirsiniz ki, böyük nailiyyətlərimiz var idi.

Amma bu kombinat məni daim narahat edirdi. Buranın məsələlərini də bilirsiniz. Mən dəfələrlə gedib Moskvada həm Mərkəzi Komitənin, həm də Nazirlər Sovetinin qarşısında məsələ qoyurdum. O vaxtlar Nazirlər Sovetinin sədri olan rəhmətlik Kosıginlə bir neçə dəfə bu məsələni müzakirə etdim. O isə mənə bunun tarixini danışdı. Dedi ki, əgər bir işi başlamısınızsa, axıra çatdırın. Hər dəfə gəlib şikayət edirsiniz ki, nə bilim, ora tozlandı, bura xarab oldu...

Dedi ki, bunun tarixi belədir: təxminən 1950–1951-ci illərdə Azərbaycanın o vaxtkı başçısı Mircəfər Bağirov Stalinin

yanına gəldi və Daşkəsəndən çıxarılmış aluniti böyük bir iftixar hissi ilə nümayiş etdirdi ki, Azərbaycanda belə qiymətli faydalı qazıntı var, onun çox böyük ehtiyatları var və istifadə etmək lazımdır. Gil-torpaq əldə etmək üçün bu, ən yaxşı xammaldır. Çünki o vaxt SSRİ-nin ərazisində boksit yox idi. Amma o vaxt alüminiuma çox böyük ehtiyac var idi. Çünki, təbiidir ki, sənayenin, xüsusən hərbi sənayenin inkişafı alüminiumsuz ola bilməzdi. Təkcə hərbi sənayenin yox, bir çox digər sahələrin də inkişafı bunsuz mümkün ola bilməzdi. Ona görə də gil-torpaq alınması, alüminium istehsalı Sovetlər İttifaqının, hökumətin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri idi.

Azərbaycanın başçısı Stalinin qarşısında belə bir məsələ qoyub, onlar da bunu alqışlayıblar. Kosıgin mənə danışdı ki, «Stalin göstəriş verdi ki, sən bu məsələ ilə məşğul ol. Mən də məşğul oldum, layihə hazırlandı, mütəxəssislər göndərdik. Nəhayət, kombinat tikilməyə başladı. İndi gəlib mənə bu şikayəti, o şikayəti edirsiniz».

Bunun tarixi belədir. İndi fikirləşək ki, o vaxt səhv ediblər? Yox. Çünki həqiqətən alunit təbiətin bizə bəxş etdiyi faydalı qazıntıdır, ondan istifadə etmək lazımdır. Amma gərək bunun yüksək səviyyəli texnologiyası olsun ki, həm yaxşı məhsul alaqsın, həm də ətraf mühiti zəhərləməsin, çirkləndirməsin. Zaman keçib və indi mənə belə gəlir ki, dünya elmi, texnologiyası elə bir səviyyədədir ki, biz bunu edə bilərik.

Ancaq təbiidir ki, bu kombinat bütün gücü ilə işləməlidir. Burada sexlər təmir edilməli, bəzi yerlər bərpa olunmalıdır. Ekologiya məsələləri bir daha ciddi qoyulmalıdır. Bu da birinci növbədə burada işləyən insanların sağlamlığı, sizin sağlamlığınız üçündür. Ekologiya tələbləri nə qədər yüksək olsa, siz – burada işləyən adamlar da sağlamlığınızı bir o qədər qoruya biləcəksiniz. Ona görə də biz bu məsələlərlə məşğul oluruq və olacağıq.

İndiyə qədər, xüsusən son dövrdə görülən işləri müsbət qiymətləndirirəm. Yəni indi boksit gətirilir, ondan gil-torpaq alınır, bazar tapılıb satılır. Burada 2 mindən artıq fəhlə, mütəxəssis, qulluqçu işləyir, maaş alır. Bu, Gəncənin ən böyük sənaye müəssisəsidir. Bu məni sevindirir və ona görə də sizi təbrik edirəm.

Ancaq bu kombinatın böyük imkanları var, bunlardan istifadə etmək üçün yeni tədbirlər görmək lazımdır. Yeni tədbirlər də ondan ibarətdir ki, keçmişdə dövlət mülkiyyəti idi, indi isə bazar iqtisadiyyatına keçərək bütün müəssisələri özəlləşdiririk. Kiçik müəssisələrdən başlamışıq, böyük müəssisələri də özəlləşdiririk. Yaxud da, əgər mümkündürsə, ayrı-ayrı xarici şirkətlərin idarəsinə vermək istəyirik.

Bu nə üçündür? Ona görə ki, bizdə – təkcə bizdə deyil, ümumiyyətlə, keçmiş Sovetlər İttifaqında – belə müəssisələrin texnikası, texnologiyası geri qalıbdır. Amma iqtisadi cəhətdən, texnika və texnologiya cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdə bunlar çox yüksək səviyyədədir.

İndi burada Norilsk kombinatı haqqında danışdınız, elədimi? Norilsk həqiqətən o vaxt SSRİ-nin yaratdığı ən böyük möcüzələrdən biri idi. Doğrudur, oranın iqlim şəraiti çox ağırdır. Orada gecə ilə gündüzün fərqi yoxdur, insanlar nə vaxt gecə, nə vaxt gündüz olduğunu bilmirlər. Sən orada olmusanmı?

K a m a l İ m r a h i m o v: Xeyr.

H e y d ə r Ə l i y e v: Orada heç gün çıxmır, gecə və gündüz eyni şeydir. İnsanlar çox ağır vəziyyətdə yaşayır. Amma orada alüminium və başqa əlvan metallar almaq üçün çox zəngin yataqlar olduğuna görə, böyük kombinatlar yaradılıbdır. İndi onlar ya özəlləşdirilib, ya da xarici şirkətlərin idarəsinə verilibdir. Sən bunu bilirsən?

K a m a l İ b r a h i m o v: Bəli.

H e y d ər Ə l i y e v: Ümumiyyətlə, Rusiyada alüminium sənayesi ilə bağlı müəssisələrin tam əksəriyyəti xarici şirkətlər tərəfindən özəlləşdirilibdir. Bu nə verir? Onu verir ki, yeni texnika, texnologiya gəlir, məhsulun keyfiyyəti, həcmi artır, insanların yaşayışı üçün daha yaxşı şərait yaranır. Yəni yaxşı şərait, yüksək maaş.

Bilirsiniz ki, bizdə «Metallurgiya» Dövlət Şirkəti var idi, bu yaxınlarda mən sərəncam verib onu ləğv etmişəm. «Metallurgiya» şirkətinə həm Sumqayıt Alüminium zavodu, Boru Prokat zavodu, həm Gil-Torpaq Kombinatı, yaxud alüminiumdan məhsullar istehsal edən bir neçə kiçik zavod daxil idi. Şirkət öz zərurətini itirmişdi, dövlət şirkəti kimi, bir şey edə bilmirdi. Ona görə mən onu ləğv etdim və bütün müəssisələrin hamısını bizim Dövlət Əmlakı Nazirliyinə vermişəm. Nazir Əliyev Fərhad da buradadır. Dedim ki, buraya gəlsin, lazım olsa, bu işlərlə məşğul olsun.

Mən ona tapşırıram ki, yollar axtarsın: biz Gil-Torpaq Kombinatını ya hansısa xarici şirkətə sata bilərik, yaxud da idarəyə verə bilərik. Deyilənlərə görə, bir neçə təklif var. Gərək bu təkliflər yaxşı araşdırılsın və təbiidir ki, Azərbaycan dövlətinin, hökumətinin mənafeyi, bizim vətəndaşlarımızın mənafeyi, o cümlədən sizin mənafeyiniz üçün ən əlverişli təklif qəbul olunsun.

Təbiidir ki, bu, bir gündə olan iş deyil, böyük prosesdir. Əvvəl gərək müəyyən edək – bunu xarici şirkətin idarəsinə veririk, yoxsa özəlləşdirib hansısa xarici şirkətə satırıq. Deyək ki, bunu özəlləşdirdik – Azərbaycanda elə sahibkar yoxdur ki, alsın və ya işlətsin. Belə bir sahibkar yoxdur, çünki ola da bilməz. Əgər o sahibkarın haradansa vəsaiti də olsa, bu cür texnikanı, texnologiyanı təmin etməyə imkanı yoxdur.

Ona görə də indi bizim əsas yolumuz – təkcə bizim yox, keçmiş Sovet İttifaqında olan belə və buna bənzər müxtəlif müəssisələrin əsas yolu – ya xarici şirkətlərlə əməkdaşlıq

etmək, müəssisəni onların idarəsinə vermək, yaxud da özəlləşdirmə yolu ilə onlara satmaqdan ibarətdir. Hansı mümkün olacaq – onu edəcəklər. Əmlak naziri bu işlərlə məşğuldur. İnanın ki, əgər biz bu yolu düzgün seçə bilsək, burada mənzərə tamamilə dəyişəcəkdir. Buranın həm texnikası, həm texnologiyası müasirləşəcək, məhsulun keyfiyyəti yüksələcək, iş şəraiti yaxşılaşacaq, həm də sizin – burada işləyənlərin maaşı artacaqdır.

Mən 1969-cu ildən etibarən bu kombinatın yaranması, inkişaf etməsi üçün çalışmışam, onu müəyyən səviyyəyə gətirmişəm. Ondan sonra bu kombinat dayanmışdı. Son iki ildə onu yenə işlətməmişik. Allaha şükür, siz də işləyirsiniz. Amma bunun yeni mərhələsi mənim dediyim bu yolla olacaqdır. Bunu siz bilin və təbiidir ki, bu sizin iştirakınızla olacaqdır. Yenə də deyirəm, biz bu yolla kombinatın ən yüksək səviyyəyə işləməsinə təmin edəcəyik.

Ancaq hələ ki, -- bu məsələlər həll olunana qədər – direktorun burada verdiyi məlumatı qəbul edirəm. Boksit alıb gil-torpaq istehsal edirsiniz – bu işi davam etdirin. Alunit xəttini tezliklə, nə vaxt mümkündür, işə salın. Yəni burada mümkün qədər istehsalı artırın. Kombinatin gəlirini artırın, – fəhlələr, işçilər maaşlarını alsınlar, özü də bundan da çox alsınlar. Bununla paralel olaraq, o biri tədbir də həyata keçiriləcəkdir.

Beləliklə, biz nə qədər razı olsaq da, olmasaq da vaxtilə bu kombinatın əsasını qoyan insanlar xeyirxah iş görüblər. İndi, bu mərhələdə bizim də vəzifəmiz ondan ibarətdir ki, kombinatı daha da müasir səviyyəyə gətirək, xalqımız, dövlətimiz üçün, Gəncə şəhəri və burada çalışanlar üçün daha da çox fayda götürək. Mən sizə, hər birinizə cəsağlığı, işlərinizdə yeni-yeni uğurlar arzu edirəm.

Burada Qarabağ müharibəsi əlili çıxış etdi, Qarabağda vuruşmuş döyüşçümüzün anası çıxış etdi, Qarabağ məsələsi yada salındı. Bəli, bu bizim hamımızın ürəyini ağrıdan bir prob-

lemdir. Çıxış edənlərin biri bildirdi ki, Vətəninə sevən hər bir adam – hərbi işi bilsə də, bilməsə də – o vaxt Vətənin müdafiəsinə qalxdı, vuruşmağa başladı. Mən çox məmnunam, o xatırladı ki, 1993-cü ilin noyabr ayında mənim çağırışından sonra bizim gənclərimiz bir daha orduya səfərbər oldular və o vaxtdan biz nizami ordu qurulmasma başladıq.

İndi bizim yaxşı, güclü nizami ordumuz var. Mən buraya gələndə hərbi hissədə oldum, döyüşçülərlə görüşdüm. Hər belə görüş məni sevindirir. Ordumuzun peşəkarlıq səviyyəsi, döyüş hazırlığı səviyyəsi ilbəl artır. Bu bizi sevindirir.

Ancaq eyni zamanda bilirsiniz ki, altı il bundan öncə biz müharibəni dayandırmışdıq. Məsələni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik və çox işlər görmüşük. İnanıram ki, məsələnin sülh yolu ilə həll edilməsinə də nail olacağıq. Sülh əldə edəcəyik, işğal olunmuş torpaqlar azad ediləcək, Gəncədə, hər yerdə yaşayan qaçqınlar, köçkünlər öz yerlərinə-yurdlarına qayıdacaqlar. Dağıdılmış yerləri bərpa edəcəyik, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü bərpa edəcəyik. Buna əmin ola bilərsiniz. Çünki müstəqil dövlət kimi, Azərbaycan öz ayaqları üzərində möhkəm durubdur. Səkkiz ildən artıqdır ki, biz müstəqil dövlət kimi yaşayırıq. Doğrudur, bu səkkiz il ağır, çətin dövr olubdur. 1996-cı ildən biz ictimai-siyasi sabitlik yaratdıq, insanlara rahatlıq verdik. Görürsünüz, rahat yaşayırsınız, işləyirsiniz.

Doğrudur, kəsibçilik, yoxsulluq da var, çox şeylər çatmır. Ancaq rahat yaşayırsınız. Daha Gəncədə, təkcə Gəncədə deyil, Bakıda da, Azərbaycanın hər yerində avtomat oynadanlar, cinayətkar dəstələr yoxdur. Gecə evinizdə rahat yatırırsınız. Axşamlar Gəncənin gözəl küçələrində istirahət etmək imkanınız var, çayxanada oturub çay içmək imkanınız var, bəzilərinin isə gedib restoranlarda yemək imkanı var. Bunlar hamısı bizim əldə etdiyimiz ictimai-siyasi sabitliyin nəticəsidir.

Bunun arxasınca isə biz, təbiidir ki, Azərbaycanı Ermənistanın təcavüzündən xilas etməliyik. Nə yolla olur-olsun, bunu

da edəcəyik və buna da nail olacağıq. Təbiidir ki, mənim həmişə tutduğum yol sülh yoludur. Buna sülh yolu ilə nail olacağıq. Ancaq məni sevindirən nə oldu? Çıxış edənlər dedi: nə vaxt istəsəniz, biz yenə də sizin əsgərinizik! Bu cür mənəviyyatınıza, bu cür fikirlərinizə görə çox sağ olun!

Bu gün bizim güclü, Vətənimizi, millətimizi, torpağımızı, müstəqil Azərbaycanı qorumağa qadir olan ordumuz var. Eyni zamanda sizin kimi vətənpərvər gənclərimiz, vətəndaşlarımız var. Ona görə bizim üçün qorxu yoxdur. Biz məsələni sülh yolu ilə həll edəcəyik və Azərbaycanın ərazi bütövlüyü təmin olunacaqdır. Buna arxayın ola bilərsiniz.

Azərbaycan müstəqil dövlət kimi yaşayır. Azərbaycanda demokratik proseslər gedir. Azərbaycanda insanlar azaddır, sərbəstdir. Azərbaycan bazar iqtisadiyyatı yolu ilə gedir, özəlləşdirmə, torpaq islahatı öz nəticələrini verir. İqtisadiyyatımız 1996-cı ildən inkişaf dövrü keçirir. Yaxın illərdə Azərbaycan vətəndaşlarının hamısının rifah halının yaxşılaşmasını təmin edəcəyik. Buna əmin ola bilərsiniz.

Sizə bir daha cansağlığı arzu edir və sizinlə bu görüşümdən çox məmnun olduğumu bildirmək istəyirəm. Sağ olun.

GƏNCƏ ŞƏHƏRİ SAKİNLƏRİ QARŞISINDA NİTQ

24 may 2000-ci il

Əziz gəncəlilər!

Əziz bacılar, qardaşlar!

Əziz dostlar!

İki gündür ki, mən Gəncə şəhərindəyəm, sizinlə bir yerdəyəm. Mən dünən Gəncə torpağına endim, sonra bir neçə saat Şəmkir rayonunda Yenikənd Su Elektrik Stansiyasının açılışı ilə əlaqədar olan mərasimdə iştirak etdim, Şəmkir Su Elektrik Stansiyasını ziyarət etdim. Ondan sonra Gəncəyə döndüm. «Büllur» zavodunda oldum, Gəncədə gecələdim və bu gün şəhərdən yenə də sənaye müəssisələrindəyik. Gil-Torpaq İstehsalat Birliyində olmuşuq, «Cihaz» İstehsalat Birliyində olmuşuq, hərbi hissədə olmuşuq və ən əsas odur ki, dahi Nizami Gəncəvinin məqbərəsini ziyarət etmişəm.

Bu iki gün müddətində mənim sizinlə – Gəncənin sakinləri ilə hədsiz görüşlərim olubdur. Hər dəfə görüşərkən ürəyimdə olan sözləri demişəm. Bu iki gündə mənim burada – Gəncədə, Şəmkirdə dediyim sözləri yığsanız, bilmirəm, nə qədər olacaqdır. Ancaq ən əsası odur ki, buraya ayağım dəyəndən indiyə qədər Gəncənin sakinləri tərəfindən mənə olan böyük hörmət, ehtiramın, sevginin və məhəbbətin şahidi olmuşam.

Mən şəhərdə hərəkət edərkən bütün küçələrin sağında da, solunda da insanlar məni salamlayıblar. Mən də çox böyük məhəbbətlə onları salamlamışam. Bəlkə də mən bu gün Gəncə şəhərinin ahəngini bir az pozmuşam. Çünki hansı küçə ilə gedirdim, hara ilə gedirdim – görürdüm insanlar var, kiçik uşaqlardan başlamış ağsaqqallara qədər. Mən bu məhəbbətə

görə, bu sevgiyə görə çox həyəcanlanmışam və ona görə də sizin hamınızı səmimi-qəlbdən salamlayaraq, mənə göstərilən bu qonaqpərvərliyə görə, mənə göstərilən bu xoş münasibətə görə, mənə göstərilən bu məhəbbətə görə sizə, bütün gəncəliyə-rə bir daha, bir daha təşəkkür edirəm.

Hər dəfə Gəncəyə gəlişim, ziyarətim məni sevindirib, mən-də ruh yüksəkliyi əmələ gətirib və Gəncədə mən həmişə xoş əhval-ruhiyyə, çox böyük qonaqpərvərlik görmüşəm. Mən birinci dəfə deyil ki, Gəncəyə gəlmişəm. 50-ci illərdə də, 60-cı illərdə də və xüsusən 1969-cu ildən sonra Azərbaycana rəhbərlik etdiyim zamanlarda da Gəncəyə gəlmişəm. Gənc vaxtlarımda da Gəncədə olmuşam. Gəncə sizin üçün sevimli bir şəhər olduğu kimi, mənim üçün də sevimli bir şəhərdir. Çünki Gəncə böyük mədəniyyət mərkəzidir və Azərbaycan mədəniyyətinin qədim tarixini dünyaya nümayiş etdirən bir şəhərdir.

Biz bu yaxınlarda «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanının 1300 illik yubileyini böyük ruh yüksəkliyi ilə, türkdilli dövlətlərin başçılarından iştirakı ilə bir çox qitələrdən gəlmiş qonaqlarla birlikdə təntənəli keçirdik. Bu həqiqətən Azərbaycan xalqının 1300 illik tarixini, yəni yazılı kitab tarixini bütün dünyaya nümayiş etdirdi və göstərdi ki, Azərbaycan xalqı qədim xalq-dır, Azərbaycan xalqı qədim, zəngin mədəniyyətə malik olan xalqdır. Azərbaycan xalqı dünya mədəniyyətinə çox dəyərli töhfələr vermiş və Azərbaycan xalqının mədəniyyəti, ədəbiy-yatı dünyanın bir çox ölkələrinə öz təsirini göstərmişdir.

Bu sırada Nizami Gəncəvi bizim zəngin mədəniyyətimizin tarixinin parlaq nümunəsidir. Nizami Gəncəvi bu torpaqda yaşayıb, bu torpaqda öz dahiliyini göstərüb, bu torpaqda öz ölməz əsərlərini yaradıbdır. Elə bir buna görə – Nizami Gəncəviyə görə Gəncə şəhəri böyük şöhrətə malik olan şəhərdir və böyük hörmətə malik olan şəhərdir. Ona görə də mən həmişə Gəncəyə gələrkən Nizami yurduna gəlirəm, Nizami şəhərinə

gəlirəm və bu məni bir vətənpərvər azərbaycanlı kimi həmişə sevindirir.

Ancaq Gəncə təkcə Nizami Gəncəvi ilə məşhur deyil. Gəncə Azərbaycan xalqının çox böyük, dahi şəxsiyyətləri ilə məşhurdur. Onları siz yaxşı bilirsiniz. Vaxt alıb o barədə geniş danışmağa ehtiyac duymuram. Amma Gəncə Azərbaycanda ilk dəfə 1918-ci ildə dövlət müstəqilliyini elan etmiş xalq cümhuriyyətinin ilk yerləşdiyi şəhər olubdur. Biz Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi bayramının ərafəsindəyik. 28 may Azərbaycanın istiqlaliyyət günüdür, Respublika günüdür. 1918-ci ildə bu gün Azərbaycanın mütəfəkkir insanları, vətənpərvər insanları Tiflisdə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini elan ediblər və Azərbaycan dünyaya bir müstəqil dövlət kimi bəyan olunubdur. Ancaq o vaxt Bakı düşmən işğalı altında olduğuna görə, onlar Bakıya gedə bilməyib, gəlib Gəncədə yerləşiblər, Gəncədə öz fəaliyyətlərini həyata keçiriblər. May ayından sentyabr ayına qədər müstəqil Azərbaycan dövlətinin–xalq cümhuriyyətinin birinci paytaxtı Gəncə olubdur.

Bilirsiniz ki, həmin xalq cümhuriyyətinin yaranmasında çox dəyərli fəaliyyət göstərmiş və xalq cümhuriyyətinin yaratdığı ilk hökumətin üzvlərinin bir neçəsi məhz gəncəlilər olubdur, Gəncə torpağında doğulmuş, yaşamış və Azərbaycanın müstəqilliyi uğrunda çalışmış insanlar olubdur.

Gəncənin çox zəngin tarixi var. Ancaq XX əsrdə Gəncə böyüyüb, inkişaf edib, böyük və gözəl bir şəhərə çevrilibdir. Biz indi danışırıq–Gəncədə böyük sənaye müəssisələri yaranıbdir, onlar insanlara iş yeri açıbdır. Ancaq indi keçid dövründə onların bəziləri işləmir, iqtisadiyyatda çətinliklər var. Biz indi müşavirə zamanı bu məsələlərə baxdıq. Mən özümlə buraya bir neçə nazir də gətirmişəm və onlar burada hesabat verdilər, Gəncənin bəzi problemlərinin həll olunması barəsində, öz vəzifələri haqqında məlumat verdilər. Birinci növbədə, mənim məqsədim ondan ibarətdir ki, gələn payız –

qış mövsümündə Gəncə şəhərinin elektrik enerjisi ilə fasiləsiz təchiz olunmasını təmin edim.

Dünən biz Şəmkir rayonunda, Kür çayının üzərində tikdiyimiz Yenikənd Su Elektrik Stansiyasının açılışını bayram etdik. Bilirsiniz, mən Yenikənd Su Elektrik Stansiyasının tikilməsi haqqında hələ 1979-cu ildə qərar vermişdim. Sonra onun tikintisinə başlanmışdı. Ancaq sonrakı illərdə tikinti dayanmışdı. 1994-cü ildən başlayaraq mən bu tikintini yenidən aparmaqla məşğul oldum. Vəsaitimiz olmadığına görə Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankına müraciət etdim. 53 milyon dollar kredit aldım və o kreditin vasitəsilə su elektrik stansiyası tikildi.

Mən dünən böyük fərəh hissi keçirdim. Çox gözəl, müasir texnologiyaya uyğun su elektrik stansiyası yaratmışıq. İndi o, 112 meqavat elektrik enerjisi verir. Amma bu yaxın vaxtlarda, bir neçə aya bir blokun da - dördüncü blokun da işə düşməsi təmin olunacaq, stansiya 150 meqavat elektrik enerjisi istehsal edəcəkdir. Bilin ki, Yenikənd Su Elektrik Stansiyasında istehsal olunan bütün elektrik enerjisi Gəncəyə verilir və Gəncəyə veriləcəkdir. Ancaq bununla sizin tələbatınızın hamısı ödənmir.

Bu gün «Azərenerji» Səhmdar Cəmiyyətinin prezidenti İmanov məlumat verdi ki, vaxtilə Gəncəyə cəmi 160 meqavat elektrik enerjisi verilirdi. Bu həm sənayenin, həm də bütün insanların məişət tələblərini ödəyirdi. Amma indi 260, bəlkə ondan da çox elektrik enerjisi lazımdır ki, Gəncənin tələbatını ödəsin. Nə üçün belə olubdur? Bir tərəfdən sənaye müəssisələri işləmir, demək, onlar əvvəlki qədər elektrik enerjisindən istifadə etmirlər. Amma eyni zamanda, elektrik enerjisinə tələbat artıbdir. Çünki sizin hər biriniz evinizdə müxtəlif qurğular qurmusunuz, payız - qış vaxtı mənzilinizdə istiliyi təmin edirsiniz, isti su əldə edirsiniz. Bunlar da hamısı elektrik enerjisi vasitəsilə olur. Beləliklə, tələbatınız artır. Mənə söz verdilər

ki, sizin bu artan tələbatınız oktyabr ayında tamamilə təmin olunacaqdır. Ancaq mən sizdən xahiş edirəm – daha dayanın, tələbatınızı artırmayın. Çünki onda siz bizim üçün daha da böyük çətinliklər yaradacaqsınız.

Doğrudur, biz yeni elektrik stansiyaları yaratmağa çalışırıq.

Məsələn, Kür çayının üzərində layihəsi vaxtilə – 70-ci illərdə hazırlanmış Tovuz Su Elektrik Stansiyası tikilməlidir. O, 360, ya 380 meqavat elektrik enerjisi verəcəkdir. Ancaq onun tikilməsi üçün 200 milyon dollar vəsait lazımdır. İndi bizim bu vəsaitimiz yoxdur. Gərək kredit axtaraq, kredit götürək, ondan sonra onun tikilməsinə başlayaq. İndiki dövrdə, bilirsiniz, bizim qarşımızda çox çətinliklər var. Ancaq bir şeyi bilməlisiniz: əgər 70-ci illərdə Azərbaycanın elektrik enerjisi ilə təmin olunması haqqında geniş bir proqram yaratmasaydıq və o proqramı həyata keçirməsəydik, indi Azərbaycan elektrik enerjisinə olan tələbatının heç 30 faizini də ödəyə bilməzdi. Məhz o illərdə biz irəliyə baxırdıq, düşünürdük ki, Azərbaycanın elektrik enerjisindən asılısızlığını təmin etmək lazımdır. Baxmayaraq ki, o illərdə SSRİ-nin vahid elektrik enerjisi sistemi var idi, harada istehsal olunmasına baxmayaraq, SSRİ-nin hər yerinə istənilən qədər elektrik enerjisi verilirdi. Ancaq biz onunla rahat olmadıq. Biz özümüz Azərbaycanda böyük elektrik stansiyaları yaratdıq. Mingəçevirdə əlavə 8 elektrik stansiyası yaratdıq. Onların hər biri 350 meqavat elektrik enerjisi verir. Əgər biz onları yaratmasaydıq, başqa tədbirləri görməsəydik və o vaxt Kür çayı üzərində Şəmkir Su Elektrik Stansiyasını yaratmasaydıq, indi biz elektrik enerjisindən asılı olacaqdıq: haradan alaq, kimdən alaq, bizə bu elektrik enerjisini kim verəcək? Verən də onun parasını istəyir, haqqını istəyir. Buna da bizim imkanımız yoxdur.

Mən bu gün çox xoşbəxtəm, böyük fərəh hissi keçirirəm ki, o illərdə Azərbaycanın bu günü, müstəqilliyi haqqında dü-

şünmüşəm və Azərbaycanın elektrik enerjisindən asılısızlığını təmin etmək üçün böyük bir proqram tərtib edib onun həyata keçirilməsinə nail olmuşam. Ona görə də indi biz Azərbaycanı elektrik enerjisi ilə tamamilə təmin etmək iqtidarındayıq.

Xatirinizdədir, 70-ci illərdə biz Azərbaycanın hər yerini qazla təmin etdik. Ən ucqar kəndlər qazla təmin olundu, dağ kəndləri də qazla təmin olundu. Çünki o vaxt Azərbaycan özü ildə 16 milyard kubmetr qaz hasil edirdi. Biz 2 milyard kubmetr də Rusiyadan alırdıq və Azərbaycanda sürətlə qazlaşdırma prosesi həyata keçirdik. Biləsiniz ki, biz o vaxtlar bütün Azərbaycan ərazisini qazla təmin etmək üçün yerin altına nə qədər qaz boruları düzdük. Ancaq indi Azərbaycan ildə cəmi 6 milyard kubmetr qaz hasil edir, tələbat ödənmir. Gəncə tam qazlaşdırılmışdı. Ancaq bu, sonrakı illərdə dayandırıldı. Biz 1996-cı ildən başlayaraq, 1997–1998-ci illərdən başlayaraq Gəncənin qazla təmin edilməsi ilə məşğul oluruq.

«Azəriqaz» Şəhərdar Cəmiyyətinin prezidenti də buradadır. Mən bu gün onu da dinlədim. O mənə dedi ki, şəhərdə 15 min abonent qazla təmin olunur və payıza qədər daha 10 min abonent qazla təmin ediləcəkdir. Beləliklə, Gəncənin böyük bir hissəsini qazla təmin edirik və edəcəyik. Ancaq bu da kafi deyil.

Bilirsiniz ki, biz dünyanın böyük neft şirkətləri ilə müqavilələr imzalamışıq. İndi o müqavilələr həyata keçirilir. Bir tərəfdən, bir neçə ildən sonra biz o müqavilələrdən böyük gəlir əldə edəcəyik, ikinci tərəfdən də, 7–8 ay bundan öncə o müqavilələrdən birini həyata keçirərək, Azərbaycanın Xəzər dənizindəki sektorunda böyük qaz yatağı – «Şahdəniz» yatağını aşkar etmişik. Oradan hasil olan qazla biz nəinki Azərbaycanı təmin edəcək, hətta onu dünya bazarına çıxarmağa imkanımız olacaqdır. Amma bunun üçün də üç-dörd il vaxt lazımdır.

Beləliklə, bilirsiniz, bu problemləri biz aybaay, günbəgün, ilbəil həll edirik və həll edəcəyik. Azərbaycan dövlətinin apardığı iqtisadi siyasət, Azərbaycan dövlətinin yeni neft strate-

giyası və qarşıdan gələn illərdə ondan alacağımız gəlirlər Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafını təmin edəcək və Azərbaycan vətəndaşlarının rifah halını yaxşılaşdıracaqdır.

Bir bu deyil. Biz geniş miqyasda islahatlar həyata keçiririk. Torpaq islahatı həyata keçirildi və onun nəticəsində indi Azərbaycanda ərzaq problemi yoxdur. Xətinizdədir, vaxtilə – 70-ci illərdə, elə mən Azərbaycanda işləyən zaman mağazalarda əti bəzi yerlərdə talonla verirdilər. Onlar xətinizdədir. Ət çatışmırdı, dövlət bunu təmin edə bilmirdi. Çünki Azərbaycan belə ixtisaslaşmışdı ki, o, heyvandarlıqla o qədər məşğul olmurdu, pambıqçılıqla, üzümçülüklə məşğul olurdu. Ət, yağ məhsullarını biz Rusiyadan, Ukraynadan alırdıq. Onlar da ilbəl bunu azaldırdılar. Ona görə biz əhalinin tələbatını ödəyə bilmirdik.

Amma indi torpaq islahatı keçirdik, torpağı kəndlilərə payladıq. Onlar torpaqdan öz bildikləri kimi, səmərəli istifadə edirlər: buğda da istehsal edirlər, meyvə də istehsal edirlər, tərəvəz də istehsal edirlər və heyvandarlıq məhsulları bir neçə dəfə artıbdir. Ona görə indi bazarlarda ət problemi yoxdur. Bakıda bazarda indi hara baxsan ətdir, hara baxsan ərzaq məhsullarıdır. Bunlar hamısı Azərbaycanda istehsal olunur. Yəni bu bizim həyata keçirdiyimiz torpaq islahatının çox gözəl nəticəsidir.

Amma torpaq islahatı bizim ümumi islahatlarımızın bir hissəsidir. Digər hissəsi isə dövlətə mənsub olan başqa sahələri özəlləşdirməkdən ibarətdir.

Kiçik və orta özəlləşdirmə həyata keçirilibdir. Burada məlumat verdilər – Gəncədə də ticarət özəlləşdirilib, çörək təminatı özəlləşdirilibdir və çörək problemi yoxdur. Mən Azərbaycan prezidenti kimi, 1993–1994-cü illərdə, hətta 1995-ci ildə gündə bir neçə saat çalışırdım ki, əhalini çörəklə necə təmin edək. Amma indi bu vəzifə mənim üzərimdən götürüldü. Ərzaq məsələsi mənim üzərimdən götürüldü. Çün-

ki özəl sektor artıq bunu təmin edir: həm çörək, həm başqa ərzaq məhsulları, xüsusənət, yağ, süd məhsulları.

Demək, bu yol düz yoldur. Biz bu yol ilə gedirik və gedəcəyik. Ona görə də biz özəlləşdirmənin artıq ikinci mərhələsini başlayırıq. Bu barədə Milli Məclis qanun qəbul edibdir. Biz yaxın vaxtlarda dövlət proqramını elan edəcəyik. Mən fərman verəcəyəm və özəlləşdirmə geniş miqyasda həyata keçiriləcəkdir. Bu sahədə Gəncədə də böyük işlər görülməkdir. Mən bu gün burada dövlət əmlakı nazirinin məlumatını dinlədim. Bir neçə yaxşı təklif var, onları həyata keçirmək lazımdır. Bu təkliflərin həyata keçirilməsi Gəncənin həm inkişafının təmin edilməsinə, həm şəhərin sosial problemlərinin həllinə, həm də insanların rifah halının yaxşılaşdırılmasına kömək göstərəcəkdir.

Ölkəmizin iqtisadiyyatının inkişafı nəticəsində biz dövlət büdcəsindən maliyyələşən işçilərin maaşlarını, pensiyalarını vaxtlı-vaxtında ödəyirik. Bu gün mənə məlumat verdilər ki, Gəncədə may ayının maaşları, pensiyaları verilibdir. Bilin, bu da asan məsələ deyil. Keçmiş Sovet İttifaqına mənsub olan respublikaların, qonşu ölkələrin bir çoxunda dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilən vətəndaşlar maaşlarını 4–5 ay, pensiyalarını 5–6 ay ərzində ala bilmirlər. Amma biz bunu təmin edirik. Nəyə görə təmin edə bilirik? Çünki biz düzgün iqtisadi siyasət aparırıq. Bunun da nəticəsində Azərbaycanın dövlət büdcəsinin gəlir hissəsi təmin olunur və əldə edilən gəlirlər hesabına maaşları, pensiyaları vaxtlı-vaxtında ödəyirik.

Bir sözlə, Azərbaycan keçid dövrünü yaşayır. Qarşımızda çoxlu vəzifələr var. Ancaq bu vəzifələri yerinə yetirmək üçün böyük imkanlarımız da, ən əsası odur ki, vətəndaşlarımızda böyük ruh yüksəkliyi və nikbinlik vardır. Mən bu nikbinliyi tam əsaslı hesab edirəm və biz bu nikbinliklə Azərbaycanın həm müstəqilliyini qoruyub saxlayacağıq, həm də onun ikti-

sadiyyatını daim inkişaf etdirəcəyik. Beləliklə də, insanların rifah halı yaxşılaşacaqdır.

Ancaq bunun üçün ən əsas şərt ondan ibarətdir ki, biz Azərbaycanda ictimai-siyasi vəziyyəti sabitləşdirmişik. Mən 1993-cü il iyunun 13-də Gəncə şəhərinə gəlmişdim. Yadımdadır ki, Gəncə nə vəziyyətdə idi, küçəyə çıxmaq mümkün deyildi. Mən buraya gəldim. Gəncəni işğal etmiş Surət Hüseynovun hərbi hissələri şəhərin hər yerini tutmuşdu.

Bilirsiniz ki, iyunun 4-də Gəncədə vətəndaş müharibəsi olmuşdu, qan tökülmüşdü, çoxsaylı insanlar həlak olmuşdu. Azərbaycanda dövlət böhranı yaranmışdı. Azərbaycanın o vaxtkı iqtidarı dövləti idarə edə bilmirdi. Ona görə də Azərbaycanın bir çox ziyalıları, ağsaqqalları mənə—onda mən Naxçıvanda yaşayırdım – müraciət etdilər və mənə Bakıya dəvət etdilər. Təkcə onlar yox, o vaxt iqtidarda olanlar da vəziyyətin çıxılmaz olduğunu görərək mənə müraciət etdilər və çox xahiş etdilər ki, mən Bakıya gəlim. Mənimlə dörd gün danışıqlar aparıldı. Mən gəlmək istəmirdim.

İyunun 9-da Bakıya gəldim. Vəziyyət həddindən artıq çətin idi. Azərbaycanın daxilində silahlı dəstələr hakimiyyət uğrunda bir-biri ilə vuruşurdu. İqtidar artıq öz hakimiyyətini saxlaya bilmirdi. Bu imkandan istifadə edən Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycanın torpaqlarını ardıcıl surətdə işğal edirdi.

Belə bir vəziyyətdə hər tərəfdən müraciət olundu ki, mən Azərbaycanın bu vəziyyətdən çıxması üçün öz xidmətlərimi göstərim. Ancaq mən vəziyyəti qiymətləndirəndən sonra dedim ki, əgər Gəncəyə getməsəm, münafişənin başladığı həmin yerdə olmasam, orada insanlarla görüşməsəm bu vəzifəni üzərimə götürə bilmərəm.

İyunun 13-də mən Gəncəyə gəldim. Biz birbaşa qonaq evinə gəldik. Qonaq evini dörd tərəfdən mühasirəyə almış Surət Hüseynovun ordu hissələri bizi içəri buraxdılar, amma

eşiyə buraxmırdılar. Biz orada gecə səhərə qədər danışqlar apardıq. İndi olan-olub, keçən-keçib, danışmalıyam. Arxamda Surətin avtomatı kürəyimə tutmuş iki banditi dayanmışdı. Yəni mən danışq aparırdım, onlar da mənim arxamda dayanmışdılar, avtomatı da mənim kürəyimə dirəmişdilər. İndi görün, mən hansı bir şəraitdə danışq aparmışam. Onlar avtomatı hər dəqiqə hərəkətə gətirə bilərdilər və mən həmin gecə məhv ola bilərdim.

Mən gecə səhərə qədər danışqlar apardım. Xahiş etdim ki, şəhərə çıxıb insanlarla görüşmək istəyirəm. Amma mənə imkan vermədilər. Dedilər ki, şəhərdə vəziyyət çox təhlükəlidir, ona görə də biz Sizin həyatınızın təhlükəsizliyini təmin edə bilmərik. Dedim ki, onda məni döyüş yerlərinə harada ki, qan tökülüb, dağıdılıb aparın. Məni oraya da aparmaq istəmirdilər. Amma mən oraya gəldim. Həmin yeri 10–15 dəqiqə idi ki, müşahidə edirdim, bir də gördüm o tərəfdən, bu tərəfdən atəş açıldı. Bilmədim ki, hara və kimə atəş açırlar. Dedilər ki, vəziyyət gərginləşibdir, artıq Siz burada qala bilməzsınız. Mən onsuz da işimi qurtarmışdım, Bakıya dönməli idim. Amma mən həmin atəş açılan yerdən ağır bir şəraitdə çıxdım və Bakıya döndüm.

Bizim müxbirimiz Elmira Axundova gərək ki, bizimlə bərabər buraya gəlir. O vaxt Gəncəyə gələndə məni çoxlu jurnalist müşayiət edirdi, onlardan biri də Elmira Axundova idi. O zaman nə qədər dəhşətli bir vəziyyət idi!

Yəni mən xeyirxah işlərdən ötrü Gəncəyə çox gəlmişəm. 1993-cü ilin iyun ayında da Azərbaycanı ağır vəziyyətdən çıxarmaq üçün şəxsi həyatımı təhlükə altında qoyaraq buraya gəlmişdim. O vaxt mən burada danışqlar apardım, Bakıya döndüm. Bakıya gedərkən yolda bizim qarşımızı iki dəfə kəsdi. Bizi şəhərə buraxmaq istəmirdilər. Mən birtəhər gedib Bakıya çatdım. Belə bir ağır vəziyyətdə mən Azərbaycana rəhbərlik etmək vəzifəsini öz üzərimə götürdüm.

Ağır vəziyyət təkcə Gəncədə yaranmamışdı. O vaxt qanunsuz silahlı dəstələr Azərbaycanın rayonlarının əksəriyyətini əllərinə keçirmişdilər. İqtidarda olan Xalq Cəbhəsi tərəfindən təyin olunmuş icra hakimiyyəti başçıları Surət Hüseynovun dəstələri gələn kimi qaçmışdılar. Bax, ölkə belə bir ağır vəziyyətdə idi.

Bəli, biz sizinlə birlikdə belə bir ağır dövr yaşadığ. 1993-cü il, 1994-cü il, 1995-ci il hadisələri yadınıza gəlir. 1994-cü ilin oktyabr hadisələri – dövlət çevrilişinə cəhd də Gəncədən başlandı. 1995-ci ildə də dövlət çevrilişinə cəhd göstərildi. Biz bunların hamısının öhdəsindən gəldik, dövlət çevrilişinə cəhdlərin qarşısını ala bildik. Nə üçün ala bildik? 1994-cü ilin oktyabr ayında böyük silahlı dəstələr dövlət çevrilişinə cəhd göstərərkən mən–heç bir dəstəsi olmayan, heç bir ordusu olmayan insan–bu çevrilişə cəhdin qarşısını nə üçün ala bildim? Nə üçün? Çünki mənim arxamda xalq var idi, çünki mənim arxamda siz var idiniz.

Mən televiziya ilə xalqa müraciət etdim. Prezident sarayının qarşısına gecə iki saat içərisində 500 min insan toplaşdı. Təkcə orada yox, Azərbaycanın bütün şəhərlərində–mən bilirəm, o cümlədən Gəncədə də–insanlar küçələrə çıxdılar, Azərbaycanın dövlətçiliyini və şəxsən Heydər Əliyevi müdafiə etməyə qalxdılar. Bax, mənim gücüm bundan ibarətdir.

O vaxt xalqımızın, sizin mənə göstərdiyiniz etimada arxalanaraq Azərbaycanı ağır vəziyyətdən çıxarmışam. Ötən yeddi ildə ölkəmizdə möhkəm ictimai-siyasi sabitlik yaradaraq Azərbaycanın müstəqilliyini qoruyuruq, yaşadıırıq və bundan sonra da sizinlə birlikdə, sizin gücünüzlə, dəstəyinizlə yaşadacağıq.

Ölkəmizdə islahatları həyata keçirmək, keçid dövrünü ağrısız başa vurmaq, onun çətinliklərinin öhdəsindən gəlmək üçün birinci növbədə Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitliyi təmin etmək lazımdır. Biz bunu yalnız 1995-ci ildə həll edə bil-

dik. Ölkəmiz 1993-cü ildən 1995-ci ilə qədər ağır bir dövr yaşadı. Amma o vaxtdan indiyə qədər ölkəmizin hər yerində ictimai-siyasi sabitlik bərqərar olubdur – rahat yaşayırsınız, gəzirsiniz, qanunsuz silahlı dəstələr sizi incitmir, hüquqlarınıza toxuna bilmir. Gecə də, gündüz də – nə vaxt istəsəniz şəhərinizdə rahat gəzə bilərsiniz. Siz müstəqil Azərbaycanda, onun torpağında belə azad, sərbəst yaşayırsınız. Bu mənim üçün ən böyük xoşbəxtlik, ən böyük nailiyyətdir.

Ancaq Azərbaycanda bu gün də belə sabitliyin olması bəzi xarici və daxili qüvvələri narahat edir. Onlar müxtəlif təxribatlar həyata keçirərək yenə də Azərbaycanı qarışdırmaq, dağıtmaq istəyirlər. Çünki Azərbaycanın çox zəngin təbii sərvətləri vardır, Azərbaycanın dünya miqyasında çox böyük coğrafi-siyasi, strateji mövqeyi vardır, Azərbaycanın böyük gələcəyi vardır. Ona görə də həm xarici, həm də daxili qüvvələr Azərbaycanda təxribat törətməyə cəhd göstərirlər. Biz onların qarşısını alırıq, bundan sonra da alacağıq.

Mən bəyan edirəm ki, heç bir qüvvə Azərbaycanda yaranmış ictimai-siyasi sabitliyi poza bilməz. Əgər kimsə bu işə cəhd etsə, biz onların cavabını sizinlə birlikdə verəcəyik.

Ölkəmizdə ictimai-siyasi sabitliyin təmin olunmasında 1994-cü ildə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsində atəşkəs yaranmasının da böyük əhəmiyyəti vardır.

Bildiyiniz kimi, 1988-ci ildə Ermənistan Azərbaycana təcavüz etdi, münaqişə, müharibə başladı. Azərbaycan torpaqlarının bir qismi müxtəlif səbəblərdən işğal olundu. İşğal edilmiş ərazilərdən bir milyondan çox vətəndaşımız qaçqın, didərgin düşübdür, ağır vəziyyətdə yaşayır. Gəncədə, şəhərin ətrafında da xeyli qaçqın və köçkün yaşayır.

1994-cü ildə müharibədə atəşin dayandırılması bu münaqişənin sülh yolu ilə həll olunması üçün danışıqlar aparılmasına, respublikamızda ictimai-siyasi sabitliyi təmin etmək və

ölkəmizin iqtisadiyyatını inkişaf etdirmək üçün lazımı tədbirlər görülməsinə şərait yaratdı.

Biz bu gün də atəşkəsi qoruyub saxlayırıq və saxlayacağıq. Ona görə ki, münaqişəni sülh yolu ilə həll etmək istəyirik, danışıqlar aparırıq. Hesab edirəm ki, bu danışıqlar öz nəticəsini verəcəkdir. Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqları sülh yolu ilə, danışıqlar vasitəsilə azad ediləcək, ölkəmizin ərazi bütövlüyü təmin olunacaq, yerindən-yurdundan didərgin düşmüş insanlar öz elinə-obasına qayıdacaqlar.

Bir müstəqil dövlət kimi, Azərbaycan demokratiya yolu ilə gedir. Demokratiya yolu bizim strateji yolumuzdur. Biz Azərbaycanda hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesi aparırıq. Azərbaycanda demokratiyanın bir çox prinsipləri bərqərar olunubdur. 1995-ci ildə Azərbaycanın ilk Konstitusiyası qəbul edilibdir. Azərbaycanda demokratiyanı təmin etmək üçün bir çox islahatlar həyata keçirilib və bundan sonra da keçiriləcəkdir.

Bizim məqsədimiz Azərbaycanı bir müstəqil dövlət kimi yaşatmaq, inkişaf etdirmək, dünya dövlətləri içərisində güclü, iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş bir dövlətə çevirməkdir. Bizim məqsədimiz Azərbaycanı tam demokratik dövlət etməkdən, demokratiya yolu ilə irəliləməkdən və ölkəmizdə hər bir vətəndaşın hüquqlarını qorumaqdan, azadlığını təmin etməkdən ibarətdir. Bizim məqsədimiz Azərbaycanı bazar iqtisadiyyatı yolu ilə aparmaqdan, ölkəmizdə iqtisadi islahatlar həyata keçirməkdən ibarətdir. Bizim məqsədimiz Dünya Birliyində Azərbaycanın özünəməxsus yer tutmasını təmin etməkdən, ölkəmizin iqtisadiyyatını dünya iqtisadiyyatı ilə sıx birləşdirməkdən, integrasiya etməkdən və bunların nəticəsində Azərbaycanı xoşbəxt, inkişaf etmiş bir dövlətə, ölkəyə çevirməkdən ibarətdir. Bunlar bizim məqsədimizdir və apardığımız işlər də məhz bu məqsədə yönəldilibdir. Mən bu gün bəyan

edirəm ki, biz sizinlə birlikdə – hamımız bu məqsədə nail olacağıq.

Əziz dostlar, dedim ki, mən həmişə xalqın dəstəyinə arxalanaraq, bu cür cəsarətli siyasət aparıram. Gəncəlilərin də dəstəyi mənə həmişə ilham, ruh veribdir. Gəncə mənim üçün əziz şəhərdir. Gəncəlilər mənim üçün əziz insanlardır. Mən təşəkkür edirəm ki, 1993-cü ilin o ağır dövründə siz cəsarət, vətəndaşlıq keyfiyyətlərinizi göstərdiniz və Azərbaycan prezidentinin ətrafında sıx birləşdiniz. Biz o böhranlı dövrü yaşadıq.

Mən sizə ona görə təşəkkür edirəm ki, 1994-cü ilin oktyabr hadisələrində Gəncə əhalisi Azərbaycan prezidentini dəstəklədi və biz o hərbi çevrilişə cəhdin qarşısını ala bildik. Mən sizə ona görə təşəkkür edirəm ki, 1995-ci ilin mart ayında Bakıda dövlət çevrilişinə cəhd göstərilərkən gəncəlilər Azərbaycan prezidentini, dövlətçiliyini yenə də dəstəklədilər. Mən sizin dəstəyinizi bu gün də hiss edirəm və bütün bunlara görə təşəkkür edirəm. Əmin olduğumu bildirirəm ki, siz daim Azərbaycan dövlətçiliyinin keşiyində dayanacaqsınız, ölkəmizin müstəqilliyini qorumaq üçün əlinizdən gələni edəcəksiniz və Azərbaycan prezidentini ... mənə indiyə qədər olduğu kimi dəstəkləyəcəksiniz.

Mən sizə və sizin simanızda bütün gəncəli bacı-qardaşlarıma, dostlarıma cansağlığı, səadət, yeni-yeni uğurlar arzulayıram. Sağ olun, salamat qalın.

GƏNCƏ «CİHAZ» İSTEHSALAT BİRLİYİNİN İSTEHSAL PROSESİ İLƏ TANIŞLIQDA SÖHBƏT

24 may 2000-ci il

Heydər Əliyev: Birliyin bütün əməkçilərini səmimi-qəlbdən salamlayıram. Sizin hamınıza ürəkdən minnətdarlığımı bildirirəm.

Faiq Yelisuyski (*«Cihaz» İstehsalat Birliyinin baş direktoru*): Möhtərəm cənab Prezident, Sizin diqqət və qaygınız nəticəsində hazırda zavodda fərdi sektorlarda–mənzillərdə, bağ evlərində, həmçinin su təchizatı, kommunal təsərrüfatı sistemlərində, sənaye müəssisələrində su sərfinin kommersiya qeydiyyatının aparılması üçün nəzərdə tutulan müxtəlif növ soyuq və isti su sayğacları istehsal olunur. Dünyanın bir neçə ölkəsinə ixrac olunan bu məhsula tələbatı ödəmək üçün lazımi işlər görülür, Özbəkistana və digər ölkələrə sayğaclar göndərilməsi üçün müqavilələr bağlanır.

Heydər Əliyev: Azərbaycanda buna tələbat yoxdur?

Faiq Yelisuyski: Cənab Prezident, var. Abşeron Regional Səhmdar Su Cəmiyyəti ilə ümumi məbləği bir milyard manatlıq müqavilə imzalanmışdır. Özü də bu cihazlar çox yüksək keyfiyyətlidir və Avropa standartlarına uyğunlaşdırılıbdir.

Heydər Əliyev: Bunu tətbiq etmək lazımdır. Bundan hər evə qoymaq lazımdır. İnsanlar o qədər su işlədirlər ki...

Faiq Yelisuyski: Cənab Prezident, Bakı şəhərindəki mənzillər üçün 600 min ədəd saygac lazımdır, bütün respublikaya isə bir milyon ədəd lazımdır. Bunun perspektivi çox

böyükdür və qiyməti 13 dollardır. Amma xaricdən gətirdikdə çox baha başa gəlir. Bizim sayğaclar isə ucuzdur.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bunu siz 13 dollara buraxırsınız, amma satış qiyməti bir az artıq olur, eləmi?

F a i q Y e l i s u y s k i: Xeyr, bunun maya dəyəri 11 dollardır. Biz bunun satış qiymətini 13 dollar etmişik.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sizinki xaricdən gətiriləndən keyfiyyətlidir?

F a i q Y e l i s u y s k i: Bəli. Həm də bunlar bizim suyu-muza da uyğundur. Vaxtilə konstruktorlar yaxşı işləyiblər.

Cənab Prezident, istehsalımız ilbəil artıbdir. 1965-ci ildə dörd, 1970-ci ildə 8, 1975-ci ildə 12, 1980-ci ildə 18, 1985-ci ildə 22 ədəd istehsal olunubdur. Sonrakı illərdə inkişaf olmadı. 1995-ci ildən 38 ədəd, hazırda isə 40 ədədə yaxın istehsal olunur.

H e y d ə r Ə l i y e v: «Ədəd» deyəndə nəyi nəzərdə tutursan?

F a i q Y e l i s u y s k i: Bir neçə növ.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bu, ədəd deyil, bu növdür. Sən səhv edirsən. Ədəd budur, yəni bu, bir ədəddir. Başa düşürsən? Sən burda düz yazmamısan. Sən «ədəd» deyəndə mən təəccüblənirəm. Necə yəni dörd ədəd? Bu böyüklükdə zavod dörd ədəd? Yaxud da ki, indi, 2000-ci ildə 40 ədəd? 40 növ!

F a i q Y e l i s u y s k i: Düz deyirsiniz, cənab Prezident.

H e y d ə r Ə l i y e v (*Rasim Daşdəmirova müraciətlə*): Haradasan, bura gəl. Bunlar Azərbaycan dilini yaxşı bilmirlər. Bəs sən haradasan?

R a s i m D a ş d ə m i r o v (*Gəncə Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı*): Cənab Prezident, ədədlə çeşidi səhv saldı. Yəqin ...

H e y d ə r Ə l i y e v: «Növ» deməlidir, amma bu deyir «ədəd». Mən durmuşam, məəttəl qalıram. Mən bu zavodla o illərdə məşğul olmuşam. 1975-ci ildə biz Azərbaycanda cihazqayırma sənayesinin inkişafı üçün böyük bir qərar qəbul etdik. Yəni bu bizim qərar deyildi, Sovet İttifaqı Kommunist

Partiyasının və Nazirlər Sovetinin qərarı idi. O qərar əsasında biz Azərbaycanda bir çox cihazqayırma zavodları yaratdıq. Bu zavodun inkişaf etməsi də həmin SSRİ qərarının içində idi. Elədir?

R a s i m D a ş d ə m i r o v: Elədir. Bu sexi Sizin qərarınızla tikiblər.

F a i q Y e l i s u y s k i: Elədir, cənab Prezident.

H e y d ə r Ə l i y e v: Demək, sənin bir səhvini tutdum ki, sən növlə ədədi qarışdırırsan.

F a i q Y e l i s u y s k i: Düzdür, cənab Prezident.

H e y d ə r Ə l i y e v: Ona görə bunların hamısını poz. Bura yaz 40 növ, yaxud 40 çeşid, nə bilim, bəlkə bunlar başqa söz də deyə bilərlər. Amma de görüm, ədəd neçədir, neçə ədəd istehsal edirsiniz?

F a i q Y e l i s u y s k i: 18 növ istehsal edirik.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən ümumi cəmini soruşuram.

F a i q Y e l i s u y s k i: Cənab Prezident, 10 min ədəd.

H e y d ə r Ə l i y e v: Görürsünüz, demək, 10 min ədəd istehsal edir – gerek mən bununla rus dilində danışam – gətirib burada «40 ədəd» yazıbdır. Sən də icra başçısı kimi, gəlib buranı yoxlamamısan ki, ay balam, siz burada səhv buraxıbsınız.

Azərbaycan dilini öyrənin. Mən dəfələrlə demişəm – Azərbaycan dilini öyrənin. Bu, bilmədiyinizin nəticəsidir. İşiniz yaxşıdır, amma sən mənə təəccübləndirdin. Mən baxdım, baxdım, fikirləşdim – o tərəfə fikirləşirəm, bu tərəfə fikirləşirəm: sual verim, sual verməyim? Necə yəni «ədəd»? Axırda aydınlaşdı. Bu, 10 min ədəd istehsal edir, amma «40 ədəd» deyir. Yaxşı...

F a i q Y e l i s u y s k i: Cənab Prezident, bunlar da sayğacın mexanizmləridir. Zavodda istehsal olunur.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bunun hissələridir?

F a i q Y e l i s u y s k i: Bəli.

H e y d ə r Ə l i y e v: Demək, bu, şəxsi evlər üçündür?

Faiq Yelisuy ski: Bəli, mənzillər üçündür.

Heydər Əliyev: Bax, bunu hər biriniz alın, mənzilinizə qoyun, hesablasınlar ki, siz nə qədər su işlətmisiniz, pulunu da verin. Başa düşürsünüz – mən bunu bir neçə dəfə demişəm – Bakının su təchizatının təmin olunması üçün biz Dünya Bankından, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankından 90 milyon dollar kredit almışıq. Biz həmin kredit hesabına orada dəyişikliklər aparırıq. Həmin krediti qaytarmaq üçün isə şərt bundan ibarətdir ki, biz suyun təchizatını və keyfiyyətini yaxşılaşdıracağıq. Kürdən gələn su kəmərlərinin keyfiyyəti yaxşılaşacaq, nasos stansiyaları dəyişdiriləcəkdir. Abid Şərifov buradadır. O bu işlərlə məşğul olur və olacaqdır.

Hər bir adam su pulu verməlidir. Yığılan su pullarından həmin kredit qaytarılmalıdır. Amma Azərbaycanda öyrənilərlər – sudan, elektrik enerjisindən, qalan hər bir şeydən pulsuz istifadə edirlər və sonra da deyirlər ki, yaşayış pisdır. İndi heç bir ölkədə sudan pulsuz istifadə etmək olmaz.

Bu işlə mən təkcə indi yox, 1970-ci illərdə də məşğul olurdum. Amma o vaxt bizim belə cihazlarımız yox idi. Yadımdadır, o vaxtlar, məsələn, suyu açıb işlədir – yaxşı, nə qədər işlədir, işlətsin – amma, tutaq ki, unitaz xarab olur, oradan su gəcə də, gündüz də axır. Yoldaş Şərifov, elədimi? Yəqin vaxtilə sən də evində belə olubdur.

Vaxtilə nə qədər su itirirdik. Əgər o dövrdə keçirdiyimiz müşavirələrdə mənim nitqlərimi, çıxışlarımı qəzetlərdən götürüb baxsanız, görərsiniz ki, o zaman mən su itkisinin qarşısının alınması üçün nə qədər tədbirlər görməyə çalışmışam. Necə deyərlər, canımı qoymuşam ki, Azərbaycanda suya qənaət edilsin, su itməsin. O illər keçdi. İndi bazar iqtisadiyyatıdır. Sudan istifadə etmək istəyirsənsə, istifadə et, amma hesablayıcı cihazın olsun və ayda suyun pulunu ver. Hesablayıcı cihazın olsun, ayda nə qədər elektrik enerjisindən istifadə etmişənsə, pulunu ver. Bunlar olanda bizim həm elektrik stan-

siyalarımız yaxşı işləyəcək, həm də su təchizatı yaxşı olacaqdır.

Sizin bu istehsalatınız çox vacibdir. Burada işin keyfiyyətini yaxşılaşdırmısmız, çalışın daha da yaxşılaşdırın. Amma lazımdır ki, indi bu, respublikada tətbiq edilsin.

Mən üzümü yenə də Şərifova tuturam: su layihəsi ilə sən məşğulsan, ona sən rəhbərlik edirsən, elədirmi?

Abid Şərifov: Bəli.

Heydər Əliyev: Bunların hamısı tətbiq olunmalıdır. Siz bunları Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti ilə birlikdə həyata keçirin. İndi burada dedilər ki, Bakı şəhərinə 600 min ədəd belə cihaz lazımdır.

Faiq Yelisuyski: Bakı şəhərindəki mənzillər üçün 600 min ədəd belə cihaz lazımdır.

Heydər Əliyev: Deyirsən ki, Bakı şəhəri üçün 600 min ədəd belə cihaz lazımdır. Görək siz bunu təmin edəsiniz ki, mənzil sahibləri bu cihazları alsınlar. Bu cihazın qiyməti neçəyədir?

Faiq Yelisuyski: Bir ədədinin qiyməti 13 dollardır.

Heydər Əliyev: Mənzil sahibləri bu cihazı alsınlar, ondan istifadə etsinlər. Bu cihazda fırıldaq edib, nəyisə dəyişdirmək mümkündür?

Faiq Yelisuyski: Xeyr.

Heydər Əliyev: Keçmişdə elektrik sayğaclarında bəzən rəqəmləri dəyişdirirdilər. Əgər bu da belə olacaqsa, onda bunun əhəmiyyəti yoxdur.

Faiq Yelisuyski: Xeyr, mümkün deyil.

Rasim Daşdəmirov: Cənab Prezident, bu cihaz həm isti, həm də soyuq su üçündür.

Heydər Əliyev: Əlbəttə, belədir. Evə soyuq su gəlir, amma onu sonra evdə qızdırırlar. Yaxud da, bəzi evlərdə mərkəzi istixana sistemi var.

Faiq Yelisyanski: Cənab Prezident, bunlar işə iri sayğaqlardır. Bunların diametri 150 millimetrdir. Keçmiş İttifaqa mənsub olan respublikalar arasında bizdən başqa heç yerdə belə cihaz istehsal edilmir.

Heydər Əliyev: Siz onda bunu ixrac edirsiniz?

Faiq Yelisyanski: Bəli, ixrac edirik. Zavodumuzun məhsullarının əsas alıcısı Rusiyadır.

Cənab Prezident, bildiyiniz kimi, biz bu malları çoxdan Rusiyaya satırıq. Hazırda yenə də Rusiya ilə müqavilə bağlamışıq. Zavodumuzun istehsal etdiyi məhsulların, demək olar ki, 70 faizi Rusiyaya satılır. Biz Ukrayna ilə də müqavilə bağlamışıq. Biz keçən il Özbəkistanda keçirilmiş tenderdə iştirak etdik və qalib gəldik. Bundan sonra Daşkəndə də bir neçə növ sayğaqlar göndərəcəyik.

Cənab Prezident, biz bu il üçün 3 milyard manata yaxın məbləğdə müqavilələr bağlamışıq. İlin əvvəlindən indiyədək 860 milyon manatlıq məhsul satmışıq, hazırda zavodumuza 300 milyon manat vəsait daxil olubdur. Kollektivimiz işləyir, bundan sonra da işləyəcəkdir.

Heydər Əliyev: Bu zavod çox vacib bir zavoddur. Mən indiyədək görülən işləri yüksək qiymətləndirirəm. Çünki, yenə də deyirəm, mən bu zavodla 1970-ci illərdən tanışam. Dediym sözləri təkrar etmək istəmirəm, vaxtilə bu zavodun müasir səviyyəyə gəlib çatması üçün çoxlu səylər qoymuşuq. Bir daha deyirəm, biz 1975-ci ildə SSRİ Nazirlər Sovetinin və Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının Azərbaycanada müasir texnikanın və texnologiyanın inkişaf etdirilməsi barədə xüsusi bir qərar qəbul etməsinə nail olduq. Biz o vaxt həmin qərar əsasında Azərbaycanda bir sıra zavodların – dünyanın getdiyi-miz «Büllur» zavodunun, sonra cihazqayırma, radiotexnika zavodlarının və sairin tikintisinə başladıq.

Ancaq eyni zamanda, mövcud olan zavodların texnika və texnologiyasının müasirləşdirilməsinə başladıq. Bunların ara-

sında sizin bu zavod da var idi. İndi deyirsiniz, mən də xatırlayıram ki, bu sex həmin qərar əsasında tikilibdir. O vaxtlar burada istehsal olunan məhsulun keyfiyyəti bizi qane etmirdi. Ona görə də biz bu zavodu çoxlu tənqid edirdik.

Mən dedim, o vaxt biz suya qənaət edilməsinə çalışırıdık, istəyirdik ki, sayğaclar qoyulsun, sudan kimin, hansı zavodun, müəssisənin nə qədər istifadə etdiyi hesablınsın. Amma nə zavodda, nə fabrikdə, nə mağazada, nə başqa yerdə heç kəs hesab aparmır ki, nə qədər su götürübdür. Suyun insanların, müəssisələrin, cəmiyyətin tələbatını ödəməsi üçün həddindən artıq vəsait xərclənir, amma oradan bir gəlir yoxdur. Ona görə də biz o vaxt bu işlərlə məşğul olurduq. Amma o zaman sovet dövrü idi, çox şeyləri də bağışlayırıdık. O vaxtlar su pulunu verib-verməməyin hesabı o qədər də ciddi aparılmırdı. Çünki sayğaclar yox idi, sadəcə yazılırdı ki, kim nə qədər su pulu verməlidir. Kim istəsə verirdi, kim istəməsə vermirdi. Amma indi həyat dəyişibdir. Ona görə də belə cihazlara böyük ehtiyac vardır.

Mənim burada gördüyüm sayğac növləri bu zavodun böyük ixrac imkanlarını nümayiş etdirir. Yəni bu cihazlar təkcə Azərbaycanın yox, keçmiş SSRİ məkanına daxil olan ölkələrin də tələbatını ödəyə bilər. Ona görə də zavodunuzun böyük gələcəyi vardır və böyük işlər görəcəksiniz, çoxlu faydalar, gəlir əldə edə biləcəksiniz. Bunlar hamısı məni sevindirir. Çünki mən vaxtilə bu zavodun inkişaf etməsi, modernləşdirilməsi üçün söylər qoymuşam. Bu gün bir daha görürəm ki, həmin söylər hədəf getməyibdir, öz nəticəsini verir. Bu zavod bu gün üçün, Azərbaycan üçün və xarici bazar üçün çox lazımdır.

Yeni növlər icad etdiyinizə, onları geniş istehsala buraxdığınıza görə mən sizi təbrik edirəm, bunu yüksək qiymətləndirirəm. Eyni zamanda ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, siz əldə etdiyiniz bu nailiyyətlərlə arxayınlaşmaya-

caqsınız, dayanmayacaqsınız, bu cihazların həm növlərini, çeşidlərini, həm də miqdarını artıracaqsınız. Birincisi, zavodunuzu genişləndirə də bilərsiniz. İkincisi, zavodunuzun bütün işçilərinin maaşını artırma bilərsiniz. Beləliklə, Azərbaycanın iqtisadiyyatına öz payınızı verə bilərsiniz.

Mən sizi təbrik edirəm, hamımıza cansağlığı arzu edirəm. Çox şadam ki, gəlib bu zavodu belə yaxşı vəziyyətdə gördüm. Sağ olun.

Ə m ə k ç i l ə r: Cənab Prezident, çox sağ olun. Sizə cansağlığı arzulayırıq. Allah Sizi xalqımızın üstündən əskik eləməsin. Çox razıyıq. Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevə eşq olsun!

GƏNCƏ ŞƏHƏRİ İCTİMAİYYƏTİNİN NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ NİTQ

24 may 2000-ci il

Əziz dostlar!

Əziz gəncəlilər!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən iki gündür ki, sizin bölgədəyəm. Ancaq dünən vaxtımı Şəmkirdə keçirmişəm. Şəmkirə Gəncədən gəlib getmişəm. Şəmkir rayonunda işi qurtarandan sonra yenə də Gəncəyə gəlmişəm, Gəncədə gecələmişəm. Bu gün də sizinlə birlikdəyəm. Bunlar hamısı mənim öz üzərimə düşən vəzifələri yerinə yetirmək üçün atdığım addımlardır.

Dünənki gün haqqında sonra məlumat verəcəyəm. Mən bu gün sizin bir neçə sənaye müəssisələrinizlə tanış oldum. Dünən «Büllur» zavodunda oldum, bu gün Gil-Torpaq, «Sihaz» istehsalat birliklərində oldum. Nizami məqbərəsini ziyarət etmək bizim müqəddəs borcumuzdur. Şəhərdə olan hərbi hissədə döyüşçülərimizlə, ordumuzun nümayəndələri ilə görüşdüm.

Bu səfərdə mənim məqsədim, Gəncədə mənim məqsədim məhz Gəncənin problemləri ilə daha da yaxından tanış olmaq, şəhərin həyatındakı çətinliklərin aradan qaldırılması üçün mümkün olan tədbirləri həyata keçirmək və bu ağır, çətin dövrdə Gəncə şəhərinin sosial-iqtisadi inkişafı üçün lazımı işlər görməkdən ibarətdir.

Gəncə bütün göstəricilərinə görə Azərbaycanın ikinci şəhəridir. Gəncə 1918-ci ildə xalq cümhuriyyəti yarandığı ilk aylarda müstəqilliyini ilk dəfə bu əsrdə elan etmiş Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qərargahı olubdur. Yəni o vaxt Gəncə

bir neçə ay müddətində Azərbaycanın paytaxtı olubdur. Ona görə də Gəncə daim Azərbaycan cəmiyyətinin və Azərbaycan hökumətinin diqqət mərkəzində olubdur. İndi biz hər şeyi ədalətlə qiymətləndirməliyik.

Hələ İkinci dünya müharibəsindən öncə Gəncədə sənaye müəssisələri yaranmağa başlamış və bəziləri də yaranmışdı. İkinci dünya müharibəsi bitəndən sonra yeni müəssisələr yarandı.

Məsələn, mən bu gün «Cihaz» İstehsalat Birliyində oldum. 1942-ci ildə Simferopoldan – Hitler orduları o yerləri işğal edəndə bəzi müəssisələri köçürmək mümkün olmuşdu – onu köçürüb bura gətiriblər. O vaxtdan Gəncədə fəaliyyət göstərir və bu gün də gördüyümə görə pis işləmir.

Gəncəni sənaye şəhəri etmək, Gəncəni daha da böyük etmək, Gəncə sakinlərinin həyat tərzini yaxşılaşdırmaq həmişə Azərbaycan rəhbərliyinin diqqət mərkəzində olmuşdur.

Mən Azərbaycana rəhbərlik etdiyim dövrdə, 1969-cu ildən başlayaraq Gəncə şəhərinin inkişafını əsas vəzifələrimdən biri hesab etmişdim. Ona görə də mən işlədiyim ilk aylarda Gəncəyə gəlmişdim. Ondan sonra da bir neçə dəfə Gəncəyə gəlmişəm. Gəncədə bir neçə sənaye müəssisəsinin tikilməsi haqqında qərarlar qəbul etmişik və yerinə yetirilməsini təmin etməyə çalışmışıq. Mən onların bəzilərinin açılışında iştirak etmişəm.

Biz o vaxt, 70-ci illərdə Gəncənin inkişaf etməsi üçün mümkün olan tədbirləri görmüşük və mən Azərbaycanın rəhbəri kimi, qeyd edirəm ki, bu məsələni həmişə ən mühüm məsələlərdən, mənim qarşımda duran ən mühüm məsələlərdən hesab edirdim.

Burada «Azəriqaz» Şəhmdar Cəmiyyətinin prezidenti məlumat verdi – məsələn, biz 70-ci illərdə Gəncəni tamamilə qazlaşdırmışdıq. Yaxud, elektrik enerjisi bərsində Gəncədə heç vaxt problem olmamışdı. Bu, insanların məişəti üçündür.

Amma eyni zamanda bu, iqtisadiyyat üçündür, sosial həyat üçündür, sənaye üçündür, həyatın bütün sahələri üçündür. Birinci növbədə elektrik enerjisi. Qaz bəlkə o qədər olmasa da, amma çox vacib şərtlərdən biridir.

1970-ci illərdə vaxt var idi ki, Gəncə gözəl bir vəziyyətdə idi. Sənaye müəssisələri işləyirdi, yaxşı məhsul istehsal olunurdu. Onlar Azərbaycanda da, Azərbaycandan kənarda da satılırdı. O vaxt Gəncədə istehsal olunan xalçaları hər adam ala bilməzdi. Yadıңызdadır, o vaxtlar çox qıt məhsul hesab olunurdu. Gəncə xalçası almaq üçün ya gərək haradasa – şəhərdə, bütün Azərbaycanda növbəyə duraydın, yaxud da gedib mağazada işləyən adama bir az artıq pul verəydin ki, altdan çıxarıb versin. Gəncənin belə bir dövrü olubdur. Mən Gəncə Xalça Kombinatı ilə fəxr edirdim. Çünki onun birinci hissəsini biz tikdik, yaratdıq. Mən bir neçə dəfə buraya gəldim. Sonra onun ikinci hissəsini layihələşdirdik, tikdik, yaratdıq. Bu məhsula tələbat var idi. Təkcə Azərbaycanda yox, o vaxtlar bizim yaşadığımız bütün SSRİ məkanında buna tələbat var idi. Tələbatı ödəmək üçün bunu edirdik.

Burada toxuculuq fabrikləri var idi. Onlar indi də var, amma o vaxt bunlar ahəngdar işləyirdi. Tikiş fabriki var idi. ahəngdar işləyirdi. Bu gün bizim ziyarət etdiyimiz Gəncə Gil-Torpaq Kombinatının tarixi haqqında orada – həm Nizami məqbərəsini ziyarət edərkən, həm də kombinatın özündə çox danışmışam. İndi vaxt almaq istəmirəm. Vaxtınız olsa, mənim dediyim o sözlərə televiziya vasitəsilə qulaq asarsınız.

1950-ci illərdən Gəncədə bu kombinatın tikilməsinə başlanıbdır və həqiqətən də ona çox böyük ümidlər bəslənibdir, onun böyük perspektivi görünəbdür. Çünki alunit yataqları və ondan istifadə edərək gil-torpaq istehsal olunması – ona görə də Sumqayıtda alüminium zavodu tikilmişdir – və son məhsul olan alüminium alınması Azərbaycan üçün sənaye sahəsində böyük bir addım idi, böyük bir iş idi. Bunlar hamısı

görülübdür və bu gün mən yenə də deyirəm – Gəncə Gil-Torpaq Kombinatının həm tikilməsi, həm avadanlığının müasirləşdirilməsi, həm lazımi səviyyədə işləməsi üçün 70-ci illərdə biz nə qədər əziyyət çəkmişik, nə qədər də işlər görmüşük. Kombinat da işləyibdir. Orada 4 mindən artıq Gəncə sakini işləyibdir, maaş alıbdır. İndi də işləyir, amma orada 2 mindən bir az artıq adam çalışır.

Məsələn, mən dünən «Büllur» zavoduna getdim. Orada danışdım – bu, 70-ci illərdə Azərbaycanda sənayenin ən mü-tərəqqi bir müəssisəsi idi. Bu mü-tərəqqi sahə bütün dünyada, o cümlədən SSRİ-də inkişaf etməyə başlayırdı. Bu, 60-cı illərin sonunda, 70-ci illərin əvvəlində başlayıbdır. Moskvada Elektronika Nazirliyi, elektronika müəssisələri yaranmışdı. Sonra Radiotexnika Nazirliyi, radiotexnika müəssisələri yaranmışdı. Dəqiq cihazlar istehsal etmək üçün böyük bir Cihazqayırma Nazirliyi var idi. Bunların bir qismi insanların tələbatını ödəmək üçün idi, digər bir qismi, bəlkə də daha çox hissəsi o vaxt Sovet İttifaqının hərbi sənaye kompleksinə lazım idi. Ona görə də bunlar o vaxt həm hörmətli müəssisələr, hörmətli istehsal sahələri idi, həm də gəlirli istehsal sahələri idi. Bunu duyaraq, bunu bilərək dərhal mən Azərbaycanın rəhbəri kimi, böyük çətinliklərin öhdəsindən gələrək, SSRİ-nin rəhbərlərinə dəfələrlə müraciət edərək Azərbaycanda da belə müəssisələrin yaranmasını təşkil etdim. Onlardan biri də «Büllur» zavodudur. O vaxt böyük bir həvəslə bunu yaratdığ və onun ilk buraxdığı kalkulyatorlar möcüzə kimi bir şey idi. Aınma görürsünüz, qısa bir zamanda, 15–20 il içərisində dünyada texnika, texnologiya, elm o qədər inkişaf edib ki, indi artıq onlar hamısı geridə qalıbdır.

Burada oturanların çoxunun cibində mobil telefonlar var. Yaxşı ki, hamısını söndürmüşsünüz. Onlar səs salmır. Amma bəzən bəziləri gəlib oturlar, telefonları zəng çalır. O vaxt biz bunu təsəvvür edə bilməzdik. Yəni bu, indi dünyada tex-

nikanın, texnologiyanın, elmin nə qədər inkişaf etdiyini göstərir.

Bu, bir tərəfdən, keçmiş zamanda Gəncənin sənayesinin, iqtisadiyyatının inkişafı üçün gördüyümüz işlər, əldə etdiyimiz nəticələrdir. İkinci tərəfdən, ikinci hissə Azərbaycanın başına gələn bəlalardır. 1988-ci ildən başlayaraq Azərbaycanın həyatı get-gedə gərginləşdi. Bir tərəfdən, Ermənistan Dağlıq Qarabağı özünə birləşdirmək üçün Azərbaycana təcavüz etdi, ikinci tərəfdən də, Azərbaycanın daxilində ictimai-siyasi vəziyyət pozuldu. Bunlar dəlilə bədal hakimiyyət dəyişikliklərinə gətirib çıxardı. Ona görə də sənaye haqqında, yaxud ümumi perspektivlər haqqında o vaxt düşüncələr yox idi. Bunlar da Azərbaycanın iqtisadiyyatına hədsiz zərər vurdular. O cümlədən, Gəncənin də iqtisadiyyatına, Gəncənin də sənaye müəssisələrinə çox zərərlər vurdular.

1990-cı ildən başlayaraq Azərbaycanda sənaye istehsalı, bütün iqtisadiyyat tənəzzül edirdi, sənaye istehsalı ildə təxminən 20–25 faiz geri düşürdü. Ancaq 70-ci illərdə və 80-ci illərin ortalarına qədər Azərbaycanda sənaye istehsalı ildə 8–9 faiz artırırdı. SSRİ miqyasında Azərbaycan, demək olar ki, birinci yerdə idi. Çünki ümumittifaq miqyasında sənayenin illik artımı orta hesabla 3–3,5, yaxud 4 faiz olurdu, amma Azərbaycanda ondan iki dəfə çox olurdu. Biz o dövrü də yaşamışıq, o dövrün nailiyyətlərini də əldə etmişik. Bəli, o dövrdə imkanlardan istifadə edib Azərbaycanda böyük sənaye potensialı yaratmışıq və bu sənaye potensialı bizə lazımdır – bu günə də lazımdır, gələcəyə də lazımdır.

Ancaq ondan sonra Azərbaycanda dağıdıcı bir proses getdi. Sonra isə keçmiş sosialist sistemi əsasında yaşamış iqtisadiyyat artıq öz bəhrəsini vermədiyinə görə böyük bir dövr boşluq oldu.

Ondan sonra biz bazar iqtisadiyyatına keçdik. Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatına keçid, demək olar ki, 1994-cü

ildən başlayıbdır. 1995-ci ildə biz Azərbaycanda iqtisadiyyatın tənəzzülünün, iqtisadi böhranın qarşısını aldıq və 1996-cı ildən başlayaraq Azərbaycanda iqtisadiyyat inkişaf dövrünə daxil olubdur. Bu, əsas göstəricilərdir, özü də bunlar dünyada məşhur olan göstəricilərdir. Bu, təkcə Azərbaycan Statistika Komitəsinin verdiyi göstəricilər deyil. Bu, Dünya Bankının, Beynəlxalq Valyuta Fondunun müşahidələri və onların əldə etdiyi göstəricilərdir.

Azərbaycanda 1996-cı ildən iqtisadiyyat inkişaf edib, sosial sahədə inkişaf var, sənaye inkişaf edib, kənd təsərrüfatı inkişaf edib, ümumi daxili məhsul artıb – hamısı inkişaf edibdir. Ancaq o dağıdıcı dövr o qədər ağır olubdur ki, indi bu inkişafa ki, başlamışıq, hələ bir xeyli vaxt lazımdır ki, yeni iqtisadi sistem əsasında inkişafı elə təmin edək ki, insanların hamısı, yaxud tam əksəriyyəti işlə təmin olunsun, lazımı sahələr mütləq səmərəli fəaliyyət göstərsin və ümumiyyətlə, insanların rifah halı yaxşılaşsın.

Bu problemlər hər yerdə var – Azərbaycanın hər yerində. Bir Azərbaycanın yox, keçmiş Sovetlər İttifaqına mənsub olmuş respublikaların hamısında var. Amma Gəncədə bu daha da kəskin vəziyyətdədir. Biz bunu bilirik və keçmişdə yaxşı işləmiş bir neçə sənaye müəssisəsinin indi işləməməsi və onların işləməsinin çətin olması, təbii ki, Gəncədə vəziyyəti daha da ağırlaşdırıbdır. Ancaq hesab edirəm ki, fərsətli insanlar, bacarıqlı insanlar, işə can yandıran insanlar hətta belə bir dövrdə də, belə bir vəziyyətdə də çıxış yolu tapırlar.

Məsələn, mən bu gün «Cihaz» İstehsalat Birliyində oldum. Onlar bizim əvvəlki dövrümüzdə də su sayğacları, cihazlar istehsal edirdilər. Bu cihazlar çox böyük idi və əsasən sənaye müəssisələri üçün idi. Onlara o qədər də çox tələbat yox idi. Yəni o vaxt həmin sistem qurulmamışdı. Amma indi gördüm – bunlar işləyiblər, 40 növdən ibarət belə cihazlar hazırlayıblar, onu istehsal edirlər və müxtəlif ölkələrə – həm Rusi-

yaya, həm Orta Asiya ölkələrinə, başqa yerlərə ixrac edirlər, gəlir götürürlər və işçiləri işləyir. Demək, başqa müəssisələrdə də bacarıqlı insanlar, indiki dövrdə çevik hərəkət edə bilən insanlar bu müəssisələri işlədə bilirlər. Tam gücü ilə də işlətməsələr, müəyyən bir hissəsini işlədə bilirlər. Sadəcə, o keçmiş psixologiyadan əl çəkmək lazımdır.

Bilirsiniz, keçmişdə, sovet hakimiyyəti dövründə bir yerdə direktor işləmək o qədər də çətin məsələ deyildi. Çünki istehsal sahələri yaranıbdir, xammal gəlir, avadanlıq var, məhsul alınır, məhsulun harada satılması onu maraqlandırmır – planlaşdırılıbdır: nə qədər məhsul istehsal edir, hansı yərə göndərir, oradan da gəlirini götürür.

Amma indi belə deyil. İndi hər şey bazarla bağlıdır, bazar iqtisadiyyatıdır.

Kim bugünkü bazar iqtisadiyyatı şəraitində mal istehsal edib yüksək keyfiyyətini təmin edə bilərsə və onu dünya bazarında, Azərbaycanda, yaxud heç olmasa qonşu ölkələrdə sata bilərsə, o, təbiidir ki, həm istehsalı təmin edəcək, həm də gəlir götürəcək və öz işçilərini yaşadacaqdır. Ona görə də bazar iqtisadiyyatına keçid dövrü ağır və çətin dövrüdür. Biz bunu yaşamalıyıq və yaşayırıq. Ancaq hesab edirəm ki, yəni də burada təşəbbüskarlıq, insanların iş bacarığı əsas şərtlərdən biridir.

Bu nöqsanların təbii səbəbləri var. Mən onları bilirəm. Ancaq digər tərəfdən, yerli icra hakimiyyəti orqanlarının da fəaliyyətində nöqsanlar var, qüsurlar var. Gəncədə həm şəhərin icra hakimiyyəti var, həm də iki rayon var, onların icra hakimiyyətləri var. Bunlar dövlət orqanlarıdır, yerli hakimiyyət orqanlarıdır. Onların işlərində qüsurlar var. Əgər bir tərəfdən, bu qüsurlar olmasa, o biri tərəfdən, insanlarda sahibkarlığa və bazar iqtisadiyyatına münasibət daha da çox yaradıla bilsə və təbliğ oluna bilsə, özəlləşdirilmiş müəssisələr lazımı səviyyədə işləyə bilsə, təbiidir ki, vəziyyət bundan xeyli yaxşı ola bilər. Ona görə də mən arzu edirəm ki, siz bu istiqə-

mətdə düşünəsiniz. İndi dövlət müəssisələrini dövlət hesabına işletmək və alınan məhsulu satmaq çox çətindir. İndi Gəncə Xalça Kombinatı niyə işləmir?

Rasim Daşdəmirov (*Gəncə Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı*): Cənab Prezident, istehsal olunmuş məhsulun bazarda alıcısını tapa bilmirik.

Heydər Əliyev: Görürsünüz, o vaxta da, bu vaxta da baxın. O vaxt bu, qıt mal idi, indi alıcısı tapılmır. Bunu anlamaq lazımdır.

O vaxt Sovetlər İttifaqı qapalı bir ölkə idi – dünya ilə heç bir əlaqəsi yox idi, ticarət əlaqələri çox məhdud idi. Ona görə Sovetlər İttifaqında istehsal olunan məhsul Sovetlər İttifaqında da satılırdı və ona tələbat var idi. İndi qapılar açılib, biz dünya iqtisadiyyatına bağlanmışıq. Ona görə də iqtisadi cəhətdən, texnika, texnologiya cəhətdən inkişaf etmiş ölkələr də istehsal olunan malların keyfiyyəti yüksəkdir, qiyməti ucuzdur və onlar bir bizdə deyil, keçmiş Sovetlər İttifaqında olan müəssisələrin çoxunu üstələyir. Amma bu heç də ümid-sizlik yaratmamalıdır. Yox, yaratmamalıdır. Bu dövr çətin dövrdür. Amma bu dövrü cəsarətlə yaşamaq lazımdır. Təkcə elə gözləmək lazım deyil.

İndi görək sahibkarlıq inkişaf etsin. Sahibkarlığa imkan vermək lazımdır, şəxsi mülkiyyətə imkan vermək lazımdır. Əgər həqiqətən hər bir sahibkar böyük gəlir əldə etmək istəyirsə və böyük bir sahibkar olmaq istəyirsə, o çox yollar tapıb öz müəssisəsini, öz sahəsini işlədə bilər, yüksək səviyyəli mal istehsal edə bilər. Beləliklə də, həm özü böyük gəlir götürə bilər, həm böyük bir qisim insanlara iş yerləri açar və təbiidir ki, əldə etdiyi gəlirdən dövlətə də vergilər verə bilər.

Gəncə şəhərinin normal şəraitdə yaşaması üçün elektrik enerjisinin böyük əhəmiyyəti var. Ona görə də mən bu məsələləri bu gün bir nömrəli məsələ kimi ortaya atdım.

Siz gördünüz, İmanov da burada çıxış etdi, bütün vədləri verdi. «Azəriqaz» Səhmdar Cəmiyyətinin prezidenti də çıxış etdi, o da bu vədləri verdi. Hesab edirəm ki, onlar yerinə yetiriləcəkdir. Mən də şəxsən buna nəzarət edəcəyəm və biz Gəncə əhalisinin yaşayışında elektrik təminatı, qaz təminatı sahəsində gələcəkdə problemlərin olmamasını təmin edəcəyik.

İkinci yol özəlləşdirmə yoludur. Bizim Əmlak naziri burada öz fikirlərini dedi. Ancaq təkcə bir fikir demək deyil.

Gəncə Azərbaycanın ikinci şəhəridir. Bakıda özəlləşdirmə çox geniş miqyas alıbdır və özəlləşdirmə nəticəsində, xarici investorların Bakıya gəlməsi nəticəsində – siz Bakıya gəlirsiniz, görürsünüz – Bakının siması tamamilə dəyişibdir. Burada da özəlləşdirmə gedir. Amma görürəm ki, bu özəlləşdirmədən siz istənilən səmərəni ala bilməmişiniz.

Daşdəmirov köşklər haqqında dedi. Köşkləri əlillərə də, yaxud şəhid ailələrinə də, təbiidir ki, vermək lazımdır. Ancaq şəhərin simasını da qorumaq lazımdır. Burada bunların heç biri bir-birinə ziddiyyət təşkil etmir. Yəni onları elə yerlərdə vermək lazımdır, onlara elə bir yer ayırmaq lazımdır ki, o, şəhərin memarlıq simasını, gözəlliyini kəlməsin. Bunu etmək olar. Ancaq iş elə bir köşklərdə deyil.

Özəlləşdirmənin çox böyük imkanları var. Mən yeni Əmlak naziri təyin etmişəm. Keçmiş rəhbərliyi mən çox ciddi səhvlər buraxdıqlarına görə işdən azad etdim. Əmlak naziri Fərhad Əliyev, burada, Gəncədə ilkin olaraq nə etmək olar onları söylədi. Ona görə də mən ona burada, sizin yanınızda göstəriş verirəm: Gəncə özəlləşdirmənin aparılmasında birinci yerdə olmalıdır. Çünki görürəm ki, burada bu məsələnin həyata keçirilməsində insanların bir hissəsi bunu anlama bilməyiblər, bir hissəsi çətinlik çəkirlər, xarici investorların cəlb olunmasında bunların imkanları çatışmır. Ona görə də bura ilə məşğul olmaq lazımdır. Bu məsələni təkcə Gəncə İcra Hakimiyyətinin öhdəsinə vermək olmaz. Ümumiyyətlə,

özəlləşdirmə ilə icra hakimiyyəti orqanları məşğul olmur. Özəlləşdirmə ilə xüsusi nazirlik məşğul olur.

Sizin burada nümayəndələriniz var, yoxsa yoxdur?

Fərhad Əliyev (*Dövlət Əmlakı naziri*): Bəli, var, cənab Prezident.

Heydər Əliyev: Əyləşin. Özəlləşdirmənin ikinci mərhələsi barədə qanun Milli Məclisdə qəbul olundu. Bu yaxın vaxtlarda bu barədə proqramı elan edəcəyik və xüsusi fərmanla özəlləşdirmə proqramı veriləcəkdir.

Bəli, geniş və böyük özəlləşdirmə həyata keçirmək üçün mütləq xarici investorlar cəlb olunmalıdır. Çünki Azərbaycanın daxilində yaşayan insanların o qədər böyük vəsaiti, o qədər biliyi, təcrübəsi yoxdur ki, həm böyük bir müəssisəyə vəsait qoysun, həm də onu işlədib səviyyəsini qaldıra bilsin. Mütləq xarici investorlar buraya cəlb olunmalıdır.

Məsələn, Gəncə şəhərinin elektrik şəbəkələrinin ya özəlləşdirilməsi, ya idarəyə verilməsi, ya da xarici investorlara verilməsi əsas vəzifələrdən biridir. Bu, təmin olunsa, inanıram ki, birincisi, elektrik enerjisi ilə təchizat yüksək səviyyədə olacaqdır, ikincisi də, insanlar elektrik enerjisini normal alaraq onun haqqını verəcəklər. Onun haqqını alan, onu idarə edən təşkilat, yaxud onu özəlləşdirən sahibkar, təbiidir ki, bunu daha da inkişaf etdirəcəkdir. Yəni təmir işlərinə baxacaq, lazım olan başqa işlərə baxacaqdır. Çünki o, buradan gəlir götürəcəkdir. Bu işi nə qədər yaxşı təşkil etsə, o qədər də gəlir götürəcəkdir. Ona görə bu da, qarşıda duran bir nömrəli vəzifələrdən biridir.

Beləliklə, Azərbaycanın bütün əhalisi kimi, siz də çox çətin bir dövrü yaşayırsınız. Amma bu çətin dövrü qürurla yaşamaq lazımdır. Biz iqtisadiyyatı inkişaf etdiririk. İndi Azərbaycanın büdcəsi yerinə yetirilir. Azərbaycanın büdcəsindən maliyyələşdirilən bütün vətəndaşlarımız vaxtlı-vaxtında maaşını, pensiyasını alır. Mən bu gün soruşdum, burada da

may ayının maaşları hamısı veriləbdir, may ayının pensiyaları veriləbdir. Bu artıq böyük nailiyyətdir. Bunu bilin. Amma indi keçmiş Sovetlər İttifaqına mənsub olan müstəqil dövlətlərdə, elə bizim qonşularımızda da beş ayla, altı ayla maaşlar verilmir, pensiyalar verilmir. Hətta elə yerlər var ki, orada polis zabıtləri üç ayla, dörd ayla öz maaşını ala bilmirlər. Başa düşürsünüz?

Bunlar büdcədən maliyyələşən nə qədər böyük sahədir, bunların hamısını biz təmin edirik. Amma o sahələr ki, büdcədən maliyyələşmir, onların bir hissəsi özəl sektordur, bir hissəsi səhmdar cəmiyyətləridir, bir hissəsi də özəlləşdirmə prosesində olanlardır – hələ nə səhmdar cəmiyyətinə çevriliblər, nə özəlləşdiriliblər, işlərini aparırlar. Ona görə də hərə öz sahəsində işi aparmalıdır və beləliklə də, Gəncənin problemləri həll olunmalıdır və həll olunacaqdır. Əmin ola bilərsiniz ki, bundan sonra da Azərbaycanın Nazirlər Kabineti, Azərbaycanın müvafiq nazirləri və müvafiq başqa hökumət orqanları – hamısı Gəncəyə xüsusi qayğı göstərəcəklər. Bu mənim yeni tapşırığımdır. Mən isə bunlara nəzarət edəcəyəm.

Mən buraya gələndə gördüm ki, meydanda çoxlu adam toplaşıbdır. Yəqin ki, onlar indiyə qədər də bizi gözləyirlər. Güman edirəm, hamımız gedək, onlarla söhbət edək. Mən bəzi sözlərimi elə orada deyim. Burada vaxt itirməyək. Sağ olun.

XORVATIYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB STEPAN MESİÇƏ

Hörmətli cənab Prezident!

Xorvatiya Respublikasının milli bayramı – Dövlətin elan edilməsi günü münasibətilə Sizi və dost Xorvatiya xalqını səmimi-qəlbdən təbrik edir, Sizə cansağlığı və fəaliyyətinizdə uğurlar, ölkənizə sülh, əmin-amanlıq və tərəqqi arzulayıram.

Ümidvaram ki, Azərbaycan Respublikası ilə Xorvatiya Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq əlaqələri xalqlarımızın mənafeyi naminə hərtərəfli inkişaf edəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 27 may 2000-ci il

28 MAY – RESPUBLIKA GÜNÜNƏ HƏSR OLUNMUŞ TƏNTƏNƏLİ MƏRASİMDƏ NİTQ

Respublika sarayı

27 may 2000-ci il

Əziz həmvətənlər!

Əziz bacılar, qardaşlar!

Hörmətli xanımlar, cənablar!

Sizi Azərbaycanın milli bayramı – İstiqlaliyyət günü, Respublika günü münasibətilə səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

XX əsr, ikinci minillik sona çatır. Yeddi aydan sonra bəşəriyyət XXI əsrə, üçüncü minilliyə qədəm qoyacaqdır. Azərbaycan xalqı azad xalq kimi, Azərbaycan müstəqil dövlət kimi XXI əsrə, üçüncü minilliyə inamla daxil olacaqdır.

Biz bu gün XX əsrin sonuna çatdığımız zaman bu əsrə nəzər salsaq görəcəyik ki, bu əsr bəşəriyyət üçün bütün əvvəlki əsrlərdən fərqli olubdur. Bu əsrdə iki dəhşətli dünya müharibəsi baş verib, on milyonlarla insan həlak olubdur. Bu əsrdə inqilablar olub, dövlətlər dəyişilibdir. Bu əsrdə imperiyalar dağılıbdır. Bu əsrdə dünyanın bir çox xalqları müstəmləkəçilikdən xilas olublar və öz milli azadlığına, dövlət müstəqilliyinə nail olublar.

Bu əsrdə dünyada gedən proseslərə təsir göstərən Rusiyada Oktyabr inqilabı olubdur. Ondan sonra çar Rusiyasının ərazisində Sovetlər İttifaqı kimi böyük superdövlət yaranıbdir.

İkinci dünya müharibəsindən sonra dünyanın siyasi mənzərəsi dəyişib, bloklar yaranıb, soyuq müharibə gedib və nəhayət, əsrin sonunda Sovetlər İttifaqı dağılıb, Sovetlər İttifaqına

daxil olan 15 cümhuriyyət, respublika öz dövlət müstəqilliyinə nail olubdur.

1991-ci ilin sonunda Sovetlər İttifaqının dağılması nəticəsində Azərbaycan da dövlət müstəqilliyini əldə edibdir. Biz səkkiz ildir ki, azad, müstəqil yaşayırıq. Azərbaycan bir müstəqil dövlət kimi, yaşayır, irəli gedir və inkişaf edir.

Azərbaycanın XX əsr tarixini bir neçə mərhələyə bölmək olar. Əsrin əvvəlində Azərbaycanın vətənpərvər, milli şüurlu ziyalıları xalqımızda milli oyanış, milli dirçəliş fikirlərini yaratmağa çalışmış və xeyli işlər görə bilmişlər.

Üzeyir Hacıbəyov, Cəlil Məmmədquluzadə, Əhməd bəy Ağayev, Əlibəy Hüseynzadə, Firudin bəy Köçərli, Nəriman Nərimanov, Məmməd Səid Ordubadi və bir çox belə şəxsiyyətlər əsrin əvvəlində Azərbaycan xalqında azadlıq, milli ruh əhval-ruhiyyəsinin inkişaf etməsində xidmətlər göstərmişlər.

Azərbaycan üçün ikinci mərhələ çar Rusiyası dağılandan sonra respublikamızın ilk dəfə dövlət müstəqilliyi əldə etdiyi dövrdür. Həmin dövrdə xalq cümhuriyyəti yaranmış, Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini elan etmiş və demokratik, müstəqil dövlət quruculuğu prosesi həyata keçirmişdir. O vaxt Azərbaycan ziyalılarının bir qismi siyasi fəaliyyətlə də məşğul olurdu. Məhz onların birlikdə təşəbbüsü ilə 1918-ci il mayın 28-də Tiflisdə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi bəyan edildi və ilk xalq cümhuriyyəti yarandı.

Bu cümhuriyyət, bu dövlət az yaşadı, ancaq xeyli işlər gördü. Ən əsası odur ki, xalqımızda, millətimizdə azadlıq, müstəqillik fikirlərini daha da gücləndirdi. Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasında Azərbaycanın bir çox mütəfəkkir, bir çox vətənpərvər insanları iştirak etmişlər. Məmmədəmin Rəsulzadə, Əlimərdan bəy Topçubaşov, Fətəli xan Xoyski, Nəsim bəy Yusifbəyli və digərlərinin rəhbərliyi altında Xalq Cümhuriyyəti 23 ay yaşamış, xeyli işlər görmüş, ancaq məlum səbəblər-

dən süqut etmişdir. Mən hesab edirəm ki, bu, XX əsr Azərbaycan tarixində ikinci mərhələ hesab oluna bilər.

Üçüncü mərhələ 1920-ci ildən başlayır, Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin qurulması və 70 il ərzində Azərbaycanın sovet hakimiyyəti, dövləti çərçivəsində yaşaması dövrünü əhatə edir. Bu illər Azərbaycanın elmi, maarifi, təhsili, mədəniyyəti, iqtisadiyyatı sürətlə inkişaf etmiş, Azərbaycanın mənzərəsi dəyişmiş, respublikamız güclənmiş və Azərbaycanda çox zəngin intellektual, iqtisadi potensial yaranmışdır.

1991-ci ilin sonunda Azərbaycanın XX əsr tarixinin dördüncü mərhələsi başlamışdır. Bir daha qeyd edirəm, bu da Sovet İttifaqının dağılması münasibətilə Azərbaycanın öz milli azadlığını, dövlət müstəqilliyini elan etməsidir. Biz o vaxtdan azad, sərbəst yaşayırıq, müstəqil dövlətik. Xalqımız öz taleyinin, torpaqlarının, öz ölkəsinin sahibidir.

Ancaq o da həqiqətdir ki, Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edərkən çox ağır, çətin bir dövr yaşayırdı. 1988-ci ildən Erənəstanın Azərbaycana hərbi təcavüzü başlamışdır. Azərbaycan dövlət müstəqilliyini elan edəndə torpaqlarımızı müdafiə etmək üçün Ermənistanla müharibə aparırdı.

1990-cı ildə Azərbaycan xalqına qarşı böyük hərbi təcavüz edilmişdir. Yanvarın 20-də sovet ordusunun böyük hissələri Azərbaycana, Bakıya daxil olmuş, dinc əhalini qırmış, xalqımız şəhidlər vermişdir.

Sonrakı illərdə Azərbaycanda müharibə ilə yanaşı, daxili ictimai sabitlik pozulmuş, müxtəlif qanunsuz silahlı dəstələr yaranmış və Azərbaycanın bu ağır dövründə – Ermənistanla müharibə apardığı bir dövrdə respublikamızın daxilində qızğın hakimiyyət mübarizəsi getmişdir. Təbiidir ki, müxtəlif qüvvələrin özlərinə məxsus silahlı dəstələrdən istifadə edərək apardığı bu hakimiyyət mübarizəsi Azərbaycana böyük zərbələr vurmuşdur. Hakimiyyət dəyişikliyi baş vermişdir.

1992-ci ilin may ayında başqa qüvvə hakimiyyətə gəlmiş və 1993-cü ilin iyun ayında Azərbaycanda vəziyyət son dərəcə gərginləşmiş, vətəndaş müharibəsi başlamışdı. 1992-ci ilin may ayında hakimiyyətə gəlmiş Xalq Cəbhəsi dövründə – bir il müddətində Azərbaycanın vəziyyətinin daha da gərginləşməsinə və ölkəmizin dağılmasına böyük təhlükə yaranmış, hakimiyyət mübarizəsi davam etmiş, buna görə də 1993-cü ilin iyun ayında vətəndaş müharibəsi baş vermişdir.

Əgər biz müstəqillik əldə etdiyimiz gündən bu günə qədərki dövrü də müəyyən mərhələlərə bölsək, bax, bu dövr – 1991-ci ildən 1993-cü ilə qədər olan dövr müstəqil Azərbaycanın həyatında birinci dövr hesab edilə bilər.

İkinci dövr isə 1993-cü ildən 1995-ci ilə qədər olan dövrüdür. 1993-cü ildə başlamış vətəndaş müharibəsi Azərbaycanı parçalanmaq təhlükəsinə gətirib çıxarmış, ölkəmizin daxilində olan separatçı qüvvələr hərəkətə gəlmiş, bu qüvvələr Azərbaycanın cənubunda da, şimalında da baş qaldırmış və bunlar da respublikamızda daxili vəziyyəti daha da gərginləşdirmişdi.

Azərbaycanda vətəndaş müharibəsinə son qoyulmuş, ancaq daxili ictimai-siyasi vəziyyəti sabitləşdirmək çox çətin və ağır olmuşdur. 1994-cü ilin oktyabr ayında Azərbaycanda yenidən dövlət çevrilişinə cəhd göstərilmiş və xalqımızın birliyi bu dövlət çevrilişinin qarşısını almışdır.

1995-ci ilin mart ayında qanunsuz silahlı dəstələr, cinayətkar qruplar, xaricdən və daxildən istiqamətləndirilən qruplar Azərbaycan dövlətini silah gücü ilə devirməyə cəhd göstərmişlər.

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin qüdrəti, gücü bu təhlükənin də qarşısını ala bilmiş və dövlət çevrilişinə cəhd göstərənlər məğlub olmuş, öz cəzalarını almışlar. Bunu Azərbaycanın müstəqillik dövrünün ikinci mərhələsi hesab etmək olar.

Üçüncü mərhələ isə Azərbaycanda tam müstəqillik yaranandan indiyə qədər olan dövrüdür. 1995-ci ilin sonunda və

1996-cı ildə artıq biz Azərbaycanın daxilində ictimai-siyasi vəziyyəti sabitləşdirə bildik və ondan sonrakı illərdə – bu günə qədər bu proses davam edir. Azərbaycanda daxili vəziyyət ildən-ilə, aydan-aya, gündən-günə tam sabit, tam normal şəraitdədir. İnsanlar rahatlıq əldə ediblər, sərbəst yaşayırlar, onlar istədikləri sahədə əmək fəaliyyəti göstərməyə imkan qazanıblar.

Təbiidir ki, Azərbaycanda sabitlik yaratmaq üçün və respublikamızın müstəqil dövlət kimi yaşaması üçün Ermənistan–Azərbaycan müharibəsində də qəti tədbirlər görmək lazım idi.

Azərbaycanda olan bu daxili çəkişmələr, hakimiyyət mübarizəsi, müxtəlif qüvvələrin təxribatları, Ermənistan silahlı qüvvələrinə ayrı-ayrı ölkələrdən göstərilən xüsusi yardımlar Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycan torpaqlarını işğal etməsinə imkan yaratmışdır. Onlar Azərbaycanın vəziyyətindən çox çevik istifadə edərək torpaqlarımızı ardıcıl surətdə işğal etmişlər. Təbiidir ki, bu işğal 1989-cu ildən başlanmış, öncə Dağlıq Qarabağın ərazisi, sonra onun ətrafı işğal olunmuş və nəhayət, indi Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır. Bu torpaqlardan zorla çıxarılmış bir milyon soydaşımız ağır vəziyyətdə çadırlarda yaşayır.

1994-cü ilin may ayında Ermənistan–Azərbaycan müharibəsində atəşkəs sazişi imzalanmışdır. Altı ildən çoxdur ki, Azərbaycan müharibəsiz, sülh şəraitində yaşayır. Baxmayaraq ki, hələ tam sülh yoxdur.

Müharibənin dayandırılması, daxili vəziyyətin sabitləşdirilməsi, ictimai-siyasi sabitliyin möhkəmlənməsi Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi dövlət quruculuğu prosesini aparmasına imkanlar yaratdı. Məhz bu şəraitdə – 1995-ci ildə müstəqil Azərbaycan özünün ilk milli demokratik Konstitusiyasını qəbul etdi. Bu, tarixi hadisədir. Azərbaycan müstəqilliyini əl-

də etmişdi, ancaq 1995-ci ilə qədər ağır və çətin problemlərlə rastlaşırdı. Təbiidir ki, bu şəraitdə çox işləri görmək mümkün deyildi, o cümlədən Konstitusiyanın qəbul olunması.

Məhz ictimai-siyasi sabitliyin yaranması və Azərbaycanın daxilində olan bütün qanunsuz silahlı dəstələrin ləğv olunması, cinayətkar qrupların cinayətlərinin qarşısının alınması – bunlar hamısı Azərbaycanda dövlət quruculuğu prosesinin uğurla aparılmasına şərait yaratdı.

Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini elan edərkən bəyan etmişdi ki, Azərbaycan demokratiya yolu ilə gedəcək, ölkəmizdə demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesi gedəcəkdir. Bunlar elan olunmuşdu, ancaq təəssüf ki, Azərbaycanın daxili vəziyyəti, dediyim kimi, çox gərgin olduğuna görə bunlar söz idi, əməli tədbirlər lazımı səviyyədə görülmürdü.

Azərbaycanda müstəqil dövlətin təsisatlarının yaranması və dövlət quruculuğu prosesi sürətlə 1995-ci ildə başlamış və bunun əsasını da təşkil edən Azərbaycanın qəbul etdiyi ilk Konstitusiyasıdır. Ondan sonrakı dövrdə Azərbaycanda dövlətçilik möhkəmlənib, demokratik prinsiplər bərqərar olub, demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesi uğurla, sürətlə həyata keçirilir. Azərbaycanın öz iqtisadiyyatını bazar iqtisadiyyatı yolu ilə inkişaf etdirməsi üçün imkanlar yaradılıb və bir çox nailiyyətlər əldə olunubdur. Azərbaycan bir dövlət kimi möhkəmlənib, Azərbaycanın Silahlı Qüvvələri, ordusu yaranıb, güclənib, inkişaf edibdir və bu gün müstəqil Azərbaycanın milli mənafeələrini, torpaqlarını, onun hüduqlarını qorumağa qadir ordudur.

Konstitusiyaya qəbul olunandan sonra ötən beş il ərzində bizim ali qanunvericilik orqanımız – Milli Məclis tərəfindən 400-dən çox qanun qəbul edilmişdir. Məhz Konstitusiyamın əsasında, qəbul olunmuş qanunların əsasında Azərbaycanda siyasi, iqtisadi, demokratik islahatlar həyata keçirilir. Bu isla-

hatlar bütün sahələrdə aparılır. Onların ilbəlil həyata keçirilməsi Azərbaycanın bütün sahələrdə inkişafını təmin edir.

Azərbaycan öz daxili və xarici siyasətini müəyyən edibdir. Dediym kimi, daxili siyasət Azərbaycanda demokratik, hüquqi dövlət qurmaq, bazar iqtisadiyyatı yaratmaq, iqtisadi islahatlar aparmaqdan və Azərbaycanın hər bir vətəndaşına azad, sərbəst yaşamaq, hüquqlarının qorunmasını təmin etmək və öz rifah halını yaxşılaşdırmaq imkanları yaratmaqdan ibarətdir.

Azərbaycanın xarici siyasəti dünyanın bütün dövlətləri ilə bərabərhüquqlu, qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələr qurmaq və bu əlaqələr vasitəsilə həm gənc, müstəqil dövlət kimi, inkişaf etmiş dövlətlərin təcrübəsindən istifadə etmək, həm də bu təcrübənin mümkün olan hissələrini Azərbaycanda tətbiq etmək, eyni zamanda Azərbaycanın dünya miqyasında özünə layiq yer tutmasına nail olmaq məqsədi daşıyır. Azərbaycanın xarici siyasətində əsas problem Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin həll olunmasıdır.

Beləliklə, biz qısa bir zamanda Azərbaycanda müstəqil dövlət, demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət qurmuşuq, onun təsisatlarını yaratmışıq. Azərbaycanda iqtisadi islahatlar aparaq bazar iqtisadiyyatını inkişaf etdiririk. Azərbaycan artıq inkişaf dövrünü yaşayır.

Hər bir ölkənin, xalqın həm yaşaması, həm də dövlətinin olması üçün əsas şərt onun iqtisadiyyatıdır. Azərbaycan zəngin təbii sərvətlərə malikdir – neft-qaz yataqları, digər təbii sərvətlər vardır. Keçmiş illərdə Azərbaycanın güclü iqtisadi potensialı yaradılmışdır. Bu baxımdan son illərdə Azərbaycanın əldə etdiyi nailiyyətlərin ən əsası Azərbaycan dövlətinin neft strategiyasının işlənib hazırlanması və ardıcıl surətdə həyata keçirilməsidir. Bu neft strategiyası, onun həyata keçirilməsi vasitəsilə Azərbaycan dünyanın bir çox böyük ölkələ-

rinin diqqətini, marağını özünə cəlb edibdir. Bir çox faydalı sazişlər imzalanıb, işlər görülübdür.

Azərbaycanın neft strategiyası ölkəyə həm iqtisadi inkişaf üçün böyük imkanlar yaradıb, həm də dünyanın bir çox dövlətləri ilə, böyük dövlətləri ilə qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələr qurmağa imkan veribdir.

Azərbaycanın məhz neft strategiyası ölkəmizi dünyada daha da cazibədar edibdir. Xəzər dənizinin zəngin neft-qaz yataqlarının işlənilməsi sahəsində Azərbaycanın göstərdiyi təşəbbüs və gördüyü işlər dünya ictimaiyyətinin, bir çox dövlətlərin Xəzər hövzəsinə olan marağını həddindən çox artırıbdir. İndi Xəzər dənizi hövzəsi dünyanın, demək olar ki, hər yerində maraq cəlb edən bir hövzədir.

Məlumdur ki, Xəzər dənizinin zəngin ehtiyatları – neft və qaz yataqları hələ uzun müddət – on illər, yüz illər dünya iqtisadiyyatını cəlb edəcək və Xəzər dünyanın neft və qaz hasil edən ən böyük regionlarından birinə çevriləcəkdir. Biz istixarə hissi ilə deyə bilərik ki, Azərbaycan bütün bu prosesin təşəbbüskarıdır. Məhz bizim təşəbbüsümüz Xəzəryanı başqa dövlətləri də Xəzər hövzəsində fəal işləməyə cəlb edibdir. Beləliklə, indi Xəzər dənizi dünyanın diqqət mərkəzindədir.

Altıncı ildir ki, Azərbaycanda beynəlxalq neft və qaz sərəgisi keçirilir. Bu sərəgi ilk dəfə 1994-cü ildə keçirilmişdir. Bu il iyun ayının əvvəlində altıncı dəfə keçiriləcəkdir. İndi bu sərəgiyə dünyanın, demək olar ki, hər yerindən neft və qazla, digər problemlərlə məşğul olan şirkətlər gəlir, öz imkanlarını bəyan edir, geniş fikir mübadiləsi aparırlar. Beləliklə, biz dövlətimizin neft strategiyası vasitəsilə Azərbaycanı Xəzər dənizi hövzəsinin müəyyən qədər mərkəzinə çevirmişik. Azərbaycan vasitəsilə də dünya iqtisadiyyatını Xəzər dənizinə cəlb etmişik.

Bunun konkret əməli nəticələri göz qabağındadır. Biz 1994-cü ilin sentyabr ayında ilk müqaviləni – «Əsrin müqaviləsi»ni imzaladıq. Bu günədək dünyanın böyük neft şirkətləri

ilə 19 müqavilə imzalanıbdir. Birinci müqavilə əməli surətdə həyata keçirilir. O mənada ki, orada 1997-ci ilin sonundan neft hasilatı başlanıbdir. Biz neftin ixracı üçün iki neft borusu – Bakı–Novorossiysk, Bakı–Supsa – yaratmışıq və neft ixrac edirik. Neft hasilatı başlanandan indiyə qədər 9 milyon 500 min tondan artıq neft çıxarılıb və ixrac olunubdur.

Ancaq biz böyük neft gözləyirik. İlk neft müqaviləsindən 60 milyon tondan çox neft əldə edilməsi planlaşdırılıbdir. Təbii ki, o biri müqavilələr də öz imkanlarını göstərəcəkdir. Ona görə də böyük ixrac neft borusunun çəkilməsi əvvəldən də zəruri olmuşdur və bu gün də zəruridir.

Beş ildir ki – ilk müqaviləni imzalayandan – biz bu problemin üzərində işləyirik. Çox çətin problemlərlə, çox təzyiqlərlə, maneələrlə rastlaşdıq. Ancaq öz iradəmizdən dönmədik. Bakı–Tbilisi–Ceyhan ixrac neft borusunun tikilməsi üçün bütün səylərimizi qoyduq. 1998-ci ilin oktyabr ayında «Ankara bəyannaməsi» qəbul olundu. 1999-cu ilin noyabr ayında «İstanbul bəyannaməsi» qəbul olundu və bunların nəticəsində Türkiyə, Gürcüstan və Azərbaycan arasında bütün kommersiya müqavilələri imzalandı. Dünən Azərbaycanın Milli Məclisi bütün bu müqavilələri, bəyannaməni təsdiq etdi. Bəyan edirəm ki, Milli Məclisin Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft borusu haqqında qanunu bu gün mənim tərəfimdən imzalanıbdir.

Ümidvaram ki, yaxın günlərdə Türkiyənin Böyük Millət Məclisi, Gürcüstanın parlamenti də bu müqavilələri təsdiq edəcəklər. Beləliklə, beş il aparılmış gərgin iş birinci mərhələsini bitirib ikinci mərhələsinə keçəcək, Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft kəmərinin inşası başlanacaqdır. Əminəm ki, o, qısa bir zamanda tikilib başa çatdırılacaq və Azərbaycanın nefti, təkcə Azərbaycanın yox, Xəzəryanı ölkələrin – xüsusən Qazaxıstan buna çox maraq göstərir – nefti həmin əsas ixrac boru xətti ilə Azərbaycandan Aralıq dənizi sahilindəki Ceyhan limanına çatdırılacaqdır.

Bunlar hamısı bizim həm iqtisadiyyat sahəsində, həm də siyasət, beynəlxalq əlaqələr sahəsində gördüyümüz işlərin əməli nəticəsidir. Beləliklə, biz neft strategiyası vasitəsilə Azərbaycana xarici investisiyanın cəlb edilməsinə nail olmuşuq. Məlumdur, gənc müstəqil ölkə, xüsusən bizim kimi, böyük dağıntılara və böyük itkilərə məruz qalmış ölkə müstəqilliyə nail olduqdan sonra iqtisadiyyatını öz daxili imkanları ilə vaxtında inkişaf etdirə bilməzdi. Ona görə də biz xarici investisiyanın Azərbaycana cəlb olunmasını əsas məsələ kimi qoyduq. İndi böyük qürur hissi ilə sizə deyə bilərəm ki, son dörd ildə Azərbaycana 4,5 milyard Amerika dolları həcmində xarici investisiya gəlibdir. Bunlar hamısı Azərbaycanın iqtisadiyyatıdır.

Onu da sizə çatdırmaq istəyirəm ki, əgər əvvəlki illərdə xarici investisiyanın 60-70 faizi neft sektoruna düşürdüsə, 1999-cu ildə xarici investisiyanın 60 faizi qeyri-neft sektorunda və 40 faizi neft sektorundadır. Bu onu göstərir və ayrı-ayrı yerlərdən verilən suallara cavab verir ki, Azərbaycan dövləti, hökuməti öz daxili imkanlarından istifadə edərək, cəmi zamanda xarici investisiyanı cəlb edərək iqtisadiyyatın bütün sahələrini inkişaf etdirir.

Mən neft strategiyasından danışdım, xarici investisiyanın cəlb olunmasından danışdım. Ancaq Azərbaycan belə tədbirləri hansı vəziyyətdə həyata keçirməyə başlayıbdır? 1991-1994-cü illərdə Azərbaycanda iqtisadiyyat ilbəil tənəzzül edibdir. Hər il ümumi daxili məhsul 20-23 faiz aşağı düşürdü. Sənaye istehsalı 20-24 faiz, kənd təsərrüfatı istehsalı 15-20 faiz, kapital qoyuluşu 40 faiz aşağı düşürdü. Bununla yanaşı, istehlak mallarının qiyməti ilbəil artırdı.

Ancaq 1994-cü ildən sonra, 1995-ci ildə bizim apardığımız bütün tədbirlər nəticəsində Azərbaycanın iqtisadiyyatında sabitlik yarandı və 1996-cı ildən ölkəmizin iqtisadiyyatı inkişaf dövrü keçirir.

Təbiidir ki, o dağınıqlar, pozuntular olmasaydı biz bu işləri daha da əvvəl görə bilərdik. Ancaq 1993-cü ildə, 1994-cü ildə biz islahatlar həyata keçirə bilməzdik. Biz sadəcə, iqtisadiyyatın geriləməsinin, o vaxt mövcud olan ağır problemlərin qarşısını almalı idik. Biz bunlara nail olduq. Dediym kimi, nəhayət, 1995-ci ildə sabitliyi təmin etdik. Ondan sonra isə Azərbaycanın iqtisadiyyatı ilbəil inkişaf edibdir. Ümumi daxili məhsul 1996-cı ildən ardıcıl sürətdə inkişaf edir və 1999-cu ildə 7,4 faiz təşkil edibdir. Bu ilin 4 ayında da 7 faizdən artıqdır. Bu, yüksək göstəricidir.

Bütün bunlarla bərabər, Azərbaycanda inflyasiyanın qarşısı alınıb. 1994-cü ildə Azərbaycanda inflyasiya 1600–1800 faizə çatmışdı. Biz 1995-ci ildə inflyasiyanın bu qədər artmasının qarşısını aldığımızı, 1996-cı ildən isə inflyasiyanın qarşısını, demək olar ki, tamamilə aldığımızı. Son illər Azərbaycanda inflyasiya yoxdur. Bununla bərabər, manatın dollara nisbətən məzənnəsi sabitdir. İstehlak mallarının da qiymətləri artmır, çox hallarda aşağı düşür.

Biz sənayedə də inkişafa nail olduq. 1996-cı ildən sənaye də inkişaf edir. Keçən il respublikamızda sənaye məhsulları istehsalı 3,6 faiz artmışdır. Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalı da ilbəil inkişaf edir və keçən il onun da inkişafı 3 faizdən artıq olmuşdur.

Bunların nəticəsində biz beynəlxalq normalara cavab verən valyuta ehtiyatları yaratmışıq. İndi Azərbaycanın 700 milyon dollar məbləğində valyuta ehtiyatı var. Ancaq 1994-cü ildə bir dollar da yox idi.

Bilməlisiniz, bunlar hamısı ölkəmizdə aparılan düzgün iqtisadi siyasətin, Azərbaycan dövlətinin, hökumətinin, iqtidarının iqtisadi-sosial islahatları ardıcıl sürətdə həyata keçirməsinin nəticəsidir. Biz 1995–1996-cı illərdə cəsarətli addımlar atdıq, torpaq islahatı haqqında qanun qəbul etdik və onu həyata keçirdik, torpağın hamısını şəxsi mülkiyyətə verdik.

İndi torpaqdan istifadənin səmərəliliyi xeyli yüksəlibdir. Hazırda iqtisadiyyatın bütün sahələrində istehsal artıbdır. Bu, Azərbaycanın hər bir vətəndaşı üçün lazımdır. İndi Azərbaycanda ərzaq məhsullarının bolluğu yaranıbdır. Bu, nəyin sayəsində olubdur? Bu, birincisi, islahatların, özəlləşdirmənin, torpaq islahatının nəticəsidir. Bunlar olmasaydı, biz buna nail ola bilməzdik. Biz 1994-cü ildə vətəndaşlarımızı çörəklə təmin etmək üçün nə qədər çətinliklərlə üzləşirdik.

Azərbaycanda islahatlar uğurla həyata keçirilir. Özəlləşdirmə prosesinin birinci mərhələsi qurtarıbdır. Onun yeni mərhələsi haqqında Milli Məclis qanun qəbul edibdir. Biz özəlləşdirmənin ikinci mərhələsinin proqramını yaxın günlərdə təsdiq edib elan edəcəyik və onun əməli surətdə həyata keçirilməsini təmin edəcəyik. Məhz iqtisadi islahatların, bizim düzgün iqtisadi siyasətimizin, xarici ticarəti sərbəstləşdirməyimizin, iqtisadiyyatın bütün sahələrində liberallaşdırma aparacağımızın nəticəsində biz Azərbaycanda iqtisadiyyatın belə inkişafına nail ola bilmişik.

Bizim apardığımız islahatlar nəticəsində özəl sektor, Azərbaycan cəmiyyətinin orta təbəqəsi, sahibkarlar yaranıbdır. Biz bunlara şərait yaradıırıq və bundan sonra da yaradacağıq. Biz onların hüquqlarını qoruyur və bundan sonra da qoruyacağıq. Biz xarici investorların bütün hüquqlarını qoruyuruq, bundan sonra da qoruyacağıq. Bütün bunlar üçün ölkəmizdə lazımi qanunlar qəbul olunubdur və bir neçə qanun da bundan sonra qəbul ediləcəkdir.

Məhz aparılan islahatların nəticəsidir ki, respublikamızda əldə edilmiş ümumi daxili məhsulun 62 faizi özəl sektora məxsusdur. Sənayedə 35 faiz, kənd təsərrüfatında 98 faiz, ticarətdə 98 faiz, tikintidə 77 faiz, yük daşımalarda 45 faiz, sərnişin daşımalarda 80 faiz özəl sektora məxsusdur. Bizim iqtisadi islahatların konkret göstəriciləri budur. Özəlləşdirmə sahəsində əldə etdiyimiz nailiyyətlər budur. Bazar iqtisadiyyatına sadıqlı-

yimiz və bazar iqtisadiyyatı yolu ilə uğurla getməyimiz budur. Nəhayət, bazar iqtisadiyyatının bu gün də, gələcəkdə də müstəqil Azərbaycan üçün nə qədər vacib olması budur.

Bütün bunların nəticəsində biz Azərbaycanda sosial məsələlərin həll olunması sahəsində böyük nailiyyətlər əldə etmişik. Bunlar göz qabağındadır. Biz çox təbəqələrin maaşını, pensiyasını ilbəl artırırıq. Ancaq zaman keçdikcə bunlar unudulur, cəmiyyətdə ayrı-ayrı bədxah qüvvələr səhər də, axşam da, gecə də, gündüz də deyir ki, «xalq səfalət içindədir, nə bilim, xalq acından ölür, filan olur» və sairə.

Son beş ildə – 1994-cü ildən 1999-cu ilə qədər Azərbaycanda orta aylıq əmək haqqı 12 dəfə artıbdir. Bu, statistikanın məlumatıdır. Maaşlar artıbdir. Səhiyyə, mədəniyyət, incəsənət sahələrində, kütləvi informasiya vasitələrində, bədən tərbiyəsi və sosial təminat sahələrində maaşlar orta hesabla 6,2 dəfə artıbdir. Təhsil işçilərinin əmək haqqı 8,1 dəfə artıbdir. Elmi işçilərin maaşı 6,6 dəfə artıbdir. Orta aylıq pensiyanın məbləği 2,8 dəfə artıbdir. Azərbaycanda maaşlar və pensiyalar vaxtlı-vaxtında verilir. Mənə verilən məlumatlardan bilərəm ki, artıq may ayının da maaşları və pensiyaları verilir və başa çatmaqdadır.

Bu, Azərbaycanın daxilində bəlkə də o qədər görsənmir. Ancaq əgər biz özümüzü Sovetlər İttifaqına mənsub olmuş başqa müstəqil dövlətlərlə müqayisə etsək – bunu çoxları bilir – qonşuluğumuzda da, başqa yerlərdə də ölkələr, dövlətlər var ki, orada insanlar 5–6 aylarla maaş, pensiya almırlar, ağır vəziyyətdə yaşayırlar. Yaxud, mənim sizə elan etdiyim iqtisadi göstəricilər, yeni ümumi daxili məhsul, sənaye, kənd təsərrüfatı məhsullarının artımı, başqa iqtisadi göstəricilər Azərbaycanı MDB ölkələri içərisində birinci sıralarda aparır.

Təbiidir ki, biz bununla qane ola bilmərik. Mən hesab etmirəm ki, bu, Azərbaycanın lazım olan səviyyəsidir. xeyr.

Amma hər şey imkan daxilindədir. Eyni zamanda, hər şey müqayisə ilə ölçülür.

Nəzərə alaq ki, Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə edəndə MDB-nin üzvü olan bütün ölkələrlə müqayisədə ən ağır vəziyyətdə idi. Mən təkrar edirəm, Ermənistanla gedən müharibəyə, Azərbaycanın daxilində hakimiyyət uğrunda aparılan mübarizəyə, ölkəmizin daxilində ictimai-siyasi sabitliyin pozulmasına görə - bütün bunlara görə Azərbaycan başqa ölkələrdən fərqlidir, onlarda belə problemlər yoxdur. Onlar dövlət müstəqilliyini əldə edəndən sonra daxildə, yaxud xaricdə heç bir problemə rastlaşmayıblar. Amma biz 1994-cü ilə qədər belə ağır problemlərlə rastlaşmışıq. 1995-ci ildə sabitliyə nail olmuşuq. Əldə etdiyimiz nailiyyətlər, sadəcə, son beş ilin nailiyyətləridir. Əgər əvvəlki illərdə də bizim bu cür işləmək imkanımız olsaydı, təbii ki, indi ölkəmizin nailiyyətləri də bundan çox olardı.

Əziz dostlar, beləliklə, dövlətimizin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri Azərbaycanın iqtisadiyyatını inkişaf etdirmək, vətəndaşlarımızın rifah halını yaxşılaşdırmaqdan ibarətdir. Biz bunu edirik. Mən bunu hansı yollarla etdiyimizi sizə bildirdim. Bir daha bəyan edirəm ki, Azərbaycanın iqtisadiyyatı ardıcıl olaraq bazar iqtisadiyyatı prinsipləri əsasında gedəcəkdir. Biz ölkəmizdə bazar iqtisadiyyatını tam bərqərar edəcəyik və dünya iqtisadiyyatı ilə daha da sıx bağlanacağıq. İnanıram ki, Azərbaycanın iqtisadiyyatı yaxın illərdə daha da sürətlə inkişaf edəcəkdir.

Birincisi, biz artıq ilk neft müqaviləsindən gəlirlər əldə edirik. Bu gəlir ilbəil artacaqdır. İkincisi, apardığımız islahatlar hər il öz yeni yüksək səviyyəsinə çatacaqdır və əməli nəticələr verəcəkdir. Bunlar hamısı birlikdə Azərbaycanın iqtisadiyyatını yaxın illərdə daha da yüksəklərə qaldıracaq və vətəndaşlarımızın rifah halı yaxşılaşacaq, çətin, ağır vəziyyətdə

yaşayan insanlar yaxşı şərait əldə edəcəklər. Buna tam əmin ola bilərsiniz.

Mən bu gün bir daha elan edirəm ki, Azərbaycan demokratiya yolu ilə gedir və demokratiya yolu ilə də gedəcəkdir. Biz paryızda Milli Məclisə yeni seçkilər keçirəcəyik. Bu seçkilərin keçirilməsi üçün indi qanun layihələri müzakirə olunur, onlar qəbul ediləcəkdir. Seçkilərin tam demokratik keçirilməsi üçün bütün imkanlar yaradılacaqdır.

Azərbaycanda demokratiya yaranıb, Azərbaycanda demokratiya var, Azərbaycanda demokratiya inkişaf edir. Respublikamızda iqtisadiyyat inkişaf edir. Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitlik bərqərar olubdur.

Daxili ictimai-siyasi sabitlik olmayan yerdə demokratiya ola bilməz. Daxili ictimai-siyasi sabitlik olmayan yerdə islahatlar keçirmək olmaz. Sabitlik olmayan yerdə iqtisadiyyat inkişaf edə bilməz. Bizim bütün nailiyyətlərimizin əsası odur ki, müstəqil dövlətimizin o ağır illərini yaşadığı və uğurla yaşadığı. Bütün o çətinlikləri aradan qaldırdıq. Xalqımıza rahat yaşamaq imkanları verdik və dövlətə, hökumətə, özəl sektora rahat yaşamaq, iqtisadiyyatı rahat inkişaf etdirmək imkanları yaratdıq. Bizim demokratiyamız budur, bizim bazar iqtisadiyyatımız budur, bizim hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğumuz budur.

Bəziləri – məhz 1991–1993-cü illərdə və 1994-cü ildə Azərbaycanda daxili ictimai-siyasi vəziyyəti gərginləşdirənlər və ölkəmizi vətəndaş müharibəsi həddinə gətirib çıxaranlar yənidən müxalifətə keçiblər və hakimiyyət uğrunda mübarizə aparırlar. Aparsınlar, burada təəccüblü bir şey yoxdur. Ancaq iş burasındadır ki, onlar hansısa bir fürsətdən istifadə edib 1992-ci ildə hakimiyyətə gəlmişdilər və deyirlər ki, demokratik yolla hakimiyyətə gəlmişdilər. Əgər demokratik yolla hakimiyyətə gəlmişdilərse və hesab edirlər ki, demokratiya hakimiyyətin davamlı olmasının əsas şərtidir, onda bəs onları

seçmiş, onlara etimad göstərmiş insanlar, vətəndaşlar, Azərbaycan xalqı nə üçün bir ildən sonra onlardan imtina etdi?

Onlar dövləti idarə edə bilmədilər, kiçik bir silahlı qüvvənin qarşısında dura bilmədilər, xalq onların arxasında durmadı, onları dəstəkləmədi. Onlar qaçdılar, dağıldılar, gizləndilər və bir neçə ildən sonra yenə də zühur etdilər. Odurmu bu demokratiya?

Demokratiya xaos demək deyildir. Onlar Azərbaycanda xaos yaratmışdılar. Onlar Azərbaycanda ağır bir vəziyyət yaratmışdılar və özləri də o xaosun, özbaşınalığın qurbanları oldular. İndi isə hər şey - iqtisadiyyat da, dövlət quruculuğu da kənarda qalıb, səhər-axşam dedikləri söz budur: demokratiya, demokratiya, demokratiya.

Son yeddi ildə Azərbaycanda demokratiyanı quran bugünkü iqtidardır. Bu demokratiyanı quran bizik. Onlar isə 1992-1993-cü illərdə Azərbaycanda ilk addımını atan demokratiyanı xaosla əvəz etdilər və bunun da nəticəsində ölkəmiz böyük çətinliklərlə, vətəndaş müharibəsi ilə rastlaşdı.

Ona görə nə burada, nə də Azərbaycandan kənarda heç kəs narahat olmasın: Azərbaycan demokratiya yolu ilə gedir, gedəcəkdir və biz bunu heç kəsə görə etmirik. Biz bunu Azərbaycan xalqının rifahı naminə, ölkəmizin dövlət müstəqilliyinin qorunub saxlanması üçün edirik. Biz bunu Azərbaycanın xoşbəxt gələcəyi üçün edirik. Bu bizim məqsədimizdir. Bu bizim tutduğumuz yoldur. Biz bu yolla gedəcəyik.

Biz həmişə demişik və bu gün də deyirik ki, Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi sürətlə inkişaf etməsinə mane olan Ermənistanın təcavüzü ilə əlaqədar onun düşdüyü vəziyyətdir.

Altı ildir ki, biz atəşi dayandırmışıq, ancaq sülhə də nail olmamışıq. Gördüyümüz işlər göz qabağındadır. Bu altı il müddətində dünyanın bütün beynəlxalq təşkilatlarının, təsirə malik olan böyük dövlətlərin imkanlarından istifadə etməyə çalışmışıq və istifadə etmişik. Biz bir neçə dəfə məsələnin həll

olunmasına yaxımlaşmışıq. Ancaq Ermənistanın daim destruktiv mövqe tutması, Azərbaycanın torpaqlarını işğal etdiyinə görə özünü haqlı, üstün hesab etməsi və beynəlxalq təşkilatların, Minsk qrupunun, onun həmsədrləri Rusiyanın, Amerika Birləşmiş Ştatlarının, Fransanın Ermənistana lazımı təsir göstərə bilməməsi bu problemin indiyə qədər həll olunmasına imkan verməyibdir.

Bir milyon Azərbaycan vətəndaşı qaçqın vəziyyətində çadırlarda yaşayır. Bəli, demokratiya insan hüquqlarının qorunması ilə sıx bağlıdır. Hər bir vətəndaşın hüququ qorunmalıdır. Dünyada insan hüquqlarının qorunmasına nəzarət edən cəmiyyətlər görək hər bir vətəndaşın hüquqlarının pozulması ilə maraqlansınlar və onun qarşısını alsınlar. Burada. Azərbaycanda kimsə cinayət etdiyinə görə cəzalandırılanda onun havadarları tapılır və sübut etməyə çalışırlar ki, onun hüquqları pozulubdur. Bəs o bir milyon Azərbaycan vətəndaşının hüquqları pozulub, səkkiz ildir çadırlarda yaşayırlar, niyə bir beynəlxalq təşkilat, demokratiya cəhətdən inkişaf etmiş bir ölkə onların hüquqlarının bərpası üçün söylər göstərmir?

Azərbaycana qarşı ədalətsiz 907-ci maddə tətbiq olunubdur. Misli görünməmiş bir paradoksdur: Azərbaycanın torpaqları işğal olunub, bir milyon qaçqın var, eyni zamanda 1992-ci ildə Azərbaycanı günahlandırılar ki, «Azərbaycan Ermənistanı blokadaya alıbdir». Bəlkə də o vaxt həm Amerika Konqresindəki ermənipərəst qüvvələrin güclü olmasına və Azərbaycan rəhbərliyinin ağılsız siyasət aparmasına görə bu maddə qəbul edilibdir. Bəli, məhz buna görə bu maddə qəbul olunubdur. Bu, Azərbaycana qarşı ayrı-seçkilik aktıdır.

Ancaq indi tamam başqa vəziyyətdir. İndi dünya da görür ki, Amerika Konqresində də görürlər ki, Azərbaycanın torpaqları işğal altındadır. Onların nümayəndələri gedib işğal olunmuş torpaqları gəziblər, görüblər. Hətta Ağdam məscidi-

nin bir parçasını da gətirib mənə verdilər. Daş daş üstə qal-mayıbdır. Əgər ədalət varsa, bəs nə üçün 907-ci maddə ləğv olunmur? Nə üçün bizim bu müxalifətdir, nədir – hakimiyyət uğrunda mübarizə aparanlar nə qaçqın haqqında düşünür, nə 907-ci maddə haqqında düşünür, ancaq öz hakimiyyəti haqqında düşünür. Onlar Azərbaycanın bu ağır, çətin problemlərini heç vaxt həll etməyə qadir deyillər. Bunu onlar da bilməlidir və başqaları da bilməlidir.

Biz bundan sonra da sülh danışıqlarını aparacağıq. Mən dəfələrlə dediyim kimi, bu gün də bəyan edirəm ki, məsələni sülh yolu ilə həll etməyə nail olacağıq.

Doğrudur, çətindir, ağırdır, çox ağırdır. Çünki ədalətsizlik mövcuddur. Bir adama qarşı ədalətsizlik günah sayılır. Ancaq bütün xalqa qarşı, ölkəyə qarşı, bütün dövlətə qarşı ədalətsizlik gör neçə qat günahdır. Günah edənlər bilirlər ki, o günahı edirlər.

Biz bu məsələlərin sülh yolu ilə həll edilməsinə nail olacağıq. Mən hesab edirəm ki, imkanlar var. Minsk qrupunun rəhbərləri öz fəaliyyətlərini yenidən bərpa ediblər, Cenevrədə görüşlər keçiriblər. Dünya maliyyə mərkəzləri ilə görüşlər aparılır. İşğal edilmiş torpaqlar azad olunandan sonra orada bərpa işləri görülməsi haqqında müəyyən müzakirələr keçirilibdir, planlar hazırlanır. İşğal edilmiş torpaqların azad olunması əsas şərtdir. Amma viran olmuş torpaqlarda sonra yaşayış şəraiti yaratmaq, bərpa işləri aparmaq lazımdır. Bu, bir ilin, iki ilin işi deyildir. Ermənistanla münaqişə nəticəsində Azərbaycan elə bir ağır vəziyyətə düşübdür ki, sülh yaranandan sonra hələ neçə illər lazımdır ki, o torpaqları normal vəziyyətə gətirək. Təbiidir ki, beynəlxalq təşkilatlar bu işdə bizə kömək etməlidir və onlar söz verirlər ki, kömək etsinlər.

Ermənistan və Azərbaycan prezidentlərinin birbaşa danışıqları bundan sonra da davam edəcəkdir. Güman edirəm ki, bütün bu söylərimizlə Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsini

müəyyən kompromislər vasitəsilə, nəhayət, həll etməyə nail olacağıq və sülh yaranacaqdır. Hamı–həm Qafqazda, o cümlədən, Cənubi Qafqazda marağı olan ölkələr, həm də Xəzər hövzəsində marağı olan ölkələr bilməlidir ki, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi qurtarmayana qədər, Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh yaranmayana qədər, burada təhlükəsizliyin, əmin-amanlığın təmin edilməsinə nail olunmayana qədər Qafqazda vəziyyət gərgin olacaqdır. Bu təkcə bizim üçün deyil, həm də Qafqaz bölgəsinə, Xəzər dənizi bölgəsinə maraq göstərən ölkələr üçündür.

Ona görə biz istəyirik ki, sülh olsun, Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh yaransın. Mən əminəm ki, sülh yaranandan sonra Qafqazda, xüsusən Cənubi Qafqazda böyük canlanma başlayacaqdır. O insanlar ki, indiyə qədər sülhün yaranmasına mane olurlar, onlar özləri bunun şahidi olacaqlar və biz bunun şahidi olacağıq, biz buna nail olacağıq.

Qaçqın və köçkün vəziyyətində yaşayan insanların vəziyyəti, təbiidir ki, bizi daim narahat edir. Yaxın vaxtlarda burada beynəlxalq konfrans keçirildi. Biz beynəlxalq təşkilatlara, humanitar təşkilatlara kəskin tələblərimizi bildirdik, sözlərimizi dedik. Çalışacağıq ki, bunlardan müəyyən konkret nəticələr əldə edək.

Amma eyni zamanda – mən bunu dəfələrlə demişəm və bu gün də deyirəm – qaçqın və köçkün vəziyyətində yaşayan insanlara yardımı artırmaq lazımdır, Azərbaycanın daxilindən yardımı artırmaq lazımdır. Onlara büdcədən verilən pulları mən son iki ildə üç dəfə artırmışam. İmkan olsa, yenə də artıracağam. Ancaq təkcə bununla onları təmin etmək mümkün olmur. Ona görə də yardımı artırmaq lazımdır. İmkani olan hər bir şəxs yardım etməlidir. Amma bunu da, sadəcə, şöhrət naminə yox ki, gedib hansısa bir qaçqın düşərgəsində yardım paylasın, bunu televiziya çəksin və sonra da göstərsin. Bu ucuz şöhrət lazım deyildir.

Bu yardımlar hamısı bizim Dövlətqaçqınkom vasitəsilə olmalıdır. Ona görə də komitə bu işə rəhbərlik etməli, bu işi əlaqələndirməlidir. Hansısa bir təşkilat, özəl qurum, hansısa müəssisə qaçqınlara yardım edirsə, bunu məhz komitə vasitəsilə etməlidir. Onda bilinəcək ki, birincisi, bu yardımı kimə və hara etmək lazımdır, ikincisi də, hansı təşkilat həqiqətən nə qədər yardım edəcəkdir. Mən komitənin sədri Əli Həsənova tapşırıram ki, bu barədə çox dəqiq uçot aparsınlar, yazsınlar, dəftərə salsınlar. Bilsinlər ki, hansı təşkilat, sahibkar, hansı iş adamı, vətəndaş hansı yardımı edibdir. Bir tərəfdən, yardımlardan səmərəli istifadə olunacaq, ikinci tərəfdən də, əgər o adamlara şöhrət lazımdırsa, mən deyərəm ki, ildə bir dəfə o siyahını dərc eləsinlər, televiziya ilə versinlər və onlar da rahat olsunlar ki, bu yardımı göstəriblər.

Əziz dostlar! Yeddi aydan sonra Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin 9 ili tamam olacaqdır. Yeddi aydan sonra biz yeni əsrə keçəcəyik. Bu gün, bu bayram günü mən Azərbaycanın son vaxtlar keçdiyi yol, müstəqillik yolu, əldə etdiyi nailiyyətlər haqqında öz fikirlərimi sizə bildirdim. Ancaq bütün bu nailiyyətlərimizin əsası bizim müstəqilliyimizi qorumaq, saxlamaqdır, Azərbaycanda yaranmış ictimai-siyasi sabitliyi qorumaq, saxlamaqdır.

Müstəqilliyi qorumaq üçün, müxtəlif xarici təzyiqlərdən xilas olmaq üçün, təxribatlardan xilas olmaq üçün gərək Azərbaycanda yaratdığımız ictimai-siyasi sabitliyi qoruyaq, möhkəmləndirək. Bunun üçün gərək Azərbaycanda vətəndaşların birliyi, həmrəyliyi yaransın. Siyasi baxışlarından, iqtidardan razı olub-olmamasından asılı olmayaraq gərək hər bir vətəndaş düşünsün ki, Azərbaycana müxtəlif yerlərdən müxtəlif niyyətlər və müxtəlif bəd münasibətlər var. Bunların qarşısını almaq üçün Azərbaycanın daxilində birlik, həmrəylik yaranmalıdır.

Mən xalqımızı dəfələrlə buna dəvət etmişəm, bütün vətəndaşlarımızı buna dəvət etmişəm. Bu gün mən bütün siyasi partiyaları, qurumları, təşkilatları – hamısını bax, bu yola dəvət edirəm. Şəxsi ambisiyaları kənara qoymaq lazımdır. 1991-ci ilin sonunda Azərbaycanın əldə etdiyi dövlət müstəqilliyi tarixi nailiyyətdir və biz bunu qorumalıyıq, saxlamalıyıq. Bunun gələcək nəsillərə daha da möhkəm Azərbaycan dövləti kimi verməliyik. Ona görə də əsas prinsiplərdə, əsas məsələlərdə xalqın birliyi, həmrəyliyi əsas şərtidir – başqa məsələlərdə müxtəlif baxışlar ola bilər – və mən vətəndaşlarımızı buna dəvət edirəm.

Sizi əmin edirəm ki, Azərbaycan dövləti indiyə qədər olduğu kimi, bundan sonra da Azərbaycanın dövlətçiliyinin, müstəqilliyinin, Azərbaycan xalqının milli azadlığının keşiyində daim duracaq və bu müstəqilliyi cəsarətlə qoruyub saxlayacaqdır.

Bayramınız mübarək olsun, əziz dostlar! Azərbaycanın bütün vətəndaşlarını təbrik edirəm. Şəhid ailələrini təbrik edirəm. Azərbaycan torpaqlarının müdafiəsi yolunda əlil olmuş vətəndaşlarımızı təbrik edirəm. Azərbaycan torpaqlarının keşiyində duran silahlı qüvvələrimizi, Azərbaycan əsgərlərini. Azərbaycan ordusunu təbrik edirəm.

Eşq olsun Azərbaycan xalqına!

Yaşasın müstəqil, demokratik Azərbaycan!

BAYRAM KONSERTİ BAŞA ÇATDIQDAN SONRA RESPUBLİKANIN İNCƏSƏNƏT USTALARI İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

27 may 2000-ci il

Bayramınız mübarək olsun!

Mən bu gün çıxış edəndə bütün Azərbaycan vətəndaşlarını təbrik etdim. Amma sizi xüsusi təbrik edirəm. Eyni zamanda təşəkkür edirəm ki, siz bu gün yenidən çox gözəl bir konsert göstərdiniz və hamımızı sevindirdiniz. Bu gün böyük bayramdır, bizim əziz bayramımızdır. Ona görə də insanlar sevinc içərisindədirlər. Bu sevinci daha da çox artıran sizin bu gözəl çıxışlarınız, sənət nümunələrinizdir. Sağ olun, təşəkkür edirəm.

Hamınız yaxşısiniz, gözəlsiniz, yaxşı oxuyursunuz, çalışırsınız, yaxşı oynayırırsınız, yaxşı sözlər deyirsiniz. Hamınıza təşəkkür edirəm, çox sağ olun. Uşaqlar da yaxşıdır, siz də yaxşısiniz. Mənə sözünüz varmı?

Y e r d ə n: Sizə cansağlığı arzulayıyıq.

H e y d ə r Ə l i y e v: Təşəkkür edirəm. Mən də sizə cansağlığı arzu edirəm. Biz həmişə fəxr edirik ki, Azərbaycanın gözəl incəsənət ustaları var.

İşləriniz yaxşı gedirmi? Bütün işlər yaxşıdır? Oxuyursunuz, çalışırsınız, hər şey yaxşıdır. Yaxşı, sağ olun. Azər, sən də sağ ol. Hamınız sağ olun.

P o l a d B ü l b ü l o ğ l u (*Mədəniyyət naziri*): Bu, Azərbaycan xor kapellasının bədii rəhbəri Gülbacı İmanovadır. Onun sözü var.

Heydər Əliyev: Mən hər dəfə deyirdim, amma sizi burada görəndə, yanımda oturanlara göstəriş verdim ki, sizin maaşınızı artırınsınlar. Beş-altı günə kimi maaşlarınız artacaqdır.

Gülbacı İmanova: Çox sağ olun.

Heydər Əliyev: Hamınızın maaşını artırmışam. Sizinkini artırmamışam?

Polad Bülbüloğlu: Cənab Prezident, bu il rəqs ansamblının 30 illiyi tamam olacaqdır. O barədə mən Sizə xüsusi olaraq deyəcəyəm. Amma xor kapellasına siz çoxdan söz vermisiniz.

Heydər Əliyev: Mən hamımızın maaşını artırmışam. Mədəniyyət işçilərinin əmək haqqını altı dəfə artırmışam. Düzdür, əvvəl maaşlar az olubdur. Burada balet artistləri də varmı? Bir dəfə də onların maaşlarını artırmışam.

Polad Bülbüloğlu: Bəli, düzdür.

Heydər Əliyev: Bilirsinizmi, vallah-billah, imkan olsa, maaşlarınızı yüz dəfə də artıraram. Amma nə mümkün-dür, onu edirik. Bu gün də çıxışında dedim – bundan sonra imkanımız daha da çox olacaqdır. Maaşları daha da çox artıracıq. İqtisadiyyatımız inkişaf edir, gəlirimiz artır, bundan sonra daha da çox artacaqdır. Nə qədər ki, çox artacaq, o qədər də birinci növbədə mədəniyyətə sərf olunacaqdır. Çünki mədəniyyət hər şeydən üstündür.

Sağ olun, gecəniz xeyrə qalsın.

28 MAY – RESPUBLİKA GÜNÜ ŞƏHİDLƏR XİYABANININ ZİYARƏTİ ZAMANI BURADAN ŞƏHƏRİMİZİN GÖRMƏLİ YERLƏRİNİ SEYR EDƏRKƏN SÖHBƏT

28 may 2000-ci il

Heydər Əliyev: Bakı günü-gündən gözəlləşir. Yeni tikilən uca binalar şəhərimizin simasını çox dəyişdirib. Lakin Bakının təbii relyefi burada xüsusi möhkəmləndirmə işləri aparılmasını tələb edir. Bayıl yamacında baş vermiş torpaq sürüşməsi nəticəsində yaranmış vəziyyətdən çıxmaq üçün həmin zonada, eləcə də «Əbədi məşəl» abidəsi ətrafında aparılan bərpa işlərinin sürətləndirilməsi çox vacibdir. Həm də elə tədbirlər görülməlidir ki, gələcəkdə baş verə biləcək təbii fəlakət nə şəhərə, nə də onun sakinlərinə heç bir zərər verməsin. Bunun üçün həm şəhər icra hakimiyyəti, həm də müvafiq təşkilatlar əməli tədbirlər həyata keçirməlidirlər. Oradakı evlər durur?

Artur Rasizadə (Baş nazir): Bəli, cənab Prezident.

Heydər Əliyev: Daha nə işlər görülübdür?

Artur Rasizadə: Cənab Prezident, daimi nəzarət var. Müəyyən işlər görülür, proseslər gedir.

Heydər Əliyev: Bəs o evlər?

Artur Rasizadə: Onlar yox, bu tərəfdəki evlər.

Rəfael Allahverdiyev (Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı): Cənab Prezident, yuxarıdakı evlər qalacaq. Bu yamacdan, yoldan bəri tərəf hamısı köçürülməlidir.

Heydər Əliyev: Bəs onlar gəlib niyə burada ev tikiblər?

Artur Rasizadə: Çox haqlı sualdır.

Heydər Əliyev: Bunlar nə vaxt tikilibdir?

Rəfael Allahverdiyev: 1991–1992-ci illərdə tikiblər. Təzə tikililər var idi, onları dayandırmışıq. Eləcə də qaliblər. Görürsünüz, heç qoymamışıq qapı-pəncərə salsınlar.

Heydər Əliyev: Burada?

Rəfael Allahverdiyev: Bəli, bu cür 28 ev var.

Heydər Əliyev: O yuxarıda da ev tikilibdir. Onlar orada nə cür yaşayacaqlar?

Artur Rasizadə: Cənab Prezident, orada kanalizasiya da yoxdur.

Heydər Əliyev: Ona kanalizasiya bir o qədər lazım deyil. Özünə orada bir şey düzəldəcəkdir.

Rəfael Allahverdiyev: Biz orada qazıb boru qoyduq.

Heydər Əliyev: Yaxşı, sudan necə istifadə edirlər, ora su gəlir?

Artur Rasizadə: Cənab Prezident, su məsələsi çətinidir.

Heydər Əliyev: Bu vəziyyəti onlar özləri də başa düşməlidirlər.

Artur Rasizadə: Düzdür. Evlər neft quyularının yanındadır. Demək olar ki, neft quyuları evlərin həyatının içindədir.

Heydər Əliyev: O televiziya qülləsində bir şey yoxdur ki?

Artur Rasizadə: Yuxarı hissəsində yoxdur, aşağı hissəsində var.

Abid Şərifov (Baş nazirin müavini): Cənab Prezident, biz İsveçrənin bir şirkəti ilə danışıqlar aparırıq. Onlar bir çox bölgələrdə işləyiblər. Onlar bizim təkliflərimizin hamısını dəstəkləyirlər və öz rəsmi təkliflərini iki həftə ərzində bizə verəcəklər.

Heydər Əliyev: Nə deyirlər?

Abid Şərifov: Söhbət ondan gedir ki, burada bərpa işləri görülməlidir.

Heydər Əliyev: Aydınır, getməlidir. Sonra?

Abid Şərifov: Biz həyata keçirmək üçün təklif vermişik. Torpaq sürüşməsi baş vermiş sahədə, Neftçilər prospektinin yuxarı hissəsində təxminən 360 metr məsafədə və «Gülüstən» sarayının yerləşdiyi ərazinin aşağı hissəsində təxminən 250-300 metr uzunluğunda ərazidə dərinliyi 25 metrə qədər olan dirəklər vurulmalı, həmçinin «Əbədi məşəl» xatirə kompleksinin yanından 65 metr aralı məsafədə keçən, uzunluğu 240 metrə yaxın olan yarganın aşağı hissəsi torpaqla doldurulmalı və yuxarı hissəsi təxminən 10-20 metr enində, 10-20 metr dərinliyində maili şəkildə kəsilməklə 7000 kubmetrə qədər torpaq götürülməli və təbii yamac yaradılmalıdır. Bu işlərə maliyyələşmə məsələsi həll edildikdən sonra başlanacaqdır. Eyni zamanda, mütəxəssislərin təklifi ilə ümumi möhkəmləndirmə tədbirlərinin bir hissəsi kimi, Neftçilər prospektindən yuxarı, sürüşmə sahəsinin qırılma xəttinə qədər olan 6 hektara yaxın sahədə yamacın relyefinin hamarlanması işləri artıq başa çatmaq üzrədir.

Heydər Əliyev: Amma sürüşmənin səbəbini müəyyən edə bilmədiniz?

Abid Şərifov: Səbəbi var.

Heydər Əliyev: Bunun səbəbi nədir?

Abid Şərifov: Səbəbi yeraltı sulardır.

Heydər Əliyev: Hansı sular?

Abid Şərifov: Cənab Prezident, bu vaxtadək bunu mülahizə kimi deyirdilər. Ancaq indi əlimizdə sənədlər var ki, Qanlıgöl ilə dəniz birləşib, kanal əmələ gəlib.

Rəfael Allahverdiyev: Qanlıgöl Yasamal tərəfdədir.

Heydər Əliyev: Bilirəm, Qanlıgöl haradadır. Bəs orada nə etmişiniz, nə işlər görmüsünüz?

Rəfael Allahverdiyev: Orada suyun səviyyəsini çox aşağı salmışıq. Bizim orada stansiyamız var, suyun səviyyəsini təxminən 1,5 metr aşağı salmışıq. Qurdqapısına gedən yol tərəfdən...

Heydər Əliyev: Onun ətrafında tikintilər var?

Rəfael Allahverdiyev: Onun ətrafında bir park var, evlər salınıb.

Heydər Əliyev: O nədən ötrüdür?

Rəfael Allahverdiyev: Onu kanadahlılar tikiblər. Orada məktəb açılır. O evləri xarici şirkətlərə icarəyə veriblər. Çox yaxşı şəhərcikdir.

Heydər Əliyev: Onun bir zərəri var, yoxsa yox?

Rəfael Allahverdiyev: Xeyr.

Artur Rasizadə: Ziyanı o dərəcədə yoxdur. Kanalizasiyası, suyu, hər şeyi var.

Rəfael Allahverdiyev: Əsas odur, qoymuruq ki. Qanlıgölün səviyyəsi qalxsın.

Heydər Əliyev: Qanlıgölün səviyyəsi hansı sularla qalxır?

Rəfael Allahverdiyev: Neft suları, digər artıq sular, şəhərdəki özbaşına tikililərin kanalizasiya suları ora axır.

Artur Rasizadə: Yeraltı sular da rol oynayır.

Heydər Əliyev: Ümumiyyətlə, Qanlıgölün su mənbəyi yeraltı sudur?

Artur Rasizadə: Bəli, əsas yeraltı sudur.

Heydər Əliyev: Yeraltı su öz yerində, heç olmasa kənardan gələn suların qarşısını almaq olar.

Rəfael Allahverdiyev: Cənab Prezident, əvvəllər neft mədənlərində nefti ayırıb suyu ora buraxırdılar. Onun qabağı tamamilə alınmışdır. Bir də özbaşına tikililərin kanalizasiya suları axırdı, onu da saxlamışdıq.

Heydər Əliyev: Sən orada olmusan?

Abid Şərifov: Bəli, olmuşam.

Heydər Əliyev: Orada görülən tədbirlər yetərlidir?

Abid Şərifov: Orada göl tamam qurudulmalıdır.

Heydər Əliyev: İndi onu qurutmaq üçün nə etmək lazımdır?

Abid Şərifov: Müəyyən işlər görməliyik.

Heydər Əliyev: Yaxşı, bu, təbii fəlakətdir. Dünya Bankı, ya başqa beynəlxalq banklar bu barədə...

Artur Rasizadə: Cənab Prezident, bu barədə rəsmi müraciət etmişik. Mütəxəssis gəlib.

Abid Şərifov: Sizə o barədə məruzə etdik. Dünya Bankına rəsmi müraciət etmişik. Amma bu, bir il, il yarım uzana bilər. Yəni Dünya Bankı proseduraya uyğun vəsait ayırmalıdır.

Heydər Əliyev: Nə qədər verə bilərlər?

Artur Rasizadə: Gələn mütəxəssis həm bizə, həm də Dünya Bankına təklif verəcəkdir. Onun əsasında vəsait ayıracaqlar.

Heydər Əliyev: İsveçrədən?

Artur Rasizadə: Bəli, o, Dünya Bankının xətti ilə gəlir. Onun təklifləri əsasında bir nəticəyə gəlməliyik. Danışqlar müsbət olacaqdır, amma vaxt tələb olunacaqdır.

Heydər Əliyev: Dünya Bankından yeni nümayəndə heyəti dəvət etmək olmazmı?

Artur Rasizadə: Hələlik lazım deyil. Həmin mütəxəssis onların nümayəndəsidir.

Heydər Əliyev: Demək, bu onlara məruzə edəcəkdir.

Artur Rasizadə: Bəli.

Heydər Əliyev: Məruzəni verib, yoxsa yox?

Artur Rasizadə: Yox, hələ verməyibdir. Həm bizə, həm də ora paralel olaraq iki həftədən sonra verəcəkdir.

Heydər Əliyev: Neçə ildir bu problemə heç kəs aydınlıq gətirə bilmir. Neçə ildir. Birinci sürüşmə mənim yadımdadır, 1970-ci illərdə idi.

Abid Şərifov: Cənab Prezident, bu sürüşmənin əsas səbəbi sudur. Başqa bir şey deyil.

Artur Rasizadə: Axırmcı sürüşmə 1976-cı ildə olmuşdu.

Heydər Əliyev: Bəli, 1976-cı ildə idi.

Artur Rasizadə: Sonra 1996-cı ildə, bir də 2000-ci ildə.

Heydər Əliyev: Gərək suyun qarşısını alağ, bilirsən, bu işə gərək fundamental yanaşaq. Çünki hər dəfə sürüşmə olur, müəyyən vaxt keçir, onun lokal qarşısı alınır, amma ciddi işlər görülmür. Ona görə də müəyyən bir vaxtdan sonra təkrar olunur. Bu dəfəki sürüşmə əvvəlkilərin hamısından böyük olub, elədirmi?

Artur Rasizadə: Bəli, böyük olubdur.

Heydər Əliyev: Ona görə də biz indi gərək hərtərəfli tədbir görək. Yoxsa, yenə belə işlərlə burada məsələ qurtarmayacaqdır. İndi sən məşğul olursan, sənə tapşırıbmışam. Şərifov, hamınız birlikdə elə edin ki, fundamental bir iş görək. Beş ildən, on ildən, on beş ildən sonra təkrar olunmasın. Ola bilər, üç ildən sonra təkrar olsun, ola bilər, on ildən sonra olsun. 1976-cı ildə birinci dəfə olmuşdu. Ondən sonra olmamışdı. İyirmi ildən sonra bir də oldu, indi yenə də oldu. Ona görə gərək elə edək ki, bunun qarşısı tamamilə alınsın, ömürlük alınsın.

Artur Rasizadə: Cənab Prezident, burada tikinti, su məsələlərinin qarşısı alınmalıdır. Heç bir şey olmamalıdır.

Heydər Əliyev: Bir sözlə, mən sizə bir daha ciddi tapşırıqlar verirəm. Bu məsələ hər gün diqqət mərkəzində olmalıdır və tezliklə aradan qaldırılmalıdır. İndi o evlər ki, deyirsiniz köçürülməlidir, boğazımdan tutmusunuz ki, pul

ver. Başa düşürsən, indi sən bilirsən ki, pul da yoxdur. Elədir, yoxsa yox?

Artur Rasizadə: Bəli.

Heydər Əliyev: Amma sən də deyirsən ki, pul ver, onları köçürək. Baxın görün, başqa nə işlər görə bilərsiniz. Başqa işləri qoyaq kənara, pul verək, bunları köçürək... İndi mənə deyin görüm, əgər sürüşmə olsa onlar niyə dağılacaqdır? Sürüşmə o tərəfdə olacaqdır?

Artur Rasizadə: Onlar dağılacaqdır. Çünki sürüşmə bu tərəfdən də oldu.

Abid Şərifov: Cənab Prezident, onlar köçürülməlidir. Ona görə ki, birincisi, o evlərin heç birində kanalizasiya yoxdur. Yəni, ümumiyyətlə, burada kanalizasiya yoxdur. Kanalizasiya olmadığına görə onlar suyu özbaşına arxa axıdılar. İkincisi, bu evlərin təməlini qazmaqla yamacın strukturu pozulur. Üçüncüsü, hər kəs öz həyatında əkin əkməyə başlayır, quyu qazırlar və s. Daha doğrusu, onlar bu sürüşməni tezləşdirirlər. Məsələ bundadır.

Heydər Əliyev: Yaxşı, bunlar aydın oldu. Onda birinci növbədə siz – şəhər icra hakimiyyəti, Nazirlər Kabineti, burada bütün bu işləri qadağan edin, rejim qoyun.

Artur Rasizadə: Bəlkə sərəncam qəbul etmək olar?

Rəfael Allahverdiyev: Bizim postlarımız var.

Heydər Əliyev: Bəli, gərək daimi post qoyasınız ki, burada heç bir iş görülməsin. Siz bunu edin. Bu, birinci növbədə. İkinci növbədə, pul tapın. Pulu siz tapmalısınız. Siz mənə deyirsiniz ki, o fonddan ver, bu fonddan ver. Fondan vermək çətin bir şey deyil. Pulu siz tapmalısınız. İndi, bu dəqiqə mən hesab eləmirəm ki, bu, olduqca təcili bir məsələdir.

Abid Şərifov: Cənab Prezident, torpaq işləri təcili məsələdir.

Heydər Əliyev: Torpaq işlərinə pulunuz var da!

Artur Rasizadə: Yox, artıq çoxdan qurtarıbdır. Hələ borcumuz da var.

Heydər Əliyev: Yaxşı, torpaq işlərinə baxın – nə qəddir, müəyyən edin. Amma bu evləri ki, köçürməyə böyük məbləğ istəyirsiniz – mən düzü, indi onu...

Abid Şərifov: Cənab Prezident, orada qəza vəziyyətində olan bir neçə ev var.

Heydər Əliyev: Yaxşı, gəlin onları konkretləşdirin. Amma siz böyük bir məbləğ qoymusunuz. Orada kanalizasiya yoxdur, adamlar ətrafda əkin əkir, suvarır, filan edir bunların qarşısını alm, ciddi nəzarət qoyun.

Yəqin ki, Usubov buradadır. Bura gəl görüm.

Ramil Usubov: Bəli, cənab Prezident.

Heydər Əliyev: Burada bu evlərin köçürülməsi məsələsi qoyulur. Təbiidir, mən razıyam ki, köçürmək lazımdır, ancaq buna böyük məbləğ tələb olunur, böyük vəsait tələb olunur. O da yoxdur. Ona görə də indi burada şəhər icra hakimiyyəti ilə birlikdə – bu bilir, nə etmək lazımdır – siz ciddi nəzarət qoymalısınız. Sizin sahə müvəkkilləridir, filandır onlar gərək ciddi nəzarət qoysunlar. Sən gərək burada rejim yaradasan ki, nə etmək olmaz – bunu etmək olmaz. Sənin də nümayəndələrin gərək gəlsinlər, iki gündən bir yoxlasınlar kim bunu edir – qarşısını alsınlar, inzibati tədbir görsünlər. Yoxsa bunları etməsək, əlbəttə ki, sonra çətin olar. Amma eyni zamanda mən gələcəkdə bunların köçürülməsinə razıyam. Dünya Bankından pul tapın, başqa banklardan pul tapın. Daxili pul çətinidir. Yaxşı, sağ olun.

TÜRKİYƏNİN XARİCİ İŞLƏR NAZİRİ İSMAYIL CƏM İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

29 may 2000-ci il

H e y d ər Ə l i y e v: Hörmətli nazir!

Hörmətli səfir!

Hörmətli qonaqlar!

Azərbaycana xoş gəlmisiniz, səfa gətirmisiniz! Mən sizi səmimi-qəlbədən salamlayıram və sizin bu ziyarətinizdən çox məmnun olduğumu bildirmək istəyirəm.

Türkiyə–Azərbaycan dostluğu, qardaşlığı, əməkdaşlığı çox dərin köklərə malikdir və dəmir təməl üzərində qurulubdur. Ona görə bu, ildən-ilə, on illərlə, əsrlərlə davam edəcəkdir. Ancaq eyni zamanda, müasir dünya çox dinamik dəyişikliklər keçirir və bizim dost, qardaş Türkiyə ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələri, münasibətləri həmişə daha da gücləndirməliyik, inkişaf etdirməliyik. Bu baxımdan, belə görüşlər çox əhəmiyyətlidir.

Buna görə də, hörmətli nazir, sizin bu ziyarətinizi həm Azərbaycan üçün, həm də Türkiyə–Azərbaycan əlaqələri üçün çox əhəmiyyətli hesab edirəm. Xoş gəlmisiniz!

İ s m a y ı l C ə m: Sağ olun, var olun! Hörmətli Prezident, bu ziyarətimiz vəsiləsi ilə lütf göstərərək bizi qəbul etdiyiniz üçün çox minnətdarım. Azərbaycanda çox faydalı, konstruktiv və konkret görüşlər keçiririk. Biz ölkələrimiz və xalqlarımız arasındakı – Sizin sərrast şəkildə dediyiniz kimi, «Biz bir millət, iki dövlətlik» – əlaqələrin bugünkü səviyyəsindən məmnun-

nuq. Amma bununla da kifayətlənməməliyik. Bu münasibətləri daha da irəlilətmək, möhkəmləndirmək üçün real şəkildə nələr edə bilərik? – Görüşlərimizi bu istiqamətdə keçirmişik. Dəyərli həmkarım Quliyevlə birlikdə bu məsələ ətrafında xeyli söhbət etdik. Zənn edirəm ki, gələcəyə istiqamətlənmiş daha təsirli, daha planlı məsləhətləşmələr apara biləcəyik.

Hörmətli cənab Prezident, Türkiyədən ayrılmazdan əvvəl mənim həm hörmətli dövlət başçımızla, həm də keçmiş prezidentimiz, Sizin çox yaxın dostunuz cənab Dəmirəl ilə görüşüm oldu. Hörmətli dövlət başçımız Sizə öz dərin ehtiram və salamlarını yetirməyi məndən xahiş etdi. Hörmətli keçmiş prezidentimiz də Sizə olan dərin məhəbbətini bir daha dilə gətirdi, hörmət və sevgilərini Sizə çatdırmağı məndən rica etdi. Mən onları Sizə yetirirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Çox sağ olun, təşəkkür edirəm. Mən bu salamlara görə çox məmnunam. Süleyman Dəmirəl mənim dostumdur, qardaşımdır. O, yeddi il cümhur başkanı kimi Türkiyə dövlətinə çox sədaqətlə xidmət etdi. Amma ondan əvvəl də – Siz məndən də yaxşı bilirsiniz – o, uzun illər Türkiyə dövlətinə, türk xalqına xidmət edibdir. Bildiyimə görə, onun dövlət başçısı səlahiyyətləri başa çatanda Siz hamınız onu təntənə ilə yola salmışınız və hörmət edirsiniz. Güman edirəm ki, bu da təbiidir. Azərbaycanda da həmişə olduğu kimi, o, hörmətli bir insan, siyasi və dövlət xadimi kimi, Azərbaycanın böyük dostu kimi, xalqımızın qəlbindədir.

İndi bizim münasibətlərimiz belədir ki – təbiidir ki, insanlar bu gün bir vəzifədə, sabah isə başqa vəzifədə ola bilərlər bunlar insanlığa olan münasibətləri qətiyyən dəyişmir. Ona görə də çox məmnunam ki, siz mənə hörmətli Süleyman Dəmirəldən salam gətirmisiniz. O, Çankaya köşkündən gedəndən sonra mən onunla bir neçə dəfə telefonla danışmışam. Sizin gətirdiyiniz salamlar da mənim üçün çox əzizdir.

Türkiyənin yeni prezidentini, cümhur başkanı mən artıq təbrik etmişəm. Əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, əlaqələrimizin inkişafında gələcəkdə o da özündən əvvəlki dövlət başçısı kimi, yəni Süleyman Dəmirəl kimi, hətta ondan da əvvəlki prezident Turqut Özal kimi – mən artıq Türkiyənin üçüncü prezidenti ilə görüşürəm – Azərbaycanla münasibətlərdə öz dostluğunu və qardaşlığını göstərəcəkdir. Çünki, yenə də deyirəm, bu, xalqlarımızın, millətimizin qəlbindən gələn tələbatdır. Ona görə də kim dövlət, hökumət işində bu yolla gedirsə, o həm öz ölkəsində, həm də başqa ölkələrdə uğur qazanacaqdır.

Hesab edirəm ki, sizin hamınızın yekdilliklə, birsəslə seçdiyiniz hörmətli dövlət başçısı Əhməd Nəcəf Sezər də Azərbaycana əvvəlki münasibəti davam etdirəcəkdir. Biz Azərbaycanda bu seçkini böyük ruh yüksəkliyi ilə qarşıladıq. Çünki mən bilirəm ki, Türkiyə Böyük Millət Məclisində məsələlər çox asanlıqla həll olunmur. Sizin Böyük Millət Məclisinin xüsusiyyətləri var. Bunları bilirəm. Prezidentliyə namizədlər də çox idi. Amma sizin bütün partiyaların bu məsələdə bir mövqedə olması, hamısının bir fikrə gəlməsi və eyni rəyə görə də dövlət başçısı seçilməsi Türkiyənin həyatında nadir hadisədir. Ona görə də mən sizi təbrik edirəm. Çünki sizin Böyük Millət Məclisində bəzi məsələlərdə tam birlik, yekdillik də ola bilər. Siz bunu qiymətləndirirsiniz, biz də kənardan buna diqqət yetiririk ki, siz doğru yol tutdunuz və bir nəfərin namizədliyi üzərində dayandınız.

Sizin Böyük Millət Məclisində bir neçə partiya təmsil olunduğuna görə – həm müxalifət, həm də iqtidar – hökumətiniz isə koalisiya olduğuna görə, prezidentiniz nə qədər bitərəf şəxs olsa, bu sizin üçün bir o qədər yaxşıdır. Ona görə də belə bitərəf şəxs, yenə də deyirəm, əvvəllər heç bir partiyaya daxil olmamış bir adamın prezident seçilməsi, düşünürəm ki, Türkiyənin hazırkı vəziyyətində çox əhəmiyyətli

yətlidir. Bu münasibətlə mən Böyük Millət Məclisini də təbrik edirəm, belə yekdilliklə dövlət başçısı seçdiyi üçün təşəkkür edirəm. Ümidvaram ki, biz onunla görüşəcəyik.

Fürsətdən istifadə edərək, mən hörmətli prezident, dövlət başçısı Əhməd Nəcdət Sezəri Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət edirəm. Hesab edirəm ki, o, xarici ölkələrə ilk səfərini Azərbaycandan başlasa, bu çox doğru olardı, Türkiyədə və dünyada hamı tərəfindən yaxşı qarşılanardı. Mənim bu sözlərimi hörmətli prezidentə çatdırmağı sizdən xahiş edirəm.

Eyni zamanda, mənim salam və ehtiramımı hörmətli Baş nazir Bülənd Ecevitə də yetirərsiniz. Mən onu bir neçə dəfə Azərbaycana dəvət etmişəm. Hər dəfə də söz verib ki, Azərbaycana gələcəkdir. Lakin bu vədi yerinə yetirməyibdir. Ona görə də mən sizin vasitənizlə bu dəvətimi bir daha təkrar edirəm. Hesab edirəm ki, Türkiyənin daxilindəki məsələləri siz artıq tənzimləmişiniz, qaydaya salmışınız.

Biz sizinlə, hörmətli Bülənd Ecevitlə də Davosda görüşdük. Orada da mən onu Azərbaycana dəvət etdiyimi təkrarən bildirdim. Güman edirəm ki, o da bizim bu dəvətimizi yerinə yetirməlidir. Hər halda, biz bunu gözləyəcəyik. Ona görə də qarşıda bizim çox görüşlərimiz olacaqdır. Siz bu cıgırı açdınız, yəni Türkiyədə yeni prezident seçiləndən sonra ölkəmizə ilk səfər edən siz oldunuz.

İndi bu cıgır genişlənməli, ondan prezident də, Baş nazir də, digər şəxslər də keçməlidir. Mən bunları sizdən rica edirəm.

İ s m a y ı l C ə m: Baş üstə. Mən bunların hamısını onlara çatdıracağam.

Hörmətli Prezident, bu gün mənim həyatımda önəmli və çox da gözəl bir hadisə oldu. Sizin də məzunu olduğunuz Bakı Dövlət Universitetində – biz orada hansı fənlərdən hansı qiymətlər aldığınızı da gördük – mənə fəxri doktor adı verdilər. Fövqəladə gözəl, həyəcanlandırıcı və təsirləndirici, səmimi bir mərasim oldu. Həm hörmətli rektor, həm də hörmətli

Xarici İşlər naziri – iki hörmətli müəllim çox gözəl sözlər dedilər. Həqiqətən, mənim üçün çox duyğulu, düşündürücü və faydalı bir hadisə oldu. Bunun üçün Siz zati-alilərinizə təkrarən öz təşəkkürümü bildirirəm.

Heydər Əliyev: Çox məmnunam, mən Sizi təbrik edirəm. Bilirsiniz ki, Bakı Dövlət Universiteti 1919-cu ildə yaranıb. O vaxt hakimiyyətə gəlmiş, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini ilk dəfə elan etmiş xalq cümhuriyyətinin ilk addımlarından biri Bakı Dövlət Universitetinin yaradılması olmuşdur. Onu da bilirsiniz ki, bu, Şərq ölkələrində ilk universitetdir. Biz bu günlərdə onun yubileyini də keçirdik. Bu universitet Azərbaycana çox xidmətlər edibdir. Azərbaycanın ali təhsil almış insanların çoxu bu universiteti bitiribdir. Ölkəmizdə sonralar yaradılmış universitetlər – biz bunlara çox vaxt ali məktəblər deyirik – həmin Bakı Universitetindən törəmişdir. Ona görə universitet Azərbaycan ali təhsilinin anasıdır. Bu sahədə böyük işlər görüldür. İndi Azərbaycanda az adam taparsınız ki, oranın məzunu olmasın. Sağımda, solumda oturanlar da oranı bitiriblər. Mən çox məmnunam. Sizi bir daha təbrik edirəm. Çox şadam ki, bu hadisə baş veribdir.

Bilirsiniz ki, Bakı-Ceyhan boru xətti məsələsini biz başa çatdırdıq. Bununla bağlı beş illik işimiz sona yetdi. Siz bilirsiniz ki, İstanbulda ATƏT-in zirvə toplantısı zamanı imzaladığımız müqavilələrdən və bəyanatdan sonra bir neçə problem yaranmışdı. Xüsusən Gürcüstan bir neçə yeni şərt irəli sürmüşdü. Bu bizi çox təəccübləndirdi. Çünki hazırlıq dövründə bu şərtlərin heç biri qoyulmamışdı. Bu da bizim işimizi dayandırdı. Biz – Türkiyə və Azərbaycan Gürcüstanla bir neçə dəfə danışıqlar apardıq ki, bu şərtlər aradan qaldırılsın. Bu şərtlərin hamısını aradan qaldırdılar. Yalnız bircə şərt qaldı: tranzit üçün alacağı tariflər Gürcüstanı qane etmirdi.

Mən nə etdim? Bunu siz bilirsiniz. Mən Gürcüstana, Tbilisiyə getdim və dünyaya bəyan etdim ki, bu məsələnin həll

edilməsi, çözülməsi üçün Azərbaycanın tariflərini Gürcüstana bağışlayıram. İndi, düzdür, burada məni tənqid edənlər, günahlandırانlar var. Bəziləri deyirlər ki, Azərbaycanın sərvətləri Heydər Əliyevin şəxsi malı, mülkü deyildir, hansı hüquqla, hansı səbəblərə görə o, Azərbaycanın tariflərini Gürcüstana bağışlayıbdır? Kim nə deyir, qoy desin. Bu mənim üçün əhəmiyyətli deyil. Mən gördüyüm işi bilirəm. Bilirəm ki, Bakı-Ceyhan layihəsini sona çatdırmaq üçün hansısa bir qurban vermək lazımdır.

Bakı-Ceyhan layihəsinin yaranması Azərbaycanla bağlıdır. Əgər Azərbaycanın nefti olmasaydı, nə Gürcüstan, nə də Türkiyə bu marşrutun tarifini ala bilərdi. Demək, bunun təməlini, əsasını biz qoymuşuq. Bakı-Ceyhan xətti Azərbaycanda, Xəzər dənizində olan neftin dünya bazarlarına ixrac edilməsi üçündür.

Türkiyə və Gürcüstan isə sadəcə, tranzit ölkələrdir. Ona görə də burada bizim haqqımız da çoxdur. Bu boru xətti ilə biz Gürcüstana çoxlu gəlir gətiririk. Bakı-Supsa neft kəməmindən Gürcüstan xeyli gəlir götürür, Bakı-Ceyhan xəttindən də götürəcəkdir. Amma onlar istədilər ki, daha da çox gəlir əldə etsinlər. Biz də ölçüb-biçdik, fikirləşdik və bu addımı atdıq. Bu ayın 9-da İstanbulda son protokollar imzalandı. Ondan sonra mən dərhal bu anlaşmaların hamısını bizim parlamentə – Milli Məclisə göndərdim və Azərbaycanın istiqlalıyyət bayramından iki gün öncə, mayın 26-da Milli Məclis bunu müzakirə edərək qanun qəbul etdi. Mayın 27-də mən bu qanunu imzaladım və mətbuata verdim. Qəzetlərin hamısında bu vardır, dərc olunubdur, götürüb baxa bilərsiniz.

İndi söz sizindir – Türkiyənin və Gürcüstanındır. Mən həmişə Türkiyəyə gələndə jurnalistlər, qəzetçilər məni sorğusuala tutardılar ki, Bakı-Ceyhan nə vaxt olacaqdır? Birinci sual bu idi. Beş ildir mən bu suallara cavab verirəm. İndi isə tamam cavab vermişəm. Siz də Böyük Millət Məclisində bu

layihəni təsdiq edin, Gürcüstan da təsdiq etsin. Bizim şirkətlər bunu həyata keçirməyə hazırdırlar.

İ s m a y ı l C ə m: Hörmətli Prezident, Gürcüstanda Sizin apardığınız danışıqlar bu layihənin son mərhələsinə ən böyük töhfə olmuşdur. Sağ olun, var olun! Biz də Türkiyə olaraq əlimizdən gələn hər şeyi etməyə çalışırıq. Xüsusilə iqtisadi məsuliyyəti öz boynumuza götürmək sahəsində əlimizdən gələni etdik. Ümidvaram ki, bu layihə həm bizim ölkələrimizin, həm Gürcüstanın, həm də Orta Asiyadakı qardaş ölkələrimizin mənaflərinə böyük fayda verəcəkdir. Buna inanıram.

Hörmətli cənab Prezident, bu məsələ ilə bağlı sənədlər, səhv etmərsə, mayın 25-də bizim nazirlikdən Türkiyə Böyük Millət Məclisinə təqdim etmək üçün Baş nazirə göndəriləndir. Baş nazir öz növbəsində bu sənədləri nəzərdən keçiribdir. Sənədlər ötən cümə günü, ya da bu gün Böyük Millət Məclisinə göndərilməli idi. Biz bu məsələnin əhəmiyyətini başa düşürük. Bildiyimə görə, gələn ayın 10-na qədər Gürcüstan parlamenti bu məsələyə baxacaqdır. Ola bilər ki, Türkiyə həmin məsələyə bir qədər də tez baxsın. Bu, prosedur məsələdir, məclisin gündəliyindən və müzakirələrdən asılıdır. Tezliklə Türkiyə tərəfi həmin sənədi ratifikasiya edəcəkdir.

Şirkətlər məsələsinə gəlincə, deməliyəm ki, dünən «Bi-Pi/AMOKO» şirkətinin rəhbərləri mənimlə görüşərkən öz fəaliyyətləri barədə geniş və faydalı məlumat verdilər. Bu gün də ARDNŞ-in rəhbərliyi böyük nəzakət göstərərək mənə öz toplantılarına dəvət etdilər və ilk sözü mənə verdilər. Qısa bir çıxış etdim. ARDNŞ-in birinci vitse-prezidenti İlham Əliyevlə söhbətimiz zamanı Bakı-Ceyhan kəməri barədə Türkiyənin qərarlı olduğunu, ölkəmizin dəstəyini və öhdəliklərini bir daha dilə gətirdim. Bu kəmərin bizim üçün, eləcə də bütün bölgə ölkələri üçün müstəsna rolu olduğunu, iqtisadiyyatımızın başqa sahələri üçün də əhəmiyyətli digər layihələrə də təməl yaradacağını vurğuladım. Bu, Cənubi Qafqaz ölkələri

üçün də eyni dərəcədə əhəmiyyətliidir. Mən bunları anlatdım və Türkiyənin bundan sonra da bütün imkanları səfərbər edəcəyini, layihəyə dəstək verəcəyini söylədim.

Bu fikirləri şirkətlərin hər ikisinə çatdırdım və ayrıca olaraq bunu da dedim ki, bir zamanlar neft ehtiyatları barədə şübhə doğuran söhbətlər gəzirdi. Deyirdilər ki, Bakı–Ceyhan neft kəmərinin tam gücü ilə işləməsi üçün guya kifayət qədər neft yoxdur. Lakin mötəbər mənbələrdən bizə daxil olan məlumatlardan bilirdik ki, bütün bunlar boş söz-söhbətdir. Əksinə, bir çox yerlərdə yeni neft yataqları da tapılmışdır. Aldığımız digər bir məlumata görə, Qazaxıstanda da yeni neft yataqları aşkar edilmişdir. Bu barədə dəqiq məlumat gələn ayın sonunda bizə veriləcəkdir. Şirkətlərlə görüşlərim zamanı mən bunlardan da bəhs etdim. Həqiqətən, şəxsən sizin, hörmətli Süleyman Dəmirəlin böyük dəstəyiniz və köməyinizlə bu layihə özünün müsbət həllini tapdı.

H ə y d ə r Ə l i y e v: Mən hörmətli dostum Süleyman Dəmirəlin bu sahədəki xidmətlərini xüsusi qeyd edirəm. Çünki Türkiyə tərəfindən bu işdə onun qədər çalışan ikinci bir adam olmayıbdir. Layihənin lap başlanğıcından o bu işlə məşğul olub, daim onunla maraqlanıbdır. O, cümhur başkanlığından gedəndən sonra da yenə Bakı–Ceyhan layihəsi ilə maraqlanır. Çünki bu onun doğma işidir, bu yolda neçə illər zəhmət çəkibdir.

Siz «Bi-Pi/AMOKO» şirkətinin rəhbərləri ilə görüşdünüz. Onlar sizə qaz haqqında nəse dedilərmə?

İ s m a y ı l C ə m: Bəli, dedilər. «Bi-Pi/AMOKO» bizə çoxlu məlumat verdi. Dedilər ki, bizim apardığımız tədqiqatlardan aydın oldu ki, 2002-ci ildə 2 milyard kubmetr təbii qaz hasil edə biləcəyik. Bu qədər qazı iki quyudan – yəni hər quyudan bir milyard kubmetr – hasil etmək mümkün olacaqdır. Şirkət bu sahədə tədqiqatlarını davam etdirir. Məndən Türkiyənin bu məsələyə münasibətini soruşdular. Mən də bil-

dirdim ki, Türkiyə bu məsələ ilə ciddi maraqlanır və onu öyrənir. Aramızda belə bir söhbət oldu.

H e y d ə r Ə l i y e v: Çox gözəl. 2002-ci ildə 2 milyard kubmetr, ondan sonra isə daha çox qaz çıxacaqdır.

İ s m a y ı l C ə m: Onlar da bizə bu cür dedilər.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bir neçə il ərzində 25-30 milyard kubmetrə çatdırıla bilər. Çünki sizin qaza ehtiyacınız var. Biz sizinlə birlikdə Transxəzər qaz kəməri, Türkmənistan qazının Türkiyəyə nəql edilməsi üzərində çalışdıq. İstanbulda həmin o bəyannaməyə hamımız imza atdıq. ABŞ prezidenti Bill Klinton da, Türkmənistan prezidenti Saparmurad Niyazov da imza atdı. Amma bu iş deyəsən, o qədər irəliləyib getmir. Bilmirəm niyə. Biz bu işdə tranzit rolu oynayırıq. Qazı satan Türkmənistandır, qazı alan isə Türkiyədir. Biz demişik və bu gün də deyirik: biz bu boru xəttinin yaranmasının tərəfdarıyıq və Azərbaycanda, Xəzər dənizində olan bütün imkanlardan istifadə etməyə hazırıq.

İ s m a y ı l C ə m: Sağ olun, cənab Prezident. Bu məsələ Sizin konstruktiv münasibətiniz sayəsində mümkün oldu. Hazırda bizim Türkmənistan ilə bir müqaviləmiz var. Bu müqaviləyə görə, 2002-ci ildə Türkmənistan Türkiyənin sərhədinə qədər həmin xətt vasitəsilə 16 milyard kubmetr qaz verməlidir. Bu rəqəm getdikcə artacaqdır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Çox gözəl. Bizim münasibətlərimizdə əsas yer tutan məsələlərdən biri Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi, Dağlıq Qarabağ problemidir. Bu barədə sonra, ola bilər, geniş danışaq. Amma siz bilirsiniz – mən son dövrdə Davosda sizinlə bu barədə danışmışam – biz indiye qədər bu məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasına çalışırıq. Bilirsiniz, indi ATƏT də hərəkətə gəlir. Minsk qrupunun Rusiya, ABŞ, Fransa tərəfindən olan həmsədrləri Cenevrədə toplaşblar, orada danışqlar aparıblar. Bunlar haqqmda sizin məlumatınız var. İşğal altında olan torpaqlar azad edildikdən

sonra bərpa işlərinin görülməsi, bununla bağlı maliyyə məsələlərinə baxıblar. Biz onların bölgəyə gəlməsini gözləyirik.

Ermənistan prezidenti Köçəryanla mənim danışqlarımdan da sizin xəbəriniz var, bunu bilirsiniz. Təəssüf ki, ötən ilin oktyabr ayında orada baş vermiş terror hadisəsi bu danışqları müəyyən qədər dayandırdı. Ancaq bu danışqlar da davam etməlidir.

Türkiyə həm o danışqların, həm də bu danışqların iştirakçısıdır. Türkiyəsiz heç bir şey ola bilməz. Çünki Türkiyə Minsk qrupunun üzvüdür. Türkiyə bu danışqların içərisindədir, daim də içərisində olmalıdır. Onsuz bu məsələ həll oluna bilməz.

Mən ümid edirəm ki, iyun ayının 20-21-də Moskvada Müstəqil Dövlətlər Birliyi başçılarının toplantısı olacaqdır. Orada görüşlər keçiriləcəkdir. Ondan sonra isə Minsk qrupunun həmsədrləri bölgəyə gələcəklər, danışqları davam etdirəcəyik. Bilirəm ki, siz bunun üçün hərtərəfli çalışırsınız, öz xidmətlərinizi göstərirsiniz. Vəziyyət belədir. Yəni qaçqınlarımız yenə də çadırlarda yaşayırlar, heç bir şey dəyişməyibdir. Əksinə, humanitar təşkilatlardan, ayrı-ayrı ölkələrdən qaçqınlara gələn yardımlar azalıbdir.

Bir neçə gün bundan öncə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının humanitar məsələlər və qaçqınlar üzrə nümayəndəliklərinin, başçılarının iştirakı ilə Bakıda BMT-nin himayəsi altında beynəlxalq konfrans keçirdik. Bizə izah edirlər ki, dünyada münafişələr, qaçqınlar, köçkünlər çoxalıbdir, ona görə də yardımlar azalır. Amma Azərbaycandakı qaçqınlar 7-8 ildir ki, çadırlarda yaşayırlar. Ona görə də biz bu problemi həll etməliyik. Birincisi, Azərbaycanın torpaqları bu qədər işğal altında qala bilməz. İkincisi, bir milyondan artıq Azərbaycan vətəndaşı öz yerinə-yurduna qayıtmalıdır. Sonra bərpa işləri getməlidir. Qarşımızda hələ uzun illər, çox işlər vardır.

İndi əsas məsələ budur ki, danışıqlar aparaq, razılığa gələk, ondan sonra sülh haqqında saziş imzalayaq. Bunu da biz daim sizinlə birlikdə edirik.

İ s m a y ı l C ə m: Hörmətli Prezident, əlbəttə, müzakirə etdiyimiz məsələlərin, heç şübhəsiz ki, ən əhəmiyyətliyi elə budur. Biz Türkiyə olaraq bu məsələdə Sizi hər zaman dəstəkləyirik və dəstəkləməkdə də davam edəcəyik. Sizin qəbul edəcəyiniz, razı olacağımız, «oldu» deyəcəyiniz hər bir həll variantını biz ürəkdən dəstəkləyəcəyik. Münaqişənin həlli prosesində də, ondan sonra da biz Sizinlə olacağıq. Bu məsələ ilə bağlı hadisələrin gedişini biz diqqətlə izləyirik. Bu məsələ ilə bağlı müzakirələrdə mən də bir neçə dəfə iştirak etmişəm. Bu barədə Sizin geniş məlumatınız vardır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Başqa məsələlərlə bağlı müzakirələri bəlkə biz mətbuat nümayəndələrinin iştirakı olmadan keçirək. Görürəm, siz bunu intizarla gözləyirsiniz.

**İNSAN HÜQUQLARI ÜZRƏ BEYNƏLXALQ
HELSİNKİ FEDERASIYASININ İCRAÇI
DİREKTORU ARON ROUDS VƏ BU
BEYNƏLXALQ TƏŞKİLATIN İCRAÇI
DİREKTORUNUN MÜAVİNİ BRIQİT DÜFUR İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

Prezident sarayı

30 may 2000-ci il

H e y d ə r Ə l i y e v: Azərbaycanca xoş gəlmisiniz! Mən sizi salamlayıram. Bizim ölkəmizə maraq və diqqət göstərdiyinizə görə sizə təşəkkür edirəm. Mən bilirəm ki, siz ölkəmizdə bir neçə görüş keçirmisiniz. Xarici İşlər naziri ilə, Prezident Aparatının rəhbər işçiləri ilə görüşmüşünüz. Güman edirəm ki, başqa görüşləriniz də olubdur. Mən sizi dinləmək istəyirəm.

A r o n R o u d s: Bizimlə görüşə qərar verməyinizi özümüz üçün şərəf hesab edirik. Biz hesab edirik ki, prezidentin Azərbaycana gəlmiş hər bir təşkilatın nümayəndələrini qəbul etmək üçün vaxt ayırması bir o qədər də asan iş deyildir.

Biz dünən Sizin həmkarınızla görüşmüşdük və həmin görüşümüzdə demişdik ki, Azərbaycandan hansısa bir qeyri-dövlət təşkilatının nümayəndəsi Fransaya və yaxud Amerika Birləşmiş Ştatlarına gələrsə, orada prezident Jak Şirakla və ya prezident Bill Klintonla görüşməyi qərara alarsa, belə bir arzu olarsa, onun görüşmək şansı çox az olacaqdır. Ona görə biz belə fikirləşirik ki, bu, prezidentlə bilavasitə görüşmək, düşüncələrimizi bölüşmək üçün bizə verilən nadir şansıdır, gözəl imkandır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Təşəkkür edirəm, buyurun.

Aron Rouds: Bizi verilən imkandan istifadə edərək, istərdim ki, bizim təşkilatın Azərbaycanda nə ilə məşğul olduğunu Sizə aydınlaşdırım.

Buraya gəlməkdə bir neçə məqsədimiz vardır. Ümumiyyətlə, məqsədimiz Azərbaycanda insan hüquqlarının qorunmasının vəziyyəti ilə yaxından tanış olmaqdır. Deməliyəm ki, təşkilatımız hər il öz hesabatını nəşr edir. Bu il iyunun 1-də bizim hesabatımız hazır olacaqdır. Həmin hesabat daha sonra Azərbaycan dilinə tərcümə olunacaq və respublikanızda ictimaiyyət arasında paylanacaq, mətbuata veriləcəkdir. Dövlət rəsmiləri həmin hesabatla tanış olmaq imkanı oldu edəcəklər. İstərdik ki, Azərbaycanda fəaliyyət göstərən hər bir təşkilat bu işdə bizə yardımçı olsun.

Sizdən gizlətməyəcəyəm ki, bizim müəyyən dərəcədə narahatçılığımız vardır. Azərbaycanda insan hüquqlarının qorunması, respublikanızda söz və mətbuat azadlığı, bəzi mətbuat orqanlarının öz qəzetlərinin fəaliyyətini təmin etməsi, jurnalistlərin və ümumiyyətlə, insanların öz fikirlərini sərbəst ifadə etməsi məsələləri, polisin vətəndaşlarla münasibəti və siyasi məhbuslar məsələsi, milli azlıqlara münasibətlə bağlı vəziyyət və sair məsələlər bizim təşkilatı narahat edən problemlərdir.

Bu problemlərlə bağlı biz müxtəlif görüşlər keçirmişik, bu məsələləri müxtəlif səviyyələrdə müzakirə etmişik və çox şadiq ki, dövlət rəsmiləri ilə də dialoq aparmaq imkanımız olmuşdur.

Məsələn, Xarici İşlər naziri ilə, eləcə də Sizin aparatın şöbə müdirləri ilə söhbətdən sonra biz bir qədər ruhlanmışıq. Onların bizimlə görüşlərini hökumət orqanlarının bütün bu məsələlərə pozitiv cavabı kimi qiymətləndirmək istəyirik.

Eyni zamanda biz lazım bildik ki, Sizinlə də görüşək, bütün bu problemləri birbaşa Sizin və beynəlxalq ictimaiyyətin nəzərinə çatdıraq.

Bizi narahat edən digər məsələ isə, əlbəttə ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsidir. Bu, müzakirə etdiyimiz digər mövzudur.

Biz bununla bağlı müxtəlif vətəndaş cəmiyyətləri ilə görüşlər keçirmişik, onların fikirlərini, bu məsələyə münasibətlərini, mövqeyini öyrənmişik.

Biz adi vətəndaşlarla, eləcə də vətəndaş cəmiyyətlərinin nümayəndələri ilə söhbətlərimizdə öyrəndik ki, onlar Ermənistanda, Dağlıq Qarabağda olan öz həmkarları ilə görüşmək, yaranmış münaqişəni müxtəlif səviyyələrdə müzakirə etmək, ümumi problemlərdən söz açmaq, bu problemləri öyrənmək arzusundadırlar. Bu onların bir-birini daha yaxşı başa düşməsinə, aralarında normal münasibət yaranmasına imkan verir. Qonşular arasında belə münasibətlərin olması təbiidir. Bununla əlaqədar olaraq mən Sizə müraciət etmək istəyirəm. İstərdik ki, Siz bu təşəbbüsə öz dəstəyinizi verəsiniz. Biz hesab edirik ki, dediklərimiz münaqişənin tənzimlənməsində müəyyən rol oynaya bilər.

Eyni zamanda biz Sizin Ermənistan prezidenti ilə birbaşa görüşlər keçirmək qərarınıza, bu təşəbbüsünüzdə məftun olmuşuq. Bu, həqiqətən böyük təşəbbüs və müdrik qərardır. Bizim müşahidələrimizə görə, beynəlxalq ictimaiyyət iki ölkə arasında yaranmış bu münaqişənin həll olunmasında kifayət qədər səmərəli rol oynaya bilməmişdir.

Biz belə başa düşürük ki, hər bir beynəlxalq problemdə olduğu kimi, Sizin xalqınıza çoxlu iztirablar gətirən bu ağırlı-acılı problemin hər hansı yolla həlli də kompromislər, güzəştlər tələb edəcəkdir.

Müşahidələrimizdən belə nəticəyə gəlmişik ki, hər iki ölkənin insanları, vətəndaşları kompromislər perspektivinə bir o qədər də hazır deyillər. Hər iki tərəf çox sərt tələblər irəli sürür. Ona görə də məsələnin uğurlu həlli kompromislər, xalqın bu məsələni anlamasını tələb edəcəkdir. Elə buna görə də indidən insanlar arasında anlaşmanın, dialoqun olması vacib bir amildir.

Bir qədər əvvəl biz Azərbaycan Elmlər Akademiyası İnsan Hüquqları İnstitutunun əməkdaşları ilə görüşmüşük. Onlar Ermənistanda olan həmkarları ilə görüşüb fikir mübadiləsi aparmaq istəyirlər. İnstitutun əməkdaşları məndən xahiş etdilər ki, onların bu fikrini Sizə yetirim, Siz bu məsələyə öz dəstəyinizi bildirəsiniz.

İcazə versəydiniz, mən Azərbaycanda qaçqınlar problemi haqqında, eyni zamanda ölkə daxilində daimi yaşayış yerlərindən didərgin düşmüş insanlar haqqında da söhbət açardım. Bakının lap yaxınlığında, öz doğma yurdlarından didərgin düşmüş insanların məskunlaşdığı ərazidə biz qaçqınlarla görüşdük. O yerin adını da yazmışam, qorxuram, düzgün tələffüz edə bilməyəm: Ceyranbatan...

H e y d ə r Ə l i y e v: Düzdür, yaxşı tələffüz etdiniz.

A r o n R o u d s: Bu yazıq insanların yaşadıkları şərait bizi, əlbəttə ki, çox narahat edir.

Qaçqınlar Sizinlə bağlı fikirlərini bizimlə bölüşdülər. Görüşdüyümüz qaçqın və köçkünlərdə belə bir təsəvvür vardır ki, onların vəziyyətinin nə dərəcədə ağır olduğunu guya Siz bilmirsiniz. Görüş zamanı bizdən xahiş etdilər ki, onlara 200 ABŞ dolları məbləğində yardım edək, öz kanalizasiya sistemlərini bir qədər yaxşılaşdıra bilsinlər. Bu sistemin bərbad vəziyyətdə olması xüsusilə uşaqlar arasında xəstəliklər baş verməsinə gətirib çıxarır. Burada uşaqlar hepatit xəstəliyinə tez-tez tutulurlar. Bu da sanitariya vəziyyətinin qeyri-normal halda olması ilə bağlı problemdir. Yəni cüzi xərc çəkməklə bu sahədə dəyişiklik etmək mümkündür. Bu məsələnin qaydaya salınması onların problemlərinin həllinə kömək olardı.

Biz bilirik ki, onların problemlərinin aradan qaldırılması, qaçqın və köçkünlərin həyat tərzinin yaxşılaşdırılması üçün Azərbaycan hökuməti həddindən artıq iş görür. Təbiidir ki, qaçqınlarla bağlı görüləsi işlər də çoxdur.

Cənab Prezident, narahathq doğuran bütün bu məsələləri eşitmək istədiyinizə görə Sizə minnətdarlığımızı bildiririk və Sizin fikirlərinizi öyrənmək istəyirik.

H e y d a r Ə l i y e v: Sizə təşəkkür edirəm. Əvvəla, bildirmək istəyirəm ki, biz İnsan Hüquqları üzrə Beynəlxalq Helsinki Federasiyasının fəaliyyətinə çox böyük əhəmiyyət veririk. Helsinki Aktı prinsiplərinin həyata keçirilməsi üçün ölkəmiz dövlət müstəqilliyi əldə etdikdən sonra, xüsusən son illərdə çox iş görmüşük. Bu işləri yenə də davam etdiririk. Yəni bunlar müəyyən bir müddətdə başa çatdırılması mümkün olan işlər deyil. Bu prinsiplər gərək daim həyata keçirilsin. Əgər müəyyən bir müddətdə bu işlər bitmiş olsaydı, onda gərək sizin təşkilat da bağlanaydı.

A r o n R o u d s: Bizim işlərimiz də Sizin problemlərinizdən asılıdır.

H e y d a r Ə l i y e v: Yenə də deyirəm, əgər bu işlər bitmiş olsaydı – nəinki bizdə, bütün dünyada – onda sizin kimi təşkilatlar öz işlərini gərək qurtaraydılar. Yəni demək istəyirəm ki, biz bu işlərlə daim məşğul oluruq və olacağıq. Sizin buraya gəlib, qısa müddətdə Azərbaycanla tanış olmağınız, müxtəlif təbəqələrin nümayəndələri ilə görüşməyiniz, indi həyata etdiyiniz kimi, bir çox məsələlərdə pozitiv məlumatlar almağınız məni sevindirir.

Biz insan hüquqlarını geniş mənada anlayırıq. Amma təəsüflər olsun ki, insan hüquqları ilə məşğul olan bəzi təşkilatlar bu hüquqları yalnız ayrı-ayrı insanların, fərdlərin hüquqları ilə əlaqələndirirlər. Təbiidir ki, hər bir insanın hüquqlarının qorunması bütün cəmiyyətin hüquqlarının qorunması deməkdir. Siz görürsünüz ki, Azərbaycan elə bir vəziyyətə düşübdür ki, ölkəmizdə əhalinin böyük bir hissəsinin hüquqları pozulubdur. Bu da Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsi nəticəsində, Ermənistanın Azərbaycan torpaqlarını işğal etməsi və həmin

işğal olunmuş torpaqlardan bir milyondan artıq azərbaycanlının zorla çıxarılması nəticəsində baş vermiş hadisədir.

Bu insanların bütün hüquqları pozulubdur: yaşayış hüququ, mülkiyyət hüququ, azadlıq hüququ və digər hüquqları pozulubdur. Bu insanlar böyük itkilər veriblər. Onlar əsrlər boyu yaşadıkları yerlərdən didərgin düşüblər. Onlar əvvəlki nəsillərinin əsrlər boyu yaratdıqları mülklərin, var-dövlətin hamısını itiriblər.

Qaçqın və köçkünlərin çoxu bu müharibə zamanı öz ailə üzvlərini itiriblər, şəhidlər veriblər. Bir qismi isə xəsarət alıbdır. Onlar 7-8 ildir ki, qeyri-normal şəraitdə yaşayırlar.

Siz Ceyranbatanda olmusunuz. buna görə sizə təşəkkür edirəm. hər şeyi öz gözünüzlə görmüsünüz. Ancaq siz gedib çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayan insanları görsəydiniz, daha da dəhşətə gələrdiniz. Ceyranbatanda yaşayan qaçqın və köçkünlərin vəziyyəti çadırlarda yaşayan didərginlərin vəziyyətinə nisbətən yaxşıdır. Təəssüf ki, – mən bunu bir də deyirəm – beynəlxalq təşkilatlar, o cümlədən insan hüquqları ilə məşğul olan təşkilatlar bu sahəyə fikir vermirlər. Mən birinci dəfədir ki, beynəlxalq hüquq normalarını, yəni insan haqlarını qoruyan təşkilatın nümayəndəsindən – sizdən burada dediyiniz bu sözləri eşidirəm. Siz bu məsələyə münasibətinizi bildirdiyinizə görə mən çox məmnunam.

Ceyranbatanda kanalizasiyanın düzəlməsi üçün əgər 100–200 dollar lazımdırsa – bu, problem deyildir. Bunu yaxın kimsə bilməlidir. Mən göstəriş verəcəyəm, bu məsələ həll olunacaqdır. Amma iş təkcə bunda deyil. Belə problemlər hər yerdə var.

İki həftə bundan öncə biz burada qaçqınların və məcburi köçkünlərin problemləri ilə əlaqədar beynəlxalq konfrans keçirdik. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığının nümayəndəsi, bu təşkilatın humanitar yardımlar üzrə böyük təmsilçisi və humanitar yardımlar göstərən

başqa təşkilatların nümayəndələri – hamısı həmin konfransda iştirak edirdilər. Təəssüflər olsun ki, biz onlardan müsbət söz eşitmədik. İndi onlar deyirlər ki, dünyanın başqa yerlərində münafişlər çoxaldığına görə, Azərbaycana gələn humanitar yardımlar azalır və bundan sonra da azalacaqdır. Bəs bu insanlar necə yaşasınlar? Təbiidir ki, onlar təkcə humanitar yardımla yaşamırlar – Azərbaycan öz imkanları daxilində onlara yardım edir. Onların bir qismi əmək fəaliyyəti ilə məşğul olur, ayrı-ayrı təşkilatlar onlara yardım edir. Amma bu, böyük faciədir, yəni Ermənistan Azərbaycan torpaqlarının 20 faizini işğal edibdir, bir milyon Azərbaycan vətəndaşı öz yerindən-yurdundan çıxarılibdir. Bu, beynəlxalq təşkilatlar üçün böyük faciədir. Amma onlar indi deyirlər ki, bu faciə ilə bağlı Azərbaycana göstərilən yardımları azaldacaqlar.

Ancaq əsas məsələ ondan ibarət deyildir ki, bu insanlara indi yardım etsinlər. Çünki onlar daim belə vəziyyətdə yaşaya bilməzlər. Gərək Azərbaycanın işğal olunmuş əraziləri azad edilsin, onlar öz torpaqlarına qayıtsınlar. Özü də qayıdanda nə görəcəklər? Daha da dəhşətə gələcəklər. Çünki onların evləri, var-yoxları – hər şeyi dağıdılibdir. Qaçqın və köçkünlər təkcə doğma torpaqlarını, bir də o dağıntıları görəcəklər. Yəni bu insanların faciəsinin ikinci mərhələsi başlanacaqdır. Bizim üzərimizə, beynəlxalq təşkilatların üzərinə ikinci vəzifə – orada bərpa işləri aparmaq vəzifəsi düşəcəkdir. O şəhərlər, yaşayış məntəqələri, rayonlar axı bir ilə, on ilə, yüz ilə yaranmayıbdır. Onlar əsrlər boyu yaradılıb. Əsrlər boyu yaranmış bütün varidat beş-altı ilin içərisində viran olubdur.

Ona görə də bizim qarşımızda bu əsas məsələlər durur: birincisi, sülh əldə edib, Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarını azad etmək, qaçqınları və köçkünləri öz yerlərinə qaytarmaq, ikincisi isə, gələcəkdə bu yerləri bərpa etmək, qaçqın və köçkünlərə normal yaşayış imkanları yaratmaq vəzifəsi durur.

Siz dediniz ki, Ceyranbatanda qaçqınlarla görüşmüşünüz, guya onların vəziyyətini mən o qədər də yaxşı bilmirəm. Yox, bilirəm, lap yaxşı bilirəm. Onların vəziyyəti bir dəqiqə də mənim yadımdan çıxmır və gecə-gündüz ürəyimi yandırır. Çünki bu millət mənə etimad göstərüb. Mən bu millətin, bu dövlətin başçısıyam. Onları yaşatmaq, onlara qayğı göstərmək mənim müqəddəs borcumdur. Siz bilməlisiniz, onlar da bilsinlər ki, indiyədək nə mümkündürsə, onu da etmişəm və edirəm. Amma çox şey imkan xaricindədir. Ona görə də çox məmnunam ki, siz bunları görmüşünüz, bu işlərlə tanış olmuşunuz. Gördüklərinizi öz təşkilatlarınızda təbliğ etsəniz, biz sizə daha da minnətdar olarıq.

Təəssüf olsun ki, müxtəlif beynəlxalq təşkilatların nümayəndələri, ayrı-ayrı ölkələrin yüksək səviyyəli təmsilçiləri Bakıya gəlirlər, buradan da gedirlər. Gedib çadır şəhərciklərində qaçqınların, köçkünlərin vəziyyətini görmürlər. Bakı yaxşı şəhər olduğuna görə, onlarda belə təəssürat yaranır ki, Azərbaycanın hər yeri elə bu cürdür. Biz çox istəyirik ki, onlar təkcə Bakıda yox, çadır şəhərciklərində də olsunlar. Ancaq buna nail ola bilmirik.

Siz dediniz ki, Azərbaycan prezidenti ilə Ermənistan prezidentinin danışıqlarını yüksək qiymətləndirirsiniz. Mən təşəkkür edirəm. Siz dediniz və mən də bununla razıyam ki, məsələni həll etmək üçün hər iki tərəfdən kompromislər olmalıdır. Ancaq siz eyni zamanda dediniz ki, müxtəlif təbəqələrin nümayəndələri ilə görüşmüşünüz, danışmışınız, onlar isə məsələnin bu cür həll olunmasına o qədər də razı deyillər. Siz dediniz – həm Ermənistanda, həm də Azərbaycanda. Güman edirəm ki, siz Ermənistanda da olmuşunuz.

Aron Rouds: Ermənistanda gələn həftə olacağam.

Heydər Əliyev: Amma Ermənistandakı vəziyyəti bilərsiniz. Çünki siz dediniz ki, Ermənistanda da, Azərbaycanda da vətəndaşlar bu məsələnin həll olunması üçün lazımı

addımlar atılmasını anlaya bilmirlər. Dediniz ki, bəzi adamlar sizdən xahiş ediblər ki, onlara – Ermənistanın və Azərbaycanın vətəndaşlarına görüşüb danışmaq imkanı verilsin ki, bu məsələnin necə həll olunmasını müəyyən etsinlər. Biz buna etiraz etmirik. Bizim bəzi nümayəndələrimiz görüşürlər. Xüsusən jurnalistlər – gedirlər, gəlirlər, ayrı-ayrı dövlət adamları ilə görüşürlər. Amma ən əsası odur ki, Azərbaycanın və Ermənistanın prezidentləri görüşürlər.

Vətəndaşlar nə edə bilirlər? Ermənilərlə azərbaycanlılar görüşəndə deyəcəklər ki, biz sülh şəraitində yaxşı yaşayırdıq, biz günahkar deyilik, kimsə bu müharibəni saldı. Amma bu müharibəni kim saldı? Bu məsələ kənarda qalacaq.

İkincisi, bu vəziyyətdən nə cür çıxacaq? Müxtəlif fikirlər ola bilər. Məsələn, əgər siz Azərbaycan cəmiyyətinin müxtəlif nümayəndələri ilə görüşə bilmisinizsə, burada bəzi adamlar belə fikirdədirlər ki, müharibə nəticəsində işğal olunmuş torpaqlarımız silah gücü ilə, müharibə yolu ilə alınmalıdır. Bu yolla getmədiyimə görə onlar məni tənqid edirlər.

İndi bizim güclü ordumuz var. Ancaq mən anlayıram ki, indi yenidən müharibə başlamaq olmaz. İnsanların çoxu isə bunu anlamır. Ona görə də insanların hamısına hər şeyi başa salmaq çətindir.

Mən Ermənistan prezidenti ilə ilk təkbətək görüşlərimdən sonra həmin görüşlərin nəticəsi olaraq bildirdim ki, gərək qarşılıqlı kompromislər olsun. Ancaq müxalifət dərhal təkcə müxalifət yox, başqaları da – mənim əleyhimə təbliğat aparmağa başladılar. Dedilər ki, hansı kompromislər olacaqdır? Məsələnin hansı kompromislərlə həll olunacağını tərəflər bunlara razı olduqda biz elan edəcəyik. Mən bu gün deyə bilmərəm ki, bizim tərəfimizdən və Ermənistan tərəfindən hansı kompromislər ola bilər. Biz hansısa bir razılığa gəlsək, onda vətəndaşların bu məsələdə iştirak etməsi mümkündür.

Məsələnin sülh yolu ilə həll edilməsinə biz razı olarıqsa, bunu həm Azərbaycanda, həm də Ermənistanda birmənalı qəbul etməyəcəklər. Siz dediyiniz ideya o vaxt lazım olacaqdır. Onda mən deyəcəyəm ki, əgər siz bununla razı deyilsinizsə, gedin danışın, bəlkə siz bundan da yaxşı danışığa apara bilərsiniz.

Ona görə də mən sizə bu barədə izahatlar verirəm və eyni zamanda sizin bu fikirlərinizlə tam razı olduğumu bildirmək istəyirəm.

Sizə müraciət edərək çox xahiş edirəm ki, Azərbaycanın bir milyondan artıq vətəndaşının hüquqlarının pozulması haqqında məlumatlara öz kitablarınızda, öz məruzələrinizdə geniş yer verəsiniz. Bu sizin üçün, bütün dünya ictimaiyyəti üçün, İnsan Hüquqları üzrə Beynəlxalq Helsinki Federasiyası üçün çox vacibdir.

Bir fərdin, on nəfərin, yüz nəfərin hüquqlarının pozulması dəhşətlidir. Amma bir milyon adamın hüquqlarının pozulması dözülməz, dəhşətli bir şeydir. Mən arzu edərdim ki, siz bu vəziyyəti həm öz təşkilatınızda, həm də başqa təşkilatlarda geniş şəkildə anladasınız. Bizim sülh danışıqları aparmağımız üçün bu, daha da yaxşı şərait yarada bilər.

Minsk qrupunun Amerika Birləşmiş Ştatları, Rusiya və Fransadan olan həmsədrləri var, Minsk qrupunun üzvləri var. Onlar istəyirlər ki, sülh olsun, məsələ həll edilsin. Amma onlar vəziyyəti lazımi qədər dəyərləndirə bilmirlər. O yolla ki, bu məsələni həll etmək olardı – onlar bir neçə təklif vermişdilər – Ermənistan buna razı olmur, ona görə də məsələ həllini tapmır. Amma o dövlətlər, beynəlxalq təşkilatlar Ermənistanı deyər bilmirlər ki, «sən təcavüzkarsan, sən başqa ölkənin torpaqlarını işğal etmisən». Biz Ermənistan torpağının bir metrini də işğal etməmişik. Bizim burada günahımız yoxdur. Amma iş burasındadır ki, beynəlxalq təşkilatlar da, o cümlədən bu işlərlə məşğul olan böyük dövlətlər də günahkarlarla

zərərçəkəni bir səviyyədə götürürlər. Budur ədalətsizlik! Budur paradoks! Əgər bu ədalətsizlik olmasa, məsələ tez həll oluna bilər.

Ancaq bizə qarşı olan bütün bu ədalətsizliklərə baxmayaraq, biz bütün beynəlxalq təşkilatlarla öz əməkdaşlığımızı davam etdiririk və etdirəcəyik. Minsk qrupu ilə, onun həmsədr-ləri – Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları, Fransa ilə əməkdaşlığımızı davam etdirəcəyik.

Güman edirəm ki, gələcəkdə Ermənistan və Azərbaycan prezidentlərinin bilavasitə görüşləri davam edəcəkdir. Bizim məqsədimiz məsələni sülh yolu ilə həll etməkdir. Sizi də bu məsələdə bizə yardım etməyə dəvət edirəm.

Aron Rouds: Cənab Prezident, fikirlərinizə görə çox sağ olun. Demək istəyirəm ki, biz sadəcə olaraq, qeyri-dövlət təşkilatıyıq, bu məsələni həll etməkdə bizim diplomatik rolumuz yoxdur. Ona görə də bu çətin problemin həlli yollarını axtarmağa, bu problem üzrə danışıqlar aparmağa cəhd etmirik. Lakin eyni zamanda, hər şeydən əvvəl insan hüquqları baxımından biz təsirli vasitələrdən istifadə edərək, münəqişəyə cəlb olunmuş iki tərəf arasında müəyyən anlaşma yaradılmasına səbəb ola bilərik. Burada da biz öz rolumuzu əsirgəməyəcəyik.

Burada olduğum müddətdə çoxlu məlumat əldə etmişəm və indi çadırlarda yaşayan qaçqınlar haqqında məlumat yaymaq üçün çox həvəsliyəm. Həqiqətən də bu problem bizi narahat edir. Dediym kimi, bundan sonra biz Ermənistanda olacağıq. Orada da eyni narahatlığımızı ifadə edəcəyik və çalışacağıq ki, Ermənistanda da bizi anlasınlar. Müxtəlif səviyyəli beynəlxalq təşkilatların qarşısında da bacardığımız qədər bu məsələni qaldıracağıq.

Heydər Əliyev: Təşəkkür edirəm, sağ olun.

**İTALİYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB KARLO ADZELLO ÇAMPIYƏ**

Hörmətli cənab Prezident!

İtaliya Respublikasının milli bayramı – Respublika elan edilməsi günü münasibətilə Sizi və xalqımızı səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

Mən Azərbaycan Respublikası ilə İtaliya Respublikası arasında təşəkkül tapmış dostluq münasibətlərinə böyük əhəmiyyət verirəm. Ümidvaram ki, ölkələrimiz arasındakı əlaqələr xalqlarımızın rifahı naminə genişlənəcək və inkişaf edəcəkdir.

Cənab Prezident, Sizə cansağlığı, səadət və uğurlar, ölkənizə sülh, əmin-amanlıq və daimi tərəqqi arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 30 may 2000-ci il

**İTALİYA RESPUBLİKASININ BAŞ NAZİRİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB CULIANO AMATOYA**

Hörmətli Baş nazir!

İtaliya Respublikasının milli bayramı – Respublika elan edilməsi günü münasibətilə Sizi və ölkənizin xalqını səmimi-qəlbdən təbrik edir, Sizə möhkəm cansağlığı və səadət, ölkənizə fərvanlıq və tərəqqi arzulayıram.

Əminəm ki, Azərbaycan Respublikası ilə İtaliya Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq əlaqələri genişlənərək xalqlarımızın mənafeyinə xidmət edəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 30 may 2000-ci il

ATƏT-in PARLAMENT ASSAMBLEYASININ PREZİDENTİ XANIM HELLE DAYN BAŞDA OLMAQLA BU TƏŞKİLATIN NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

1 iyun 2000-ci il

H e y d ə r Ə l i y e v: Hörmətli Prezident, hörmətli qonaqlar, Azərbaycana xoş gəlmisiniz! Mən sizi səmimi-qəlbdən salamlayıram.

Hörmətli xanım Prezident, sizə xüsusi təşəkkür edirəm ki, mənim dəvətimi qəbul edib Azərbaycana gəlmisiniz. İstanbuldakı görüşümüzü çox məmnuniyyətlə xatırlayıram. Biz sizinlə çox yaxşı söhbət apardıq. Çox səmimi, mehriban söhbət idi. Düzdür, söhbət etdiyimiz şərait bəlkə də o qədər yaxşı deyildi, amma söhbətimiz o qədər şirin idi ki, o buna təsir etmədi.

Mən bilirəm ki, siz dünəndən buradasınız, bir çox görüşlər keçirmisiniz. Sizi elə buna görə buraya dəvət etmişdim. Çünki ATƏT-in üzvü olaraq istəyirik ki, onun təşkilatlarının hamısı mümkün qədər gəlib ölkəmizi görsünlər, insanlarımızla tanış olsunlar. Təbiidir ki, bu, hər bir ölkənin, hər bir xalqın arzusudur. Çünki hər bir ölkə, hər bir xalq istəyir ki, onu dünyada daha yaxşı tanısinlar.

Amma bizim buna daha çox ehtiyacımız var. Birincisi, sizə məlum olan Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi ilə əlaqədar müxtəlif ölkələrdə, xüsusilə Qərbdə – Avropada Azərbaycan haqqında ədalətsiz təsəvvürlər yaranıb, ədalətsiz fikirlər formalaşıbdır. İkincisi, ona görə ki, biz Avropa qitəsində olan

bir ölkəyə və özümüzü avropalı hesab edirik. Amma təəssüflər olsun ki, Avropada bəziləri hesab edirlər ki, Azərbaycan Avropa ölkəsi deyil, Azərbaycanın mentaliteti Avropa səviyyəsində deyildir. Təbiidir ki, onlar səhv edirlər. Ancaq belə fikirlərin də təsiri olur.

Mən güman edirəm ki, siz dünən də, bu gün də özünüz Azərbaycanı gördünüz. Doğrudur, bu çox azdır. Əgər daha çox qalsaydınız, mən daha da məmnun olardım. Ancaq birinci dəfə üçün bəlkə də bununla razı olmaq olar. Sizinlə görüşmədən çox məmnunam. Buyurun, sizi dinləyirəm.

Helle Dayn: Cənab Prezident, hər şeydən öncə, ölkənizdə məni salamlayaraq barəmdə belə gözəl sözlər dediyinizə görə Sizə çox təşəkkürümü bildirirəm. Mən Azərbaycanda olmaqdan çox məmnunam.

Buraya səfərimin məqsədi və səbəbləri barədə Siz çox doğru dediniz. Mən bu məsələlərlə tanış olmaq üçün Azərbaycana gəlmişəm. Ölkələrimizin cəmləşdiyi klubun üzvü kimi, bizim Azərbaycana ehtiyacımız var, Azərbaycanın da bu klubun üzvü olmağa ehtiyacı var.

Bu baxımdan, hesab edirəm ki, İstanbul zirvə görüşü çərçivəsində olduqca əhəmiyyətli qərarlar qəbul olunmuşdur. Bunların arasında ən mühümlərindən biri də ATƏT-in üzvü olan dövlətlərdə dondurulmuş münaqişələrin həllinə nail olmağa sadıqlıq bir daha bəyan edilməsidir. Şübhəsiz ki, buna bir gecənin içində nail olmaq mümkün deyildir, bundan ötrü zaman lazımdır. Lakin biz bu vəzifələri həll etməliyik.

Ötən əsrə son qoyarkən və yeni minilliyə qədəm basarkən biz yeni imkanlarla qarşılaşmışıq. Ölkənizin tarixinin bir səhifəsi çevrilməli, eyni zamanda Avropa tarixinin də bir səhifəsi çevrilməlidir. Təkcə ona görə yox ki, birgə çalışaraq məsələlərimizi həll edə bilərik. Həm də ona görə ki, biz bir yerdə olmaqla qarşılaşdığımız məsələlərin öhdəsindən də birgə gələ bilərik.

Bazarların, medianın və pul vahidlərinin qloballaşması hamımızın qarşılaşdığımız məsələlərdir. Qloballaşmadan doğan vəzifələrin və çətinliklərin öhdəsindən gəlmək üçün bir-birimizə dəstək verməliyik. Mən Azərbaycanı Avropaya yaxınlaşmaq istəyən ölkələr sırasında görməkdən məmnunam və bunu alqışlayıram. Hesab edirəm ki, qarşıdan gələn əsrdə biz ticarət, mədəniyyət, təhsil sahələrində və bir çox başqa sahələrdə daha sıx əlaqələr qurmalıyıq və tarix kitablarımızın səhifəsini birgə çevirməliyik.

Ona görə də, ATƏT adından və ATƏT-in Parlament Assambleyası adından sizin ölkənizi ziyarət etməyimdən və strukturlarımızın imkanı çərçivəsində Sizə öz yardımımızı təklif etməyimdən məmnunluq duyuram. Ümidvar olduğumu bildirirəm ki, sizin ölkəniz bu yardımı qəbul edəcək və burada ATƏT-in missiyasının tezliklə açılmasına nail olacaqdır.

Mənim ölkənizdə olduğum müddət üçün çox maraqlı və gözəl bir proqram hazırlamısınız. Mən Azərbaycanın parlamenti ilə əməkdaşlığımı bundan sonra da davam etdirəcəyəm. Onu da deyim ki, Azərbaycan parlamentinin üzvləri ATƏT-in fəaliyyətində çox yaxından iştirak edirlər. ATƏT-in Parlament Assambleyası yeganə transatlantik təşkilatdır ki, burada bir çox dövlətlərin xalq tərəfindən seçilmiş nümayəndələri iştirak edirlər. Hesab edirəm ki, Avropanın təhlükəsizliyini təmin etmək üçün ATƏT-in Parlament Assambleyasına hələ ehtiyacımız var. Bu təşkilat Avropanın gələcəyində mühüm rol oynaya bilər. Məni burada qəbul etdiyinizə görə Sizə bir daha təşəkkürümü bildirirəm.

Heydər Əliyev: Təşəkkür edirəm, sağ olun. Birincisi, mən bildirmək istəyirəm ki, gənc müstəqil dövlət kimi, biz ATƏT-in üzvü olmağımızdan çox məmnunuq. Müstəqillik əldə edəndən sonra biz Helsinki aktını imzalayıb ATƏT-ə üzv olaraq bir tərəfdən, ATƏT-in prinsiplərinin həyata keçirilməsini öz üzərimizə götürmüşük. İkinci tərəfdən də, ATƏT-in üz-

vü olaraq ölkəmizin təhlükəsizliyinin, əmin-amanlığının təmin edilməsində ATƏT-in imkanlarından istifadə etmək məqsədi daşıyırdı.

ATƏT-in prinsiplərinin, normalarının ölkəmizdə həyata keçirilməsi bizdən asılıdır. Amma Azərbaycanın düşdüyü vəziyyətlə əlaqədar ölkəmizdə – ümumiyyətlə, təkcə Azərbaycanda deyil, Qafqazda, Cənubi Qafqazda – sülhün, əmin-amanlığın, təhlükəsizliyin yaranması üçün, təbii ki, ATƏT-in çox böyük yardımına möhtacıq.

Siz dediniz ki, İstanbulda qəbul edilmiş sənəd – xartiya dondurulmuş bütün münaqişələrin həll olunmasına yönəldilmişdir. Bu, tamamilə doğrudur və mən də o xartiyayı imzalamışam. Amma bizim istəyimiz odur ki, bunlar bir sənəd kimi, kağız kimi qalmasın, həyata keçirilsin.

Şəxsən mən, ATƏT-in Budapeşt sammitində də, Lissabon sammitində də iştirak etmişəm. Orada da çox mühüm qərarlar qəbul olundu. Hər iki sammitdə – həm Budapeştdə, həm də Lissabonda Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli haqqında çox ciddi qərarlar da qəbul edildi. Ancaq bunlar indiyə qədər həyata keçirilməyibdir. Bu da bizdə təəssüf doğurur. Əgər bu məsələləri biz özümüz həll edə bilsəydik, bu barədə ATƏT-ə narahatlıq yaratmazdıq.

Amma siz yaxşı bilirsiniz, dünya təcrübəsi də onu göstərir ki, belə münaqişələr mütləq beynəlxalq təşkilatların iştirakı, yaxud onların köməyi və ya gücü ilə həll olunur. Əgər Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin həlli bizim imkanımız daxilində olsaydı, bunu çoxdan həll etmişdik. Eyni zamanda bilirsiniz ki, 1992-ci ildə ATƏT Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsini həll etmək üçün Minsk qrupu yaradıbdır. Lissabon sammitindən sonra Minsk qrupuna Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları və Fransa sədrlik edirlər. Ancaq təəssüf ki, Minsk qrupu, ATƏT və Minsk qrupunun həmsədrləri indiyədək bu məsələnin həllinə nail ola bilməyiblər.

Siz yaxşı bilirsiniz ki, Ermənistan silahlı qüvvələrinin təcavüzü nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi işğal olunubdur. İşğal edilmiş torpaqlardan bir milyondan artıq azərbaycanlı zorla çıxarılıb, yerlərindən-yurdlarından məhrum olub və həmin ərazilərdə etnik təmizləmə həyata keçirilibdir. Öz ölkəsində öz evindən, yurdundan məhrum olan bir milyon insanın əksəriyyəti çadırlarda yaşayır, çox ağır vəziyyət keçirir.

Mən sizin proqrama baxdım, gördüm ki, hansısa qaçqın düşərgəsinə getməliydiniz. Bilmirəm, getdiniz, yoxsa yox? Getdiniz? Təşəkkür edirəm. Öz gözlərinizlə gördünüz. Ancaq əgər imkanınız olsaydı, şəxsən mən, sizi vertolyota qoyub iki saat müddətində çadır şəhərciklərinə aparsaydım, ikimiz birlikdə onlarla görüşsəydik, bəlkə də siz oradan çox ağır vəziyyətdə qayıdardınız.

Onlar Bakıda, onun ətrafında müxtəlif binalarda yerləşdiriliblər. Doğrudur, siz gördünüz ki, necə ağır bir şəraitdədirlər. Amma Azərbaycanın başqa yerlərində onların əksəriyyəti çadırlarda yaşayır. Çadırda da bir il, iki il yaşamaq olar. Onlar 7-8 ildir çadırlarda yaşayırlar!

Ona görə də, ATƏT-in üzvü olaraq bizim ondan arzuladığımız, gözlədiyimiz əsas bu məsələnin həllidir. Yəni də deyirəm, ATƏT-in Helsinkitə aktının dövlət, cəmiyyət prinsiplərinin həyata keçirilməsi bizim üzərimizdədir və bunları həyata keçiririk. Ola bilər ki, burada çatışmazlıqlar var. Amma siz dediyiniz kimi, bu münaqişələrin həlli ATƏT-in üzərindədir. Ancaq ATƏT öz vəzifələrini yerinə yetirmir.

Siz dediyiniz kimi, Azərbaycan Avropa Klubunun tam, bərabərhüquqlu üzvü olmaq istəyir. Siz də istəyirsiniz ki, biz üzv olaq. Amma biz bələdlərdən xilas olmalıyıq.

H e l l e D a y n: Cənab Prezident, çox sağ olun. Mən Ölkənizin qarşılaşdığı böyük çətinliklər barədə söylədiklərinizi məmnuniyyətlə dinlədim. Onu da anladım ki, Siz ATƏT-in

üzvü olmağınıza, onunla əlaqələrinizə nə qədər böyük əhəmiyyət verirsiniz, buna nə qədər önəm verirsiniz.

Doğru deyirsiniz, ATƏT nadir bir təşkilatdır ki, onun imkanlarından istifadə edərək sizin problemlərin həllinə nail olmaq mümkündür. Mən yalnız onu bir daha təkrar etmək istəyirəm ki, ATƏT və onun strukturlarının rəhbərliyi, həm də ATƏT-in üzvü olan dövlətlərin hökumətləri tarixinizin bir hissəsi olan bu münaqişənin həllində çox maraqlıdır və bunu ürəkdən arzulayırlar.

Sizi əmin edirəm ki, mən ölkənizə səfərdən qayıtdıqdan sonra ATƏT-in rəhbərliyini bu münaqişənin dinc vasitələrlə aradan qaldırılmasına tezliklə nail olmaq üçün daha böyük səylər göstərməyə sövq edəcək, onlara təzyiq edəcəyəm.

Bu münaqişənin həllinə və bölgədə uzunmüddətli sülhə nail olmaq üçün fəal rol oynaya biləcək əsas iştirakçıların bəziləri – mən ölkələri nəzərdə tuturam – öz ölkələrində prezident seçkiləri ilə məşğul olduqlarına görə buna çox diqqət yetirə bilməyiblər. Mən bunu bəhanə kimi, ATƏT tərəfindən az iş görülməsinin səbəbi kimi demirəm. Yalnız onu demək istəyirəm ki, bəzi dövlətlərdə – məsələn, Rusiyada – prezident seçkiləri onları bu məsələdə daha fəal iştirakdan məhrum edibdir. Ümidvar olduğumu bildirirəm ki, ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri kimi, Rusiya da bu münaqişənin həllinə daha fəal qoşulacaqdır.

Mən buradan qayıtdıqdan sonra həm ATƏT-in Minsk qrupuna, həm də ATƏT-in rəhbərliyinə bir daha çatdıracağam ki, ATƏT olaraq biz bu münaqişənin həllində fəaliyyətimizi gücləndirməliyik, münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasına və bu gün Bakıda görüşdüyüm qaçqınların vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına kömək etməliyik. İnsanların öz evlərindən, ocaqlarından didərgin düşməsi həmişə faciədir.

Bu gün görüşdüyüm qadınlar, kişilər, uşaqlar dəhşətli vəziyyətdə yaşayırlar. Fərqi yoxdur – onlar Bakıda yaşayırlar.

lar, yaxud kənardə, rayonlarda məskunlaşılar. Fəciə ondan ibarətdir ki, bu insanlarda qeyri-müəyyənlik var, öz gələcəklərini necə qurmaq barədə müəyyən bir fikir yoxdur. Mən o qaçqınların heç birinə yerinə yetirə bilməyəcəyim vədi vermərəm. Lakin onlara bir şeyi vəd edirəm: söz verirəm ki, buradan qayıtdıqdan sonra onların məsələlərinin həllinə, münaqişənin aradan qaldırılmasına nail olmaq üçün mütləq daha ciddi səylər göstərəcəyəm.

Hesab edirəm ki, ATƏT-in imkanlarından daha səmərəli istifadə etməliyik. Mən öz qapılarımı açıq qoyacağam və ATƏT-in üzvü olan 54 dövlətin parlamentlərini təmsil edən deputatların iyulun 6-10-da Buxarestdə keçiriləcək görüşündən də istifadə etməyə çalışacağam. Bu görüşə sizin parlamentin sədrini, habelə Gürcüstan və Ermənistan parlamentlərinin başçılarını da dəvət etmişik. Çalışacağam ki, qapılarımı onların üzünə açım, görüşlərini təşkil edim, onların arasında əlaqələrin qurulmasına nail olum, münaqişənin həllinə parlament üzvləri kimi, bizim də öz töhfəmizi verməyimizə çalışım.

ATƏT-in Parlament Assambleyası, ümumiyyətlə, parlamentlər bu münaqişənin həllində daha faydalı rol oynaya, öz işləri ilə hökumətlərə və hətta Sizin kimi prezidentlərə də yardımçı ola bilərlər. Zənnimcə, heç bir hökumət vəzifəsi daşımadıqlarına, bilavasitə xalq tərəfindən seçildiklərinə görə parlament üzvləri bir-biri ilə görüşərək xalqın səsini bir-birinə çatdırıa bilərlər. Prezidentlər, hökumət üzvləri, nazirlər həmişə seçkili orqandan və xalqın özündən dəstək almağa ehtiyac duyurlar.

Cənab Prezident, Sizə bir daha təşəkkür edirəm. Bayaq dediyim kimi, ATƏT-in qarşısında duran vəzifələr, mövcud çətinliklər və Sizinlə birgə söylərimiz nəticəsində bu vəzifələrin həyata keçirilməsi, çətinliklərin aradan qaldırılması barədə fikirlərimi, görüşlərimi böyük məmnuniyyətlə Sizinlə bölüşmək arzusundayam.

H e y d ə r Ə l i y e v: Təşəkkür edirəm. Sizin dediyiniz sözlər ümid yaradır ki, bundan sonra ATƏT-in Parlament Assambleyası da Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli üçün öz söylərini artıracaqdır. Mən bu ümidlərlə sizə təşəkkür edirəm.

İTALİYANIN MİLLİ BAYRAMI – RESPUBLİKA GÜNÜ MÜNASİBƏTİLƏ İTALİYANIN AZƏRBAYCANDAKI SƏFİRLİYİNİN TƏŞKİL ETDİYİ RƏSMİ QƏBULDA NİTQ

«Hyatt-Recensi-Naxçıvan» mehmanxanası

2 iyun 2000-ci il

Hörmətli cənab səfir!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Sizi İtaliya Respublikasının milli bayramı - Respublika gününün 54-cü ildönümü münasibətilə səmimi-qəlbdən təbrik edirəm. İtaliya xalqına sülh, əmin-amanlıq və rifah arzu edirəm.

Öz zəngin, qədim tarixinə, ənənələrinə və dünya mədəniyyətinə bəxş etdiyi töhfələrə görə İtaliya dünyada çox məşhur bir ölkədir. Bütün bunlara görə dünyanın hər yerində, demək olar ki, bütün xalqlar İtaliyaya həmişə ən böyük maraq, həm də böyük məhəbbət göstərirlər. Azərbaycan xalqı da İtaliyaya həmişə çox böyük maraqla, sevinc və məhəbbətlə baxıbdır.

Biz çox məmnunuq ki, Azərbaycan müstəqil dövlət kimi İtaliya ilə bilavasitə əlaqələr qurubdur və əməkdaşlığımız ildən-ilə inkişaf edir, həm Azərbaycan xalqına, həm də İtaliya xalqına öz faydasını verir.

Cənab səfir, 1997-ci ildə İtaliyaya – sizin ölkənizə rəsmi səfərimi mən də çox böyük məmnuniyyətlə xatırlayıram. Həmin səfər zamanı İtaliya ilə Azərbaycan arasında imzalanmış, çox böyük əhəmiyyətə malik olan ilk sənədləri yüksək qiymətləndirirəm.

İtaliya möcüzələr ölkəsidir. Tarixi-memarlıq abidələrinə, gözəl musiqisinə, təbiətinə, həm də dəyərli rəsm nümunələrinə, heykəllərə görə dünyada ikinci belə ölkə tapmaq mümkün deyildir. Mən də bütün insanlar kimi, İtaliyanı çox sevirəm və son dəfə sizinlə bərabər İtaliyada keçirdiyim günləri – həm Romada, həm Neapolda, Pompeydə və xüsusən Kapridə keçirdiyim günləri çox böyük məhəbbətlə xatırlayıram. Kapridə bizim keçirdiyimiz axşam mərasimi indiyə qədər xatırmıdadır. Azərbaycanın məşhur müğənnisi Azər Zeynalov İtaliya mahnılarını çox gözəl ifa edirdi və bizim oturduğumuz yerin ətrafında Kapridə yaşayan insanlar, sakinlər bu musiqinin sədaları altında həm oxuyurdular, həm də rəqs edirdilər. Unudulmaz bir gecə idi.

Əlbəttə, bu, sadəcə, insani, şəxsi hisslərdir. Ancaq bundan da önəmli, bundan da əhəmiyyətli bizim dövlətlərimiz arasında yaranmış və inkişaf edən dostluq və əməkdaşlıq əlaqələridir. Biz buna çox böyük əhəmiyyət veririk və öz tərəlimizdən çalışırıq ki, bu əlaqələr daha da genişlənsin, daha da inkişaf etsin.

İtaliyanın iqtisadiyyatı, onun böyük şirkətləri Azərbaycanda yaxşı təmsil olunub və onlar ölkəmizlə apardıqları müştərək işlərin nəticələrini artıq görüblər. «Acip» şirkəti bu yolu açanlardandır və onun da bəxti gətiribdir: «Şahdəniz» yatağı ilə bağlı müqavilədə onun böyük bir payı var. O yataqda həddindən çox qaz aşkar edilibdir. Buna biz də sevinirik, siz də sevinirsiniz.

«Kürdaşı» neft yatağına dünyanın çox böyük şirkətləri maraq göstərirdilər. Amma onun böyük bir hissəsi – 25 faizi «Acip» ə çatdı. Təbiidir ki, burada keçirilən tenderin də böyük əhəmiyyəti vardır. Siz də bilirsiniz, mən də çox məmnunam ki, artıq «Kürdaşı» yatağında qazma işləri gedir və oradan da biz çox gözəl nəticələr gözləyirik.

Ancaq bizim üçün də əhəmiyyətlidir, siz də bunu qeyd etdiniz ki, Azərbaycanla əlaqələr, İtaliya şirkətlərinin əməkdaşlığı qeyri-neft sektorunda daha da sürətlə inkişaf etdirilməlidir. Doğrudur, ticarət sahəsində əməkdaşlığımız çox yaxşıdır. Azərbaycanın, Bakının mağazalarında indi olduqca çox istehlak malları var. İş adamları bu malların əksəriyyətini İtaliyadan gətirirlər. Əgər burada adamların geyimlərinə baxsanız, onların 70 faizi İtaliya mallarıdır. O cümlədən, mənim geydiklərim də. Hər halda, İtaliya malları bütün ölkələrdə insanlar üçün istehsal olunan istehlak mallarının hamısından yüksək keyfiyyətə malikdir.

İtaliyada, Neapolda qalstuk almaq üçün mən bir mağazaya getdim. Orada mənə dedilər ki, bütün dövlət başçıları bu mağazaya gəlir, o cümlədən prezident Klinton da qalstuklarını gəlib buradan alır. Yəni demək istəyirəm ki, İtaliya malları dünyanın hər yerinə yayıldığı kimi, Azərbaycana da yayılıbdir.

Amma biz bununla qane ola bilmərik. İqtisadi əlaqələrimizi inkişaf etdirmək üçün imkanlar çoxdur. Biz də, İtaliya da görək çalışaq ki, bu imkanlardan daha səmərəli istifadə edək.

1992-ci ildə Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin həll olunması üçün ATƏT-in Minsk qrupu yarananda onun ilk sədrliyini İtaliya aparıbdir. O vaxtdan 8 il keçibdir. Sədrlər dəyişibdir, ancaq məsələ həll olunmayıbdir. Amma ümid edirəm ki, həll olunacaqdır. İtaliya Minsk qrupunun üzvü kimi, ümumiyyətlə, beynəlxalq təşkilatlarda çox fəal mövqe tutduğuna görə, təbiidir ki, bizə bu barədə bundan sonra daha da çox yardım etməlidir.

Azərbaycan Avropa ölkəsidir, Avropa qitəsinə mənsubdur. Ona görə də Azərbaycan çalışır ki, bütün Avropa strukturlarında, o cümlədən Avropa Şurasında təmsil olunsun.

Bizə məlumdur ki, İtaliya bu barədə çox konstruktiv, pozitiv mövqe tutur. Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsində də

İtaliyanın Xarici İşlər naziri sədrlik edir. Bunlara görə mən inanıram ki, İtaliya bu mərhələdə də Azərbaycana öz müsbət münasibətini göstərəcəkdir. Azərbaycanın Avropa Şurasına daxil olması üçün öz səylərini əsirgəməyəcəkdir.

Siz doğru dediniz, İtaliyanın Xarici İşlər nazirinin müavini bu ayın ortasında Azərbaycana gələcəkdir. Biz çox məsələlər ətrafında məsləhətləşmələr aparacağıq. Güman edirəm ki, bu da İtaliya – Azərbaycan əlaqələrinin inkişaf etməsinə yardım göstərəcəkdir.

İtaliyanın, xüsusilə «Acip» şirkətinin Azərbaycanda qaçqınlara və köçkünlərə göstərdiyi yardımları biz qiymətləndiririk. Ancaq bu yardımların artırılmasına da böyük ehtiyac vardır.

Bir sözlə, İtaliya ilə Azərbaycan arasında dostluq və əməkdaşlıq əlaqələri mövcuddur. Bu gün biz ölkənizdə 54 il bundan öncə demokratik respublikanın yaranmasını sizinlə bərabər bayram edirik.

Azərbaycan da müstəqilliyini əldə etdikdən sonra demokratiya yolu ilə getdiyini bəyan edibdir və bu yolla gedir. Bunun üçün dünya təcrübəsindən, Avropa ölkələrinin, o cümlədən İtaliyanın təcrübəsindən istifadə etməyə çalışırıq.

İtalyanlar çox qızgın təbiətli adamlardır, yaxşı oxuyurlar, musiqini sevirlər. Bu da təsadüfi deyil. Dünyanın ən gözəl klassik musiqi əsərləri İtaliyada yaranıbdir. Amma italyanlar spagettini də çox sevirlər. Mən də sevirəm. Ancaq Azərbaycanda spagetti yoxdur. Onu yemək üçün gərək yenə İtaliyaya gedək.

Siz doğru dediniz, bizim adət-ənənələrimizdə çox böyük oxşarlıq var. İnsanlarımızın xasiyyəti, xüsusiyyətləri də bir-birinə bənzərdir. Xarici görünüşünə görə sifətlərində də oxşarlıq var. Bunların hamısı əlaqələrimizin daha da möhkəm olması üçün çox vacib amillərdir. Biz bunlardan istifadə etməliyik.

Cənab səfir, sizin və xanımınızın burada mədəniyyət işləri ilə məşğul olmasını da mən yüksək qiymətləndirirəm. Bu sahədə sizə uğurlar arzulayıram.

Bayramınızı bir daha təbrik edirəm.

Dost İtaliya xalqına bir daha sülh, əmin-amanlıq, fərvanlıq arzulayıram.

Bayramınız mübarək olsun!

QEYDLƏR

1. Zərifə xanım, Əliyeva Zərifə Əziz qızı (1923–1985) – görkəmli Azərbaycan oftalmoloqu. Tibb elmləri doktoru, professor, Azərbaycan Milli EA-nın akademiki, Rusiya Tibb EA-nın akademiki. Azərbaycan Respublikasının əməkdar elm xadimi. Görkəmli siyasi və dövlət xadimi Əziz Əliyevin qızı, prezident Heydər Əliyevin həyat yoldaşı, prezident İlham Əliyevin anası. Zərifə xanımm Azərbaycanca oftalmologiya elminin inkişafında müstəsna xidmətləri var. O, vaxtilə Azərbaycanda geniş yayılmış traxomanın, dünya təcrübəsində birincilər sırasında peşə, xüsusilə kimya və elektron sənayelərində peşə fəaliyyəti ilə bağlı göz xəstəliklərinin öyrənilməsi, profilaktikası və müalicəsinə, habelə oftalmologiyanın müasir problemlərinə dair bir çox sanballı tədqiqatların müəllifidir. Həmçinin yüksək ixtisaslı səhiyyə kadrları hazırlanmasına böyük əmək sərf etmişdir. O, Ümumittifaq Oftalmoloqlar Cəmiyyəti Rəyasət Heyətinin, Sovet Sülhü Müdafiə Komitəsinin, Azərbaycan Oftalmologiya Cəmiyyəti İdarə Heyətinin, «Vestnik oftalmologii» (Moskva) jurnalı redaksiya heyətinin üzvü olmuşdur. Yüksək elmi nailiyyətlərinə görə Rusiya Tibb EA-nın M.İ. Averbax adına mükafatına layiq görülmüşdür. – 5-14,92.

2. Almaniya, Almaniya Federativ Respublikası Mərkəzi Avropada dövlət. Sahəsi 357 min km², əhalisi 81.9 milyon nəfərdir. AFR tərkibində 16 ərazisi olan federasiyadır. Dövlət başçısı prezident, hökumət başçısı isə federal kanslerdir. Ali qanunverici hakimiyyət orqanı – parlamentdən --- bundestaq və bundersatdan ibarətdir. Paytaxtı Berlin şəhəridir. – 15-25,155,271.

3. Murtuz Ələsgərov, Murtuz Nəcəf oğlu (d.1928) – Azərbaycanın dövlət xadimi. Hüquq elmləri doktoru, professor. Respublikanın əməkdar hüquqşünasıdır. Yeni Azərbaycan Partiyasının sədr müavini və partiyanın Siyasi Şurasının üzvüdür. 1993-cü ildə Bakı Dövlət Universitetinin rektoru olmuşdur. 1995-ci ildə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı seçilmişdir. 1996–2005-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədri idi. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif edilmişdir. – 15-16.

4. Balkan –Kosovo problemi – 1980-ci illərdən başlayaraq Yuqoslaviya (Yuqoslaviya Federativ Sosialist Respublikası) ciddi iqtisadi və siyasi çətinliklərlə qarşılaşdı. 1991-ci ildə millətlərarası qarşıdurma nəticəsində YFSR parçalandı. Federasiyanın tərkibindən Sloveniya, Xorvatiya, Bosniya və Hersoqovina, Makedoniya çıxdı və müstəqil dövlət oldular. 1992-ci ildə Serbiya və Çernoqoriya Yuqoslaviya Respublikasını (SRY) yaradılar. 1999-cu ildə Serb hökuməti tərəfindən Kosovoda (Serbiyanın tərkibində) yaşayan albanlara qarşı zorakılıq başlandı və nəticədə etnik qarşıdurma yarandı. Buna görə də NATO aviasiyası tərəfindən bombardman edildi. Məhz bundan sonra Yuqoslaviya öz ordusunu Kosovodan çıxartdı və NATO-nun sülh məramlı ordusu albanları serblərdən qorumaq üçün Kosovoya girdi. 2002-ci ildə SRY Serbiya və Çernoqoriya adı ilə adlandırıldı. 2006-cı ildə keçirilən referendum nəticəsində Çernoqoriya da Serbiyadan ayrıldı və müstəqil dövlət yaratdı. – 16,20.

5. Helmut Şmidt (d.1918-?) – 1974–82-ci illərdə Almaniya Federativ Respublikasının federal kansleri. 1969–74-cü illərdə AFR-in Müdafiə naziri, 1968–83-cü illərdə Almaniya Sosial Demokrat Partiyasının sədri olmuşdur. 16.

6. Xristian Demokrat İttifaqı – Almaniya siyasi partiya. 1950-ci ildə yaradılmışdır. Bundestaqda Xristian Sosial İttifaqı ilə birlikdə vahid fraksiyada çıxış edir. 17.

7. Çeçenistan (İçkeriya) – Rusiya Federasiyasında respublika. Paytaxtı Qroznı şəhəridir.

Orta əsrlərin əvvəllərində Çeçenistanın xeyli hissəsi Alan dövlətinin tərkibində idi. XIX əsrdə Rusiya Şimali Qafqazı işğal etməyə başladı. Çeçenlər öz torpaqlarından çıxarılır, onların yerinə burada kazaklar yerləşdirilirdi. Bu da Çeçenistanda milli-azadlıq hərəkatının başlanmasına səbəb oldu. Dağlıların bu hərəkatı (1817–1864) 1859-cu ildə Şeyx Samil təslim olduqdan sonra yatırıldı və Çeçenistan tamamilə Rusiyaya birləşdirildi. 1991–92-ci illərdə Rusiya Federasiyası tərkibində müstəqil Çeçenistan Respublikası yaradıldı. – 17,18,20,22,25,217.

8. İran, İran İslam Respublikası – Cənub-Qərbi Asiyada dövlət. Sahəsi 1.65 milyon km², əhalisi 62,2 milyon nəfərdir. Paytaxtı Tehran şəhəridir. İnzibati cəhətdən 24 ostana bölünür. Ali qanunverici hakimiyyət orqanı 4 il müddətinə seçilən Xalq Şurası Məclisidir. Hökuməti Baş nazir təşkil, prezident isə təsdiq edir. – 17,23,35-58,196,198-203,282.

9. Avropa Birliyi (AB) – 1951–57-ci illərdə yaranmış üç Qərbi Avropa inteqrasiya təşkilatının ümumi adı (Avropa İqtisadi Birliyi – AİB, Avropa Kömür və Polad Birliyi – AKPB, Avropada Atom Energetika Birliyi – (AAEB). AB ümumi prinsiplərin müəyyən edilməsindən birgə fəaliyyətə qədər bir neçə mərhələ (Avropa İnvestisiya Bankının, Avropa Regional İnkişaf Fondunun – vahid valyutaya keçməsi – AVRO-ya) keçmişdir. Mühüm mərhələ Vahid Avropa Aktının (1986–1987-ci ildən qüvvəyə minmişdir) qəbul edilməsi olmuşdur. 1967-ci ildə rəhbər orqanların birləşməsindən sonra – AİB, AKPB və AAEB – Avropa Birliyi – 1993-cü ildə isə Avropa Şurası yarandı. – 18,23,117,129,155,242.

10. Avropa Şurası (AŞ) – Avropada hökumətlərarası təşkilat. 1949-cu ildə yaradılmışdır. Qərargahı Fransanın Strasburq şəhərində yerləşir. AŞ-nın əsas məqsədi Avropada sülhü və təhlükəsizliyi qorumaq, seçki sistemində çoxpartiyalılığa riayət etmək, demokratiyanı və insan hüquqlarını qorumaq, möhkəmləndirmək, Avropa ölkələrinin mədəniyyətlərinin yaxınlaşmasına çalışmaq və s. ibarətdir. AŞ-nın ali orqanları Nazirlər Komitəsi, Məsləhət Assambleyası, Sahə nazirliklərinin müşavirəsi və katiblikdir. Azərbaycan 2001-ci ildən AŞ-nın üzvüdür. – 18,23,130,133,134,433,434.

11. ATƏT – Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı. Əsası 1975-ci il iyulun 3–9-da Helsinkidə qoyulmuşdur. Burada Avropanın 33 dövlətinin, ABŞ və Kanadanın dövlət və hökumət rəhbərləri iştirak edirdi. ATƏT «soyuq müharibə»nin qurtarmasından sonra ümumavropa təhlükəsizlik sistemini formalaşdıran, yeni Avropanın siyasi və iqtisadi həyatının sivil birgəyaşayış qaydalarını müəyyən edən, dövlətlərarası münasibətləri rəqiblik və münaqişə relsindən əməkdaşlıq və qarşılıqlı mənafe istiqamətlərinə yönəldən bir təşkilat funksiyasını icra edir.

Azərbaycan 1992-ci ildən ATƏT-in üzvüdür və 1993-cü ilin ikinci yarısından ATƏT-in zirvə görüşlərində Azərbaycan nümayəndə heyəti fəal iştirak edir. – 19,407,423–430.

12. ATƏT-in Minsk qrupu – 1992-ci il martın 24-də yaradılmışdı. 1997-ci ildə Minsk qrupunun tərkibinə aşağıdakı dövlətlər daxil olmuşdur: Azərbaycan, Ermənistan, Belarus, Almaniya, İtaliya, Rusiya, ABŞ, Fransa, Türkiyə, Danimarka və İsveç. 1994-cü ilin dekabrından Minsk qrupuna iki sədr – Rusiya və İtaliya rəhbərlik edirdi. 1996-cı ilin dekabrından onun üç – Rusiya, ABŞ və Fransa həmsədrləri var. Qrupun əsas vəzifəsi Ermənistan

Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasına və Dağlıq Qarabağ probleminin dinc vasitələrlə həll edilməsinə bilavasitə kömək etməkdir. – 19,20,22,113,116,117,118,121,126,234,318,319,384,385,407, 419,420,426,428,433.

13. ATƏT-in Lissabon sammiti – 1996-cı il dekabrın 2-4-də Portuqaliyanın paytaxtı Lissabon şəhərində ATƏT-in 54 üzvünün dövlət və hökumət başçıları iştirakı ilə növbəti Zirvə toplantısı keçirildi. Lissabon Zirvə toplantısında müzakirə olunan məsələlər arasında Azərbaycan Respublikası nümayəndə heyətinin təkidli ilə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi geniş diskussiyaya səbəb oldu. Azərbaycan Respublikası nümayəndə heyətinin başçısı Heydər Əliyevin qəti, prinsipial mövqeyi və gərgin səyi nəticəsində yekun sənədə əlavə kimi qəbul edilən ATƏT sədrinin bəyanatında ilk dəfə olaraq ən yüksək səviyyədə münaqişənin həllinin əsası kimi, Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü 53 dövlət tərəfindən qətiyyətlə dəstəkləndi və Dağlıq Qarabağın statusunun yalnız Azərbaycan Respublikasının tərkibində müəyyən olunması öz əksini tapdı. – 19,126,426.

14. Rusiya, R u s i y a F e d e r a s i y a s ı – Avropanın şərqində, Asiyanın şimalında dövlət. Ərazisi 17075,4 min km², əhalisi 146,3 milyon nəfərdir. Rusiya respublika idarəetmə formalı demokratik federativ dövlətdir. Rusiya Federasiyasına 21 respublika, 6 diyar, 49 vilayət, federal əhəmiyyətli Moskva və Sankt-Peterburq şəhərləri, 10 muxtar vilayət və mahal daxildir.

Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı ikipalatalı Dövlət Duması və Federasiya Şurasıdır. Paytaxtı Moskva şəhəridir. – 19,20,23,24, 25,39,40,41,42,49,63,82,84,88,115,117,127,130,132,155,160-169,211-219, 245,265,270,285,287,292,293,318,325,339,340,353,384,407,419,420,426.

15. Amerika Birləşmiş Ştatları (ABŞ) – Şimali Amerikada dövlət. Şimaldan Kanada, cənubdan Meksika, şərqdən Atlantik okeanı və qərbdən Sakit okeanla əhatə olunur. Ərazisi 9,14 milyon km², əhalisi 280 milyon nəfərə yaxındır. İnzibati cəhətdən 50 ştata bölünür. Ali qanunvericilik orqanı ikipalatalı (Nümayəndələr palatası və Senat) ABŞ Konqresidir. Dövlət başçısı prezidentdir. Paytaxtı Vaşinqton şəhəridir. – 19, 20,24,100,112-120,132,136-145,149,155,215,217,254-259,262,292,318,384, 407,410,419,420,426.

16. Fransa, F r a n s a R e s p u b l i k a s ı – Qərbi Avropada dövlət. Sahəsi 551 min km², əhalisi 58,4 milyon nəfərdir. İnzibati cəhətdən 95

departamentə bölünür. Qanunverici hakimiyyəti iki palatadan (Milli Məclis və Senat) ibarət parlament həyata keçirir. İcra hakimiyyəti prezident və Nazirlər Şurasına məxsusdur. Paytaxtı Paris şəhəridir. – 19,38, 41,115,116,132,155,249-252,291,318,384,407,410,419,420,426.

17. ATƏT-in İstanbul Zirvə görüşü – 1999-cu il noyabrın 18–20-də Türkiyənin İstanbul şəhərində ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının iştirakı ilə keçirildi. Bu, ATƏT-in son toplantısı idi. İstanbul sammitində 3 sənəd qəbul olundu. Birincisi – İstanbul xartiyası – dünyada sülhün və təhlükəsizliyin təmin olunması, ölkələrin ərazi bütövlüyünün qorunması, baş vermiş münaqişələrin sülh yolu ilə həll olunması və s. İkinci sənəd Avropada adi silahlar haqqında idi. Üçüncü sənəd isə siyasi bəyannamə idi. – 19,148,236,403,424,426.

18. Milošević Slobadan (1941–2006) – 1992–97-ci illərdə Serbiyanın, 1997–2000-ci illərdə Yuqoslaviya Respublikası İttifaqının prezidenti olmuşdur. – 20.

19. NATO (Şimali Atlantika Müqaviləsi Təşkilatı) – hərbi-siyasi ittifaq. 1949-cu il aprelın 4-də Vaşinqtonda ABŞ, Böyük Britaniya, Fransa, Belçika, Niderland, Lüksemburq, Kanada, İtaliya, Portuqaliya, Norveç, Danimarka, İslandiyanın imzaladıqları Şimali Atlantika müqaviləsi əsasında yaradılmışdır. 1952-ci ildə Yunanıstan və Türkiyə, 1955-ci ildə Almaniya Federativ Respublikası, 1982-ci ildə İspaniya NATO-ya qoşulmuşlar. Varşava Müqaviləsi Təşkilatı dağıldıqdan (1990) sonra əvvəllər sosialist ölkələri düşərgəsinə daxil olmuş ölkələrin bir qismi NATO-ya üzvlüyə qəbul edilmiş, digər qismi isə ilkin mərhələ kimi, NATO-nun «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramına qoşulmuşlar. Ali orqanı NATO Şurasının sessiyasıdır. Mənzil-qərarı Brüsseldədir. – 20,24,25,27-30.

20. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti – Azərbaycan Respublikası ərazisində muxtar vilayət. 1923-cü il iyulun 7-də təşkil edilmişdir. Dağlıq Qarabağda 1988-ci ilə qədər 170 min əhali yaşayırdı. Ərazisi 4 min km²-dir. Mərkəzi Xankəndidir.

1988-ci ildə Qarabağ separatçıları və millətçiləri Ermənistan silahlı qüvvələri ilə birlikdə bu ərazidə yaşayan azərbaycanlıları doğma torpaqlarından çıxararaq Dağlıq Qarabağı işğal etdilər. BMT-nin 822,853,874, 884 sayılı qətnamələrinə görə, erməni işğalçıları Azərbaycan torpaqlarını qeyri-şərtsiz tərk etməlidirlər. Ancaq Azərbaycan torpaqları hələ də er-

məni tapdığı altındadır. – 20,21,22,118,124,125,126,149,155,196,199, 220,221,222,313,314,320,331,360,372,411,412.

21. Atəşkəs rejimi – 1994-cü il mayın 12-də Moskvada Ermənistan–Azərbaycan arasında atəşin müvəqqəti dayandırılması (atəşkəs) haqqında müqavilə imzalandı. Müqaviləyə görə müharibə aparan tərəflər sülh müqaviləsi bağlanana qədər atəşin dayandırılması haqqında razılığa gəldilər. – 20,49,115,125,196,206,222,318,345,372.

22. Yeltsin Boris Nikolayeviç (1931–2007) – Rusiyanın siyasi və dövlət xadimi. 1991–2000-ci illərdə Rusiya Federasiyasının ilk prezidenti olmuşdur. – 24.

23. Putin, Vladimir Vladimiroviç (d.1952) – 2000-ci ilin mayından Rusiya Federasiyasının prezidenti. 1975–97-ci illərdə bir sıra məsul vəzifələrdə çalışmışdır. 1998-ci ildə Rusiya Federasiyası prezidenti administrasiyasının rəhbəri. 1998–99-cu illərdə MTİ-in direktoru, 1999-cu ilin avqustundan Rusiya hökumətinin başçısı, 1999-cu ilin dekabrından Rusiya Federasiyasının prezidenti vəzifəsini icra etmişdir. Hazırda Rusiya Federasiyasının Baş naziridir. – 24,130,131.

24. Türkiyə Cümhuriyyəti – Qərbi Asiyada və Avropanın cənub–şərq kənarında dövlət. Sahəsi 780,6 min km², əhalisi 78 mln. nəfərdir. İnzibati cəhətdən 67 ilə (vilayətə) bölünür. Paytaxtı Ankara şəhəridir. Dövlət başçısı prezident, Ali qanunvericilik orqanı Türkiyə Böyük Məclisidir. – 24,25,53,54,68,129,155–157,207,399–409.

25. Syerra-Leone, Syerra – Leone Respublikası – Qərbi Afrikada dövlət. Sahəsi 72,3 min km², əhalisi 4,6 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 3 əyalətə və Qərb Vilayətinə bölünür. Millətlər Birliyinə daxildir. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı – Nümayəndələr Palatasıdır. Paytaxtı Fritaundur. – 26.

26. İtaliya, İtaliya Respublikası – Avropanın cənubunda dövlət. Ərazisinə Alp dağlarının qərb yamaqları, Radan düzənliyi, Apennin yarımadası, Siciliya və Sardinia adaları daxildir. Sahəsi 301 min km², əhalisi 57,5 milyon nəfərdir. İnzibati cəhətdən 20 vilayətə bölünür. Paytaxtı Roma şəhəridir. – 27–30,37,38,41,291,421,422,431–435.

27. «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramı – NATO ilə Şərqi Avropa və keçmiş SSRİ ölkələri arasında siyasi və hərbi sahələrdə əməkdaşlıq sənədi. 1994-cü il yanvarın 10–11-də NATO Şurasının dövlət və hökumət başçıları səviyyəsində Brüsseldə keçirilən görüşdə ABŞ tərəfindən təklif edilmişdir.

Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev 1994-cü il mayın 4-də NATO-nun Brüsseldəki mənzil-qərargahında Azərbaycanın «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramına qoşulması haqqında sənədi imzalamışdır. 1996-cı ilin aprelində Heydər Əliyev NATO-nun Brüsseldəki mənzil-qərargahında NATO-nun Baş katibi Xavyer Solana ilə görüşündə Azərbaycan Respublikasının təqdimat sənədini ona vermişdir. Həmin sənəd əsasında Azərbaycanın NATO ilə tərəfdaşlığının fərdi proqramı hazırlanmışdır. – 27.

28. Havyer Solana (d.1942) – siyasi xadim, 1995–99-cu illərdə NATO-nun Baş katibi, 1999-cu ilin iyulundan Avropa İttifaqı Şurasının Xarici Siyasət və Təhlükəsizlik üzrə Baş katibidir. – 28.

29. Corc Robertson (d.1946) – İngiltərənin siyasi və dövlət xadimi. Müxtəlif illərdə 6 dəfə parlamentə deputat seçilib. 1999–2004-cü illərdə NATO-nun Baş katibi olmuşdur. – 29.

30. Niderlandiya Krallığı (qeyri-rəsmi adı Hollandiya) – Qərbi Avropada Şimal dənizi sahilində dövlət. Sahəsi 41,5 min km², əhalisi 15,6 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 12 əyalətə bölünür. Dövlət başçısı kral, qanunverici orqanı ikipalatalı (Baş ştatlar) parlamentdir. Paytaxtı Amsterdam. – 31,32,159.

31. Beatriks II (d.1938) – 1980-ci ildən Niderlandiyanın kraliçası. 31,159.

32. Pasxa bayramı – yəhudi və xristian bayramı. Pasxa əvvəllər yəhudilərin Misirdən «çıxıb getmələri» münasibətilə, sonra isə yəhudi xalqının xilaskarının zühurunu gözləməklə, xristianlıqda isə İsanın iztirabları, din yolunda fəda olunması, onun ölümü və yenidən dirilməsi ilə əlaqələndirilir. Əvvəllər yəhudi və xristian pasxaları eyni vaxta təsadüf edirdi. 325-ci ildə Ümumdünya xristian yığıncağı xristian pasxasını yəhudi pasxası qurtarandan bir həftə sonra qeyd etməyi qərara aldı. Bu tarix aprelin 4-dən mayın 8-dək olan dövrə təsadüf edir. – 33-34.

33. Sovetlər İttifaqı, Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqı (SSRİ) – 1922–1991-ci illərdə keçmiş Rusiya imperiyasının böyük

hissəsində mövcud olmuş dövlət. SSRİ-nin yaradılmasına dair Müqaviləyə (dek.1922) əsasən onun tərkibinə Belorusiya (BSSR), Rusiya (RSFSR), Cənubi Qafqaz respublikaları (ZSFSR; 1936-cı ildən müttəfiq respublikalar – Azərbaycan SSR, Ermənistan SSR, Gürcüstan SSR) və Ukrayna SSR, 1925-ci ildə – Özbəkistan SSR, Türkmənistan SSR, 1929-cu ildə Tacikistan SSR, 1936-cı ildə Qazaxıstan SSR, Qırğızıstan SSR, 1940-cı ildə Moldaviya SSR, Latviya SSR, Litva SSR, Estoniya SSR daxil olmuşdular.

1991-ci ilin dekabrında Belorusiya, Rusiya və Ukrayna SSRİ-nin mövcudluğunun dayandırıldığını elan edərək Müstəqil Dövlətlər Birliyinin (MDB) yaradılması haqqında Saziş imzaladılar (8 dekabr, Minsk). 1991-ci il dekabrın 21-də Latviya, Litva və Estoniya istisna olmaqla keçmiş SSRİ-nin digər müttəfiq respublikalarının başçıları Alma-Atıda Bəyannamə imzalayaraq MDB-nin yaradılması haqqında məqsəd və prinsiplərə qoşulduqlarını bəyan etdilər. – 39,40,41,42,46,47,80,81,82,84,99,100,101, 103,120,161,188,189,197,204,221,227,264,265,266,291,300,304,305,320, 328,329,330,338,358,359,360,361,363,366,368,370,380.

34. Sumqayıt – Azərbaycanda şəhər. Bakıdan 35 km şimal qərbdə, Xəzər dənizinin qərb sahilində yerləşir. Sahəsi 83 km², əhalisi 231,1 min nəfərdir. Əvvəllər kiçik yaşayış məntəqəsi olan Sumqayıt 1938-ci ildə Bakı neft sənayesini elektrik enerjisi ilə təmin edəcək İstilik Elektrik Stansiyasının tikintisi ilə şəhər tipli qəsəbəyə çevrildi və get-gedə Bakıdan sonra ölkəmizin ikinci sənaye şəhərinə çevrildi. Sənayesində kimya və metallurgiya sahələri əsas yet tutur. – 39,80,81,227,299,324.

35. Apatit – mineral. Sinqoniyası heksoqonaldır. Kristalları prizmatik və iynəvari, nadir hallarda sütunvarıdır. Qatışıqlardan (dəmir, manqan, hematit) asılı olaraq yaşıl, qonur, boz və bənövşəyi rəngdə olur. Şüşə parıltılıdır. Fosfor və qiymətli gübrələr istehsalında, qara və əlvan metallurgiya, keramika və şüşə sənayesində işlədilir. Ən böyük yataqları Kola yarımadasında (məşhur Xibin yatağı), İsveçdə, Mərkəzi və Şərqi Afrikadadır. – 40.

36. Fikrət Sadiqov, F i k r ə t M ə m m ə d o ğ l u (d.1940) – kimyaçı, texnika elmləri doktoru. 1992-2003-cü illərdə «Azərkimya» Dövlət Şirkətinin prezidenti, 1995–2000-ci illərdə Milli Məclisin deputatı olmuşdur. Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatı, Beynəlxalq Mühəndislər Akademiyasının, Beynəlxalq EKO Energetika Akademiyasının həqiqi üzvüdür. – 40.

37. Sibir – Rusiya Federasiyasının Asiyadakı ərazisinin çox hissəsi. Sahəsi təq. 10 milyon km², əhalisi 23,8 milyon nəfərdir. Sibir Qərbi Sibir və Şərqi Sibir hissələrinə bölünür.

Ərazisinin çox hissəsində iqlim sərt, kəskin kontinentaldır. Orta temperatur yanvarda Qərbi Sibir düzənliyinin cənubunda – 16 dan-20° C-yə, Yakutiya da – 40-dan- 48°, C-yə (bəzən 71 C-dək) enir. – 40,101.

38. Neft Daşları – Abşeron yarımadasından 42 km cənub-şərqdə, açıq dənizdə, polad dirəklər üzərində salınmış «neft» şəhəri. Bu ərazi oradakı daşların (təqribən 20 ədəd) bəzilərində neft-qaz nişanələrinin olması ilə əlaqədar Neft Daşları adlandırılmışdır. Neft Daşları rayonunda geoloji kəşfiyyat işlərinə 1946-cı ildən başlanmışdır. Çıxarılan neft həm tankerlər, həm də boru kəmərləri vasitəsilə sahilə nəql edilir. – 42.

39. İkinci dünya müharibəsi (1939–45) – Almaniya, İtaliya və Yaponiya tərəfindən başlanmış böyük müharibə. İkinci dünya müharibəsi 1939-cu il sentyabrın 1-də Almaniyanın Polşaya girməsi ilə başladı. Sentyabrın 3-də Böyük Britaniya və Fransa Almaniya müharibə elan etdi. 1940-cı ilin ortalarından alman qoşunları Danimarka, Norveç, Belçika, Niderland, Lüksemburq, sonra isə Fransam işğal etdi.

1941-ci il iyunun 22-də Almaniya SSRİ-yə qarşı müharibə elan etdi. 1942–43-cü illərdə sovet ordusunun Stalinqrad və Kursk vuruşmalarında qələbəsi Almaniyanı qəti surətdə sarsıtdı.

1945-ci il mayın 2-də sovet ordusu Berlini aldı. Mayın 8-də Karlsxorstda (Berlin yaxınlığında) Almaniyanın danışqsız təslim olması haqqında akt imzalandı.

Yaponiyanın təslim olması haqqında sənəd isə sentyabrın 2-də imzalandı. Bununla İkinci dünya müharibəsi qurtardı. İkinci dünya müharibəsində 72 ölkə iştirak etmişdir. Müharibədə iştirak edən ölkələrin silahlı qüvvələrinə 110 milyon adam çağırılmışdı. Müharibədə 62 milyon adam həlak olmuş, minlərlə şəhər, qəsəbə və kənd dağılmışdı. – 43,60,99-111,114.

40. «Əsrin müqaviləsi» – 1994-cü ilin sentyabrın 20-də Bakıda «Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda «Azəri», «Çıraq» yataqlarının dərinlikdə yerləşən hissəsinin birgə işlənilməsi və hasil olunan neftin pay şəklində bölüşdürülməsi» haqqında dünyanın 11 ən iri neft şirkəti ilə bağlanmış müqavilə. – 44,375.

41. İslam Konfransı Təşkilatı (İKT) – 1969-cu ildə yaradılmışdır. Müsəlman ölkələrinin çoxunu birləşdirir. Nizamnaməsinə görə İslam Konfransı Təşkilatının fəaliyyəti müsəlmanların həmrəyliyinə möhkəmlənməsinə, üzv-dövlətlər arasında əməkdaşlığa yönəldilmişdir. İqamətgahı Ciddədədir (Səudiyyə Ərəbistanı). Azərbaycan 1991-ci ildən İKT-nin üzvüdür. – 46,193,194,195,196.

42. Xatəmi, Məhəmməd Xatəmi (d.1943) – İranın siyasi, ictimai və dövlət xadimi. 1989-92-ci illərdə İranın mədəniyyət və islam oriyentasiyası naziri, 1997-2005-ci illərdə İran İslam Respublikasının prezidenti olmuşdur. – 46,50,52,55,57,198,200.

43. Lenin, Vladimir İliç (Ulyanov) (1870-1924) – SSRİ-nin siyasi və dövlət xadimi. Hələ tələbəlik illərindən inqilabi hərəkətə qoşulmuşdur. Lenin 1895-ci ildə Peterburq «Fəhlə sinfinin azadlığı uğrunda mübarizə ittifaqı»nın yaradılmasında iştirak etmişdir. 1900-cü ildə Plexanovla birlikdə «İskra» qəzetini nəşr edir. 1903-cü ildən RSDİP-nin 2-ci qurultayında bolşevik fraksiyasına başçılıq edir. 1907-ci ildən xaricə emiqrasiya edilir. 1917-ci ildə Petroqrada qayıdıb silahlı üsyanı başçılıq edir. Lenin başda olmaqla 2-ci Ümumrusiya Sovetlər qurultayında hökumət XKS yarandı. Vətəndaş müharibəsi dövründə «hərbi kommunizm» siyasətinin yaradıcılarından olmuşdur. Bunun nəticəsində ölkə birpartiyalı sistmə keçmiş, ölkədə geniş surətdə repressiya başlanmış, müxalifət qüvvələri və orqanları ləğv edilmiş, görkəmli adamlar və ziyalılar ölkəni kütləvi surətdə tərk etmişlər. 1922-ci ildə xəstələnmiş və ölkənin siyasi həyatından uzaqlaşdırılmışdır. – 47,48.

44. Stalin, İosif Vissarionoviç (1879–1953) – 1922–53-cü illərdə SSRİ-nin partiya və dövlət rəhbəri. Sosializm quruculuğuna dair Lenin planını. SSRİ-nin Böyük Vətən müharibəsində (1941–45) müdafiə qabiliyyətinin möhkəmləndirilməsində və s. rəhbər kimi iştirak etmişdir. Fəaliyyətində nəzəri və siyasi səhvlərin çoxluğu, kobud qanun pozuntuları, bəzi mənfi xüsusiyyətləri Stalinin şəxsiyyətinə pərəstişin yaranması ilə nəticələndi. 30-cu illərdə baş verən və milyonlarla insanın repressiyasına səbəb olan qanlı cinayətlər məhz onun səhvlərinin nəticəsidir. Təkcə 1937-ci ildə Azərbaycanda «xalq düşməni» kimi 29 min nəfər güllələnmiş və ya sürgün edilmişdi. – 47,185,305,306,307,327.

45. Naxçıvan – Azərbaycan Respublikasında şəhər. Naxçıvan Muxtar Respublikasının paytaxtı. Ərazisi 0,013 min km², əhalisi 67 min nə-

fərdən çoxdur. Naxçıvan Azərbaycanın ən qədim şəhərlərindəndir. Müasir Naxçıvan qədim, antik və orta əsr şəhər yerinin xarabalıqları üzərində yerləşmişdir.

Naxçıvan e.ə. IX-VI əsrlərdə qədim Manna və Midiyanın, eramızın əvvəllərində isə Albaniyanın tərkibində, IV əsrdən Sasanilərin tərkibində olmuşdur. 654-cü ildə isə Naxçıvanı ərəblər işğal edirlər. 1828-ci il Türkmənçay müqaviləsinə qədər Naxçıvan müxtəlif dövlətlərin nüfuz dairəsində olur. Məhz bu ildən Naxçıvan Rusiya imperiyasına birləşdirildi və qəza mərkəzinə çevrildi. Naxçıvan 1924-cü il fevralın 9-da Naxçıvan MSSR təşkil edilərkən respublikanın paytaxtı oldu. – 47,57,58,95,127,166,282,301,312,342.

46. Ukrayna, U k r a y n a R e s p u b l i k a s ı – Cənub-Şərqi Avropada dövlət. Ərazisi 603,7 min km², əhalisi 51,3 milyon nəfərdir. Ukraynanın tərkibinə 24 vilayət və Kırım Respublikası daxildir. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı – Ali Radadır. Paytaxtı Kiyev şəhəridir. – 49,81,84,161,162,240-248,288,340,353.

47. Abbasəli Həsənov, A b b a s ə l i K ə r ə m o ğ l u (d.1953) şərqşünas, diplomat. 1998-ci ildən Azərbaycan Respublikasının İranda fövqəladə və səlahiyyətli səfiridir. Eyni zamanda 1998-ci ildən EKO-da – İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatında idarə heyətinin üzvü, hazırda isə sədridir. – 51,52.

48. EKO – İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı. Qərargahı Tehrandadır. 1992-ci ildən Azərbaycan Respublikası bu beynəlxalq təşkilatın üzvüdür. – 52,53,54,55,57,198,200.

49. Müstəqil Dövlətlər Birliyi (MDB) – 1991-ci il dekabrın 8-də Belorusiya, Rusiya və Ukrayna dövlət başçıları arasında imzaladıqları Saziş əsasında SSRİ dağıldıqdan sonra yeni dövlətlərarası birlik kimi yaradılmışdır. Azərbaycan 1993-cü ilin sentyabrında MDB-yə daxil olmuşdur. Tərkibinə keçmiş SSRİ-nin 12 müttəfiq respublikası – Azərbaycan, Belarus, Ermənistan, Gürcüstan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Moldova, Özbəkistan, Rusiya, Tacikistan, Türkmənistan, Ukrayna daxildir. MDB-nin 1993-cü ildə qəbul edilmiş nizamnaməsində aşağıdakı birgə fəaliyyət sahələri nəzərdə tutulur: insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi; xarici siyasi fəaliyyətin əlaqələndirilməsi; ümumi iqtisadi məkanın formalaşdırılmasında, nəqliyyat sisteminin və rabitənin inkişafında əməkdaşlıq; əhalinin sağlamlığının və ətraf mühitin mühafizəsi; sosial və nüfuz məsələləri, mütəşəkkil cina-

yətkarlıqla mübarizə; müdafiə siyasətində və sərhədlərin qorunmasında əməkdaşlıq.

MDB-nin orqanları aşağıdakılardır: Dövlət başçıları Şurası; Hökumət başçıları Şurası; Xarici işlər nazirləri Şurası; Dövlətlərarası iqtisadi Şura; Mərkəzi Sankt-Peterburq şəhərində olan Parlamentlərərası Assambleya və s. MDB-nin daimi fəaliyyət göstərən orqanı Minsk şəhərində yerləşən Əlaqələndirmə Məsləhət Komitəsidir. – 52,55,63,79,162,163,168,169,242, 245,246,380,381,408.

50. Polşa, P o l ş a R e s p u b l i k a s ı – Mərkəzi Avropada dövlət. Sahəsi 312,7 min km², əhalisi 38,7 milyon nəfərdir. İnzibati cəhətdən 49 voyevodalığa bölünür. Ali və yeganə qanunverici orqanı ikipalatalı Seymdir. Paytaxtı Varşava şəhəridir. – 59,242.

51. Aleksandr Kvasnevski (d.1954) – Polşanın siyasi və dövlət xadimi. 1991–95-ci illərdə Polşa Seyminin deputatı olmuşdur. 1995–2005-ci illərdə Polşa Respublikasının prezidenti olmuşdur. – 59.

52. «Holokost»(yəhudilərin İkinci dünya müharibəsində kütləvi surətdə soyqırımı) – xatirə muzeyi. 1963-cü ildə Vaşinqtonda yaradılmışdır. Muzeyin məqsədi İkinci dünya müharibəsi illərində və əvvəllər yəhudi xalqına qarşı soyqırımın tarixini sənədləşdirmək, öyrənmək və informasiya yaymaqdır. Muzeyin divarındakı saxsı lövhədə soyqırımı məruz qalmış milyon yarım yəhudi uşağının xatirəsi anılır. – 60.

53. Beynəlxalq Valyuta Fondu – BMT-nin hökumətlərarası ixtisaslaşdırılmış idarəsi. beynəlxalq valyuta təşkilatı. 1945-ci ildə yaradılmış, 1947-ci ildən fəaliyyətə başlamışdır. İdarə heyəti Vaşinqtondadır. Dünyanın 130-a yaxın ölkəsi fondun üzvüdür. Nizamnaməsinə görə məqsədi beynəlxalq valyuta əməkdaşlığına yardım etmək, ölkələr arasında valyuta-hesablaşma münasibətlərini nizama salmaq, fonda daxil olan ölkələrin ödəmə balanslarını tarazlaşdırmaq və valyuta məzənnəsini tənzimləməkdən ibarətdir. 1992-ci ildə Azərbaycan Respublikası Beynəlxalq Valyuta Fonduna qəbul olunmuşdur. – 62-64,79,361.

54. Milli Bank, Azərbaycan Dövlət Milli Bankı – Azərbaycan Respublikasının mərkəzi bankıdır. Onun əsas vəzifəsi qiymətlərin sabitliyinin təmin edilməsi, xarici dönerli valyutalara nisbətən milli valyutanın kursunun möhkəmləndirilməsi, həmçinin ölkə bank sisteminin sabitliyinin qorunmasıdır. AMB valyuta tənzimlənməsi və nəzarətini həyata ke-

çirir, xarici dövlətlərlə hesablaşma qaydalarını müəyyən edir, xarici valyuta ehtiyatlarını idarə edir. AMB həmçinin Azərbaycan Respublikasının ödəmə-hesabat balansının tərtibinə rəhbərlik edir. – 63.

55. Anar Məmmədخانov, Anar Camalioğlu (d.1970) – mexanik-riyaziyyatçı, 1991–95-ci illərdə Bakı Şən və Hazırcavablar klubunun prezidenti və «Bakılı oğlanlar» komandasının kapitanı idi. 1995-ci ildən Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatıdır. – 66,67.

56. Süleyman Ələsgərov, Süleyman Əyyub oğlu (1924–2000) – Azərbaycan bəstəkarı, dirijor, pedaqoq. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. Ü.Hacıbəyov adına Respublika mükafatı laureatı. Müxtəlif musiqi janrlarında əsərləri var. S.Ələsgərovun yaradıcılığında operetta janrı əsas yer tutur. Əsərləri üçün musiqi dilinin sadəliyi, səlisliyi, forma aydınlığı səciyyəvidir. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 66.

57. Əhməd Nəcəf Sezər (d.1941) – 2000–2007-ci illərdə Türkiyə prezidenti. 1962–83-cü illərdə bir sıra məsul vəzifələrdə çalışmışdır. 1993-cü ildə Türkiyə Kəssasiya Məhkəməsinin, 1988-ci ildə isə Türkiyə Konstitusiyaya Məhkəməsinin üzvü seçilib. 1998–2000-ci illərdə Türkiyə Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədri olmuşdur. – 68,207,402.

58. Yeni Azərbaycan Partiyası (YAP) – Azərbaycanda ən kütləvi-siyasi partiya. YAP 1992-ci il noyabrın 21-də Naxçıvan şəhərində təsis edilib. 81 rayon və 5 minə yaxın ilk partiya təşkilatında birləşən 180 min üzvü var. Partiyada Gənclər Birliyi və Qadın Şurası fəaliyyət göstərir. Parlamentdə 73 deputatla təmsil olunur. YAP Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin daha da möhkəmləndirilməsində, ölkəmizdə demokratik, hüquqi və dünyəvi dövlət qurulmasında və iqtisadi-siyasi islahatların həyata keçirilməsində fəal iştirak edir. YAP ölkəmizin ictimai-siyasi həyatında aparıcı qüvvədir. YAP-ın təsis konfransında (1992) mərhum prezidentimiz Heydər Əliyev yekdilliklə partiyanın sədri seçilmişdi. 2005-ci il mart ayından isə YAP-ın sədri prezident İlham Əliyevdir. – 69-90,310.

59. Gəncə – Azərbaycan Respublikasında şəhər. Sahəsi 107 km², əhalisinin sayına görə Bakıdan sonra ikinci şəhərdir. Gəncə Azərbaycanın qədim şəhərlərindəndir. Gəncənin salındığı tarix dəqiq məlum deyil. Bəzi müəlliflər Gəncənin Makedoniyalı İsgəndərin dövründə (e.ə.336–323) salındığını qeyd etmişlər. – 84,87,227,293-366.

60. Əli Əhmədov, Əli Cavad oğlu (d.1953) – fəlsəfə elmləri namizədi. 1999-cu ildən YAP-ın icraçı katibi, 2005-ci ildən isə YAP-ın sədr müavini və icraçı katibidir. 2000-ci ildən Milli Məclisin üzvüdür. – 90.

61. Cəfər Cabbarlı, Cəfər Qafar oğlu (1899-1934) - böyük Azərbaycan yazıçısı, dramaturq. Cabbarlı yaradıcılığı Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafına böyük təsir göstərmiş, istedadlı dramaturqlar nəslinin yetişməsində mühüm rol oynamışdır. Cabbarlının zəngin irsi Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində layiqli yer tutur. – 91-97.

62. Nəsimə Zeynalova, Nəsimə Cahangir qızı (1917-2003) – Azərbaycan Respublikasının xalq artisti, Azərbaycan Respublikası Dövlət mükafatı laureatı. Cahangir Zeynalovun qızıdır. 1941-ci ildən Azərbaycan Musiqili Komediya Teatrının solisti olmuşdur. N.Zeynalova Azərbaycan komediya tarixinə daxil olmuş unudulmaz səhnə obrazları yaratmışdır. Zeynalovanın aktyor sənəti üçün zəngin mimika və obrazı ən xırda incəliklərlə açmaq bacarığı, milli kolorit səciyyəvidir. Nəsimə xanım bir sıra filmlərdə də çəkilməmişdir. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» və «İstiqlal» ordenləri ilə təltif olunmuşdur. 91-97.

63. Bəxtiyar Vahabzadə, Bəxtiyar Məhmud oğlu (d.1925) Azərbaycanın xalq şairi, dramaturq, ədəbiyyatşünas. Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatı, 1991-2005-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı, Azərbaycan Milli EA-nın akademikidir. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 91-97.

64. İlham Əliyev, İlham Heydər oğlu (d.1961) - görkəmli ictimai-siyasi və dövlət xadimi, diplomat, siyasi elmləri doktoru, professor. 2003-cü ildən Azərbaycan Respublikasının prezidenti. Prezident Heydər Əliyevin oğlu. 1994-cü ildən Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin vitse-prezidenti, 1997-ci ildən birinci vitse-prezidenti. Azərbaycan Respublikasının neft strategiyasının həyata keçirilməsində mühüm xidmətləri vardır.

2003-cü ildə Azərbaycan Respublikasının Baş naziri olmuşdur. Siyasi və dövlət xadimi kimi, İlham Əliyev beynəlxalq aləmdə böyük hörmət və nüfuz qazanmış, bir neçə ölkənin yüksək mükafatlarına layiq görülmüşdür.

Azərbaycan idmançılarının beynəlxalq yarışlarda uğurlar əldə etməsində də AMOK-un prezidenti kimi, İlham Əliyevin böyük xidmətləri var. Onun şəxsi təşəbbüsü ilə Bakıda, Naxçıvanda, Gəncədə, Şəkidə və respublikanın digər rayonlarında dünya standartlarına cavab verən

böyük olimpiya kompleksləri tikilib istifadəyə verilmiş, güclü maddi-texniki baza yaradılmışdır.

İlham Əliyevin doğma Azərbaycanımızın inkişafında müstəsna xidmətləri var. Onun dövründə ölkə iqtisadiyyatı, qeyri neft sektoru sürətlə inkişaf etmiş, eyni zamanda ölkəyə qoyulan xarici investisiyalar xeyli artmışdır.

İlham Əliyev tərəfindən irəli sürülmüş «Regionların inkişafı haqqında dövlət proqramı»na əsasən respublikanın şəhər və rayonlarında onlarla sənaye müəssisəsi açılmış, yüz minlərlə iş yerləri yaradılmış və böyük abadlıq işləri görülür.

Ölkədə demokratik islahatlar aparılmasında, hüquqi dövlət quruculuğunda, Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin möhkəmlənməsində uğurlu xidmətlər göstərən İlham Əliyev Yeni Azərbaycan Partiyasının I qurultayında partiya sədrinin müavini, II qurultayında sədrin birinci müavini seçilmişdir. 2005-ci ilin martından isə Yeni Azərbaycan Partiyasının sədridir. 1995-ci ildən Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin (1–2-ci çağırış) deputatı, Avropa Şurası Parlament Assambleyasında Azərbaycan Parlamenti daimi nümayəndə heyətinin başçısı olmuşdur. Azərbaycan haqqında, xüsusilə Ermənistanın ölkəmizə hərbi təcavüzü və onun nəticələri, erməni terrorizmi haqqında həqiqətlərin ən mötəbər beynəlxalq təşkilatlar vasitəsilə dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında müstəsna xidmətləri var. «Heydər Əliyev» və Fransanın «Fəxri legionun böyük xaç komandoru», Rusiya və Ukraynanın ali ordenləri ilə təltif olunmuşdur. Bir çox xarici akademiyaların və universitetlərin fəxri üzvüdür. – 91-97,179,180,199,310,405.

65. Mikayıl Mirzə, Mirzəyev Mikayıl Şahvələd oğlu (1947-2007) Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. 1976-cı ildən Azərbaycan Milli Dram Teatrında aktyor kimi fəaliyyət göstərmişdir. 1995–2000-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı olmuşdur. – 91-92.

66. Ələsgər Ələkbərov, Ələsgər Hacığa oğlu (1910–1963) – görkəmli Azərbaycan aktyoru. Azərbaycan və SSRİ xalq artisti. 1933-cü ildən ömrünün sonunadək Azərbaycan Milli Dram Teatrında işləmişdir. Ələkbərovun yaradıcılığı Azərbaycan teatrının inkişafında mühüm rol oynamışdır. Ələkbərov həmçinin Azərbaycan kinosunun görkəmli aktyorlarındanıdır. – 94,96,124.

67. Fatma Qədri, F a t m a Q ə d i r q ı z ı (1907–1968) – aktrisa. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. F.Qədrinin yaratdığı səhnə ob-

razları Azərbaycan teatr sənəti tarixində əhəmiyyətli yer tutur. Təbiilik, həyatilik, emosionallıq Qədri yaradıcılığının başlıca xüsusiyyətləri olmuşdur. – 94,96.

68. Mirələsgər Mirqasımov, Mirələsgər Mirəsəddulla oğlu (1924–2003) – Azərbaycan heykəltəraşı. Azərbaycan Respublikasının əməkdar incəsənət xadimi. Bir çox monumental əsərlərin (M.Ə.Sabirin büstü, C.Cabbarlının, N.Nərimanovun abidələri) müəllifidir. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. 95.

69. Rəsim Balayev, Rəsim Əhməd oğlu (d.1948) – Azərbaycan kino artisti. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti, Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatı. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. 95,96.

70. Həsən Seyidbəyli, Həsən Mehdi oğlu (1920–1980) – Azərbaycan dramaturqu, rejissor, yazıçı. Azərbaycanın xalq artisti. Azərbaycan Kinematoqrafçılar İttifaqı İdarə Heyətinin sədri olmuşdur. Onun filmlərində mühüm ictimai, sosial və mənəvi problemlərə toxunulur. Azərbaycan şairi Nəsimiyə həsr olunmuş filmi ən yaxşı tarixi filmlərdən biridir. – 95.

71. Hacı İsmayilov, Hacı Məcid oğlu (d.1944) – Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. 1970-ci ildən Azərbaycan Akademik Milli Dram Teatrında fəaliyyət göstərir. Məşhur kino və teatr aktyoru Hacı İsmayilov oynadığı rollarda gözəl dramatik və tipik obrazlar yaratmışdır. Aktyor ilk dəfə «Ad günü» filmində Mustafa rolunda çəkilib, bu rolla böyük uğur qazanıb və Respublikanın Dövlət mükafatı laureatı adına layiq görülüb. – 96.

72. Nuruəddin Mehdiqanlı, Nuruəddin Əzulla oğlu (d.1956) – Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. 1978-ci ildən Akademik Milli Dram Teatrının truppasında çalışır. Romantik pafosa, coşğun daxili temperamentə malik aktyordur. N.Mehdiqanlı bir çox kinofilmlərə də çəkilmişdir. – 96.

73. Abbas Mirzə Şərifzadə, Abbas Mirzə Mirzə Əbdülrəsul oğlu (1893–1938) – Azərbaycan aktyoru, rejissor, teatr xadimi. Şərifzadə 30 illik səhnə fəaliyyəti ərzində milli, eləcə də dünya klassiklərinin əsərlərində müxtəlif rollar oynamış, zəngin obrazlar qalereyası yarat-

muşdır. V.Şekspirin qəhrəmanları Şərifzadənin aktyorluq istedadının zirvəsidir. O, Hamlet, Otello və Maqbet rollarının mahir ifaçılarından biri kimi tanınmışdır. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. Azərbaycan xalqının ən dəyərli milli ziyalı nümayəndələrini məhv edən sovet totalitar rejiminin qurbanlarındanıdır. – 96.

74. Həsənağa Turabov, Həsənağa Səttar oğlu (1938–2003) – görkəmli Azərbaycan aktyoru. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. 1960-cı ildən Azərbaycan Milli Dram Teatrında çalışmışdır. H. Turabov milli, rus və dünya dramaturqlarının əsərlərinin tamaşalarında dolğun və yadda qalan obrazlar yaratmışdır. 1987-ci ildən ömrünün axırına kimi Milli Dram Teatrın bədii rəhbəri, direktoru və 1991-ci ildən Azərbaycan Teatr Xadimləri İttifaqının prezidenti olmuşdur. İki dəfə Dövlət mükafatı laureatı adına layiq görülmüşdür. – 96.

75. Həzi Aslanov, Həzi Əhəd oğlu (1910–1945) – tank qoşunları qvardiya general-mayoru, iki dəfə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı. Böyük Vətən müharibəsinin ilk günlərindən döyüşlərdə iştirak edən H. Aslanov Stalinqrad vuruşmasında, 55-ci əlahiddə tank polku feldmarşal Manşteynin tank ordusunun darmadağın edilməsində xüsusi məharət göstərmişdir. 1944-cü ildə Aslanovun 35-ci qvardiya tank briqadası Belorusiyanı, Pribaltika respublikalarını azad etmək uğrunda vuruşmalarda xüsusilə fərqlənmişdi. H. Aslanov Mitağa şəhəri yaxınlığındakı vuruşmada qəhrəmancasına həlak olmuşdur. – 99-111.

76. Adolf Hitler (1889–1945) – Nasional-Sosialist Partiyasının lideri (rəhbəri), alman-faşist dövlətinin başçısı (1933-cü ildən reyxkansler). Almaniyada faşist rejiminin yaradıcısı. İkinci dünya müharibəsinin əsas təşkilatçısı olmuşdur. İşğal olunmuş ərazilərdə hərbi əsirlərin və dinc əhəlinin kütləvi surətdə məhv edilməsinin başçısıdır. Sovet ordusu Berlinə girəndə özünə qəsd etmişdir. Nürnbərg prosesində hərbi cəni elan edilmişdir. – 101,103,117,120,357.

77. 1990-cı ilin 20 yanvarı – 1990-cı ilin yanvarında Azərbaycanda faciə baş verdi. Yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə fəvqəladə vəziyyət elan edilmədən sovet ordusunun xüsusi təyinatlı cəza dəstələri, dəniz donanmasının və daxili qoşunların bölmələri Bakı şəhərinə yeridildi. Sovet ordusunun bu kütləvi zorakılıq aktı nəticəsində 131 nəfər öldürülmüş, 744 nəfər yaralanmış, yüzlərlə adam qanunsuz həbs edilmiş və itkin düşmüş, dövlət əmlakına, ictimai və şəxsi əmlakla, şəhər təsərrüfatına və vətəndaşlara böyük

maddi ziyan dəymişdi. 1990-cı ilin qanlı yanvarı Azərbaycanın ərazi bütövlüyü uğrunda aparılan mübarizə tariximizdə Vətənin şəhid övladlarının qanı ilə yazılmış şərəfli səhifə oldu. – 105,370.

78. Şəhidlər xiyabanı – Azərbaycanın azadlığı, müstəqilliyi, ərazi bütövlüyü uğrunda şəhid olmuş mərd oğul və qızların uyuduğu müqəddəs ziyarətgah. 1990-cı il yanvarın 20-də sovet ordusunun hücumu zamanı həlak olmuş onlarla adam «Dağüstü park»ın qərb hissəsində dəfn edilmişdir. Bura o vaxtdan «Şəhidlər xiyabanı» adlanır. Xiyabanda eyni zamanda Ermənistan işğalçılarına qarşı Azərbaycan torpaqlarının müdafiəsi uğrunda qəhrəmancasına həlak olanlar da dəfn edilmişdir. 1998-ci ildə burada hündürlüyü 22 metr olan əbədi məşəl – abidə qoyulmuşdur. – 105.

79. Ramil Usubov (d.1948) – general-polkovnik. 1994-cü ildən Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər naziridir. – 106,107,109,110.

80. Həsənbəy Zərdabi, Məlikov Həsənbəy Səlimbəy oğlu (1842–1907) – Azərbaycan maarifçi-demokrat, təbiətşünas alim, publisist və pedaqoq. H.Zərdabi Azərbaycan professional teatrının yaradıcılarından. O, Nəcəfbəy Vəzirov və Əsgər ağa Gorani ilə birlikdə 1873-cü ildə M.F.Axundovun «Hacı Qara» pyesini tamaşaya qoymuşdur.

Azərbaycan demokratik mətbuatının banisi olan Zərdabi «Əkinçi» qəzetini nəşr etdirmişdir (1875–77). «Əkinçi» qəzetini nəşr etməsi ilə Zərdabi Azərbaycan xalqının maariflənməsinə çox böyük xidmət göstərmişdir. – 107,108,214.

81. Aslan Məshədov (1952–2003) – 1995–2003-cü illərdə tanınmamış Çeçenistan Respublikasının prezidenti olmuşdur. – 110.

82. Klinton Bill, Uilyam Ceferson Blayd (d.1946) – ABŞ-in görkəmli siyasi və dövlət xadimi. ABŞ-in 41-ci prezidenti (1992–2000). Klinton xarici siyasətində SSRİ dağıldıqdan sonra müstəqillik qazanmış dövlətlərlə, o cümlədən Azərbaycan Respublikası ilə münasibətlərin yaxşılaşdırılmasına mühüm əhəmiyyət vermişdir. – 113,115,116,118,407,410.

83. Olbrayt Madlen (d.1937) – ABŞ-in tanınmış diplomatı və dövlət xadimi. 1989-cu ildən ABŞ-in Milli Siyasət Mərkəzinin prezidentidir.

1993-cü ildə ABŞ-ın BMT-də daimi nümayəndəsi təyin edilmişdir. 1997-2000-ci illərdə ABŞ-ın Dövlət katibi olmuşdur. – 113,115.

84. «Soyuq müharibə» – keçmiş SSRİ və müttəfiqləri, digər tərəfdən isə ABŞ və onun müttəfiqləri arasında olan hərbi-siyasi konfrantasiya. «Soyuq müharibə» İkinci dünya müharibəsindən sonra yaranmış və ona 90-cı illərin əvvəlinə qədər SSRİ-də və digər sosialist ölkələrində siyasi və sosial dəyişikliklər nəticəsində son qoyulmuşdur. – 114.

85. Varşava paktı – 1955-ci il mayın 14-də Varşavada sosialist ölkələrini qorumaq, Avropada sülhü və təhlükəsizliyi təmin etmək məqsədilə yaradılmışdı. Bura ADR, Albaniya, Bolqarıstan, Macarıstan, Polşa, Rumıniya, SSRİ və Çexoslovakiya daxil idi. 1991-ci ildə SSRİ süqut etdikdən sonra bu təşkilat da öz-özünə dağılmışdır. – 114.

86. Jak Şirak (d.1932) – Fransanın görkəmli siyasi və dövlət xadimi. 1974–76 və 1986–88-ci illərdə Fransanın Baş naziri, 1977–95-ci illərdə Paris şəhərinin meri olmuşdur. 1974–76-cı illərdə qollistlərin Respublikanın Müdafiəsi naminə Demokratik İttifaqı Partiyasının Baş katibi. 1976-cı ildən Respublikanın Müdafiəsi naminə Birlik Partiyasının sədridir. 1995-ci ildən Fransa Respublikasının prezidentidir. «Heydər Əliyev» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 116,250,291,410.

87. Ağdam şəhəri – Azərbaycan Respublikasında şəhər. Ağdam rayonunun mərkəzi 1993-cü ildə erməni işğalçıları tərəfindən işğal edilmişdir. – 119,387.

88. Kanada – Şimali Amerikada dövlət. Sahəsi 9971 min km². əhalisi 29,6 milyon nəfərdir. Kanada 10 əyalətə və 3 əraziyə bölünmüş federasiyadır. Millətlər Birliyinə daxildir. Dövlət başçısı Böyük Britaniya kralıdır. Onu ölkədə general-qubernator əvəz edir. Qanunverici orqanı ikipalatalı (Senat və İcmalar palatası) parlamentdir. Paytaxtı Ottavadır. – 121-134,230.

89. İcmalar Palatası – B.Britaniya və Kanadada parlamentin aşağı palatasının adı. 5 il müddətinə seçilir. Palatanın spikeri Baş nazirdən sonra dövlətdə birinci dərəcəli vəzifəli şəxsdir. İcmalar Palatası hökumətin fəaliyyətinə nəzarət edir, ona etimad göstərir, qanun layihələrini müzakirə və qəbul edir. – 122.

90. ATƏT-in Parlament Assambleyası – 317 parlamentarisi olan beynəlxalq parlament qrupu. 1990-cı ildə Parisdə yaradılmışdır. Assambleya ildə bir neçə dəfə Milli parlament deputatlarını toplayaraq ATƏT-lə bağlı məsələləri müzakirə edir. Hər il Assambleya səs çoxluğu ilə sədr seçir, sədr əsas yığıncaqlarda iştirak edir və yığıncaqlara sədrlik edir. Mənzil-qərargahı Kopenhagendədir. Assambleyanın daimi əməkdaşları 14 nəfərdir. – 123,132,423-430.

91. Arif Rəhimzadə, Arif Qafar oğlu (d.1941) – Azərbaycanın siyasi və dövlət xadimi. 1990-cı ildən Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin deputatı, 1995–2005-ci illərdə Milli Məclis sədrinin birinci müavini olmuşdur. Arif Rəhimzadə hazırda Milli Məclisin Regional məsələlər üzrə daimi komissiyasının sədridir. – 124.

92. Supsa – Qara dəniz sahilində liman. 1996-cı il martın 8-də Bakıdan Supsa limanına neft kəmərinin çəkilməsinə dair beynəlxalq saziş imzalanmışdır. 1999-cu il aprelin 17-də Bakı-Supsa ixrac boru kəməri, Supsa yerüstü terminalı istifadəyə verilmişdir. Açılışda Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev başda olmaqla Azərbaycan nümayəndə heyəti iştirak etmişdi. – 128.

93. Bakı-Tbilisi-Ceyhan – 1998-ci il oktyabrın 29-da Azərbaycan, Türkiyə, Gürcüstan, Qazaxıstan, Özbəkistan prezidentləri və ABŞ-in energetika naziri Bakı Tbilisi Ceyhan marşrutunu müdafiə edən «Ankara bəyannaməsini» imzalamışlar. Uzunluğu 1695 km olan Bakı Tbilisi Ceyhan neft kəməri 2006-cı ildə istifadəyə verilmişdir. – 128,142, 376,403,404,405,406.

94. Nobel mükafatları – illik beynəlxalq mükafatlar; onları təsis etmiş İsveç mühəndisi – kimyaçısı, ixtiraçı və sənayeçi Alfred Bernhard Nobelin adıdır. 1901-cı ildən verilir. Nobelin vəsiyyətinə əsasən onun ölümündən sonra qalan kapital Nobel fondunu təşkil etmişdir. 31 milyon İsveç kronası olan həmin məbləğin 12,4%-i (3,74 milyon krona) Bakıdakı «Nobel qardaşları» şirkətindən A.Nobelə düşən səhmin hesabına idi. Nobel mükafatı fizika, kimya, fiziologiya, tibb, ədəbiyyat sahəsində ən yeni nailiyyətlər, həmçinin sülhü möhkəmləndirmək sahəsindəki fəaliyyətinə görə verilir. Bir qayda olaraq, Nobel mükafatı yalnız sağ olan şəxslərə verilir. Mükafat verilməsi haqqında qərardan şikayət vermək və ya ləğv etmək olmaz. Nobel mükafatı təqdim

olunması mərasimi dekabrın 10-da – Nobelın ölümünün ildönümü günü – Stokholmda və Osloda keçirilir. – 131.

95. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (BMT) – müasir dünyanın ən nüfuzlu beynəlxalq təşkilatı. Qərargahı Nyu-York şəhərindədir. Əsas vəzifəsi beynəlxalq sülhü və təhlükəsizliyi qorumaq və möhkəmlətmək, dövlətlər arasında əməkdaşlığı inkişaf etdirməkdir. BMT-nin Nizamnaməsi 1945-ci il iyulun 26-da San-Fransisko konfransında 50 dövlətin nümayəndəsi tərəfindən imzalandı və 1945-ci il oktyabrın 24-də qüvvəyə mindi. Hazırda BMT-yə 198 dövlət daxildir.

BMT-nin əsas orqanları Baş Məclis, Təhlükəsizlik Şurası, İqtisadi və İctimai Şura, Qəyyumluq Şurası, Beynəlxalq Məhkəmə və Katiblikdir.

Azərbaycan Respublikası 1992-ci ildən BMT-nin üzvüdür. – 134,170-173,236,318,408.

96. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhlükəsizlik Şurası (BMTTŞ) – BMT-nin daimi fəaliyyət göstərən mühüm orqanı. BMT-nin Nizamnaməsinə görə, beynəlxalq sülhün və təhlükəsizliyin qorunmasında əsas məsuliyyət daşıyır. 15 üzvü var: 5 daimi (Çin, Fransa, Rusiya, Böyük Britaniya, ABŞ), 10 üzvü isə 2 il müddətinə seçilir. Şuranın hər bir üzvü bir səsə malikdir. Prosedura məsələlərinə dair qərarlar Şuranın 9 üzvü səs verdikdə qəbul olunmuş sayılır. – 134.

97. Seneqal, S e n e q a l R e s p u b l i k a s ı – Qərbi Afrikada dövlət. Sahəsi 196,2 min km², əhalisi 8,5 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 10 vilayətə bölünür. Dövlət və hökumət başçısı prezidentdir. Qanunverici orqanı – birpalatalı Milli Məclisdir. Paytaxtı Dakardır. – 135.

98. Yan Kalitski (d.1948) — ABŞ hökumətinin yeni müstəqillik qazanmış ölkələr üzrə energetika və ticarət məsələlərinə dair əlaqələndirici, ticarət nazirliyinin xüsusi müşaviridir. – 136-145.

99. Albert Qor (d.1948) – Amerikanın siyasi və dövlət xadimi. Hüquqşünas. 1992–2000-ci illərdə ABŞ-ın ABŞ-ın vitse-prezidenti olmuşdur. Nobel mükafatı laureatı. – 137,141.

100. Abid Şərifov, A b i d Q o c a o ğ l u (d.1940) – inşaatçı. 1995-ci ildən Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin müavini. – 142,351,391-398.

101. Şevardnadze Eduard Amvrosiyeviç (d.1928) – Gürcüstanın və SSRİ-nin siyasi və dövlət xadimi. 1972–85-ci illərdə Gürcüstan KP MK-nın birinci katibi, 1985–90-cı illərdə SSRİ Xarici İşlər naziri, 1994–2003-cü illərdə Gürcüstanın prezidenti olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 142,260,288.

102. «907-ci maddə» – ABŞ Konqresinin 1992-ci il oktyabrın 24-də erməni lobbisinin təzyiqi ilə qəbul etdiyi «Rusiyanın və yeni müstəqillik qazanmış dövlətlərin azadlığını müdafiə aktı»na 907-ci düzəliş nəzərdə tutulur. Düzəliş ABŞ hökumətinin Azərbaycan hökumətinə yardımını qadağan edir. Buna baxmayaraq, istər Bill Klinton, istərsə də ondan sonra ABŞ prezidenti seçilən Corc Buş administrasiyası bu düzəlişin reallığı nəzərə almadığını təsdiq edərək onun ləğv edilməsi təklifini müdafiə etmişlər. C.Buş hökuməti 2002-ci ildə bu düzəlişin fəaliyyətdən düşdüyünü qərara almışdır. 143,384,385.

103. Amerika–Azərbaycan Ticarət Palatası. 1996-cı ildə yaradılmışdır. Özal, qeyri-kommersiya təşkilatıdır. 160 üzvü var. 145.

104. İsrail – Yaxın Şərqdə dövlət. Sahəsi 20,8 min km², əhalisi 5,5 milyon nəfərdir. İsrail dövləti BMT-nin Baş Məclisinin 1947-ci il 29 noyabr tarixli qərarına əsasən yaradılmışdır. İsrail inzibati cəhətdən 6 mahala bölünür. Dövlət başçısı prezidentidir, onu birpalatalı parlament (knesset) seçir. Hökumətə geniş səlahiyyəti olan Baş nazir başçılıq edir. 146-150.

105. Ehud Barak (d.1942) İsrail hərbi və dövlət xadimi. 1991–95-ci illərdə İsrail Baş ştabında rəis, 1999–2001-ci illərdə İsrailin Baş naziri olmuşdur. Azod Partiyasının lideridir. – 148.

106. Sankt-Peterburq Əsası 1703-cü ildə I Pyotr tərəfindən qoyulmuşdur. 1918-ci ilə kimi Rusiyanın paytaxtı idi. Rusiya Federasiyasının ən böyük sənaye, mədəniyyət və elm mərkəzidir. – 154.

107. Mustafa Kamal Atatürk, Q a z i M u s t a f a K a m a l (1881–1938) Türkiyə dövlət, siyasi və hərbi xadimi, Türkiyə Respublikasının banisi və ilk prezidenti (1923–38). Birinci dünya müharibəsi zamanı Dardanel boğazının müdafiəsində (1915) şücaət göstərmişdir.

Atatürk 1919-cu ildən «kamalçılar» milli azadlıq hərəkatına başçılıq etmişdir. 1920-ci ildə Atatürk Ankarada yeni parlament – Türkiyə Böyük Millət Məclisini (TBMM) yaratdı, məclisin və təşkil edilən hö-

kumətin sədri seçildi. Sakarya çayı yaxınlığında qələbəyə görə TBMM Atatürkə marşal rütbəsi və «Qazi» fəxri adını vermişdir. 1922-ci ildə Atatürkün komandanlığı ilə türk ordusu Türkiyəni xarici müdaxiləçilərdən tamamilə azad etdi.

Atatürk soy adı ona 1934-cü ildə TBMM tərəfindən verilmişdir. – 156.

108. Yaponiya – Sakit okeanın Şərqi Asiya sahilləri yaxınlığındakı adalarda dövlət. Sahəsi 372 min km², əhalisi 126 milyon nəfərdir. İnzibati cəhətdən 47 prefekturaya bölünür. Yaponiya konstitusiyalı monarxiyadır. Paytaxtı Tokio şəhəridir. – 158,271,295.

109. Abbas Abbasov, A b b a s A y d ı n o ğ l u (d.1949) 1992–2006-cı illərdə Azərbaycan Respublikası Baş Nazirinin birinci müavini olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 160-169,247.

110. Nazarbayev Nursultan, N u r s u l t a n A b i ş o ğ l u (d.1940) Qazaxıstanın dövlət və siyasi xadimi. 1979-cu ildə Qazaxıstan MK-nın katibi, 1984-cü ildə Qazaxıstan Ali Sovetinin sədri, Nazirlər Sovetinin sədri. 1989–91-ci illərdə Qazaxıstan KP MK-nın Birinci katibi. 1990-cı ildə həm də Ali Sovetin sədri. 1991-cı ildə Qazaxıstan SSR-in prezidenti və 1991-ci ilin dekabrından Qazaxıstan Respublikasının prezidentidir. – 164.

111. Polad Bülbüloğlu (d.1945) – bəstəkar, müğənni, dövlət xadimi. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. Mahnıları 1960–70-ci illərdə SSRİ məkanında məşhur estrada müğənnilərinin ifasında səslənmişdir. 1988–2005-ci illər Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət naziri olmuşdur. Hazırda Azərbaycan Respublikasının Rusiyada fəvqəladə və səlahiyyətli səfiridir. – 164,165,389-390.

112. İrina Arxipova, A r x i p o v a İ r i n a K o n s t a n t i n o v n a (d.1925) – rus müğənnisi. SSRİ xalq artisti. Sosialist Əməyi Qəhrəmanı. Beynəlxalq Musiqi Xadimləri İttifaqının prezidenti. Dövlət və Lenin mükafatları laureatı. – 164,167.

113. Rüstəm İbrahimbəyov, R ü s t ə m M ə m m ə d i b r a h i m o ğ l u (d.1939) – görkəmli yazıçı, dramaturq, kino-ssenarist. Azərbaycanın xalq yazıçısı. Azərbaycan, Rusiya və SSRİ Dövlət mükafatları laureatı. Respublikada və xaricdə əsərləri mütəmadi nəşr edilən yazıçıdır. Onun

ssenariləri əsasında respublikamızda və xaricdə onlarla film çəkilmişdir. 1981-90-cı illərdə Azərbaycan Kinematografıçılar İttifaqının Birinci katibi. 1990-cı ildən isə sədridir. 1996-cı ildə «Günəşdən usanmışlar» kinofilminin ssenarisinə görə Amerika Kino Akademiyasının «Oskar» mükafatına layiq görülmüşdür. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 165,167.

114. Tahir Salahov, T a h i r T e y m u r o ğ l u (d.1928) – görkəmli Azərbaycan boyakarı və qrafiki. Azərbaycan və SSRİ-nin rəssamı. Azərbaycan və SSRİ Dövlət mükafatları laureatı. Rusiya Rəssamlıq Akademiyasının həqiqi üzvü. 1973-cü ildən SSRİ Rəssamlar İttifaqı İdarə Heyətinin 1-ci katibi olmuşdur. Salahovun yaradıcılığı mövzu və janr zənginliyi, bədii forma əlvanlığı, estetik kamilliyi ilə səciyyələnilir. Bu baxımdan muasir portret sənətinin ən kamil nümunələrindən olan «Bəstəkar Qara Qarayev»in portreti, eləcə də monumental divar rəsmini xatırladan «Abşeron qadınları» əsərləri xüsusiylə fərqlənir. Azərbaycan Respublikası və SSRİ Ali sovetlərinin deputatı olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» və «Heydər Əliyev» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 165.

115. Andropov Yuri Vladimiroviç (1914-1984) – SSRİ-nin partiya və dövlət xadimi. 1967-ci ildən SSRİ Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin sədri, 1982-1984-cü illərdə Sov.İKP MK-nın Baş katibi olmuşdur. – 169.

116. Rıjkov Nikolay İvanoviç (d.1929) – Rusiyanın dövlət və siyasi xadimi. SSRİ Nazirlər Sovetinin sədri olmuşdur. 1995-ci ildən Dövlət Dumasının üzvü və Rusiya Xalq Vətənpərvərlik İcraıyyə İttifaqının sədridir. – 169.

117. Norveç, N o r v e ç K r a l l ı ğ ı – Şimali Avropada dövlət. Sahəsi 387 min km². əhalisi 4,4 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 19 fülkeyə (qraflığa) bölünür. Dövlət başçısı kral, qanunverici orqanı ikipalatalı (storting laqting və odelstinq) parlamentdir. Paytaxtı Oslodur. – 174,175,204-206.

118. Harald V (d.1937) – 1991-ci ildən Norveçin kralı. Kral V Ulafin oğlu. – 174.

119. «NKVD» – Daxili İşlər Xalq Komissarlığı. – 177.

120. «KQB» – Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsi. – 177.

121. «Dinamo» – Azərbaycan da ilk idman cəmiyyəti. Respublikada yayılmış bütün idman növlərinin inkişafında «Dinamo»nun mühüm rolu olmuşdur. Azərbaycan idmanının inkişafında Avropa, dünya və Olimpiya oyunları çempionu olmuş dinamoçuların böyük xidməti olmuşdur. – 182.

122. Yusifzadə Ziya Məmmədiyyə oğlu (d.1929) – general-mayor. SSRİ Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsi orqanlarının fəxri əməkdaşı. 1956-cı ildən Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsi orqanlarında çalışmışdır. 1976-cı ildən respublika DTK sədrinin birinci müavini, 1980-1988 illərdə sədri olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif edilmişdir. – 185, 186.

123. Mircəfər Bağirov, Mircəfər Abbas oğlu (1896-1956) 1933-53-cü illərdə Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi olmuşdur. Bütün SSRİ-də olduğu kimi, Azərbaycanda da inzibati-amirlik idarəetmə sisteminin möhkəmləndirilməsinə, totalitar Stalin rejiminin bərqərar olmasına, partiya sıralarını «təmizləmə» adı ilə baş verən repressiyaların həyata keçirilməsinə bilavasitə rəhbərlik etmişdir. – 185,305,306,327.

124. Kamran Bağirov, Bağirov Kamran Məmməd oğlu (d.1933–2001) – Azərbaycanın partiya və dövlət xadimi. Müxtəlif illərdə məsul vəzifələrdə çalışmışdır. 1982-88-ci illərdə Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi olmuşdur. – 186.

125. Kunayev Dinmühəmməd, Dinmühəmməd Əhməd oğlu (d.1912–1993) – Qazaxıstanın partiya və dövlət xadimi. Qazaxıstan EA-nın akademiki. 1964-86-cı illərdə Qazaxıstan KP MK-nın birinci katibi olmuşdur. – 187.

126.Qətər, Qətər dövləti – Cənub-Qərbi Asiyada dövlət. Sahəsi 11 min km², əhalisi 59 min nəfərdir. Dövlət başçısı əmirdir. Paytaxtı Dohadır. – 193-197.

127. Qurani-Şərif, əl-Quran – müsəlmanların müqəddəs kitabı. Quranı Allah Cəbrayıl vasitəsilə Məhəmməd əleyhüssəlama göndərüb. Quran qafiyəli nəsr ilə yazılmış 114 surə və 6200-dən çox ayədən ibarətdir. «Məkkə surələrinə» (610–622, Məkkə, 90 surə) və «Mədinə surələrinə» (622–632, Mədinə, 24 surə) bölünür. – 197.

128. Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti (ARDNŞ) – respublikada neft və qazın kəşfiyyatına, çıxarılmasına və emal edilməsinə rəhbərlik edən qurum. 1991-ci ildə təşkil edilmişdir. Şirkət neft və qaz quyularının qazılması və istifadəyə verilməsi, nəql edilməsi və s. məqsədlə dünyanın bir sıra ölkələrinin iri neft şirkətləri ilə sazişlər, müqavilələr bağlamışdır. – 198,256,405.

129. Tur Heyerdal (1914–2002) – Norveç etnoqrafı və arxeoloqu. Köhnə dünya (Asiya, Avropa, Afrika) və Yeni dünya (Amerika) arasında xalqların transocean miqrasiyasının mümkünlüyünü tədqiq etmişdir. 1969 və 1970-ci illərdə papirusdan hazırlanmış «Ra» və «Ra-2» qayıqlarında Afrikadan Amerikaya, 1977–78-ci illərdə qamışdan qayırılmış «Tiqris» qayığında Əlkürna (İraq) – Cibuti marşrutu ilə ekspedisiyalar təşkil etmişdir. 2 dəfə Azərbaycanda olmuş. Qobustan qaya təsvirlərinə, qədim Şabran şəhərinin qalıqlarına baxmış, bu abidələr barədə qiymətli mülahizələr söyləmişdir. – 204.

130. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Müsəlman Şərqiində ilk dəfə dünyəvi, demokratik respublikanın əsasını qoymuş müstəqil Azərbaycan dövləti. Cəmi 23 ay (1918-ci il mayın 28-də yaradılmış, 1920-ci il aprelin 28-də bolşeviklərin və daşnakların səyi ilə devrilmişdir) yaşamışdır. Paytaxtı əvvəlcə Gəncə (1918, 16 iyun – 17 sentyabr), sonra Bakı şəhəri (1918, 17 sentyabr – 1920, 28 aprel) idi. Azərbaycan hökuməti yeni suveren milli dövlətin müxtəlif problemlərinin həlli yollarında böyük əzmlə çalışırdı. Nazirlər Şurasının 27 iyun 1918-ci il tarixli fərmanı ilə respublikada dövlət dili türk (Azərbaycan) dili elan edildi. Azərbaycan Respublikasının parlamenti 1919-cu il avqustun 11-də Azərbaycan vətəndaşlığı haqqında qanun qəbul etdi. Xalq maarifi sahəsində qısa müddətdə böyük tədbirlər həyata keçirildi. Qori müəllimlər seminariyasının Azərbaycan şöbəsi Qazaxa köçürüldü, Bakı Dövlət Universiteti təsis edildi, xarici ölkələrdə kadr hazırlığı məqsədi ilə 1919–20-ci tədris ilində 100 nəfər gənc Avropanın müxtəlif təhsil müəssisələrinə göndərildi. Məktəblərin xeyli hissəsi milliləşdirildi, kitabxanalar açıldı, savadsızlığın ləğvi üçün kəndlərdə kurslar yaradıldı. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin dövlət rəmzləri (üçrəngli bayraq, gerb, himn) milli Azərbaycan rəmzləri kimi tanındı. Azərbaycan dövlət bankı yaradıldı, 1918-ci ilin martında dağıdılmış neft sənayesi və Bakı–Batum neft kəməri bərpa edildi. – 205,336,356,368–398.

131. «Qalatasaray»–Türkiyədə futbol klubu. 1905-ci ildə yaradılmışdır. – 207.

132. UEFA – Avropa Birləşmiş Futbol Assosiasiyası. – 207.

133. Vatikan – Avropada Papa dövləti – şəhər. Monte-Vatikano təpəliyində, İtaliyanın paytaxtı Roma şəhərinin qərb hissəsindədir. Roma katolik kilsəsinin siyasi, inzibati və ideoloji mərkəzidir. Vatikan teokratik monarxiyadır. Dövlət başçısı Roma papasıdır. – 208.

134. İoann Pavel II, dünyəvi adı Karol Voytula (d.1920-2007) – ilahiyyat elmləri doktoru. 1523-cü ildən bəri qeyri-italyan mənşəli (polyak) ilk Roma papasıdır. Sülh və beynəlxalq gərginliyin zəiflədilməsində böyük xidmətləri var. II İoann Pavel 1978-ci ildə Roma papası seçilmişdir. Dünyanın bir çox ölkəsində, o cümlədən prezident Heydər Əliyevin dəvəti ilə 2002-ci ildə Azərbaycanda rəsmi səfərdə olmuşdur. – 208.

135. «Azərbaycan» – Azərbaycan Respublikasında gündəlik, siyasi, ictimai qəzet. Qəzetin əsası 1918-ci ildə qoyulmuşdur. 1992-ci ildən yenicənə nəşr edilir. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin orqanıdır. 211-218.

136. «Xalq qəzeti» – Azərbaycan Respublikasında gündəlik, siyasi, ictimai qəzet. 1919-cu ildən «Kommunist» adı ilə nəşr edilmişdir. 1991-ci ildən isə «Xalq» qəzeti» adlanır. Qəzetin təsisçisi Azərbaycan Respublikası prezidentinin İşlər İdarəsi və qəzetin redaksiya heyətidir. – 213.

137. «Bakinski raboçi» – ilk nömrəsi rus dilində 1906-cı ilin mayında Bakıda gizli nəşr olunmuşdur. «Bakinski raboçi» Sovetlər Birliyində Azərbaycan KP, Azərbaycan SSR Ali Soveti və Nazirlər Sovetinin orqanı olmuşdur.

1993-cü ildən isə «Bakinski raboçi»nin təsisçiləri Prezident işlər idarəsinin və qəzetin redaksiya heyətidir. – 213.

138. «Trend» – 1995-ci ildə təşkil edilən özəl beynəlxalq kütləvi xəbər-informasiya agentliyi. Agentliyin ONLAYN xəbər buraxılışları – ingilis, rus, fars və ərəb dillərində dərc olunur və saytda «Trend», həmçinin öz abunəçilərinə video və fotomateriallar, ilin, ayın və həftənin əsas siyasi

və iqtisadi hadisələrinin daxil olduğu analitik məlumatları və məqalələri təqdim edir. – 213.

139. «Turan» – informasiya agentliyi. 1990-cı ildə yaradılmışdır. Agentlik tərəfindən KİV-lər, digər hüquqi və fiziki şəxslər üçün informasiyaların toplanması və yayılması həyata keçirilir. – 213.

140. «Assa-İradə» – Azərbaycan Beynəlxalq müstəqil xəbər agentliyi. 1990-cı ildə fəaliyyətə başlamışdır. Agentliyin xəbərləri Azərbaycan, rus, ingilis dillərində yayımlanır. «Assa-İradə» dünyanı Azərbaycanın siyasi, iqtisadi, mədəni həyatı ilə, həmçinin Qarabağ hadisələri ilə məlumatlandırır. – 213.

141. «ANS» televiziya – Azərbaycanda 1991-ci ildən fəaliyyət göstərən müstəqil televiziya kanallarından biri. – 213.

142. «Space» Azərbaycanda müstəqil teleşirkət. 1997-ci ildə yaradılmışdır. Dünyanın bir sıra – MSM, Fashion TV, SNN, NTV telekanalları, İHLAS agentliyi ilə əməkdaşlıq edir. – 213.

143. Cəlil Məmmədquluzadə, Mirzə Cəlil Hüseynqulu oğlu (ədəbi təxəllüsü Molla Nəsrəddin; 1866-1932) – böyük Azərbaycan yazıçısı, jurnalist, ictimai xadim. Mirzə Cəlilin ictimai-ədəbi fəaliyyəti XIX əsrin 80-ci illərinin axırından XX əsrin 30-cu illərinə qədərki böyük tarixi dövrü əhatə edir. 40 illik yaradıcılığı boyu müxtəlif janrlarda yazdığı əsərləri ilə Mirzə Cəlil Azərbaycan realist ədəbiyyatının yüksək pilləyə qalxmasında müstəsna rol oynamışdır. 1906-cı il aprelin 7-də çıxan «Molla Nəsrəddin» jurnalının nəşrinə başlamaqla Mirzə Cəlil Azərbaycanda, eləcə də Yaxın Şərqdə satirik jurnalistikanın əsasını qoymuşdur. Bu zamandan Mirzə Cəlil Molla Nəsrəddin adı ilə məşhur oldu. – 214,369.

144. Sabir, Mirzə Ələkbər Zeynalabdin oğlu Tahirzadə (1862-1911) – böyük Azərbaycan şairi, mütəfəkkir, ictimai xadim. Sabir Azərbaycan ədəbiyyatı, ictimai və bədii fikrinin ən qabaqcıl simalarındandır. O, Azərbaycan ədəbiyyatında tənqidi realizmin, satirik poeziyanın qüdrətli nümayəndəsidir. – 214.

145. Üzeyir Hacıbəyov, Üzeyir Əbdülhüseyn oğlu (1885–1948) – dahi Azərbaycan bəstəkarı, musiqişünas alim, publisist, drama-

turq, pedaqoq və ictimai xadim. Müasir Azərbaycan professional musiqi sənətinin və milli operasının banisi, SSRİ xalq artisti, SSRİ Dövlət mükafatı laureatı. – 214,369.

146. Xalq Cəbhəsi, Azərbaycan Xalq Cəbhəsi (AXC) – ictimai-siyasi təşkilat. 1989-cu ildə təsis konfransı keçirilmiş, Proqram və Nizamnaməsi qəbul olunmuşdur. 1999-cu il iyulun 25-də keçirilmiş qurultayının qərarı ilə Azərbaycan Xalq Cəbhəsi Partiyası adlandırılmışdır. – 214,371.

147. İpək yolu, Böyük İpək yolu – beynəlxalq tarixi tranzit-ticarət yolu; eramızdan əvvəl II əsrin sonlarından eramızın XVI əsrinədək fəaliyyət göstərmiş, Çindən Şimali Afrika və İspaniyaya qədər uzanaraq, ayrı-ayrı qolları ilə o zaman dünyanın məlum olan, demək olar ki, bütün ölkələrini birləşdirmişdir.

Əlverişli coğrafi mövqedə yerləşməsi və zəngin maddi sərvətlərə malik olması sayəsində Azərbaycan qədim zamanlardan dünya ölkələri arasında iqtisadi və mədəni əlaqələrdə mühüm yer tutmuşdur.

XX əsrin sonunda Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyevin Böyük İpək yolunun yenidən dirçəldilməsi ideyasını irəli sürməsi bütün dünyada, xüsusilə də Böyük İpək yolu üstündə yerləşən ölkələrdə ciddi maraqla qarşılandı. Bu məqsədlə 1998-ci ilin sentyabrında Bakıda 33 dövlətin və Avropa Birliyinin iştirakı ilə beynəlxalq konfrans keçirildi; TRASEKA proqramı çərçivəsində nəzərdə tutulan Asiya-Qafqaz Avropa ticarət dəhlizinin – Böyük İpək yolunun bərpasının və onun imkanlarından hamılıqla bəhrələnməyin vacibliyi qeyd olundu. – 216.

148. «Böyük qardaş» – SSRİ vaxtında müttəfiq respublika xalqları ruslara «böyük qardaş» deyirdilər. – 217.

149. Əli Həsənov, Əli Şamili oğlu (d.1948) – 1998-ci ildən Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin müavini. Qaçqınların və Məcburi Köçkünlərin İşləri Üzrə Dövlət Komitəsinin sədridir. 1995–2000-ci illərdə Milli Məclisin üzvü olmuşdur. – 220,225,230,232,387.

150. Xankəndi – Azərbaycan Respublikasında şəhər. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin mərkəzi. 1990-cı ildən erməni separatçıları tərəfindən işğal edilmişdir. – 221.

151. Laçın – Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. 1930-cu ildə təşkil edilmişdir. Sahəsi 1835 km², əhalisi 51 min nəfərdir. 1992-ci ildə erməni işğalçıları tərəfindən işğal edilmişdir. – 221.

152. Şuşa – Azərbaycan Respublikasında şəhər. Elmi ədəbiyyatda Şuşanın əsasının 1750-ci illərin əvvəllərində Qarabağ xanı Pənahəli xan Cavanşir tərəfindən qoyulması göstərilə də, tədqiqatlar Şuşanın qədim yaşayış məntəqəsi olduğunu qeyd edirlər. Qarabağ xanlığının mərkəzi olan Şuşa bir müddət Pənahəli xanın adı ilə Pənahabad adlanmışdır.

Şuşa 1813-cü il Gülistan müqaviləsinə əsasən Qarabağ xanlığı tərkibində Rusiyaya birləşdirildi. 1920-ci ilin martında erməni daşnaklarının Qarabağda törətdikləri qırğın nəticəsində Şuşanın bir hissəsi tamamilə yandırıldı və minlərlə günahsız insan qətlə yetirildi. Lakin iyun ayının əvvəlində müsavətçilər və türk generalı Nuru Paşa Şuşanı erməni qəsbkarlarından xilas etdi. 1923-cü il Azərbaycan MİK-nin dekretinə əsasən Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti təşkil olunduqda Şuşa muxtar vilayətin tərkibinə daxil edildi.

1992-ci ildə erməni işğalçıları Şuşanı zəbt etdilər. Hazırda Şuşa yadellilərin tapdağı altındadır. – 221,314.

153. Horadiz – Azərbaycan Respublikası Füzuli rayonunda qəsəbə. Əhalisi 2877 nəfərdir. 1993-cü ildə erməni işğalçıları tərəfindən işğal edilmiş Horadiz altı ay sonra Azərbaycan ordusu tərəfindən azad edilmişdir. – 237.

154. Kamerun, K a m e r u n R e s p u b l i k a s ı – Mərkəzi Afrikada dövlət. Sahəsi 475,4 min km², əhalisi 13,6 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 10 əyalətə bölünür. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı birpalatalı Milli Məclisdir. Paytaxtı Yaundadır. – 239.

155. Leonid Daniloviç Kuçma (d.1938) – Ukraynanın siyasi və dövlət xadimi. 1994–2005-ci illərdə Ukrayna Respublikasının prezidenti olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 240,241,243,244,245,247.

156. GUÖAM – Avropada adi silahların azaldılması haqqında müqavilənin cinah sənədi müzakirə olunduqdan sonra həmin sənədi bəyənən ölkələrdən – Gürcüstan, Ukrayna, Azərbaycan və Moldovadan ibarət qeyri-rəsmi «dördlər qrupu» yaradıldı. Sonralar bu quruma Özbəkistan da qatıldı (10 oktyabr 1997). 2005-ci ildə isə Özbəkistan bu qurumu tərk etdi. – 242,247.

157. Yuri Yarov, Y u r i F y o d o r o v i ç (d.1942) – 1999-2008-ci illərdə Müstəqil Dövlətlər Birliyinin İcraiyyə Komitəsinin sədri olmuşdur. – 245.

158. «Elf Agiten» – Fransada ən böyük neft korporasiyası. 80 ölkədə fəaliyyət göstərən 833 şirkətdən ibarətdir. Karbohidrogenlərin kəşfiyyatı, hasilatı və satışı, kimya və neft-kimya sənayesi, farmokologiya və kosmetologiya sahələri şirkətin əsas fəaliyyət istiqamətləridir. Elmi-tədqiqat fəaliyyətində 8 min elmi işçi çalışır. – 252.

159. «Total» – məşhur fransız neft şirkəti. 1954-cü ildə təşkil olunmuşdur. Bir çox ölkələrdə neftin kəşfiyyatı, emalı və satışı ilə məşğul olur. – 252.

160. Yəməni, Y ə m ə n R e s p u b l i k a s ı – Ərəbistan yarımadasının cənub hissəsində dövlət. Sahəsi 532 min km², əhalisi 16,6 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 17 əyalətə (qubernatorluğa) bölünür. Dövlət başçısı Prezident Şurasıdır. Paytaxtı 1990-cı ildən Sənadır. Ədən iqtisadi şəhər statusuna malikdir. – 253.

161. Abdulla Saleh (d.1932) – marşal, 1994-cü ildən Yəməni Respublikasının prezidenti. – 253.

162. İordaniya, İ o r d a n i y a H a ş i m i l ə r K r a l l ı ğ ı – Qərbi Asiyada dövlət. Sahəsi 89,4 min km², əhalisi 4,3 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 8 əyalətə bölünür. Dövlət başçısı kral, qanunverici orqanı ikipalatalı parlamentdir. Paytaxtı Ammandır. – 259.

163. II Abdulla, A b d u l l a b i n H ü s e y n (d.1962) – 1999-cu ildən İordaniyanın kralıdır. II Abdulla kvalifikasiyalı dalğıcı, paraşüüst və pilotdur. – 259.

164. Dünya Bankı – BMT-nin hökumətlərarası ixtisaslaşdırılmış idarəsi. 1945-ci ildə ABŞ-da Bretton-Vuds çərçivəsi sistemində yaradılmışdır. İdarə heyəti Vaşinqtondadır. Məqsədi inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadi və sosial dirçəlişinə kömək etməkdir. Səhmdar cəmiyyəti formasındadır və iştirakçıları yalnız Beynəlxalq Valyuta Fondunun üzvləridir. Banka 130-dan artıq dövlət daxildir. 1992-ci ildən Azərbaycan Respublikası Dünya Bankının üzvüdür. – 267,271,351,361,395,398.

165. Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı – Qərbi və Şərqi Avropa, MDB ölkələrini uzunmüddətli kreditlə təchiz edən regional dövlətlərarası bank. 1990-cı ildə yaradılmışdır. Londonda yerləşir. Bankın 57 üzvü var, həmçinin Avropa İnvestisiya Bankı və Avropa Birliyi ora daxildir. - 267, 269.271.337.351.

166. Şəmkir rayonu (1930–91-ci illərdə Şəmxor rayonu) – Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. 1930-cu ildə təşkil edilmişdir. Kiçik Qafqazın şimal-şərq yamacında, Gəncə-Qazax düzənliyində və Acmohur öndəğliyində yerləşir. Sahəsi 1656,8 km², əhalisi 183,5 min nəfərdir. - 274.275.277.278–292,302,356.

167. Aslan Aslanov, A s l a n Ə l i o ğ l u (d.1961) – biologiya elmləri namizədi, Beynəlxalq Ekologiya Akademiyasının həqiqi üzvü. 1993–2005-ci illərdə Şəmkir Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı olmuşdur. Gürcüstan Respublikasının «Sədaqət» ordeni ilə təltif edilmişdir. 274.278–292.

168. Müslüm İmanov, M ü s l ü m M ə ş ə d i M ü s e y i b o ğ l u (d.1931) – 1993–2005-ci illərdə «Azərenerji» Dövlət şirkətinin prezidenti vəzifəsində işləmişdir. - 278–292.

169. Əhməd Əhmədzadə, Ə h m ə d C u m a o ğ l u (d.1945) – mühəndis-hidrotexnik. 1993-cü ildən Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında Meliorasiya və Su Təsərrüfatı Komitəsinin sədridir. - 278–292.

170. Çernobil hadisələri – 1986-cı ilin aprel ayında Çernobil AES-nin 4-cü enerji blokunda avariya baş verdi. Bunun nəticəsində Ukrayna ərazisinin xeyli hissəsi, həmçinin Belarusiya və Rusiya Federasiyasının Bryansk və Kaluqa əyalətləri də radiaktiv çirklənməyə məruz qaldı. Bunun nəticəsində AES-nin 30 km-ndə yaşayan əhalisi bu zonadan köçürüldü. 1986-cı ilin noyabrında 4-cü blok ləğv edildi. - 288.

171. Füzuli (1959-cu ilədək Qaryagin rayonu) – Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. 1930-cu ildə təşkil olunmuşdur. Sahəsi 1386 km², əhalisi 80,2 min nəfərdir. 1993-cü ildə erməni hərbi qüvvələri tərəfindən işğal edilmişdir. - 290.

172. Qorbaçov, M i x a i l S e r g e y e v i ç (d.1931) – 1985–91-ci illərdə Sov.İKP MK-nın Baş katibi, 1990–91-ci illərdə SSRİ-nin ilk və

son prezidenti. Qorbaçov «yenidənqurma» adı ilə «aşkarlıq və demokratiya» siyasi xəttini, «humanist, demokratik sosializm» şüarını meydana atdı. Sovet totalitar rejimi ilə uyuşmayan «yenidənqurma» ölkəni dərin siyasi və iqtisadi böhrana saldı. Qorbaçovun milli münafişlərə səbəb olan siyasəti xüsusən Azərbaycana qarşı qərəzli, düşmənçilik mövqeyi ilə səciyyələnirdi. Ermənilərin Azərbaycana olan torpaq iddialarını dəstəkləyən Qorbaçov 1990-cı ilin yanvarında Bakıda baş verən Qanlı Yanvar faciəsinin təşkilatçısı və günahkarıdır. – 290.

173. Nizami Gəncəvi, İ l y a s Y u s i f o ğ l u (1141–1209) – dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri. Dünya ədəbiyyatı tarixinə məsnəvi formasında yazdığı beş epik poemadan ibarət «Xəmsə» müəllifi kimi daxil olmuşdur. Nizami Gəncəvinin ilkin Şərq Renessansının zirvəsi olan yaradıcılığında dövrünün ən humanist, ümumbəşəri ictimai-siyasi, sosial və mənəvi-əxlaqi idealları parlaq bədii əksini tapmışdır. Nizami Gəncəvi Yaxın Şərq ədəbiyyatında mənzum roman janrının əsasını qoymuş, yeni ədəbi məktəb yaratmışdır. Nizami Gəncəvi həm də dövrünün görkəmli mütəfəkkiri olmuşdur. Onun bütün əsərlərində şəxsiyyət azadlığı, insanın mənəvi azadlığı tərənnüm olunur. – 302,303,304,306,307,308,309,323,324,327,335,336,356.

174. Kosıgın Aleksey Nikolayeviç (1904–1980) – Rusiyanın dövlət və siyasi xadimi. Müxtəlif illərdə nazir, Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü, 1964–80-ci illərdə SSRİ Nazirlər Sovetinin sədri olmuşdur. – 305, 328.

175. Suslov Mixail Andreyeviç (1902–1982) – SSRİ-nin siyasi xadimi. 1947-ci ildən MK katibi. MK üzvü, Siyasi Büronun üzvü olmuşdur. Suslov sovet cəmiyyətinin inkişafının mühüm ictimai-siyasi və ideyanəzəri məsələlərinin işlənilib hazırlanmasında mühüm rol oynamışdır. 307.

176. Brejnev Leonid İliç (1906–1982) – SSRİ-nin partiya və dövlət xadimi. 1964–82-ci illərdə Sov.İKP MK-nın Baş katibi, 1977-ci ildən həmçinin SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin sədri olmuşdur. – 307.

177. Validə Tutayuyq, V a l i d ə X a s p o l a d q ı z ı (1914–1980) botanik. Biologiya elmləri doktoru, professor. Azərbaycan MEA-nın akademiki. Elmi tədqiqatı, əsasən, çiçəkli bitkilərin morfologiya və

anatomiyasına, Azərbaycan dentroflorasının, çiçəyin teratologiyasının öyrənilməsinə həsr edilmişdir. – 311,312.

178. Həsən Əliyev, Həsən Əlirza oğlu (1907–1993) – torpaqşünas, ümumi əkinçilik və təbiəti mühafizə sahəsində alim, ictimai-siyasi xadim. Elmlər doktoru, professor. Azərbaycan Milli EA-nın akademiki, Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatı. Ayrı-ayrı illərdə Azərbaycan Milli EA Botanika İnstitutunun direktoru, Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı nazirinin birinci müavini və Azərbaycan KP MK katibi, Azərbaycan Milli EA-nın akademik katibi, Azərbaycan Milli EA Coğrafiya İnstitutunun direktoru vəzifələrində çalışmışdır. Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı olmuşdur. 311.

179. Murad Tutayuyq, Murad Xaspolad oğlu (1904–1970) – maarif xadimi. Naxçıvan MR və Azərbaycan Respublikası əməkdar müəllimi. Qabaqcıl maarif xadimi. 312.

180. Rəsul Rza, Rəsul İbrahim oğlu Rzayev (1910–1981) – görkəmli Azərbaycan şairi, ictimai xadim. Azərbaycanın xalq şairi. O, Azərbaycan poeziyasını yeni forma və üslub keyfiyyətləri, orijinal obrazlarla zənginləşdirmişdir. SSRİ Dövlət mükafatı laureatı, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı. 323.

181. Qara Qarayev, Qara Əbulfəz oğlu (1918–1982) – dahi Azərbaycan bəstəkarı. Musiqisi ümumdünya şöhrəti qazanmış, baletləri respublikamızın və bir sıra dünya teatrlarının səhnəsində tamaşaya qoyulmuşdur. Qarayevin musiqi dili sahəsinə gətirdiyi yeniliklər Azərbaycan və dünya musiqisinin inkişafında mühüm rol oynamışdır. SSRİ xalq artisti, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, SSRİ Dövlət və Lenin mükafatları laureatı idi. 323.

182. Fikrət Əmirov, Fikrət Cəmil oğlu (1922–1984) – görkəmli Azərbaycan bəstəkarı. Simfonik muğam janrının yaradıcısı. Fikrət Əmirov instrumental konsert janrında yazan ilk Azərbaycan bəstəkarlarından. Əsərləri, xüsusilə simfonik muğamları Niyazi, Rojdestvenski (Rusiya), L.Stokovski (ABŞ), Ş.Münş (Fransa), Ç.Aabendrot (Almaniya) kimi məşhur dirijorların repertuarında səslənmişdir. SSRİ Xalq artisti, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, SSRİ və Azərbaycan Dövlət mükafatları laureatı idi. – 323.

183. Süleyman Rüstəm, Süleyman Əliabbas oğlu Rüstəm z a d ə, (1906–1989) – görkəmli Azərbaycan şairi, dramaturq, ictimai xadim. Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, Azərbaycanın xalq şairi, SSRİ və Azərbaycan Dövlət mükafatları laureatı. Müharibə dövrü (1941–1945) yaradıcılığında Cənubi Azərbaycanda xalqın milli azadlıq uğrunda mübarizəsinə həsr olunmuş şeirləri xüsusi yer tutur. – 323.

184. «Kitabi-Dədə Qorqud» – türk xalqları və Azərbaycan xalq ədəbiyyatının ən qədim yazılı abidəsi. «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanının yaranmasından 1300 il keçir. Elm aləminə XIX əsrdən məlum olan bu qəhrəmanlıq dastanının hələlik XV–XVI əsrlərdə köçürülmüş iki əlyazma nüsxəsi (Drezden və Vatikan) saxlanılır. – 335.

185. 1993-cü il iyun hadisələri – Azərbaycanı vətəndaş müharibəsi həddinə gətirmiş Gəncə hadisələri, Bakıda Ali Sovetin binası qarşısında keçirilən çoxsaylı mitinqlə, xalqın tələbilə Heydər Əliyevin Naxçıvandan Bakıya gəlməsi, Ali Sovetin sədri seçilməsi, o zamankı respublika prezidenti Ə.Əliyevin (Elçibəyin) Kələki kəndinə getməsi, Ali Sovetin sədri Heydər Əliyevin respublika prezidentinin vəzifəsini icra etməyə başlaması nəzərdə tutulur. – 340,342,343,345,347,371.

186. 1994-cü il oktyabr hadisələri – oktyabrın 3-də Gəncə və Qazaxda, həmçinin Bakıda Azərbaycanın dövlətçiliyinə, müstəqilliyinə düşmən olan qüvvələr tərəfindən dövlət çevrilişi cəhdi nəzərdə tutulur. Həmin gün Bakıda fəvqəladə vəziyyət elan edilmiş və Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev televiziya və radio ilə xalqa müraciət etmişdi. Gecə olmasına baxmayaraq Bakı və ona yaxın yerlərdən yüz minlərlə insan Prezident Sarayı qarşısına toplaşaraq milli və vətəndaşlıq həmrəyliyi nümayiş etdirərək Heydər Əliyevin siyasətini dəstəkləmişlər. – 340,344,345,347, 371.

187. 1995-ci il mart hadisələri – martın 12–13-də Qazax və Ağstafa, martın 16–17-də isə Bakının 8-ci kilometr qəsəbəsində Xüsusi Təyinatlı Polis Dəstəsinin bir qrup üzvünün silahlı çıxışı nəzərdə tutulur. Respublika rəhbərliyinin qəti tədbirləri nəticəsində çevriliş cəhdinin qarşısı alındı və silahlı dəstə tərkisilah olundu. – 340,344,345,371.

188. Surət Hüseynov, Surət Davud oğlu (d.1959) - 1993–94-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının Baş naziri olmuşdur. 1994-cü

ilin oktyabrında Azərbaycanın müstəqilliyinə, suverenliyinə qarşı yönəlmiş çevriliş cəhdinə rəhbərlik etmişdir. – 342,343,344.

189. Elmira Axundova, A x u n d o v a E l m i r a H ü s e y n q ı z ı (d.1953) – publisist, «Literaturnaya gazeta»nın və «Azadlıq» (ABŞ) Radiostansiyasının Azərbaycan üzrə xüsusi müxbiri. 1995-ci ildən Azərbaycan Prezidenti yanında əfvetmə komissiyasının üzvüdür. 2004-cü ildən Milli Məclisdə millət vəkildir. Həsən bəy Zərdabi mükafatı laureatı. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 343.

190. Xorvatiya Respublikası - Cənubi Avropada dövlət. Sahəsi 56,6 min km², əhalisi 4,8 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 20 vilayətə bölünür. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı ikipalatalı parlamentdir. Paytaxtı Zaqrebdır. – 367.

191. Mesiç Stepan (d.1934) - hüquqşünas. 2000-2008-ci illərdə Xorvatiya Respublikasının prezidenti. 367.

192. Əhməd bəy Ağayev (Ağaoğlu) Əhməd bəy Mirzə Həsən oğlu (1869-1939) - Azərbaycanda türkçülük hərəkatı ideoloqlarından biri. Görkəmli ictimai-siyasi xadim, publisist, hüquqşünas, şərqşünas-islamşünas alim. O, «Nicat», «Nəşri-maarif», «Səfa» xeyriyyə cəmiyyətlərinin təşkilində və fəaliyyətində yaxından iştirak etmişdir. XX əsrin 20-ci illərində Türkiyənin dövlət mətbuat bürosunun müdiri təyin edilən Əhməd bəy 2 dəfə Türkiyə Böyük Millət Məclisinə deputat seçilmiş, Ankara Universitetinin professoru olmuşdur. Sovet dönməində ona qatı «panislamist», «pantürkist» damğası vurularaq Adı və əsərləri qadağan edilmişdi. Həyatının və əsərlərinin geniş surətdə öyrənilməsinə son illərdə başlanılmışdır. İstanbul şəhərində vəfat etmişdir. – 369.

193. Əlibəy Hüseynzadə, Ə l i b ə y H ü s e y n o ğ l u (1864–1940) Azərbaycan yazıçısı, jurnalist, filosof, tərcüməçi, ictimai xadim. Rusiyada 1905–07-ci illər inqilabının təsiri ilə çarizmi, feodal-patriarxal geriliyi, Şərq istibdadını, ətaləti və dini mövhumatı tənqid edən Ə.Hüseynzadə Azərbaycanda burjuva ideologiyasının başçılarından biri, «Füyuzatçılar» ədəbi-fəlsəfi cərəyanının əsas nəzəriyyəçisi olmuşdur. Fəaliyyətində «türkləşmək, islamlaşmaq, müasirləşmək» şüarma əsaslanırdı. – 369.

194. Firidun bəy Köçərli, Firidun bəy Əhməd bəy oğlu (1863–1920) – Azərbaycan ədəbiyyatşünası, pedaqoq və publisist. Qori seminariyasını bitirmiş, sonra isə orada dərslər demiş, ədəbi fəaliyyətə də həmin vaxtdan əbədi-tənqidi və publisistik məqalələrlə başlamışdır. Firidun bəy Köçərlinin «Azərbaycan ədəbiyyat tarixi materialları» əsəri Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin inkişafını izləmək, ədəbi proses və tarixi ictimai həyatı qarşılıqlı əlaqədə təhlil etmək və fakt zənginliyi baxımından qiymətli mənbədir. F.Köçərli Azərbaycan ədəbi dilinin saflığı uğrunda fəal mübarizə aparmışdır. – 369.

195. Nəriman Nərimanov, Nəriman Nəcəf oğlu (1870–1925) – görkəmli dövlət xadimi, yazıçı və publisist, həkim. 1917-ci ildən Bakı Xalq Komissarları Sovetinin tərkibinə daxil olur.

1920-ci il aprelin 27-də Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin qələbəsi ərəfəsində Nərimanov qiyabi olaraq Azərbaycan İnkilab Komitəsinin, sonra isə Azərbaycan SSR XKS-nin sədri seçildi. O, Azərbaycan xalqının maraqlarını müdafiə etdiyinə görə 1922-ci ildə Moskvaya çağırılır və SSRİ-nin 1-ci Sovetlər qurultayında (1922) SSRİ MİK-nin sədri seçilir. – 369.

196. Məmməd Səid Ordubadi, Məmməd Səid Hacıqəli oğlu Ordubadi (1872–1950) – Azərbaycan yazıçısı, şair, dramaturq, publisist, ictimai xadim. M.S.Ordubadi Azərbaycan ədəbiyyatında daha çox 30–40-cı illərdə yazdığı tarixi romanları ilə məşhurdur. O, Azərbaycan ədəbiyyatında tarixi roman janrının əsasını qoymuşdur. – 369.

197. Tiflis – Gürcüstan Demokratik Respublikasının (1918–21) paytaxtı. Şəhərin meydana gəldiyi ərazi eramızdan əvvəl 4–3-cü minilliklərdə mühüm yaşayış məskənlərindən biri olmuşdur. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaradılması haqqında İstiqlal bəyannaməsi Tiflisdə elan edilmiş, 10-cu hökumət kabinəsinin təşkili və ilk dövlətçilik tədbirləri burada həyata keçirilmişdi. – 369.

198. Məmməd Əmin Rəsulzadə (1884–1955) – Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurucularından biri. Görkəmli ictimai-siyasi xadim, publisist, «Müsavət» partiyasının yaradıcılarından biri. 1922-ci ildən mühacirətdə yaşamış, 1955-ci ildə Ankarada vəfat etmişdir. – 369.

199. Əlimərdan bəy Topçubaşov (1865–1934) – Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurucularından biri. Görkəmli hüquqşünas, ictimai-

siyasi və dövlət xadimi, diplomat. 1917-1920-ci illərdə Bakı Müsəlman Şurası Müvəqqəti İcraiyyə Komitəsinin sədri, Azərbaycan parlamentinin sədri. Paris (Versal) sülh konfransında Azərbaycan nümayəndə heyətinin başçısı olmuşdur. 1934-cü ildə Parisdə vəfat etmişdir. – 369.

200. Fətəli Xan Xoyski (1875-1920) – Azərbaycanın görkəmli siyasi və dövlət xadimi. 1918-20-ci illərdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Nazirlər Şurasının sədri, daxili işlər, ədliyyə və xarici işlər naziri olmuşdur. 1920-ci ildə Tiflis şəhərində erməni terrorçuları tərəfindən xaincəsinə qətlə yetirilmişdir. – 369.

201. Nəsim bəy Yusifbəyli, Usubbəyov Nəsimbəy Yusif oğlu (1881-1920) – Azərbaycanın görkəmli dövlət və siyasi xadimi, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin banilərindən biri. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 4-cü və 5-ci hökumət kabinetlərinə başçılıq etmişdir.

Bakının On birinci ordu tərəfindən işğalından sonra təqibdən yaxa qurtarmaq məqsədilə şəhəri tərk edən N.B. Usubbəyli yolda faciəli surətdə qətlə yetirilir. – 369.

202. Bakı-Supsa neft kəməri – 1994-cü ilin sentyabrında Azərbaycan hökumətinin xarici neft şirkətləri ilə imzaladığı «Əsrin müqaviləsi»nin həyata keçirilməsinin mühüm bir vasitəsi Bakı-Supsa neft kəməridir. Kəmərin uzunluğu 830 km, gündəlik maksimum ötürmə gücü 115 min barreldir. Supsada hər birinin tutumu 250 min barrel olan dörd terminal tikilmişdir.

1999-cu ilin aprelin 17-də Supsada ilkin Xəzər neftinin Qərb istiqamətində nəqli üçün Bakı-Supsa ixrac boru kəmərinin və Supsa yerüstü terminalının təntənəli rəsmi açılış mərasimi olmuşdur. – 376,404.

203. Bakı-Novorossiysk neft kəməri – 1994-cü ilin sentyabrında Azərbaycan Respublikası hökumətinin xarici neft şirkətləri ilə imzaladığı «Əsrin müqaviləsi»nin həyata keçirilməsinin mühüm bir hissəsi Bakı-Novorossiysk neft kəməridir. Bu kəmə 1997-ci ilin noyabrında istifadəyə verilmişdir. – 376.

204. Türkiyə Böyük Millət Məclisi (TBMM) – Türkiyənin ali qanunverici orqanı. Parlament 1920-ci il aprelin 23-də yaradılmışdır. BMM-nin ilk sədri M.K.Atatürk olmuşdur. BMM iki palatadan ibarətdir:

Senat (yuxarı palata) və Milli palata. BMM məclis üzvlərindən respublika prezidentini seçir. – 376,401,402,404.

205. Amerika Konqresi, A m e r i k a B i r l ə ş m i ş Ş t a t l a r ı K o n q r e s i – ali qanunverici hakimiyyət orqanı. İki palatadan – Senatdan və Nümayəndələr palatasından ibarətdir.

Senatın 100 nəfər üzvü var. Ölkənin hər ştatından Senata iki senator seçilir. Nümayəndələr palatasının 435 üzvü var. Bu palatanın üzvləri hər seçki dairəsində yaşayan əhalinin sayına görə seçilir. Qanun layihələri hər iki palatada müzakirə olunur. Konqres tərəfindən qəbul olunan qanunları ABŞ prezidenti təsdiq edir. – 384.

206. Artur Rasizadə, A r t u r T a h i r o ğ l u (d.1935) – Azərbaycanın dövlət xadimi. SSRİ Dövlət mükafatı laureatı. 1986–92-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin birinci müavini vəzifəsində işləyib. 1996-cı ildən Azərbaycan Respublikasının Baş naziridir. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 391-398.

207. Rəfael Allahverdiyev, R ə f a e l X a n ə l i o ğ l u (1945-2009) 1993–2001-ci illərdə Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı. 1995–2000-ci illərdə Milli Məclisin deputatı olmuşdur. – 391-398.

208. İsmayıl Cəm – (1940-2007) – Türkiyənin siyasi və ictimai xadimi. 1997–2003-cü illərdə Türkiyə Respublikasının Xarici İşlər naziri vəzifəsində işləmişdir. Türkiyə–Yunanıstan münasibətlərinin yaxşılaşmasında mühüm rolu olmuşdur. – 399-409.

209. Turqut Özal, Ö z a l T u r q u t (1927–1993) –Türkiyənin görkəmli dövlət və siyasi xadimi. 1980–82-ci illərdə Dövlət naziri. 1983–89-cu illərdə Türkiyənin Baş naziri, 1989–93-cü illərdə Türkiyənin prezidenti olmuşdur. – 401.

210. Ecevit Bülənd (1925–2006) – Türkiyənin siyasi və dövlət xadimi. 1974,1978–79 və 1997–2003-cü illərdə Türkiyə Respublikasının Baş naziri olmuşdur. 1972–80-ci illərdə Respublika Xalq Partiyasının. 1978–88-ci illərdə Türkiyə Demokrat Sol Partiyasının Baş katibi idi. – 402.

211. Bakı Dövlət Universiteti (BDU) – Azərbaycanda elmi-pedaqoji kadrlar hazırlayan ən böyük ali təhsil ocağı, elmi-tədqiqat müəssisəsi. 1919-

cu ildə yaradılmışdır. İlk vaxtlar tibb və tarix-filologiya fakültələri fəaliyyət göstərmişdir. Hazırda BDU-nun 17 fakültəsi, onlarla kafedrası, elmi-tədqiqat laboratoriyası və s. var. Universitetdə 43 ixtisas üzrə 13 minə yaxın tələbə təhsil alır. – 402,403.

212. Transxəzər qaz kəməri – Xəzər dənizi vasitəsilə Azərbaycandan Gürcüstana və Türkiyəyə Orta Asiya qazının nəqli barədə saziş. Bu layihəyə görə qaz Türkiyədən Avropa bazarlarına çatdırılacaqdır. – 407.

213. Saparmurad Niyazov, Saparmurad Ata oğlu (1940–2007) – Türkmənistanın siyasi və dövlət xadimi. 1985-ci ilin dekabrından 1990-cı ilə qədər Türkmənistan KP MK-nin birinci katibi, 1990-cı ildən Türkmənistan Respublikasının prezidenti olmuşdur. – 407.

214. Helsinki aktı – 1975-ci il avqustun 1-də Finlandiyanın paytaxtı Helsinkidə Avropanın 33 dövlətinin, ABŞ və Kanadanın dövlət və hökumət başçıları arasında müşavirəsi oldu. Onlar Avropada təhlükəsizlik və əməkdaşlıq haqqında Zirvə aktını imzaladılar. Azərbaycan Respublikası bu aktı 1992-ci ildə imzalamışdır. 414,425,427.

215. ATƏT-in Budapeşt Zirvə sammiti – 1994-cü il dekabrın 3–7-də Macarıstanın paytaxtı Budapeştdə keçirilmişdir. Görüşdə ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçıları, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan nümayəndə heyəti iştirak etmişdir. Heydər Əliyev Budapeşt sammitində regionlarda və bütünlükdə qitədə sülh konsepsiyasının həyata keçirilməsi üçün çox əhəmiyyətli fəaliyyət göstərmişdir. Budapeşt zirvə görüşündə ilk dəfə olaraq Dağlıq Qarabağ problemi xüsusi məsələ kimi müzakirə olundu və «Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqədar ATƏT-in fəaliyyətinin intensivləşdirilməsi» haqqında qətnamə qəbul olundu. – 426.

216. Azər Zeynalov, Zeynalov Azər Zeynalabdin oğlu (d.1964) – müğənni. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. – 432.

217. Roma – İtaliyanın paytaxtı. Ölkənin siyasi, mədəni və iqtisadi mərkəzi. Dünyanın ən qədim şəhərlərindəndir. Onu «əbədi şəhər» də adlandırırlar. Ərazisində Vatikan dövləti yerləşir. Romanın adı şəhərin əfsanəvi banilərindən biri Romulun adından götürülmüşdür. E.ə. VI əsrin sonundan Roma quldarlıq respublikasının, e.ə. I əsrdən Roma impe-

riyasının. 1871-ci ildən Birləşmiş İtaliya krallığının, 1946-cı ildən isə İtaliya Respublikasının paytaxtıdır. – 432.

218. Neapol şəhəri – İtaliyanın cənubunda şəhər. Ölkənin mühüm iqtisadi və mədəniyyət mərkəzi, hərbi-dəniz bazasıdır. Neapol Bakı ilə qardaşlaşma şəhəridir. (1972). Neapol şəhərinin əsası Neapolis adı ilə e.ə. VII əsrdə yunanlar tərəfindən qoyulmuşdur. – 432,433.

219. Kapri – Tirzen dənizində, Neapol körfəzinin cənubunda ada. – 432.

220. «Acip» – dünyanın ən iri neft şirkətlərindən biri. İtaliyanın «Acip» şirkəti 1926-cı ildə yaradılmışdır. «Acip» 1995-ci ildən Azərbaycanın neft layihələrində fəal iştirak edir. Neftin kəşfiyyatı, çıxarılması və emalı ilə məşğul olur. – 432,434.

Şəxsi adlar göstəricisi

Abbasov Abbas	– 160-169,247
Abbasov Namiq	– 177,179,181,182
Abdulla II	– 259
Ağayev Əhməd bəy	– 369
Ağgöl	– 66
Axundova Elmira	– 343
Aleksenko Boris	240-248
Allahverdiyev Rəfael	391-398
Andropov Yuri	– 169
Arxipova İrina	164,167
Aslanov Aslan	274,278-292
Aslanov Həzi	99-111
Atatürk Mustafa Kamal	56
Bağırov Kamran	– 186
Bağırov Mircəfər	185,305,306,327
Balayev Rasim	95,96
Barak Əhud	148
Beatriks (Niderlandiya kraliçası)	31,159
Benturoni Quido	27-30
Beyd Abdulla	– 135
Biya Pol	– 239
Bosovski	267
Brayer Cək	– 137
Brejnevi Leonid	– 307
Cabbarlı Cəfər	– 91-97
Camalova DİLruba	– 88
Cəm İsmayıl	– 399-409
Dadaşov Murad	– 65
Daşdəmirov Rasim	– 309,348-355
Dayn Helle	– 423-430
Dəmirəl Süleyman	– 142,155-157,400,401,406
Draçevski Leonid	– 160-169
Düfur Briqit	– 410-420
Eskudero Stenli	– 136-145,254-258

Ecevit Bülend	– 402
Əhmədov Əli	– 90
Əhmədzadə Əhməd	– 278-292
Ələkbərov Ələsgər	– 94,96,124
Ələsgərov Murtuz	– 15-16
Ələsgərov Süleyman	– 66
Əliyev Fərhad	– 364,365
Əliyev Həsən	– 311
Əliyev İlham	– 91-97,179,180,199,310,405
Əliyev İrşad	– 292
Əliyeva Sevil	– 179,180
Əliyeva Zərifə	– 5-14,92
Əmirov Fikrət	– 323
Əzimov Rafiq	– 95
Fatma Qədri	– 94,96
Gəncəvi Nizami	– 302,303,304,306,307,308,309, 323,324,327,335,336,356
Çi Kübye	– 250
Ginyut Jan Pyer	– 249-252
Gözəlova Gülüş	– 310
Cülarə	– 94
Hacıbəyov Üzeyir	– 214,369
Harald V	– 174
Heyerdal Tur	– 204
Həmidov Rəsul	– 278-292
Həsənov Abbasəli	– 51,52
Həsənov Əli	– 220,225,230,232,387
Hitler Adolf	– 101,103,117,120,357
Holbruk Uilyam	– 220
Hümbətov Zaur	– 311,312
Hüseynov Surət	– 342,343,344
Hüseynzadə Əlibəy	– 369
Xangel	– 15
Xatəmi	– 46,50,52,55,57,198,200
Xoyski Fətəli xan	– 369
İbrahimbəyov Rüstəm	– 165,167
İbrahimov Kamal	– 325,327,329
İmanov Müslüm	– 278-292
İmanov Cabir	– 66

İmanov Tahir	-- 66
İmanova Gülbacı	-- 389
İnqram Corc	-- 138
İoann Pavel II (Roma Papası)	-- 208
İsmayılov Hacı	-- 96
Jele Mişel	-- 250
Kavano Keri	-- 112-120
Kalitski Yan	-- 136-145
Klinton Bill	-- 113,115,116,118,407,410
Kloze Hans-Ulrix	-- 15-25
Kok Vim	-- 32
Kosıgın Aleksey	-- 305,328
Köçərli Firudin bəy	-- 369
Köçəryan Robert	-- 22,118,408
Kuçma Leonid	-- 240,241,243,244,245,247
Kunayev Dinnəhəmməd	-- 187
Kvasnevski Aleksandr	-- 59
Kyem Teodor	-- 138
Qarayev Qara	-- 323
Qor Albert	-- 137,141
Qorbaçov Mixail	-- 290
Qorki Maksim	-- 166
Qrehem Bill	-- 121-134
Qrəndmeyson Cozef	-- 138
Lambax	-- 19
Laneranki Jan-Pol	-- 249-252
Lalond Fransin	-- 132,133
Lenin Vladimir	-- 47,48
Makkinni Uilyam	-- 138
Maltsev Gennadi	-- 211-218
Mehdixanlı Nurəddin	-- 96
Məsiç Stepan	-- 367
Məleykə	-- 96
Məmmədخانov Anar	-- 66,67
Məmmədquluzadə Cəlil	-- 214,369
Məshədov Aslan	-- 110
Mikayıl Mirzə	-- 91-92
Milman	-- 149,150
Miloşeviç Slobadan	-- 20

Mirqasimov Mirələsgər	– 95
Mori Yoşiro	– 158
Nazarbayev Nursultan	– 164
Netanyahu	– 148
Nərimanov Nəriman	– 369
Niyazov Saparmurad	– 407
Oberndorfer Cerri	– 137
Oding – Smi Con	– 62-64
Olbrayt Madlen	– 113,115
Ordubadi Məmməd Səid	– 369
Özal Turqut	– 401
Panaro Culiya	– 138
Patri Bernard	– 134
Pirson	– 131
Pokrovski Vladimir	– 168,169
Polad Bülbüloğlu	– 164,165,389-390
Prostyakov	– 168,169
Putin Vladimir	– 24,130,131
Rasizadə Artur	– 391-398
Rəhimzadə Arif	124
Rəsul Rza	– 323
Rəsulzadə Məmməd Əmin	369
Rijkov Nikolay	– 169
Robertson Corc	29
Rodli Naysel	– 170-173
Rostropoviç Mstislav	– 168
Rouds Aron	– 410-420
Sabir	214
Sadiqov Fikrət	40
Salahov Tahir	– 165
Saleh Əli Abdulla	– 253
Seyidbəyli Həsən	– 95
Seyidzadə Dilarə	– 310
Sezər Əhməd Necdət	– 68,207,402
Sərmadi Murtuza	– 198-203
Solana Havyer	– 28
Stalin	– 47,185,305,306,307,327
Stoltenberg Yens	– 175
Suslov	– 307

Süleyman Rüstəm	– 323
Şafei Qulamrza	– 35-58
Şelton Elizabet	– 138
Şevardnadze Eduard	– 142,260,288
Şeyx Əhməd bin Nasir əl-Təni	– 193-197
Şərifov Abid	– 142,351,391-398
Şərifzadə Abbas Mirzə	– 96
Şirak Jak	– 116,250,291,410
Şmidt Helmut	– 16
Tahirova Ofelya	– 310
Teylor Uilyam	– 136-145
Topçubaşov Əlimərdan bəy	– 369
Treyl Katlin	– 137,140
Turabov Həsən	– 96
Tutayüq Murad	– 312
Tutayüq Validə	– 311,312
Usubov Ramil	– 106,107,109,110
Vahabzadə Bəxtiyar	– 91-97
Vimmer	– 15
Yakovlev Vladimir	– 154
Yamov	– 304,306
Yaprak Təvfik	– 220,229,230,234,237
Yarov Yuri	– 245
Yelisiyski Faiq	– 348-355
Yeltsin Boris	– 24
Yexanurov Yuri	– 240-248
Yusifbəyli Nəsim bəy	– 369
Yusifzadə Ziya	– 185,186
Zaher Şərif	– 220
Zeynalov Azər	– 432
Zeynalova Nəsimə	– 91-97
Zərdabi Həsən bəy	– 107,108,214
Zibek Kristian	– 15-25

Coğrafi adlar göstəricisi

Ağdam	– 119,387
Almaniya Demokratik Respublikası	– 15-25
Almaniya Federativ Respublikası	– 15-25,155,271
Amerika (qitə)	– 121,295
Amerika Birləşmiş Ştatları	– 19,20,24,100,112-120,132,136-145,149,155,215,217,254-259,262,292,318,384,407,410,419,420,426
Anqola	– 25
Aralıq dənizi	– 376
Arxangelsk	– 88
Asiya	– 56,101,123,128
Avropa	– 20,23,56,99,114,123,128,295,308,321,348,423,424,425,433
Avstriya	– 81
Bakı	– 5,7,8,9,10,11,34,39,43,47,61,68,94,95,99,103,117,120,121,126,128,136,138,154,158,162,165,166,184,207,208,227,231,240,251,259,260,266,267,283,292,294,299,301,308,332,336,342,343,348,351,352,364,367,370,417,421,422,428
Balkan (yarımada)	– 16,20
Belçika	– 117
Belorusiya	– 49,85,101,288
Binəqədi	– 5-14
Bolqarıstan	– 88
Böyük Britaniya	– 114,117
Bryansk	– 186
Buxarest	– 429
Buzovna	– 84
Cenevrə	– 22,113,115,385,407
Ceyhan	– 129,376
Ceyranbatan	– 415,417
Ceyrangöl	– 282

Cəlilabad	– 290
Cənub-Şərqi Asiya	– 63
Cənubi Qafqaz	– 22,123,126,127,129,155,217,386, 405
Çeçenistan	– 17,18,10,22,25,217
Çexiya	– 242
Dağlıq Qarabağ	– 20,21,22,118,124,125,126,149, 155,196,199,220,221,222,313,314, 320,331,360,372-411,412
Daşkənd	– 353
Daşkəsən	– 80,305,324,328
Davos	– 115,402
Doha	– 193,195
Duvannı	– 288
Efiopiya	– 25
Enxede	– 159
Əfqanıstan	– 53
Əli Bayramlı	– 84,227,294,299
Finlandiya	– 19
Fransa	– 19,38,41,115,116,132,155,249- 252,291,318,384,407,410,419,420, 426
Füzuli	– 290
Gəncə	– 84,87,227,293-366
Goranboy	– 310
Gürcüstan	– 7,22,23,127,128,129,162,260, 288,376,403,404,405,429
Hollandiya	– 165
Horadiz	– 237
Xankəndi	– 221
Xəzər dənizi	– 13,43,54,55,56,101,103,117,120, 126,132,270,339,375,385,407
Xorvatiya Respublikası	– 367
İngiltərə	– 100,155,255
İordaniya Həşimilər Məmləkəti	– 259
İran İslam Respublikası	– 17,23,35-58,196,198-203,282
İsrail	– 146-150
İstanbul	– 116,118,407
İsveçrə	– 392

İtaliya	– 27-30,37,38,41,291,421,422,431-435
Kamerun Respublikası	– 239
Kanada	– 121-134,230
Kapri	– 432
Kiyev	– 241,244,245
Kosovo	– 16,20,25,29
Kür çayı	– 266,267,268,278,296,299,300,301,337,338,351
Kvebek (Kanadada əyalət)	– 132
Qafqaz	– 17,18,22,101,103,120,123,199,386
Qara dəniz	– 128
Qazaxıstan	– 53,376,406
Qətər dövləti	– 193-197
Qvineya	– 306
Laçın	– 221
Lerik	– 286
Macarıstan	– 242
Mərakeş	– 196
Mərkəzi Avropa	– 242
Mingəçevir	– 227,266,280,299,301
Misir	– 147
Moldova	– 161
Moskva	– 43,83,88,113,116,127,161,162,167,185,186,292,293,301,304,307,308,408
Murmansk	– 40,88
Naxçıvan	– 47,57,58,95,127,166,282,301,312,342
Neapol	– 432,433
Nəvahi	– 288
Niderlandiya Krallığı	– 31,32,159
Norilsk	– 329
Norveç Krallığı	– 174,175,204-206
Nyu-York	– 57,149
Orta Asiya	– 40,53,82,85,101,104,405
Osetiya	– 128
Özbəkistan	– 348,353

Pakistan	– 53,54
Paris	– 250
Polşa Respublikası	– 59,242
Roma	– 432
Rusiya	– 18,19,20,23,24,25,39,40,41,42,49, 63,82,84,88,115,117,127,130,132, 155,160-169,211-219,245,265,270, 285,287,292,293,318,325,339,340, 353,384,407,419,420,426
Ryazan	– 186
Sankt-Peterburq	– 154
Senegal Respublikası	– 135
Sibir	– 40,101
Simferopol	– 357
Slovakiya	– 242
Stalinqrad	– 101
Sumqayıt	– 39,80,81,227,299,324
Supsa	– 128
Syerra-Leone Respublikası	– 26
Şahtaxtı	– 58
Şamkir	– 274,275,277,278-292,302,356
Şərqi Avropa	– 161,242
Şuşa	– 221,314
Taqanroq	– 81
Tbilisi	– 17,403
Tehran	– 17,46,50,55,198,200
Tərtər	– 237
Tibet	– 25
Tiflis	– 369
Tovuz	– 301
Türkiyə	– 24,25,53,54,68,129,155-157,207, 399-409
Türkmənistan	– 53,407
Ukrayna	– 49,81,84,161,162,240-248,288, 340,353
Ural	– 81
Vaşinqton	– 20,28,29,63,115,137,143,257
Vatikan dövləti	– 208
Vişnyovka	– 84

Yaxın Şərq	–147
Yalta	– 244
Yaponiya	– 158,271,295
Yerevan	– 17,22,113,127
Yəmən Respublikası	– 253
Zelenoqrad	– 83
Zuğulba	– 85,180

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

BAKININ BİNƏQQƏDİ RAYONU ƏRAZİSİNDƏ
AKADEMİK ZƏRİFƏ ƏLİYEVƏ ADINA İSTİRAHƏT
PARKININ AÇILIŞI MƏRASİMİNDƏ NİTQ

28 aprel 2000-ci il.....5

ALMANİYA FEDERATİV RESPUBLİKASI
BUNDESTAQININ XARİCİ ƏLAQƏLƏR
KOMİSSİYASININ SƏDRİ HANS-ULRİX KLOZENİN
BAŞÇILIQ ETDİYİ NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

28 aprel 2000-ci il..... 15

SYERRA LEONE RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB OL-İİACİ ÖHMƏD-TECAN KABBALHA

28 aprel 2000-ci il.....26

NATO-nun HƏRBİ KOMİTƏSİNİN SƏDRİ, İTALİYA
HƏRBİ DƏNİZ QÜVVƏLƏRİNİN ADMİRALI QUIDO
BENTURONİ BAŞDA OLMAQLA BU TƏŞKİLATIN
NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

28 aprel 2000-ci il.....27

NİDERLANDİYANIN KRALİÇASI
ÜLYAHƏZRƏT BEATRİKSƏ

28 aprel 2000-ci il.....31

NİDERLANDİYA KRALLIĞININ BAŞ NAZİRİ
ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB VİM KOKA

28 aprel 2000-ci il.....32

AZƏRBAYCANIN PRAVOSLAV XRİSTİANLARINA

29 aprel 2000-ci il 33

İRAN İSLAM RESPUBLİKASININ AZƏRBAYCANDA VIII SƏRGİSİNİN AÇILIŞI MƏRASİMİNDƏ NİTQ

29 aprel 2000-ci il 35

İRAN İSLAM RESPUBLİKASININ SƏNAYE NAZİRİ QULAMRZA ŞAFEİNİN BAŞÇILIQ ETDİYİ NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

29 aprel 2000-ci il 51

POLŞA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB ALEKSANDR KVASNEVSKIYƏ

1 may 2000-ci il 59

AZƏRBAYCANIN YƏHUDİ İCMASINA

1 may 2000-ci il 60

BEYNƏLXALQ VALYUTA FONDUNUN II AVROPA DEPARTAMENTİNİN DİREKTORU CON ODUNQ-SMİ BAŞDA OLMAQLA BU MALİYYƏ QURUMUNUN NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

1 may 2000-ci il 62

"BAKILI OĞLANLAR" ŞƏN VƏ HAZIRCAYABLAR KOMANDASININ KONSERTİNDƏN SONRA KOMANDANIN ÜZVLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

5 may 2000-ci il 65

TÜRKİYƏ RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB ƏHMƏD NECDƏT SEZERƏ

6 may 2000-ci il 68

YENİ AZƏRBAYCAN PARTİYASI SİYASİ ŞURASININ İCLASINDA NİTQ

6 may 2000-ci il..... 69

CƏFƏR CABBARLININ ANADAN OLMASININ 100 İLLİK YUBİLEYİ MÜNASİBƏTİLƏ GÖRKƏMLİ DRAMATURQUN «AYDIN» PYESİNİN YENİ QURULUŞDA TAMAŞASI ZAMANI SƏNƏTKARLARLA SÖHBƏT

7 may 2000-ci il..... 91

İTALİYA RESPUBLİKASININ BAŞ NAZİRİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB CULIANO AMATOYA

8 may 2000-ci il..... 98

BÖYÜK VƏTƏN MÜHARİBƏSİNDƏ, İKİNCİ DÜNYA MÜHARİBƏSİNDƏ FƏŞİZM ÜZƏRİNDƏ QƏLƏBƏNİN 55- ci İLDÖNÜMÜ QƏLƏBƏ BAYRAMI MÜNASİBƏTİLƏ KEÇİRİLƏN MƏRASİMDƏ NİTQ

9 may 2000-ci il..... 99

AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARI DÖVLƏT DEPARTAMENTİNİN REGIONAL MÜNAQİŞƏLƏR ÜZRƏ XÜSUSİ NÜMAYƏNDƏSİ SƏFİR KERİ KAVANO VƏ ONU MUŞAYİT EDƏN ŞƏXSLƏRLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

9 may 2000-ci il..... 112

KANADA PARLAMENTİNİN XARİCİ İŞLƏR VƏ BEYNƏLXALQ TİCARƏT KOMİTƏSİNİN SƏDRİ BİLL QREHEM BAŞDA OLMAQLA BU ÖLKƏNİN NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

10 may 2000-ci il..... 121

SENEQAL RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ- ALİLƏRİ CƏNAB ABDULLA BEYDƏ

11 may 2000-ci il 135

**AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARI DÖVLƏT
DEPARTAMENTİNİN YENİ MÜSTƏQİLLİK QAZANMIŞ
DÖVLƏTLƏRƏ YARDIM ÜZRƏ ƏLAQƏLƏNDİRİCİSİ
SƏFİR UİLYAM TEYLORUN BAŞCILIQ ETDİYİ
NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

11 may 2000-ci il 136

**İSRAİLİN MİLLİ BAYRAMI – MÜSTƏQİLLİK GÜNÜ
MÜNASİBƏTİLƏ İSRAİL DÖVLƏTİNİN
AZƏRBAYCANDAKI SƏFİRLİYİNİN TƏŞKİL ETDİYİ
RƏSMİ QƏBULDA NİTQ**

11 may 2000-ci il 146

**YENİYETMƏLƏRİN II RESPUBLİKA OYUNLARININ
AÇILIŞI MƏRASİMİNDƏ NİTQ**

12 may 2000-ci il 151

**SANKT-PETERBURQ ŞƏHƏRİNİN QUBERNATORU
CƏNAB VLADİMİR YAKOVLEVƏ**

13 may 2000-ci il 154

**TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİNİN PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB SÜLEYMAN DƏMİRƏLƏ**

13 may 2000-ci il 155

**YAPONİYANIN BAŞ NAZİRİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB YOŞİRO MORİYƏ**

15 may 2000-ci il 158

NİDERLANDIN KRALİÇASI ÜLYAHƏZRƏT BEATRİKSƏ

15 may 2000-ci il 159

**RUSİYA FEDERASIYASININ MDB-nin İŞLƏRİ ÜZRƏ
NAZİRİ LEONİD DRAÇEVSKİ VƏ ONU MÜŞAYİT EDƏN
ŞƏXSLƏRLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

15 may 2000-ci il 160

**BİRLƏŞMİŞ MİLLƏTLƏR TƏŞKİLATININ İNSAN
HÜQUQLARI KOMİSSİYASININ İŞGƏNCƏLƏRƏ QARŞI
XÜSUSİ MƏRUZƏÇİSİ NAYCEL RODLI VƏ ONU
MÜŞAYİT EDƏN ŞƏXSLƏRLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

15 may 2000-ci il 170

NORVEÇİN KRALI ƏLAHƏZRƏT V HARALDA

15 may 2000-ci il 174

**NORVEÇ KRALLIĞININ BAŞ NAZİRİ
ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB YENS STOLTENBERQƏ**

15 may 2000-ci il 175

**RESPUBLİKA MİLLİ TƏHİLÜKƏSİZLİK NAZİRLİYİNDƏ
İDMAN-SAĞLAMLIQ KOMPLEKSİNİN AÇILIŞI
MƏRASİMİNDƏ NİTQ**

16 may 2000-ci il 176

**QƏTÖR DÖVLƏTİNİN NƏQLİYYAT VƏ KOMMUNİKASIYA
NAZİRİ ŞEYX ƏHMƏD BİN NASİR BİN FƏLİH ƏL- TƏNİ
BAŞDA OLMAQLA BU ÖLKƏNİN NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ
İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

16 may 2000-ci il 193

**İRAN İSLAM RESPUBLİKASININ XARİCİ İŞLƏR
NAZİRİNİN MÜAVİNİ MURTUZA SƏRMADİ VƏ ONU
MÜŞAYİT EDƏN ŞƏXSLƏRLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

17 may 2000-ci il 198

**NORVEÇİN MİLLİ BAYRAMI-KONSTITUSIYA GÜNÜ
MÜNASİBƏTİLƏ NORVEÇİN AZƏRBAYCANDAKI
SƏFİRLİYİNİN TƏŞKİL ETDİYİ RƏSMİ QƏBULDA NİTQ**

17 may 2000-ci il 204

**TÜRKİYƏ RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB ƏHMƏD NECDƏT SEZƏRƏ**

18 may 2000-ci il 207

**VATİKAN DÖVLƏTİNİN BAŞCISI
PAPA II İOANN PAVEL HƏZRƏTLƏRİNƏ**

18 may 2000-ci il 208

**AZƏRBAYCAN ELMI-TƏDQIQAT ƏKİNCİLİK
İNSTİTUTUNUN ƏMƏKDAŞLARINA**

18 may 2000-ci il 209

**"JURNALİST"İN BAŞ REDAKTORU
GENNADİ MALTSEVİN SUALLARINA CAVAB**

18 may 2000-ci il 211

**QAÇQINLARIN VƏ MƏCBURİ KÖÇKÜNLƏRİN
VƏZİYYƏTİNƏ HƏSR OLUNMUŞ «İNKİŞAF
PROBLEMLƏRİ VƏ STRATEJİ PROBLEMLƏR»
MÖVZUSUNDA BEYNƏLXALQ KONFRANSDA NİTQ**

18 may 2000-ci il 219

**KAMERUN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB POL BİYAYA**

19 may 2000-ci il 239

**UKRAYNANIN HÖKUMƏT NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

19 may 2000-ci il 240

**FRANSANIN «KASTEL» QRUPUNUN YÜKSƏK
SƏLAHIYYƏTLİ NÜMAYƏNDƏSİ JAN-POL LANFRANKİ
İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

19 may 2000-ci il 249

**YƏMƏN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ƏLİ ABDULLA SALEHƏ**

20 may 2000-ci il 253

**AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ AZƏRBAYCAN
RESPUBLİKASINDAKI SƏFİRİ STENLİ ESKUDERO İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

22 may 2000-ci il 254

**İORDANIYA HAŞİMİLƏR MƏMLƏKƏTİNİN
MƏLİKİ ƏLAHƏZRƏT II ABDULLAYA**

22 may 2000-ci il 259

**GÜRCÜSTANIN PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB EDUARD ŞEVARDNADZEYƏ**

23 may 2000-ci il 260

**YENİKƏND SU ELEKTRİK STANSİYASININ AÇILIŞI
MƏRASİMİNDƏ VƏ DİGƏR TƏDBİRLƏRDƏ İŞTİRAK
ETMƏK ÜÇÜN GƏNCƏ ŞƏHƏRİNƏ YOLA DÜŞMƏZDƏN
ÖVVƏL BİNƏ HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRİN
SUALLARINA CAVAB**

23 may 2000-ci il 261

**YENİKƏND SU ELEKTRİK STANSİYASININ TƏNTƏNƏLİ
AÇILIŞI MƏRASİMİNDƏ NİTQ**

23 may 2000-ci il 263

**ŞƏMKİR SU ELEKTRİK STANSİYASININ FƏALİYYƏTİ
İLƏ TANIŞLIQDA SÖHBƏT**

23 may 2000-ci il 278

**GƏNCƏ «BÜLLÜR» ZAVODUNUN KOLLEKTİVİ
QARŞISINDA NİTQ**

23 may 2000-ci il 293

**DAHİ ŞAİR VƏ MÜTƏFƏKKİR NİZAMİ GƏNCƏVİNİN
MƏQBƏRƏSİNİ ZİYARƏTİ ZAMANI NİTQ**

24 may 2000-ci il 298

GƏNCƏDƏKİ «N» HƏRBİ HİSSƏSİNİN ŞƏXSİ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ NİTQ

24 may 2000-ci il 313

GƏNCƏ GİL-TORPAQ İSTEHSALAT BİRLİYİNDƏ NİTQ

24 may 2000-ci il 323

GƏNCƏ ŞƏHƏRİ SAKİNLƏRİ QARŞISINDA NİTQ

24 may 2000-ci il 334

GƏNCƏ «CİHAZ» İSTEHSALAT BİRLİYİNİN İSTEHSAL PROSESİ İLƏ TANIŞLIQDA SÖHBƏT

24 may 2000-ci il 348

GƏNCƏ ŞƏHƏRİ İCTİMAİYYƏTİNİN NÜMAYƏNDƏLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ NİTQ

24 may 2000-ci il 356

XORVATIYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB STEPAN MESİÇƏ

27 may 2000-ci il 367

28 MAY – RESPUBLİKA GÜNÜNƏ HƏSR OLUNMUŞ TƏNTƏNƏLİ MƏRASİMDƏ NİTQ

27 may 2000-ci il 368

BAYRAM KONSERTİ BAŞA ÇATDIQDAN SONRA RESPUBLİKANIN İNCƏSƏNƏT USTALARI İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

27 may 2000-ci il 389

28 MAY – RESPUBLİKA GÜNÜ ŞƏHİDLƏR XİYABANININ ZİYARƏTİ ZAMANI BURADAN ŞƏHƏRİMİZİN GÖRMƏLİ YERLƏRİNİ SEYR EDƏRKƏN SÖHBƏT

28 may 2000-ci il 391

TÜRKİYƏNİN XARİCİ İŞLƏR NAZİRİ İSMAYİL CƏM İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

29 may 2000-ci il 399

İNSAN HÜQUQLARI ÜZRƏ BEYNƏLXALQ HELSİNKİ FEDERASIYASININ İCRAÇI DİREKTORU ARON ROUDS VƏ BU BEYNƏLXALQ TƏŞKİLATIN İCRAÇI DİREKTORUNUN MÜAVİNİ BRİQİT DÜFUR İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

30 may 2000-ci il 410

İTALİYA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB KARLO ADZELLO ÇAMPİYƏ

30 may 2000-ci il 421

İTALİYA RESPUBLİKASININ BAŞ NAZİRİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB CULİANO AMATOYA

30 may 2000-ci il 422

ATÖT-in PARLAMENT ASSAMBLEYASININ PREZİDENTİ XANIM HELLE DAYN BAŞDA OLMAQLA BU TƏŞKİLATIN NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

1 iyun 2000-ci il 423

İTALİYANIN MİLLİ BAYRAMI - RESPUBLİKA GÜNÜ MÜNASİBƏTİLƏ İTALİYANIN AZƏRBAYCANDAKI SƏFİRLİYİNİN TƏŞKİL ETDİYİ RƏSMİ QƏBULDA NİTQ

2 iyun 2000-ci il 431

Q E Y D L Ə R 436

ŞƏXSİ ADLAR GÖSTƏRİCİSİ 477

COĞRAFİ ADLAR GÖSTƏRİCİSİ 482

Kitabı çapa hazırlayan

Tofiq Babayev

Rəssamı

Fuad Fərəcov

Texniki redaktoru

Zoya Nəcəfova

Yığım üzrə operator

İlhamə Kərimova

Kompüter tərtibatı

Məhəbbət Orucov

Cildin hazırlanmasında AzərTAc-ın materiallarından istifadə olunmuşdur.

«Tayms» qarnitur. Formatı 60x90 1/16. Ofset kağızı 1. Şərti çap vərəqi 31,0.
Uçot vərəqi 31,5. Tirajı 5000. Müqavilə qiyməti ilə.

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi
Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı. Bakı – Mehdi Hüseyn küç. 61. dalan 2, ev 3.
“Qismət» Nəşriyyat, Poliqrafiya və Ticarət LTD tərəfindən çap olunmuşdur.